

Het Gelderse Land- en Stadsrecht van het Overkwartier van Roermond 1620

Citation for published version (APA):

Berkvens, A. M. J. A., Venner, G. H. A., & Spijkerboer, G. (1996). *Het Gelderse Land- en Stadsrecht van het Overkwartier van Roermond 1620*. Stichting tot Uitgaaf der Bronnen van het Oud-Vaderlandse Recht.

Document status and date:

Published: 01/01/1996

Document Version:

Publisher's PDF, also known as Version of record

Please check the document version of this publication:

- A submitted manuscript is the version of the article upon submission and before peer-review. There can be important differences between the submitted version and the official published version of record. People interested in the research are advised to contact the author for the final version of the publication, or visit the DOI to the publisher's website.
- The final author version and the galley proof are versions of the publication after peer review.
- The final published version features the final layout of the paper including the volume, issue and page numbers.

[Link to publication](#)

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

If the publication is distributed under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license above, please follow below link for the End User Agreement:

www.umlib.nl/taverne-license

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at:

repository@maastrichtuniversity.nl

providing details and we will investigate your claim.

HET GELDERSE LAND- EN STADSRECHT VAN HET OVERKWARTIER VAN
ROERMOND

WERKEN
DER STICHTING TOT UITGAAF DER BRONNEN
VAN HET
OUD-VADERLANDSE RECHT

No. 25

1996
STICHTING TOT UITGAAF DER BRONNEN
VAN HET OUD-VADERLANDSE RECHT

STICHTING TOT UITGAAF DER BRONNEN
VAN HET OUD - VADERLANDSE RECHT

Het Gelderse Land- en Stadsrecht
van het
Overkwartier van Roermond 1620

opnieuw uitgegeven en van een historische inleiding voorzien
door

Dr. A.M.J.A. Berkvens en Dr. G.H.A. Venner
m.m.v.
Mr. G. Spijkerboer †

ARNHEM 1996

ISBN 90-800512-4-1

© 1996 STICHTING TOT UITGAAF DER BRONNEN VAN HET OUD-VADER-
LANDSE RECHT

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voorzover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van art. 16 b Auteurswet 1912 juncto het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351 zoals gewijzigd bij Besluit van 23 augustus 1985, Stb 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprerecht (Postbus 882, 1180 AW Amstelveen). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

Voorwoord

Het Gelderse Land- en Stadsrecht van het Overkwartier van Roermond, gehomologeerd in 1619, afgekondigd in 1620, heeft in de Nederlandse rechtshistorische literatuur een goede naam sedert de tweede helft van de negentiende eeuw. In zijn in 1860 verschenen dissertatie citeerde de uit Roermond afkomstige J.L. Geradts de Duitse jurist Maurenbrecher die deze codificatie al in 1831 "das erschöpfendste, gründlichste, treuste und mit der meisten Methode abgefaßte Rechtsbuch seiner Zeit" vond.¹ De Nijmeegse hoogleeraar B.H.D. Hermesdorf achtte het de veruit belangrijkste rechtsoptekening in het huidige Limburgse gebied, en kwalificeerde het als een werk dat in de Nederlanden nauwelijks zijn weerga vindt.² Ook S.J. Fockema Andreae, die toch niet van Limburgs chauvinisme verdacht kan worden, noemde het een voortreffelijke codificatie.³ Opmerkelijk is echter dat het Gelderse Land- en Stadsrecht, een wetboek dat de terreinen van het materiële privaatrecht, het burgerlijk procesrecht, het strafrecht en het strafprocesrecht bestrijkt, tot op heden vrijwel uitsluitend raadpleegbaar was door middel van de vijf drukken die onder het ancien regime verschenen. De enige zogenaamde wetenschappelijke uitgave van Maurenbrecher is in Nederlandse bibliotheken nauwelijks voorhanden en bovendien onvolledig. Een moderne rechtshistorische wetenschappelijke bronnenuitgave van het Gelderse Land- en Stadsrecht was één van de door O. Moorman van Kappen in 1989 geformuleerde desiderata.⁴ Een nieuwe uitgave zou bovendien welkom zijn, nu de bestudering van de rechtspraak in het Overkwartier van Gelder gedurende de zeventiende en achttiende eeuw zoveel gemakkelijker is geworden, doordat vele archieven van rechtbanken uit deze periode inmiddels geordend en de procesdossiers hersteld zijn.

De werkzaamheden die tot heruitgave van het Gelderse Land- en Stadsrecht leidden, startten in 1988 toen in overleg tussen prof. mr. O. Moorman van Kappen, dr. A.M.J.A.

1. J.L. GERADTS, *Bijdrage tot de geschiedenis van den souverainen raad in het Overkwartier van Gelderland te Ruremonde (1580-1794)*, Leiden 1860, blz. 64.
2. B.H.D. HERMESDORF, Uit het rechtsleven tussen Jeker en Niers, in: *Limburg's Verleden, Geschiedenis van Nederlands Limburg tot 1815*, dl. 1, Maastricht 1960, blz. 339-340.
3. S.J. FOCKEMA ANDRAE, *De Nederlandse staat onder de Republiek*, Amsterdam 1972⁴, blz. 83.
4. O. MOORMAN VAN KAPPEN, 125 jaar Limburgse rechtsgeschiedenis, in: *Publications de la Société historique et archéologique dans le Limbourg* 125 (1989), 106-107.

Berkvens, mr. G. Spijkerboer en dr. G.H.A. Venner taken werden verdeeld. De bewerking van de tekst naar de eerste druk van 1620, onder aanpassing van de spelling, maar met handhaving van de interpunctie, geschiedde door de ondergetekenden.

Ten aanzien van het ontstaan van het Gelderse Land- en Stadsrecht biedt het archief van de Staten van het Overkwartier de meeste informatie. Met name de besluiten van de Staten werden al geraadpleegd door Geradts, die in zijn dissertatie een hoofdstuk aan de ontstaansgeschiedenis wijdde. Omstreeks 1953-1954 schreef G. Spijkerboer een doctoraalscriptie bij prof. mr. R. Feenstra te Leiden over het ontstaan van het Gelderse Land- en Stadsrecht en over de mate waarin deze zouden zijn beïnvloed door de nooit gehomologeerde Antwerpse costumen van 1608, de zogenaamde *Compilatae*. Afgezien van een klein artikel in de Revue du Nord in 1954 als resultaat van dit onderzoek, is over het onderwerp sindsdien niet meer gepubliceerd. Mr. G. Spijkerboer wilde weliswaar een dissertatie over deze codificatie schrijven, maar zijn dagelijks werk bood hem daartoe weinig gelegenheid. Pas in de jaren tachtig nam hij de draad weer op. Het lag oorspronkelijk in de bedoeling dat hij de inleiding over de wordingsgeschiedenis zou schrijven. Geleidelijk werd dit een gezamendehandse onderneming van drie auteurs, terwijl Mr. Spijkerboer in zijn proefschrift de nadruk zou leggen op inhoudelijke aspecten van het Gelderse Land- en Stadsrecht. Hij heeft zijn plannen in dezen niet meer kunnen uitvoeren. Hij overleed op 14 augustus 1995.

Aan het einde van een omvangrijk werk als het onderhavige, rest ons slechts de aangename taak dankwoorden te uiten. Wij danken prof. mr. O. Moorman van Kappen en prof. mr. A. Fl. Gehlen, die niet alleen welwillend met morele steun het project hebben begeleid, maar ook de inleiding kritisch hebben doorgelezen. Een dankwoord geldt ook prof. mr. R. Feenstra die zijn aantekeningen betreffende het Gelderse Land- en Stadsrecht beschikbaar stelde, alsmede Dr. F. van Dun die door het beschikbaar stellen van door hem ontwikkelde software de vervaardiging van de index aanzienlijk heeft veraangenaamd. Tenslotte zijn wij het bestuur van de Stichting tot uitgaaf der bronnen van het oud-vaderlandse recht erkentelijk, dat deze heruitgave in de serie Werken heeft willen opnemen.

Dr. A.M.J.A. Berkvens
Dr. G.H.A. Venner

Inleiding

Het Gelderse Land- en Stadsrecht van het Overkwartier van Roermond, geredigeerd in de jaren 1611-1619, gedecreteerd in 1619 en in werking getreden in 1620, neemt met een omvang van 2060 artikelen een bijzondere plaats in onder de gehomologeerde costumen van de Zuidelijke Nederlanden.

Het Gelderse Land- en Stadsrecht gold voor de steden en het platteland van het Overkwartier van Roermond zonder onderscheid en kan diensgevolge worden gerekend tot de groep der provinciale costumen. Volgens Gilissen, die enkele belangwekkende studies wijdde aan de optekening van het gewoonterecht in de Zuidelijke Nederlanden¹, waren dergelijke provinciale rechtsoptekeningen betrekkelijk zeldzaam. Hij onderscheidde twee typen, namelijk provinciale rechtsoptekeningen met exclusieve gelding, zoals die van Namen (1564) en van Luxemburg (1623); en gewestelijke costumen zoals die van Henegouwen (1534 en 1619) en Artois (1540), die slechts bepaalde rechtsgebieden regelden en daarnaast ruimte lieten voor lokale gehomologeerde costumen, dus met andere woorden exclusiviteit ontbeerden.² Het Gelderse Land- en Stadsrecht verdient derhalve als provinciale costume van het eerste type vermelding tussen de costumen van Namen en die van Luxemburg.

Daarnaast is het Gelderse Land- en Stadsrecht opmerkelijk vanwege de wijze van totstandkomen. Voor de optekening van de costumen voorzag de bekende ordonnantie van 7 oktober 1531³ vier stadia, die ook in de latere ordonnances van 1540, van 1569 en 1611 werden voorzien: 1. opstelling van een voorlopig ontwerp (cahier provisoire) door de lokale autoriteiten; 2. onderzoek van het cahier door de gewestelijke justitierraad; 3. onderzoek van het geamendeerde ontwerp door de Geheime Raad; en 4. het “decrete-

1. J. GILISSEN, Les phases de la codification et de l'homologation des coutumes dans les XVII provinces des Pays-Bas, in: *TRG* 18 (1950) 36-67; 239- 267; dez., La rédaction des coutumes en Belgique aux XVIe et XVIIe siècles, in: J.GILISSEN (red.), *La rédaction des coutumes dans le passé et dans le présent*, Brussel 1962, blz. 87-111; dez., Loi et coutume. Esquisse de l'évolution des sources du droit en Belgique du XIIe au XXe siècle, in: *Revue de droit international et de droit comparé* 39 (1962) section I, B, 1, blz. 1-40.
2. J. GILISSEN, *La rédaction des coutumes*, blz. 96-97.
3. *Recueil des ordonnances des Pays-Bas*, 2e serie, dl. 3, blz. 266.

ment” of de “homologatie” door de soeverein.⁴ Anders dan in Frankrijk, waar sedert 1497 bij de optekening van de costumen een belangrijke rol was weggelegd voor de gewestelijke Staten⁵, was voor de Standen in de Zuidelijke Nederlanden geen officiële taak voorzien. Volgens Gilissen speelden zij alleen bij de redactie van de costumen van Namen, Luxemburg en Henegouwen een belangrijke rol.⁶ Omdat de Staten van het Overkwartier beschouwd kunnen worden als de drijvende kracht achter de redactie van het Gelderse Land- en Stadsrecht - zij hebben niet alleen het initiatief genomen tot de rechtsoptekening maar zij zijn tot en met de homologatie van deze costume bij de totstandkoming ervan betrokken geweest - verdient de geschiedenis van het Gelderse Land- en Stadsrecht ook om deze reden onze aandacht.

Hoewel het Gelderse Land- en Stadsrecht in hoofdzaak geredigeerd werd in de jaren 1611-1619, d.w.z. in de periode na de afkondiging van het Eeuwig Edict van 12 juli 1611, gaan de eerste ontwerpen terug tot het jaar 1564, toen de Staten van het Overkwartier van de landvoogdes Margaretha van Parma permissie verkregen voor het opstellen van een landrecht. De Staten van het Overkwartier vermeldde dan ook niet art. 1 van het Eeuwig Edict van 12 juli 1611 “*tot beter directie van de saecken van justicie*” als grondslag van hun redactie, noch de eerdere ordonnanties van 1530 en van 1540 - als zijnde anterior aan de inlijving van het hertogdom Gelre bij de Habsburgse Nederlanden in 1543 - noch de bevelschriften van de hertog van Alva uit 1569-'70, maar slechts de bovengemelde speciale permissie van de landvoogdes. In de optiek van de Staten van het Overkwartier was de redactie van het Gelderse Land- en Stadsrecht zeker geen landsheerlijk initiatief. Voor en na hebben zij dan ook gepoogd de invloed van de centrale regering op hun werkzaamheden zoveel mogelijk te beperken, zoals blijkt uit hun pogingen, op grond van de clausule in art. 4 van het Tractaat van Venlo dat de Gelderse “ondersaeten” bij het Hof van Gelre “alle gewoonlick bescheit vervolgen ende verkrijgen sullen”, de tekst van het Gelderse Land- en Stadsrecht - met voorbij gaan van de Geheime Raad - te laten vaststellen door het Hof van Gelre te Roermond, en deze vervolgens te laten homologeren door de Aartshertogen Albert en Isabella in hun hoedanigheid van hertogen van Gelre. Ook de clausule in de akte van homologatie, waarbij wordt bepaald dat veranderingen van het Gelderse Land- en Stadsrecht slechts tot stand kunnen worden gebracht met “bewillinge” van de Staten van het Overkwartier getuigt van de belangrijke rol die de Staten bij de totstandkoming ervan hebben gespeeld. De intensieve samenwerking tussen de Staten van het Overkwartier en het Hof van Gelre in deze periode laat zien, dat in de periferie van de Zuidelijke Nederlanden de landsheerlijke centralisatiepolitiek nog altijd niet een vanzelfsprekend gegeven was.

Ter inleiding op de Gelders Overkwartierlijke codificatie-perikelen wordt in de hierna volgende hoofdstukken eerst op summiere wijze aandacht besteed aan territorium en instellingen van het Gelders Overkwartier als perifeer gewest van de Zuidelijke Nederlanden (hfdst. 1). In hoofdstuk twee worden de eerdere pogingen tot codificatie die in de zestiende eeuw werden ondernomen op initiatief van de Staten van het Overkwartier geplaatst in het kader van het landsheerlijke codificatiestreven in de Habsburgse

4. J. GILISSEN, *La rédaction des coutumes*, blz. 97-102.

5. F. OLIVIER-MARTIN, *Histoire du droit français*, Parijs 1951, blz. 421.

6. J. GILISSEN, *La rédaction des coutumes*, blz. 102-103.

Nederlanden. Het derde hoofdstuk behandelt de wordingsgeschiedenis van het Gelderse Land- en Stadsrecht in de zeventiende eeuw; terwijl het vierde hoofdstuk ingaat op enkele aspecten van het Gelderse Land- en Stadsrecht sedert 1620.

Territorium en instellingen

Het graafschap, sedert 1339 hertogdom Gelre omvatte niet alleen min of meer de huidige provincie Gelderland, maar ook een groot gedeelte van de huidige Nederlandse provincie Limburg, met de steden Roermond en Venlo, alsmede het aangrenzende thans Duitse gebied rond Geldern, Straelen en Erkelenz. De graaf van Gelre wist zijn overheidsrechten, divers van oorsprong en omvang, in de jaren 1250-1350 te doen samensmelten tot uniform overheidsgezag. De graaf werd landsheer en zijn graafschap een landsheerlijkheid. Het territorium van deze landsheerlijkheid kende sedert de veertiende eeuw een indeling in kwartieren, te weten de kwartieren van Nijmegen, Zutphen en Arnhem en het Overkwartier, welk laatste de Gelderse gebieden ten zuiden van Nijmegen omvatte. In elk van de vier kwartieren ontstonden afzonderlijke Statencolleges van ridderschap en steden, die ook gezamenlijk vergaderden, waardoor het hertogdom Gelre veeleer een bondsstaat was.⁷

Het Overkwartier kende tenminste sedert 1359 een indeling in districten, in ambten, waarin de drost of ambtman de hoogste landsheerlijke functionaris was. Op grond van de rekening van de in 1547 ingewilligde bede had het Overkwartier omstreeks 1550 de volgende omvang en indeling:

Ambt Kessel:	Baarlo, Blerick, Broekhuizen, Helden, Kessel, Maasbree, Sevenum, Swolgen, Venray en Wanssum.
Ambt Geldern:	Aldekerk, Geldern, Kapellen, Kevelaer, Nieukerk, Pont, Rheurdt, Schaephuysen, Stenden, Tönisberg, Veert, Venum en Wetten.
Ambt Middelaar:	Middelaar.
Ambt Straelen:	Straelen.
Ambt Wachtendonk:	Wachtendonk.
Ambt Krickenbeck:	Grefrath, Herongen, Hinsbeck, Leuth, Lobberich, Viersen en Wankum.
Ambt Montfort:	Asselt, Beesel, Belfeld, Echt en Ohé en Laak, Elmpt, Linne, Maasbracht, Montfort, Nieuwstadt, Posterholt, Roosteren, Sint Odiliënberg, Swalmen en Vlodrop.
Ambt Erkelenz:	Erkelenz, Kückhoven, Niederkrüchten, Oberkrüchten en Wegberg.

7. K. NÜBE, *Die Entwicklung der Stände im Herzogtum Geldern bis zum Jahre 1418 nach den Stadtrechnungen von Arnheim*, Keulen 1958; G.H.A. VENNER, *Inventaris van het archief van de Staten van het Overkwartier van Gelder 1404-1794*, Maastricht 1979, 6-18.

Evenals de steden Roermond en Venlo vielen toen de heerlijkheden buiten de ambtsindeling. De heerlijkheden op de linker Maasoever die tezamen het "land van Kessel" werden genoemd waren: Blitterswijck, Broekhuizen, Geijsteren, Grubbenvorst, Horst, Lottum, Meerlo, Oirlo, Ooijen en Oostrum-Spralant. De overige heerlijkheden die tot het Overkwartier behoorden, waren: Afferden, Arcen, Stevensweert, Velden, Walbeck en Well met Bergen.

Reeds spoedig na het Verdrag van Venlo van 1543, waarbij het hertogdom Gelre bij de Nederlandse gewesten van Karel V was gevoegd, werd het Hof van Gelre en Zutphen te Arnhem opgericht, een college met bestuurlijke en rechterlijke bevoegdheden. In een kanselarij-instructie werden in 1547 deze bevoegdheden van het Hof omschreven. De instructie alsmede de ruime interpretatie die raadsheren eraan gaven, leidden regelmatig tot conflicten met de Staten van Gelre, omdat naar hun mening de competentie van de van ouds naar land- en stadsrecht bevoegde rechters werd aangetast.

Het begin van de Opstand onderging het gewest veeleer lijdelijk. Hun terughoudende opstelling lieten de Staten in het najaar van 1576 varen, toen zij tot de Pacificatie van Gent toetraden. De kwartieren sloten zich vervolgens in 1579 aan bij de Unie van Utrecht en in 1581 verklaarden de Staten van Gelre mede Philips II van zijn rechten vervallen. Aan deze laatste ontwikkelingen nam het zuidelijkste gedeelte van het gewest geen deel. Te Roermond was steeds een koningsgetrouw garnizoen gebleven en, in het kader van de belegering van Maastricht, werden in 1579 de stadjes Erkelenz en Straelen veroverd. Bij plakkaat van 9 februari 1580 ontbood de provisionele landvoogd Parma de koningsgetrouwe raadsheren van het Hof te Arnhem naar Roermond om aldaar hun werkzaamheden voort te zetten. Dientengevolge waren er sedert 1580 twee hoven van Gelre en Zutphen naast elkaar in functie. Het Hof te Arnhem, dat vanwege de Staten van Gelre gezag uitoefende in het tot de Republiek der Verenigde Nederlanden behorende gewest Gelderland, en het Hof te Roermond, dat vanwege Philips II werkzaam was in de nog onder diens gezag staande gedeelten van dit gewest. In 1586 en 1587 gingen Venlo en Geldern naar Spaanse zijde over. Toen Nijmegen in 1591 weer Staats werd, was het Overkwartier definitief gescheiden van de Nederkwartieren.

Sedert december 1590 kwamen de Staten van het Overkwartier na een onderbreking van minstens vier jaar weer geregeld bijeen. De facto vormde het Overkwartier vanaf circa 1590 een zelfstandig gewest behorend tot de Zuidelijke Nederlanden.

De competentie van het Hof van Gelre te Roermond strekte zich uit over dit Overkwartier, maar deze bleef daartoe niet beperkt. Als gevolg van de veroordeling van Philips van Montmorency werden de lenen Weert en Wessem door vonnis van het Hof van Gelre te Arnhem in 1570 vervallen verklaard aan Philips II als hertog van Gelre. Sedert het einde van de zestiende eeuw werden de landsheerlijke rechten te Weert volledig door de hertog van Gelre uitgeoefend. Het land van Weert, Nederweert en Wessem viel onder het ressort van het Hof van Gelre. In het derde kwart van de zeventiende eeuw wist het Spaans-Gelders bestuur bovendien vaste voet te krijgen in de nabij gelegen heerlijkheden Dalenbroek - omvattend Herten en Maasniel -, Hamb, Meijel en Obbicht. Spaans Gelre omvatte aldus in de zeventiende eeuw het Overkwartier van

Gelder, vertegenwoordigd door de Staten van het Overkwartier, en daarnaast enige "vrije heerlijkheden".⁸

Bevoegdheden en samenstelling van Hof en Staten

Het Hof van Gelre was met bestuurlijke en rechterlijke bevoegdheden bekleed, die in de kanselarij-instructies van 1547 en 1609 waren vastgelegd.⁹ Het adviseerde de centrale regering over aangelegenheden van bestuur en wetgeving en voerde uit hetgeen door de landvoogd c.q. de Geheime Raad werd opgedragen. Daarnaast achtte het Hof zich ook zelfstandig tot daden van wetgeving en het uitgeven van octrooien bevoegd. Wat de rechterlijke bevoegdheden betreft, nam het Hof in eerste aanleg onder meer kennis van bepaalde delicten zoals majesteitsschennis, van bezitsacties, van kwesties over domeinen en over beneficies die ter begeving van de landsheer stonden, van geschillen over Gelderse leengoederen en, uitdrukkelijk sedert 1609, van geschillen tegen en tussen heren, steden en dorpen. Het korte tijd later tot stand gekomen plakkaat aangaande de revisie van 1613 regelde de revisie, een rechtsmiddel tegen vonnissen van schepenenbanken in het Overkwartier door het Hof.¹⁰ De revisie was evenwel beperkt tot civiele zaken.

De stadhouder was formeel voorzitter van het Hof, maar aangezien deze wegens zijn militaire taken vaak afwezig was, werd de functie van voorzitter in feite door de kanselier uitgeoefend. Rond 1600 bestond het Hof uit een kanselier, twee raden costumier als deskundigen van het inheemse recht, en zes in de beide rechten gegradueerde raden ordinaris. Een van hen vervulde tevens de functie van momboir, het officie-fiscaal.

De Staten van het Overkwartier namen ten aanzien van dit kwartier vanaf 1590 als vanzelfsprekend de taken van de Staten van Gelre over. Omdat naast de sinds het Verbond van 1418¹¹ gebruikelijke *landdagen*, d.w.z. de gemeenschappelijke vergaderingen van de vier Gelderse statencolleges, gedurende de vijftiende en zestiende eeuw nog regelmatig *kwartiersdagen*, d.w.z. bijeenkomsten van de staten der afzonderlijke kwar-

8. A.M.J.A. BERKVEN, *Plakkatenlijst Overkwartier 1665-1794 I: Spaans Gelre. Instellingen, territorium, wetgeving (1580-) 1665-1702*, Nijmegen 1990, 81-125.
9. De kanselarij-instructie van 1547 is afgedrukt bij A. ZIJP, *De strijd tusschen de Staten van Gelderland en het Hof 1547-1566*, Arnhem 1913 (Werken "Gelre" nr. 10), blz. 205-227; de instructie van 1609 is uitgegeven door K.J.TH. JANSSEN DE LIMPENS, *Rechtsbronnen van het Gelders Overkwartier van Roermond*, Utrecht 1965 (Werken Vereniging OVR, 3e reeks, nr. 20), blz. 458-469.
10. Uitgegeven door JANSSEN DE LIMPENS, *Rechtsbronnen van het Gelders Overkwartier*, blz. 472-475.
11. Door middel van het Verbond van 3 mei 1418 verklaarden de ridders en knapen van het land van Gelre en het graafschap Zutphen, de vier hoofdsteden en de kleine steden om 1. bijeen te blijven, 2. geen landsheer te aanvaarden, die de meerderheid der ridders en knapen, de vier hoofdsteden en de meerderheid der kleine steden niet wensten, 3. wanneer aan de rechten van de ridderschap, burgers en ingezetenen der steden tekort zou worden gedaan opnieuw te vergaderen en het euvel te bestrijden, en 4. de landsheer te steunen tegen degene, die zijn landsheerlijk gezag wil aantasten (cfr. G.H.A. VENNER, *Inventaris van de Staten van het Overkwartier van Gelder 1404-1794*, Maastricht 1980, regist. nr. 34); zie ook, samenvattend, J.A. KOSSMANN-PUTTO, *Bestuur en rechtspraak tussen Eems en Schelde circa 1100-1400*, in: D.P. BLOK, e.a. (red.), *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, dl. 3, Bussum 1982, blz. 12-60, blz. 43-49.

tieren, gehouden waren, alwaar beden konden worden ingewilligd, en het gebruikelijk was, dat de nieuwe landsheer in elk kwartier afzonderlijk werd ingehuldigd, was er geen sprake van een continuïteitsbreuk. Ook na 1590 huldigden de Staten van het Overkwartier de nieuwe landsheer en willigden zij beden in. Zij poogden de nadelige gevolgen van militaire inkwartieringen, van doortrekkende troepen en handelsbelemmeringen te beperken. Zij streefden naar bevordering van de welvaart, verbetering van de rechtspraak en uiteraard zetten zij zich in voor de bescherming van de privileges. De Staten trachtten hun doel te bereiken door voorwaarden te koppelen aan de inwilliging van de beden, door rekestten in te dienen en gezanten te sturen naar de centrale regeringsinstanties te Brussel. Voor het onderhouden van rechtstreekse contacten met diverse regeringsfunctionarissen in Brussel maakten zij gebruik van de diensten van een “agent” of “pensionaris”, die als een soort van lobbyist fungeerde. De Staten stelden voorts reglementen op die voornamelijk de belastingheffing en de muntkoers betroffen.

De Staten van het Overkwartier werden door ridderschap en steden gevormd. De leden van de ridderschap moesten een riddermatig goed bezitten en, sedert 1608, een kwartierstaat met tenminste acht adellijke kwartieren kunnen overleggen. Rond 1590 waren zo’n zeventig personen gerechtigd tot deelname aan de vergaderingen. In de praktijk kwamen er als regel minder dan vijftientig personen opdagen. De onderheren, d.w.z. de bezitters van de hiervoor genoemde heerlijkheden van het Overkwartier, vormden in de eerste decennia van de zeventiende eeuw nog een aparte groep binnen de ridderschap. Tot 1613 werden de drosten die aan het hoofd van de ambten stonden, qualitate qua tot de ridderschap gerekend.

De steden vormden het tweede lid van de Staten. De steden waren in volgorde van belangrijkheid: Roermond, Venlo, Geldern, Erkelenz, Straelen, Wachtendonk, Echt en Nieuwstadt. Roermond was de hoofdstad, de overige werden als kleine steden aangeduid. De kleine steden stuurden in de regel twee afgevaardigden, de hoofdstad Roermond was door een groter aantal leden van het stadsbestuur vertegenwoordigd.

Roermond riep de vergaderingen van de Staten, de kwartiersdagen, bijeen, hetzij op bevel van hogerhand hetzij op eigen initiatief. De raadsburgemeester van Roermond opende tot in de zeventiende eeuw de vergadering, die in het stadhuis te Roermond werd gehouden, alwaar ook het archief van de Staten werd bewaard. Een kwartiersdag kon enkele dagen, maar ook enkele weken duren. Na het gezamenlijk aanhoren van het bedeverzoek vergaderden de ridderschap en de steden apart. Beide leden beslisten bij meerderheid van stemmen, waarna, zonodig, de beslissing van beide leden met elkaar in overeenstemming werd gebracht. Gemiddeld werden één à twee kwartiersdagen per jaar gehouden.

Ter afhandeling van zaken die op de kwartiersdag aan de orde waren geweest, werden gedeputeerden aangewezen uit de ridderschap en steden, waaronder steeds afgevaardigden van Roermond en Venlo. De gedeputeerden vergaderden meerdere keren

per jaar tijdens zogenaamde convocations- of deputationsdagen, welke op initiatief van Roermond werden uitgeschreven.¹²

12. Zie voor een literatuuroverzicht: A.M.J.A. BERKVEN, W.J.H.M. VAN DE PAS EN G.H.A. VENNEN, De overheidsinstellingen van Spaans en Oostenrijks Gelre (1543-1795), in: A.M.J.A. BERKVEN, A.F.L. GEHLEN EN G.H.A. VENNEN (RED.), *"Flittich erforscht und gecolligeert..."*, *Opstellen over Limburgse Rechtsgeschiedenis*, Maastricht 1995, 187-225.

Codificatie in de Habsburgse Nederlanden en in het Overkwartier van Gelre

Gilissen onderscheidt vier fasen in de optekening en goedkeuring van het geldend gewoonterecht in de Habsburgse Nederlanden. De eerste fase, omvattend de jaren 1531-1545, startte met de in een algemene "Polizeiordnung" van Karel V van 7 oktober 1531 vervatte opdracht tot optekening van het gewoonterecht in al zijn landen van herwaarts over, welke optekeningen ter goedkeuring moesten worden ingezonden. Daar het hertogdom Gelre toen nog niet tot de Habsburgse Nederlanden behoorde, sorteerte deze verordening in dit gewest uiteraard geen effect. De tweede fase, de periode 1546-1569 omvattend, werd eveneens ingeluid met een brief van Karel V tot inzending van opgetekende costumen, maar deze had voor het hertogdom Gelre waarschijnlijk evenmin directe gevolgen.¹³

De derde fase van optekening van gewoonterecht in de Nederlanden was het gevolg van bevelen van de landvoogd Alva. Op 15 oktober 1569 richtte Alva zich tot de justitiehoven met het verzoek inlichtingen te verstrekken over de verordeningen, de gewoonten en privileges betreffende de criminele rechtspraak. Het Hof van Gelre en Zutphen stelde daarop op 22 oktober 1569 een enquête in naar de inheemse strafrechtelijke gebruiken in het gehele hertogdom. Het Hof stelde vragen omtrent het inwinnen van gerechtelijke informatie, de inrichting van het eigenlijke strafproces, de invloed van een eventuele borgstelling op het procesverloop en de compositiebevoegdheid van de vervolgende autoriteit.¹⁴ De antwoorden berusten thans nog in het archief van het Hof van Gelre en Zutphen te Arnhem.¹⁵ Op 25 oktober 1569 beval Alva voorts de optekening en inzending van het gewoonterecht. Het resultaat was aanzienlijk, maar uit de Gelderse

13. J. GILISSEN, Les phases de la codification et de l'homologation des coutumes dans les XVII provinces des Pays-Bas, in: *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis* 18 (1950), 47-48, 58-60, 239, 254. Zie ook: M.J.H.A. LIJTEN, *Het burgerlijk proces in stad en Meierij van 's-Hertogenbosch 1530-1811*, Assen-Maastricht 1987, 5-8.
14. GILISSEN, *Les phases*, 256-257; A.M.J.A. BERKVEN, De "magistraatsrescriptie van 1569" en de afbakening van de strafrechtelijke bevoegdheden van scholtis en magistraat te Lochem in de achttiende eeuw, in: *Bijdragen en Mededelingen Gelre* 72 (1981), 175-190.
15. Rijksarchief in Gelderland (RAG), archief Hof van Gelre en Zutphen, inv.nr. 4346.

gewesten is geen optekening bekend. Alva herhaalde op 23 augustus 1571 zijn bevel onder andere aan het Hof van Gelre en Zutphen, hetgeen in ieder geval resulteerde in een brief van de stadhouder aan de steden Roermond en Venlo van 30 augustus 1571 om binnen drie maanden de plaatselijke costumen en gebruiken op te tekenen en in te zenden. Of dit werk inderdaad is aangevat, is niet bekend.¹⁶

Het Gelderse Land- en Stadsrecht, gehomologeerd in 1619 en in werking getreden in 1620, kwam tot stand in de jaren 1611-1619 in samenwerking tussen de Staten, het Hof van Gelder, met name de kanselier, en de Geheime Raad. Het initiatief lag weliswaar bij de Staten van het Overkwartier, maar de periode waarin het landrecht tot stand kwam, viel samen met de voorbereiding van en de eerste jaren onmiddellijk na de afkondiging van het "Eeuwig edict tot beter directie van de saecken van justitie" van 12 juli 1611. Het Eeuwig edict schreef onder andere wederom de opzending van costumen ter homologatie voor. Gilissen beschouwt de periode onmiddellijk volgend na 1611 als de belangrijkste ten aanzien van de homologatie van ingediende costumen. Van de 68 gehomologeerde costumen in de Nederlanden werden er liefst 40 vastgesteld in de jaren 1611-1633, tussen de afkondiging van het Eeuwig edict en het overlijden van de aarts-hertogin Isabella. In 1619 werden naast het Gelderse Land- en Stadsrecht bijvoorbeeld nog de costumen van Ieper, Brugge, Henegouwen en Valenciennes gehomologeerd.¹⁷

Het Gelderse Land- en Stadsrecht, waarvan de uitwendige geschiedenis zal worden geschetst, past op het eerste gezicht in de laatste grote codificatiebeweging uit de eerste decennia van de zeventiende eeuw.¹⁸ Of het landsheerlijke centralisatiestreven, dan wel particularistische motieven van de Staten van het Overkwartier bij deze rechtsoptekening de doorslag hebben gegeven zal hierna aan de orde worden gesteld.

Pogingen tot codificatie op initiatief van de Staten van het Overkwartier in de zestiende eeuw

Een eerste poging tot codificatie c.q. verbetering van geldend recht werd in de jaren 1564-1565 ondernomen op initiatief van de Staten van het Overkwartier zelf.¹⁹ Tijdens een gezantschap van de Staten van Gelre naar de landvoogdes in het kader van de

16. GILISSEN, *Les phases*, 259-267; JANSSEN DE LIMPENS, *Rechtsbronnen van het Gelders Overkwartier van Roermond*, blz. XLIX; Gemeentelijke archiefdienst Roermond (GAR), Oud archief Roermond, inv.nr. 86; Gemeentelijke archiefdienst Venlo (GAV), Oud archief Venlo, inv.nr. 1287.

17. GILISSEN, *Les phases*, 58, 276-277.

18. Eerdere korte overzichten van de uitwendige geschiedenis vindt men in: J.L. GERADTS, *Bijdrage tot de geschiedenis van den Souvereinen Raad in het Overkwartier van Gelderland te Ruremonde (1580-1794)*, Leiden 1860, 48-65; R. Feenstra en G. Spijkerboer, *La coutume de Gueldre (Quartier de Ruremonde) et la Coutume d'Anvers dite "Compilatae"*, in: *Revue du Nord* 36 (1954), 74-76. Een eerste korte vermelding vindt men in: J. KNIPPENBERG, *Historia ecclesiastica ducatus Geldriae*, Brussel 1719, 221.

19. JANSSEN DE LIMPENS publiceerde in zijn *Rechtsbronnen van het Gelders Overkwartier van Roermond*, blz. lxxviii-lxxix en blz. 433-438 een "Ontwerp Landrecht 1532", dat zijns inziens in dat jaar tijdens een kwartiersdag tot stand kwam. Het desbetreffende stuk is echter niet gedateerd en wordt in de tekst zelf niet als landrecht aangeduid. Omtrent de context, in casu de medewerking van de Staten van het Overkwartier aan het ontwerp, is verder niets bekend. Wij laten het daarom verder buiten beschouwing.

langdurige conflicten tussen de Staten enerzijds en het Hof van Gelre en Zutphen anderzijds werd op 17 april 1564 door de afgevaardigden van het Overkwartier gewezen op de "misverstanden ende beswernissen die in den gerichtten opten plattenlanden vorfallen". Onder verwijzing naar de door de Staten van het kwartier van Zutphen opgestelde en ingediende ontwerp-verordening aangaande de rechtspraak in dit kwartier, wilden de ridderschap en steden van het Overkwartier de gebreken en misstanden in de rechtbanken op het platteland onderzoeken en daarin door middel van een "ordinantie" voorzien. Deze zou ter goedkeuring aan de landvoogdes worden voorgelegd. Na verkregen toestemming beraamden de ridderschap en steden tijdens de kwartiersdag van 26 november 1564 een ordonnantie die, blijkens de preambule, bedoeld was voor de gerechten op het platteland ter naleving van het landrecht. Voorts werd daarin met zoveel woorden gezegd, dat aan de rechten van de steden niet werd geraakt.²⁰ De verordening die met name de procedure in civiele zaken regelde, maar ook materieel recht bevatte, kende verschillende bepalingen, waarover de ridderschap en steden van mening verschilden.

Een struikelblok vormde voorts de, overigens niet in het bewaard gebleven concept opgenomen, regeling van het hoger beroep. De problemen werden al in december 1564 in de vergadering van de Staten van Gelre te Arnhem naar voren gebracht. De ridderschap en steden van het Overkwartier kregen de opdracht "eyn ordinantie ind articulen tot oprichtung einer nyer reformation in den lantrechten upten plattenlanden, die bestendich, redlich ind billich weren", op te stellen. Hoger beroep van de plattelandsgerechten zou op ridderschap en steden worden ingesteld, zoals zulks in het Zutphense kwartier was geregeld, of op een andere billijke wijze. Tijdens de volgende vergadering in mei 1565 te Nijmegen bleken partijen niet tot een vergelijk te zijn gekomen. De afgevaardigden van het Nijmeegse en Arnhemse kwartier stelden toen voor, dat de steden van het Overkwartier "sekere articulen tot reformation der lantrechten opten plattenlanden" zouden indienen bij de magistraat van Nijmegen, die vervolgens door de ridderschap binnen zes weken van commentaar zou worden voorzien, tenzij de steden wensten dat de ridderschap dergelijke "articulen" zou formuleren. Deze voorstellen werden niet overgenomen. Immers tijdens de landdag van 20 juni 1565 te Nijmegen bracht de ridderschap de problemen opnieuw naar voren, waarop besloten werd tot een aparte bijeenkomst te Roermond van afgevaardigden van de bannerheren en de drie Nederkwartieren op 16 juli 1565. Zij zouden trachten de ridderschap en steden van het Overkwartier tot een vergelijk te brengen.

Tijdens deze vergadering werden de door de ridderschap opgestelde artikelen door de afgevaardigden van de steden nagezien en aangevuld. De onderwerpen hoger beroep en lijfgewinsgoederen bleven buiten beschouwing. De steden van het Overkwartier zouden nu eerst onderling één standpunt bepalen ten aanzien van de nieuwe versie en vervolgens vier of vijf leden van de ridderschap convoceren om zoveel mogelijk tot overeenstemming te komen en tenslotte de overblijvende geschilpunten op de volgende landdag te Nijmegen voorleggen. Op 17 juli 1565 werd voorts een brief voor Philips Cobel, lid van de Geheime Raad, opgesteld ter begeleiding van de door de Staten vastge-

20. ZIJP, *De strijd tusschen de staten van Gelderland en het Hof*, blz. 168, 170; JANSSEN DE LIMPENS, *Rechtsbronnen Overkwartier*, blz. LXXX-LXXXIV. De tekst van het ontwerp van 1564 is aldaar afgedrukt p. 440-458.

stelde kanselarij-instructie, alsmede van "etliche articulen tot reformatie der lant ende statrechten " in het Nijmeegse kwartier. De Staten verzochten tevens om spoedige uitvaardiging van de goedgekeurde Zutphense "reformation" en om ervoor te zorgen dat "die reformationes in den Ruremundischen ende Arnemsen Quartiren vorhanden sijnde, in volgende tijden oick to hove angenommen ende gevordert werden moghen".²¹

De steden van het Overkwartier convoceerden in augustus 1565 inderdaad zes leden van de ridderschap, maar deze wilden niet onderhandelen. Zij wensten dat de voorstellen op schrift werden gesteld en aan de drosten van de ambten werden toegezonden, zodat zij er met de onderdanen van het ambt over konden vergaderen. De resultaten zouden dan in een vergadering van negen leden van de ridderschap en negen steden-vrienden tegen einde oktober kunnen worden besproken. Toen de ridderschap ook niet wilde ingaan op de concessie van de steden om dan in oktober de onderhandelingen te starten, gaven Roermond, Venlo, Geldern, Erkelenz en Straelen hun gezanten naar de landdag enkel de volmacht om het Tractaat van Venlo, de oude rechten en gewoonten in acht te nemen. De ridderschap van het Overkwartier drong tijdens de bijeenkomst van de Staten van Gelre te Zutphen op 17 mei 1566 weer aan om "oick op den plattenlanden ein reformation in den lantrechten te mogen erlangen na reden ende billicheit ende gelick in den anderen driën Quartyren is vorgenommen...versoickende dat die verfatten articulen tot der reformation dienlick geaccordirt ende dat also to hove dairup ratificatioin gevordert werden". Zij bood aan zich neer te leggen bij de beslissingen die de Nederkwartieren inzake de geschilpunten met de steden zouden nemen, maar de afgevaardigden van Roermond en Venlo verklaarden geen commissie te hebben om in iets toe te stemmen.²² Daarmee eindigde het eerste plan tot codificatie. Later zou het staken der werkzaamheden aan de kort daarop uitbrekende troebelen worden toegeschreven.²³

Pas na 1590, na de scheiding in het hertogdom Gelre in noord en zuid, werd in het Overkwartier opnieuw serieus gedacht over het samenstellen van een landrecht. Tijdens de kwartiersdag van 21 oktober 1596 kregen de gedeputeerden de instructie om te adviseren "welcker gestaltt ein gemein voett van de landrechten toe concipieren und in toe stellen" zou zijn. De gedeputeerden kweten zich van hun taak, waarop de Staten tijdens de kwartiersdag van 2 december 1596 besloten, dat alle steden, ambten en heerlijkheden c.q. ieder gerecht vóór Pasen 1597 "hoere particuliere forme van proceduren, rechten und costuimen, soe bij hun van alst geobserveert und noch wurden, in contracten, successiën, delicten und anders" aan de magistraat van Roermond zouden zenden. De magistraat zou vervolgens de drosten van de ambten en een afgevaardigde uit elke stad uitnodigen om te overleggen, hoe het werk voortgezet moest worden. Deze mochten bekwame personen de opdracht geven "einen gemeynen voet derselver landtrechten" te

21. GAV, Oud archief Venlo, inv.nr. 1227/3, 155-159 (december 1564), ongepagineerd (mei 1565), 59-60 (juli 1565); Philips Co(e)bel, afkomstig uit 's-Gravenhage, was aanvankelijk verbonden aan het Rijkskamergerecht te Spiers en werd nadien als raadheer in de Geheime Raad onder meer belast met diplomatieke bezendingen. Hij overleed in 1566 te Trier. Cfr. M. BAELDE, *De collaterale raden onder Karel V en Filips II (1531-1578)*, Brussel 1965, 247-248.

22. Rijksarchief in Limburg (RAL), archief Staten Overkwartier (ASO), inv.nr. 575; GAV, Oud archief Venlo, inv.nr. 1227/3, 14.

23. RAL, ASO, inv.nr. 73, f. 5, 31.

redigeren, uiteraard onder voorbehoud van de instemming van de gezamenlijke ridders en steden en van de hoge overheid. Een en ander leidde echter niet tot enig resultaat. Wat nu precies de aanleiding was voor de Staten van het Overkwartier om in oktober 1596 opnieuw over de redactie en uniformering van de Overkwartierlijke costumen te beginnen, blijft duister. Mogelijk vond deze poging haar aanleiding in een bevel van aartshertog Albert tot optekening van het gewoonterecht in Vlaanderen.²⁴ Bij wijze van hypothese zou ook te wijzen zijn op het feit, dat de Gelderse Landdag op 26 december 1593 een reformatie van het Veluwse Landrecht had goedgekeurd en bekrachtigd, van welk gereformeerd landrecht in 1594 een gedrukte uitgave verscheen. Als men in aanmerking neemt dat deze *Veluwse reformatie* reeds in maart 1597 had geleid tot een "confirmatie" van de Zutphense landrechten, dan zou ook van deze Staats-Gelderse voorbeelden zeer wel een impuls kunnen zijn uitgegaan tot reformatie van het Gelders-Overkwartierlijke recht.²⁵

Ongeschreven inheems recht en romeins recht in het Overkwartier

De zestiende-eeuwse initiatieven van landsheerlijke zijde tot optekening en homologatie van het geldend recht hadden in het Overkwartier van Gelre geen respons, terwijl de pogingen van de Staten om tot een (gedeeltelijke) codificatie te komen in 1564 en 1596 al evenmin resultaat hadden. Tot de afkondiging van het Gelderse Land- en Stadsrecht in 1620 spraken de schepenen in het Overkwartier recht volgens het grotendeels ongeschreven gewoonterecht. De vraag in hoeverre het Gelders-Overkwartierlijke gewoonterecht onderhevig was aan rechtsinvloeden van buitenaf, is nog niet onderzocht. Enige kanttekeningen die de externe zijde van deze vraag raken, kunnen hier worden gemaakt.

Tegen het einde van de zestiende eeuw stond het partijen nog vrij om schriftelijk of mondeling te procederen. De oudste procesdossiers stammen uit de jaren tachtig van de zestiende eeuw. Pas een instructie van de Roermondse schepenbank voor de procureurs van 11 januari 1608 schreef in het algemeen het schriftelijk indienen van eis en antwoord voor.²⁶

Romeins recht zou het gewoonterecht kunnen binnendringen via de schepenen die een graad in het romeins en canoniek recht hadden behaald. Bezien wij daartoe de samenstelling van de schepenbank Roermond. Deze schepenbank nam een centrale plaats in de rechterlijke organisatie van het Overkwartier in, daar zij, soms in tweede instantie, als hoofdgerecht fungeerde voor de te hoofde varende schepenen van de andere steden en het platteland, wanneer deze niet in staat waren vonnis te wijzen.²⁷ Onder het maximale aantal van twaalf schepenen was in 1548 geen enkele licentiaat in de beide rechten.

24. RAL, ASO, inv.nr. 69, f. 120v., 137, 143-143v.; GILISSEN, *Les phases*, 275.

25. Met vriendelijke dank aan Prof. Mr. O. Moorman van Kappen; i.v.m. de reformatie van het Veluwse landrecht, cfr. J.L. BERNIS, *Het Landrecht van Veluwe en Veluwezoom van 1593*, Ac. diss. Leiden, Arnhem 1884, blz. XIII.

26. G.H.A. VENNER, *Inventaris van het archief van het Hoofdgerecht Roermond 1459-1796*, Maastricht 1987, 73-74.

27. G.H.A. VENNER, Het Hoofdgerecht Roermond, in: *Publications de la société historique et archéologique dans le Limbourg (PSHAL)* 122 (1986), 69-80.

De eerste licentiaat was Michael Oeyen. Van hem weten wij behalve de datum van zijn beëdiging op 24 februari 1575 niets. De volgende licentiaat was Marcelis Koichs die gekozen werd in 1591. Hij was schepen te Roermond tot in 1597, toen hij raadsheer van het Hof van Gelre werd. Mogelijk om in de ontstane leemte te voorzien, werd in 1597 de licentiaat Gerard Creyarts gekozen die in 1589 te Leuven zijn graad had behaald. Pas in 1608 werd een tweede licentiaat, Dederik Stijns, en in 1613 een derde, Willem Moeits, benoemd. Het geringe aantal van drie licentiaten werd in 1620 - kort na de invoering van het Gelderse Land- en Stadsrecht - verdubbeld tot zes.²⁸ In ieder geval was het sedert de tweede helft van de zeventiende eeuw regel dat ongeveer de helft van de Roermondse schepenbank gevormd werd door universitair opgeleide juristen.²⁹ Het Hof van Gelder, gevestigd sedert 1580 te Roermond, telde, afgezien van maximaal twee raden costumier als deskundigen van het inheemse recht, enkel licentiaten in de beide rechten. De rechterlijke competentie van het Hof was evenwel in eerste aanleg beperkt tot bepaalde gevallen, terwijl het pas in 1613 beroepsinstantie werd van vonnissen in civiele zaken die door de schepenbanken waren gewezen. De invloed van in het Romeinse recht geschoolde juristen op de rechtspraak in het Overkwartier lijkt aldus niet te mogen worden overschat.

Ofschoon het getal der universitair gevormde juristen in de zestiende eeuw zelfs onder de stedelijke schepenen zeer gering was, mag men op grond van de Venlose stadsrekeningen aannemen, dat zij kennis konden nemen van het recht van elders. In 1552 kocht de stadssecretaris een boek geheten "Institutiones imperiales verduetz", een boek getiteld "Cantzelrijeboixken" en een werk "wie men eyn process ainheffen sall", en tenslotte een boek "Van exceptie in den rechtten". De aangekochte boekwerken zouden "opten cantzelrijen (schrijfkamer) liggen vur mijn heeren te lesen". In 1554 kocht men wederom "buecker vann allerley rechtenn die op goen huys in de raetzkamer liggen" en in 1566 schafte men de "nye reformation der Gulicher rechten" aan.³⁰

28. GAR, archief hoofdgerecht Roermond, inv.nr. 311 voorin; RAL, archief Familie Van den Bergh, inv.nr. 178; G.H.A. VENNER, de schepenen, raadsverwanten, burgemeesters en scholtissen van Roermond tot 1637, in: *PSHAL* 120 (1984), 326-328. Dirk Stijns had zijn graad mogelijk te Keulen behaald, waar hij in 1599 werd ingeschreven in de artesfaculteit. Zie: H. KEUSSEN, *Die Matrikel der Universität Köln 4 (1559-1675)*, Düsseldorf 1981, 184 nr. 717/48.
29. G.H.A. VENNER, De schepenen, raadsverwanten en burgemeesters van Roermond sedert 1637, in: *PSHAL* 124 (1988), 164-165.
30. GAV, archief stadsbestuur 1272-1795 onderdeel stadsrekeningen, nrs. 199 (1552), p. 9, 195 (1554), p. 9, 211 (1566), p. 13; met deze "nye reformation" wordt ongetwijfeld bedoeld het Guliks-Bergse gereformeerde landrecht van 1555, dat in 1564 herzien was, en waarvan in 1565 een nieuwe herziene druk verschenen was. Cfr. K.-H. HORBACH, *Das Privatrecht der Reformation von Jülich-Berg aus dem Jahre 1555*, diss. Keulen 1981; zie ook A.FL. GEHLEN, De Guliks-Bergse 'Rechtsordnung und Reformation' van 1555. Een ook voor de Limburgse rechtsgeschiedenis belangrijke kenbron, in: *De Maasgouw* 111 (1992) kol. 13-30, t.a.p. kol. 24-27.

De wordingsgeschiedenis van het Gelders Land- en Stadsrecht

De eerste aanloop naar een nieuw landrecht

Tussen 5 en 19 april 1605 overleed Johan Kern van Froenhoven, landschrijver van het ambt Montfort in de jaren 1560-1579 en landscholtis van datzelfde ambt in de periode 1579-1605. Hij redigeerde het zogenaamde landrecht van Montfort, waarvan hij een bewaard gebleven exemplaar kort voor zijn dood aan de schepenbank Beesel en Belfeld overliet. Dit exemplaar werd, blijkens de vermelding van jaartallen in de tekst en de marge, mogelijk tussen 1587 en 1593 opgesteld en is in 1965 door Janssen de Limpens uitgegeven.³¹ De persoon en de kwaliteiten van de landscholtis Froenhoven moeten aan veel deelnemers van de Statenvergaderingen bekend zijn geweest. Johan Kern van Froenhoven verrichtte voor de Staten onder andere secretariaatswerkzaamheden tijdens de landdag van 3 januari 1598. Hij was voorts lid van de selecte Roermondse broederschap van Onze Lieve Vrouw opter Poorten, waarvan ook verscheidene nog te noemen Roermondse schepenen deel uitmaakten.³²

De Staten van het Overkwartier toonden al direct na zijn overlijden belangstelling voor "sekere schrifftuir van costuime ende privilegiën deses landtz" die in de nalatenschap zou berusten. De stad Roermond zou, krachtens besluit van de Staten van 14 april 1605, proberen het origineel of een copie te verwerven.³³ Het besluit werd kennelijk niet ten uitvoer gelegd, want het werd op 21 augustus 1607 in vrijwel dezelfde bewoordingen herhaald. De uitvoering van het besluit werd weer in handen van de magistraat van Roermond gelegd en in die van de heer van Obbicht, Philips van Bentinck, die op

31. RAL, archief schepenbank Beesel en Belfeld, inv.nr. 423; B. HERMESDORF, Het landrecht van Montfort van 1605, in: *De Maasgouw* 52 (1932), 49-52, 63-67, 53 (1933), 7-9, 17-20; JANSSEN DE LIMPENS, *Rechtsbronnen Overkwartier*, XL-LI, 199-268.

32. G.H.A. VENNER, De organisatie van de Staten van het Overkwartier van Gelder gedurende de periode 1590-1602, in: *PSHAL* 110 (1974), 311, 320; E. JANSSEN C&S, Register van de O.L.Vrouwebroederschap op ter poorten, in: *Limburgs jaarboek* 34 (1928), 7-8.

33. RAL, ASO, inv.nr. 70, f. 67v.

dat moment of in ieder geval kort tevoren nog drost van Montfort was.³⁴ Een jaar later, in juni 1608, trad men werkelijk in onderhandeling met de erfgenamen, te weten Frans Kern van Froenhoven, pastoor te Wankum, en Arnold van de Camp, de stief-schoonzoon van Johan Kern van Froenhoven, die hem in de functie van landscholtis was opgevolgd. De Staten wilden alles wat het Overkwartier betrof, "alle die papieren ende documenten des landts privilegiën, costuymen etc. aengaende" tegen vergoeding overnemen. De licentiaten Creyarts en Bree zouden de nagelaten papieren op hun waarde bekijken.³⁵ Onverwachts maakte echter Arnold van den Camp bezwaar tegen het visiteren der stukken, omdat hij wegens werkzaamheden van Johan Kern van Froenhoven nog een vordering op de Staten had. De Staten wilden in augustus 1608 de vordering met een bedrag van f.200,- honoreren, mits hij ook de bewuste stukken zou overleveren. Zulks zou Arnold van den Camp blijken een rekest en een betalingsopdracht tussen 25 juni en 28 augustus 1609 inderdaad hebben gedaan, maar nog op 20 januari 1615 moest hij worden gemaand, waarop de stukken vóór 5 maart 1615 werden afgeleverd.³⁶ Tot in de achttiende eeuw bevonden zich in het stadhuis te Roermond "cohieren van Froenhovens schriften aen de ridderschap ende steden overgelevert", waaruit soms afschriften ten behoeve van procespartijen werden vervaardigd.³⁷

Het is de vraag of de Staten van het Overkwartier in 1605 in de eerste plaats de codificatie van het landrecht van het Overkwartier voor ogen stond, toen zij besloten tot het verwerven van het manuscript van Johan Kern van Froenhoven. Het besluit werd genomen tijdens de kwartiersdag op 14 april 1605, toen ook klachten over het Hof van Gelre werden behandeld. Het Hof zou in strijd met het recht zaken in hoger beroep hebben aangenomen. Tijdens de kwartiersdag van 21 augustus 1607 werd het besluit van 1605 herhaald. Bovendien zou men de magistraten van Venlo, Geldern, Straelen en Erkelenz vragen, of zij "eenighe autenticke stucken des landts privilegiën betreffende" bezaten. De magistraat van Venlo kreeg inderdaad het schriftelijk verzoek om copieën van "autenticke stucken die privilegiën, vrijheden, costuymen und gerechtigheden aengaende" op te sturen. Deze formulering en de omstandigheid dat de Staten in dezelfde tijd de momboir van het Hof beschuldigden van overschrijding van zijn bevoegdheden,

34. RAL, ASO, inv.nr. 71, f. 23v.; G. VENNER, Enkele onbekende drossaarden van Montfort, in: *De Maasgouw* 89 (1970), 21-23.
35. RAL, ASO, inv.nr. 7, f. 39v. Zie voor Frans Kern van Froenhoven: RAL, ASO, inv.nr. 112 brief van 25 juni 1608; archief Kruisherenklooster Roermond, inv.nr. 74. Zie voor de benoeming van Arnold van de Camp tot landscholtis van Montfort in 1605: RAL, archief Hof van Gelder, portefeuille 10, rekest 1605; GAR, archief hoofdgerecht Roermond, inv.nr. 456 (3 juli 1605).
36. RAL, ASO, inv.nrs. 71, f. 30v., 33v., 201v.-202, 73, f. 10, 15v. Vergelijk RAL, archief schepenbank Swolgen en Broekhuizenvorst, inv.nr. 327, waaruit blijkt dat Arnold van de Camp in 1613 nog een exemplaar van het landrecht onder zich had. De uitbetaling vond in 1611 plaats. Zie: RAL, ASO, inv.nrs. 878, f. 3v-4, 890.
37. RAL, archief Hof van Gelder te Roermond, proces: Die van 't Ruetgen contra die van Posterholt, 1671, 1672; archief schepenbank Montfort, inv.nr. 32. Het betreft in beide gevallen een (gedeeltelijk) afschrift van het door JANSSEN DE LIMPENS, *Rechtsbronnen*, 268, onleesbaar geachte laatste artikel van het landrecht van Montfort betreffende het gebruik van gemene gronden.

leiden tot de veronderstelling dat het verzamelen van rechtsoptekeningen in ieder geval mede moest dienen om de oude privileges en rechten veilig te stellen.³⁸

Tijdens de kwartiersdag van 4 augustus 1608, waarin de vordering van Arnold van den Camp werd behandeld, werd voor het eerst uitdrukkelijk een besluit genomen om te komen tot een gecodificeerd landrecht. De Staten overwogen dat men in 1564 de landvoogdes verzocht had "dat men eene reformation voir desen Overquartier solt moegen oprichten damit het stadt ende landtrecht eines den anderen nyet contrarieerde". Dit verzoek was indertijd ingewilligd, een landrecht was op schrift gesteld maar niet goedgekeurd. De ridderschap en steden wezen nu de licentiaten Creyarts en Bree aan om de oude tekst te "visiteren, corrigeren ofte adderen" en deze op een volgende kwartiersdag over te leggen. Enige dagen later dienden de Staten bij het Hof van Gelre een aantal klachten in, onder andere over handelingen van het Hof in strijd met besluiten van de Staten die door het Hof zelf waren goedgekeurd. Het Hof antwoordde onder meer dat het prijs stelde op goede relaties met de Staten en gaarne kennis wilde nemen van "alle de privilegiën, rechten, usantiën ende costuymen van 't Overquartier teneynde sij onwetende daertegen nyet en doen". Het zou nuttig zijn deze te verzamelen en op schrift te stellen, zoals in enige Nederkwartieren was geschied. In een adem wees het Hof op het oneigenlijk gebruik van de procedure van onvertogen recht. Hierin diende te worden voorzien door de mogelijkheden van onvertogen recht te beperken of door de gerechtskosten te verminderen. Tijdens de volgende kwartiersdag gaven de Staten op 28 januari 1609 op deze suggestie als antwoord dat zij van plan waren "eene generaele reformation" te concipiëren en dat al enigen met werkzaamheden in dezen waren belast. Het Hof juichte het initiatief toe en de kanselier Willem Crip³⁹ hield een lange rede "dat 't selve der landtschap dienlich sijn ende strecken soldt tot verhuudungh ende affdoenungh veeler misverstandts ende processen". Vervolgens besloten de Staten een rekest op te stellen, zodat ieder zijn landrecht, privileges en procesrecht zou insturen, maar daar zagen zij uiteindelijk wegens "eenighe incidenten" van af.⁴⁰

Het is aannemelijk dat in deze periode het motief van codificatie van het gewoonterecht in het Overkwartier eerder gezocht moet worden in de sfeer van de bescherming van de gewestelijke privileges, dan in een landsheerlijk centralisatiestreven.

Erg snel vlotten de werkzaamheden nog niet. Tijdens de kwartiersdag van 21 januari 1611 werd genoteerd dat de regeling van de revisie, een rechtsmiddel tegen de vonnissen van de schepenbanken, uitgesteld was tot na het concipiëren van de "reformatie". Het redigeren ervan werd opgedragen aan een commissie bestaande uit de raadsburgemeester van Roermond Matheus van Dulcken, de oud-burgemeester Creyarts, de burgemeester van Venlo Peter Moeits en de licentiaat Bree. Aandrag van buitenaf kwam later in het jaar, toen het Hof van Gelre op 23 augustus 1611 het Eeuwig edict ter afkondiging toezond. In het eerste artikel werd het opsturen aan de provinciale hoven van de costu-

38. RAL, ASO, inv.nrs. 70, f. 66v.-67v., 71, f. 26v.; GAV, Oud archief Venlo inv.nr. 1213. Vergelijk: JANSSEN DE LIMPENS, *Rechtsbronnen Overkwartier*, 255.

39. Willem Crip was kanselier van het Hof van Gelre in de periode 1584-1610, cfr. BERKVEN, *Plakkaatenlijst Overkwartier*, dl. 1, blz. 37.

40. RAL, ASO, inv.nrs. 71, f. 30-30v., 123v.-124, 81, 82.

men gelast, voorzover die krachtens oudere verordeningen nog niet waren ingezonden, en wel binnen zes maanden.

De magistraat van Roermond voelde zich bezwaard het Eeuwig edict af te kondigen zonder overleg met de Staten, omdat het op enige punten strijdig aan de privileges scheen te zijn. Het eerste artikel met de daarin opgenomen strafbepaling kon niet van toepassing zijn, omdat "die steden in arbeydt sijn om hunne costuymen ende usantiën in geschrifte te stellen". Het Hof vond echter dat de termijn van zes maanden ruim genoeg was om de costumen en gewoonten op schrift te stellen en in te zenden, te meer daar de Staten dit werk al menigmaal en nog op de laatste kwartiersdag op zich hadden genomen. Het Eeuwig edict werd tenslotte gepubliceerd.⁴¹

Nog vóór de afkondiging van het Eeuwig edict namen de Staten van het Overkwartier besluiten tot optekening van het geldend gewoonterecht, dat na verbetering en aanvulling als "reformation" algemene gelding zou krijgen. Het startpunt ligt mogelijk in 1605, toen men trachtte een exemplaar van het zogenaamde landrecht van het ambt Montfort te verwerven. In hoeverre de werkzaamheden daadwerkelijk in de jaren 1608-1611 werden aangevat, is niet duidelijk. Het is aan te nemen dat van het Eeuwig Edict een nieuwe stimulans is uitgegaan; hetgeen echter niet wil zeggen, dat het initiatief tot de redactie van het Gelderse Land- en stadsrecht van landsheerlijke zijde is genomen. Eerder is er sprake van een samenloop van omstandigheden.

De gedeputeerden tot de reformatie en Tilman van Bree

Nadat in januari 1611 Matheus van Dulcken, Gerard Creyarts, Peter Moeits en Tilman van Bree opdracht hadden gekregen een landrecht te concipiëren, verliepen twee jaren. Op 17 januari 1613 bleek dat de inmiddels tot raadsheer in het Hof van Gelre benoemde Tilman van Bree aangeboden had, binnen drie maanden de reformatie te voltooien. Hij werd ontboden en hem werd toegezegd dat hij tien of twaalf schrijvers mocht aannemen en dat alle kosten vergoed zouden worden. Het ontwerp werd inderdaad in 1613 voltooid, want tijdens de kwartiersdag van 15 december 1613 werden de heer van Hillenraedt, de heer van Ooijen, Bernd van de Heyden genaamd Rhijns alsmede de gecommitteerden die in januari 1611 waren benoemd, tot de "visitatie der reformation" aangewezen. Zij startten met hun werk op 17 maart 1614. Overigens werd in het jaar 1613 een mijlpaal in de rechterlijke organisatie van het Overkwartier bereikt. Er kwam een einde aan de grote onenigheid die had geheerst tussen Roermond en enige steden enerzijds en de ridderschap en Venlo en enige steden anderzijds inzake de invoering van het hoger beroep. Het plakkaat aangaande de revisie van 16 september 1613 besliste in het nadeel van Roermond. Niet het hoofdgerecht Roermond, maar het Hof van Gelre werd de hoogste beroepsinstantie. De strijd omtrent de invoering van het hoger beroep heeft mogelijk vertragend gewerkt op de totstandkoming van het ontwerp-landrecht.⁴²

Alvorens de werkzaamheden te beschrijven die tot het Gelderse Land- en Stadsrecht van 1620 hebben geleid, lijkt het zinvol eerst de personen voor te stellen die

41. RAL, ASO, inv.nrs. 72, f. 17, 63v., 186, f. 34, 35; GILISSEN, *Les phases*, 276.

42. RAL, ASO, inv.nr. 72, f. 102v.-103, 152, 168, 180; VENNER, *Hoofdgerecht*, 96-98.

daarbij vanaf het begin nauw betrokken waren, te weten de gedeputeerden tot de reformatie en de opsteller van het eerste ontwerp, Tilman van Bree.

Ziet men af van degenen die slechts een enkele keer aan de beraadslagingen deelnamen, zoals een tweede afgevaardigde van Venlo of leden van het stadsbestuur van Geldern, en van de riddermatigen die slechts twee of drie keer aanwezig waren, zoals Bernd van der Heyden genaamd Rhijns, Roelman van der Lip genaamd Hoen, heer van Blijenbeek, en Arnold Huyn van Amstenraedt, heer van Geleen en pandheer van Wachendonk, dan werd de commissie gedurende de periode 1614-1620 gevormd door Gerard Creyarts, Mathijs van Dulcken, Arnold van Horpusch, Peter Moeits, Maarten van Broekhuizen, heer van Ooijen, Christoffel Schenk van Nydeggen, heer van Hillenraedt, en Johan van Wittenhorst, heer van Horst.

Gerard Creyarts was licentiaat in de beide rechten en schepen van Roermond in de jaren 1597-1624. Hij was raadsburgemeester in 1601, 1605, 1611, 1617 en 1623. Mathijs van Dulcken was eveneens schepen te Roermond van 1602 tot in 1634 en raadsburgemeester in 1610, 1616 en 1629. Arnold van Horpusch was schepen in dezelfde stad in de jaren 1605-1637 en hij werd tot raadsburgemeester gekozen in 1609, 1614, 1621, 1625 en 1630.⁴³ Peter Moeits was schepen te Venlo van 1586 tot in 1620 en burgemeester aldaar in 1590, 1596, 1600, 1604, 1607, 1614 en 1617. Hij was aldus de oudste schepen in het gezelschap.⁴⁴ Maarten van Broekhuizen was in ieder geval sinds 1590 lid van de ridderschap. Hij was van 1604 tot 1608 waarnemend drost van het ambt Kessel en werd op 20 februari 1617 tot raad costumier van het Hof van Gelre benoemd. Hij overleed in 1620.⁴⁵ Christoffel Schenk van Nydeggen, pandheer van Swalmen, was minstens sedert 1590 lid van de ridderschap. Hij overleed in 1624.⁴⁶ Johan van Wittenhorst, heer van Horst, was in ieder geval sedert 1607 lid van de ridderschap. Hij oefende van 1608 tot in 1615 de functie van drost van het ambt Montfort uit en sedert 1610 die van drost van het ambt Kessel. Hij werd op 14 april 1621 tot raad costumier van het Hof van Gelre benoemd en overleed in 1639.⁴⁷

De commissie tot visitatie van de reformatie bestond aldus doorgaans uit vier schepenen, afgevaardigden van de steden, en drie riddermatigen. Drie van de vier schepenen maakten deel uit van het Roermondse hoofdgerecht, een schepen kwam uit Venlo. De schepenen van de overige zes kleine steden kwamen er niet aan te pas. Het overwicht van de Roermondse schepenen kan verklaard worden uit de positie van de schepenbank Roermond als hoofdgerecht in het Overkwartier van Gelder, maar waarschijnlijk ook uit de omstandigheid dat Roermond hoofdstad van het Overkwartier was. Roermond nam met een groter aantal leden deel aan de Statenvergaderingen dan de overige steden, die

43. VENNEN, *Schepenen, raadsverwanten*, 327-328.

44. Vriendelijke mededeling van J.H. Hanssen te Baarlo.

45. RAL, ASO, inv.nr. 69, f. 1; RAL, Archief Gelderse Rekenkamer, inv.nr. 147, f. 26v. Zie Ook: M. FLOKSTRA, De bezitters van kasteel Ooijen door de eeuwen heen, in: *Castellogica* 1992, 276.

46. RAL, ASO, inv.nr. 69, f. 1; H. FERBER, *Geschichte der Familie Schenk von Nydeggen*, Keulen-Neuss 1860, 49-51.

47. RAL, Archief Gelderse Rekenkamer, inv.nr. 148, f. 27-27v. Zie ook: A. STEFFENS, *Geschiedenis der aloude heerlijkheid en der heeren van ter Horst in het land van Kessel*, Roermond 1888, 69-79; J. VERZIJL, Drossaards en scholtissen van het ambt Montfort, in: *De Maasgouw* 52 (1932), 9-10.

in de regel slechts twee afgevaardigden stuurden. Aan de vergaderingen van de gedeputeerden namen de steden Roermond en Venlo permanent deel, Geldern en Erkelenz soms. Het getal der Roermondse deelnemers was ook tijdens deze vergaderingen groter dan de Venlose afvaardiging.⁴⁸ De samenstelling van de gedeputeerden tot de reformatie was aldus een afspiegeling van het politieke bestel.

Bezien wij bovendien de samenstelling van het college van gedeputeerden in de jaren 1610-1619, dan blijken Christoffel Schenk van Nydeggen, Maarten van Broekhuizen en Johan van Wittenhorst naast Roelman van der Lip genaamd Hoen permanent namens de ridderschap in dit college te zetelen. Namens Roermond nam altijd de raadsburgemeester aan de vergaderingen deel. Aan zijn zijde bevond zich in de gehele periode Gerard Creyarts, behalve in 1611 en 1617, toen hij zelf raadsburgemeester was. Arnold van Horpusch verscheen in het college van gedeputeerden in de jaren 1614-1619, Mathijs van Dulcken in de jaren 1615-1617 en de Venlose schepen Peter Moeits in de jaren 1610-1619. De gedeputeerden tot de reformatie waren aldus tevens belangrijk te achten politieke figuren, in wier handen de afwikkeling van die zaken lag die tijdens de kwartiersdagen aan de orde waren geweest.

Waren de gedeputeerden tot de reformatie, afgezien van hun politiek belang, enigszins gekwalificeerd om aan de totstandkoming van de codificatie mee te werken?

Gerard Creyarts was, zoals wij al zagen, tot 1608 de enige licentiaat in de beide rechten onder de Roermondse schepenen. Ook de Venlose schepen Peter Moeits had de graad van licentiaat behaald. Arnold van Horpusch was sedert 1607 schepenmeester en vervulde in die functie waarschijnlijk een leidende rol bij de behandeling van ter hoofdvaart overgebrachte processen.⁴⁹ Maarten van Broekhuizen werd in 1617, Johan van Wittenhorst in 1621 tot raad costumier benoemd, een ambt bedoeld voor leden van de ridderschap die geacht werden het inheemse recht te kennen. Vijf van de zeven gedeputeerden tot de reformatie zouden aldus ook op juridisch terrein gekwalificeerd geacht kunnen worden.

Het eerste ontwerp van een landrecht was geredigeerd door Tilman van Bree. Hij was licentiaat in de beide rechten en in ieder geval al op 16 november 1602 te Roermond gevestigd. Tilman van Bree was gehuwd met Anna Cremer, dochter van Mathijs en Helwich van Wessem. Voor haar was het in ieder geval het tweede huwelijk.⁵⁰ In de jaren 1603 en 1607-1611 behartigde Tilman van Bree te Roermond zaken voor de stad Venlo. Zijn brieven hebben vooral betrekking op processen, maar in 1608 en 1611 ook op zaken betreffende het Overkwartier.⁵¹ In maart 1604 vertrok hij met zijn gezin naar Maaseik, waar hij vanaf 20 maart de functie van schout vervulde. Uit deze korte periode is met name bekend dat hij Johan Pridelken liet arresteren, ter pijnbank leggen en uitein-

48. G. VENNERS, *Straelen und die Stände, Die Kleinstädte in den Ständen des geldrischen Oberquartiers 1590-1704*, in: *650 Jahre Straelen 1342-1992, Beiträge zur Geschichte*, Straelen 1992, 126-131.

49. VENNERS, *Hoofdgerecht Roermond*, 37-39.

50. GAR, Oud archief Roermond, inv.nrs. 312, f. 134, 147v., 150, 313, f. 175-175v. Zie ook: Nieuw *Nederlandsch Biografisch Woordenboek I* (1911), 459-460.

51. GAV, Oud archief Venlo, inv.nr. 1339; archief schepenbank Venlo, voorl.nr. 2803.

delijk ter dood brengen, omdat deze een weerwolf was en kennis had van toverij.⁵² Op 4 juni 1607 was hij in ieder geval weer te Roermond woonachtig, op welke dag hij aldaar een zoon liet dopen.

Uit het verslag van de deputationsdag van 9 mei 1608 blijkt, dat de Staten van het Overkwartier al sedert 10 oktober 1607 gebruik maakten van de diensten van Van Bree. Overwegend dat hij "sich troulich (had) laeten vinden ende dan die saecke numhe rechtsgeleerden bedurfich mucht hebben", besloten de aanwezigen hem in zijn, niet nader aangeduide, functie te continueren, "mits dat hij in alles vlitich des quartiers saecken ter herten sal nemen, geene secreten verbringen, dieselve waernemen ende in alles sich troulich draegen ende in alle nootwendige voirvallen neerstichlich bijwoonen ende helpen befurderen ende dirigeren".⁵³

In de periode augustus 1608 tot januari 1609 was Tilman van Bree met name betrokken bij het ontwerpen van een nieuwe kanselarij-instructie voor het Hof van Gelder. Verschil van mening over de competentie van het Hof en de momboir in criminele zaken kwam op 23 januari 1609 duidelijk aan het licht naar aanleiding van het optreden van de momboir tegen de schout van Straelen. De Staten gaven Van Bree de opdracht om namens hen het woord te voeren. Op de bewering van de momboir dat hij al 27 of 28 jaar in het rustige bezit was van de bevoegdheid om delinquenten voor het Hof te dagen, antwoordde Van Bree dat de momboir deze stelling niet kon bewijzen en dus "malae fidei possessor" was. De momboir beschouwde die uitspraak als een belediging, maar de Staten stelden zich achter Van Bree op. Niettemin achtte Van Bree het op 29 januari 1609 raadzaam de aanwezige leden van de ridderschap en steden voor te houden, dat hij vanwege de heersende controverses met het Hof mogelijk "in eenigen proces ofte anderen onwille geraecken muchte". Hij verzocht hen een akte van vrijwaring te verlenen. Hij stelde zelf een concept op, waarin de Staten verklaarden voor allen te zullen interveniëren, in het bijzonder voor Tilman van Bree, wanneer dezen door woord of geschrift in de heersende geschillen met het Hof "moght molestiert, overvallen ende graviert werden, 't sij mit richtelicke aenspraeck oder sunsten de facto".⁵⁴

In maart 1609 reisde Van Bree met de heer van Well naar de centrale regeringsinstanties te Brussel inzake het bereikte compromis tussen Hof en Staten met betrekking tot de nieuwe kanselarij-instructie. Op de terugweg op 18 april 1609 kon Van Bree te Maaseik en passant de "goede tijdonge van den Treves" - d.w.z. het Twaalfjarig Bestand - melden.⁵⁵ Tijdens de kwartiersdag van 20 juni 1609 werd besloten Van Bree te continueren als syndicus of rechtsgeleerd adviseur in vaste dienst. Voor het eerst wordt hier zijn functie als syndicus van de Staten aangegeven, een functie door vóór hem niet bestond en na zijn vertrek pas in 1630 weer zou worden gecreëerd en door licentiaten in de beide rechten zou worden vervuld.⁵⁶

52. Stadsarchief Maaseik, stadsrekening 1603-1604, 28 (vriendelijke mededeling van dr. J. Venner te Grathem); GAR, archief hoofdgerecht Roermond, inv.nr. 379.

53. RAL, ASO, inv.nr. 71, f. 35v.-36.

54. RAL, ASO, inv.nr. 71, f. 31, 36, 39, 61v., 64, 78, 83-84, 131-131v.

55. Stadsarchief Maaseik, stadsrekening 1608-1609; RAL, ASO, inv.nr. 71, f. 152, 153, 188.

56. RAL, ASO, inv.nr. 71, f. 200; VENNER, *Inventaris Staten*, 45. Hij kreeg een salaris van f.200,- per jaar. Zie: RAL, ASO, inv.nrs. 877, f. 2-2v., 878, f. 4v., 879, f. 3v.

In 1610 werkte Van Bree mee aan de diverse voorstellen tot regeling van het hoger beroep van vonnissen van schepenbanken. Naast het geven van juridische adviezen, hield hij zich ook met financiële zaken bezig. In 1610 en 1611 had hij met Gerard Creyarts het beheer van de door de Staten uitgeschreven onraadsgelden, gelden die volgens de omslag van de bedde werden geheven en dienden om de uitgaven van de Staten te dekken.⁵⁷ Van Bree wordt in zijn functie voor het laatst vermeld tijdens de deputationsdag van 31 juli 1612. Hij zou voor particuliere aangelegenheden naar Brabant reizen en kreeg de commissie om te Brussel enige zaken betreffende het Overkwartier, onder andere aangaande het plakkaat op de munt en de licenten, te behartigen.⁵⁸ De reden van zijn particuliere reis naar Brussel moet de sollicitatie naar de vacante zetel van raadsheer in het Hof van Gelre zijn geweest. Op 5 september 1612 werd hij immers tot raadsheer benoemd, een functie die kennelijk onverenigbaar was met die van syndicus van de Staten.⁵⁹

In 1608 verkochten Tilman van Bree en zijn echtgenote Anna Cremers een rente ten laste van "ire behuysinge gelegen op het ordt van den Merckt daer men uuyt de Neerstraet op compt benefens St. Joostput". Het huis waar hij ook in 1619 nog woonde, kan geïdentificeerd worden met het huidige pand Markt 8.⁶⁰ Aardig is het nog te vermelden dat Tilman van Bree lid was van de broederschap van Onze Lieve Vrouw op ter Poorten, waarvan ook Johan Kern van Froenhoven lid was geweest en verder de genoemde Gerard Creyarts, Mathijs van Dulcken en Arnold van Horpusch lid waren.⁶¹ Tilman van Bree overleed op 7 maart 1628.⁶²

Tilman van Bree was in de jaren 1607-1612 syndicus van de Staten van het Overkwartier. In verband met het opstellen van een nieuwe kanselarij-instructie voor het Hof van Gelre had men mogelijk behoefte aan een geschoold jurist. Dat men zijn kwaliteiten wist te waarderen, bleek tijdens de deputationsdag van 9 mei 1608 en tijdens de kwartiersdag van januari 1609, toen hij namens de Staten met de momboir van het Hof van Gelre over diens competentie in criminele zaken twistte en uiteindelijk een akte van vrijwaring van de Staten tegen eventuele nadelige gevolgen wist te verkrijgen. Gezien zijn functie als juridisch adviseur, is het niet vreemd dat hij in 1608 met Gerard Creyarts de commissie kreeg om de nagelaten tekst van Johan Kern van Froenhoven te visiteren en om de tekst van het landrecht van 1564 te bezien en zonodig aan te vullen. In januari 1611 was hij met Dulcken, Creyarts en Moeits belast om een landrecht te concipiëren. Uiteindelijk kreeg Tilman van Bree kennelijk alleen de opdracht om het landrecht te ontwerpen, welke opdracht hij in 1613 voltooide, toen hij reeds raadsheer was.

57. RAL, ASO, inv.nrs. 71, f. 229v., 264, 270, 278, 72, f. 69v.

58. RAL, ASO, inv.nrs. 72, f. 91-92, 879, f. 4.

59. RAL, archief Gelderse rekenkamer, inv.nr. 139, f. 17v.-18.

60. GAR, archief hoofdgerecht Roermond, inv.nr. 313, f. 2-2v.; Oud archief Roermond, inv.nr. 736 (1619).

61. JANSSEN, *Register O.L.Vrouwebroederschap*, 7-8.

62. RAL, archief Gelderse rekenkamer, inv.nr. 150, f. 14.

De behandeling van het ontwerp van Tilman van Bree in 1614

De deputationsdag van 17 maart 1614 was geheel aan het doorwerken van het ontwerp-landrecht gewijd. Van 17 tot en met 21 maart waren de gedeputeerden ermee bezig. Werd bij de vroegere poging tot codificatie in 1596 gestart met het verzoek om de oude rechten en gewoonten in te zenden, nu werd een concept-landrecht ontworpen dat vervolgens aan de steden, onderheren en drosten werd toegezonden, zodat zij en de schepenen op het platteland er kennis van konden nemen en het concept van commentaar konden voorzien. Daartoe werden twaalf afschriften van het ontwerp-landrecht vervaardigd. De tekst omvatte minstens 160 folio's.⁶³

In het begeleidende schrijven van 30 april 1614 werd eerst het besluit van de Staten gememoreerd, dat men "eine generale reformation van maniere van procedieren ende andere landtrechten soldt concipieren om dieselve bie de onderherren, amptluyden ende steden eerst visitiert ende volgens corrigiert sijnde, daernae bie ihre Durchluchtigste Hocheiden te doen approberen ende in druck verferdigen, opdatt men in 't gantze Quartier eine gemeine sekerlicke reformation ende landtrechten mocht hebben ende jederman soldt moegen weten, warnae hij sich soldt hebben te reguleren". Het concept was nu gereed en door de gedeputeerden gecorrigeerd. De adressanten werden verzocht de schepenen bijeen te roepen om hen over het concept te horen en dan de tekst met commentaar terug te sturen, waarna te Roermond eventuele correcties konden worden aangebracht. De gezanten die thans te Brussel verbleven, konden dan nog om goedkeuring van het landrecht door de aartshertogen vragen. Om kosten te sparen werd een exemplaar aan de heer van Well gestuurd die dan de naburige heren van Blijenbeek, Walbeck en Arcen zou uitnodigen om het ontwerp te bestuderen, dan wel het exemplaar van de een naar de ander door zou zenden.

De weinige antwoorden die bewaard zijn gebleven, waren niet bemoedigend. De heer van Well had de naburige heren voor een vergadering op 14 mei te Arcen uitgenodigd, maar sommige waren in het buitenland en andere waren om uiteenlopende redenen niet gekomen. Er moest dus een nieuwe datum worden bepaald, terwijl de tijd verstreek. De waarnemend drost van het ambt Geldern had de schepenen van zijn ambt geconvoceerd en de brief en het concept laten voorlezen. Daarna hadden de schepenbanken apart en ook gezamenlijk te Geldern over het ontwerp vergaderd. Het gerecht van de Voogdij Gelderland liet op 13 mei 1614 weten, dat de Voogdij voorheen Keuls was geweest en derhalve het heersende recht er afwijkend was van het elders in het Overkwartier geldend recht, zodat "alsulcke reformation alhier seer qualick soldt plaetshebben". In de Voogdij lagen tal van lijfgewinsgoederen die gehouden werden van de landsheer en van anderen. De rechten van de lijfgewinsheer kenden onderling grote verschillen en de rechten van de heren zouden door de reformatie benadeeld kunnen worden. De gedeputeerden lieten daarop aan de waarnemend drost weten, dat Van Bree niets nieuws ten aanzien van de lijfgewinsgoederen had geconcipieerd, maar alles bij het oude liet, juist omdat deze goederen "van verscheiden natueren" waren. Het lag trouwens niet in de

63. RAL, ASO, inv.nrs. 72, f. 180-182, 865, rekening 1614, f. 15. Geen van deze teksten is - voor zover bekend - bewaard gebleven.

macht van de Staten om de status van de lijfgewins-, hofhorige en eigen goederen van de landsheer te wijzigen.

De schepenen van de stad Geldern en met hen de schepenbanken van het Nederambt Geldern - Kapellen, Pont, Veert en Wetten - leverden in een verklaring van 17 mei 1614 uitgebreid commentaar.⁶⁴ Zij maakten opmerkingen over bepalingen inzake onvertogen recht, de boeten bij pandkering, gerechtelijk beslag, volmachten, de hoogte der boeten, cijnsrechten, rechten op de nalatenschap van kinderen uit het tweede of derde huwelijk, het beschudrecht en inzake gerechtskosten, meestal concluderend dat men het bij het oude moest laten. De regeling van het hoger beroep, zoals die in het plakkaat aangaande de revisie was vastgelegd, was eveneens in het concept opgenomen. Daartegen protesteerden de schepenbanken. Overigens vonden de schepenen het niet raadzaam om het landrecht snel ter goedkeuring aan de aartshertogen voor te leggen en tot het drukken over te gaan. Want ofschoon men het concept gelezen had, wist men nog niet zeker of men de draagwijdte begrepen had. Het zou beter zijn het concept voor een korte periode, bijvoorbeeld een jaar, op proef in te voeren en daarna commentaar en correcties te leveren, mits natuurlijk de privileges van de steden niet werden aangetast.

De gedeputeerden stelden in hun antwoord aan de stad Geldern van 1 juni 1614 allereerst met nadruk vast dat het ontwerp pas verbindend kon worden, nadat ieder commentaar had geleverd en unaniem was beslist over controversiële zaken. Het was in het geheel niet moeilijk om door middel van lichte aanpassingen de kritiek te doen verstommen. Wanneer men echter alles bij het oude wilde laten, was het niet nodig geweest iemand opdracht te geven om een reformation te concipiëren. Kritiek die verder ging dan wijzen op de strijdigheid met het oude gebruik, was welkom en kon tijdens de volgende Statenvergadering naar voren worden gebracht, waarop naar bevind van zaken zou worden beslist. Die van Geldern kregen het verzoek het concept nog eens goed door te nemen en van commentaar te voorzien, opdat er, afgezien van de lijfgewinsgoederen, eens een "general landrecht ende coustume" zou zijn.

Het Geldernse voorstel om het landrecht een jaar op proef toe te passen en dan pas homologatie te vragen, moet de gedeputeerden absurd zijn voorgekomen. Hoe kon het landrecht tot gelding worden gebracht, voordat ieder er kennis van had kunnen nemen? Hoe kon men ervan kennis nemen anders dan door druk? Voordat tot drukken kon worden overgegaan, was evenwel homologatie door de aartshertogen noodzakelijk. Wanneer het landrecht eenmaal gehomologeerd was, konden altijd nog correcties worden aangebracht, zoals ook de Kammergerichtsordnung van het Rijkskamergerecht te Spiers nadien was aangevuld en verbeterd.⁶⁵

De kwartiersdag van 17 juni 1614 was de eerste bijeenkomst, tijdens welke het concept-landrecht aan de Statenleden werd voorgelegd. De gezanten waren inmiddels uit Brussel teruggekeerd, zonder dat om homologatie was gevraagd. Nadat op rekest van de schout en de schepenen van het land Krickenbeck en op het rekest van de voogd en schepenen van Viersen was beslist dat het nieuwe landrecht niet tot nadeel van de oude

64. Zie voor het onderscheid tussen Voogdij en Nederambt Gelderland: S. FRANKWITZ, *Die geldrischen Ämter Geldern, Goch und Straelen im späten Mittelalter*, Geldern 1986, Veröffentlichungen des Historischen Vereins für Geldern und Umgegend 87, 112-118, 155.

65. RAL, ASO, inv.nr. 581 (band).

privileges respectievelijk tot nadeel van de rechten van het kapittel van Sint Gereon te Keulen, als grondheer te Viersen, zou strekken, bestudeerden de aanwezigen twee dagen lang in aanwezigheid van Tilman van Bree als "directeur van de reformatie" het concept. Zij discussieerden over aanvullingen ten aanzien van de bepalingen over procureurs, tijnsheren en boeten, de onterving van kinderen en het eenkindschap. Aangekomen bij de verwijzing naar het plakkaat aangaande de revisie protesteerde Roermond c.s. en liet weten het plakkaat nog niet te accepteren, maar de ridderschap en de met haar meestemende steden trokken het zich niet aan.

Tijdens de volgende kwartiersdag besloot men op 20 december 1614, kennelijk om gerezen problemen te omzeilen, de passages over cijns- en laatgoederen te schrappen. Iedere cijns- of laatheer zou bij zijn oude rechten blijven. Na Kerstmis zouden de gedeputeerden nogmaals samenkomen om het concept-landrecht door te nemen en vervolgens om homologatie verzoeken.⁶⁶

De aanbieding van het ontwerp aan het Hof van Gelder

De gedeputeerden kwamen op 20 januari 1615 in vergadering bijeen. Nadat zij hun opwachting waren gaan maken bij de nieuw benoemde kanselier van het Hof van Gelre Hendrik Uwens, die de avond tevoren in Roermond was gearriveerd, gingen zij aan het werk en beëindigden de bestudering van het concept-landrecht op 26 januari 1615. Daarna wendden zij zich door middel van een rekest tot het Hof van Gelder. Zij verhaalden eerst dat de Staten van het gehele hertogdom in 1564 van de landvoogdes toestemming hadden verkregen om hun landrechten te redigeren, dat ook al een tekst was opgesteld, maar dat deze ten gevolge van de troebelen niet in werking was getreden. Als gevolg van het Bestand konden de Staten van het Overkwartier nu op grond van de toestemming van de landvoogdes het bijgevoegde concept opstellen. Zij wilden dit concept ter homologatie aan de aartshertogen voorleggen, maar aangezien dezen het concept om advies aan het Hof zouden zenden, zou de homologatie nog een tijd op zich kunnen laten wachten. Om tijdverlies te voorkomen legden zij het concept vooraf aan het Hof voor met het verzoek commentaar te leveren. Nadat de opmerkingen naar bevind van zaken verwerkt waren, zou het Hof een aanbevelingsbrief aan de aartshertogen kunnen schrijven, opdat het concept "op 't spoedelicxste" kon worden goedgekeurd. Het rekest maakte in het geheel geen melding van het Eeuwig edict van 1611, maar wilde enkel de speciale toestemming van de hertogin van Parma als grondslag suggereren.

De gedeputeerden boden het rekest en het ontwerp-landrecht op 27 januari onder leiding van Christoffel Schenk van Nydeggen aan de kanselier aan. De kanselier antwoordde "dattet een seer goet werck were dat die heeren gedaen hadden, wegen die diversiteit van costuymen die schier in elcken dorpen weren, ende dat daerdoir solde voirgecomen worden die groote confusiën die dagelijcx geschieden, wie hij verstonde, adderende voirts dat alle geheel Francrijck doir schier op alle plaetsen van gelijcken

66. RAL, ASO, inv.nr. 72, f. 184, 187-189, 231v., 232v. Rechten ten aanzien van lijfgewinsgoederen werden pas wettelijk geregeld in twee plakkaten van 11 juni 1681. Zie: BERKVEN, *Plakkatenlijst I*, 331-332.

gedaen were". Hij beloofde dat het Hof direct met het bestuderen van het concept zou beginnen en "alle particuliere saecken, dweil generaele behooren voir te gaen", uitstellen.⁶⁷

Door het ontwerp van de costumen aldus voor te leggen aan het Hof van Gelre hoopten de Staten van het Overkwartier zich op voorhand van de medewerking van kanselier en raden te verzekeren, zodat de tweede fase van het homologatieproces, waarin het cohier door de gewestelijke justitieraad onderzocht zou moeten worden zonder veel problemen zou verlopen. Zij konden echter niet bevroeden, dat de kanselier dientengevolge een groot aandeel in de eindredactie van het ontwerp zou krijgen.

De kanselier Hendrik Uwens en de overname van Antwerps recht

Hendrik Uwens, de pas gearriveerde nieuwe kanselier van het Hof van Gelder, zou vanaf maart 1615 een belangrijke rol spelen bij de totstandkoming van het Gelderse Land- en Stadsrecht. Derhalve is een korte schets van zijn carrière op zijn plaats. Hendrik Uwens was geboortig van Nijmegen en behaalde in 1576 de graad van licentiaat in de beide rechten te Leuven. Hij werd op 14 april 1581 poorter van Antwerpen, waar hij zich als advocaat vestigde en op 30 mei 1584 huwde met Clementia van Asseliers. Tussen 1586 en 1602 werden kinderen uit dit huwelijk te Antwerpen gedoopt.⁶⁸ Op 15 oktober 1592 werd hij, na de afschaffing van de Impressae van 1585, benoemd tot gecommiteerde ter revisie van de costumen van Antwerpen. Hij was aldus lid van de commissie die op basis van de Impressae de tekst van de zogenaamde *Compilatae* opstelde. Deze Antwerpse costumen werden in 1608 ter homologatie aangeboden, maar zij bereikten het stadium van gehomologeerd gewoonterecht nooit.⁶⁹

Hendrik Uwens werd op 10 november 1607 benoemd tot raadsheer in de Grote Raad van Mechelen en promoveerde van daar door benoeming van 1 augustus 1614 tot kanselier van het Hof van Gelder. Het duurde nog tot 30 oktober 1614, voordat hij de eed aflegde in handen van Engelbert Maes, hoofd-voorzitter van de Geheime Raad, en tot 19 januari 1615, voordat hij te Roermond zijn intrek nam. Hij overleed op 12 april

67. RAL, ASO, inv.nr. 73, f. 1-6.

68. Stadsarchief Antwerpen, Certificatieboek 42 (1581), f. 348v; Vierschaarboek, Register de Burbur I, f. 24, parochie Onze Lieve Vrouw, huwelijken 4bis. De gegevens betreffende de Antwerpse periode werden welwillend ter beschikking gesteld door prof. mr. R. Feenstra te Leiden. M.b.t de Nijmeegse achtergrond van Uwens, cfr. O. MOORMAN VAN KAPPEN, Receptie van het Gelders-Overkwartierlijke Land- en Stadrecht van 1619 in Nijmegen?, in: A.M.J.A. BERKVEN, A.FL. GEHLEN EN G.H.A. VENNER (red.), *'Flittich erforscht und gecolligeert ...'*, blz. 173-185, t.a.p. blz. 180, nt. 24 en de literatuur aldaar.

69. Stadsarchief Antwerpen, Collegiaal actenboek 1591-1593, f. 132v.-133, Register de Burbur I, f. 217. Zie: M. GOTZEN, De costumiere bronnen voor de studie van het oud-Antwerpsch burgerlijk recht, in: *Tijdschrift voor België* 39 (1949), 113-116. De tekst van de *Impressae* en van de *Compilatae* is uitgegeven door G. DE LONGÉ, Coutumes de la Ville d' Anvers, in: *Coutumes du Pays et Duché de Brabant. Quartier d' Anvers*, resp. dl. 2 en 3-4, Brussel 1871, en 1872, 1874 (Recueil des Anciennes Coutumes de la Belgique).

1622.⁷⁰ Uwens was aldus een jurist met ervaring in diverse colleges die bovendien al aan een project tot codificatie van het Antwerps gewoonterecht had meegewerkt.

Nadat het Hof van Gelre het ontwerp in de maand februari bestudeerd had, kwam de raadsheer Tilman van Bree op 5 maart 1615 in de vergadering van de gedeputeerden met het door het Hof gecorrigeerde exemplaar van de "reformatie". De gedeputeerden werkten de teksten door van 5 tot en met 7 maart en gingen toen op bezoek bij de kanselier om een afspraak te maken om over enige gerezen problemen te spreken. Tijdens dit gesprek kwam men tot de conclusie dat het concept behoorde te worden aangevuld, met name ten aanzien van "der eheluyden gerechticheyden" en andere onderwerpen, "soe in de reformatie niet begrepen en sijn".

De kanselier bood aan de concepten van de Antwerpse reformatie - naar achteraf gebleken is de *Compilatae* - uit te lenen, zodat de gedeputeerden daaruit konden overnemen, "wes mit deses landts coustume mochte accorderen". De gedeputeerden gingen op het aanbod in en de vergadering met de kanselier werd bepaald op de volgende dag, zondag om drie uur 's middags. De kanselier had inmiddels ook niet stil gezeten, maar aanvullingen en correcties in 130 pagina's laten neerschrijven. Op zondagmorgen na het bijwonen van de mis startten Van Bree en Creyarts al met het opstellen van toe te voegen teksten. Om drie uur 's middags kwamen de andere gedeputeerden en de kanselier, die lang en breed over voorgevallen "swaericheyden ende motyven" discussieerden en aan de reformatie toevoegden, hetgeen overeenkomstig de gewoonte en de billijkheid was. Wegens het gevorderde uur werd de kanselier op een klein banket getrakteerd, bestaande uit vis - het was immers vasten - brood, banket en Spaanse wijn.⁷¹

Op 10 maart 1615 begonnen de gedeputeerden de concepten van de Antwerpse reformatie door te nemen en zij maakten uittreksels van bepalingen die in de Gelderse reformatie dienden te worden opgenomen. Eveneens namen zij het manuscript van Johan Kern van Froenhoven door. Nadat zij vijf dagen hadden doorgewerkt, was het einde nog niet in zicht. In de Antwerpse reformatie werden vele bepalingen gevonden die in het Gelderse concept-landrecht konden worden opgenomen, maar niet in grote haast. De kanselier achtte haastwerk niet raadzaam. Alles moest wel overwogen worden, "dwiell dattet een werck van groeter importantie were ende voer den toecommende tijdt ende den naecommelingen solde dienen". De gedeputeerden zouden voor veertien dagen naar huis gaan. In de tussentijd zouden de raadsheer Van Bree, de licentiaat Creyarts en de stadssecretaris Peter Bosman alle bepalingen uit de Antwerpse reformatie overnemen, die huns inziens in het Gelderse concept behoorden opgenomen te worden. Daarna zouden de andere gedeputeerden weer bijeenkomen om te beslissen welke van deze bepalingen inderdaad overgenomen dienden te worden. Het drietal kweet zich van het opgedragen voorwerk gedurende de periode van 14 maart tot en met 22 maart. Creyarts en Van Bree werkten hier nog verder aan van 23 tot en met 30 maart 1615.⁷²

70. L. STROOBANT, Les magistrats du Grand Conseil de Malines, in: *Annales de l'Académie royale d'archéologie de Belgique* 54 (1902), 480; RAL, archief Gelderse Rekenkamer, inv.nrs. 142, f. 8-9, 148, f. 23v.

71. RAL, ASO, inv.nrs. 73, f. 13, 14v.-15v., 865, rekening 1615, f. 18-18v., 20-20v., 893.

72. RAL, ASO, inv.nr. 73, f. 15v.-18v.

Op 31 maart 1615 kwamen de gedeputeerden weer bijeen, namen gedurende vier opeenvolgende dagen met Tilman van Bree de extracten uit het Antwerpse concept door, en besloten over de opname. Over problematische gevallen zou met de kanselier op zondag 5 april worden gesproken. De raadsburgemeester Mathijs Butkens had namelijk de kanselier en de gedeputeerden op de maaltijd genodigd. Om elf uur 's morgens kwamen zij al bijeen en debatteerden voor en tijdens de maaltijd met de kanselier. Op maandag 6 april vergaderde men tenslotte nog een keer. Alle toegevoegde teksten zou men in het net laten schrijven en bij het concept leggen. De secretarissen lieten vervolgens door klerken drie exemplaren van het concept-landrecht schrijven.⁷³

Een poging om het Hof van Gelre het landrecht te laten homologeren en nieuwe voorstellen van Uwens

De gedeputeerden hadden al tijdens de deputationsdag van 31 maart besloten om alle drosten en onderheren, uit elk ambt enige riddermatigen en uit elke stad een afgevaardigde te convoceren teneinde te besluiten of, en zo ja wie, met het concept-landrecht naar Brussel zou reizen. Nu het concept der "reformatie der landt ende stederechten deses Ruremundtschen quartiers" - voor het eerst zo genoemd - door Hof en gedeputeerden onderzocht waren, reesteerde naar de mening van de Staten van het Overkwartier alleen nog de homologatie. De kwartiersdag werd op 23 april 1615 gehouden. De uitgenodigde riddermatigen waren vrijwel allemaal gekomen. De kleine steden hadden zich, afgezien van Venlo, allemaal geëxcuseerd, terwijl buiten de gewone gedeputeerden alleen nog de heer van Geijsteren verschenen was. De overige onderheren bleven weg.

De aanwezigen besloten aanvankelijk Maarten van Broekhuizen, heer van Ooijen, en Gerard Creyarts naar Brussel te sturen. Nadien besloot men echter op voorstel van de raadshere Van Bree dat aan de aartshertogen een rekest gepresenteerd worden om het Hof van Gelre met het onderzoek van het ingediende concept te belasten. Het Hof was immers beter dan iemand anders van de "coustumen deses quartiers" op de hoogte en bovendien was in het Tractaat van Venlo uitdrukkelijk bepaald dat "dese landtschap bij 't Hoff alhier binnen landts alle bescheydt vervolgen ende vercrijgen solde". Met een beroep op de gewestelijke privileges probeerden zij aldus de tweede en derde fase van de homologatie-procedure te combineren en zo het onderzoek van het geamendeerde ontwerp door de Geheime Raad over te slaan.

In Brussel presenteerde de pensionaris Godefroid Hagens⁷⁴ een rekest van deze strekking aan de aartshertogen, namens welke op 30 april 1615 de volgende beschikking

73. RAL, ASO, inv.nr. 73, f. 20-21, 22v.-23. Vergoedingen voor de gedeputeerden vastgesteld: inv.nrs. 73, f. 29-29v., 865, rekening 1615, f. 8-9v.

74. Godefroid Hagens werd op 24 augustus 1604 door de Staten van het Overkwartier als hun agent of pensionaris te Brussel aangesteld. Het was zijn taak "om alle affaires, wervongen und sollicitatiën van denselven quartier die daer allereetz sein und hiernaemaels voorvallen sullen, te nehmen in seinen handen, die selve toe hoeve und elders nae gelegenheit toe verfolgen, dirigeren und uut toe richten op zulcke instruction als hem dienaengaende t' allertijden sall werden gegeeuen und toegestalt ..." Cfr. RAL, ASO, inv.nr. 70, f. 41-42. De Staten gingen tot instelling van deze functie over, omdat zij hadden geconstateerd, dat het bijzonder kostbaar was, om telkens wanneer zij een verhoog wilden indienen bij de centrale regering, daartoe een deputatie naar Brussel te zenden.

werd genomen: "soyt le quoyer des droictz et coustumes du pays de Gueldres mis en mains des chancellier et gens du conseil illecq pour le visiter et ce faict le renvoyer à leurs altezzes avecq leurs advis". Waar de Staten van het Overkwartier van mening waren, dat het landrecht enkel nog gehomologeerd diende te worden, stelde de centrale regering zich kennelijk op het standpunt, dat thans enkel de redactionele fase voltooid was, en dat met de tweede fase - d.w.z. onderzoek van het cohier door de gewestelijke justitieraad - nog een officieel begin gemaakt moest worden. Met deze beschikking waren de Staten echter niet tevreden. Zij hadden verwacht dat overeenkomstig de bepaling van het Tractaat van Venlo, inhoudend dat de onderzaten "alle gewoonlick bescheydt vercrijgen ende vervolgen solden" bij het Hof van Gelre, kanselier en raden gemachtigd zou worden na de visitatie het landrecht namens de vorst te bevestigen en goed te keuren. De Staten vreesden dat het Hof onder deze omstandigheden niet zo'n ijver aan den dag zou leggen als zij "tot ruste des vaderlands solden wenschen". De aanwezigen gedeputeerden vonden het op 6 juli 1615 raadzaam om toch het tijdens de kwartiersdag van 23 april 1615 aangewezen gezantschap naar Brussel te laten vertrekken om erop aan te dringen het Hof alsnog tot goedkeuring van het landrecht te machtigen.

De modus operandi van de Staten wekte bij de centrale regering enige verwondering. Pensionaris Hagens geeft in zijn brief aan de gedeputeerden van de Staten van het Overkwartier van 6 juli 1615 op informele wijze de opvattingen van de Geheime Raad dienaangaande als volgt weer:

"Aengaende dat 't Hoff van Gelderlandt soude gecommiteert worden om te approberen het nyuw redres oft elucidatie vanden Landtrechten, 't selve wordt afgeseyt by 'tHoff. Ende sijn verwondert van dit versouck, naedemael 't selve nijet en can funderen, ende anderss. nyet en ist dan dat Hunne Hoocheden sijne auctoriteyt daerinne tegen alle andere provincien ist reserve-rende, ende dien volgens bij den placcate [van] 1611 expresselicken ist uytgedruckt. Hierinne alleenlicke uytgescheyden die van den Raede van Brabant als souverain in alle saecken van Brabant sonder distinctie, oick in materiën van graciën als van acten van souveraineyten, octroyen, placcaten, legitimatiën, purgen ende meer anderen, sonder dat den raede oft Hoff in Gelderlandt anders toestaet als te wijsen bij arrest, 'twelck ist de selve macht als den hooghen raede van Mechelen ende den raede van Bourgondien, alwaer nochtans in gelijcken cas van costumen de approbatie gehaelt moet worden bij den prince. Ende hebben die voorss. van Bourgognien tot dien eijnde gevoordert gehadt een autorisatie van hunne rade, maer ist affgeslagen. Ende gelijck nu in andere souverainen acten den Raede in Gelderlandt hunne macht gelimiteert hebben, ist hieruyt te infereren dat de woorden in het Tractaet van Venlo begrepen, speciaelycke te interpreteren sijn op de rechtspleginge ende de bescheiden daertoe dienenden. Ende en can nyet anders bevroyen uyt deghenen die ick hebbe getracteert, dan dat wij te vergeefs desen saecke beginnen sullen." ⁷⁵

Uit dit citaat blijkt, dat er tussen de Staten van het Overkwartier en de Geheime Raad een belangrijk verschil van mening bestond over de interpretatie van de constitutie. In de visie van de Staten diende art. 4 van het Tractaat van Venlo ruim te worden geïnterpreteerd en diende onder de werking van deze bepaling ook daden van bestuur en wetgeving te worden begrepen. De Geheime Raad daarentegen stelde zich op het standpunt, dat de werking van art. 4 gelimiteerd was en dat het artikel alleen betrekking had op de

75. RAL, ASO, inv.nr. 119

rechtspraak en hetgeen daaraan annex is. Indien de Geheime Raad de opinie van de Staten zou volgen, dan zou de bevoegdheid van het Hof van Gelre dezelfde zijn als die van de Raad van Brabant. In de opvatting van de centrale regering diende het Hof van Gelre, evenals de Grote Raad van Mechelen en de Raad van Bourgondië, enkel beschouwd te worden als een soeverein hof, d.w.z. als een gerechtshof dat vonnist bij arrest.⁷⁶

Door de afwijzende reactie van de Geheime Raad niet in het minst ontmoedigd, trachtten de gedeputeerden vervolgens bij brief van 29 juli 1615 kanselier en raden voor hun zienswijze te interesseren. Nadat zij hen erop hadden gewezen, dat een restrictieve interpretatie van het Verdrag van Venlo - *cum consuetudo, quae optima est legum interpret sit in contrarium* - niet alleen de competentie van het Hof van Gelre beperkte, maar ook de privileges van de Staten verkortte, verzochten zij kanselier en raden bij de centrale regering ...

"... intercessie te doen, opdat zij supplianten boven alde gebruyck ende tegens [’t] Tractaet van Venloe nyet beswaert ende gedraegen werden alle hunne schijn ende bescheidt van alle den voors. acten van gratiën buytenslandts mit groote beswaernisse te versuecken ende t’impetieren, die sij bis tot noch alhyer binnenslandts van ’t Hoff alhyer becommen hebben gehad." ⁷⁷

Tegelijkertijd stelden zij pensionaris Hagens van hun opvattingen op de hoogte, die vervolgens in hun opdracht opnieuw het verzoek indiende "ten eynde de approbatie vande Lantrechten soude moeghen gedaen worden bij canceller ende raeden". Hoewel ook deze poging zonder resultaat bleef, schroomden de Staten van het Overkwartier in december 1615 niet om nogmaals een poging te ondernemen, om de homologatie van het Gelderse Land- en Stadsrecht aan het Hof van Gelre te laten opdragen.

Inmiddels - sedert de deputationsdag van 31 maart 1615 - waren in het concept-landrecht wederom wijzigingen aangebracht. Einde april 1615 was Hendrik Uwens naar Mechelen gereisd, kennelijk om als rechter te fungeren in een revisiezaak die voor de Grote Raad diende, maar deze was enige weken uitgesteld. Hij verzocht nu via Tilman van Bree een exemplaar van het landrecht toe te zenden, zodat hij de tekst nog eens goed kon doornemen. De magistraat liet deze gelegenheid niet voorbijgaan en berichtte al op 7 mei aan het stadsbestuur van Venlo dat Uwens continu gewerkt had, "alles in ordine gestelt, die superfluyteiten affgesneden ende dienlick in de plaetse gestelt". Op 10 mei werd Uwens nog een gedeelte van de reformatie nagestuurd. Op 25 mei 1615 beëindigde Uwens zijn werkzaamheden aan het landrecht te Mechelen en stuurde het exemplaar terug. In de begeleidende brief liet hij weten dat hij kanttekeningen had gemaakt, zowel in de marge van de overgezonden katernen als op afzonderlijke pagina's. Het beste konden de gede-

76. RAL, ASO, inv.nrs. 73, f. 22-26v., 31-31v., 44v.-45v., 51, 893, rekening pensionaris Hagens. Zie voor de extensieve interpretatie van het Tractaat van Venlo en de concurrerende bevoegdheden van het Hof van Gelre: BERKVENS, *Plakkatenlijst* I, 10-16; DEZELFDE, "In wesen sal het Tractaat van Venlo onderhouden worden...". Het Tractaat van Venlo als fundamentele wet van Spaans en Oostenrijks Gelre 1580-1794, in: F. KEVERLING BUISMAN e.a., *Verdrag en Tractaat van Venlo, herdenkingsbundel, 1543-1993*, Hilversum 1993, 153-170.

77. RAL, ASO, inv. nr. 119

puteerden alles nog eens vanaf het begin doornemen. Hij had ook de volgorde van de titels vastgesteld en dacht dat een onderverdeling in paragrafen de overzichtelijkheid ten goede zou komen. Met name de titels van de rechten van gehuwde personen hadden hem hoofdbrekens gekost. Hij had deze meerdere keren herschreven. Al zijn opmerkingen waren evenwel slechts voorstellen, waarover de gedeputeerden naar bevind van zaken konden beslissen. Zijn inzet had enkel de bedoeling "het landt dienst ende eer te doen tot goede justitie ende gerustheydt van een yeder".⁷⁸

Tijdens de deputationsdag van 10 mei 1615 kwam naar voren dat de onderheren - die op de kwartiersdag van 23 april 1615 voor een groot gedeelte verstek hadden laten gaan, maar wel schriftelijk hadden gereageerd - nog eens het concept-landrecht wilden bekijken. De gedeputeerden besloten de onderheren te schrijven dat zij in gezamenlijk overleg twee heren konden afvaardigen, die met de heren van Horst, Hillenraedt en Ooijen - de gewone gedeputeerden tot de reformatie - de tekst zouden doornemen.⁷⁹ Nadat de kanselier Uwens zijn exemplaar had teruggezonden, werd de vergadering bepaald op 23 juni. Naast de gewone gedeputeerden tot de reformatie en Tilman van Bree verschenen de heren van Well en Blijenbeek als afgevaardigden van de onderheren en de burgemeester van Geldern. Gedurende zestien opeenvolgende dagen, van 23 juni tot en met 8 juli, namen zij de drie exemplaren van het landrecht door. Gezien de lange periode, is aan te nemen dat niet enkel de nieuwsgierigheid van de onderheren werd bevredigd, maar dat ook de voorstellen tot wijziging van Hendrik Uwens werden besproken en zonodig toegevoegd.⁸⁰

De afgevaardigden van de onderheren hadden tot taak erop toe te zien, dat het ontwerp landrecht geen afbreuk zou doen "aux anciennes coutumes et privileges de nos seigneuries". Omdat zij kennelijk op het resultaat niet geheel gerust waren, werd hun een exemplaar van het landrecht tot nader onderzoek ter hand gesteld. Zij belegden vervolgens een vergadering van de onderheren te Broekhuizen op 17 juli 1615, waar buiten de genoemde afgevaardigden alleen de heer van Broekhuizen acte de presence gaf. Enigzins verongelikt berichtten Van Flodrop en Roelman van der Lip bij brief van 31 juli 1615 aan de gedeputeerden van de Staten van het Overkwartier, dat zij "bien contents" waren "que la reformation susdicte se face imprimer pour le bien et avancement publicq, toutefois en la forme et maniere comme l'avons laissee a nostre depart, et avec la clause que aux seigneurs et leurs seigneuries privileges et coutumes rien ne soit prejudicie, selon il a este insere en ladicte reformation."⁸¹ Eerst daarna werd op 31 augustus 1615

78. GAV, Oud archief Venlo, inv.nr. 1213, brief van 7 mei 1615; RAL, ASO, inv.nrs. 73, f. 32, 893, 581 (band).

79. Bij brief van 4 juni 1615 berichtten de onderheren, dat zij Adriaan Baltasar van Flodrop, heer van Well, en Roelman van der Lippe genaamd Hoen, heer van Blijenbeek hebben aangewezen als vertegenwoordigers bij de visitatie van het concept-landrecht. Cfr. RAL, ASO 119.

80. RAL, ASO, inv.nrs. 73, f. 31v.-32, 40v.-41, 42-48, 893 onder bodelonon.

81. RAL, ASO, inv. 119. Blijkens de geciteerde brief van 31 juli hebben de beide afgevaardigden hun exemplaar van het ontwerp-landrecht aanvankelijk achtergehouden, ten einde desgewenst aan de andere onderheren te kunnen bewijzen, dat zij diligent geweest waren. Na aanmaning door de gedeputeerden tot de reformatie stelde Van Flodrop het bewuste exemplaar op 8 augustus persoonlijk ter hand aan de heer van Hillenraedt.

een exemplaar van het landrecht aan de kanselier overgedragen om volgens het besluit van de aartshertogen door het Hof van Gelre te worden gevisiteerd.

De kanselier beloofde dat het Hof onmiddellijk na de vakantie met het doornemen van het landrecht zou starten. De raadsheren zouden later beweren dat zij meer dan honderd uren met het visiteren bezig waren geweest.⁸²

Het is opvallend dat het juist de onderheren waren die apart het concept-landrecht wilden zien en dat op hun verzoek werd ingegaan. Mogelijk is hun optreden verklaarbaar uit een zelfbewuste houding, zoals die eerder tijdens de kwartiersdag van januari 1609 aan het licht kwam. Tijdens deze Statenvergadering ontkende de momboir van het Hof van Gelre dat de onderheren het recht hadden om remissie van doodslagen en van andere kapitale delicten te verlenen. Het recht om remissie te verlenen behoorde tot de soevereiniteit en kwam alleen aan de vorst toe. Daarop schaarde de stadhouder Herman van den Bergh (1593-1611), notabene voorzitter van het Hof, maar tevens als heer van Stevensweert één der onderheren, zich aan de zijde van de onderheren en antwoordde dat zij niets te maken hadden met de beschreven rechten, maar met het gewoonterecht, en dat het niet aanging vergelijkingen met andere gewesten te trekken. Hij betoogde dat "een onderheer alhier meer waere ende meerder macht hadde als een hertoch in Vrancrijk, oick dat d'onderheeren waeren geweest eer dat 't furstendomb Gelre, ende dat sij den fursten wesende alleen een voght van Gelre recipieert hadden ende nyet der furst dieselve" (onderheren).⁸³ Tegenover de absolutistische visie die door de momboir werd verwoord, stelden de onderheren zich nog op het standpunt dat de landsheer eigenlijk slechts de *primus inter pares* was.

Tijdens de kwartiersdag van 10 december 1615 bleek dat het Hof het concept-landrecht had doorgenomen. De gecommitteerden tot de visitatie van de reformatie startten onmiddellijk, samen met een riddermatige uit de ambten Geldern en Krickenbeck, om voor "die leste reyse" deze door het Hof geannoteerde tekst door te werken. Zij kweten zich van 15 tot en met 20 december 1615 van hun taak in overleg met de kanselier Uwens. Uwens werd wederom op een banket getrakteerd. Voor het vele werk "in 't visiteren ende stellen der nyer reformatiën der landtrechten deses Quartiers" kreeg hij een bedrag van f.600,- en bovendien zou hem een vergulde beker met het wapen van Gelderland ter waarde van f.200,- worden aangeboden.⁸⁴ De tweede fase van het homologatie-proces was hiermee, naar het zich liet aanzien, afgerond.

De Staten ondernamen een nieuwe poging om te bewerkstelligen dat het landrecht door het Hof van Gelre "aprobeert ende confirmeert" zou worden. De instructie voor de gezanten naar Brussel van 13 december 1615 bevatte een desbetreffende bepaling, die niet alleen verwees naar het Tractaat van Venlo, maar ook naar de omstandigheid dat het Hof in dezelfde mate een soevereine raad was als de raad van Brabant. In het rekest aan de aartshertogen werd nog eens aangegeven dat er na de visitatie door het Hof alleen

82. RAL, ASO, inv.nrs. 73, f. 52, 58-58v., 74, f. 55, 92v.

83. RAL, ASO, inv.nr. 71, f. 45v.-47.

84. RAL, ASO, inv.nrs. 73, f. 84, 85-86, 88, 865, rekening 1616, f. 10-10v., 19-19v.

nog resteerde het landrecht "te decreteren ende approberen bij forme van eeuwich edict". Opdat zulks snel zou kunnen gebeuren, werden de aartshertogen verzocht het Hof van Gelre te autoriseren tot publikatie van de "gereformeerde costuymen ende lantrechten". Te Brussel werd op 28 januari 1616 anders beschikt: "Lorsque le quoyer des coustumes du hault pays de Gueldres sera conclu, arresté et redigé par escrit en la forme que l'on entend le faire decreter, iceluy sera envoyé à leurs altezes pour estre ordonné sur ledit decretement".⁸⁵ De homologatie van het Gelderse Land- en Stadsrecht werd, conform de procedure zoals in het Eeuwig Edict voorzien, aan de Brusselse regeringsinstanties voorbehouden.

Het onderzoek van het Gelderse Land- en Stadsrecht door de Geheime Raad

Deze voor het Hof van Gelre en de Staten negatieve beschikking leidde in ieder geval niet tot een snelle afwerking, eerder tot een periode van bezinning. Het concept-landrecht werd niet onmiddellijk aan de Geheime Raad aangeboden. Het zou nog tot eind augustus 1617 duren totdat de derde fase van de homologatie-procedure van start ging. In de tussentijd werd het ontwerp-landrecht nog op een aantal punten bijgesteld in overleg tussen Uwens en de gedeputeerden van de Staten.

Blijkens een rekening voor geleverde wijn, hebben de gedeputeerden zich pas in het najaar van 1616, van 16 tot en met 19 november, weer met het landrecht beziggehouden, maar een verslag is niet bewaard gebleven. Op 18 december 1616 lieten de Staten een brief met vragen betreffende het houden van het voogd- en jaargeding aan de schepenbanken uitgaan. Enkele antwoorden van rond de jaarwisseling 1616/1617 zijn overgeleverd.⁸⁶

In het voorjaar van 1617 nam kanselier Uwens het concept-landrecht nog eens door. Toen hij met dat werk gereed was, werden de "verordente gedeputeerde tot het visiteren der reformatie gecommiteert" door de magistraat van Roermond geconvoceerd om nog eens het concept door te nemen. Zij startten met hun werk op 16 mei 1617, onderbraken de werkzaamheden van 20 tot en met 29 mei wegens de Roermondse kermis, en zetten deze voort van 30 mei tot uiteindelijk 11 juni 1617. Allereerst merkten zij in het concept "veel Brabantsche woorden ende termijnen" op, waarvan men vreesde dat "den gemeynen man in desen Quartier (die) nyet solde konnen soe lichtelijck verstaen", kennelijk het gevolg van het overnemen van Antwerpse rechtsregels. De secretaris Bosman kreeg de opdracht zoveel mogelijk de "Brabantsche woorden ende termijnen in de Gelrissche taele over te setten". "Eenige duysterheit" die zij op diverse plaatsen bemerkten, werd genoteerd. De kanselier werd uitgenodigd daarover "erclaernis ende elucidatie" te verstrekken. De kanselier Uwens nam op 8, 9 en 10 juni 1617 aan de vergadering deel. Het doornemen van het landrecht kostte in totaal zeventien dagen. Het

85. RAL, ASO, inv.nr. 186, f. 193v., 199.

86. RAL, ASO, inv.nrs. 865, rekening 1618, f. 12v.-13, rekening 1619, f. 10, 896, 897, 581 (band). Zie ook: M.J.H.A. LIJTEN, Het voogd- en jaargeding in het Overkwartier van Gelder rond 1615, in: *Flittich erforscht und gecolligeert*, 105-113; ASO 120, brief van 18 december 1618 (minuut).

is mogelijk dat deze lange duur het gevolg was van nieuwe voorstellen tot wijziging van de kanselier Hendrik Uwens.⁸⁷ Iets van de opluchting van de gedeputeerden van het Overkwartier, als de herziening van de tekst eindelijk gereed is, klinkt door in een brief aan de ambtlieden van het Overkwartier d.d. 12 juni 1617:

"Alsoe die reformatie nu Godt loff voer de leste reyse bij die daertoe verordente gedeputeerden is visiteert ende examineert, ende anders niet en resteert dan daervan ... agregatie ende confirmatie van hunne Doorluchtige Hoogheden te versuecken ..." ⁸⁸

Inmiddels was besloten om twee net-exemplaren van het landrecht te laten schrijven. Een exemplaar zou naar Brussel worden gestuurd, het andere zou in Roermond achterblijven. De net-exemplaren waren in juli 1617 gereed. Zij werden vervolgens door Christoffel Schenk van Nydeggen, Gerard Creyarts en de secretaris Bosman tegen het uiteindelijk op 11 juni 1617 vastgestelde minuut-exemplaar gecollationeerd in de periode van 24 juli tot en met 14 augustus 1617.⁸⁹

Nu er eindelijk overeenstemming bestond tussen de Staten en het Hof van Gelre over de eindredactie van het concept-landrecht, dienden de Staten te bepalen op welke wijze men het beste in Brussel approbatie en homologatie van het landrecht zou kunnen verkrijgen. Op de gedeputeerdendag van 11 juni 1617 werden daartoe twee mogelijkheden overwogen. Men zou een brede delegatie naar Brussel kunnen zenden - hetgeen men gezien de benarde toestand der financiën eigenlijk onverantwoord achtte - , of men zou kanselier Uwens, die in verband met andere ambtsaangelegenheden reeds op het punt stond naar Brussel te reizen, kunnen vragen om tegen een vergoeding van honderd Philipsdaalders aldaar de bevestiging van het landrecht te bewerkstelligen. Omdat de Gedeputeerden hierover niet eigenmachtig wilden beslissen, werden via het bovengeciteerde schrijven van 12 juni 1617 aan de ambtlieden de "riddermesige personen" in de ambten geconsulteerd. Deze gingen unaniem accoord met het voorstel Uwens voor deze belangrijke taak aan te zoeken. Mocht deze daartoe niet bereid zijn, dan zou men de pensionaris Hagens hiermee willen belasten.⁹⁰

Conform de reacties werd Hendrik Uwens op 24/26 juni 1617 aangezocht om in Brussel de approbatie en homologatie van het landrecht te bewerkstelligen. Hij antwoordde dat hij slechts enkele dagen te Brussel zou zijn, maar wel twee maanden te Antwerpen en Mechelen zou verblijven. Wanneer men hem een exemplaar van het landrecht met de "brieven van adres ende recommandatie" zou sturen, beloofde hij zich vanuit Antwerpen of Mechelen naar Brussel te begeven en daar "die aggregatie ende confirmatie mit ijver ende affectie oick mit den iersten te sullen beforderen".

87. RAL, ASO, inv.nr. 74, f. 11-12, 14v., 17-17v.

88. RAL, ASO, inv.nr. 121

89. RAL, ASO, inv.nrs. 74, f. 19, 24-24v., 895.

90. RAL, ASO, inv.nr. 121 bevat o.a. de reacties van Roelman van der Lipp genant Hoen, heer van Blijenbeek; van Arnold Huyn van Amstenrade, pandheer van Wachtendonk; van burgemeester, schepenen en raad van Geldern; idem van Erkelenz; idem van Hendrik van Bijlandt, heer van Walbeck; idem van de Amptsverwalter en ridderschap van het drostambt Gelder; idem van de heer van Wittenhorst als ambtman van het ambt Kessel.

De tekst van de aanbiedingsbrief aan de Aartshertogen werd door de gedeputeerden op 14 augustus 1617 geconcipeerd. In deze brief herhaalden de Staten hun standpunt, dat o.g.v. het Tractaat van Venlo, het Hof van Gelre eigenlijk de aangewezen instantie zou zijn geweest voor de approbatie en de homologatie van het landrecht, maar dat zij zich hebben neergelegd bij het besluit van de Aartshertogen, dat het concept aan de Geheime Raad zou moeten worden voorgelegd. Zij wezen op de armoede van hun kwartier, die het hen onmogelijk maakte een eigen delegatie naar Brussel te zenden, en zij verzochten de Aartshertogen goed te vinden, dat kanselier Uwens namens hen zou optreden.⁹¹ Het concept-landrecht werd "toegenaegelt" in een "cofferken" aan pensionaris Hagens toegezonden om het tezamen met de aanbiedingsbrief aan Uwens, zodra deze in Brussel gearriveerd zou zijn, ter hand te stellen.

In de derde fase van de homologatie-procedure was men in sterke mate afhankelijk van de medewerking van de Geheime Raad, die het ontwerp-landrecht moest goedkeuren, alvorens de Aartshertogen tot homologatie konden overgaan. In dit kader was het van eminent belang, dat welgezinde raadsheren uit de Geheime Raad als rapporteur werden aangewezen. Tevens moest er op worden toegezien, dat het ontwerp-landrecht geen in de optiek van de centrale regering gevoelige passages meer bevatte.

Voor wat betreft de keuze van de rapporteurs ging de voorkeur van Uwens uit naar de raadsheer Willem van Steenhuis van de Geheime Raad en Otto Hartius, advocaat-fiscaal in de Grote Raad. Beide beoogde commissarissen waren goede bekenden van Uwens. Willem van Steenhuis was van 1601 tot in 1611 raadsheer in de Grote Raad van Mechelen, waarna zijn benoeming tot raadsheer in de Geheime Raad volgde. Hij was aldus in de jaren 1607-1611 een collega van Uwens. Naast zijn aanstelling als raadsheer request-meester werd hij in 1613 tevens fiscaal van de Geheime Raad en Alcalde van het Hof in 1615.⁹² In de periode 1618-1623 werd hij regelmatig met diplomatieke missies belast, o.a. als buitengewoon gezant bij de koning van Frankrijk, als vertegenwoordiger van de Aartshertogen bij markies de Spinola tijdens de oorlog om de Palts en als assistent van de graaf d' Oñate, vertegenwoordiger van de Spaanse koning op de Rijksdag te Regensburg. In 1622 werd hij voorgedragen als voorzitter van de Grote Raad van Mechelen, maar op eigen verzoek in zijn oude functie gecontinueerd. In hetzelfde jaar volgde zijn benoeming tot lid van de Raad van State.⁹³ Otto Hartius was sedert 1598 advocaat-fiscaal in de Grote Raad. Hij was evenals Uwens geboortig van Nijmegen en in 1586 doopgetuige van een van Uwens te Antwerpen gedoopte kinderen. Bovendien was hij vóór zijn benoeming tot advocaat-fiscaal bij de Grote Raad agent van de Staten van het Overkwartier te Brussel geweest en had hij in die functie de belangen van het gewest behartigd.⁹⁴

91. RAL, ASO inv.nr. 121, brief van 14 augustus 1617.

92. M.b.t. de functie van Alcalde zie: F. VANHEMELRYCK, Hofrechtbanken, in: E. AERTS, e.a. (red.), *De Centrale Overheidsinstellingen van de Habsburgse Nederlanden, 1482-1795*, Brussel 1994, dl. 1, blz. 180-186.

93. *Biographie Nationale de Belgique*, dl. 23, kol. 756-758.

94. STROOBANT, *Magistrats Grand Conseil*, 476, 478; VENNER, *Organisatie Staten Overkwartier*, 321.

Het leek de kanselier bovendien verstandig de teksten van de reformatie der Antwerpse rechten ter beschikking te hebben, zodat hij desnoods kon aantonen dat "die meeste, immers een goet deel van de principaelste punten daeruuyt getogen ende den Gellerschen rechten conform sijnde, bijgevuecht zijn".⁹⁵

Alvorens het vanuit Roermond toegezonden net-exemplaar van het concept-landrecht aan de Geheime Raad voor te leggen, heeft Uwens de tekst nogmaals grondig doorgenomen op mogelijk controversiële punten. Deze betroffen onder meer het voorschrift, dat alleen landzaten tot ambtman in het Overkwartier benoemd zouden kunnen worden, de afzetbaarheid van schepenen en de rechten die de landsheer toekwamen terzake van de erfenissen van bastaarden. In een uitvoerige brief van 23 augustus 1617 stelde hij terzake een aantal wijzigingen voor.⁹⁶ Ter beantwoording daarvan kwamen de gedeputeerden op 31 augustus 1617 bijeen. Aan de hand van het te Roermond aanwezige net-exemplaar bespraken zij de voorstellen van Uwens, namen besluiten en lieten deze op schrift stellen, zodat zij aan Uwens konden worden doorgestuurd. Op de laatste dag van de bijeenkomst bogen zij zich over een ontwerp van de tarieven der aan gerechtsofficieren, schepenen, secretarissen en andere dienaren verschuldigde rechten. Deze tarievenlijst zou tegelijk met het landrecht in werking moeten treden.⁹⁷

Het onderzoek van het concept-landrecht door de Geheime Raad nam de maand september en de eerste helft van oktober 1617 volledig in beslag, van het inleidende bezoek van kanselier Uwens aan de Aartshertogen op 1 september tot en met het rapport van de commissarissen in de vergadering van de Geheime Raad op 12 oktober 1617.

Het verloop van de procedure is, dankzij de intensieve briefwisseling tussen de kanselier, pensionaris Hagens en de gedeputeerden van de Staten, uitvoerig gedocumenteerd.⁹⁸

Zodra Uwens het net-exemplaar van het landrecht had ontvangen, bracht hij eerst een bezoek aan de aartshertog Albert, om hem de aanbiedingsbrief van de landschap te overhandigen. Bij die gelegenheid had hij met hem "lange ende breet gespraecken van den landtswegen aengaende ons Landtrechten". Het verzoek van de Staten om de Geheime Raad met de visitatie te belasten, zodat na gedane rapportage het landrecht bevestigd kon worden, ontving een gunstig onthaal. De aartshertog heeft Uwens "terstont daerop goederthierlijk ... geantwoordt, dat hem 'tzelve aengenaem was, ende dat hij den President belasten zoude die terstont te stellen in handen van eenighe vande heeren vanden Secreten Raedt om die t'overzien ende voorts gedaen te worden tot bestendighing ende confirmatie derzelve dat behoort."

95. RAL, ASO, inv.nr. 74, f. 18, 20-20v.

96. RAL, ASO, inv.nr. 121

97. RAL, ASO, inv.nrs. 74, f. 24v.-37v. en 121; GAV, Oud archief Venlo, inv.nr. 1213, brief van 28 augustus 1617.

98. RAL, ASO, inv.nr. 121

Op dezelfde dag bezocht Uwens Engelbert Maes, president van de Geheime Raad, die zich bereid verklaarde de raadsheren Willem van Grijsperre⁹⁹ en Willem van Steenhuis, die door Uwens worden gekwalificeerd als "alle beyde zeer resolut ende expeditiff", als commissarissen aan te wijzen. Hierna bezocht hij Willem van Grijsperre "om hem d'expeditie te recommanderen" en hem te suggereren om het manuscript te splitsen, zodat beide commissarissen gelijktijdig aan de slag zouden kunnen en hem aan te bieden in geval van onduidelijkheden de nodige informatie te verstrekken, welk voorstel bij Grijsperre in goede aarde viel. Enkele dagen later bezocht hij ook Willem van Steenhuis, die als raad-fiscaal van de Geheime Raad en als Alcalde van het Hof een zeer druk bezet man was. Om de werkzaamheden te bespoedigen, leek het Uwens wenselijk, dat hijzelf te Brussel zou blijven "mits dat alsoo de heeren weten dat ick aldaer van doen zij, sigh 't selve wat zoude moghen doen haesten, opdat ick te eer zoude moghen vertrecken" en dat aan de commissarissen zou worden medegedeeld "dat hunne arbeyt ende moyte liberalijck" zou worden beloond.¹⁰⁰ Omdat reeds tijdens de oriënterende gesprekken gebleken was, dat er nog enige titels over "die verscheydentheit van de goederen ende natuere derselver" toegevoegd moesten worden, zou Uwens zich daarmee intussen belasten.

De visitatie in de Geheime Raad leek aanvankelijk goede voortgang te maken. Op 5 september schreef Uwens aan de gedeputeerden van de Staten, dat Grijsperre hem "hoepe gegeven heeft dat hetzelfde dese off de naestvolgende weke wel mochte gedaen zijn, soe verre nyet anders swaers tusschen beyde comt, dat hem off de heeren vande Secreten Raet beleth dede". Het aanvankelijke optimisme, zoals uit een brief van de magistraat van Roermond aan die van Venlo van 9 september 1617 en uit het schrijven aan Uwens en Hagens van 14 september 1617 nog blijkt, werd echter al spoedig getemperd.¹⁰¹ Op 11 september schreef Uwens aan de Staten:

"Ick beduchte dat mijnheer Steenhuyse soe haest nyet gedaen en zal hebben, mits zijn menichvuldighe occupatiën ende interpellatiën, die hem vele tijds benemen, soe - ick tot ennighe reyse bij hem geweest sijnde - hij mij segde, ende ick oyck als den selver gesien heb."

Op 23 september berichtte Uwens aan de Staten, dat een grote delegatie van de Staten van Henegouwen te Brussel was gearriveerd "om van gelijcke de reformatie ende confir-

99. Willem van Grijsperre was van 1576 tot 1598 advocaat-fiscaal bij de Grote Raad van Mechelen. Hij maakte sedert 1598 als requestmeester deel uit van de Geheime Raad. In 1603 werd hij benoemd tot fiscaal van de Geheime Raad, in welke functie hij in 1613 door Willem van Steenhuis werd opgevolgd. In 1614 werd hij daarnaast ook lid van de Raad van State. Cfr. Bibliographie Nationale de Belgique dl. 8, kol. 390-391; STROOBANT, *Magistrats du Grand Conseil*, 469; H. DE SCHEPPER, *De Kollaterale raden in de Katolieke Nederlanden van 1579 tot 1609*, Onuitgegeven diss. KU Leuven 1972, blz. 312.

100. De gevraagde beloning voor de commissarissen werd door de gedeputeerden van het Overkwartier, behoudens instemming van de landdag, op 14 september 1617 in het vooruitzicht gesteld. Cfr. RAL, ASO, inv.nr. 121.

101. RAL, ASO, inv.nr. 74, f. 28-29v., 40v.-41, 55; ASO inv.nr. 121; GAV, Oud archief Venlo, inv.nr. 1213

matie van hunne costuymen te vervolgen".¹⁰² Van Steenhuis was ook in deze zaak als commissaris aangewezen en de Henegouwse delegatie oefende zware druk uit, dat hij aan hun costumen voorrang zou geven:

"Waerop ick hem seyde dat hij lichtelijck conste verstaen, hoe vele datter aengeleggen was, dat ick mij bij onsen Raedt (van Gelre) vindt, ende dat de redene verheyscht dat soe dies werck (de visitatie van het Gelderse Land- en Stadrecht) ierst voorgenoemen was, 't selve ierst affgedaen werde. Biddende hem daerom hartelijck dat hij niets anders en wilde voorhanden nemen, voor ende aleer hij mit ons werck hadde gedaen".

Hetgeen Van Steenhuis hem uiteindelijk beloofde. Om te voorkomen, dat die van Henegouwen roet in het eten zouden gooien, bezocht Uwens vervolgens ook nog de voorzitter van de Geheime Raad, Maes, en commissaris Grijsperre:

"Ende alsoo ick beducht was dat mits redene hierboven verhaelt daerinne verachteringhe zoude moeghen vallen, heb gedachtsaem gevonden, naer dat ick van hem (Steenhuis) gescheyden was, mij van nyeuws te vinden bij den heeren president ende Grijsper, ende hun te bidden dat zij oock de goede handt wilden aenhouden, dat ick met den ierste tot een spoedelijck eyndt mochte commen ende dat zij mijnheere Steenhuyse van alle andere zaken wilden excuseren totdat ons werck gedaen waere".

Ondanks deze tegenslagen spraken de aanwezigen op de deputationsdag van 28 september 1617 hun voldoening uit over "die groote neersticheyt, oick die goede corte expeditie ende besoignen" van de commissarissen Grijsperre en Steenhuis en zij verzochten Uwens, die herhaaldelijk te kennen had gegeven naar Roermond te willen terugkeren, te Brussel te blijven om aldus de voltooiing van de visitatie te kunnen bespoedigen.

Het aandringen van Uwens is niet zonder resultaat gebleven en in een niet gedateerde, maar op 2 oktober 1617 te Roermond ontvangen brief kan hij schrijven, dat Van Steenhuis regelmatig tot 's avonds laat heeft doorgewerkt, "waerdeur hij 't werck soo verre gebrocht heeft, dat hij mij saterdach lestleden het meestendeel van ons concept off beworp wederom heeft gesonden, met zijne aenteyckeningen daerop gedaen, opdat ick die zoude overzien, ende dat wij daernaer mit malcanderen in communicatie zouden commen." Tevens had hij Uwens verzocht "in goede Neerlandtsche Geldersche tale" het concept van de akte van confirmatie te willen opstellen.¹⁰³ "Hij zoude intusschen de resterende titulen overzien ende hij verhaepte daarmede vroegh in dese weecke gedaen te hebben, soe dat ick achte dat wij vloecx ten eynde van ons werck sullen zijn, wandt als de commissarissen mit malcanderen ende ick met hun eens zal zijn, soe en zal noch

102. Volgens Ch. Faider werd in oktober 1617 door een Henegouwse delegatie te Brussel in het kader van de redactie van de costumen onderhandeld over ongedaanmaking van de in 1611 door de Aartshertogen gelaste samenvoeging van het (feodale) Hof van Bergen en de Raad van Henegouwen; hetgeen resulteerde in het decreet van 23 oktober 1617, waarbij de samenvoeging ongedaan werd gemaakt. Inhoudelijke besprekingen over de costumen van Henegouwen werden ten huize van de raadsheer Van Steenhuis gevoerd van 1 januari tot 5 februari 1618. Cfr. CH. FAIDER, *Coutumes du Pays et Comté de Hainaut*, dl. 2, Brussel 1873, blz. 11 e.v.

103. Voor enkele concepten van de akte van approbatie in de hand van de persoonlijke secretaris van de kanselier, Dionysius Stevens, met eigenhandige correcties van Uwens zelf, zie: RAL, ASO, inv.nr. 594.

in den Secreten Raedt noch bij Zijne Hoocheyt geen swaericheydt gemaectt worden om alles te bevestigen, soe de heeren mij seggen." In afwachting daarvan werkte Uwens intussen aan de concipiëring van enkele nog ontbrekende titels van het landrecht. Hij schreef, dat hij goede voortgang had gemaakt met de titels betreffende de heren- of hofhorige goederen. De titels betreffende de erfpacht-, cijns-, lijfgewins- en keurmedige goederen daarentegen zijn nog zeer verward, omdat daarin "seer groote confusie ende contrarieteyt valt, volgende verscheyde stucken mij daarvan in handen gecommen." Hij had ook gedacht flinke voortgang te kunnen maken met de titel over leengoederen, maar dit bleek een zodanig omvangrijk project te zijn, dat hij vreesde dit niet in de korte nog te Brussel resterende tijd te kunnen afronden.

De gedeputeerden van de Staten spraken in hun brief van 6 oktober 1617 de vrees uit "dattet [project] lichtelijck aen den haeck gehangen mocht werden", indien Uwens voortijdig naar Roermond zou terugkeren. "'T welck derselver presentie, autoriteyt ende discretie thenemael beter verhouden sal, dan dit quartier in't geheel." Zij vroegen hem daarom nog enige tijd te Brussel te blijven en zij stelden hem in het vooruitzicht, dat hij door het kwartier "liberalijck sal gerecompenseert worden, dweil een iegelijk naer de expeditie sulck groot verlangen heeft om alle abuisen vorthin voor te bouwen, vertroosten ons deswegen U. Eerw. ende Ed. L. sal die moyte ende arbeyt voerts op sich nemen ende continueren om die ehre tsampt ende allein als een patriot ende directeur van alles te behalden."

Op 12 oktober 1617 kon Uwens de Staten eindelijk berichten, "dat de Lantrechten soo die bij de Landtschap zijn gestelt ende overgesonden zijn gesloten ende geaccordeert ..." Aan de vaststelling door de Geheime Raad zijn enkele vergaderingen met de commissarissen voorafgegaan, waarin de meeste problematische punten onderling zijn opgelost. Van drie à vier punten, die nog open waren blijven staan, werd in aanwezigheid van Uwens in een vergadering van de Geheime Raad rapport gedaan, alwaar - nadat de "redenen ende wederredene" gehoord waren - terzake resolutie is genomen. Het onderzoek door de Geheime Raad heeft volgens Uwens niet geleid tot wezenlijke "veranderinge, toevueginge off vuytlaetinghe". De aanpassingen van de tekst dienen slechts "tot meerder claicheydt ende verhuuydinghe van processen, off om eenighe articulen geheel conform te maecken d' Eeuwich Edict op 't stuck vande justicie van den jaere 1611, soo de heeren 't selve al sullen moghen bevinden, oversiende 'tgeene mij toegesonden is tegens 't geene dat aldaer is gebleven, ende ick aldaer commende mitter hulpe Godts de heeren gedeputeerden naerder zal moghen verthoenen." Zijns inziens dient nu alleen nog een exemplaar in het net te worden gesteld op perkament, hetgeen door de Aartshertogen ondertekend dient te worden, om als eeuwig bewijs van het Landrecht te worden bewaard. Daarnaast dient er ten behoeve van de Audiëntie een afschrift te worden vervaardigd, alsmede een derde exemplaar aan de hand waarvan het Landrecht gedrukt zal kunnen worden. De pensionaris Hagens zal de Staten kunnen informeren over het financiële aspect "mits dat de ordinarijs rechten die daartoe staan zeer groot zijn". Tevens bericht hij, dat hij in de akte van confirmatie heeft laten opnemen, dat de Staten het Landrecht mogen doen drukken, zonder dat zij verplicht zijn daartoe een binnenlandse drukker te gebruiken "gelijck gemeynlick alle die confirmatiën van alle andere Lantrechten mede brengt, opdat den keuse daarvan aen de Landschap mach blieden om 't selve te laeten doen daer ten beste geraede zal worden bevonden." Daarnaast bericht hij vijf

á zes ontbrekende titels "sprekende van de eygentlicke Landtrechten ende oude gewoonten als van leengoederen, keurmoedighe goederen, lijffgewinsgoederen, thijnsgoederen, erffpachtsgoederen ende wedercoopsgoederen" in concept gereed te hebben. Om deze titels af te kunnen ronden, acht hij nog enige overleg met de gedeputeerden van de Staten, het Hof van Gelre en de Rekenkamer te Roermond noodzakelijk. "Dwelck ick hoope dat wij mitte hulpe Godts terstondt naer mijn wedercompste doen sullen, om mit den ierste van alles een volcommen eyndt te maken."

Nadat de kanselier op 30 oktober te Roermond was teruggekeerd, maakten de gedeputeerden van de Staten hun opwachting. Bij deze gelegenheid verzocht Uwens zo spoedig mogelijk verslag te mogen doen "van sijn besoigne, gedaen in onsen reformatie. Zij nodigden daarom de gedeputeerden tot de reformatie uit voor een vergadering op het raadhuis te Roermond, alwaar de kanselier verslag zou doen. Men is voornemens de kanselier bij die gelegenheid "met een bancketten op 't Raedthuys te verehren ende wellecom te heyten."

Tijdens de deputationsdag van 9-13 november 1617 bracht kanselier Uwens in aanwezigheid van de stadhouder Frederik van den Bergh (1611-1618) en Tilman van Bree verslag uit van de werkzaamheden te Brussel. Van 9 tot en met 12 november namen de gedeputeerden met de kanselier de wijzigingen door, die te Brussel in het landrecht waren aangebracht. In eerste instantie vond men dat er "geene veranderinge dan elucidatie gedaen is worden". De raadsheer Tilman van Bree en de secretaris Bosman schreven de correcties over in het te Roermond achtergebleven net-exemplaar. Passages die door de commissarissen van de Geheime Raad al te zeer waren gecorrigeerd, werden door de stadssecretarissen opnieuw geschreven.

De gedeputeerden was inmiddels ter ore gekomen dat de bisschop van Roermond zich tot de aartshertogen had gewend, omdat hij vreesde dat door het nieuwe landrecht de geestelijke jurisdictie zou worden benadeeld. Ofschoon de kanselier Uwens reeds te Brussel had betoogd dat zulks niet het geval was, achtte men het raadzaam de bisschop gerust te stellen. Een kleine afvaardiging legde aan de bisschop en de deken alle artikelen voor die de geestelijke jurisdictie enigszins konden raken, en kon aantonen dat niets in het landrecht ten nadele van de geestelijke rechtspraak kon worden uitgelegd.¹⁰⁴

De homologatie van het Gelderse Land- en Stadsrecht

Nadat in november 1617 de kanselier met de gedeputeerden tot de reformatie de door de commissarissen uit de Geheime Raad gereviseerde tekst van het landrecht hadden bekeken, stelde Uwens in juni 1618 nogmaals voor enige titels toe te voegen, te weten "Van verscheydene gedaente ofte gesteltenisse van goederen, lasten ende servituten oft dienstbaerheit daerop comende, Van erffpachtgoederen, Van pandtgoederen ende van Wedercoop". De gedeputeerden gingen met de voorstellen accoord en de teksten werden aan het landrecht toegevoegd.

104. RAL, ASO, inv.nrs. 73, f. 27-28, 74, f. 40-42, 865, rekening 1618, f. 21v.-22.

Ruim een jaar later, op 14 augustus 1619, stelde Uwens voor vier artikelen betreffende de confiscatie van goederen tot te voegen aan de titel "Van misdaden daer lijffstraff toe staet" en wel ten gunste van minderjarige kinderen van geëxecuteerde misdadigers. Men besloot eerst bij de Gelderse Rekenkamer te informeren, of deze tegen de artikelen, die mede de rechten van de landsheer raakten, bezwaar zou maken, te meer daar zij niet te Brussel waren goedgekeurd. De rekenmeester Arnold van Dueren, de op één na hoogste in rang, die in het najaar 1619 de superintendent van de verenigde Gelders-Hollandse Rekenkamer zou opvolgen, verklaarde dat de artikelen redelijk waren en geen aanleiding tot bezwaren van de Rekenkamer zouden geven. Er moest vermeden worden dat de minderjarigen "oirsaecke van cleynmoedicheit ende desperatie gegeven" werd. Vervolgens vroeg men de kanselier Uwens om de heren van de Geheime Raad te schrijven dat de na de visitatie te Brussel nog aangebrachte veranderingen enerzijds noodzakelijk waren en anderzijds van gering belang. Deze wijzigingen en de nog nieuw geconcipeerde titels zou men naar Brussel sturen.¹⁰⁵

Reeds eerder in dat jaar, op 16 januari 1619, hadden de Staten van het Overkwartier de nieuwe stadhouder Hendrik van den Bergh (1619-1632) gevraagd bij de aartshertogen de homologatie van het land- en stadsrecht te verzoeken, hetgeen deze had toegezegd. De belofte van de stadhouder had kennelijk niet tot resultaat geleid. Op 14 augustus 1619 werd immers ook Uwens gevraagd om te Brussel aan te dringen op snelle goedkeuring. Hagens, pensionaris van de Staten te Brussel, zou een rekest presenteren aan de aartshertogen op naam van de Staten met het verzoek tot homologatie. Daarin diende te worden vermeld, dat aan de aartshertogen de eer van de confirmatie zou toekomen, een eer die nog geen (Gelderse) vorst ten deel was gevallen. Aan de andere kant was de gezondheid van de aartshertog zwak en had hij een hoge leeftijd bereikt. Zijn voortijdig overlijden zou met betrekking tot de homologatie van het Gelderse Land- en Stadsrecht tot nieuwe inspanningen en kosten leiden. Hetzelfde was te verwachten, als de leden van de Geheime Raad, die de visitatie hadden verricht, kwamen te sterven. Goedkeuring van het landrecht zou tot voordeel van de landsheer, tot rust en welvaart van de landschap strekken en tot "beter ordre in 't stuck van der justicie" leiden.¹⁰⁶

Bij brief van 31 augustus 1619 ontving pensionaris Hagens de definitieve tekst van de reformatie, het verzoekschrift van de Staten, een verklaring van kanselier Uwens, alsmede de nodige instructies voor wat betreft de homologatie-procedure. De tekst van het landrecht is "bij den Hr. Canceler als vanwege den quartier nochmaals rijpelijk ende in 't lange gevisiteert ende geëxamineert om voor te zien datter geene contrarieteten inne mochten vallen of geschieden". In zijn verklaring ondersteunt Uwens het verzoek, "dat hunne Doorluchtige Hoocheden niet alleine van nu aff alles t' approberen te teickenen, maer terwijlen als die op perchament in 't rein geschreven wordt te consenteren die druckinge ende publicatie". Hagens diende een en ander aan de Aartshertogen te presenteren "ende 't gene voors. niet alleine daerinne deduceren ende versuecken,

105. RAL, ASO, inv.nr. 74, f. 90, 92, 148-148v. Het betreft pagina 372 artikelen 7-10. Zie over Arnold van Dueren: RAL, archief Gelderse Rekenkamer, inv.nr. 146, f. 44v.-45v; Cfr. A. VANDENBULCKE, *Le personnel de la Chambre des Comptes de Gueldre des Pays-Bas espagnols (XVIIe siècle)*, in: A.M.J.A. BERKVENs e.a. (red.), *"Flittich erforscht und gecolligeert ..."*, blz. 115-135, t.a.p. blz. 133.

106. RAL, ASO, inv.nr. 74, f. 129, 148v.-149.

maer oyck sijn fundament nemen dat alles geinsins tot achterdeel van Hunne Doorluchtige Hoocheden, dan tot voordeel, oyck ruste ende welvaart der Landtschap zal strecken. In het bijzonder dient hij onder de aandacht te brengen dat de Staten "willich ende bereyt" zijn "alle gerechtigheyd daetelick ende terstont te namptisseren ende t' anticeren"; de Staten zijn met andere woorden bereid in ruil voor een spoedige bekrachtiging van het Landrecht alle kosten voor te schieten. Verder verzoeken zij Hagens om namens de raadsheer Van Bree, aan wie als directeur van de reformatie toestemming is verleend om het landrecht te laten drukken, octrooi aan te vragen ten behoeve van Johan Hompes, "boeckvuerder" en burger van Roermond, als drukker van de Gelderse Land- en stadsrechten "voor sesse off acht jaeren mit interdictie in forma".¹⁰⁷

De pensionaris Hagens heeft dit alles met bekwame spoed ten uitvoer gelegd en de tekst van het Landrecht vóór 7 september 1619 aan de raadsheer Steenhuis van de Geheime Raad overhandigd. Deze beloofde op korte termijn alles na te zien en de goedkeuring te bewerkstelligen. Volgens een latere brief van Hagens heeft Steenhuis er inderdaad zeer voor geijverd dat het landrecht door de aartshertogen bekrachtigd zou worden, en met succes. De akte van bevestiging van het Gelderse Land- en Stadsrecht door de aartshertogen is op 19 september 1619 gedateerd.¹⁰⁸

Het tekstexemplaar, dat in september 1619 aan de Geheime Raad is voorgelegd, is bewaard gebleven en berust thans als Ms. 1477 in de Handschriftenverzameling van het Algemeen Rijksarchief te Brussel.¹⁰⁹ De tekst, in het handschrift van de Roermondse secretaris Ryckenroy, heeft een omvang van 294 genummerde folio's (59 katernen) en is (naderhand?) gebonden in een perkamenten band met het opschrift *Landts ende Stadsrechten des hertochdom Gelre in 't Quartier van Ruremonde*. Op fol. 1 bevindt zich het concept van de akte van homologatie, alsmede de door de Hoofdvoorzitter van de Geheime Raad, Engelbert Maes, geparafeerde appostille, waarvan de tekst luidt:

"soient despees lettres patentes de decretement en la forme cy concheu. Faict à Bruxelles, 19 septembre 1619. Ma ^{v[er]idict.}"

In de narratio van de door kanselier Uwens geconcipeerde akte wordt de ontstaansgeschiedenis van de Gelderse Land- en Stadsrechten op beknopte wijze gememoreerd. Gesteld wordt, dat de Staten van het Overkwartier vanaf het moment, dat het hertogdom Gelre onder Habsburgs bestuur gekomen was ten tijde van Karel V en Philips II, pogingen hebben ondernomen om te komen tot optekening van hun rechtsgewoonten. Hun pogingen hebben ten gevolge van de Nederlandse Opstand niet tot het gewenste resultaat geleid, totdat de Aartshertogen door middel van het Twaalfjarig Bestand de vrede hadden

107. RAL, ASO, inv.nr. 123

108. RAL, ASO, inv.nr. 74, 149v., 152; GAV, Oud archief Venlo, inv.nr. 1213, brief van 7 september 1619.

109. Het Ms. 1477 bevat enkele door kanselier Uwens persoonlijk aangebrachte "last minute"-correcties. Daarnaast vertoont het Ms. sporen van vernumming, die in de gedrukte versie niet zijn overgenomen. In de editie van 1620 zijn de artikelen per paragraaf genummerd. In Ms. 1477 daarentegen zijn de artikelen per titel genummerd. Ms. 1477 zal ten grondslag hebben gelegen aan het perkamente net-exemplaar, dat verloren is gegaan, terwijl een ander (ouder) exemplaar aan de gedrukte editie ten gronde ligt. Zie hierna blz. lii.

hersteld en door het uitvaardigen van het Eeuwig Edict van 1611 een nieuwe stimulans hadden gegeven aan het codificatiestreven. De Staten van het Overkwartier hebben daarin aanleiding gevonden het werk van hun voorgangers weer op te nemen. Zij hebben daartoe hun rechtsgewoonten op schrift gesteld, en deze waar nodig aangevuld vanuit het gemene geleerde recht en met aan de land- en stadsrechten van naburige gewesten ontleende bepalingen. Nadat aldus een concept "bij gemeine raedtslagh ende bewillinge" was opgesteld, hebben zij de kanselier de tekst verder laten redigeren. Vervolgens is de tekst door het Hof van Gelre gevisiteerd, waarna de kanselier tezamen met gecommiteerden uit de Staten de eindredactie heeft verzorgd. Hierna hebben zij aan de Aartshertogen verzocht om op hun beurt de concept-reformatie te onderzoeken en, indien zij van oordeel waren, dat de inhoud niet strijdig was met de "natuerlicke redene ende billicheit", de tekst te bekrachtigen. De aartshertogen hebben aan dit verzoek gehoor willen geven en hebben daartoe de concept-reformatie gesteld in handen van de Geheime Raad.

In de dispositio verklaren de Aartshertogen de aldus tot stand gekomen redactie als "oprecht, vercoren, duechdelick ende bestendicht landt- ende stadtrecht" te bekrachtigen. Zij bekrachtigden eveneens alle nieuwe bepalingen die waren opgenomen, en gaven aan dat ingeval van leemten in het recht de geldende gemene geschreven rechten, "die in geen gemein ongebruyck en syn gecommen" gevolgd dienden te worden en bij het zwijgen daarvan hetgeen "dat gebruyckelick ende redelick is". Hierna volgt het zogehe-ten veranderingsvoorbehoud. Dit is op een bijzondere wijze geformuleerd, doordat het afhankelijk is gemaakt van de medewerking van de Staten van het Overkwartier op een wijze die hen niet alleen adviesrecht toekeende, maar zelfs een instemmingsrecht:

"Behoudelick ons ende onse naecomelingen, hertogen oft hertoginnen van Gelderlandt altyt onse veranderinge oft beteringe *mit voirgaende advis ende bewillinge* van onse Ridderschap ende steden, indien naermaels bevonden wordt iet daerin te wesen, dat mits den tijdt oft andere redene oft oirsaecke enige veranderinge ofte verbeteringe verheischde."

In het kader van de homologatie werd een exemplaar van het land- en stadsrecht te Brussel op perkament geschreven, een werk dat einde september 1619 voltooid was. Het op perkament geschreven exemplaar omvatte 368 folio's en werd onder andere door middel van het zegel van de aartshertogen geauthentiseerd. In december 1619 was dit officieel bevestigde exemplaar van het Gelderse Land- en Stadsrecht in Roermond aangekomen. Het exemplaar werd van 27 december 1619 tot en met 5 januari 1620 gecollationeerd met het te Roermond achtergebleven exemplaar en er werd een lijst van aan te brengen correcties opgesteld.¹¹⁰

De bevindingen van de met de collationering belaste commissie waren van dien aard, dat de Staten van het Overkwartier het niet aandurften eigenmachtig de nodige verbeteringen aan te brengen. Onder meer bleek de titel *Van Zoenen van Doodslagen* in het net-exemplaar te zijn weggeval-¹¹¹ len. Daarnaast achtte men het wenselijk een nieuwe titel *Van erffpachtsgoederen* toe te voegen en stelde men enige andere kleine

110. RAL, ASO, inv.nrs. 74, f. 54v., 152, 180v.-181, 186v., 187, f. 182-183, 865, rekening 1620, f. 5v., 9v. De lijst van correcties: RAL, ASO, inv.nr. 594.

111. Deze titel ontbreekt ook in ARAB, ms. 1477.

wijzigingen voor ter verduidelijking en ter voorkoming van tegenstrijdigheden in de tekst.¹¹² De Staten zagen zich daarom genoodzaakt pensionaris Hagens contact op te laten nemen met de raadsheren Grijsperre en Steenhuis van de Geheime Raad, met het verzoek, dat zij de voorgestelde wijzigingen en aanvullingen zo spoedig mogelijk zouden doen goedkeuren, opdat het drukken van het Landrecht geen onnodige vertraging zou oplopen. De Staten spraken bij deze gelegenheid de hoop uit, dat zij de eventuele boosheid van de commissarissen van de Geheime Raad zouden mogen ontgaan, aangezien een en ander geschiedde in het algemeen belang "et nous confions que leurs Altesses ... et votre seigneuries n'ont rien plus au coeur que le repos et contentement de leurs vassaulx et subiects".¹¹³

Op 1 maart 1620 berichtte pensionaris Hagens aan de gedeputeerden van de Staten van het Overkwartier over zijn ontmoeting met de commissaris Willem van Steenhuis. Deze heeft "obiter", d.w.z. in het voorbijgaan, vluchtig, de voorgestelde tekstwijzigingen en de weggevalen titel gezien. Hij heeft ondanks drukke werkzaamheden beloofd op 3 maart, vastenavond-dag en een vacantedag in de Geheime Raad, ten huize van de bedlegerige commissaris Grijsperre te overleggen. Hij verwachtte dat een en ander zonder verdere problemen geaccordeerd zou worden. Wel diende hierover nog rapport gedaan te worden in de Geheime Raad, hetgeen vrijdag of zaterdag zou kunnen geschieden. De Staten zouden rekening moeten houden met aanzienlijke kosten voor wat betreft zegelrechten en schrijffoon:

Ten oirsaecke vanden voors. veranderinghe ende besunder mits de veuginghe vanden voors.titel, en sal men nyet cunnen ontgaen veel swaeren costen, naemtlick moet den segel ende coorde verwijderd ende van nyuws betaelt worden, ende voorts het getal van den bladeren in den voors. titel, alles nae advenant van 't selve alreadys bij mijne voorganede specificatie gestelt ..."

In het totaal dienden de Staten te rekenen op een bedrag tussen de 120 en 150 guldens.

Hoewel de voorgestelde correcties en aanvullingen op zich zonder problemen werden geaccepteerd, zijn er kennelijk tijdens het rapport aan de Aartshertogen opmerkingen gemaakt over het veranderingsvoorbehoud, zoals in de akte van approbatie geformuleerd. Op 31 maart berichtte pensionaris Hagens, dat "sommighe gheesten den prince int hooft gesteken [hebben], dat Sijne auctoriteyt tegen is, te stellen inde decreten, van altijd te moegen meerderen ende minderen, met *advoy ende bewillinge vande Staeten*, maer 't selve alleen aen hem behoort te reserveren." Hagens adviseerde de gedeputeerden van de Staten, om stadhouder, kanselier en raden hiervan in het geheim op de hoogte te stellen en hen ervan te verwittigen "dat dit aengeven van vreemde gheesten is gecommen deurdien gelijcken woorden sijn geclausuleert inde costume van Haynegault" en er voorts op aan te dringen dat stadhouder, kanselier en raden ten gunste van de Staten zouden interveniëren. Zij zouden zich sterk moeten maken, dat het Landrecht alleen gewijzigd zou mogen worden "met kennisse van denselven Staeten, aelst ierst het werck bij hun geformeert ende goetgevonden wordt, want het accessoir moet volgen sijn principael". Wanneer het Hof van Gelre op adequate wijze zou reageren, dan zou het probleem

112. Zie hierna blz. lv.

113. RAL, ASO, inv.nr. 124, brief van 22 februari 1620

zijns inziens gemakkelijk uit de wereld geholpen kunnen worden "naedemael ick bevinde dat het Hoff (= de Geheime Raad) van contrarie opinie is, als die aengeven. Nyettemin om satisfactie te geven aen Sijne Hoocheyt, hebben daerop geschreven bij voors. bryeffen".

Kennelijk is door het Hof van Gelre een brief van de gewenste strekking aan de Geheime Raad gezonden.

Op 12 april 1620 kon Hagens eindelijk berichten dat de kwestie van "het woord *bewillinge*" stilzwijgend gepasseerd zou worden, omdat het Landrecht reeds gedrukt was, en de Geheime Raad daartegen geen bezwaar gemaakt had en "'t selve woordt aleer voor goet gehouden ende gepasseert [is] bij de ierste segelinge vande voors. Lantrechten, waeromme ende mits den noot ende groot verlangen die 't lant heeft, can wel vuytgaen ende in publick comen sonder voorder ordre *nam qui tacit consentire videtur*, gelijk het Hoff wetende dat de druck geschiet ist, daertegens nyet en segghen, noch belasten op te houwen." Tenslotte gaf hij de Staten in overweging aan de Aartshertogen een kostelijk gebonden exemplaar van het gedrukte landrecht aan te bieden "daertoe lichtelijck vijftich, sestich off meer gulden soude te employeren staen", evenals prachtexemplaren voor de commissarissen "die nochtans met minder curieusiteyt van binden sullen moegen gepresenteert worden". Zelf zou hij ook gaarne een exemplaar ontvangen "al ist ongebonden".¹¹⁴

Het drukken van het Gelderse Land- en Stadsrecht

Het drukken van het land- en stadsrecht was al in 1615, dus ruim voor de homologatie in 1619, voor het eerst ter sprake gekomen. Tijdens de deputationsdag van 22 juni 1615 overwoog men dat aan Tilman van Bree "als directeur der reformatiën hiervoermaels is verguendt geweest dieselve te doen oft laeten drucken ende te distribueren oft vercoopen". De gedeputeerden gaven Van Bree de opdracht na homologatie en druk aan iedere onderheer, drossaard en gerecht een ingebonden exemplaar te leveren. Men schatte het aantal benodigde exemplaren op honderd. Van Bree zou daarvoor honderd Philipsdaalders ontvangen die op voorhand al in juli 1615 werden uitbetaald. Tijdens de kwartiersdag van januari 1618 besloten de aanwezigen Tilman van Bree nog eens honderd Philipsdaalders uit te keren, waarvoor hij nu alle leden van de ridderschap en afgevaardigden van de steden, die op het tijdstip van de uitdeling beschreven werden, alsook aan de ambtslieden, schouten en alle gerechten een ingebonden exemplaar zou verstrekken. Ook dit bedrag werd hem al in 1618 voor "zijne vacatiën, moeyten ende arbeyt gedaen tot de druckinge der voorsseyde reformatie" uitbetaald. Tenslotte werden hem in januari

114. RAL, ASO, inv. 124; in zijn brief van 5 mei 1620 deelt Hagens betreffende het ontwerp van de prachtbond van het GLS mede, dat Van Steenhuis hem had geadviseerd, contact op te nemen met de "Librairie van Sijne Hoocheyt om te weten welke manier van binden deselve het bequaemste soude raeden tot egaliteyt van andere vande voors. librairie." Dit werk was kennelijk in december gereed en op 27 december stelden de Staten het concept van een aanbiedingsbrief op (RAL, ASO, inv. 124); op 15 januari 1621 berichtte Hagens, dat hij het boek bij de eerstvolgende audiëntiedag zou aanbieden (RAL, ASO, inv.nr. 125). De Aartshertogen bedankten schriftelijk voor het ontvangen geschenk op 22 januari 1621. (ARAB, Audiëntie, inv.nr. 1915³; zie hierna blz. lix)

1619 nog eens honderd Philipsdaalders toegekend, die pas zouden worden verstrekt, zodra de gedrukte exemplaren werden geleverd.¹¹⁵

Tilman van Bree had het eerste ontwerp van het landrecht vervaardigd in 1613. Nadien was hij nog wel bij de vergaderingen van de gedeputeerden tot de reformatie aanwezig, maar de omwerkingen van het landrecht waren het werk van de kanselier Hendrik Uwens. De functie van Tilman van Bree als 'directeur der reformatie' was voortaan dat hij het drukproces begeleidde. Naar alle waarschijnlijkheid droeg hij het risico van winst en verlies van de verspreiding van het Gelderse Land- en Stadsrecht als particulier. Immers de kosten van het drukken zijn niet in de rekeningen van de Staten verantwoord.

Met het drukken had men niet op de homologatie gewacht. Dit is verklaarbaar, omdat men reeds op 12 oktober 1617 van kanselier Uwens had vernomen, dat hij in de concept-akte van approbatie had laten opnemen, "dat men die Landtrechten zal moegen doen drukken, opdat die te beter tot een yegelicx kennisse mogte commen, sonder belast te zijn, dat 't zelve binnenlands zal moeten geschieden ..." ¹¹⁶

Nadat in november 1617 de door de leden van de Geheime Raad aangebrachte wijzigingen in het concept-landrecht te Roermond waren overgeschreven, vervaardigde Dionysius Stevens, klerk van de kanselier Uwens, een copie. Hij deed dat "nyet sonder groote moyten ende suyren arbeydt, alsoe hij die uuyterste sorge heeft moeten draeghen om 't voorsseyde dobbel t'eenemael correct ende in sulcker forme aff te schrijven, waerbij 't zelve soude mogen dienen voor den drucker tot originael exemplaar". Dit thans nog bewaard gebleven exemplaar met aantekeningen van de zetterij was uiterlijk eind 1617 gereed.¹¹⁷ Een bode werd omtrent de jaarwisseling 1617/1618 "wegen die druck der reformatie" naar Keulen gestuurd. In de maanden januari-februari 1618 reisde eerst een bode door de sneeuw naar Tilman van Bree te Keulen en nadien dezelfde bode nog eens naar de "drucker der reformatiën" te Keulen. De titels betreffende wederkoop en erfpachtgoederen die in juni 1618 werden toegevoegd, werden helemaal achter de tekst gedrukt, terwijl de titel betreffende pandgoederen op de in het systeem toekomende plaats kon worden opgenomen. Aangezien de titel over erfpachtgoederen na pagina 241 had moeten worden geplaatst en de titel betreffende pandgoederen op pagina 257 begint, zou men kunnen aannemen dat het zetten van de tekst in juni 1618 tot ongeveer pagina 250, dat wil zeggen tot over de helft, was gevorderd.

Toen kanselier Uwens op 14 augustus 1619 voorstelde vier artikelen betreffende de confiscatie van goederen toe te voegen, werd opgemerkt dat "die druck vast geheel seer haeren vortganck gewint". De raadsheer Van Bree was van plan op korte termijn naar Keulen te reizen en moest de tekst van de vier artikelen meenemen. De artikelen werden op pagina 372 opgenomen. Het zetten van de tekst was dus in augustus 1619 nog niet tot deze pagina gevorderd of de artikelen konden gemakkelijk worden ingevoegd. Hoe het ook zij, op 17 december 1619 kreeg een bode geld uitbetaald, omdat hij naar

115. RAL, ASO, inv.nrs. 73, f. 43v.-44, 74, f. 52v., 131v., 865, rekening 1615, f. 5-5v., rekening 1618, f. 30, rekening 1619, f. 7v.

116. RAL, ASO, inv.nr. 121

117. RAL, ASO, inv.nrs. 74, f. 65v., 865, rekening 1618, f. 21-21v., 896. Het betreft inv.nr. 591.

Keulen was geweest en enige "exemplaria van de reformatie in drucke" had meegebracht.¹¹⁸ In december 1619 waren de drukproeven aldus gereed.

Tijdens de vergadering van 14 augustus 1619 werd niet alleen Uwens gevraagd om te Brussel aan te dringen op homologatie, maar werd tevens besloten aldaar formeel toestemming tot het drukken te vragen, ofschoon een belangrijk gedeelte van de tekst, zoals wij nu weten, al gezet was. De pensionaris Hagens zou een rekest indienen op naam van de Staten om het privilege tot het drukken van het landrecht te verlenen aan Johan Hompes, "boeckvhuerer" en burger van Roermond.¹¹⁹ De kosten van het rekest kwamen ten laste van Tilman van Bree. Op 20 september 1619, een dag na de homologatie, verleenden de aartshertogen aan de Staten octrooi om het land- en stadsrecht te laten drukken door een 'geswoeren boekvuerder oft drucker', residerend binnen de Zuidelijke Nederlanden, die de Staten zouden uitkiezen.¹²⁰ Het werd aan alle andere "boeckvuerderen, druckers ende printers" verboden om binnen zes jaar het landrecht te herdrukken, of indien zulks buiten de Zuidelijke Nederlanden was geschied, deze nieuwe drukken in te voeren en te verkopen zonder speciale toestemming van de aangewezen "boeckvuerder". Op grond van dit octrooi verleenden de Staten van het Overkwartier op 21 januari 1620 aan Johan Hompes de commissie om het Gelderse Land- en Stadsrecht "te doen drukken ende aen einen jeglicken die deselve sal begeren, uuyt te geven ende te vercoopen".¹²¹

De teksten van de akten van octrooi en commissie wijken qua inhoud nogal af van de gegevens die uit de besluiten en rekeningen naar voren komen. Volgens deze laatste werd de tekst van het land- en stadsrecht te Keulen gedrukt en waren de drukproeven vóór 1620 gereed. De beide akten wekken echter de indruk dat het drukproces nog in januari 1620 moest starten en dat dit door Johan Hompes zou worden verzorgd. De nog te bespreken titelpagina vermeldt inderdaad "Tot Ruremundt bij Johan Hompes 1620". Het Gelderse Land- en Stadsrecht is evenwel het enige bekende drukwerk dat de naam van Johan Hompes draagt. Ander drukwerk van hem is niet bekend.¹²²

Bezien wij derhalve de persoon van Johan Hompes nader. Hij werd in 1583 of 1584 geboren.¹²³ In 1607 werd hij toegelaten tot het kremerambt en wegens dit gilde werd hij in 1621 in het college der tienmannen benoemd, een college dat de burgers van Roermond bij het stadsbestuur heette te vertegenwoordigen. Sedert 1609 leverde hij papier, inkt, schrijfboeken, pennen en gedrukte plakaten aan het Hof van Gelder. Vanaf

118. RAL, ASO, inv.nrs. 896, 897.

119. RAL, ASO, inv.nr. 123, instructie aan pensionaris Hagens d.d. 31 augustus 1619.

120. Het octrooi wijkt in dit opzicht af van de akte van approbatie, die aan de toestemming om het Landrecht te laten drukken niet de eis verbond, dat dit door een in de Nederlanden residerende "boekvuerder" of drukker zou moeten geschieden.

121. RAL, ASO, inv.nr. 74, f. 149-149v., 181v.-182v. De originele akte van octrooi bevindt zich onder inv.nr. 593. Zie ook: M. SOENEN, *Inventaire analytique des documents relatifs à l'impression et au commerce de livres (1546-1702) contenus dans les cartons 1276 à 1280 du Conseil Privé espagnol*, Brussel 1983, 1277/133.

122. A. GRUYS, C. DE WOLF, *Thesaurus 1473-1800. Nederlandse boekdrukkers en boekverkopers tot 1800 met plaatsen en jaren van werkzaamheid*, Nieuwkoop 1989, 267.

123. Hij gaf in 1621 de leeftijd van 38 jaar, in 1635 de leeftijd van 51 jaar op (GAR, archief hoofdrecht Roermond, inv.nrs. 456, 460).

1612 wordt hij in de rekening als boekverkoper aangeduid. Hij was niet de enige in Roermond, want het Hof betrok ook schrijfbenodigdheden van de boekverkoper Jan van Bracht.¹²⁴ De term "boeckvuerder" is synoniem aan boekverkoper, zoals uit een attestatie van de magistraat van Roermond, te dateren in 1617, en uit de rekening van de onraadspenningen van 1620 blijkt.¹²⁵ In de attestatie van 1617 verklaarde Johan Hompes dat Mathijs van Trier in de jaren 1612 en 1613 bij hem het boekbindersvak had geleerd. Slechts éénmaal vonden wij hem als drukker vermeld. Blijkens de stadsrekening van Geldern van 1620/1621 leverde "den bouckdrucker tho Ruremondt Hompes" tien almanakken, maar blijkens dezelfde rekening kocht men bij de "bouckbinder Hompes" ook een plakkaatboek.¹²⁶ Johan Hompes was blijkens deze gegevens boekverkoper en boekbinder, maar geen boekdrukker. Ten aanzien van het drukken van het Gelderse Land- en Stadsrecht speelde hij geen rol, wel blijkens de titelpagina ten aanzien van de verkoop en verspreiding onder particulieren.

De drukker te Keulen wordt evenwel niet in de bronnen genoemd. Toch is het zinvol op een mogelijke drukker te wijzen. Sedert 1443 was te Keulen het Sint Hieronymuscollege of het Roermondse huis gevestigd, een stichting van Johannes de Lovanio, waar enige Roermondse studenten die te Keulen studeerden of onderwijs genoten, konden wonen. Het college was gelegen An der Rechtschule.¹²⁷ In de onmiddellijke omgeving van het Roermondse huis bevond zich de drukkerij van Johan Gymnich IV, die aldus aan de Roermondse studenten en aan de magistraat, die de beurzen vergaf, bekend kan zijn geweest.¹²⁸ Opmerkelijk is dat de hoofdletters A, B en D, die in het Gelderse Land- en Stadsrecht werden gebruikt, ook werden aangetroffen in een drietal in de jaren 1607-1621 bij Gymnich gedrukte werken. Mogelijk werd het Gelderse Land- en Stadsrecht bij Johan Gymnich IV gedrukt.¹²⁹

124. GAR, Oud archief Roermond, inv.nr. 1218, f. 118; RAL, archief Gelderse Rekenkamer, inv.nrs. 174, f. 9, 175, f. 43, 176, f. 39v., 45, 180, f. 13-13v.
125. GAR, archief hoofdgerecht Roermond, inv.nr. 385; RAL, ASO, inv.nrs. 865, rekening 1620, f. 11, 898.
126. Stadtarchiv Geldern, Oud stadsarchief G 13, f. 54v., 55.
127. H. KEUSSEN, Das Collegium s. Hieronymi in Köln oder das Roermondsche Haus, in: *PSHAL* 68 (1932), 43-44.
128. J.J. MERLO, Die Buchhandlungen und Buchdruckereien zum Einhorn in der Straße Unterfettenhenen zu Köln vom sechzehnten Jahrhundert bis zur Gegenwart, in: *Annalen des Historischen Vereins für den Niederrhein* 30 (1876), 28-31; J. BENZIG, *Die Buchdrucker des 16. und 17. Jahrhundert im deutschen Sprachgebiet*, Wiesbaden 1963, 234.
129. Antonii Possemini...Bibliotheca selecta de ratione studiorum ad disciplinas et salutem omnium gentium procurandam...in duos tomos distributa...Coloniae Agrippinae apud Joannem Gymnicum 1607 (Universiteitsbibliotheek Keulen (brief van dr. W. Schmitz aan drs. M.K.J. Smeets van 19 maart 1990. Zie: RAL, archief drs. M.K.J. Smeets, voorl.nr. 161); Alfonsi Salmeronis Toletani...Commentarii in Evangelicam historiam et in Acta apostolorum...Coloniae Agrippinae apud Antonium Hierat et Ioan. Gymni, 1612-1615, 16 delen; Ugonis de S. Charo...Opera omnia in universum Vetus & Novum Testamentum tomi octo...Coloniae Agrippinae: sumptibus Ioannis Gymnici 1621, 8 delen (beide stadsbibliotheek Maastricht. Met dank aan mevr. drs. A. Schmidt en drs. E. Ramakers).

Laatste correcties en het ontwerp van de titelpagina

Tijdens de kwartiersdag van 15-22 januari 1620 zagen de aanwezigen de drukproeven. De leden van de ridderschap wensten dat het jachtrecht als aanklevend recht van het riddermatige goed werd beschouwd. Bovendien werd overal in het landrecht de legitieme portie "der kynderen in der alders goet" teruggebracht van tweederde deel van de erfportie bij versterf tot de helft. Op pagina 31 werden aan de paragraaf betreffende de schulden van nalatenschappen van gehuwde personen nog twee slotartikelen toegevoegd. De gedeputeerden tot de reformatie en Van Bree kwamen vervolgens van 4 tot en met 7 februari 1620 bijeen om de drukproeven tegen het net-exemplaar voor de drukker te collationeren. Van Bree, Creyarts en de secretaris Bosman stelden daarna een lijst van correcties op, waaronder de "auteurscorrecties" die tijdens de kwartiersdag van 15-22 januari 1620 waren aangenomen. Alleen de toe te voegen artikelen op pagina 31 werden in het zetsel opgenomen. Daartoe werden de pagina's 30 en 31 in een kleiner lettertype gezet. De overige correcties werden niet aangebracht, maar in drie gedrukte pagina's achter in het boek als "misstellingen die verbeterd moeten worden gelijk volgt" opgenomen. De gebruiker mocht de correcties zelf aanbrengen.¹³⁰ Een ernstige afwijking ten aanzien van de pagina's 164-166 werd niet hersteld. De artikelen 9 en 10 van paragraaf 2 behoorden volgens het net-exemplaar als artikelen 1 en 2 te staan aan het begin van een nieuwe paragraaf 4. De titel van deze paragraaf viel echter weg en enkele artikelen werden doorgenummerd als onderdeel van paragraaf 3. Om die reden volgt op artikel 13 op pagina 166 artikel 7 op pagina 167! Opvallend is voorts dat de spelling van de druk nogal afwijkt van het net-exemplaar, hetgeen mogelijk door de plaats van de druk (Keulen) werd veroorzaakt.

Kort na 9 februari 1620 reisde Tilman van Bree onder escorte van twee ruiters, wegens de onveiligheid op de wegen, wederom met het in 1617 vervaardigde net-exemplaar voor de drukker naar Keulen. Begin mei waren de gedrukte exemplaren in folio-formaat te Roermond gearriveerd en ingebonden.¹³¹

Reeds op 2 september 1617 hadden de gedeputeerden tot de reformatie zich bezig gehouden met een ontwerp-tarievenlijst van de aan gerechtsdienaren en schepenen verschuldigde rechten. Tijdens de kwartiersdag van 15-22 januari 1620 kregen de gedeputeerde (nogmaals) volmacht een dergelijke lijst op te stellen. Deze lijst en het Tractaat van Venlo van 1543, de oude en de nieuwe kanselarij-instructie voor het Hof van Gelre van respectievelijk 1547 en 1609, alsmede het plakkaat aangaande revisie van 1613 zouden als gedrukt aanhangsel aan het Gelderse Land- en Stadsrecht moeten worden toegevoegd.

De pensionaris Hagens te Brussel zou zich moeten inzetten om het octrooi tot het drukken van deze "additiën" te verwerven.¹³² Dit bleek moeilijker dan men op het eerste gezicht had gedacht. In zijn voortgangsrapport over de goedkeuring van enkele na

130. RAL, ASO, inv.nr. 74, f. 163-164. De correcties zijn inderdaad aangebracht in het oorspronkelijk aan de schepenbank Venray toebehorende exemplaar (RAL, bibliotheek).

131. RAL, ASO, inv.nrs. 74, f. 187, 189, 191, 865, rekening 1620, f. 10v.

132. RAL, ASO, inv. nr. 124, ongedateerde conceptinstructie voor pensionaris Hagens, verwijst naar besluit genomen "op den lesten Quartiersdag", d.i. 15-22 januari.

de homologatie aangebrachte wijzigingen in het Landrecht van 1 maart 1620, merkte Hagens te dien aanzien op, dat de tekst van het Tractaat van Venlo en van de kanselarij-instructie hem op zich voldoende belangwekkend leken om ze in een appendix op te nemen. Ten aanzien van het Tractaat merkte hij echter op, dat hij er niet zeker van is "off 't selve soe publick behoort te wesen, als raeckende materiën van Staet, alleenlick tusschen de Prince ende de Staeten vanden lande gehandeld", met andere woorden het Tractaat werd door hem tot de *arcana imperii* gerekend. De kanselarij-instructie "is materie van justicie *et pro communi foro*". Het reglement van revisie, daarentegen, is provisioneel, "*hinc inde* wederroepens". Om deze reden verdiende het eigenlijk niet gedrukt te worden. Alvorens inderdaad octrooi te verzoeken, zou hij verdere instructies van de Staten afwachten. Ten gevolge van de problemen rondom de akte van approbatie zal men van dit voornemen verder hebben afgezien.¹³³

De gedeputeerden stelden op 6 februari 1620 een lijst van "belooninge van de scholtissen, voechten, schepenen, secretarissen oft gerichtsscrijvers, advocaten, procureurs ende gerichtsboden" op. De volgende dag overlegden zij over deze tarievenlijst de gehele dag met de stadhouder, kanselier en raadsheren. Men sprak af dat men de tarievenlijst gedurende een jaar op proef zou toepassen.¹³⁴ Daarmee verdween het plan om een tarievenlijst samen met de codificatie te laten drukken. Een lijst van tarieven verscheen apart op 29 oktober 1620. Pas in de vierde druk van het Gelderse Land- en Stadsrecht van 1740 werden in een appendix onder andere de kanselarij-instructie van 1609, het plakkaat aangaande de revisie van 1613 en het provisioneel reglement van belooninghe voor scholtissen, schepenen, advocaten, secretarissen, deurwaarders en boden van het vorstendom Gelre van 1671 opgenomen.

De gedeputeerden tot de reformatie bespraken tenslotte op 7 februari 1620 het ontwerp van de titelpagina van Hendrik Bres dat de figuren van de aartshertogen, de Gelderse ridder en wapenschilden bevatte. Hendrik Bres was schilder te Roermond. Voor de requiemmis die op 29 december 1611 in de kathedraal te Roermond voor de overleden koningin van Spanje werd gehouden, schilderde hij vier wapens op de opgestelde lijkbare. Hij verklaarde op 20 oktober 1619 dat hij vijf jaren tevoren de zoon van de weduwe van Jan van Rees in de leer had gehad om "die fundamenten der teickenkunst van schilderen te leeren". Hendrik Bres werd in 1619 tot tienman wegens het kunstenaarsgilde benoemd en bracht het tot peiburgemeester in 1628.¹³⁵

De gedeputeerden bepaalden dat het ontwerp te Brussel of Antwerpen in koper zou worden gegraveerd en aldus als gravure voor in het Gelderse Land- en Stadsrecht zou worden opgenomen. Tijdens de convocationsdag van 5-6 mei 1620 besloot men, zoals wij nog zullen zien, op spoedige afkondiging van het Gelderse Land- en Stadsrecht aan te dringen, maar de titelpagina die "voir in de reformatie tot ein ciraet" zou dienen, was

133. RAL, ASO, inv. nr. 124. De opvatting, dat het Tractaat van Venlo niet *public record* zou zijn, is enkele jaren nadien reeds verlaten. In 1648 wordt de tekst afgedrukt in deel 1 van de *Placcaerten van Brabant*, blz. 532-534; cfr. BERKVENS, *Plakkatenlijst Overkwartier*, dl. 1, blz. 10, nt. 22; recent werd een tekst-kritische editie van het Tractaat uitgegeven door F. Keverling Buisman in: F. KEVERLING BUISMAN, e.a., *Verdrag en Tractaat van Venlo. Herdenkingsbundel, 1543-1993*, Hilversum 1993, blz. 267-277.

134. RAL, ASO, inv.nrs. 74, f. 185, 186v.-187, 189v., 865, rekening 1620, f. 9, 898.

135. RAL, ASO, inv.nr. 74, f. 187; archief Gelderse Rekenkamer, inv.nr. 138, f. 26; GAR, archief hoofdgerecht Roermond, inv.nr. 387; VENNER, *Schepenen, raadsverwanten*, 332.

nog niet gearriveerd. Er werd onmiddellijk een bode naar Antwerpen gestuurd. Toen begin mei de exemplaren onder de schepenbanken verspreid werden, moest in de meegezonden circulaire worden vermeld dat de titelpagina "mit die personen, wapenen ende advys van hare hocheden ende den Gelrische ridder" nog niet gereed was. Over vier à vijf weken zou men bij Hompes de titelpagina in het toegezonden deel kunnen laten plakken. Het zou nog langer duren. Pas op 18 juli 1620 stuurde de drukkers- en uitgeversfirma Balthasar Moretus en Jan van Meurs, de bekende Officina Plantiniana te Antwerpen, het merendeel van de gedrukte titelpagina's naar Johan Hompes.

Blijkens de meegezonden kostenspecificatie was de titelpagina getekend door Rubens en gegraveerd door Hans Collart.¹³⁶ Met deze laatste is mogelijk Jan Collaert de jonge (1566-1628) bedoeld die ook in 1616 als graveur voor Plantijn-Moretus werkzaam was. Daar de gedrukte titelpagina's aan Hompes werden toegezonden, zal het contact met de drukkers- en uitgeversfirma via deze tot stand zijn gekomen. In 1609 was er immers al zakelijk contact tussen Plantijn-Moretus en de boekverkoper Hompes.¹³⁷ De relatie met Rubens moet op haar beurt door Balthasar Moretus zijn gelegd.¹³⁸

De titelpagina vertoont de aartshertogen in een architectonisch kader. Zij staan op een verhoging en houden een van een cartouche afhangend gordijn op, waardoor de titel zichtbaar wordt. In het cartouche bevindt zich het Habsburgse wapen. Het bovengedeelte van de afbeelding wordt ingenomen door een ruiter op een steigerend paard die in de linkerhand een schild met het Gelderse wapen houdt. Hij is omgeven door twee putto's die een lint met een gedeelte van een spreuk vasthouden welke luidt: "armis et legibus utroque clarescere pulchrum". Op de sokkel van de verhoging zijn tenslotte de wapens van het hertogdom Gelre en de stad Roermond te zien, alsmede een cartouche met de tekst "Tot Ruremundt bij Johan Hompes 1620".¹³⁹ De titelpagina bevat aldus dezelfde elementen als het ontwerp van Hendrik Bres. Met name de afbeelding van de ruiter zal tot de wens van de opdrachtgevers, de Staten van het Overkwartier, te herleiden zijn.

De publikatie en verspreiding van het Gelderse Land- en Stadsrecht

Tijdens de kwartiersdag van 15-22 januari 1620 waren nog wijzigingen, met name ten aanzien van de legitieme portie, aangenomen. Toen de gedeputeerden tot de reformatie sedert 4 februari bezig waren met het nazien van de drukproeven, gaven zij aan Creyarts en Van Bree de opdracht na te gaan, welke correcties en aanvullingen van titels en artikelen, die te Brussel nog niet gevisiteerd waren, nog ter goedkeuring moesten worden opgestuurd. Zij moesten deze zo spoedig mogelijk verzenden. Einde februari reisde een

136. RAL, ASO, inv.nrs. 74, f. 180v., 191, 595, 897, 898, 865, rekening 1620, f. 11. Zie: *Nationaal Biografisch Woordenboek V*, Brussel 1972, 620-621; L. VOET, *The golden compasses. A history and evaluation of printing and publishing activities of the Officina Plantiniana at Antwerp in two volumes*, dl. 1 (1969), 204-207, 209-210.

137. VOET, *Golden compasses* 2, 240, 486.

138. A. GLANG-SÜBERKRÜB, Peter Paul Rubens' Buchtitelentwürfe für die Officina Plantiniana (1613-1640), in: *Archiv für Geschichte des Buchwesens* 18 (1977), 555-589.

139. De originele tekening van Rubens bevindt zich in particulier bezit: *Kabinet van tekeningen, 16e en 17e eeuwse Hollandse en Vlaamse tekeningen uit een Amsterdamse verzameling* (1976), 64-65 en afbeelding 108. De koperen plaat berust in het Stedelijk Museum te Roermond.

bode met het op perkament geschreven exemplaar weer naar Brussel, kennelijk met de bedoeling dat aldaar de wijzigingen en aanvullingen zouden worden ingeschreven. Dit laatste gebeurde in ieder geval niet snel. Pas op 31 maart 1622 kregen gezanten van de Staten naar Brussel de instructie ervoor te zorgen dat de correcties in het op perkament geschreven exemplaar werden aangebracht. Vervolgens moesten zij dit deel meebrengen. Het is zeer de vraag, of dit exemplaar op perkament met het zegel van de aartshertogen nog in Roermond is teruggekeerd, want in december 1642 informeerde de erfmaarschalk er te Brussel bij een erfgenaam van kanselier Uwens tevergeefs naar.¹⁴⁰

Nadat de gedrukte exemplaren van het Gelderse Land- en Stadsrecht ingebonden waren, achtten sommigen het nog noodzakelijk nog eens de tekst door te nemen om te zien of iemands rechten benadeeld werden. De daartoe uitgeschreven convocationsdag van 5 en 6 mei 1620 werd niet door de stad Venlo bezocht, omdat zij een dergelijk onderzoek overbodig vond. Ook de aanwezigen kwamen tot die conclusie, aangezien het landrecht al zo vaak was bestudeerd. Men besloot daarentegen om bij het Hof op spoedige publikatie aan te dringen. Het Hof ging daarmee accoord en eveneens met het voorstel van de Staten om in plaats van publikatie de akte van homologatie, die voorin in het Gelderse Land- en Stadsrecht was gedrukt, te laten voorlezen en publiceren. De gedeputeerden ontwierpen vervolgens voor het Hof het mandaat van publikatie, waarin de geadresseerde de opdracht kreeg "die confirmatiebrieven van deselve heure doorluchtige hoicheden voir in de exemplairs gestelt, nu sondach den 17. mey negstcomende ter plaetsen daer sulcx gewoonlick is, te doen publiceren, opdat jedereen van de voirsseyde landt- ende stadtrechten wetenschap mach hebben ende daernaem hem reguleren". Het Hof nam de tekst in zijn bevelschrift van 5 mei 1620 letterlijk over.¹⁴¹

In de week vóór 17 mei werden de exemplaren bestemd voor alle drossaarden, scholtissen, heren en schepenbanken rondgebracht door boden. In een begeleidend schrijven opgesteld door Tilman van Bree, lieten de gedeputeerden weten dat de drossaarden onmiddellijk de schepenen van het ambt moesten convoceren, het mandaat van het Hof doen voorlezen en hen bevelen de publikatie op 17 mei te laten geschieden, zodat deze overal in het Overkwartier op dezelfde dag zou plaatsvinden. Moeilijkheden ten aanzien van de publikatie ontstonden alleen te Swalmen, waar Christoffel Schenk van Nydeggen in conflict was met de aartshertogen over de hoge heerlijkheid. Het Hof gelastte de bode van het Hof op 15 mei 1620 om op 17 mei daaropvolgend in Swalmen de akte van homologatie te publiceren, zoals ook geschiedde.¹⁴²

In totaal werden aldus 81 exemplaren rondgestuurd. Daarnaast moesten nog zo'n 25 exemplaren worden verstrekt aan de leden van de ridderschap, die niet tevens onderheer waren of de functie van drossaard vervulden, en wel ingevolge besluit van de kwartiersdag van januari 1618. Tenslotte werden in opdracht van de Staten enige exemplaren in een fraaie uitvoering ten geschenke gegeven. Aan de aartshertogen werd een

140. RAL, ASO, inv.nrs. 74, f. 187, 897, 75, f. 7v., 77, f. 157v.

141. RAL, ASO, inv.nrs. 74, f. 189-190v., 187, f. 202.

142. RAL, ASO, inv.nrs. 595, 187, f. 203-203v., 865, rekening 1620, f. 10v., 898. Onjuist is de mededeling in GERADTS, *Geschiedenis Souvereine Raad*, 59 dat het Gelderse Land- en Stadsrecht op 13 maart 1620 werd afgekondigd. Onbekend is waarop zijn mededeling berust dat de codificatie pas op 1 oktober 1620 in werking trad.

exemplaar "seer schoon vergult" met het wapen van de aartshertogen en met een groen lint (gebonden) toegezonden. Een exemplaar in dezelfde uitvoering, maar met zijn eigen wapen, kreeg de stadhouder. De president van de Geheime Raad alsmede de raadsheren Gryspere en Steenhuis en de tesorier Kinschot ontvingen een exemplaar verguld op snee met groen lint, terwijl de pensionaris Hagens en de secretaris van de stadhouder met een exemplaar enkel gebonden met groen lint werden bedacht. Deze representatieve exemplaren werden door Hompes uitgevoerd.¹⁴³ De aartshertogen tekenden op 22 januari 1621 een bedankbriefje. Het was hun bovendien "lief te verstaen die voldoeninghe die ghij hebt van de bevestinghe ende confirmatie van de olde hercomen onser furstendoms Gelre ".¹⁴⁴

143. RAL, ASO, inv.nrs. 595, 865, rekening 1620, f. 11, 898. In mei 1622 besloot men ook nog de raadsheer Boisschot, lid van de Geheime Raad, een exemplaar, verguld, met groen zijden lint gebonden, te schenken (RAL, ASO, inv.nr. 75, f. 25v.).

144. RAL, ASO, inv.nr. 187, f. 239.

Het Gelderse Land- en Stadsrecht sedert 1620

Interpretatie van bepalingen van het Gelderse Land- en Stadsrecht in de zeventiende eeuw

Tijdens de kwartiersdag van 16 juli 1620 protesteerden de onderheren uitdrukkelijk tegen eventuele omissies in de gedrukte exemplaren, waardoor hun hoge heerlijkheid of andere rechten zouden worden benadeeld. Zij waren het kennelijk die in mei 1620 hadden aangedrongen op collationering van de gedrukte tekst met het net-exemplaar. Hun protest had evenwel geen verder vervolg.¹⁴⁵ Tijdens de kwartiersdag van 11-17 januari 1619 hadden de Staten van het Overkwartier op rekest van de vrouwe van Arcen verklaard dat gehuwden van adellijke stand volgens oude gewoonte de allodiale- en leengoederen onder hun kinderen mochten verdelen en dat de kinderen verplicht waren deze verdeling te accepteren. Na een daartoe strekkend rekest van de heer van Arcen verklaarden de Staten op 31 maart 1631 bij dit standpunt van 1619 te blijven, ook al scheen het Land- en Stadsrecht op pagina 179 artikelen 4 en 5 enigszins afbreuk te doen aan het gewoonterecht.¹⁴⁶ Op 30 juli 1677 verklaarden de Staten op verzoek van de landscommandeur van de balije Aldenbiezen dat de bepalingen van het Gelderse Land- en Stadsrecht op pagina's 196 en 197 artikelen 6-9 en pagina 224 artikelen 4-7 die het verwerven van onroerend goed door kloosters moesten tegengaan, niet van toepassing waren op de Duitse Orde.¹⁴⁷ Enige jaren eerder, op 31 oktober 1674 wendden verscheidene niet met name genoemde praktizijns zich tot de Staten met het verzoek uitsluitel te geven over de vraag, of pagina 21 artikel 22 handelend over het gezamenlijke testament van echtgenoten zonder kinderen, inderdaad de goede gezondheid van beide testateurs dwingend voorschreef. De praktizijns verzochten de Staten om interpretatie, opdat "een jegelijck voortae seeckerlijck mocht weten wat hij voor recht soude hebben te halten ende bij vonnisse te verwachten ende dat alle die recht oft rechtverdicheyte hebben te

145. RAL, ASO, inv.nr. 74, f. 207v.

146. RAL, ASO, inv.nrs. 74, f. 133v., 76, f. 61.

147. RAL, ASO, inv.nr. 87, f. 15v.-16, gedrukt in: G.H.A. VENNERS, De reglementen van de Staten van het Overkwartier van Gelder, in: *PSHAL* 114 (1978), 214.

doen, hun daernaer souden hebben te reguleren". Een besluit van de Staten dienaangaande is niet bekend.¹⁴⁸

Tijdens de kwartiersdag van 2-9 oktober 1681 stelden de aanwezigen vast dat sommige bepalingen van het Gelderse Land- en Stadsrecht met elkaar in tegenspraak waren en andere dubieus, hetgeen onnodig tot processen leidde. De kanselier werd verzocht verbeteringen voor te stellen, maar tot wijzigingen kwam het niet.¹⁴⁹ Gedurende de achttiende eeuw werd het Hof van Gelre te Roermond herhaaldelijk door de Geheime Raad geconsulteerd over onderwerpen die ook reeds in het Gelderse Land- en Stadsrecht werden geregeld. Het Hof sprak zich in zijn adviezen uit voor het handhaven van de status quo. Slechts bij uitzondering stelde het Hof verbeteringen voor, zoals in 1774 ten aanzien van pagina 175 artikelen 2-3, maar deze werden niet bij verordening ingevoerd.¹⁵⁰

De gelding van het Gelderse Land- en Stadsrecht naar plaats en tijd

Sedert de publikatie op 17 mei 1620 was het Gelderse Land- en Stadsrecht van kracht in het Gelderse Overkwartier, het territorium dat door de Staten werd vertegenwoordigd. Zoals reeds werd aangestipt, werden Weert, Nederweert en Wessem in 1570 onder het ressort van het Hof van Gelre gebracht, terwijl het Hof er in de zeventiende eeuw in slaagde vaste voet te krijgen in enige aangrenzende heerlijkheden als Dalenbroek, Meyel en Obbicht. Spaans Gelre omvatte in ieder geval sedert circa 1670 meer dan het Overkwartier van Gelder. Het al dan niet toepassen van het Gelderse Land- en Stadsrecht werd waarschijnlijk als motief in dit proces van mediatisering gebruikt. De schepenen van Maasniel (heerlijkheid Dalenbroek) verklaarden op 3 januari 1648 immers dat "wir uns met der Geldrischer reformation niet conform haltten, sonderen nae unserer alter gewoeneheit unnd gebruyck".¹⁵¹ De vraag die beantwoord moet worden, luidt of, en zo ja wanneer, Het Gelderse Land- en Stadsrecht geldend recht werd in de geannexeerde heerlijkheden.

Gegevens over de invoering van het Gelderse Land- en Stadsrecht in de oorspronkelijk vrije heerlijkheden kennen wij slechts uit Weert, Nederweert en Wessem. Op verzoek van de heer verklaarden de schout en schepenen van Wessem op 13 augustus 1715 dat al ten tijde van hun benoeming "den stijl ende practijcque der Geldersche landtrechten" werd gevolgd.¹⁵² Artikelen uit het Gelderse Land- en Stadsrecht worden in 1687 voor het eerst geciteerd in een proces dat voor de schepenbank Weert werd gevoerd. Wassink veronderstelt dat het afschaffen van de zogenaamde marktrechtproce-

148. RAL, ASO, inv.nr. 254.

149. RAL, ASO, inv.nr. 89, f. 33.

150. A.M.J.A. BERKVENS, "Soumettant cependant le tout au discernement judiciaire de votre excellence...". De prealabele consultatie van het Oostenrijks Hof van Gelre als onderdeel van het wetgevingsproces in de achttiende eeuw, in: A.M.J.A. BERKVENS, A.FL. GEHLEN EN G.H.A. VENNEN (red.), *Ten werentliken rechte, Opstellen over Limburgse rechtsgeschiedenis*, Maastricht 1990, 162-167.

151. GAR, archief heerlijkheid Dalenbroek, inv.nr. 385.

152. RAL, archief schepenbank Wessem, inv.nr. 90.

ture te Weert in 1704 samenhangt met de invoering van het Gelderse Land- en Stadsrecht.¹⁵³ Op 14 februari 1715 tenslotte verklaarden de schepenen van Nederweert dat zij ingevolge verordening van het Hof van Gelre het landrecht hadden geaccepteerd "ende in het raedthuys publycklyck op tafel geleyt".¹⁵⁴

Als gevolg van de Spaanse Successie-oorlog (1702-1715) werd het Overkwartier verdeeld. Roermond en omgeving en het land van Weert bleef tot de Zuidelijke, nu Oostenrijkse Nederlanden behoren. De stad Venlo, de heerlijkheid Stevensweert en de heerlijkheid Montfort vielen aan de Republiek toe. Gulik kreeg het stadje Erkelenz, terwijl het grootste deel, de ambten Kessel, Geldern, Straelen, Wachtendonk, Middelaar en Krickenbeck, Pruisisch werd. In de Oostenrijkse, Staatse en Pruisische partages van het voormalige Spaanse Overkwartier bleef het Gelders Land- en Stadsrecht in ieder geval van kracht. De zorg voor de toepassing van deze codificatie in het Staatse gedeelte van het Overkwartier moge blijken uit een rekest van de momboir aan het Staatse Hof te Venlo. De momboir had in 1757 in het gerechtshuis van Sint Odiliënberg geen gedrukt exemplaar van het Gelderse Land- en Stadsrecht aangetroffen. Ook bij andere schepenbanken zou een exemplaar ontbreken of werd gebruik gemaakt van een oud exemplaar zonder behoorlijke nadere toegangen. Het Hof gaf de schepenbanken opdracht om op korte termijn een nieuw exemplaar aan te schaffen.¹⁵⁵

Buiten het Overkwartier van Gelre werd tegen het einde van de achttiende eeuw in ieder geval een enkele bepaling van het Gelderse Land- en Stadsrecht geldend geacht in Nijmegen.¹⁵⁶

In het vorstendom Thorn diende het Gelderse Land- en Stadsrecht op het einde van de achttiende eeuw als uitgangspunt bij de codificatie van het Nieuwe Landrecht van Thorn, waartoe in 1781 opdracht werd gegeven door de vorstin-abdis Maria Cunegonda van Saksen, het Hooggrafelijk Kapittel en de Landstanden. Blijkens de preambule van het door J.B. Stuers, momboir van het Hof van Oostenrijks Gelre, geconcipeerde Nieuwe Landrecht, werd het Gelderse Landrecht geheel "geadopteerd en voor onse landen [sc. van Thorn] aangenoomen en in kragte van wetten gekeert", omdat zij "meerendeels aghtervolgen de gemeene beschrevene reghten en in veele gevallen overeenstemmen met de gewoontens en gebruyken van onsen landen van Thorn." Het Gelderse Landrecht diende te worden gevolgd, tenzij het Nieuwe Landrecht van Thorn er nadrukkelijk aan deroegerde. De 260 artikelen van het Nieuwe Landrecht dienden derhalve om het Geld-

153. Gemeentelijke archiefdienst Weert, archief schepenbank Weert, proces: Hendrixken Beelen contra Peter Langen (1687) (Vriendelijke mededeling van drs. J.F.A. Wassink te Weert); J.F.A. Wassink, Een optekening van het marktrecht te Weert, in: A.M.J.A. BERKVENS, e.a. (red.), *Flittich erforscht und gecolligeert*, 227-228.

154. RAL, archief familie Van den Bergh, inv.nr. 589. De betreffende verordening van het Hof kon door het ontbreken van het register van appointementen gedurende de Staatse periode niet worden opgespoord.

155. RAL, archief Hof van Gelder te Venlo, inv.nr. 1070.

156. O. MOORMAN VAN KAPPEN, Receptie van het Gelders-Overkwartierlijke land- en stadrecht van 1619 in Nijmegen?, in: A.M.J.A. BERKVENS, e.a. (red.), *Flittich erforscht und gecolligeert*, 181-182.

ers Landrecht aan te vullen of te wijzigen met het oog op de specifieke omstandigheden van het rijksvorstendom.¹⁵⁷

In de Pruisische landen, ook in het Pruisisch Overkwartier, werd na een lange aanloopperiode het door de Verlichting geïnspireerde "Allgemeine Landrecht für die Preußischen Staaten" ingevoerd. Het had ook in het Pruisische Overkwartier slechts subsidiaire werking. De rechten der afzonderlijke gewesten gingen voor.¹⁵⁸

De komst van de Fransen in oktober 1794 luidde het einde van het Ancien Regime in. Het Oostenrijks en Staats Overkwartier gingen deel uitmaken van het departement van de Nedermaas, een departement dat samen met het huidige België en Luxemburg in 1795 werd ingelijfd bij de Franse republiek. Het Pruisisch Overkwartier ging op in het departement van de Roer dat sedert 1802 deel uitmaakte van de Franse republiek. Als gevolg van de Franse wetgeving met betrekking tot de rechterlijke organisatie, het strafrecht en het procesrecht raakten telkens impliciet gedeelten van het Gelderse Land- en Stadsrecht buiten werking.¹⁵⁹ Ten aanzien van het materiële recht bleef het Gelderse Land- en Stadsrecht van toepassing, waarschijnlijk tot de invoering van de Code civil in 1804.¹⁶⁰ De rechtbank in eerste aanleg van het arrondissement Roermond verwees immers nog in haar vonnissen in 1803-1804 naar bepalingen van het Gelderse Land- en Stadsrecht.¹⁶¹

De latere drukken van het Gelderse Land- en Stadsrecht

A. DE TWEDE DRUK

De tweede druk van het Gelderse Land- en Stadsrecht werd in 1665 verzorgd door Gaspar (Caspar) Dupree. Hij was in ieder geval in de jaren 1645-1665 drukker te Roer-

157. Hoewel het concept van het Nieuwe Landrecht van Thorn in 1788 aan de Landstanden werd voorgelegd is het onwaarschijnlijk dat de codificatie nog voor de Franse bezetting in 1794 is afgekondigd en in werking getreden. Nader onderzoek zal hierover duidelijkheid moeten verschaffen. Cfr. RAL, Abdisse-narchief Thorn, archeionnummers II 2047 en II 2005.
158. J.H.A. LOKIN EN W.J. ZWALVE, *Hoofdstukken uit de Europese codificatiegeschiedenis*, Groningen 1992, 198-207; *Allgemeines Landrecht für die Preußischen Staaten von 1794, Textausgabe. Mit einer Einführung von H. Hattenhauer und einer Bibliographie von G. Bernert*, Frankfurt-Berlijn 1970, 11-39; Th. J. VAN RENSCH, Het Hof van Justitie van Pruisisch Gelre, enkele aspecten van zijn geschiedenis, competentie en de invloed van de achttiende-eeuwse rechtsontwikkeling in Pruisen, in: *PSHAL* 113 (1977), 260-262.
159. H.A. KAMPHUIS, *De invoering van wetgeving in het Franse departement Nedermaas gedurende het eerste Directoire. Inleiding en regestenlijst van afgekondigde rechtsvoorschriften 1 oktober 1795 - 19 maart 1797*, Maastricht 1995, 92-106.
160. J. GILISSEN, *Historische inleiding tot het recht*, Antwerpen 1981, 426-427; LOKIN-ZWALVE, *Hoofdstukken*, 165-182.
161. RAL, Nieuwe rechterlijke archieven, inv.nr. 1501, f. 3: vonnis van 16 floréal XI (6 mei 1803) verwijst naar p. 241 art. 8; f. 28v.-29v.: vonnis van 22 messidor XI (11 juli 1803) verwijst naar p. 75 art. 14, 76 art. 15; f. 75v.-76v.: vonnis van 16 fructidor XI (3 september 1803) verwijst naar p. 177 art. 12-14, 178 art. 15, 25 art. 15-16; f. 200: vonnis van 6 germinal XII (27 maart 1804) verwijst naar p. 161; f. 204v.: vonnis van 6 germinal XII verwijst naar p. 192 art. 4; f. 231v.: vonnis van 6 prairial XII (26 mei 1804) verwijst naar p. 153 par. 2, 197 par. 6, 224 par. 1 art. 5.

mond. Hij werd tot schepen benoemd op 18 augustus 1659 en overleed in 1669.¹⁶² De druk was in ieder geval op 27 oktober 1665 gereed, toen hij enige exemplaren met opdracht aan de Staten van het Overkwartier aanbood. De Staten schonken hem honderd dukaten, mits hij het Tractaat van Venlo zou toevoegen, maar dit laatste is niet gebeurd.¹⁶³

De tweede druk was, zoals de titelpagina aangeeft, "van veele druckfouten verbeterd ende met een seer schoon register naer den A B gestelt, verciert". De inhoudsopgaven, een grove en een gedetailleerde, die in de eerste druk voorin stonden, werden nu achter in het boek gedrukt, gevolgd door een "register van breucken" op trefwoord en een trefwoordenindex. Het gebruik van het Gelderse Land- en Stadsrecht werd voorts aanzienlijk verbeterd, doordat na de tekst van een artikel zonodig een verwijzing volgt naar andere pagina's en artikelen. De verbeteringen betreffen voornamelijk het aanbrengen van de correcties die in de eerste druk achterin in drie pagina's, uit te voeren door de gebruiker, waren opgenomen.¹⁶⁴

Het Gelderse Land- en Stadsrecht is ingedeeld in delen, titels en paragrafen, maar volgens deze systematiek werd het niet door juristen geciteerd. Zij verwezen altijd naar pagina en artikel en soms ook naar paragraaf. Het was voor de latere drukkers zaak om dezelfde layout te behouden, zodat op elke pagina dezelfde artikelen stonden dan wel begonnen. Enige moeilijkheden waren in de eerste druk al ingebouwd, aangezien door latere correcties de pagina's 30, 31 en 194 gedeeltelijk in een kleinere letter waren gezet. De tweede druk, ook een folioformaat, heeft op enkele uitzonderingen na, per pagina exact dezelfde tekst als de eerste druk.¹⁶⁵ De slaafse navolging ging zeer ver. De laatste regel van pagina 185 bijvoorbeeld bevat enige woorden meer dan de eerste druk. Toch begint pagina 186 met hetzelfde woord als in de eerste druk, zodat in het betreffende artikel in de tweede druk enige woorden worden herhaald.

In oktober 1690 wendden de weduwe en erfgenamen van Caspar Dupree zich tot de Staten. Zij lieten weten dat het in 1665 gedrukte Gelderse Land- en Stadsrecht was uitverkocht en dat er geen exemplaren meer te krijgen waren dan die in Arnhem of Nijmegen besteld moesten worden, waarover zo dadelijk meer. De requestanten wilden het landrecht opnieuw drukken en plakaten, reglementen en verordeningen aan de tekst toevoegen, maar zulks vereiste een grote investering. Zij vroegen de Staten om de syndicus te belasten de af te drukken plakaten op te zoeken en om toezicht op het werk te houden. Tevens vroegen zij om gelden te fourneren om een grotere oplage op goed papier te kunnen drukken, waarvoor zij een door de Staten zelf vast te stellen aantal exemplaren zouden beschikbaar stellen. De Staten gaven aan de gedeputeerden volmacht

162. GRUYS-WOLF, *Thesaurus*, 267; H. FÖHL, A. BENDER, *Katalog der Stiftsbibliothek Xanten*, Kevelaer 1986, 616; VENNER, *Schepenen, raadsverwanten sedert 1637*, 148.

163. RAL, ASO, inv.nrs. 82, f. 3v.-4, 871, 927.

164. *Gelresche Landt- ende Stadtrechten in 't Overkwartier van Ruremonde - den tweeden druck - van veele druckfouten verbeterd ende met een seer schoone register naer den A B gestelt verciert, met d'aenwijsinge van de bladers en nummers van eenen inhoudt heel bequaem voor den leser. Tot Ruremonde bij Gaspar du Pree drucker van den souveraynen Hoove van Gelderlandt 1665.*

165. De uitzonderingen betreffen de overgang van pagina 30-31 en pagina 44 laatste regel.

om met de weduwe en erfgenamen Dupree te onderhandelen, maar tot een nieuwe Roermondse druk kwam het niet.¹⁶⁶

B. DE DERDE DRUK

De derde druk werd door Johan Friderich Hagen, drukker te Arnhem in de jaren 1662-1680, in 1679 verzorgd.¹⁶⁷ Het is de enige druk die onder het Ancien Regime in kwartoformaat het licht zag. De titel is bijna gelijk aan die van de tweede druk en bevat eveneens de door de tweede druk aangebracht toevoegingen.¹⁶⁸ De tekst is uiteraard in een kleinere letter gezet. De derde druk heeft niet meer exact dezelfde tekst per pagina als de tweede druk, maar er is naar gestreefd de artikelen op dezelfde pagina te laten beginnen. Zulks lukte niet altijd, met name niet, waar in de eerste druk op pagina's 30, 31 en 194 al in een kleinere letter was gedrukt. In bijlage I is in een concordans tussen de eerste ende de derde druk aangegeven, welke artikelen in de derde druk op een andere pagina terecht zijn gekomen. Mogelijk was in de Nederkwartieren van het hertogdom Gelder, die tot de Republiek behoorden, vraag naar het Gelderse Land- en Stadsrecht van het Overkwartier, een vraag die de druk in Arnhem mogelijk maakte. Opmerkelijk is in dit verband dat het Rijksarchief in Gelderland een afschrift van het Gelderse Land- en Stadsrecht bezit dat waarschijnlijk door of in opdracht van Gerard Casijn van der Hell, raadsheer en later president van het Hof van Gelre en Zutphen te Arnhem (1649-1681), en aldus mogelijk vóór de derde druk, werd vervaardigd.¹⁶⁹ De derde druk was blijkens het rekest van de weduwe en erfgenamen Dupree in 1690 te Arnhem en Nijmegen te verkrijgen.

C. DE VIERDE DRUK

In december 1738 wendde Henricus Korsten, boekdrukker te Venlo, zich tot het Hof van Gelre aldaar met de mededeling dat hij enige boeken op eigen kosten wilde drukken, alsmede tot het herdrukken van het Gelderse Land- en Stadsrecht wilde overgaan. Hij verzocht het Hof een raadsheer-commissaris aan te wijzen om de goedkeuring aan de drukken en te herdrukken boekwerken te hechten. Het Hof belastte op 19 december 1738 de raadsheer Franciscus Gerardus Ruys (1717-1763) met de visitatie.¹⁷⁰ Bij Hendrik Korsten, boekdrukker te Venlo in elk geval in de jaren 1734-1773, kwam in 1740 de

166. RAL, ASO, inv.nrs. 92, f. 104v., 270.

167. GRUYS-DE WOLF, *Thesaurus*, 229.

168. *Gelresche Landt ende Stadtrechten in 't Overkwartier van Ruremonde - den derden druck - van veele druckfouten verbeterd ende met een seer schoone register naer den A B C gestelt verciert, met d'aenwijsinghe van de bladers en nummers van eenen inhoudt heel bequaem voor den leser. Tot Arnhem bij Johan Friderich Hagen, ordin. drucker van de Ed. Hove van Gelderlandt. Anno 1679.*

169. RAG, Handschriftenverzameling, nr. 148; A.J. MARIS, H.L. DRIESSEN, *Het archief van het Hof van Gelre en Zutphen (1543-1795), het Hof van Justitie (1795-1802) en het Departementaal Gerechtshof (1802-1811)*, dl. 1, Arnhem 1978, 297-298. Zie ook brief van M. van Driel d.d. 25 oktober 1994.

170. RAL, archief Hof van Gelder te Venlo, inv.nr. 1099.

vierde druk van de pers.¹⁷¹ De lange titel geeft al aan dat hij "seer veele" drukfouten aan de hand van de "originaele minute" van het landrecht had hersteld, dat hij verwijzingen en kanttekeningen bij de artikelen had geplaatst, een "nauwkeurigen bladwijzer op alle en iedere saecken tot gerief van den leser" had toegevoegd, alsmede een appendix met onder andere het Eeuwig edict van 1611 en de kanselarij-instructie.¹⁷²

In een voorbericht aan de lezer liet de drukker weten dat het Gelderse Land- en Stadsrecht zijns gelijke in de Nederlanden niet kende en voornamelijk door Tilman van Bree en Hendrik Uvens tot stand was gebracht. De vorige drukken van 1620, 1665 en 1679 waren uitverkocht. Bovendien bevatten de eerste en tweede druk veel (druk)fouten. De derde was evenwel correct. De derde druk lag dan ook ten grondslag aan de vierde druk. Zo werd de spelling van de tweede en derde druk die de ouderwetse van de eerste afloste, gevolgd. De derde druk was gecollationeerd met de eerste en tweede druk en vervolgens met de originele minuut van het landrecht in het archief der stad Roermond. Vervolgens waren bij de artikelen kanttekeningen geplaatst. De drukker waarschuwde de gebruiker reeds dat hij op de pagina's 128-129 en 164-165 de volgorde der artikelen had gewijzigd, maar voor het overige de tekst op dezelfde pagina's had gehouden. Tenslotte maakte hij er de lezer op attent dat boven de pagina's de indeling in boeken, delen, titels en paragrafen is aangegeven en dat hij een index had toegevoegd.

Na het voorbericht en de akte van homologatie van 1619 volgen wederom voorin de grove en gedetailleerde inhoudsopgaven die in de tweede en derde druk achterin stonden. De gedetailleerde inhoudsopgave is nu in twee kolommen gezet. Na de tekst van het Gelderse Land- en Stadsrecht volgt een trefwoordenindex met verwijzing naar pagina's en artikelen. Deze index is veel uitgebreider dan die in de tweede en derde druk. Het register van breuken op trefwoord is weer gelijk aan dat van de twee voorafgaande drukken.

De appendix begint met een nieuwe titelpagina en bezit een eigen paginering. Opgenomen zijn het Eeuwig edict van 1611, de interpretatie van het Eeuwig edict van 1611, het privilegium de non evocando van 1310, de kanselarij-instructie van 1609, het plakkaat aangaande de revisie van 1613, het reglement terzake van de wraking van rechters van 1669, het reglement voor advocaten en procureurs terzake van het instrueren en furneren van processen van 1674, het reglement van grote revisie van 1679, het plakkaat terzake van de lenen van 1671, een verklaring omtrent verschuldigde rechten bij rechtshandelingen ten aanzien van leengoederen, een nader reglement terzake van de leengoederen van 1676 en tenslotte het provisionele reglement betreffende de rechten die aan schouten, schepenen, advocaten, secretarissen, deurwaarders en boden verschuldigd zijn bij rechtshandelingen van 1671.

171. FÖHL-BENGER, *Stiftsbibliothek Xanten*, 636.

172. *Gelrische Landt- en Stadtrechten in 't Overquartier van Ruremonde - den vierden druck - van seer veele druckfouten en misstellingen op de originaele minute derselver landrechten gecorrigeert, alsoock vermeerdert en verbetert renvoven en kantteekeningen ende met eenen naukeurigen bladwijzer op alle en iedere saecken tot geryf van den leser, vorts met eenen appendix inhoudende het Eeuwig edict des jaers 1611, de Cancellerie-instructie met verscheyde andere voornaemste reglementen en placcaeten op het stuck der rechtshandelingen in dit Overquartier geobserveert. Tot Venlo 1740 bij Henricus Korsten, lettergieter ende boeckdrucker.*

Ten aanzien van de tekst van het Gelderse Land- en Stadsrecht valt allereerst op dat boven de linker en rechter pagina een "sprekende kopregel" staat, te weten de onderverdeling van het betreffende deel in titels en paragrafen, waartoe de artikelen van die pagina's behoren, alsmede de tekst van de paragraaf. De verwijzingen achter de artikelen naar elders in de tekst is eveneens veel uitgebreider dan in de tweede of derde druk en wijkt van de laatste soms af. De herhaling van de paragraaf boven aan de pagina's, de uitgebreide verwijzing en de trefwoordenindex achterin maken het Gelderse Land- en Stadsrecht veel toegankelijker voor de gebruiker dan tevoren het geval was.

De drukker heeft er wederom naar gestreefd de layout van de eerste druk aan te houden, maar in een groter aantal gevallen is hij daar niet in geslaagd. De reden is niet alleen het verloop van de tekst, maar in twee gevallen de verplaatsing van artikelen. Artikel 17 op pagina 129 betreffende het opzettelijk verzwijgen van lasten op onroerend goed, dat ongelukkig achter een artikel betreffende schepenkomsten als bewaarplaatsen voor archiefbescheiden stond, werd nu als artikel 14 op pagina 128 ingevoegd, na het gebod om dergelijke lasten bij verkoop, overdracht of pandstelling te melden. Een meer ingewikkelde ingreep werd op de pagina's 164-165 uitgevoerd. De laatste artikelen, 9 en 10, van paragraaf 2 "Wanneer 't verloop van den voirschrieven tijt geen plaetse en grijpt", werden op pagina 164 weggehaald. De volgende paragraaf 3 "Wanneer 't verloop van drie ende dertich jaeren ende vier maenden niet van noeden is, ende merckelick van affdaginge", schoof naar boven op. De laatste zin "ende merckelick van affdaginge" werd weggehaald en de paragraaf werd na artikel 9 beëindigd. Er werd op pagina 165 een nieuwe paragraaf 4 ingevoegd: "Wederhaldingh van den tijdt van verwijlingh of praescriptie, het stooren of breecken derselve ende merckelijck van afdaginge". Als artikelen 1 en 2 fungeren de oude artikelen 9 en 10 van pagina 164, terwijl de artikelen 10 tot en met 13 van de derde paragraaf werden hernummerd als artikelen 3 tot en met 6, waarna men op pagina 167 weer bij de oude nummering, artikel 7, uitkwam. Aldus werd de fout hersteld die in de eerste druk van 1620 in afwijking van het net-exemplaar werd gemaakt. Uit het bovenstaande blijkt dat men in 1738-1740 inderdaad het minuut-exemplaar van het Gelderse Land- en Stadsrecht in het stadhuis te Roermond heeft geraadpleegd. In bijlage II zijn in een concordans tussen de eerste en vierde/vijfde druk de afwijkingen aangaande de plaats en de nummering van artikelen aangegeven.

De correcties van de vierde druk gingen zelfs verder. Het ongelukkig geplaatste artikel 17 op pagina 129 in de eerste druk stond ook al op die verkeerde plaats in het voor de drukker bestemde net-exemplaar. In feite werd hier het net-exemplaar gecorrigeerd. Nog twee andere correcties van deze aard werden aangetroffen. Artikel 12 op pagina 24 bepaalt dat de onroerende goederen na overlijden aan de kinderen toevallen en dat de langstlevende echtgenoot slechts het vruchtgebruik heeft. Artikel 13 vervolgt dat hij deze goederen die hij in eigendom bezit, niet mag verkopen of belasten. Door het gebruik van het persoonlijk voornaamwoord "hij" wordt artikel 13 in relatie tot het voorafgaande onbegrijpelijk. In de vierde druk werd echter "hij" door "sij" vervangen. Het artikel slaat nu niet op de langstlevende, maar op de achtergelaten kinderen. Het net-exemplaar voor de drukker heeft echter ook "hij". De correctie kan derhalve teruggaan op een oudere versie ofwel het betreft een eigenmachtige correctie uit 1740. Duidelijk is zulks het geval ten aanzien van artikel 2 op pagina 2 handelend over gerechtszittingen die op het platteland om de veertien dagen en in de steden om de acht dagen worden

gehouden, behalve in Straelen en Wachtendonk. In de editie van 1740 is onder deze kleine stadjes nu ook Echt opgenomen, welke plaats in dit artikel in de eerste druk niet voorkomt en evenmin in een ontwerp dat vóór het net-exemplaar bestemd voor de drukker te dateren is.¹⁷³

De vierde druk bevat aldus correcties op oudere drukken, die soms verder gingen dan het net-exemplaar dat in 1617 het uitgangspunt voor de drukker vormde. De vierde druk betekende voorts een aanzienlijke verbetering door de herhaling van de systematische indeling boven aan de pagina's, de verwijzingen en de trefwoordenindex. Het is de vraag, of dit het werk van de boekdrukker is geweest. Helaas werden over de voorbereiding van het drukproces in 1738-1740 noch in het archief van de Staten van Oostenrijks Gelre noch in het stadsarchief van Roermond gegevens gevonden.

D. DE VIJFDE DRUK

Toen op 3 december 1764 aan Johannes Korsten door het Hof van Gelre te Venlo octrooi werd verleend om boeken te drukken, werden van dit octrooi om onbekende redenen met nadruk het Gelderse Land- en Stadsrecht en de Venlose almanak uitgezonderd.¹⁷⁴ De vijfde druk verscheen pas in 1783 bij de weduwe van Hubertus Bontamps, boekdrukker te Venlo sedert in ieder geval 1779 en opvolgster van Hendrik Korsten.¹⁷⁵ De vijfde druk is vrijwel identiek aan de vierde druk. De verschillen zijn gering en betreffen aanvullingen.¹⁷⁶

In het voorbericht wordt speciaal vermeld dat "tot groot gemak voor bejaarde personen" een nieuw en duidelijker lettertype was gebruikt. De layout en volgorde is gelijk aan die van de vierde druk. De tekstopagina's van beide drukken komen tot ongeveer op het woord overeen. De belangrijkste afwijking is deze dat na de tekst van het Gelders Land- en Stadsrecht, na pagina 399, nu ook de trefwoordenindex, het register van breuken op trefwoord en de appendix doorlopend zijn gepagineerd.

In de appendix zijn enige verordeningen toegevoegd, te weten een nader provisioneel reglement betreffende de rechten van advocaten en procureurs voor het Staatse Overkwartier van 30 april 1772, een "provisioneele taxe" van de rechten verschuldigd wegens rechtshandelingen voor schepenbanken in het Pruisisch Overkwartier van 4 december 1779, het plakkaat van de Staten-Generaal ter afschaffing van de confiscatie wegens delicten van 10 augustus 1778 en tenslotte het gebod van het Hof van Gelre te Venlo van 7 april 1783 tot publikatie van anterieure wetgeving van 1769 en 1774 uit de Oostenrijkse Nederlanden betreffende de bijdragen van tiendheffers in het onderhoud van pastoors en het bouwen en herstellen van kerken en pastorieën.

173. RAL, ASO, inv.nr. 589.

174. RAL, archief Hof van Gelder te Venlo, inv.nr. 36. Zie ook: GRUYS-DE WOLF, *Thesaurus*, 279.

175. GRUYS-DE WOLF, *Thesaurus*, 279; FÖHL-BENGER, *Stiftsbibliothek Xanten*, 636.

176. *Gelrische Landt- en Stadtrechten in het Overquartier van Ruremonde - vijfden druk - opnieuw verbeterd, en met eenen naauwkeurigen bladwijzer en kanttekeningen verrijkt, voorts met eenen appendix vervattende het Eeuwig edict des jaars 1611, de cancellerie-instructie en verscheide andere voornaame reglementen en placcaaten hier in dit Overquartier geobserveert. Tot Venlo bij de wed. H. Bontamps, boekdrukker en verkoopster 1783.*

E. DE EDITIE VAN MAURENBRECHER

In 1831, geruime tijd nadat het Gelderse Land- en Stadsrecht in 1804 buiten werking was gesteld, werd de tekst nog eens gedrukt in het verzamelwerk van Maurenbrecher "Die Rheinpreußischen Landrechte". Het betreft dus een bronnenpublicatie voor wetenschappelijke doeleinden.¹⁷⁷ Maurenbrecher ging uit van de vierde druk uit 1740. Hij vervolmaakte de systematiek, doordat hij de twee toegevoegde titels van "Wedercoop" en "Van erffpachtgoederen" die in alle vorige drukken achterin stonden, op de hen toekomende plaats invoegde. Op diverse artikelen gaf hij commentaar in voetnoten.

De oude paginering liet hij evenwel los. Hij verwijst naar delen, titels en paragrafen. Zijn editie is echter geen volledige. Uit het vijfde boek betreffende het burgerlijk procesrecht drukte hij alleen die gedeelten af, "welche einen Werth für das materielle Recht oder sonst ein spezielles Interesse haben". Op dezelfde wijze handelde hij ten aanzien van boek zes over het strafrecht en strafprocesrecht. Gedeelten die geen "besondere Beziehung zu dem Civilrechte" hadden of anderszins interessant waren, liet hij weg.¹⁷⁸

Maurenbrecher († 1843) die geen archiefstukken over het ontstaan van het Gelderse Land- en Stadsrecht had gezien, was een kind van zijn tijd. Hij beschouwde de codificatie als een rechtsboek dat "vom Volke heraus, mit möglichst geringer Einwirkung des Landesherrn, entstanden ist". Het landrecht was zijns inziens "eine Arbeit des Volkes und seiner Representanten".¹⁷⁹

177. R. MAURENBRECHER, *Die Rheinpreußischen Landrechte*, dl. 2, Bonn 1831, 467-924.

178. MAURENBRECHER, *Landrechte*, dl. 2, 883, 915.

179. MAURENBRECHER, *Landrechte*, dl. 2, 477-478.

Verantwoording

Ofschoon de vierde druk van 1740 het best verzorgd is en voorzien van verwijzingen en een uitgebreide trefwoordenindex, is bij deze uitgave toch de eerste druk van 1620 gevolgd. Niet alleen was de eerste druk, mede door de navolging van de tweede en derde druk, veel langer in gebruik, de eerste druk staat qua spelling ook dichterbij de voorontwerpen, die hopelijk ook nog eens zullen worden uitgegeven. De tekst werd vervolgens gecollationeerd met het net-exemplaar dat voor de drukker was bestemd. Afwijkingen in het net-exemplaar werden in voetnoten vermeld.

De "*Misstellingen die verbeterd moeten worden gelijk volght*", die in de editie van 1620 is afgedrukt achter pagina 399, werden in de tekst verbeterd. In een noot werd telkens het desbetreffende erratum aangeduid.

Omdat het ondoenlijk was de bladspiegel van de editie van 1620 aan te houden, werd besloten de paginering van deze editie in de marges te vermelden tussen twee schuine streepjes. Deze nummering loopt van /1/ tot en met /399/. Deze pagina nrs. corresponderen met de nummers zoals vermeld in de inhoudsopgave van het Gelderse Land- en Stadsrecht op de blz. 6 tot en met 14. Zij dienen als referentie voor het terugzoeken van artikelen uit het GLS, zoals deze in contemporaine bronnen werden geciteerd. Als bijlage werden concordansen opgenomen tussen de eerste en derde druk (Bijlage I), en de eerste en vierde, resp. vijfde druk (Bijlage II).

Het Gelderse Land- en Stadsrecht is vervolgens ontsloten door middel van een trefwoordenindex. Deze verwijst naar de nummers onderaan de bladzijden.

Bijlagen

Bijlage I: Concordans van artikelen van de eerste druk (1620) die in de derde druk (1679) op een andere pagina beginnen respectievelijk staan.

(1620)	(1679)	(1620)	(1679)
30/9	31/9	194/2	195/3
30/10	31/10	194/3	194/2
30/11	31/11	195/1	196/1
140/24	141/24	196/6	197/6
174/6	173/6	227/7	226/7
189/8	188/8	234/12	235/12
190/1	189/1	262/4	261/4
191/6	190/6	367/2	366/2
192/1	191/1	368/7	367/7
192/2	191/2	369/13	368/13
193/2	192/2	388/7	389/7
193/3	192/3	389/3	390/3
194/8	193/8	398/23	399/23

Bijlage II: Concordans van artikelen uit de eerste druk (1620) die in de vierde (1740) en vijfde druk (1783) op een andere pagina beginnen respectievelijk staan danwel her-nummerd zijn.

(1620)	(1740)/(1783)	(1620)	(1740)/(1783)
1/5	2/5	189/8	188/8
3/3	4/3	190/1	189/1
3/4	4/4	191/6	190/6
4 eeds- formulier	5 eeds- formulier	192/1	191/1
27/5	26/5	192/2	191/2
28/10	27/10	193/2	192/2
29/1	28/1	193/3	192/3
30/5	29/5	194/8	193/8
30/6	29/6	194/2	195/3
39/4	40/4	195/1	196/1
40/9	41/9	196/2	197/2
56/32	55/32	204/1	205/1
129/17	128/14	204/2	205/2
128/14	129/15	205/5	206/5
129/15	129/16	205/6	206/6
129/16	129/17	205/7	206/7
134/1	135/1	206/10	207/10
135/4	136/4	206/11	207/11
135/5	136/5	207/15	208/15
136/9	137/9	207/16	208/16
137/12	138/12	208/20	209/20
137/13	138/13	208/21	209/21
138/17	139/17	227/7	226/7
140/24	141/24	234/12	235/12
164/9	165/1	262/4	261/4
164/10	165/2	367/2	366/2
165/5	164/5	368/7	367/7
165/6	164/6	369/13	368/13
165/10	165/3	374/12	375/12
166/11	166/4	388/7	389/7
166/12	166/5	389/3	390/3
166/13	167/6	391/5	392/5
174/6	173/6	395/10	396/10
188/2	187/2	396/14	397/14
		398/23	399/23

INLEIDING	vii
TERRITORIUM EN INSTELLINGEN	x
Bevoegdheden en samenstelling van Hof en Staten	xii
CODIFICATIE IN DE HABSBURGSE NEDERLANDEN EN IN HET OVERKWARTIER VAN GELRE	xv
Pogingen tot codificatie op initiatief van de Staten van het Overkwartier in de zestiende eeuw	xvi
Ongeschreven inheems recht en romeins recht in het Overkwartier	xix
DE WORDINGSGESCHIEDENIS VAN HET GELDERS LAND- EN STADSRECHT	xxi
De eerste aanloop naar een nieuw landrecht	xxi
De gedeputeerden tot de reformatie en Tilman van Bree	xxiv
De behandeling van het ontwerp van Tilman van Bree in 1614	xxix
De aanbieding van het ontwerp aan het Hof van Gelder	xxxi
De kanselier Hendrik Uwens en de overname van Antwerps recht	xxxii
Een poging om het Hof van Gelre het landrecht te laten homologeren en nieuwe voorstellen van Uwens	xxxiv
Het onderzoek van het Gelderse Land- en Stadsrecht door de Geheime Raad	xxxix
De homologatie van het Gelderse Land- en Stadsrecht	xlvi
Het drukken van het Gelderse Land- en Stadsrecht	li
Laatste correcties en het ontwerp van de titelpagina	lv
De publikatie en verspreiding van het Gelderse Land- en Stadsrecht	lvii

HET GELDERSE LAND- EN STADSRECHT SEDERT 1620	lx
Interpretatie van bepalingen van het Gelderse Land- en Stadsrecht in de zeventiende eeuw	lx
De gelding van het Gelderse Land- en Stadsrecht naar plaats en tijd	lxi
De latere drukken van het Gelderse Land- en Stadsrecht	lxiii
VERANTWOORDING	lxx
BIJLAGEN	lxxi
GELDRISCHE LANDT- ENDE STADTRECHTEN IN 'T OVERQUARTIER VAN RUERMUNDT	
Copie van die confirmatie van dese Landt- ende Stadtrechten	1
[Octrooi voor het drukken]	4
[Indeling]	6
Deel 1. Van rechten den persoenen aengaende	15
Deel 2. Van verscheidene sorten oft gesteltenissen van goederen, renten, servituiten oft dienstbaerheden daerop staende	73
Deel 3. Van verscheiden middelen en manieren daerbie den eigendom oft erffelickheit van goederen verkregen wordt	121
Deel 4. Van contracten oft handelinge ende verbintenisse	194
Deel 5. Van borgerlicke rechtsvoordering	257
Deel 6. Van misbruycken ende misdaden ende maniere van die te vervolgen	360
Addendum: Van erffpachtgoederen	361
INDEX	367

Geldrische Landt- ende Stadtrechten in 't Overquartier van Ruremundt

Copie van die confirmatie van dese Landt- ende Stadtrechten

Albert ende Isabel Clara Eugenia, infante van Spaigniën, bij der gratiën Godts ertzhertogen van Oosterijck, hertogen van Burgundiën, van Lotrijck, van Brabant, van Limburch, van Luxemburch ende van Gelre, graven van Habsburch, van Vlanderen, van Arthois, van Burgondiën, van Thirol, Palsgraven ende van Henegouwe, van Hollandt, van Zeelandt, van Naemen ende van Zutphen, marckgraven des Heiligen Rijcx, herre ende vrouwe van Vrieslandt, van Salms, van Mechelen, van de stadt, steden ende landen van Utrecht, Overijssel ende van Groeningen etc., doen condt ende laeten weten, dat ons seer onderdenich te kennen is gegeven bie onse ridderschap ende steden des Ruremundtschen Quartiers 's furstenthombs Gelre, hoe dat sij van over langen tijt 't zedert dat het furstenthomb Gelre ende graeffschap Zutphen gecomen sijn geweest onder d'onderdaniechheit van hoeger ende lofflicker gedachten Carolus, de vijffde keyser van dien naeme, ende van Philips den tweeden coninck van Spaigniën etc., onsen heeren vader ende grootvader, hebben voir gehadt ende besich sijn geweest bieeen te bringen des landt ende stadtrechten, alden gebruick ende loflicken hercomen des vorsseyde Quartiers, die den gemeynen onderdaenen desselfs dienlick ende oirbaerlick solden mogen wesen, tot bewaeringe ende uuytrichtinge van alle behoirlicke justitie oft rechtverdicheit voir ein jegelick, maer dat 't selve tot noch toe geen gewunst einde en heeft connen become, mits die langduerige inlandts beruete ende oirloge hebbende 't geheel lant gebrocht gehadt in seer groote ellendt ende benauthheit. Dan alsoe wij daernaer dese onse Nederlanden wederom hadden geholpen tot vredtsamige gerustheit bij middel van den Bestandt tot welfaert van alle onse ondersaeten besorgt, end dat wij bij ons Ewich edict op 't stuck van de justicie ende om die ein jeglick naer behoiren te laeten ervhaeren, hadden gethoent onse groote genegentheith van alles dat dien aengaet ende daertoe behoirt, op sulcken voet ende regel te brengen, dat ein jeglick des solde hebben te bedancken, end dat wij tot dien einde bij 't selve Edict onder anderen belast ende bevolen hadden, dat alle de landen ende heerschappen van onse hooge overicheit ende gebiede, die tot noch toe ghen bestedigte lant oft stadtrechten hadden gehat, dan allein op hun alt gebruyck end hercomen gestaen, alles dat sie daervan hadden ende wisten ende redelick vonden,

bie geschrifte solden doen stellen, opdat dieselve daernaer bij ons oft denghenen die wij daertoe solden belasten, oversien, goet, redelick ende dienlick gevonden sijnde bij ons bestedicht ende bevesticht moghten worden, opdat ein jegelick voirtaen sekerlick moghte weten, wat hij voir recht solde hebben te halden ende bie vonnisse te verwachten. Soe hadden die voirgenoembde onse ridderschap ende steden om dieselve onse goede meininge naer te comen, damit sij voirtaen ein redelick, vast ende seker landt ende stadrecht moghten hebben, d'welck het landt ende steden in alle voirvallende saecken solden hebben te volgen, sonder dat 't selve ten opsien van jemandt verlaeten ofte naergelaeten solde werden, van gelijcken goet gevonden 't gene dat in voirtijden bij hun voirders was begonst, maer niet volbracht, te hernemen ende daertoe soe uuyt die gemeine geschreven als van hun naebuere landt ende stadtrechten te doen vuegen dat het beste, redelicxste ende bequaemste hun solde duncken, tot goede ende rechtverdige uuytrichinge van justitie oft rechtverdicheit naer des voirgemelts Quartiers staet ende gelegenheit, ende dat daernaer 't selve bij gemeinen raedtslagh ende bewillinge bijeengebracht sijnde, hadden goetgevonden te stellen in handen van onsen cancelier van Gelderlandt om bij hem oversien ende goede ordre gestelt ende verdeilt te worden, ende daernaer oick in handen van die van onsen Raedt in 't voirsseyde furstendomb Gelre om oick aldaer bij hunluyden ten bijwesen van den voirgemelten onsen cancelier oversien te werden, gelick geschiedt is, ende ten lesten om wederom bij denselven cancelier ende gecommiteerde oft verordente van die voirsseyde ridderschap ende steden t'oversien ende sluyten, gelick sij bevinden solden te behoiren, soe sij 't selve oick hadden gedaen. Biddende ons daerom seer onderdeniglick dat wij alles oick wilden doen oversien ende bevindende deselve landt ende stadtrechten niet te wesen tegens die natuerlicke redene ende billicheit, bij onse hooge macht ende auctoriteit dieselvige oick te bevestigen, bestedigen ende becravtighen om hun voir ein euwich ende gedurich landt ende stadrecht te dienen, daernaer 't voirsseyde Ruremundtsche Quartier ende die des rechts aldaer van doen solden moegen hebben ofte 't selve uuytrichten, hun in alle voirvallende saecken solden hebben te draegen ende te richten, ende dit al sonder naedeil van hunne besondere privilegiën oft rechten, vrijheden ende alt hercomen, daarvan bij segel ende brieffe, landtcharteren, alde registren oft andere bewijslicke bescheiden solde moegen blijcken, voir soeveel die den voirsseyde landtrechten bij hun aen ons alnu overgegeven, niet en sijn teweder. Ende oft in de voirsseyde land ende stadtrechten iet gebracke oft uuyt-druckelick niet en waere gestelt, dat men alsdan recht solde doen naer 't gene dat denselven landt ende stadtrechten naest solde gelijcken ende gemeessich sijn ende genouch op een redene, fundament oft grondt berusten. Ende insoeverre die voirsseyde landtrechten noch den voet van gelijckenisse oft einmaeticheit derselver daertoe niet en solde connen dienen ofte reicken, dat men alsdan recht solde doen nae die gemeine geschrevene rechten. Welck hun versueck ofte bede redelick ende onser goeder meininghe ende voirnemen gemeessich vindende hebben die voirsseyde landt ende stadtrechten ende alt hercomen, soe die bij hun sijn vervat ende goetgevonden, doen stellen in handen van onsen president ende andere van onsen Secreten Raede neffens ons wesende om die insgelijcx t'oversien, ende 't selve gedaen sijnde hebben die doen besluyten in de forme hiernaer volgende. Waromme soe ist, dat wij desen all aengemerckt, geneicht wesende ter onderdeniger bede van de voirsseyde onse ridderschap ende steden onser Ruremundtschen Quartiers van Gelderlandt, wij hun hebben gegundt ende verleent,

gunnen ende verleenen bij desen, dat sij die voirgeruerde hunne landt ende stadtrechten ende alt hercommen, gelijk die alsnu sijn gestelt, voirtaen sullen halden ende gebruycken voir hun oprecht vercoren duechdelick ende bestendicht landt ende stadtrecht, ende dat een jegelick hem daernaer sal hebben te schicken ende vuegen, soe in den gerichte als daerbuyten, ende dat alle amptluiden ofte drossaerden, scholtis, voighden, richters ende schepenen ende voirts alle andere die recht ende rechtverdicheit hebben te doen oft uuyt te richten, dieselve in alle saecken die voirtaen sullen moegen opcommen ende voirvallen, sullen hebben te volgen. Becrachtigende ende bestedigende tot dien einde dieselve van nieuws bij dese, merckelick ten aensien van alle 't gene dat tot noch toe alsoe niet gestelt oft onderhouden is geweest, als nu tot des landts ende der steden meerder gerusticheit is verkoesen ende doen stellen, ende dat alles nochtans sonder naer oft achterdeil van hunne besondere privilegiën oft rechtsvrijheiden ende alt hercomen, daervan bij segel ende brief, lantcharteren ende registeren ofte andere bewijselicke bescheiden solde moegen blijcken, voir soeveel die den voirsseyde landtrechten bij hun aen ons overgegeven, niet en sijn teweder. Ende oft in deselve landtrechten, privilegiën, vrijheiden oft alt hercomen oft in onse oft onser voirsaelen oft naecomelingen placaten ende ordonnantiën in den voirsseyde lande van Gelre affgecondight ende ontfangen, iet gebraecke oft uuytdruckelick niet en waere gestelt, dat men alsdan recht sal doen naer die gemeine geschreven rechten, die in geen gemein ongebruyck en sijn gecomen, ende dat in sulcken gevalle gevolght sal wor dat gebruyckelick ende redelick is. Behoudelick ons ende onse naecomelingen, hertogen oft hertoginnen van Gelderlandt alijt onse veranderinge oft beteringe mit voirgaenden advis ende bewillinge van onse ridderschap ende steden, indien naermaels bevonden wordt iet daerin te wesen dat mits den tijdt oft andere redene oft oirsaecke einige veranderinge ofte verbeteringe verheischde, ende ons alijt onse hooge macht ende gerechticheit die wij ende onse voirsaelen hertogen ende hertoginnen van Gelre tot noch toe hebben gehad, ende alle onse andere rechten die wij niet en verstaen bij desen lantrechten eenichsints vercort te sijn oft te mogen werden. Hebben oick toegelaeten ende bewillicht dat die voirsseyde lantrechten sullen moegen gedrukt werden bij eenen geswoeren boeckdrucker ten einde dieselve beter moegen comen tot eenen jegelicx kennisse. Ontbieden ende bevelen oversulcx onse seer lieve ende getrouwe die hoefftpresidenten ende luyden van onsen Secreten ende Grooten Raede, stadtholder, cancelier ende raeden in onsen voirsseyde lande ende furstendom van Gelre verordent ende alle andere onse justicier, officieren ende ondersaelen ende een jegelick van hun besondere, soe hem toebehooren sal, dat sij de voirsseyde ridderschap ende steden des Ruremundtschen Quartiers 's furstendombs Gelre van dese onse ratificatie, confirmatie ende bevestinge van landtrechten ende costuymen in der vuegen ende manieren soe voirsseyd is, doen, laeten ende gedooghen rustelick, vredelick ende volcomelick genieten ende gebruycken, sonder hun daerinne te doen oft te laeten geschieden, nu noch toecomenden tijden, eenich hinder, letsel oft moeyenisse ter contrariën. Want ons alsoe gelieft. Des t'oirconden soe hebben wij onsen segel hieraen doen hangen. Gegeven in onse stadt van Bruessel den negentienden dagh des maendts van september in 't jaer ons Heeren duysent seshondert ende negenthien.

Ende is geparaheert: Ma. Vt. Noch leger staet: Bie de ertzhertzoghen in hunnen raede.
Ende is onderteickent: T. de Berti. Ende is besegelt mit hunner Duerluchtichster Hoe-

cheyden segel in roeden wasse hangende aen ein sijden snoer van roede ende blauwe couleur mit silver geflochten.

Gecollationeert tegens d'originael placitum principis, accordeert daarmede bij mij J. Rijckenroy.

Albert ende Isabel Clara Eugenia, infante van Spaigniën, bie der gratiën Godts ertzher-togen van Oistenrijck, hertogen van Borgundiën, van Lotrijck, van Brabant, van Lim-borch, van Luxenborch ende van Gelre, graeven van Habsborch, van Vlandern, van Arthois, van Borgundiën, van Tyrol, Palsgraeven ende van Hennegouwe, van Hollandt, van Zeelandt, van Naemen ende van Zutphen, marckgraeven des Heiligen Rijcx van Roomen, heere ende vrouwe van Vrieslandt, van Salins, van Mechelen, van de stadt, steden ende lande van Utrecht, van Overijssel ende Groeningen etc., allen dengeenen die dese tegenwoordige sullen sien saluit. Wij hebben ontfangen d'oetmoedige supplicatie van de ridderschap ende steden des Overquartiers van onsen lande ende hertochdom van Gelre inhoudende hoe dat sie geerne solden doen drucken de landtrechten des voirsseyde Overquartiers, alsoe bie ons geëmologuert, ende dat tot profijt ende gerieff van de gemeente desselfs landts. Maer alsoe hun niet en solde geoirloeft wesen 't selve te doen sonder ons voorgaende consent ende permissie, soe hebben sie ons oitmoedelick gebeden, dat ons gelieven wilde hun te vergunnen octroy ende privilegie om 't selve te moeghen doen doen bie alsulcken boeckvuerder als 't hun goetduncken sal, ende daeraff hun te verleenen ende doen expediëren onse opene brieven daertoe dienende. Soe ees 't dat wij 't geene voirsseyd is overgemerckt, genegen wesende ter oitmoediger bede ende begeerte van de voirsseyde supplianten hebben hun toegelaeten, geoctroyeert ende geaccordeert, laeten toe, octroyeeren ende accorderen uuyt onse sonderlinge gratie midts desen, dat sie die voirsseyde landtrechten des Overquartiers van onsen voirsseyde lande ende hertochdoms van Gelre sullen moeghen doen drucken bie alsulcken geswoeren boeckvuerder oft drucker residerende in de landen van onse gehoorsaemheit, als 't hun goetduncken sal, welcken boeckvuerder bie de supplianten daertoe te kiezen, deselve landtrechten sal vermoegen uuytgeven ende vercoepen aen eenen jeglicken die deselve sal begeeren te coepen, ende dat van einen tijt ende termin van sess naestcommende jaeren. Verbiedende wel expresselick aen allen anderen boeckvuerderen, druckers ende printers ende alle andere van wat conditiën ende staet die sijn, geduerende den voirsseyde tijdt ende termin van sesse jaeren de voirsseyde landtrechten te printen oft vergelijcken oft deghene elders geprindt, in de landen van onse gehoorsaemheit te brengen, vercoepen oft distribueren sonder particulier consent ende permissie van de boeckvuerder bie de supplianten daertoe te kiezen als voore, op peene van confiscatie van alle 't geene dat ter contrariën sal gedrukt ende vercocht worden, ende bovendien van sesse guldenen voor amende voor elck exemplaris, t'appliceren d'een hellicht t'onsen profijte ende d'ander hellicht ten profijte van den voirsseyde boeckvuerder. Ontbieden daeromme ende bevelen onsen seer lieven ende getrouwen die hoeftpresidenten ende luiden van onsen Secreten ende Grooten Raeden, stadthalder, canceller ende luyden van onsen Raede in Gelre ende allen anderen richteren, justiciëren ende officieren dien dit einichsints aengaen sal moegen, ende elck van hun besondere, dat sie den voirsseyde supplianten van deese onse tegenwoordige gratie, octroye, consent ende privilegie ende van allen het

inhouden van desen in der vueghen ende manieren boven verclaert, rustelick ende vredelick doen, laeten ende gedooogen, genieten ende gebruycken, sonder hun daerinne te doen oft laeten geschieden einigh hinder, letsel ofte moeyenisse ter contrariën. Want ons alsoe gelieft. Des t'oirconden hebben wij onsen segel hieraen doen hangen. Gegeven in onse stede van Bruessele den twintichsten dagh des maendts septembris in den jaere ons Heeren duysent sessenhondert ende negenthien.

Ende is geparapheert: Ma. Vt. Op de plycque staet: Bie de ertzhertzoghen in hunnen raede. Ende was onderteickent: Le Comte.

Gecollationeert nae d'originael P. Bossman.

Ridderschap ende steden des furstendoms Gelre etc. in den Ruremundtschen Quartier hebben uuyt crachte van deese oepene brieven van octroye van hunne Duerluchtichste Hoeheyden etc. Johan Hompes boeckvuerder der stadt Ruremunde geauthoriseert ende gecommiteert ten eynde ende op de penen in deselve brieven verhaelt, naer breyder uuytwijzen van den acte hem daertoe verleent. Gegeven in de generale vergaderinge der heeren ridderschap ende steden voirschreven tot Ruremunde den 21. januarii 1620.

Onderteickent: P. Bossman

IERSTE VERDEILINGE VAN DE GEMEINE LANDT- ENDE STADTRECHTEN DES HARTOCHDOMS VAN GELRE IN 'T OVERQUARTIER VAN RUREMUNDT.

Des Landts- ende Stadtrechten des hartochdoms van Gelre in 't Quartier van Ruremundt worden verdeilt in sess hoofstucken oft deelen.

D'ierste deel spreekt van rechten den persoonen aengaende.

Twede spreekt van verscheiden sorten oft gesteltenissen van goederen, renten, servituten oft dienstbaerheiden daerop staende.

Derde van verscheiden middelen ende manieren daerbie den eigendom oft erffelickheit van goederen vercregen wordt.

't Vierde van contracten oft handelinge ende verbintenissen.

't Vijffde van die maniere van borgerlicke rechtsvoordering.

't Seste van misbruycken ende misdaden ende de maniere van die te vervolgen.

TWEEDE VERDEILINGE VAN ELCK HOOFTSTUCK IN SIJN TITULEN ENDE §§ OFT LEDEN.

D'ierste deil spreekende van rechten den persoonen aengaende begrijpt de naervolgende titulen:

IERSTEN TITUL: VAN OFFICIERS OFT AMPTLUYDEN ENDE SCHEPENEN ENDE HUN AMPT OFT OFFICIE.

§ 1. Aenstellinghe van officiers oft amptluyden ende schepenen	pag. 1
2. Officie van amptluyden in 't gemein	2
3. D'officie van richter, scholtis ende schepenen	3
4. Eidt van verscheiden officiers als van drossarden, scholtissen, voeghden, schepenen, gerichtschrijvers ende boeden	4

TWEEDEN TITUL: VAN RECHTEN VAN GEHYLICKTE PERSOENEN.

§ 1. Hyluxe voerwaerde oft verschrijvinge ende gerechticheit derselver	10
2. Gewoonlicke hyluxe gerechticheit van goederen, schulden, giften ende testamenten	17
3. Scheiden van hyluxe gerechticheit soe in 't leven als bie de doot aengaende de goederen	22
4. Wat goederen men in 't scheiden van hyluxe gerechticheit ende anderssints halt voor erffelicke oft onruerlicke patrimonial, oft aengestorven gewonnen, oft verworven ruerlicke ofte haeffelicke goederen	26
5. Schulden ende lasten van den sterffhuysen van gehylickte persoonen ende betalinge derselver	29

DERDEN TITUL: VAN DE MACHT, PLICHT ENDE GERECHTICHEIT DER ALDEREN ENDE KINDEREN.

§ 1. Hoedaenige kinderen in de macht ende plicht van de alders sijn	32
---	----

2. Verplichtinge der alders tot onderhoud van hunne kinderen	33
3. Verplichtinge der kinderen tot hun alders ende straeff der moetwilligen	34
4. Gerechtigheit der alderen tot de goederen bie hun kinderen vercregen	35
5. Gerechtigheit der kinderen tot de goederen hun aengestorven oft bie alders hun gegeven oft, op hun gecocht ende geërft	36
6. Testamenten, hylicxvoorwaerden, contracten ende rechtsvoordering der kinderen	37

VIERDEN TITUL: VAN RECHTEN VAN MINDERJAERIGE ENDE ANDERE
VERMOMBOIRDE PERSONEN, ENDE VAN HUNNE MOMBOIRS ENDE
TOESIENDERS.

§ 1. Hoelange die minderjaerichheit duert, ende wat minderjaerigen vermoegen te doen, ofte niet	38
2. Momboirs van minderjaerige persoenen	43
3. Excusatie oft ontschuldiging van de momboirie ende middelen van bedwanck om die te doen aennemen	47
4. Bewindt van de momboirs over de weesen ende hunne goederen	49
5. Rekeninghe, bewijs ende reliqua van de momboirs	59
6. Schult ende t'achterheit van momboirs aen weesen ende van de weesen aen de momboirs ende betalinge derselver	63

VIJFFDEN TITUL: VAN ONGEHYCLICKE VROUWEN. 67

Tweede deel spreekende van verscheiden gedaente oft gesteltenisse van goederen, lasten ende servituyten oft dienstbarheiden daerop commende.

IERSTEN TITUL: VAN VERSCHIEDENHEIT VAN GOEDEREN. 70

TWEEDEN TITUL: VAN RENTHEN.

§ 1. Verscheiden manieren ofte gesteltenisse van renten ende 't recht daertoe staende	73
2. Betalinge van verloepen van renten, mit wat gelde ende tot wat prijs die te doen is	76
3. Quittinge ende ontlasinge van renten ende hoe ende mit wat gelt die gedaen magh werden	78
4. Verlatinge oft vertydinge van den pandt voor de renten	82

DERDEN TITUL: VAN RECHTELICKE VERVOLGH VAN BETALINGE VAN RENTEN.

§ 1. Vervolgh op den pandt ende vercoepinghe van dien	84
2. Vervolgh op den eygenaer van den pandt	90
3. Vervolgh op de have van den pandt soe van den eigenaer als van den pachter ende desselfs verhael	91

VIERDEN TITUL: VAN TOCHTE ENDE GERICHTELICK VERVOLGH DERSELVER.

§ 1. Waertoe ein tochtener gehalden is	93
2. Des tochtener gebrueck ende geniet soe doir hemselve als anderen	95
3. Tochte van ein affgebrandt ofte omgevallen huys, ende de costen van opmaeckinge	97
4. Tochte ende cost van batten van affdrievende landt, mitsgaders van holtgewas ende vergenckelicke goeden tot tochte	98
5. Eindinge van de tochte ende tochts claghte	99

VIJFFDEN TITUL: VAN ERFFDIENSTEN ENDE NABUERLICHE RECHTEN.

§ 1. Naebuerlicke rechten besunder in steden	101
2. Eygen mueren	104
3. Gemein mueren	106
4. Bewijsteecken van gemein oft eigen mueren	110
5. Gemeine putten, waterloopen, heimelickheden, gemaecten ende gangen	111
6. Erffdiensden van huysen	113
7. Naeburlicke rechten ende erffdiensden van hoven ofte landerijen	115

SESSTEN TITUL: VAN VERVOLGH TOT ONDERHALT VAN NABUERLICHE RECHTEN ENDE ERFFDIENSTEN.

§ 1. Claghte over gefehrlicke ende onbehoirlicke timmeragiën	120
2. Claghten over moetwilligh stellen oft herstellen van palen, mueren ende andere affhengselen	121
3. Maniere van de voirsseyde claghten ende van andere erffdiensden aen te leggen	122
4. Claghten over sijns naebuers gebreeck in 't batten oft besorgen van sijn landt tegens d'affdryft van den stroom	123
5. Claghte ende vervolgh op schade bie den naebuere ende andere beesten gedaen	124

Derde deel inhoudende verscheiden middelen ende manieren daerbie den eigendom oft erffelickheit van goederen vercregen wordt.

IERSTEN TITUL: VAN ERFFENISS, OPDRACHT, LEVERINGE, CESSIE OFT OVERGIFTE ENDE VERBINTENISSE VAN GOEDEREN.

§ 1. Opdracht ende verbintenis van onrueclike goederen ende vermeldinge ofte verclaringe van voorgaende lasten	126
2. Leveringe ende cessie oft overgifte van rueclike goederen, ende uuytstaende schulden	131

TWEEDEN TITUL: VAN GERICHTELICKE CLAGHTEN TER SAKE VAN ERFFELICKE ENDE RUERLICKE GOEDEREN.

§ 1. Claghte vanwegen 't besitt, gebruick ende eigendom van onruerlicke goederen	134
2. Vervolgh van ruerlicke goederen, 't sij vercochte, vertrouwde, uuytgeleendt, oft uuytgedaene goederen om te wercken	144
3. Vervolgh van verlooren ende gestolen goederen	146

DERDEN TITUL: VAN BESCHUDTRECHT OFT VERNADERINGE.

§ 1. Bie wien ende waerop beschudt gedaen magh worden ende de naest daertoe	149
2. Bie wien ende wanneer beschudt oft vernaerderinge niet en magh geschieden	153
3. Tijd ende maniere van beschudt oft vernaerderinge	155
4. Gerichtelicke claghte ende vervolgh op vernaerderinghe oft beschudt	157
5. Gerechtigheit des beschudders ter sake van die beschudte goederen	159

VIERDEN TITUL: VAN VERWIJLUNGE OFT VERLOEP VAN TIJDT ENDE AFFDAGINGE.

§ 1. Verloep van ein derdendeel van hondert jaeren	161
2. Wanneer 't verloep van den voirsseyde tijt gein plaetse en grijpt	162
3. Wanneer 't verloep van drieendedertich jaeren, vier maenden, niet van noode en is, ende merckelick van affdaginge	164

VIJFFDEN TITUL: VAN GHIFTEN.

§ 1. In wat gestalt ghirten gedaen moeten worden om bestendigh te sijn	169
2. Aenveeringe oft aenneming van ghirten	172
3. Wederroeping van ghirten	<i>ibid.</i>

SESTEN TITUL: VAN TESTAMENTEN ENDE UUYTERSTE WILLEN.

§ 1. Maniere van testament te maken	175
2. Wie testamente maken magh ende van wat goederen	178
3. Testamente van alders tusschen den kinderen ende rechtelicke oirsaecke van onterffinge	182
4. Voltreckinge ende wederroepinghe van testamenten ofte uuytersten willen	185

SEVENSTE TITUL: VAN WETTIGE VERSTERFFENISSE.

§ 1. Versterffenisse in affgaende stam	187
2. Van einkindtschap van kinderen van verscheiden bedde	190
3. Versterffenisse in opgaende stam	192
4. Versterffenisse in sijdtvallen	<i>ibid.</i>
5. Versterffenisse van bastarden	194
6. Gemein regelen van versterffenisse	195

ACHTEN TITUL: VAN AENVEERINGE VAN VERSTERFFENISSE ENDE BETALINGE DER SCHULDEN.

198

[NIEGENDEN TITUL:] VAN INBRENGEN DER ERFFGENAEMEN IN 'T ERFF OFT STERFFHUYS.	201
---	-----

[TEENDEN TITUL:] VAN SCHEIDINGE ENDE DEILINGE VAN VERSTERFFENISSE ENDE ANDERE GEMEINE GOEDEREN.	204
--	-----

Het vierde deel spreekt van contracten, handelingen, ende verbintenissen.

IERSTEN TITUL: VAN BESTENDIGE ENDE ONBESTENDIGE OFT CRACHTLOOSE CONTRACTEN.	210
--	-----

TWEEDEN TITUL: VAN SCHEPENENBRIEVEN, HANDTSCHRIFTEN ENDE ANDERE BESCHIEDEN OFT SCHULDEN TOT NAMPTISATIE OFT GERICHTELICKE ERLEGGINGE ENDE HANDTVULLINGE STAENDE.	
§ 1. Schepenebrieven ende haer cracht	215
2. Obligatiën oft handtschriften, ende daerinne de clause <i>brengers 's brieffs</i> , staet ende haer cracht	216
3. Versueck van namptisatie oft gerichtelicke erlegginge ende handtvuldige	219
4. Vonnisse van namptisatie ende hantvullinge ende van voirder vervolgh der saecke ten principaele	221

DERDEN TITUL: VAN COEP ENDE COEPMANSCHAP ENDE WAT DAERAEN CLEEFT.	
§ 1. Wanneer ein coep van weerden is ende voor volcommentlick gesloeten wordt gehalden, ende van wat goederen dien niet en mag geschieden	223
2. Lesie oft quetsinge over die helft in coepen niet toegelaeten	225
3. Voltreckinge van vercoepinge	226
4. Betalinge van den prijs ende interest ofte profijt van de coeppenningen	228
5. Waerschap ende verantwoord voor den cooper	230
6. Vrije jaermerckte	231
7. Wedercoep	393

VIERDEN TITUL: VAN HUYRE ENDE PACT.	
§ 1. Waertoe ein huyrlinck berechticht is oft niet	233
2. Waertoe den verhuerder berechticht is oft niet	236
3. Verpachtinge van goederen	238
4. Van dienstboden ende aenneminge van wercken	240
5. Van erffpachten	394

VIJFFDEN TITUL: VAN GEMEINSCHAP VAN HANDEL ENDE ONVERDEILTE GOEDEREN.	
§ 1. Gemeenschap van handel	242
2. Gemeenschap van goederen	243
3. Gemeine mishandelinghe ofte overdaet	245

SESSTEN TITUL: VAN BEVELHEBBERS, FACTUERS ENDE MAECKELAERS.	
§ 1. Waertoe ein bevelhebber gehalden is	<i>ibid.</i>
2. Waertoe ein bevelgever gehalden is	247
SEVENSTEN TITUL: VAN PANDEN ENDE PANDTGOEDEREN.	
§ 1. Bewillighde panden	250
2. Stilswijgende panden	252
3. Voordeel onder die pandthebbers, ende wie men die panden magh vercoepen	255
4. Pandtgoederen	257
ACHSTE TITUL: VAN BORGHTOCHTEN.	
§ 1. Bewillighde borghtochte	259
2. Gerichtelicke ende noetelicke borghtochten	261
3. Ontlastinge van borghtochte	263
NEGENSTEN TITUL: VAN BETALINGE, BEWIJSINGE EN COMPENSATIE OFT VERGELDINGE.	
	265
THIENSTEN TITUL: VAN BRIEVEN VAN RESPIJT OFT UUYTSTEL VAN BETALINGE.	
	270
EILFFSTE TITUL: VAN BRIEVEN VAN CESSIE OFT OVERGEVINGE VAN SIJN GOET IN PLAETSE VAN BETALINGE.	
	273
TWELFFDE TITUL: VAN PREFERENTIE OFT VOIRDEEL ONDER DE CREDITUEREN IN DIE BETALINGE.	
§ 1. Van degeene die hun eigen goet vervolgen	275
2. Van die stilswijgende ofte besproeckene verpandinge op de goeden hebben	276
3. Van die privilegie personeel hebben	278
4. Gemeine regels van de preferentie oft voirdeel van de creditueren	280

Het vijfde deel begrijpt die maniere van borgerlicke rechtsvoorderinge oft civile procedure.

IERSTEN TITUL: VAN VERSCHEIDEN MANIEREN VAN BORGERLICKE PROCEDUREN.	281
TWEEDEN TITUL: VAN ORDINARISSE RECHTSVOORDERINGE.	282
DERDEN TITUL: VAN ONVERTOGEN RECHTSGEDINGE OFT RECHTSVOORDERINGE.	284
VIERDEN TITUL: VAN COMMER, BESETT OFT ARRESTRECHT.	
§ 1 Wanneer ende tegens wat personen men arrest oft commerrecht magh gebruicken	285

2. Tot wat plaetsen men d'arresten magh doen, als te weeten soewel te water als te landt, ende doer wat persoonen	286
3. In welcker gestalt oft maniere men d'arresten moet doen ende de brueck van 't breken van dien	288
4. Vervolgh op arresten ende in wat maniere 't selve gedaen magh worden	289
5. Ontset van arresten ende lichtinge derselver onder cautie oft versekerheit	293
6. Vonnisse op arresten ende den effect van dien, 't sij dat die behoirlick oft onbehoirlick sijn gedaen ende vervolght oft niet	<i>ibidem</i>
VIJFFDEN TITUL: VAN PANDINGE OFT PEINDINGE.	295
SESSTE TITUL: VAN VOEGHTGEDINGE.	298
SEVENDE TITUL: VAN GERICHTLICHE DAGEMENTEN ENDE UUYTBLIJVEN VAN PARTIJEN.	
§ 1. Gerichtlicke dagementen	299
2. Uuytblijven van partijen 't sij versuymelick ofte versmaedelick	300
ACHTE TITUL: VAN PROCURUERS OFT VOORSPREECKERS, VOLMECHTIGE ENDE VOIRMUNDERS.	305
NEGENDE TITUL: VAN 'T COMMEN VAN PARTIJEN VOOR RECHT, ENDE DES AENLEGGERS AENSPPRAECKE ENDE VERSUECKEN.	
§ 1. Aenspraeck mit die bescheiden daertoe dienende	309
2. Versueck van cautie oft versekeringe voor 't gewijsde, verkiesinge van woonplaetse, ende stellinge van volmacht oft voirspraeck	312
3. Versueck van eidt <i>de calumnia</i> oft gefehrdt ende van antwoorden bie kennen ofte ontkennen onder denselven eidt, ende merckelick op schrifttelick bescheidt staende tot handtvullinge	313
4. Versueck op attentat	316
TEENDE TITUL: VAN DES VERWEERDERS EXCEPTIËN OFT INREDEN ENDE VERANTWORDEN, VERSUECKEN ENDE WEDEREISCH.	
§ 1. Exceptiën oft inreden ende verantwoorden	316
2. Versueck van besichtinge van het strijdigh goet ende van warhant oft wahrschap	317
4. Wederheisch oft reconventie	319
EILFFSTE TITUL: VAN 'T VOORDER BELEY OFT BEDINGE VAN DER SAKE ENDE INTITULATIE OFT BENOEMINGE VAN SCHRIFTUREN.	320
TWELFFDE TITUL: VAN KONDEN ENDE VERHOOR DESELVER.	324
DERTEENDE TITUL: VAN BRIEFFELICKE SCHIJN ENDE BESCHEIT ENDE LIGGENDE KONDEN.	329

VIERTIENDE TITUL: VAN EIDT	331
VIJFTEENDE TITUL: VAN OEPENINGE VAN KONDEN, STRAEFF OFT WEDERSEGGINGE ENDE VERANTWORDINGE DERSELVER, ENDE SLUYTINGE IN DER SAKE.	332
SESTEENDE TITUL: VAN VONNISSEN.	
§ 1. 't Wijsen van vonnissen 't sij eindeling oft bie tusschenspreken	333
2. Costen, schade, interesten, ende vruchten van 't gewijsde	335
3. Beleeringe ende uuytspraecke van vonnisse ende revisie derselver	<i>ibid.</i>
4. Cautie voir de costen van de revisie ende voir d'executie van 't gewijsde	337
5. Uuytspraecke van arbyters ofte segsluyden ende cracht derselver	<i>ibid.</i>
SEVENTEENDE TITUL: VAN EXECUTIËN OFT UUYTRICHTINGE VAN VONNISSEN.	
§ 1. Tijdt tot voldoeninge ende uytrichting van vonnissen naer de gesteltenisse ende aangewiesen claghte	339
2. Maniere van executie oft uuytrichting van vonnissen van schult op ruerlicke goederen	340
3. Maniere van panginge ende executie van vonnissen van schult op onruerlicke ofte erfelicke goederen, ende van stoiringe derselver	342
4. Pleckinge van billetten, ten einde van vercoepinge, sitdagen, coep, erfinge ende guedinge daerop gevolght ende voldoeninge van den prijs	344
5. Verdeilinghe van den prijs tusschen den creditueren ofte schulthebbers ende wie daerinne voorgaet	346
6. Wanneer der coeper bie executie gein recht tot de gecochte goederen vercrijght oft daeraen niet vastelick bewaert wordt.	347
7. Verhael des coepers van den betaelde prijs ende costen van verbeteringhe aen de vercochte panden gedaen op die creditueren ende anderssints	349
8. Executie op vonnissen elders gegeven mitsgaders op boecken van oproepers, bie geswoeren clerq oft notaris onderteickent	350

't Seste deil spreekende van misbruycken ende misdaden
ende die maniere van die te vervolgen.

IERSTE TITUL: VAN MISBRUICKEN STAENDE TOT KUEREN ENDE BRUECKEN ENDE VAN VERVOLGH DERSELVER.	
§ 1. Misbruycken tegens Godts eere ende diensten	351
2. Ontneming van eins anders goet soe bie behendicheit als geweldt	352
3. Beschadicheit van eins anders goet	353
4. Mondeling oft datelicke lasteringe, versmadelicheit oft overlast aen d'officieren, gerichtsluiden oft dienaeren aengedaen	354

5. Mondelinge ende daetelicke lasteringe ende versmadelicheit andere persoenen aengedaen	355
6. Gevecht van twistige personen	358
7. Andere brueckachtige saken ende vervolg van bruecken	360
TWEDE TITUL: VAN MISDADEN DAER LIJFFSTRAFF TOESTAET.	
§ 1. Wederstandt tegens den heere ende sijne officiers in 't bedienen van hun officie	362
2. Opbrekinge ende ontloepinge uuyt des heeren gevanckenisse ende verbot van particuliere gevanckenisse	363
3. Vrouwen ende maeghdenvercrachters, ende andere oneerlicke ende verboeden handel mit vrouwen	364
4. Gewaltdoenders in eins anders huys	366
5. Dootslagers, moordenaers, verdoenders van hemselves oft doot gevonden	<i>ibid.</i>
6. Falsarissen oft vervalschers	370
7. Dieven, roovers, brandstichters, corenbieters ofte verdierders	371
DERDE TITUL: VAN D'AENTASTEN, VANGEN ENDE ONDERVRAEGEN VAN DE MISDADIGERS.	
	373
VIERDE TITUL: VAN ONDERSUECK OP SWAERE MISDADEN ENDE VERVOLG TEGENS DE VERLOOPENE MISDADIGE.	
	375
VIJFFDE TITUL: VAN PIJNIGEN ENDE SCHERPER EXAMINATIE OFT ONDERVRAEGINGE DER GEVANGENEN.	
	380
SESTE TITUL: VAN BETICHTINGE ENDE GERICHTLICK VERVOLGH DER GEVANGENEN ENDE VONNNISSEN DAEROP GEGEVEN.	
	384
SIEVENDE TITUL: VAN MANIERE VAN HEM TE SUYVEREN OFF T'ONTSCHULDIGHEN VAN BEFAEMDE OFT BERUCHTE MISDADEN.	
	387
ACHTTE TITUL: VAN VREDELEGGING TUSSCHEN TWISTIGE PERSOENEN.	
	389
NEGENDE TITUL: VAN SOENEN VAN DOOTSLAGHEN.	
	391

Ierste Deil

/1/

Eerste Titul

Van officiers ofte amptluyden ende schepenen ende hun ampt ende officie.

§ 1. *Anstellinghe van de officiers offte amptluyden ende schepenen.*

1.

Alle officiën oft ampten, als van drossart, scholtis, richter ende andere, worden versien bij den hartoch, onderheer oft andere die nae lants gebruyck dat gewoonlijck zijn te doen, ende moeten daertoe genoemen worden persoonen van wettighen bedde, die dartoet nut ende bequam zijn, ende naer des lants privilegiën, gerechticheden, ende alt hercommen dieselve mogen bedienen.

2.

De schepenenstoelen moeten mit gewoonlick getal van schepenen beset gehalten worden, bij dengeenen die toestaet die te versien, ende sullen hinvooert ten platten lande die scholtissen geen schepens moegen aensetten, buyten consent ende voorweeten des heere oft des amptmans. Ende eens gestelt zijnde, en moegen sonder wettelicke oorsaken oock kennisse van zaecke ende vonnisse niet affgesteld worden.

3.

In de schepenenstoelen sullen gestelt worden onbegaembde redelicke end verstendige persoonen, sijnde van eerbaer wesens, ende wandels, rechter ehelicher gebeurte, volcommen alderdoms, ten minsten van dertich jaeren, tamelick onder 't gericht daer sij gecosen worden, gegoit ende geërfft.

4.

In 't kiezen van de schepenen sal men voorierst ende al nemen die lesen ende schrijven cunnen, ende die des lants rechten, alde gewoontheeden ende gerichtlichen saecken erfahren zijn, ende so jemandt van de schepenen verstorve, sal nae omganck van ses weecken, sonder langer vertreck, een ander in zijn plaetse aengesteld worden.

5.

Schepenen van een bancke, en mogen in ander dinghbanck geen recht besitten, noch eenich vonnis wijsen, oft andere gericht-

/2/

licke acten hun onderwinden, ten waere dat het gericht aldaer niet sterck genoeg en waere, oft dat eenige schepenen uuyt wettige redenen gesuspecteert oft bedacht werden, ende dat zij alsdan daertoe werden ontboeden oft gecosen.

§ 2. *Officie van de amptluyden.*

1.

Alle amptluyden oft officiers zijn gehalten een jegelick, 't zij inlantsche oft uuytheymsche, spoedelick stadt oft lantrecht te laeten wedervhaeren, ende tot dien eynde in eygener persoon 't recht besorgen ende besitten, ten waere dat zij belet hadden, bij lijffs,

heere ende waternoot, oft andere dergelijcke oorsaecken, in welcken gevalle sij 't zelve deur eenen stadtholder sullen moeghen doen.

2.

Om spoedelijck recht te doen, en zullen sonder wettelicke ende erheffelicke redenen die gerichtsdagen niet ophalden, dan sullen die hunnen behoorlicken loop laeten hebben, te weten, van veerthien dagen tot veerthien dagen, ten platten lande, ende in de steden, van acht dagen tot acht dagen, uuytgenomen Straelen¹ ende Wachtendonck, soe hiernaes gesacht wordt.

3.

Ten tijden van de vacantiën en sullen geen gerichtsdagen gehouden werden, ten waere in nootwendighe saecken, die sonder schaede niet en conden uuytgesteld werden, als zijn saecken van arreste ofte becummeringe van vremde personen, aenfanck eines nieuwen gebouws, alimentatie, oft lijfs onderhalt: in welcken ende dergelijcke saecken, sal oock alsdan op 't versueck der claegende partije recht aengesteld werden.

4.

Die vacantiën sullen gehouden worden acht daegen voor, ende acht dagen nae paessen ende pincxten, ende van den twintichsten july tot den iersten septembris, ende van den twintichsten decembris totten veerthiensten january, ende men sal geen recht pleghen op fijerdagen daer die sijn, noch oock ten tijde van jaermercten, dan van 't geene in deselve merckt is gecocht, vercocht, ofte geburcht.

5.

Naerdats geduerende de vacantiën, die gerichtsdagen een tijtlanck in 't landtrecht stil gestaen hebben, sullen die tijdtlick wederom in de kercke uutgeroepen worden, daer sulcx ghewoonlick is, op den lesten sonnendach van den uuytganck van dezelve vacantie, om die te beginnen den iersten dach daernaes als men gewoonlick is die gerichtsdagen te hernemen.

/3/

6.

Dat gericht en zal voortsien niet naer noen, maer voormiddach gehouden worden, ende men zal 't zelve ten negen uren aenvangen. Ende in soeverre in eenighen ampter op twee plaetsen op eenen dach gedinght word, sal 't zelve verandert, ende op een van de plaetsen eenen andern gedinghsdach verordnet worden. Ende soelange daer gerichtssaecken ende parthijen voorhanden zijn, sal dat gericht voor d'eene uhre niet opgeclopt worden.

7.

Tot beforderungh van parthijen, sullen d'officiers hun daernaes stellen, dat sij (is 't moghelick) twee goede voorspreckers in alle bancken hebben, die hier binnen 's landts sijn geseten, sonder dat die scholtis, schepenen ofte gerichtsboden van dezelve bancke, hun des voorspreckens zullen moghen moeyen ofte onderstaen. Ende soo daer geen sijn, oft dat parthijen daerop achterdincken hebben, sullen zelve hunne saecken moegen bedingen, oft jemant anders daertoe te werck stellen.

1. De vierde editie heeft "Echt, Straelen".

§ 3. *D' officie van den richter scholtis ende schepenen.*

1.

Der rechter oft scholtis zal ernstlich partijen, ende hunne voorspreckers vermaenen, dat sij sich van allen schandtbaere offte smaedelicke worden in 't bedinghen ofte beleyde van de zaecken onthalden, ende soo jemandt daertegens solde doen ofte handelen, sal dezelve bij gebeurlicke ende gewoonlicke boote, oft anderssints nae gestalt der overtredinge ende personen, die gelastert zullen zijn, tot erkennisse des gerichtts gestrafft worden.

2.

Der scholtis zal in stadt des heere, in den gerichte in persoon sitten, aldaer goede ordre halden, ende de schepenen in 't gerichte sittende doen swijgen, ende tot het bedinge van die ¹ zaeke ernstlich verstaen, sonder ondertusschen te eeten ofte drincken duerende den gerichtstijt, ende hun op 't bedinghde van parthijen om recht maenen ende doen wijsen.

3.

Voortaen en zal geen scholtis noch landt ofte stadtschrijver in saecken die in rechte hangen ende bedinght worden, moeghen sprecken oft hem dieselve bemoyen, daermede den schepenen oorsaecke gegeven mochte worden heure ordeelen oft vonnissen daerna te geven, dan sullen soe geringh als die schepenen met het beraemen van den vonnisse doende zijn, opstaen, ende die schepenen daermede laeten geworden.

4.

/4/ Richter oft scholtis ende schepenen sullen zoewel bij sitten-
den gerichte, als daerbuyten hun van alle parthijicheit wachten, ende hun niet vermercken laeten einsijlich, ofte den eenen meer als den andern gunstich te zijn, om in geen bedencken van d'een oft d'ander van parthijen te vallen.

5.

Ende opdat allerley opspraeck ende achterdencken voorgecommen ende vermijdt werde, soe sullen sich richter oft scholtis ende schepenen van daegelicker gemeenschap ende onderhalinghe der partijen mijden ende onthalden, ende tegens elcke der partijen hun draeghen soe eenen goeden richter, scholtis, ende schepenen toestaet.

6.

Soe wanneer schepenen oft gerichtsluyden eeniger partijen verwandt zijn mit maechschap oft swaegerschap tot in den tweeden graet, oft om andere wettige oorsaecke suspect, ofte verdacht muchten gehalden worden, oft voor het aenveerden van het ampt in der saecke gedient oft geraeden hebben, sullen selfz sulcx te kennen geven, ende sich ² derzelve zaecken gantzlich ontslaen.

7.

In de vervattinge van de vonnissen ofte oordeelen zullen die schepenen d'een den andern guetlich, ende met verhuedinge alles misverstandts aenhooren, ende daerna elck bij ordre hen stemmen geven, ende naer het meerdendeel derzelver stemmen, het oordel oft vonnisse sluyten, ende bij geschryfft vervatten.

1. Die: ontbreekt in editie 1620.

2. Sich: erratum editie 1620: sick.

8.

D'officiëren ende gerichtsluyden om hunnen staet ende officie wel, ende soe dat behoort, te ¹ bedienen, sullen in 't aenvehrden van dien gehalden zijn te doen den gewoonlicken eydt, daertoe staende, daer ende alsoe dat van alts gebruyckelick is, als volgt.

§ 4. *Eydt van verscheyde officiers, ende ierst van de drossarten ofte amptluyden eydt.*

Ick geloeff, verzeker ende sweere bij de gedencknisse des ² dierbaere lijden ons heere, ende bij mijne Christenheyt, ende bij alle 't geene dat ick van Godt haldende ben, dat ick onsen landtzhēere den N. als hartoge van Gelre ende grave van Zutphen, sall zijn goet ende getrouw, ende zijn drossartschap ofte amptmanschap van N. mit sijnen toebehooren, daarvan hij mij tegenwordelick heeft versien, wel ende getrouwelick bedienen zal, zijn recht, hoocheyt ende heerlickheit wel ende getrowelick bewaeren, sonder hem daerinne te laeten vercortten, die vercortinge die daerinne gebeuren solde moghen overbrenghen aen den

/5/ luyden van de camere van de rekeninge van Gelre, ende elders daer des van noode wesen zal, om daerin voorts te doen, alsoe 't behooren zal. Dat ick alle keuren ende breucken die onder mij vallen zullen, zal voorderen ende innen, opbeuren ende ontfangen, ende tot betaelinghe van dien bedwinghen alle diegeene die des behooren zal, tot ons landtsheere den N. meeste proffijt, op alsulcken deel ende voorwaerden als mijne commissie ende instructie inhalden, elcker malck die des begeert, in saeken tot mijnen besorghen oft kennisse behoorende, in zijne rechten voorstaen ende beschermen, aen een jegelicken recht, vonnisse ende justitie doen ende laeten geschieden soewel den armen als den rijcken, den vremdelingen als ingesetenen, naer den statuten, edicten, ordonantiën ende rechten van den lande. Ende voorts dat ick van allen den ontfanck mijnes voorschreven ampts, t'allen tijden als ick des zal worden versoecht, sal doen goede wettige rekeninge in de voorschreven camere van de rekeninge van Gelre, ende mijne reste die ick schuldich zal blijven, betaelen daer 't behooren zal, dat ick oock alle hulpe ende bijstandt zal doen, des versoecht zijnde aen d'officiers ende rentmeesters van zijner N. domeynen bij pandinge, gerichtlicke vercoopinghe, ende anderssints tot invordering van de penningen derzelver. Sal oock in alles achtervolgen, alle de placaten, soewel van munte als andere, van ons heer des N. wegghen in desen lande van Gelre uuytgecondicht, ende alnoch te condigen soe veel in mij is, mitsgaders oock die instructie op 't bedienen mijnes bevolen ampts gemaect, daeraff mij lecture gedaen ende copie geleverd zal worden. Dat ick oock onderhouden ende bewaeren zal die rechten van der heylicher kercken, ende van alle weduwen ende weesen die des in mijnen bevolen ampte van doen hebben, ende aen mij verseucken sullen, naer mijn vermueghen, ende hun helpen tot hunnen goeden rechten. En zal oock niemandt onder 't dexsel van mijn ampte verongelijcken, verdrucken, schatten ofte eenige fortse ofte gewalt tegens recht, redene ende gewoonte van den lande doen, oft mijnes wetens laeten doen oft geschieden. Dat ick voorts alles zal doen dat een goet ende getrouw drossart oft amptman schuldich ende behoort te doen, tot de wedden, eeren, rechten, vrijheiden, profijten, preëminentien ende vervallen

1. Te: erratum editie 1620: t'.

2. Des: erratum editie 1620: der.

daertoe staende ende behoorende: sonder in eenich van de voors. poincten eenichsints te simuleren, om goet ofte gelt, om
 /6/ vrundtschap, om maechschap, om haedt, om nijdt, oft eenige saecke, die 't herte dencken mach. Soe moet mij Godt helpen ende alle zijne heyligen.

Den eyd van scholtissen ende voighden, onder drossarten ende amptluyden staende.

Ich N. sweere, dat ick wel ende getrouwelick als scholtis ofte voight, sal halden ende bedienen het scholtis ofte voightampt van N. onsen landtheere, als hartoch van Gelre sijne hoocheyt, heerlickhey, end gerechticheyt te beschudden ende te verdedigen, sijne keuren end breucken bewaeren, eenen jegelicken die des gesint, recht ende justitie te doen hebben ende laeten geschieden, ende schepenoordeel te laeten wederfahren, in saecke tot mijn ampt ende kennisse staende oft hoorende, ende voorts alles te doen, dat een goet ende getrouw scholtis oft voight schuldig is, ende vermach te doen, tot den eeren, rechten, vrijheiden, profijten, ende vervallen daertoe staende ende behoorende, soe die mijn voorsaeten hebben gehadte ende genoeten, ende voorts my in 't voorschreven ampt wel ende getrouwelick te draeghen.

Den eyd van de scholtissen in steeden onder geene drossarten oft amptluyden staende.

Ich gelove ende sweere, dat ick van desen dach aff, voorthin aff holt, gehoorsaem ende getrouw zal wesen den durchluchtichsten, hoochgeborn fursten, onser allergenedichsten heer N.N. als hartoge van Gelderlant, ende grave van Zutphen, ende zijnen rechten erven, deser stadts, amptz, heerlicheits ofte dorps, burghers ofte ingesetenen, ende jedermenlichen recht ende schepenoordeel, tot alle tijde des noodt sijnde, ende sich gebeurt, geschieden ende wederfahren te laeten. Ende dat ick tot sulcken eynde dat gericht ter rechter ende gebeurlicker tijt sal besitten, oock datselve nae mijnen besten vermoegen befurderen, ende in eeren halden, mijn ampt selver bedienen, ende eenen jeden der daeran te doen heeft hij sij geestlick oder wertlick, vrembt oder inheymisch sijnen gerichtsdach recht getrouwelick aensetten, ende beforderen, dat der gerichtlichen proces sommarie ofte sleunich gehalden, ende de partiën met den minsten costen ten eynde mogen commen. Sal ende wil oock, dat gericht mit allen vlijt hanthalden ende beschermen, ende wat met recht uutgesproecken ende gewesen wordt, soe
 /7/ veel sich dat in recht gebeurt, executeren, oft uuytrichten: Oock van de partijen oder jemants anders, ten opsien van saecken in recht hangende, geen ghiffen, gaven, geschinck, oft eenich profijt door mij zelven oft anderen, wie sulcx menschen sinnen erdencken muchten, niet nemen, noch tot mijnen nutte ontfangen, ofte laeten ontfangen. Sal mich oock der christelicker catholischer roomscher religion jeder tijt gemees halden, ende dieselve nae mijns bestes vermuegens helpen voorstaen, ende voorts alles doen ende laeten, dat eenen eerbaeren ende oprechten richter van recht ende goede gewooneyht weghen toestaet ende gebeurt. Soe helpe mij Godt ende alle zijne lieve heyligen.

Schepeneneydt

Ick gelove ende sweere, dat ick van desen dach aff, ende van desen dach voirthin, holt ende getrouw zal zijn den N.N. als hartoge van Gelre ende grave van Zutphen, ende zijne rechte erven, onseren allergnedichsten hern end landtfursten, voorts deser stadts, ampts, heerlicheits oder dorps, burgers ende inwooneren derselver argste warhnen ende wehren, ende 't beste beforderen, hunne rechten, privilegiën, vrijheeden ende alden hercommen getrouwlich voirstaen ende onderhouden sal, ende wil oock van deesen dach hinvoots tot aller ende jeder tijt, als sich dat nae alden hercommen ende gebruyck eygen ende gebeuren zal, gehoorsamlich in 't gericht commen, 't selve helpen besitten ende getrouwlick waernemen, die partijen in hunne scriftlicke ende mundtlicke voirdraegen nae nootturft verhooren, daerop rechtveerdich oordeel spreekken, ende mij geenswegs daertegens bewegen laten: Oock van de partijen oft jemant anders, wegen eenige saecken aen 't gericht hangende, ghiffen, gaeven, geschinck ofte eenich profijt door mij selven oft andern, wie sulcx menschen sinnen erdencken muchten, niet nemen, oft tot mijnen profijte laeten nemen oft ontfangen: Insgelick geene van de partijen ongebeurlicke affectie oft toegenegentheyt thoonen, oock mit raeden noch waarschouwen die saecken uuyt quaeder meyninghe niet ophalden, ofte vertrecken. Die ordeelen, recessen, ofte afscheyden totdat dieselve den partijen niet gerichtlick mitgedeylt en zijn, gantz end geheel heelen ende verswijgen, die recht oorkondt in saecken die voor mij als een schepen gehouden werden, ontfangen, daarvan gelooffweerdich bericht aen den gerichte doen, ende rechte ghe-

/8/ tuchnisse, wie sulcx gebeurt, dragen. Sal oock geene verschrijvinge oft anderen brieflick schijn ende bescheydt besegelen, sonder bij voorgaende verleesinghe ofte verhael van den inhalt van denzelven bevonden te hebben, dat hetzelfde alsoe is gepasseert ende bekendt. Thoe den des gerichtts geheymnisse ende raetslege niemanden veropenbaeren, mich der christlicher catholischer roomscher religion jeder tijt gemees halden, ende sunst alles doen ende laeten dat eenen eerlichen, oprechten, vroemen schepen van recht ende goede gewoonheydt toestaet ende gebeurt. Alles trouwelich ende ongefehrlich: Soe helpe mij Godt ende alle zijne lieve heyligen.

Gerichtschrijverseydt.

Ick gelove ende sweere, dat ick van desen dach aen, ende van desen dach voirt, holt ende getrouw zijn sal N.N. als hartoge van Gelre ende grave van Zutphen, ende zijne rechte erfen, sampt scholtis, burgemeestre, schepenen ende raedt, ende allen burgeren ende inwooneren deeser stadt, ampt, heerlicheyt oder dorps. Dat ick het secretaris oder gerichtschrijversampt vlijtich, wel ende getrouwelick bedienen zal, mit opschrijven, lesen ende voort anders alles wat mij van den gerichte bevolen wordt getrowlich versien ende voldoen. Alle scrifturen soe die in den gerichte inbracht werden, trouwelick bewaeren, den partijen noch jemandt anders, wat in 't gerichte gehandelt wordt, veropenbaeren, Alle gerichtlicke acten ende saecken die mijnen ampte angaen, der gebeur verrichten als dat behoort, van alles goede aenteeckeninghe halden, ende daarvan, als 't noot is, goeden bericht ende bescheydt geven, van derzelver acten ende scrifturen den partijen geen copyen mitdeelen, dan mit voorweten ende consent des gerichtts. Sal mich oock niet deur

ghiffen ofte gaeven, wie die menschen sinnen erdencken kunnen, van partijen winnen noch verleyen laeten, veel weyniger eenige geheymnisse ende raedt van den gerichte veropenbaeren, maer alles secreteet halden ende heelen, noch eenige papieren ofte secreten verdraeghen oft anderen openen oft veropenbaeren. Scholtis, burgemeestere, schepenen ende raedt deser stadt, ampt heerlickheit oder dorps in alles gehoorsaem zijn, dieselve eeren, ontsicht ende respect draegen nae aller mijner bester

/9/ weet ende vermoeghen, Soolange ick dat gerichtsschrijverampt bedienen werde, mij der notariatschap niet onderwinden, Ende sunst alles doen wat eenen vroemen ende getrowen gerichtsschrijver amptenhalven toestaet te doen, ende mich der christelicker catholischer roomscker religion jedertijt gemees te halden. Soe helpe mij Godt ende alle zijne lieve heyligen.

Gerichtsbodeneydt.

Ick gelove ende sweere, dat ick van desen dach aen, ende van desen dach voort, holt ende getrouw zal zijn den N.N. als hartoge van Gelre ende grave van Zutphen, ende zijne rechte erfen, sampt scholtis, burgemeestere, schepenen ende raedt, ende allen burgeren ende inwooneren deeser stadt, ampts, heerlicheydt offte gerichten, voorts dat gerichtsbodeampt vlijtich, getrouwelich, ende wie recht, verwaeren ende bedienen zal, nemptlich van parthijen, om mijne gebeurlicke belooninghe des versocht zijnde, alle gerichtlicke acten ende saecken die mijnen ampt aengaen der gebeur verrichten, ende aenteeckeninge van alles doen ende halden, ende daervan, als 't noodich, goeden bericht ende bescheydt geven als dat behoort. Sal mij oock nyet door ghiffen ofte gaeven van partijen laeten verleyen, winnen ofte omsetten: Sal scholtis, burgemeestere, schepenen ende raedt deser stadt heerlickheit, offte ampts in alles gehoorsaem zijn, die eeren ende ontsien naer mijn beste weet ende vermueghen, haeren raedt ende geheymnisse heelen ende verswijgen, oock sunst alles doen wat eenen vroemen ende getrouwen gerichtsbode amptshalven toestaet, Ende mij der christlicher catholischer roomscher religion alletijt gemees halden. Soe helpe mij Godt ende alle sijne lieve heylighen.

Van rechten van ghehylickte personen

§ 1. *Hylicxe voorwaerde offte verschrijvinge ende gerechticheyt derselver.*

1.

Minderjaerige personen die hun tot hylick begeeren te geven, oft meerderjaerige die met hun begeeren to hylickten, sijn gehalden 't zelve te doen mit will ende weten van de alders van de minderjaerighe, oft bij gebreke van alders, van hun momboirs ende naeste vrunden, offt soo noch d'alders, noch de momboirs ende vrunden sonder redelicke oorsaecke daertoe niet en solden willen verstaen, bij autoriteyt van die van den gerichte van de plaetse daeronder de minderjaerighe personen geboeren ende gheseten zijn, d'alders nochtans ierst daertoe geroepen ende gehoort.

2.

Dan oft 't selve alsoo niet en worde gedaen, en zolde daerom het hylick niet crachteloos ofte van onweerden zijn, maer solde d'een ende ander vallen in de naevolgende peenen: Als te weten, dat die mit den minderjaerige ghylickt solde zijn, tot desselfs laste oft van zijne goederen niet mach genieten noch profyteren, 't zij uuyt crachte van hylicxvoorwaerde, ghifte, uuytersten wille ofte lantrecht, 't waere onder 't decxsel van tochte, hylicxgemeynschap, ofte andere gerechticheyt die den lancxstlevende anderssints solde moghen toecommen.

3.

D'welck plaetse grijpt al waer 't soo dat diegeene die mit een minderjaerighe persoon anders dan gesagt is, tot hylickstaet is getreden, daernae vercreghen den wille ende believen van de alders, momboirs, vrunden ende maeghen, soe 't zelve oock bij de ordonantie van de keyserlicke mayesteyt van den veerden octobris van den jaere vijftienhondert ende veertich is versien.

4.

Oock zal degeene die een minderjaerige, 't zij mans ofte vrouwepersoon, tot hylick heeft verleydt oft gebrocht, sonder will ende wete als voor, mitsgaders alle degeene die daertoe behulpelick zijn geweest, raet ofte daet willens ende weetens hebben gegeven, gestraft worden anderen ten exemple, 't zij bij gelt, boeten, bannissement,

/11/

openbaere geesselinghe, lijffstraff, oft anderssints, naer gelegentheyt ende eysch van de saecken ende personen ende d' onbehoorlickeyt die daertoe gebruyckt zal zijn.

5.

Ende aengaende de minderjaerige die hun sonder will ende weeten als voor, ten hylick hebben begeven oft laeten verleyden, dien en sullen d'alders niet gehalden zijn eenich hylicxgoet te geven, noch hunne goederen hun to laeten, oft maecken, maer moegen dieselve, duncket hun goet, daarvan onterven, d' welck zoo zij nochtans niet en deden, en zullen daarvan niet uuytgesloten zijn, maer mede daerin erven.

6.

Die voorgemelde peenen hebben niet alleen plaetse ten opsien van den vader, maer oock van de moeder mits die stoornisse, cleynicheyt ende verdriet elck van hun daerbij aengedaen, veurbeheltlick dat als de moeder in den tweede hylick is getreden, genouch is dat

haer raedt wordt gevraecht, sonder dat haere bewilligungh van noode is, oft dat zij alsdan bij gebreke van derselver¹, 't hylicxgoet (daertoe zij anderssints gehalden solde zijn) mach weygeren, ofte tot onterffnisse commen, ten waere dat den hylick schandelick ende oneerlick waere, tot erkennisse van den gericht.

7.

Meerderjaerighe personen van vijffentwintich jaeren, daervan d'alders noch in leven zijn, die zijn alleen gehalden hun alders raedt te vraegen, belangende den hylick, den sij van meynninge zijn aen te gaen, ende 't zelve gedaen hebbende, ofte niet gevuechlick konnende doen (als selver, oft hunne alders buytens lants zijnde) en mysbruycken tegen d'alders niet, ten waere dat sij tegens hunnen will ende danck jemandt aensloeghen, daerbij niet dan schande ende oneer voor de alders, ende den geslechte te behaelen waer.

8.

Alle meerderjaerighe personen die sich ten heyligen ehestandt willen begeven, moegen voor het aengaen des hylicx ende voor hunne trouwe, maecken hunne hylicxe voorwaerden, ende daerbij met malcanderen ofte mitten² anderen bespreecken, ende d'een den anderen gunnen, geven ende geloven, alles dat hun goet dunckt, ende soe sij des mit malcanderen connen overcomen, ende 't geene dat alsoe wordt geloefft, is bestendich ende moet volbracht worden.

9.

Sonder dat daerin wort aengesien oft acht genomen oft alsulcken voorwaerden sijn gemees, oft tegens die gemeyne geschreven rechten, oft dat het bespreck derzelver bij de rechten toegelaten oft verboeden is

/12/ ofte niet. Beheltlick dat die niet en strijden tegens die naturlicke redene ende billicheyte, in welcken gevalle alleen, die niet en solde bestaen noch gevolght werden.

10.

Derweghen dat van weerden zijn ende volbracht moeten worden alle hylicxghifften ende geloefften, daerbij d'alders oft andere vrynden den toecommenden eheluyden, oft hunnen kinderen geven ofte geloven hunne successie ofte versterffnisse, 't zij in 't geheel ofte deel, ofte daerbij zij hun gelooven alsoo erffgenaem te maecken, ten waere dat die naermaels bij hun werde wederroepen uyt bestendige redenen, daerom³ nae lantrecht onterffnisse ofte wederroepinghe van giffte mach geschieden.

11.

Van gelijcken zijn van weerden de voorwaerden daerbij die toecommende eheluyden ofte hunne alders ende vrunden, die hun begifftigen bespreecken, dat den altsten soen, oft jemandt anders van de kinderen der eheluyden eenighe voorbaet ofte goederen vooruuyt zal hebben, ende 't geene dat alsoe bespreecken is, en mach naermaels niet verandert worden dan bij beyder eheluyden oft hunluyden alders ende vrunden wille ende beliefte, ten waere dat alsulcken kind tegens dengeenen die veranderinghe zolde willen doen, yet bedreven hadde, daerom 't selve naer landrecht onterfft ofte die ghiffte wederroepen solde moegen worden, als voor.

1. Derselver: erratum 1620: 't zelve.

2. Mitten: erratum 1620: mit een.

3. Daerom: erratum 1620: daervan.

12.

Die hylicxe voorwaerden zijn van sulcken crachten, dat den eygendom van onruerende ofte erffgoederen ende renten op hylick gegeven daermit wordt vercreghen, niettegenstaende dat dieselve voor schepenen niet en zijn bekendt, noch die goederen opgedraghen, noch die segel ende brieff overgegeven, gelijk hiernaer onder den titel van opdracht ende overgevinge van goederen, breeder gesaght wordt.

13.

Soe wanneer d'alders oft andere persoonen hunne kinderen ofte anderen eenich goet op hylick geven, mit sekeren last bij den hylicxe voorwaerde besproecken, commende tot profijt van hunselven oft van een ander, al en waer hij daer niet tegenwoordich, alsdan en vermueghen die gehylijckte persoonen van dezelve hunne hylicxgoederen niet doen handelen oft maecken, dan op denzelven last.

14.

D'welck te verstaen is als bij den gevers uuytdruckelijck is verclaert, tot wiens behoefte de gegevene goederen naermaels sullen commen, 't zij op der begiffte kinderen, ofte op des ghevers rechte

/13/ erffgenaemen, ofte jemandt anders, ende niet als bij de hylicxvoorwaerde alleen ondersproecken is, dat die ingebrochte goederen in 't scheiden van den bedde zolden gaen ende wederkeeren ter zijdenwaerts, vandaer die gecommen zijn, als dienende alleen om te beteecken die wettige versterffenisse, ende nyet om te maecken eenige substitutie, ende oversulcx vermoghen alsdan man ende wijff dienniettegenstaende daarmede doen hun gelieffte naer vermoeghen van het lantrecht.

15.

Soeverre d'alders bij de hylicxe voorwaerde niet en hebben besproecken, dat die hylicxe goederen, die sie¹ hun kinderen geven naar 't scheiden van den bedde, wederom tot hun oft anderen zullen commen. Soe wordt naer lantrecht verstaen, dat 't zelve volcomentlick is gegeven, om daarmede hunnen vrijen wille te doen, sonder onderworpen te zijn eenich wederkeeren totte alders, ten waere bij maniere van wettige versterffenisse, soe daertoe oft aen van tevoorens, niemant anders recht en heeft vercreghen.

16.

Als mann ende vrouwe bij hunne hylicxvoorwaerde yet hebben besproecken offte versien, aengaende de versterffenisse van haere ofte zijne goederen bij titel van institutie, ofte maeckinge van erffgenaemen 't selve en is van geener meerder weerden, noch macht, dan een testament, oft andere uuyterste wille, die bij elck van hen altijs wederroepen moghen werden.

17.

Desgelicx, soe wanneer mann ende vrouw, bij hunne hylicxe voorwaerde yet hebben versien, gegeven ofte gelaeten van hunne eygene goederen tot profijte van eenen anderen, moghen desniettegenstaende 't zelve breken oft veranderen, ten waere dat denselven daeruuyt eenich onwederroepelick recht waere vercreghen, bij maniere oft recht van volcomene ghifte, volgende 't geene onder den titel van ghifte wordt gesaght.

1. Sie: erratum editie 1620: zijn.

18.

Wanneer twee eheluyden in hunnen gantzen ehebedde sittende eenige van hunne kinderen, 't zij zoen ofte dochter, in eenich goet hylickt ofte hun 't selve ten hylicken¹ geven. Ende dat bij de hylicxe voorwaerde is besproecken, dat 't selve hun kindt sijnen anderen broederen ende susteren voor hun aendeel sekere somme van pennighen sal geven, Soe en werden diezelve sijne broeders ende susters tot scheydinge ende deylinge desselffs goets niet ontfangen oft toegelaten, maer moeten met alsulcke somme van pennighen tevreden zijn.

/14/ 19.

D'welck oock plaetse grijpt, niettegenstaende dat d'alder in 't selve goet waeren blijven sitten, tot hunnen sterffdach toe, al is 't dat anderssints nae lantrecht geen ghiften van erflicke goederen en bestaen noch van weerden zijn, tenzij dat der gever jaer ende dach die gegevene goederen heeft geruympt, ende dat den gever binnens jaers naer de ruyminge al noch vrijstaet die ghifte bij hem gedaen te wederroepen, volgende 't geene hiernaer onder den tittel van ghiften wordt gesaght.

20.

Ende in plaetse van alsulcken gegeven goet moeten hun d'ander kinderen tevreden halden mit alsulcke somme van penninghen als bij de alders ofte vrienden besproecken is als voor²: Beheltlick dat die soeveel bedraecht, 't zij allein³ ofte mit die andere goederen bij de alders achter te laeten, dat d'ander kinderen connen hebben hunne legitime oft wettich deel, d'welck voortaan zal zijn de tweeveerden⁴ deelen van 't geene hun kindtsgedeelte solde bedragen, ingevalle alsulcken ghifte niet en waere gedaen, oft dat bij gebrecke van dien hun 't selve bij den beghifter werde goet gedaen.

21.

Als jemant tot onderhaldung sijnes naemens ende stams eenige zijne kinderen uuytgehylickt heeft mit bespreeck ofte voorwaerde, dat sij met hetgene hun op hylick gegeven wordt, sich zullen moeten gennueghen, ende daermet uuyt die versterffenisse van de alderlijcke goederen gesloeten zijn: Ende dat sij daerop verthyenisse van de versterffenisse van heure alders goederen doen, soe sal alsulcken bespreeck ende voorwaerde van weerden sijn, ende onverbreckelick gehalden ende voltoegen worden.

22.

D'welck oock plaetse heeft, al waer 't schoon soe, dat een kindt sijne verthydenisse met eede niet en hadde bestedicht ende becreffticht, oft voor schepenen geene gerichtlicke vertydinghe hadde gedaen, Ende dat soelangh ende ter tijde ende wijlen toe dat alle hunne broeders ofte susters, tot wiens voordeel oft aensien de vertydinghe geschiedt is, in leven sijn.

23.

Dan insoeverre die broders ofte susters, tot wiens aensien ofte voordeel alsulcke verthyenisse is gedaen, sonder lijffs erven quaemen te sterven, Soe sullen die wettelicke broe-

1. Hylicken: erratum editie 1620: hylick.

2. Is als voor: erratum editie 1620: is.

3. Allein: erratum editie 1620: allen.

4. Tweeveerden: erratum editie 1620: tweederden.

ders oft susters oft hunne kinderen, die noch in 't leven zijn, niettegenstaende dieselve verthydenisse bij hun gedaen, tot die versterffenisse van hun alders ontfangen werden.
24.

/15/ Die voorwaerde ofte bespreeck van uuytsluytinge der kinderen uuyt hun alders versterffenisse mit hun hylicxgoet, en is niet anders van weerden, dan als die is gedaen mit vrijen wille ende believeu derselve, de soen twintich ende die dochter achthien jaeren alt sijnde, ende dat die voor schepenen is bekendt ofte mit hunne eygene handt ten overstaen van vrunden onderteekent, soe zij schrijven connen, ende soe niet, van jemand anders, op hun bidt ende begeeren, daervan doch zal moeten blijcken.
25.

Den vrijen wille van de kinderen wordt in alsulcke bespreeck ende verthydenisse gepresumeert ofte vermoyt ende voor zeker gehalten, soe wanneer die onderteekeninge ofte passeringhe als voor is gedaen. Ten waere dat men bij gelooffweerdich bescheydt ofte thoon ter contrariën wiste te bewijzen, dat sij tegens hunnen danck ende wille daertoe waeren bedwonghen.
26.

Moet oock hetgeene dat den kinderen op hylick wordt geloeft, om hen daermede uuyt die versterffenisse van de alders te sluyten, mitter daet bij de alderen in hun leven uuytgericht worden, mit den verloop van 't zelve¹ rentsgewijse. Ende oft sij daerinne gebreckelick waeren geweest, tot hun affsterven toe, staet den kinderen alsdan vrij alnoch te moghen commen tot hun alders versterffenisse, al oft zij daerop niet en hadden verteghen.
27.

Mit de vertydinghe die de kinderen van hun alders versterffenisse doen, en sijn sij niet uuytgesloten van die erffenisse der sijdt ende bijvallen, soe van susters ende broeders als andere, al waer 't schoon soe, dat die goederen van de alders, op hunne andere susters ende broders waeren gecommen, Ten waere dat zij daerop oock hadden verteghen, ten overstaen, ofte immers mit wille, weten ende believeu van dengeenen daervan zij erffgenaemen solden zijn.
28.

Soe wanneer eenige gereede penninghen bij hylicxvoorwaerde tot erve zijn gemaect, 't zij bij bespreeck dat die aengelacht zolden worden in coop van erfftael ofte renthe, oft aencoop op wederloos, oft op pandtschap, ofte anderssints, alsdan hebben alsulcke penninghen den aert, wesen ofte eygenschap van erve, ende worden daervoor gehalten, 't zij dat die aengelacht zijn ofte niet, oft dat die aengelacht zijnde, wederom affgelacht worden.
29.

/16/ Als bij de hylicxe voorwaerden besproecken is, dat alle de goederen soe gereydt als ongereydt sullen gaen ende keeren van-
waer die gecommen zijn, ende dat d'een ofte d'ander van de toecommende eheluyden, ten tijde van het aengaen van den hylick, mit schulden belast is: Soe moet in 't weder-

1. 'T zelve: erratum editie 1620: dezelve.

keeren van de goederen een jegelick die schult die hij voor het hylick hadde, affgetrocken worden, ende 't geene dat alsdan suyver overblijft, wordt verstaen ingebrocht goet te zijn.

30.

Soe wanneer bij hylicxvoorwaerde is besproecken dat tusschen mann ende vrouwe geen gemeynschap van goederen wesen sal, alsdan is tusschen hun oock geen gemeynschap van schulden, die voor den hylick gemaect zijn, noch en is d'een voor des anders schulden aenspreckelick, ofte pantbaer in zijne persoon ofte goederen.

31.

Sijn desniettemin alsdan tusschen hunluyden gemeyn die vruchten, baeten ende profijten, die van hunnen beyder goederen commen, mitsgaders alle 't geene dat sij staender ehe verspaeren, winnen ofte werven: Ten waere dat bij de hylicxvoorwaerde anders waere besproecken.

32.

Ende oft gebeurde dat die goederen van dengeenen die schuldich is niet genoeg en waeren om die schult te betaelen, soe solde der schuldeyscher naer 't scheiden van de ehebedden moeghen commen op de helft van de gewonnen, verworven oft verspaerde goederen, daertoe den schuldenaer berechticht zolde zijn.

33.

Van gelijken soe den schuldenaer in plaetse van de helft van de verworven, gewonnen ofte verspaerde goederen, oft oock anderssints eenich hylicx voordeel toegesaght waere, soe moghen die schultheyschers als 't zelve tot zijne profijte vervallen is, daerop oock hun verhael nemen.

34.

Maer belangende die schulden die gedurende den hylick zijn gemaect, daerin is jegelick van de gehylickte personen een voor al aen de crediteuren ofte schulthebberen gehalten: Beheltlick dengeenen die betaelt, sijn verhael, op degeene tot wiens laste die volgende de hylicxe voorwaerde staen te draeghen.

35.

Welverstaende dat een vrouwe volstaet, mits verthijende ende verlaetende tot betaelinghe van de schulden alle 't gereydt oft ruerende goederen, oock die haer toebehoort hebben, mitsgaders alle de verworven ende vercreghen goederen ende daarvan verthijende: Ten waere dat die schult gemaect ende bekendt

/17/ waere tot gemeyne huysshaldinghe oft uuyt andere oorsaeken hieronder verhaelt.

36.

Al is 't dat een vrouwe offte weduwe heeft vertieghen op alle de gereede, verworvene ende gewonnen goederen, soe magh sie nochtans voor haer behalden een middelmaetighe cleedinghe ende bereydinghe, soe van linnen als wollen, ende een bedde mit sijn toebehooren, tot haer nootelijck gebruyck, Ende daarmede en misdoet sie niet, noch belast haerselve mit de voorschreven schulden: Beheltlick dat sie alles ter goeder trouwen verclaert ende te kennen geeft, sonder yet te verswijghen.

37.

Als tusschen eheluyden commende in den ehestandt hylicxvoorwaarden opgericht sijn, ende dat sie, oft d'een van hunluyden commen te sterven, soe moeten die goederen gaen

ende keeren ofte blijven naer inhalt derselver, sonder dat der lancxstlevende daarvan magh wijcken, ende hem aen het landt ofte stadtrecht halden.

38.

Soe haest als man ende vrouwe gehylickt sijn, 't sij dat daer hylicxvoorwaarden sijn ofte niet, scheyden sie uuyt die momboirschap daeronder sie van tevooren gestaen hebben, Ende in plaetse van dien commen ende blijven die vrouwen, hoe aldt dat sie oock sijn, in de plicht, macht ende momborie van haeren man, ende van niemandt anders, al waer 't oock dat sie vader ofte bestevader in leven hadde, Ende oversulcx sijn sie schuldich hun mans alle eerbiedinghe ende dienstbaerheit te doen, ende te bewijzen, ende daertegens de mans mit haer in alle vrundelicheyte ende beleeftheite te leven ende t' saemen, naer elcx vermueghen, dat hun van noode is, te besorghen.

§ 2. *Gewonlijke hylicxgerechtigheit van goederen, schulden, giften ende testamenten.*

1.

Als tusschen die eheluyden, voor d'aengaen van het hylick, geen hylicxvoorwaarden en sijn gemaect, soe sijn alle gereede goederen, mitsgaders alle uuytstaende schulden, actiën ende credyten tot ruerende goederen van man ende vrouwe gemeyn, naerdatt sie getrowt ende gehylickt sijn, ende het gemeyn bedde betreden hebben.

2.

/18/ Van gelijcken sijn gemein alle gereede ende ongereede goederen, uuytstaende schulden, renten, actiën ende crediten, die man ende vrouwe staender ehe gelden, winnen, verwerven, ofte anderssints mit hunne nersticheite vercrijghen, al waeren 't oock leengoederen.

3.

Desniettemin is der man als momboir, meester van alle dieselve goederen, uuytstaende schulden, actiën ende crediten, ende magh darmede ter goeder trouwen ende sonder bedrogh oft argelist sijn goetduncken doen: tensij dat bie hylicxvoorwaarden anders is besproecken.

4.

Maer ten affsterven van den man ofte vrouwe, staen ende blijven die al bie den landt ofte stadtrechte, sonder dat der man ofte vrouwe tot achterdeel van den lancxstlevende bie testamente ofte anderen uuytersten wille daarvan magh verordenen, dieselve aen jemandt geven, laeten, oft maecken: Ten waere bie gemeyn consent, oft dat bie hylicxvoorwaerde anders waere besproecken, volgende 't geene hieronder, ende bie den titel van testamenten wordt gesaght.

5.

Ende belangende d'aengebrachte ende staender ehe aengestorven erffgoederen, die sijn oock gemeyn tusschen man ende vrouwe, belangende die affnuttinghe ende profijten van dieselve, tot onderstandt van den hylick, ende heeft daarvan der man oock d'onderwindt.

6.

Maer van deselve goederen, en magh niemant noch bie vercoopinghe, noch belastinghe, noch anderssints yet doen oft handelen ¹, sonder des anders will oft believe, ende naer d'afflijvicheit van d'een van hunluyden, gaen ende versterven dieselve, volgende 't geene hieronder wordt gesaght.

7.

Welverstaende, dat soeverre alsulcke goederen op andere oirden dan in dit quartier sijn geleghen, alsdan aengaende de gemeynschap, verhandelinghe, maeckinghe ende versterffenisse derselver, wordt gevolcht het landt offte stadtrecht van die plaetse, daeronder die gelegen sijn: Ten waere dat bie die hylicxe voorwaerde anders waere besproecken, als voor.

8.

Alle gehylickte manspersoonen, hoe jonck dat sij sijn, moegen aengaen ende bekennen alle contracten, raeckende hunne gereede ende aengeworven ofte veroverde goederen, mitga-

/19/ ders 't verschenen incommen van hun patrimoniale ofte aengestorvene goederen ²: ten waere nochtans dat sie, als doorslegers ofte onnutte verdoenders in momboirie gestelt, ofte dat sie simpel oft uuytsinnich waeren, in welcken gevalle sie geensints en solden moghen contracteren, dan tot hun onderhalt ofte nootturfft.

9.

Ende aengaende dieselve hunne patrimoniale oft aengestorven onruerlicke goederen, soeverre sie noch onder de vijffentwintich jaeren sijnde, iet gedaen solden moghen hebben, daerduer sie merckelick beschadicht solden moghen sijn ofte werden, moghen hun daertegens versien bie wege van restitutie oft wederstellinghe in hunnen iersten staet, volgende 't geene onder den titel van *minderjaerighe ende andere vermomboirde personen* breeder wordt gesaght.

10.

Schulden van man ende vrouwe, 't sij dat sie die op hylick hebben gebracht, oft staender ehe gemaect, commen tot gemeinen last: ten waere dat bie de hylicxe voirwaerde anders waere versien, oft dat de vrouwe naermaels daarvan waere ontlast, volgende 't geene hievoor ende nae is gesaght.

11.

Onder den naem van schulden, en commen alhier ten laste van de vrouwe niet, noch giften, noch borghtochten bie den man staender ehe gedaen, ende niet volbracht oft ontlast, als eigentlicken ende allein streckende tot belastinghe ende vercoringe van die lancxstlevende vrouwe ende haere gerechticheit, die den man niet en is toegelaeten.

12.

Al is 't dat man ende vrouwe wegghen einighe schulden sijn verdampt oft verweesen, soe wanneer nochtans de vrouwe die niet eigentlick oft in 't besonder aen en gaen, als bie haer niet op hylick gebrocht: So moet het vonnisse naer de pandinghe van de ruerlicke

1. In ASO 591 volgen nog de woorden: "noch bij uuyterste wille maecken".

2. In ASO 591 volgen nog de woorden: "sonder daermede tot vercoopinghe derselver te derven commen".

ende haeffelicke goederen ierst te werck gestelt worden op des mans onruerlicke goederen, al eer men tot der vrouwen goederen magh commen.

13.

De vrouwe en magh sonder haeren man gein contracten, voorwaerden, bekentenissen oft verbintenissen in rechten oft daerbuyten doen, noch maecken, wie oick volmacht ofte procuratie geven, daerbie sie einige schaden solde mogen hebben,

/20/ ende soe sie anders doet, oft gedaen heeft, is van onweerden, ende magh die vrouwe die altijd affgaen.

14.

Van gelijcken en magh ein vrouwe gein schulden maecken noch iet anders doen, daervan sie, oft haeren man einigh achterdeil solde connen hebben: Ten waere dat sie 't selve hadde gedaen ten overstaen ofte mit beliefte van haeren man, oft dat het were van huysraet, oft andere dergelijcke saken ten profijten ende dienste van den huysse gecommen, daervoor haeren man alsdan oick gehalden sal sijn.

15.

Die vrouwe en magh oick niet in recht staen ofte handelen, 't sij in aenleggers ofte verweerders plaetse, noch andere gerichtlicke acten doen, sonder oirloeff ofte volmacht van haeren man, ende soe sie anders dede, solde van onweerden wesen.

16.

Soe wanneer nochtans de mans sijn buytens landts, oft dat sie dol, kranck ofte simpel van sinne geworden sijn, oft anderssints hun verstandt niet wel gebruycken connen, oft onbequaem sijn hun goet te regieren, mogen die vrouwen alsdan bie requeste, oft anderssints, 't selve scholtis ende schepenen te kennen geven, om daerinne versien te werden.

17.

Ende indien scholtis ende schepenen bevinden dat 't selve behoort, Soe geven sie die vrouwe oirlooff, om als aenleggersse, ofte verweerdersse in rechte te staen, ende haere goederen ende rechten te vervolgen, ende te verantwoorden, soe in recht als daerbuyten, end sijn alsdan alle gerichtlicke acten, dien volgens bie de vrouwe gedaen, van sulcker weerden, aloft den man selver die hadde gedaen.

18.

Ingelijcx als vrouwen van alsulcke mans einige contracten, opdrachten ende belastingen willen doen, sullen sie den scholtis ende schepenen te kennen geven die redenen waeromme, ende wat contract sie doen willen, Ende soeverre scholtis ende schepenen bevinden, dat alsulcke contracten solden dienen oft behooren bewillight ofte bekrefftight te werden, sullen daertoe oirloff ende decreet geven.

19.

Man ende vrouwe in hylicxstaet vergadert, sijn gehalden der ein des anderen schulden te betalen, al waeren die voor den hylick gemaect: Ten waere dat anders bie die hylicxe voor

/21/ waarde versien waere, oft dat de vrouwe vertyde op de hylicxgemeynschap ende alle gereyde goederen, schulden, actiën, ende crediten, volghende 't geene hierboven ende onder naerder wordt gesaght.

20.

Een mann is niet gehalden wegghen misdaet van zijne vrouwe, noch de vrouwe wegghen 't misdaet van haeren mann, noch en can den onschuldigen daarmede zijn gerechticheyt in zijn eygen ofte veroverde goederen geydt ofte ongereydt benomen, gekrenckt ofte vermindert werden: Beheltlick dat des manns ofte vrouwe burgerliche ofte civile breucken ende boeten commen tot laste van de gemeinschap.

21.

Alle bekentenissen, contracten ofte handelinghen ende ghiften die men heet ofte noempt, onder de levende, tusschen mann ende vrouwe staender ehe gedaen, zijn van onweerden, al waeren die oock voor schepenen verleden ofte ghepasseert, sonder dat die bij de afflijvicheyt van d'een ofte d'ander worden bevesticht tot voordeel van d'een oft d'ander, oft oock van hunne erffgenaemen.

22.

Mann ende vrouwe wel te passe zijnde, ende ter straeten ende stege gaende, moghen t' samender handt, oft elck besunder der eener tot des anderen, oft malcanders voordeel testament oft anderen uuytersten wille maecken van hunne gewonnen, verworven ende gereede goederen, soe daer geen kinderen voorhanden zijn, tot welckens achterdeil ¹ 't selve zoude commen.

23.

Mach oock elck van hun bij hun beyder leven zijn eyghen ofte gemeyn testament oft anderen uuytersten wille wederroepen, voor soeveel elck van hun in 't zijne aengaet: Beheltlick dat die wederroepinghe van den gemeynen uuytersten wille geschiede als zij alle beyde gesondt zijn, ende ter stegen ende straeten gaen, ende mit wete van den anderen, op de naevolgende pene oft verbeurte.

24.

Als te weten, dat oft jemandt anders dede sonder des anderen wete, hij nyet en zal moghen genieten, ofte profyteren van 't geene dat hem d'ander bij 't zelve testament gemaect heeft, ende oft hij 't mitderdaet ontfonck oft aenveerde om te genieten, verswijgende sijn wederroepinghe, sal het dobbel terugghe moeten geven.

/22/ 25.

Die lestlevende van mann ende vrouwe, mach oock naer doot des iersten afflijvigen wel anders van zijne eygene gewonnen ende geworven goederen ordonneren, ende testament oft anders uuytersten wil maecken, dan hij bij die gemeynen testamente hadde gedaen. Ende desniettemin mach zijne legaten behalden die hem bij den afflijvighen gemaect zijn. Ten waere dat hij den last daerop hem die sijn gemaect, niet en begeerde op hem te nemen, ende volbrengghen.

26.

D'welck de lancxstlevende binnen den tijt van sees weken naer de doot van den iersten afflijvighen gehalden is te verclaeren, ende daarvan aen desselffs erffgenaem de wete te doen, oft andersints aenveerdende oft behaldende de gemaecte goederen ofte legaten, wordt verstaen den last oft beswaernisse daerop hem die zijn gemaect mede aenveert ende op hem genomen te hebben.

1. Achterdeil: erratum editie 1620: achterdeels.

27.

Twee eheluyden, 't zij dat zij kinderen hebben ofte niet, die in groote bewijselijke schulden gevallen zijn, moghen voortaan bij testament malcanderen macht geven te beswaeren nae des anders doot die veroverde goederen, ende daer dieselve niet bij en reycken ¹ tot de volle betaelinghe van de schulden, oft datter geen en weeren, dat men 't zelve sal moghen ² doen van de gemeyne bijgebrochte ofte staender ehe aengestorvene goederen halff ende halff.

§ 3. *Scheyden van hylicxe gerechticheyt soe in 't leven als bij de doot, van die ³ goederen.*

1.

Als een gehylickt mann in overspeel leeft, mach die vrouwe, aengaende den bedde ende bijwooninghe, mit recht van hem scheyden soe het haer belieft, ende in soeverre daer hylicxe voorwaerden zijn, moet den mann haer alsdan uuytrichten ende volghen laeten alle 't geene uuyt craghte derselver naer sijne afflijvicheyt haer solde commen.

2.

Ende soe daer geene hylicxvoorwaerde en waere gemaect, moet an de vrouwe uuytrichten ende volghen laeten haere ingebrochte ende aengestorven goederen, ende 't geene dat tot haeren lichaem behoort, wie oock die helft van de gereede gewonnen ende geworven goederen, soeverre daer eenighe

/23/ zijn naerdan der man ⁴ oock van sijn ingebrochte ende aengestorvene goederen is voldaan.

3.

Soe wanneer die vrouwe haer misdraecht ende in overspeel leeft, soe mach insgelicx den mann gerichtelijc van haer scheyden, ende verbeurt de vrouwe alsdan soelange sij leeft die affnuttinge van haere ingebrochte ende aengestorven goederen, ende daertoe haer deel ofte gerechticheyt in de gewonnen, geworven ende gereede goederen, voor soeveel sij dartoe anderssints berechticht zolde moghen zijn, tot haers manns behoefte.

4.

Des moet de mann de vrouwe laeten volghen haere daegelicxe cleederen, ende haer taemelijc onderhouden in een clooster oft andere eerlicke ende bequaeme plaetse daer 't hem ende het gericht goetdunckt, ende soe zij daer niet en blijft oft ontloopt, en is der mann haer geene cleedinghe offte voordere onderhoudt schuldich.

5.

Edoch hebben zij kinderen t' saemen, alsdan commen die gewonnen ende ⁵ geworven goederen, wie oock dat gereydt, voor soeveel die vrouwe daertoe berechticht solde zijn geweest, op die gemeyne kinderen, Ende die moet den mann met die incompste ende profijten van dezelve ende andere goederen van de vrowe onderhouden, Ende alst 't

1. Reycken: erratum editie 1620: reyckten.

2. Sal moghen: erratum editie 1620: moghe.

3. Die goederen: erratum editie 1620: goederen.

4. Der man: erratum editie 1620: een mann.

5. Ende: erratum editie 1620: ,

gericht sulcx noodich vindt, moet die mann die goederen ende penninghen oock tot dien eynde beleggen.

6.

Een vrouwe die in overspeel heeft geleeft, ende haers manns bijwooninghe heeft verlaeten, oft van hem is gescheyden, oft de mann van haer, soe sij voor haers manns doot met hem niet en is versoent, en is niet berechticht om nae de afflijvicheyt van denzelven haeren mann, op zijne goederen eenighe tochten, morgengaff oft hylicxvoordeel te genieten, als deur haer overspeel verbeurt zijnde.

7.

Insgelick een mann die in overspeel leeft ende deshalven sijn vrouw verlaet oft van haer is gescheyden, ofte de vrouwe van hem, verbeurt 't geene dat hem uuyt crachte van de hylicxvoorwaerde op oft van sijns vrouwen goederen toecommen zolde, ingevalle zijne huysvrouwe ierst ende voor hem solde commen te sterven, gelijk van de vrouwe gesaght is.

8.

Man ende vrouwe die bij den geestlicken richter gescheyden zijn uuyt andere oorsaeken dan van overspeel, parten ende
/24/ deylen al oft d'een oft d'ander waere gestorven, oft dat zij wegghen overspeel gerichtelick waeren gescheyden tot kheur van den onnoselen.

9.

Schulden bij mann ende vrouwe op hylick gebracht ofte staender ehe gemaect, soeverre zij naemals van malcanderen scheyden als voor, moeten betaelt ende voldaan worden al oft zij mitter doot gescheyden waeren, volgende 't geene hieronder wordt gesaght.

10.

Soe, wanneer een vrouwe eenen mann heeft van quaeden ofte onnutten regimente, die zijne goederen quaelick oft onnuttelick verdoet, mach diezelve mit kennisse ende ordonantie des gericht scheyden uuyt die gemeynschap van goederen, ende daarmede sal zij tegens alle haers manns toecommende schulden bevrijdt zijn, ende haere goederen, die sij aen hem op hylick gebracht heeft oft haer, staender ehe angestorven oft aengecommen zijn, vrije ende onbelast daarvan tot haer moeghen nemen.

11.

Als het ehebedde door de doot gebroecken wordt, soe volghet het gereet goet den lancxstlevenden mit den last van de gereede schulden, ende oversulcx mach hij daarmede zijnen vrijen wille doen, ende dezelve vermaecken soe hem dat gelieft ende goetdunckt, als van sijn eyghen vrije goet sonder jemants toeseegghen.

12.

Ende belangende die erffgoederen 't zij patrimonial oft gewonnen ende geworven, oft veroverd, die blijft de lancxstlevende van de eheluyden alleen besitten in tochte (die men te rechte heyt erfftochte) soeverre zij gemeyn kinder hebben, ende den eygendomb daarvan compt end valt terstondt op dezelve kinderen.

13.

Beheltlick dat hij ¹ denselven eygendomb, voor soveel die van den lancxstlevenden comt nyet en mach ² vercoopen, belasten, oft anderssints daarvan scheyden, ende dat zoe alle de kinderen quaemen te sterven, die goederen wederomb commen ofte verblijven mit vollen rechte aen denzelven lancxstlevenden.

14.

Des is den lancxstlevenden gehalten wegghen de tochte ende 't gereet ende als oock natuerlick daertoe verplicht, hunne beyder kinderen wel ende deuchdelick op te brengen, doen ende laeten leeren ende onderwijsen, tamelick ende eerlick hun naer zijnen staet onderhouden, ende te gelegener tijt tot ehelicke oft geestelicke staet brengen, ende naer zijn vermoeghen uuytstellen ende mit hylcxgoet versien.

/25/

15.

Ende soe daer geen gemeyne kinderen en zijn, ten tijde van des ierste eheluyden afflijvicheyt, soe blijft de lancxstlevenden mit vollen rechte behalden sijne eygene onruerende goederen, ende daertoe die helffte van de goederen die staende den ehestandt sijn gewonnen ende geworven.

16.

Maer soeveel belanght d'erffgoederen van den iersten afflijvighen mit die ander helfte der gewonnen ende geworven goederen, die blijft dieselve lancxstlevende alleen behalden in naeckte ofte bloote tochte, ende den eygendom comt daarvan terstondt op des ierste afflijvighe erffgenaemen, volgende 't geene hiernaer onder den tittel van versterffenisse wordt gesaght.

17.

Alle 't welck te verstaen is, ten aensien van vrije oft allodiale oft schepenen goederen in dit quartier gelegghen, want die goederen op andere plaetsen gelegghen, oft die van anderen aert, nature oft wesen zijn, die staen ende zijn ter stadt, landt oft hoffrechten van de plaetse ofte hoven daeronder die gelegghen zijn, volgens 't geene hiervooren is gesaght.

18.

Den lancxstlevenden blijft die tochte van de erffgoederen behalden, sonder daervoor borghe te moeten stellen, des is hij gehalden daarvan, wie insgelicx van alle pampieren. bescheyden ende brieven ende segel daarvan zijnde, oprechten inventaris ofte bewijsboock te maecken, ende den kinderen ofte andere erffgenaemen te leveren, ende soeverre zij minderjaerich zijn, aen hunne momboirs oft naeste verwandten, ende die mit zijnen eydt bevestighen.

19.

Ende oft hij 't selve niet en hadde gedaen, oft dat hie ³ uuyten selven inventaris opsettelijck eenich goet oft goederen gelaeten hadde daertoe d'erffgenaemen berechticht solden zijn, solde die lancxstlevende van sijn tochte oft andere gerechticheyt aen oft tot deselve goederen vervallen wesen: ten waere dat hij mit goede redenen ende oprechte oorsaecke kouste sulcx verdedighen.

1. Hij: in de vierde editie (Venlo 1740) veranderd in "sij".

2. Mach: in de vierde editie (Venlo 1740) veranderd in "mogen".

3. Dat hie: erratum editie 1620: dat.

20.

Die lancxstlevende is oock gehalden, die betochte goederen lofflijck ende behoorlick te gebruycken ende genieten, mits haldende die in behoorlicken staet ende wesen, ende draegende daarvan de lasten ende anderssints, als onder den titel van tochte hiernaë breeder wordt gesaght, sonder nochtans deselve tochte te moghen vercoopen, versetten oft anderssints belasten

/26/ oft verhantplichten, tot achterdeel van de kinderen ende hun onderhalt ende onderstandt.

§ 4. Wat goederen men in 't scheyden des hylicxgerechtigheyt ende anderssints halt voor erfelicke oft onruerlick patrimonial ofte aengestorven, gewonnen oft veroverde, ruerlicke ofte haffelicke goederen.

1.

Voir erffgoederen ofte onruerlicke goederen worden voortaan gehalden niet alleen huys, hoff, landt, sandt, bosch, bempden, weyden, broeck, erffthijns, erffpachten, visscherijen, wijhers, douffhuysen, thollen, erffdiensten, erffrenten, lheene, laedt keurmoede ende lijffgewinsgerechtigheyt, gerichtlicke verbriefde losrenten ende pandtschappen: Maer oock muelens mit hunne toebehoorten, alle 't gereetschap dat tot godtsdienst, oft tot bescherminge van casteelen, oft stercke huysen is dienende, ende voorts alles dat naer zijn wesen geschikt ofte geëygent is, om aldaer, oft in andere huysen te blijven, mitsgaders alle gereede penninghen bij hylicxe voorwaerde tot erve gemaect, niettegenstaende 't selve anderssints beruerlick is.

2.

Onruerlicke patrimoniale ofte aengestorven goederen zijn, die bij wettige versterffenisse oft ervinghe toegecomen zijn wie oock zijn die gegeven, gemaect ofte gelaeten zijn bij testamente van dengeenen daarvan men recht ende wettich erffgenaem solde wesen, al waer 't dat die bij den testateur ofte gever waeren verworven ende gewonnen.

3.

Voor gewonnen, oft geworven, oft veroverde, erflicke oft onruerlicke goederen worden tusschen eheluyden gehalden die bij hen, staende den hylick, besuyrt, beslaeft, erhalten, gewonnen, verworven, ende verovert zijn, wie insgelicken die sij bij levende lijffsghifte, testamente, dootsghifte, oft andere uuytersten wille, hebben vercreghen van dengeenen daarvan sij geen erffgenaemen solden zijn.

4.

Van gelijcke worden voor gewonnen ende geworven erfelicke goederen gehalden, die renten die op d'een oft d'ander van de eheluyden goederen hebben gestaen, ende durende den hylick zijn gelost, ende oversulcx comt daarvan d'een helft tot profijt van dengeenen op wiens goederen die hebben ge-

/27/ staen, ende d'ander helft oft weerde derzelver op den anderen van de eheluyden, oft op zijne erffgenaemen.

5.

Item als staende den hylick op een van de eheluyden goederen nieu werck wordt gemaect, gebouwt ende getimmert, oft merckelijcke verbeteringhe daeraen gedaen: Soe werden alsulcke bouw ende verbeteringhe gehalden voor gewonnen ende geworven goet,

ende moet dengeenen op wiens goet ofte grondt 't selve mit zijnen wille oft gedooghen is gedaen, oft sijn erffgenaem, de helfte van de weerde van denzelven bouw ende verbeteringhe goet doen aen de andere partie op wiens goederen den bouw niet en is geschiedt.

6.

Als twee eheluyden een erff gegolden, ende 't selve vergodtzheldert, oft vergodtzpenickt hebben, doch die penninghen daertoe, 't sij in 't geheel, ofte ten deel, op pensioen oft renthe genoemen, oft anderssints geworven ende becommen, ende dat een van de eheluyden comt te sterven, eer die opgenomen penninghen t' samen affgelacht ofte betaelt zijn: Soe sullen des iersten affgestorvene erffgenaemen, in soeverre zij die helft des goets naer de doot des lestlevende willen genieten, oock die helfte der onbetaelder opgenoemen ende geborchde penninghen, die naer doot des ierst affgestorven staen ofte hebben gestaen te betaelen, draegen moeten.

7.

Mit desen bescheydt nochtans dat der lestlevende sich zal bij eyde ontlasten ende verclaeren datter boven de betaelinghe van andere schulden, geene penninghen ten tijde van den iersten affsterven voorhanden zijn geweest, om alsulcke opgenoemene ende geworvene penninghen te betaelen, oft aff te leggen, 't zij in 't geheel ofte deel.

Eer men tusschen den eheluyden ofte hunne erven yet voor gewonnen ende geworven goet can halden, moet ierst affgetrocken worden 't geene staender ehe van den aengebrochte goederen is vercocht oft verhandelt, 't sij dat die voor dato van den hylick waeren vercreghen oft aengestorven, oft dat dieselve staender ehe aengeërf zijn.

8.

Derweghen dat soe wanneer erff voor erff is gebuydt, oft van den prijs van de vercochte erve ander gegolden, oft dat die penningen tot gemeyn profijt bekeert sijn, die gebuydte oft gegoldene erven, wie oock die penninghen daarvan gemaect,

/28/ sullen dieselve aert, wesen oft natuere hebben als het goet, ende oversulcx commen ende keeren die in plaetse van 't geene dat daervoor verbuydt oft verlaeten is.

10.

Alles dat in erffgoederen op hylick is gebracht, 't zij dat hetzelve voor den hylick gewonnen ende geworven, oft voor oft naer dato van den hylick aengestorven is, wie oock gereede penningen die bij hylicxvoorwaarden tot erff sijn gemaect: En worden ten aensien van mann ende vrouwe voor geene gewonnen oft gereet goet gehalden ofte gerekent, maer alles als erff, keert naer het scheyden van den bedde, in eygendoem totten geenen daarvan het is gecommen, oft aen desselfs erffgenaemen, soe hiervoor gesaght is.

11.

Voor gereede ofte bewegelijcke goederen werden gehalden, gelt, huysraedt, ingedombt, ende wat niet nagelvast is, verschenen pachten, verlopen renthen end allerhande schulden, die men den sterffhuyse schuldich is, wie insgelicx alle actiën tot gereede goeden, ende voortaan oock alle golt ende silver, 't sij gewerckt oft ongewerckt.

12.

Van gelijcken worden voor gereede goederen gehalden die vruchten des velts ende hoygewas, sij sijn gemaeyt oder niet, wie insgelijcx, alle aeft¹, 't sij dat het geschudt ende geslaghen oft gepluckt is, ofte noch op de boomen staet ende vast is, mitsgaders alle visschen die in

haltpoelen, vischkasten ende anderssints zijn sittende.

13.

Alles dat van de beteeckeninghe ende begrijp van de woorden van ruerlijcke, onruerlijcke oft erff patrimoniale ende gewonnen oft verworven goederen is gesaght, wordt niet alleen verstaen ingevale van versterff tusschen mann ende vrouwe, maer oock in testamenten oft anderen uuytersten wille ende versterffenisse, 't sij uuyt crachte van testament oft naer lantrecht, ende voorts in alle dispositiën ofte maeckingen ende contracten.

14.

Beheltlick, dat al is 't dat de goederen bij een van de eheluyden voor die ehe verworven oft gewonnen voor patrimoniale goederen gehalden worden, ten opsien van de ander ehegenoet, ende dat die oock voor sulcx tusschen hun ofte hunne erffgenaemen niet gedeelt en worden, diezelve nochtans in de waerheyt niet anders dan gewonnen ofte geworven goederen sijn,

/29/ Ende oversulcx bij deselve verhandelt, gemaect, gelaeten oft gegeven moghen werden, soe hun² dat goet dunckt, Ende sulcx niet gedaen hebbende, versterven ende vervallen bie³ afflijvicheit als andere hunne⁴ verworven ende vercreghen goederen, volgens 't geene hiernaer onder den titel van versterffenisse wordt gesaght.

§ 5. Schulden ende lasten van den sterffhuysen van gehylickte persoonen ende betalinghe derselver.

1.

De lancxstlevende, gelijk hij naar het landrecht, geniet het gereede goet van het sterffhuys, soe is hij oock gehalden die schulden, verscheene pachten, ende renthen te betalen, ende magh daervoor aengesproecken worden, ende oft op hem, oft sijne goederen daervan geen verhael en waere, mach 't selve genomen worden op de erffgenaemen van de onruerlijcke goederen.

2.

Maer oft dieselve erffgenaemen oock tot hun onbehoerlick⁵ hadden genomen van de ruerlijcke goederen, 't sij luttel ofte veel: Soe sullen sie mede gehalden sijn in die betalinge van de schulden van den sterffhuys, naer advenant van de weerde van alle de goederen, die op hun verstorven sijn, dergestalt dat soewel de onruerlijcke als ruerlijcke goederen, soe die den lancxstlevende heeft behalden, als die hem sijn ontrocken, de betalinghe der schulden onderworpen sullen sijn, naer advenant van des eens ende anders

1. Aeft: erratum editie 1620: aest.

2. ASO 591 heeft "hem".

3. ASO 591 heeft: "bie sijne".

4. ASO 591 heeft: "zijne".

5. "Onbehoerlick" ontbreekt in ASO 591.

weerde, ende dat d'erffgenaemen die hun misgrepen hebben, van de erffelijcke goederen sullen gemissen den eygendom, ende de lancxstlevende de tochte.

3.

Als die lancxstlevende besorcht van meer last ende schulden dan de gereede goederen solden moghen bedragen, soe magh hij voortaan tot sijnder verlichtinghe, ende om die alleen niet te draghen, 't selve den gerichte daeronder hij geseten is, te kennen geven, ende daerop schriftelijck consent ofte oorloff verwerven, om die bij den gerichtschrijver oft secretaris in biewesen van twee schepenen oft getuygen doen beschrijven.

4.

Welck oorloff verworven hebbende, sal der lancxstlevende volgens binnen den tijdt van vierteen dagen naer d'afflijvicheit¹ die voormelte beschrijvinge besorghen, daertoe geroepen des afflijvige kinderen, ofte hunne momboirs, soe daer eenighe sijn, /30/ ende ingevale niet, desselffs naeste bloetsverwanten ofte vrunden, die des afflijvigens erffgenaemen solden moghen sijn, opdat alles behoirlick geschie.

5.

D'welck gedaen sijnde, worden daernaer die gereide goederen doir den gerichtsbode in biewesen des gerichtsschrijvers, ende de naeste vrunden (daertoe oick geroepen, als voor) openbaerlick bie uuytroepinghe, den meesten daervoor biedende vercocht, ende de penninghen daarvan commende, oft oick in 't sterffhuys bevonden, oft van uuytstaende schulden gecommen, bekeert tot ontlastinge van de schulden van den sterffhuyse, betalende ierst de geprivilegeerde, ende daerna de schadelicxste, als sijn die op interest loopen, oft daarvan schade is te verwachten, ende dergelijcke.

6.

Ende soe die gereede penninghen, goederen, schulden, actiën ende crediten niet bie en reucken, om alle de schulden te betaelen: Soe en is alsdan de lancxstlevende weghen de beërfinghe van de gereide goederen in de voorder betalinge van de schulden alleen niet gehalden, maer sullen oick daertoe gerichtelick ende mit brandende keerse vercocht worden, in biewesen ende daertoe geroepen die dat² solde moegen aengaen, als voor, ierst die gewonnen ende verworven goederen, ende daernaer soe die daertoe oick niet genouch solden sijn, de patrimoniale goederen van den lancxstlevenden ende ierst afflijvighe, van elcke sijde evenveel ten minsten schade.

7.

Maer mit alsulcke aenveedinghe, beschrijvinghe, vercoepinghe ende bestreckinghe van de gereede goederen, schulden, actiën ende crediten tot betalinge als voor, en is de lancxstlevende van de resterende schulden van den sterffhuyse niet ontslagen, al waer 't oick soe dat alle de goederen van denselven sterffhuyse daertoe in der manieren voorss. waeren bekeert, maer magh daervoor altijs aengesproecken, ende als hie middel heeft, tot betalinge derselver bedwongen worden.

8.

Beheltelick, nochtans dat ein weduwe lestlevende wesende, magh uuyt den sterffhuyse scheiden, uuyttreckende alleen haer ingebrochte onruerlicke oft erffgoederen die alnoch in wesen sijn, ende haer van de schulden van denselven sterffhuyse ontlasten, mits

1. "Naer d' afflijvicheit" ontbreekt in ASO 591.

2. ASO 591 heeft "das".

verthyende binnen vierteen¹ dagen nae d'afflijvicheit² van haeren man, op alle de gereede goederen, schulden, actiën ende crediten van den sterffhuyse, oick die sie selver op hylick heeft gebrocht, oft die haer staender ehe aengecomen sijn, mitsgaders op alle gewonnen ende verworven goederen, gelijk hierboven noch is gesaght.

9.

Ten ware nochtans, dat dieselve schulden van haerentweghen waeren gecommen, als bie haer op hylick gebrocht, oft op haer verstorven, oft dat sie dieselver voor heer ende weth behoorlick hadde bekendt, ende haer daervoor verbonden, oft dat sie einige van de gereide oft verworvene goederen van den sterffhuyse ter quaeder trouwen hadde verstecken oft verdonckert, ofte dat die schult quame van 't geene dat tot gemeine huysshaldinge is bekeert, so boven is gesaght.

10.

Ein vrouwe verthyende op haers mans sterffhuys, oft ein man die de ruerende goederen, schulden, actiën ende crediten op den last van de schulden, niet absolutelick en begeert aen te nemen, magh die tochte van des ierste afflijvighe onruerende goederen niet genieten: ten waere dat man ende vrouwe kinderen t' saemen hadden, op dewelcke den eigendoem van des eins ende anders goederen duer den doot van den iersten afflijvigen solde vervallen sijn.

11.

Dat gesaght is van scheidinge uuyt den sterffhuyse van de vrouwe ende uuyttreckinghe van haere erffelicke goederen sonder in de schulden gehalden te sijn, wordt oick verstaen op denselven voet plaetse te hebben, ten opsien van de kinderen, als die vrouwe voer den man compt te sterven, mits verthyende boven die gereide goederen, die den lancxstlevende naer landtrecht toebehoeren, op alle des vaders geduerende den hylick veroverde, ende aengeworvene goderen, blijvende desniettemin den vader onvercort in de tochte van derselver kinderen moederlicke erfflicke goederen, op last nochtans van behoirlick onderhalt ende uuytsettinge derselviger kinderen, naer advenant van sijn middelen, als sie hun tot lofflicken staet sullen begeven, volgent 't geene hiervoor is gesaght.³

12.

Soe wanneer man ofte vrouwe einige goederen op hylick brenghen die mit tinssen oft renthen oft anderssints mit pensionen belast sijn, soe en is de lancxstlevende die de tochte van des ierste afflijvige belaste goederen behalt, noch sijne erffgenaemen niet voordr in den verloope derselver gehalden, dan ter tijt toe dat die tochte duert, ende dat sie oft hie daarvan sijn gescheiden, ende voordr niet.

13.

Maer als einige renten staender ehe op des ein oft des anders goederen bie hun beiden sijn bekendt: Soe is ende blijft soewel d' ein als d' ander daervoor gehalden ende verbonden, doch men moet ierst aenspreken ende vervolgh doen op dengeenen die het pandt besitt, ende gebruickt, denselven geheel in sijn verhael op dengeenen die mede daerin gehalden solde sijn, soeverre sie daarvan niet en sijn vergolden.

1. ASO 591 heeft "drye".

2. ASO 591 heeft "begreffenisse".

3. Art. 11 ontbreekt in ASO 591.

14.

Als des mans oft vrouwe onruerende goederen geduerende den hylick mit einige jaerlicxse renten oft pensionen worden belast oft vercocht tot gemeinen oirbaer oft behoeff, ende dat sie gein kinderen achter en laeten, soe moeten die voldaan werden naer die betalinge van de gemeine schulden van de gereitste goederen die in des ierste afflijvige sterffhuys bevonden werden, ende oft die daertoe niet genoucht waeren, solde van elcker sijde daarvan die helft moeten gedragen werden.¹

15.

D' welck te verstaen is, ingevalle bie hylicxe voirwaerde dien aengaende, niet anders en waere versien, alsoe anderssints gevolgt solde moeten werden, 't bespreek daerbie gedaen, ende als daer kinderen sijn, die solden hun tevreden moeten halden mit de onruerlicke goederen die sie in den sterffhuys van hunne alders solden vinden, blijvende naer den landrechte die tochte daarvan aen den lancxstlevende.²

1. Art. 14 ontbreekt in ASO 591.

2. Art. 15 ontbreekt in ASO 591.

/32/

Derden Titul

Van de macht, plicht ende gerechticheyt der
alders ende kinderen.§ 1. *Hoedanige kinderen in de macht ende plicht van de alders zijn.*

1.

Ehelicke kinderen zijn in hun alders macht ende plicht totdat sie zijn gehylickt, oft tot anderen loffelicken staet, daarvan sie hun onderhalt connen hebben, oft tot den alderdom van twintich jaeren die mans, ende die vrouwenpersoonen van achteen jaeren, gecommen, oft dat sie uuyt hunne alders broot ende plicht gedaen ende geëmancipeert zijn, ende daernaë zijn ende blijven sie daeruuyt, sonder wederom daerin te vallen.

2.

'T welck oick plaetse heeft al waer 't dat den hylick naermaels mit der doot quaem te scheiden, ende dat de lancxstlevende tot sijne achteen oft ¹ twintich jaeren noch niet en waere gecommen want en solde daeromme niet wederomme in de plicht ende macht van d'alders ² vervallen oft keeren, maer solde daeruuyt blijven gelijk sie waeren ten tijde van den hylick.

3.

Een vader magh zijn kindt, soen ofte dochter uuyt sijnen broot ende plicht doen, als 't hem belieft, niettegenstaende dat het kindt noch gein achteen oft ³ twintich jaeren alt en is, voorbehalven dat 't selve niet en geschiedt tot achterdeel des kindts. Ende om 't selve te doen, moet comen in persoon, oft door ein volmechtigen daertoe besonder last hebbende, voor zijn ordinaris gericht, ende aldaer versuecken sijnen soen uuyten broode te doen: d'welck geschiedt in de maniere naevolgende.

4.

Der vader doet duer sijnen voorspreker seggen: Heer scholtis ende schepenen, hier compt N. ende seght, aengesien dese bancke gespannen is, om ein jeglick recht ende justitie te doen: Soe is dat hij verseuckt schepenvonnisse, dat hij mits bewijsende, aen N. sijnen soene alhier tegenwoordich, de somme (*te stellen soeveel als 't dan den vader belieft*) 'ts jaers hem mach uuyt zijne macht ende plicht doen, ende daerop maendt der heer scholtis om vonnisse ende watter behoort te geschieden.

5.

Waerover die schepenen bij den scholtis alsoe gemaendt zijnde, wijsen dat die persoon zijn kindt wel mach emanciperen, oft uuyt zijn broot ende plicht doen, mits hem bewij-

1. "Achteen oft" ontbreekt in ASO 591.

2. ASO 591 heeft "sijne alders".

3. "achteen oft" ontbreekt in ASO 591.

sende op zekere goede¹ onderpanden jaerlicx (*de somme te noemen*) ende 't selvighe gedaen zijnde, dat derzelver zal wesen geëmancipeert, oft uuyt sijnes vaders broot ende plicht.

6.

Ende als den vader daernae de voors. somme jaerlicx zijnen soen beweesen heft, Soe is ende blijft dieselve soen daernae ende van den dach aff voortaeen geëmancipeert, oft uuyt zijns vaders macht² ende plicht, niettegenstaende dat hetselve kindt daernae bij sijnen vader blijft wonen, ende bij hem zijn onderhoud heeft.

7.

Van gelijcken mach een moeder weduwe wesende, haeren soen oft dochter uuyt haeren broode ende plicht doen in der manieren voor verhaelt, gelijk de vader, ende die bij d'een ende d'ander gedaen zijnde, is van hun beyden³, oft indien bij een alleen van desgeenen die 't zelve⁴ gedaen heeft, macht ende plicht ontslaghen.

8.

Naerdad die kinders uuyt hunnen alders broot gedaen zijn, moghen diezelve hun selffs handel, neringhe ende profijt doen, 't sij mit coopmanschap, haer ambacht, dienst oft andersints, sonder dat zij daarvan aen hun alders, yet hebben te geven, rekenen, verantworden, oft goet te doen.

§ 2. *Verplichtinghe der alders tot onderhoud van hun kinderen.*

1.

D'alderd zijn gehalden hunne kinderen, 't zij dat zij in hunne plichte ofte macht zijn oft nyet, t'onderhouden, totdat zij hun broot, cost ende clederen connen ende weeten te winnen, ende daertoe sterck ende bequaem genoegh zijn, oft dat de kinderen bij legat, ghiffte, versterff oft anderssints selver eenighe goederen hebben vercreghen, genouchsaem wesende om te leven.

/34/

2.

Wandt als die kinderen selver hun connen onderhouden, soe en zijn die alders niet schuldich op hunne costen die langer te onderhouden, maer moeten die kinder, soe wanneer dat d'alderd sulcx begeeren, voortaeen op hun selfz goederen leven, voor soeveel die incompste ende profijten van dezelve goederen jaerlicx uuytbringen, ende bedraghen ende nyet voorders.

3.

D'welcke niettemin te verstaen is, soe wanneer die alders alleen uuyt natuerlicke verplichtinghe tot onderhoud van de kinderen zijn gehalden, ende niet als zij daertoe oock uuyt andere oorsaecke zijn verplicht, 't zij als lancxstlevende, ende erffgenaemen van den geryden, ende dochters van de ongereede goederen, oft bij belastinghe van testament ofte uuytersten wille, oft bij contract, als sijnde alsdan d'alderd gehalden 't selve te

1. Goede: erratum editie 1620: goederen.

2. ASO 591 heeft "broot, macht".

3. Beyden: erratum editie 1620: beeden.

4. Desgeenen die 't zelve: erratum editie 1620: dengeenen die dezelve.

volbringhen, ende den kinderen desniettemin laeten behalden 't geene hun toecomt, mit den profijt van denselven ¹.

4.

Als die incompsten ende profijten van der kinders goederen jaerlicx min uuytbringhen, dan die kinderen behoeven: Soe moeten hun d'alders, 't geenige dat sij meer van doen hebben van den hunnen toevueghen: Ten waere dat die alders hun zelven ende hunne kinderen op hunne goederen, neringhe ende ambacht, nyet en costen onderhouden, In welcken gevalle zolden d'alders mit voorgaenden oorloff van den gerichte derzelver kinder goederen moghen vercoepen ofte belasten ², ende diezelve mede daerop onderhouden.

§ 3. *Verplichtinghe der kinderen tot hun alders, ende straef der moetwillighen.*

1.

Die kinders sijn soewel gehalten eerlicke ende taemelicke onderhalinghe ende bijstandt te doen hunne gebreeckelicke ende verarmde alders, naer hunne macht ende staet, uuyt bevel ende goetduncken van den gerichte, (soe d'alders dat versuecken) als d'alders den kinderen, Ende oft de kinderen daerin gebreeckelick waeren, solden mitterdaet daertoe gerichtlick bedwongen connen werden, ende daerbeneffens als ondanckbaere ende onnatuerlicke kinderen van alles onterfft mueghen werden, gelijk onder den titel van testamenten naerder wordt gesaght.

/35/

2.

Sijn oock die kinders gehalten, hun alders alle onderdaenicheyt ende dienstbaerheyt te thoonen, ende mitderdaet t' bewijsen, ende oft sij anders deden, ende hun onbeleeffdelicken tegens hunne alders mit woorden ofte wercken ontghyngen, solden deshalven onverschoonlick gestraft worden, tot goetduncken van de alders ende eenige van de naeste vrunden, mit gevanckenisse ende te water ende te broode, heymelicke geysselinghe, oft anderssints, soe sij te raede sullen bevinden, naer de gelegenheyt van de daet.

3.

Soe den overlast te groff ende overdaedich waere, solden oock gestraft worden openbaerlick, bij bannissement, buytens lants, oft op die galleye, oft aen ende van den lijve ³ bij kennisse van de zaecken, ende vonnisse van den gerichte, tot spiegel ende exempel van alle onverlaetighe ende overdaedige kinderen, naerdad de gelegentheyt, onverlaetichheit ende overdaet, 't zij van woorden ofte wercken dat solde verheysschen, sonder daerinne eenighe ooghenluyckinge te doen, oft jemandt daerinne te spaeren oft te verschoonen.

4.

Al moghen d'alders hunne kinderen, 't zij dat die in hunne plicht sijn ofte niet, taemlijck oft maetelijck castijen oft straffen, soe gesaght is, en moghen nochtans diezelve nergens buytens huys gevangen halden, oft doen halden, dan mit consent van den gerichte, ende

1. Denselven: erratum editie 1620: deselve.

2. Vercoepen ofte belasten: erratum editie 1620: vercoopen.

3. Van den lijve: erratum editie 1620: van lijve.

binnens huys van eenighe van de naeste vrunden soe ende gelijk dieselve dat dienlick ende redelick sullen vinden.

§ 4. *Gerechtigheyt der alderen tot de goeden bij hun kinderen vercreghen.*

1.

Soe wanneer een kindt noch in sijnes vaders macht ende plicht is, ende zijns vaders zaecken doet, ende daarmede yet windt ende profiteert, 't sij dat het kindt bij den vader innwondt oft niet, 't selve is zijn vader alleen toebehoerende: ten waere dat den vader hem daarvan part ofte deel toegesaght hadde, oft dat de vader het kindt eenich gelt ofte goet hadde ter handt gestelt, om daarmede sijns selfz neeringhe ende profijt te doen, gelijk den vader mach doen.

2.

Vader ende moeder worden verstaen hunne kinderen alsulcken gelt oft goet gegunt oft gegeven te hebben, om hun eygen

/36/ profijt daermit te doen, soe wanneer sij hun daermit laeten handelen op hunnen eygen naem, sonder hun daarvan in hunnen leven reeckeninge, bewijs ende veroveringhe ofte profijt geheyst te hebben, al waer 't oock dat van hunnen¹ meyninge anders niet en bleeke.

3.

Van gelijcken, 't geene dat een kindt (sijne eygene saecke doende) van andere luyden windt ofte verkrijght soe lange 't zelve in sijnes alders huys woont, ende aldaer den cost heeft, is den alders toebehoerende: Ten waere dat d'alders het kindt toegelaeten hadden, zijn eyghen profijt te moghen doen ende suecken.

4

D'welck oock stilswijgens wordt verstaen, dardeur dat d'alders het kindt mit zijnen handel, hantwerck oft dienste hebben laeten begaen, sonder daarvan de winninge oft verdienst loon oyt ontfangen, oft daarvan reeckeninge, bewijs ende reliqua oft overentsicheyt versocht te hebben, maer dat sij hun kindt daarmede hebben laeten geworden als mit zijn eygen goet.

§ 5. *Gerechtigheyt der kinderen tot de goeden hen aengestorven, oft bij de alders hun gegeven, of op hun gecocht ende geërft.*

1.

Al zijn die kinders noch in haere alders plicht, 't geene nochtans dat hun bij versterff oft hylicx voorwaerde toecomt oft bij jemandt gegeven oft gemaect wordt, 't zij bij testament oft anderssints, is derzelver kinderen toebehoerende, zonder dat den alders oft die ander kinderen daeraen eenich recht, 't sij van eygendomb, profijt ofte tochte vercreghen werdt.

1. Hunnen: erratum editie 1620: henne.

2.

Desgelijcx 't geene, dat d'alders bij gyfte tusschen die levende hunne kinderen geven, is van weerde ende hun toebehoorende niettegenstaende deselve kinderen uuyt der alderen plichte ende broot niet gedaen en zijn: Maer is die gyfte te groot, moet in 't scheyden ende deylen van der alderen goederen wederomme ingebracht werden, volgende 't geene dat naerder wordt gesaght onder den titel van wettige versterffenisse.

3.

Item die cleederen, cleynoden, ende andere dinghen den lijve van de kinderen toebehoorde, oft die anderssints d'alders den kinderen tot hun gebruyck gemaect ofte gegeven hebben, naer gelegentheyt van hunnen staet, sijn dieselve kinderen toebehoorende, al quaemen hunne alders naemals te

/37/ brecken, oft tot onvermogenheyt van betalinge ende mogen die kinderen ofte hun alders, voor denselven kinderen wel behalden, sonder daarmede hun te misgrijpen oft te misbruycken, al oft sij yet hadden versteken, daarmede zij zolden behooren te betaelen.

4.

Erfrenthen ende andere goederen, oft oock lijfftochten die de alders gelden, oft coopen ten lijve oft op den name ¹ van de kinderen, en sijn denselven kinderen niet toebehoorende, dan wordt verstaen dat de alders den naeme van de kinderen alleenlijck hebben ontleent op hun die richtinghe ende guedinge te doen stellen.

5.

Welverstaende, dat soe sij dieselve goederen naer den coop richtinge ende guedinge hun kinderen laeten volghen, ende de profijten daarvan genieten, oft hun die uuytdruycklick hadden gegeven, zij alsdan dieselve profijten zolden blijven behalden, maer zolde dien niettegenstaende dieselve renthe ende goederen in de scheydinge ende deylinge ingebracht moeten werden, als voor.

6.

Ende oft die kinderen die renthen ofte goederen daarvan die richtinge ende guedinge op hunnen ² naeme is gestelt quaemen te vercoopen ofte te verhandelen, en zolden d'alders ofte hunne erffgenaemen, derweghen geen vervolgh hebben tegens de gelders derzelver, maer zolden alleen actie personeel behalden tegens die kinderen, die alsulcken vervremdinge ofte vercoopinge solden hebben gedaen, naevolgende 't geene deshalven noch breeder sal worden gesaght.

§ 6. *Testamenten, hylicxvoorwaarden, contracten ende rechtsvoorderinge der kinderen.*

1.

Alle testamenten, hylicxse voorwaarden, ende andere contracten ende rechtvoorderinge bij de kinderen gedaen, gemaect oft aengegaen, sijn van weerden, al en sijn sij bij de alders uuyt hunne plicht ende broot oft macht niet gestelt: Beheltlick dat sij sijn van den alderdom die naer landt ende stadrecht daertoe van noode is, ende dat de contracten hen

1. Ten lijve oft op den name: erratum editie 1620: ten lijve op den naeme.

2. Hunnen: erratum editie 1620: hennen.

geoorlooft zijn, volgende 't geene onder den titel van gerechticheyt van gehylickte personen ende op andere plaetsen is gesaght.

2.

Maer van weggen alsulcke contracten oft anderssints en
/38/ zijn d'alder niet gehalden in de schulden van hunne kinderen 't sij dat die alnoch in hunne plicht. oft daeruuyt gedaen zijn, dan moghen die kinder selver daervoor aengesproecken, verdampt, ende in hunne eygene goederen gepandt werden, al oft zij geen vader ofte moeder en hadden.

3.

Oock en sijn die kinderen zelve, die geenen handel oft coopmanschap en doen, van weggen leeninge, 't zij van gelt oft andere waaren om gelt te maecken, oft van goet tot dien eynde aen hun vercocht, niet gehalden, noch en moghen daervoor aengesproecken worden, noch in 't leven, noch naer de afflijvicheyt van de alders: Tenzij dat zij die van doen hebben gehadt, tot hunnen taemelijcke ende gebuerlicke onderhalinge, oft dat die tot hunnen noot ende oorbaer zijn bekeert.

4.

D'welck vastelijck wordt gepresumeert ofte vermoyt als niet en blijkt dat zij van hunne alders zijn onderhouden, oft dat zij eenige goederen hebben gehadt om hun t' onderhouden die zij bij andere wege solden hebben vercreghen, als te weten bij versterffenisse, ghifte oft anderssints, solde daerom, naer lantrecht, dat contrarie bewijs daervan staen, tot last van alsulcken kindt oft kinderen.

5.

Desgelicx en sijn d'alder voor oft van weghe die misbruycken, misdaden, ongeluck, ende ongemack van hunne kinderen in hunne plicht ende broot wesende, niet gehalden: Ten waere dan datter bij eenich gebodt oft ordonnantie eenige boete, straffe, ofte beteringe worde gestelt tot laste van de alders, ingevalle zij hunne kinders daertoe niet en hielden dat zij d'ordonnantie niet en overtreden.

/39/

Vierden Titul

Van rechten van minderjaerighe ende andere vermom-
boirde personen, ende van hunne momboirs ofte
toesienders

§ 1. *Hoelanghe die minderjaericheyte duert, ende wat minderjaerighe macht hebben te doen ofte niet.*

1.

Binnen desen quartier en worden geen personen verstaen oft gehalden mundich ende tot hunnen jaeren gecommen te zijn voordat een mannspersoon twintich, ende een vrouwepersoon achtthien jaeren aldt zijn, tot welcken tijdt toe, staen ende blijven zij in de macht ende plicht van de alders, oft in de momboirschap van hunne testamentlijke oft andere momboiren.

2.

Ende al is 't dat sij daernaer voor mundich worden gehalden, soe en is nochtans 't selve niet voordert te verstaen, dan ten aensien van de vrije handelinghe van hunne gereede ende geconquesteerde oft aengewonnene goederen, wie oock van het jaerlicx verschenen incommen van hunne aengestorvene erfelijke goederen.

3.

Sonder dat hun daerom toegelaten is de vercoopinghe, versettinghe, verpandinghe, ofte andere vervremdinghe van hunne patrimoniale oft aengestorvene erffen, goederen, oft renthen, oft dat d'affquittinghe derzelver aen hen alleen solde moghen geschieden, oft dat zij moghen contracten oft eenige schulden oft verbintenisse maecken, daervoor de voorschreven goederen oft renthen aengeslaeghen ende vercocht zolde moghen worden: Tenzij dat 't selve is gedaen mit overstaen van twee van de naeste ende principaelste vrienden, van elcker zijde een, daerop gehoort¹, oft dat decreet oft consent van 't gericht daerover is gegaen.

4.

Ende oft zij d'een oft d'ander anders hadden gedaen, ende dat zij hun daerbij merckelijcken vonden beschadicht ofte ver-

/40/

ongelijckt, solden hun daertegens moghen behelpen bij wegen van restitutie oft wederstellinge in hunnen iersten staet, als minderjaerige, maer niet bij wegen van nulliteyt oft nicticheit van den handel oft coopmanschap van 't geene sij gedaen oft gehandelt solden hebben.

5.

Minderjaerige ende andere vermomboirde personen en moghen geenderhande coopmanschappen, handelinghe, voorwaerden, oft andere geloften doen oft aengaen sonder

1. Gehoort: erratum editie 1620: sijn gehoort.

overstaen van hun vader oft momboirs, dan van broot, bier, oft andere nootdurfftige ¹ saecken huns lijffs: Ende oft zij eenige hadden gedaen daerbij zij schade hadden geleden, ofte geschapen waeren te lijden, solden zijn crachteloos ende van onweerden.

6.

Ende oft jemandt jonge oft vermomboirde personen anderssints gelt leende, oft eenich goet oft waare dede oft vercochte, ende dat het gelt oft goet duergeslagen oft onnutte-lijk verdaen waere, in 't geheel ofte deel: Solden alsulcke jongers oft vermomboirde personen, ongehalden wesen 't zelve goet te doen: Maer waeren die gecochte goederen ofte geleende penningen in al, oft in deel, noch in wesen oft tot hunnen oirbaer bekeert, alsdan solden sij gehalden wesen wederomme te geven 't geene dat in wesen, oft in hunnen oirbaer bekeert solde zijn.

7.

Handtschriften oft andere brieven van verbintenisse bij weesen oft andere vermomboirde personen, wegen des voors. is, bekendt ofte uuytgegeven, en staen tot geene handtvuldinghe ofte gereede voldoeninge, soe wanneer binnen acht daghen blijktt dat sij ten tijde van de bekentenisse oft uuytgeven derzelver minderjaerich zijn geweest, al waer 't dat die bij meerdere van jaeren bekendt ende uuytgegeven zijnde handtvullinge solde medebrenghen.

8.

Alle vercoopinghen, handelighen ende belaestingen die minderjaerige ende vermomboirde personen van hunne onruerende goederen zijn doende, sonder oorloff van hunnen vader oft momboirs, ende decret van scholtis ende schepenen, sijn van onweerden, ende moeten die coopers dien ² niettegenstaende des aensoght zijnde daarvan affstandt doen, ende die weder van sich keeren, mit de vruchten ende profijte van dezelve.

9.

Des soe sijn de vermomboirde personen, oft hun recht vercregen hebbende, daertegens gehalden, den coopers oft die

/41/ in hunne plaetse ende recht gecommen sijn ³, goet te doen ende weder te keeren den prijs van de vercochte goederen, die beweesen sal worden alnoch in wesen, oft tot oirbaer ende profijt van de weesen bekeert te zijn.

10.

Van gelijcken sijn gehalden goet te doen, alle d'oncosten tot maetelijcke onderhaldinghe van de vercochte goederen, ende tot dem van de oirbaerlijcke ende profijtelijcke beternisse, voor soeveel bevonden wordt dat die goederen daerdoor weerdigher sijn geworden, ende meer solden moghen gelden, oft immers voor den toecommenden tijdt, daervoor te bekennen ende te betaalen renthen, ter tijdt ende wijlen toe dat sij die zullen hebben voldaan.

11.

Ende voor soeveel aengaet den voorleden tijt, sijn die weesen, oft hun recht vercregen hebbende, schuldich van alsulcken prijs ende beternisse, den coopers goet te doen interest rentsgewijse, voor soeveel d'een ende d'ander bevonden zal worden in hunne oirbaer

1. Nootdurfftige: erratum editie 1620: nootdruftighe.

2. Dien: erratum editie 1620: die.

3. Sijn: erratum editie 1620: sijnde.

bekeert te zijn: Ten waere dat men uuyt de gelegenheyt van de saecke bevonde, dat de weesen in plaetse van dezelve solden behooren te volstaen, mits de coopers laetende behalden de vruchten ende profijten¹, die sij gedurende het besit van de gecochte panden gemaectt ende genoeten hebben.

12.

Desgelijcx sijn van onweerden alle quytingen van renten die men aen minderjaerige oft andere vermomboirde persoonen is doende sonder overstaen van hunne vader oft momboirs ende bewillinghe des gerichts: ten waere dat den afflosser wiste te bewijzen dat die penningen in deel oft in geheel, ten oirbaere van de weesen waeren bekeert.

13.

Maer oft die penningen bij den cooper van eenigen² panden der weesen, oft afflosser van renten betaelt in deel ofte in geheel bij de vermomboirde persoonen waeren veronachtsampt, ofte onnuttelijck verdaen, solden in den val den cooper ende afflosser deselve penningen ten aensien van de weesen verlooren hebben, ende solde den afflosser dem niettegenstaende gehalden sijn die rente te blijven gelden, ende die verlopen te betaelen.

14.

Niettemin soeverre diegeenen die mit weesen eenighen coop oft vercoop hebben aengegaen, oft hun eenige penningen hebben geleent, ofte renten affgelacht, kouste bewijzen, dat hun-

/42/ ne penningen ofte goederen waeren gecommen in handen van de alders ofte momboirs, soe solden zij hun verhael hebben op dieselve³ alders ofte momboirs: Ten waere dat dieselve bewesen dat die in oirbaer van de weesen waeren bekeert, in welcken gevallen die solden staen ten lasten van de weesen, als voor.

15.

Ende oft men kouste bevinden, dat die weesen die goederen oft penninghen aen jemandt onbehoorlick, oft sonder wettighe oorsaecke van schult hadden gedaen oft uuytgegeven, ende dat die oversulcx bij hun wederom geheyst solden moghen werden, soe solde degeene, die aen de weesen sijne penninghen heeft getelt, ofte sijne goederen geleverd, sijn verhael hebben op diegeene die deselve penninghen van de weesen t'onrecht heeft ontfanghen oft genoeten, al oft hij daertoe cessie van deselve weesen genomen hadde.

16.

Persoonen die minderjaerich sijn, ende gemeyne goederen met meerdere van jaeren hebben, en moghen dieselve niet aengesinnen oft aensoecken noch anderssints mit hun verstaen tot scheydinge ende deelinghe, dan mit consent ende bijwesen van hunne momboirs, ende oft sij geen en hadden, moeten daeraff versien worden, om tot hunder overstaen, mit voorgaende bewillinge van 't gericht die scheydinge ende deylinge te moghen doen.

17.

Maer soe wanneer die meerderjaerige zelve willen scheyden ende deylen, ende mitderdaet die minderjaerige daertoe gesinnen, alsdan moghen ende moeten de minderjaerige,

1. Profijten: erratum editie 1620: profijten van de beteringe.

2. Van eenigen: erratum editie 1620: bij eenige.

3. Dieselve: erratum editie 1620: de.

al en hadden sij geen momboirs, daertoe mede verstaen ende die passeren, ende bekenen, doch in bijwesen ende overstaen van hunne naeste ende getrouweste maeghen ende vrunden bij 't gericht daertoe geauthoriseert, oft van commissarissen van denselven gericht, ende blijven die scheydingen ende deylingen, in sulcker manieren gedaen, alsdan van weerden.

18.

Jongers onder hunne jaeren wesende, sijn ongehalden eenige penningen te moeten betaelen, die sij mit dobbelen, cartten, oft dergelijcke speelen ontleendt oft verlooren hebben ende schuldich gebleven sijn, end 't geene dat sij op alsulcke speelen verlooren ende betaelt hebben, mogen zij mit recht wederheysschen.

19.

Desgelicx sijn die jongers ongehalden te betaelen wes sij mit caetsen, balslaen, beugelen ende kegelspeelen, ende dergelijcke
/43/ verlooren ofte daertoe ontleent hebben, oft anderssints schuldich gebleven sijn, maer 't geene sij mit sulcke speelen verlooren ende betaelt hebben tot ses styvers toe¹, en is men niet gehalden weder te keeren.

20.

Van gelijcken sijn die jongers ongehalden te betaelen wes sij in badstoven oft oneerlijcke huysen vertheren ende schuldich blijven, ende die hun tot bordeelen, oneer ofte speelen aenhaelt, is straffbaer naer gelegentheyt van de zaecke.

21.

Minderjaerige ende andere vermomborde personen en moghen in civile oft burgerlicke saecken in rechte niet staen, noch in anleggers noch in verweerders staet, dan mit overstaen ende bij toelatinge van hunne vader ofte momboir, die gehalden sijn der weesen recht te bewaeren, ende voor te staen, opdat sij bij versuymenisse oft anderssints in hun recht niet vercort, oft vernaedeylt en werden.

22.

Ende oft zij anders in recht waeren gecommen, ende die nederlaege cregen, oft aldaer yet bekenden oft anders deden 't welck hun schaedelijck waere, solde mit alle 't geene des daer aencleeft wesen van onweerden, ende als niet geschiedt, al waer 't oock in saecken van injuriën, lasteringe, keuren, breucken ende dergelijcke.

23.

Desgelicx als minderjaerige oft vermomborde personen tot hunne jaeren van verstandt gecommen sijn, ende mit eenich misdaet werden belast, en moghen derweghen niet aengesproecken noch uuytgericht worden sonder overstaen van hunne vader oft momboir, ende oft sij geene en hadden, in bijwesen, ende mit raedt van eenen momboir oft assistent hem gerichtlich gegeven.

1. "toe" ontbreekt in ASO 591.

§ 2. *Momboirs van minderjaerighe personen*

1.

Als mann oft wijff afflijvich wordt, soe is de lancxstlevende momboir van hunluyden minderjaerighe, sotte, simple, blinde, stomme oft andere kinderen: ten waere dat hun bij testament van den overleeden mit beyder eheluyden wille opgericht, eenige andere momboiren waeren gestelt.

2.

Momboirs bij testament oft uuytersten wille gegeven, moghen uuyt crachte van denselven testament als momboirs de personen ende goederen van hunne weesen regieren ende

/44/ daervan het onderwindt hebben, sonder bij den gerichte daertoe ontfangen ofte bevesticht te zijn.

3.

Moeten desniettemin commen voor scholtis ende schepenen ende verclaeren eer ende bevooren sij sich der personen ende goederen onderwinden, oft sij van meyninghe zijn die momboirie te aenvherden, ende ingevalle jae, den eydt daertoe staende in handen van den scholtis ende schepenen, oft hunne gecommiteerde, te doen.

Den eydt van den momboirs *welcken staet pag. 48.*¹

4.

Welcken eydt gedaen sijnde², wordt den naem ende aenvherdinge van den momboir opgeteeckent op zeker register, d'welck bij den gerichte tot dien eynde zal werden gehalden, opdat die weesen daertoe in tijden ende wijlen hunnen toeganck moghen hebben, om te weeten wie hunne momboirs zijn geweest.

5.

Ende om te vernemen oft er eenige testamentlicke momboirs zijn gestelt, ende oft zij die momboirie hebben t'aenvherden ofte niet, opdat bij gebrecke van dezelve, oft van vader ofte moeder bij den gerichte andere moghen gestalt werden, Soe sijn die naeste vrunden van den dooden, oft ingevalle dat der geene vrunden en zijn, die naeste naebueren gehalden binnen vijffthien daghen naer de begraeffenisse te commen ofte te seynden aen den gerichte, ende aldaer aen te geven datter weeskinderen van N.N. sijn, die men niet en weet oft van momboirs zijn versien ofte niet, opdat dienaengaende gedaen magh werden³ naer behooren tot der weesen besorgh ende bewaernisse.

6.

Als de testamentlicke momboirs weygeren die momboirie t'aenvherden, ende den eydt daertoe staende te doen, soe moet het gericht ondersuecken, oft eenighe van hun sulcx den overledenen niet en hebben toegesaght, oft dat sij den weesen soe naer niet en bestaen, dat sij die momboirie solde behooren t'aenvherden, nemende regaert ofte aenschouw op den staet ende gelegenheyt van de anderen vrunden.

1. Addendum editie 1620.

2. Welcken eydt gedaen sijnde: erratum editie 1620: D'welck gedaen zijnde.

3. Magh werden: erratum editie 1620: werden.

7.

Ende insoevern het een oft ander wordt bevonden, mach 't gericht die testamentlicke momboirs (niettegenstaende hunne weygeringe) de momboirie opleggen, ende tot den eydt daertoe staende ende bedienen derzelver bedwingen, ende hunnen naem als momboirs doen registreren ¹, soe end gelijk dat behoort.

8.

Soe die weesen van geene testamentlicke momboirs en zijn versien, overmits ² dat diegeene die daertoe sijn genoemt niet en be-
/45/ geren noch schuldigh en zijn die momboirie t'aenveerden, ende datter jemandt bie den gemeinen testament is gemachticht om de weesen van andere momboirs te versien, soe is denselven gehalden dat te doen binnen den tijdt van acht daghen daernaer, oft bie gebreeke van sulcx, magh de magistraet ofte 't gericht selver de weesen momboirs geven.

9.

Maer soeverre daer oick niemandt gemachticht en is om momboirs te stellen, oft dat diegeene ³ die bie den gemachtichde genoemt worden ⁴ niet gehalden sijn ⁵ die momboirie aen te nemen: Soe magh de lancxstlevende van vader ofte moeder die momboirie aenfanghen, ende sijnen naeme bie den magistraet oft 't gericht doen opteickenen, mits stellende genouchsame verzeckerheit tot bewaeringhe van den kinderen, insoevern die magistraet oft 't gericht uuyt redenen bevindt 't zelve noodigh te wezen.

10.

Soe wanneer de lancxstlevende oick de momboirie uuyt einige wettighe redenen niet en solde begeeren t'aenveerden, soe is hie, oft ander besitter van den sterffhuysse, mit der naeste vrunden ende voorneempste erffgenamen van de weesen gehalden sorge te draeghen, dat die weesen daarvan werden versien bie de magistraet oft 't gericht, ende tot dien einde moeten sie binnen acht daghen aldaer overbrengghen de naemen ende toenamen van acht weerlicke manspersoenen, de weesen naestbestaende, vier van des vaders ende d'ander vier van 's moeders sijde.

11.

Ende uuyt de genoembde weerlicke acht persoenen, kiezen ende stellen alsdan die van de magistraet oft 't gericht, die vier die hun duncken, d'aller nutste ende bequaemste te wesen tot de momboirie oft voorstaen van de weesen, des moeten sie daertoe kiezen die aldt sijn over de 25 jaeren, ende beneden haere tsestich jaeren.

12.

Maer alsoe men gemeinlick soeveele manspersoenen den weesen van bloets wegen bestaende, ende om de last van momboirien aen te nemen bequaem wesende, niet en vindt. soe sal men alsdan alsulcke minder getal van persoenen nemmen ⁶, als men gevu-eglick can becommen, ende daeruuyt twee ofte drie kiezen.

1. Registreren: erratum editie 1620: registeren.

2. Overmits: erratum editie 1620: ofte.

3. ASO 591 heeft "dengenen".

4. ASO 591 heeft "wordt".

5. ASO 591 heeft "is".

6. ASO 591 heeft "noemen".

13.

Tot de momboirie worden gekosen d'allernaeste van bloetz wegghen die daertoe bequaem ende nut sijn, oft oick an-

/46/ dere verder van bloede, soe die magistraet oft die van 't gericht naer hunne conscientie ofte gemoet achten ende goet vinden, dat de naeste daertoe niet soe bequaem en waeren, oft dat sie mit die weesen iet gemeins, misverstandt, geschil, ofte schult d'een tot last van d'ander hedde.

14.

In welcken gevalle sal 't gericht nochtans kennisse nemen oft sulcke gemeenschap, misverstandt oft geschil van goederen¹, schult oft wederschult, genouchsam waere, om dengeenen, die tot der momboirie genoemt is, deselve niet te betrouwen oft laeten bedienen.

15.

Onder diegeene die even nae van bloede, ende even nut ende bequaem sijn tot de momboirie, sal men altyts kiezen den altsten van jaeren, ende soeverre daer gein maeghen en sijn, bequaem om die momboirie te bedienen, soe moeten de andere vrunden aen het maeghschap van de minderjaerige gehylickt sijnde, deselve momboirie aennemen, ende oft daer oick gein en waeren, soe worden die bie 't gericht andere vrembde momboirs daertoe gestelt.

16.

Als ein momboir compt te sterven, oft anderssints onbequaem wordt om die momboirie te bedienen, oft oick langen tijt buyten 's landts is, soe sijn die medemomboirs oft momboir, oft bie gebreeke van hun de naeste vrunden gehalden einen anderen daertoe bequaem wesende den gerichte te noemen, ende te doen stellen, die oick den eidt daertoe staende moet doen.

17.

Wanneer ein vrouwe (momboiresse van haere kinderen) haer begeeft tot oneerlick leven, so vervalt sie terstont van haere momboirie, ende is gehalden einen anderen momboir in haere plaetse te doen stellen, ende sal 't selve oick gehalden worden als ein vrouwe haer begeeft tot den tweeden hylick.

18.

Ende oft sie in den einen oft anderen val gebreekelick waere, solde verbueren alle 't geene sie bie hylicxe voorwaerde oft anderssints van haeren mann² solde hebben genoeten, tot behoefte van de weesen, ende sijn desniettemin die naeste vrunden gehalden daervoor sorgh te dragen, als vooren.

19.

Als die naeste vrunden van de weesen, niet en besorgen dat die weesen oft andere vermomboirde personen mitderdaet

1. ASO 591 heeft "goeden".

2. Anderssints van haeren mann: ASO 591 heeft "testament van haeren iersten man voir douarie, gifte, legaet oft als erfgenaem".

/47/ van momboirs worden versien, soe sullen elck van hun verbueren twintich gulden van twintich stuyver 't stuck, te bekeeren in dryen, het een derdendeel tot profijt des heeren¹, d'andere tot den gericht, ende het derde aen de huysarmen.

§ 3. *Excusatie ofte ontschuldighen van de momboirie, ende middelen van bedwanck om de momboirie te doen aennemen.*

1.

Die momboirs tot de momboirie gecosen ende geroepen sijnde, 't sij bij testamente oft gerichtlick, sijn gehalden die aen te nemen ende den eydt daertoe staende te doen, ofte bij gebreke van sulcx, moghen daetelick daertoe bedwongen worden: Ten waere dat sij wettige redenen hadden om hun daeraff t'ontschuldighen.

2.

Voor wettige redenen van onschuld worden gehalden als jemandt naerder van bloede ende bequaemer is, om sich der momboirie aen te nemen, dat den gecosen momboir onder de 25 jaeren oft boven de 60 jaeren is, dat hij soldaet, tollenaer oft rentmeester van den prince is, dat hij onderworpen is eenighe geduerighe sieckte ende ongeveelicheyt, daerdoor hij zijne eygene saecken ende goederen niet en can beschicken ofte besorgen, dat hij geheel arm is, drye momboiriën bedient, mit den weesen in gemeenschap van goederen, misverstandt ofte proces, oft aen hun ten achteren is, oft sij aen hem, oft dat hij selver seven minderjaerighe kinderen heeft.

3.

Welverstaende, dat voorsoeveel belanght die excusatie oft ontschult van gemeenschap ofte geschille van goederen, oft van schult, sal men sien naer de gelegenheyt ende gesteltenisse derzelver, gelijk voor is gesaght, ende betreffende d'armoede ende getael van seven kinderen, 't selve grijpt plaetse, als daer jemandt anders van de bloetzverwandten bevonden wordt bequaem te sijn, tot het bedienen van de momboirie.

4.

De voorverhaelde ende geene andere redenen moghen die gecoren momboirs van de momboirie ontschuldighen, ende daarmede moeten sij hunne ontschuldighen doen, binnen drye daghen, naerdan sij tot aenveerdighen van de momboirie, ende om den eydt daertoe staende te doen voor recht bescheyden sijn, ende als zij langer beyden, en worden tot hun ontschult

/48/ niet aengenoemen, maer worden gehalden al oft sij die momboirie vrijwillich hadden aenvherdt.

5.

Ende oft alsulcke oft andere gecoren momboirs totte momboirie gedaecht wesende in gebreke bleven dieselve aen te nemen oft te bedienen, Soe mach ende sal 't gericht eene persoon stellen, die de wesekinderen ende hunne goederen zal gaedeslaen ende regeren tot last ende coste van denzelven gecoren momboir, ende de schaede die de weeskinderen alsdan bij gebreeke² van aenveerdighen van den dienst van momboirie, commen te lijden, mach op denselven gecosen momboir verhaelt werden.

1. Heeren: erratum editie 1620: hern.

2. Gebreeke: erratum editie 1620: gebrecke.

6.

Niettenmin al en waer 't zelve bij 't gericht niet gedaen, soe sijn evenweel alle momboirs die gebreckelick vallen in den eydt te doen, ende 't bewindt van der weesen goederen aen te nemen, wie die oock sijn, gehalden in de schaden ende interesten die de weesen daerdeur commen te lijden, ende moghen des te weyniger niet bij alle behoorlicke manieren van bedwanck daertoe gedwongen ende gebrocht worden.

7.

Die behoorlicke middelen van bedwanck sijn executie, uuytrichtinghe ende pandinge¹, van de breucke van thien gulden, t'elcker reyse als sij totten eydt van momboirie ende aenvehrdinge van 't bewindt van de weesen goederen gevoordert zijnde, op de verbeurte van dezelve breucke, binnen drye daeghen niet en commen om 't selve te doen, d'een derdendeel daarvan tot behoefte van den heer, d'ander van 't gerichte, ende 't derde van den armen, ende als 't selve niet en helpt, seydinghe van gerichtboden ende teeringhe derselver tot hunnen huysse.

Eydt van de momboirs

Ick sweere ende gelove als aengestelter ende ghecoren momboir van N.N. weeskinderen ende personen die in mijne momboirie gestelt sijn, dat ick deselve hunne personen ende goederen zal regieren ende handelen wel ende rechtverdelick, naer mijne uuyterste beste, aloft zij waeren mijne eygene kinderen, ende dat ick van hunne goederen zal maecken eenen wettigen staet ende inventaris, ende van mijnen onderwinde ende ontfanck behoorlicke rekeninghe, bewijs ende reliqua doen, ende dat ick voorts in alle saecken derselver weesen ende personen

/49/ profijt zal voorstaen ende hunne schade beletten, ende in geenerhande manieren van hunne onruerende goederen oft renthen vercoopen, veranderen ofte belasten, sonder merckelicke oorsaecke oft oirbaer, ende dat mit consent van 't gericht, ende sal oock den staet van de goederen der weeskinderen oft personen niet openbaeren noch laeten openbaeren, bij mij selven, oft jemandt anders in geenderley maniere, dan sal denselven halden onvermeldt, ter tijt toe dat mij bij het gericht anders bevolen oft geoorlooft zal worden. Soe moet mij Godt helpen ende alle sijne lieve heyligen.

9.

Al is jemandt tot eenen momboir mit den rechten aengestelt, ende dat hij die momboirie aenveerd, ende een tijdtlanck bedient heeft, soeverre hij nochtans naemaels jemandt naerder van den bloede weet te bewijzen, bequaem om de momboirie te bedienen, mach denzelven voor den gerichte doen daeghen ende mit den rechte bedwinghen in zijne plaetse te commen, de momboirie te aenveerden, end den eyd daertoe staende te doen.

10.

D'welck gedaen zijnde, is den voorgaenden momboir gehalden aen den nieuwen momboir rekeninghe, bewijs ende reliqua te doen, ende daarmede is hij van de momboirie, ende voorder onderwindt derzelver ontslaghen, blijvende die voorts tot laste van den nieuwen momboir.

1. Uuytrichtinghe ende pandinge: erratum editie 1620: uutrichtinge, pandinghe.

11.

Maer een testamentlick momboir, eens de momboirie aenveerdte hebbende, moet die blijven bedienen, sonder jemandt anders in sijne plaetse te moeghen doen stellen, al waer die den weesen oock naerder bestaende ¹.

12.

Testamentlicke momboirs, noch andere mit den rechte gegeven, en sijn niet gewoon sekerheit te stellen voor de getrouwicheit van hun onderwindt: ten waere dat sij onder sich niet eens en conden ² werden, wie van hunluyden het onderwindt solde hebben, ende dat d'een den anderen des niet en betroude, in welcken gevalle voor solde gaen, diegeene die genouchsame cautie ofte verzekering solde stellen, Ende waeren sij alle daertoe bereydt, de bequaemste.

§ 4. *Bewindt van de momboirs over de weesen ende hunne goederen.*

1.

/50/ Alle momboirs sijn schuldich hunne weesen tot hunne sorghe te nemen, derselver eere ende salicheit te voorderen, al oft hunne eygene kinderen waeren, doende die onderwijzen, optreken ende beweghen in deuchden, ende goede manieren leeren oock ter scholen, oft op eenich ambacht halden, soe deselve weesen betaemt, naer verheisch van hunne geboorte, ende gestalt van hunne goederen.

2.

Daertegens sijn die weeskinderen ende andere vermomboirde persoonen gehalden hunne momboirs ende toesienders onderdaenich te sijn, gelijck hunnen alders, d' welck oft zij niet en deden, maer dat sij dieselve yet quaelick toespreken oft misdeden in woorden oft in wercken, ende dat die momboirs oft toesienders derweghen clachtich vielen, solden derhalven woorden gestraefft, soe die vrunden oft het gericht ³ naer gelegenheit van de saecke solde goetduncken.

3.

Ende op dat in 't onderhouden ende opbrengen van de weesen niet meer verdaen en werde dan behoort, ende den staet van der weeskinderen goederen can lijden: Soe moeten die testamentlijke momboirs (soe bij den testament daerin niet en is versien) sorghe draghen, dat die tot sulcker maeten gedaen werden, dat mit redenen daerop niet en valle te segghen, ende dat sij alles in toecomende tijt moghen verantwoorden.

4.

Maer betreffende andere momboirs die gerichtelick werden gestelt, die sijn gehalden bij den gerichte te doen verclaeren oft begrooten wat sij tot der weeskinderen onderhalt sullen moeghen bekehen, ende daerboven en sullen zij niet moeghen doen, ende soe sij anders hadden gedaen, ende den weesen meer hadden laeten volghen oft uuytgericht dan behoort, solde tot hunnen laste comen.

1. Bestaende: erratum editie 1620: bestande.

2. Conden: erratum editie 1620: connen.

3. Die vrunden oft het gericht: erratum editie 1620: het gerichte.

5.

Om te gevoechlicker die weezen t'onderhouden ende op te brengen, mach 't selve onverscheydentlick gedaen worden van der weesen gemeyne goederen, sonder dat der momboir onderscheydt behoefft te maecken, dat d'eene weese meer cost oft verthert dan d'andere, ende desniettemin blijven die weesen in hun geheel, om onder hun vergeleken te worden, soe dat behoort.

6.

/51/ Ende wiewel den momboirs die toesicht ende regieringe van den weesen is bevolen, soe en moghen sij nochtans zelver die niet trouwen, noch mit hunne kinderen, broeders ofte susters, oft derzelver kinderen doen oft laeten hylicken, al waer 't oock mit wille van de naeste vrunden van de weesen: Ten waere dat sij daertoe oock orlooff van den gerichte, daeronder sij sijn geseten, oft van de hooghe overicheit hadden.

7.

Ende soe sij anders doen, ende mit den weesen hylickden sullen niet alleen niet mit allen van hun, ofte hunne goederen moeghen genieten, (gelijck hiervoor onder den titel van de rechten der gehylickder personen van degeene die minderjaerich zijnde sich verhylicken, sonder bewilligung van de alders, momboirs, oft den gerichte is gesagt:) Maer sullen oock tot erkennisse des gericht's gestrafft worden, mit boeten, banninghen, oft anderssints naer der saecken gelegentheit.

8.

Doch mit andere vremde personen moghen die momboirs die weesen wel hylicken, oft in closters brengen als zij tot behoerlicken ende daertoe gestelten alderdoem comen zijn, ende dat sij 't selfs begeeren, allet nochtans mit voorgaende raedt ende wete van de naeste vrunden ende bloetsverwanten, van beyde de zijden, oft bij voorgaende gerichtlicke bewilligunghe des gericht's, ende wijders oft anders niet, op pene als voor.

9.

Item die momboirs en moghen hunne weesen niet bestaeden ter schoelen, op eenich ambacht, oft om den handel ende coopmanschap te leeren buyten 's landts, sonder 't selve den gerichte tevoorens aangegeven te hebben, ende te verclaeren die plaetsen daer sij van meyninghe sijn diezelve te zeynden: ende soe jemandt anders dede, solde verbeuren vijftich gulden, oft anderssints naer gelegentheit der zaecke gestrafft worden.

10.

Ten andern, sijn alle momboirs gehalden die goederen van de weesen wel ende oirbaerlick te regieren, Ende om 't selve te doen, terstondt als zij tot momboirs gecosen sijn behoerlick inventaris te maecken, ende daernaer bij ierster gelegentheit oock den staet van den weesen goederen ofte van den sterffhuysen van hunne afflijvighe alders, daertoe zij berechticht sijn.

11.

Den staet moet gemaect worden in bijwesen ende mit overstaen van twee van der weeskinderen treffelicxste vrunden, ende bij gebreecke van deselve van twee schepenen, stellende

/52/ daerin wel particulierlick ende bescheydelick, alle ende jeglicke goederen ende middelen van de weesen ofte sterffhuysen, daerin sij, als voor, berechticht sijn, wie insgelicx die lasten ende schulden, die sij daerop bevinden te staen.

12.

Als den staet volmaeckt is, moeten die momboirs oock binnen sees weken naer de doot van den afflijvighen denzelven aen den gerichte overleveren, ende onder eydt verclaeren, dat denzelven, huns wetens, oprecht is, ende daerinne alles is gestelt, dat in 't sterffhuys is bevonden ende den weesen toebehoort heeft, ende sal sulcken verclaeren op den inventaris ende staet bij den secretaris geteeckent werden.

13.

Den staet ende inventaris gemaect zijnde, moeten die momboirs voorts tegens den besitter van den sterffhuyse ofte andere erffgenaemen die dat aengaet, verstaen, mit den loete tot scheydinghe ende deylinghe van de gemeyne goederen, 't zij gereedt oft onge-reedt, voorbeheltlick dat die scheydinghe ende deylinghe van de erffgoederen gerichtlick moet geschieden ende gedaen werden.

14.

Als der lancxstlevende van mann ende vrouwe selver is testamentlick momboir van sijne kinderen, ende dat hij is belast dezelve t'onderhouden totdat sij tot wettigen staet zijn gecommen, ende hun alsdan hun kindtsgedeylte ofte hylicxpenninghen mit de uuytset-tinghe te laeten volgen, Soe is der lestlevende gehalden sulcx den gerichte te kennen te geven.

15.

Ende soe der lancxstlevende sich compt te verhylicken ¹, oft dat anderssints den gerich-te om merckelicke redenen noedich dochte de weesen daeraff behoorlick te verseeckeren, soe is hij gehalden 't zelve te doen, tot erkenenisse des gericht, opdat die weesen nergens inne tecort commen.

16.

Om beter te weeten waervan die momboirs hebben te verantwoorden, sal het gericht uuyt den ² overgebrochten inventaris oft staet doen trecken, ende in een behoorlick register stellen alle die partiën van goederen den weesen toebehoorende, welck register onder dat gerichte blijven zal, om den volgende van dezelve partiën van goederen, reeckeninghe bewijs ende reliqua te doen.

17.

Alss er geen genouchsame erffgoederen en zijn, daervan die weesen onderhouden connen worden, maer alleenlijck oft

/53/ meestal gereede goederen, Soe moet der momboir terstondt, naerdatt hij tot momboir gestelt is, dieselve gereede goederen doen beschrijven, ende op des gericht goetduncken ende bewillingh laeten weerderen ofte vercoopen, ten overstaen van twee van de naeste vrunden der weesen.

18.

D' welck gedaen zijnde, volstaet der momboir alsdan mits alleenlick overbringende in plaetse van den inventaris die gedaene beschrijvinghe ende weerderinghe, oft copie van den vercoopboeck van dezelve gereede goederen, gehalden bij dengeenen die bij den gerichte daertoe gecommiteert oft gestelt zal sijn, ende mach den prijs derselver oft die renthe daervan bekeeren tot onderhalinghe van de weesen.

1. ASO 591 heeft "herhylicken".

2. Den: erratum editie 1620: dien.

19.

In de weerderinghe ende vercoopinghe van den goederen, sijn die momboirs schuldich sorghe te draeghen, dat die voorsoeveel het moeghelick is, niet t' saemen d'een door d'ander, maer elck besonder worde geweerdeert ende vercocht, ende dat die weerderinghe ende vercoopinghe oock van elcx in 't besondere in geschrifte werde gestelt.

20.

Wanneer der weesen alderdom ende gesteltenisse sulcx is, dat sij die goederen oft een deel daarvan corts van doen solden moeghen hebben, ende dat sij hun ondertusschen kunnen behelpen, oft dat uuyt eenighe andere goede redenen den momboiren bij raedt ende advys van den gerichte beter dunckt deselve goederen, oft een deel daarvan in wesen te laeten dan te vercoopen, soe sullen die tot der weesen behoefte bewaert ende niet vercocht werden.

21.

Als eenighe van de voirmunders ofte andere vrunden, mit eenighe weesen gemeyne gereede goederen hebben, Soe en is niet van noode dat alle dieselve goederen worden vercocht: maer volstaen die momboirs ende andere vrunden, mits die doende weerderen, als voor, ende stellende die alsdan tot behoorlicke loetinghe, scheydinghe ende deylinghe, ende 't zelve gedaen, moeghen dat den weesen aengevallen is, doen vercoopen, soe gesagt is.

22.

Soe wanneer eenighe goederen van weesen, niet terstondt nae die aenneminghe van de momboirie, maer ierst naemaels werden vercocht, moeten die momboirs alsdan oock verclaringhe doen, van de stucken ende prijs derzelve, om daarvan

/54/ insgelicx aenteeckeninge gehalden te worden, te eynde hiervooren verhaelt.

23.

Van gelijcken sijn die momboirs schuldich aen 't gericht aen te geven alle die versterffennissen ende goederen die den weesen, duerende hunne momborie, aencommen oft toevallen, opdat den secretaris oft gerichtsschrijver daarvan oock aenteeckeninghe doe bij den vorigen inventaris ofte hun bewijsboek¹ van de andere der weesen goederen.

24.

Ende oft men naermaels bevonde dat die voirstenders, toesienders ofte besitters van den sterffhuyse, in den inventaris, staet oft vercoopinghe van de goederen, daerin die weesen mede berechticht sijn, yet bedriechlicx hadden versweghen, oft uuytgelaeten, sullen alsulcke verswijghers gestrafft werden als meyneydighe, ende boven die erstaedinghe van de verswegene goederen, verbeuren die rechte weerde derselver, tot behoefte van de weesen.

25.

Desniettemin opdat noch wijders tegens allen bedroch soe tot der weesen achterdeel voorts gekeert solde moeghen werden, versien mach werden: Soe sullen die gerichtsschrijvers, oft diegeene die tot het beschrijven van goederen van sterffhuysen, maecken van staet ende inventaris, ofte van scheydinghe ende deylinghe, gestelt zullen sijn, gehalden wesen wel t'ondersuecken, ende in 't beginsel van den inventaris, staet ende

1. Inventaris ofte hun bewijsboek: erratum editie 1620: hun inventaris ofte bewijsboek.

scheydinghe ende deylinghe uuyt te drucken, de naemen ende clochten¹ van dengeenen die tot den goederen zijn berechticht.

26.

Waeronder soe van hun eenighe weesen bevonden werden, sullen sijn gehalden partiën aen te segghen ende belasten, oft vermaenen, dat sij der weesen momboirs daertoe roepen, ende soe die weesen geen momboirs en hebben, dat sij hun van momboirs doen versien, oft immers sulcx den gerichte te kennen geven, opdat daerbij jemandt verordent ofte belast mach werden, die mede in den naem van de weesen, tot het maecken van den inventaris, staet, scheydinghe ende deylinghe zal verstaen.

27.

Niemandt en mach eenighe goederen van sterffhuys daertoe weesen mit berechticht sijn, vercoopen, werdeeren

/55/ oft verpennewarden, in 't heymelick oft in 't openbaer, tenzij dat hun is gebleken, dat alsulcke weesen versien sijn van momboirs, ende dat alles geschiede mit wille, weten ende ten overstaen derzelver.

28.

Ende opdat daerinne geen gebreeck en valle², soe moeten oock diegeene die tot opteckeninghe van den goederen die vercocht ofte geweerdert worden, bij den gerichte gestelt sullen sijn in 't beginsel van 't vercoop oft weerderboeck stellen oft doen stellen, die naemen ende toenaemen van de momboirs ofte toesienders oft anderen, deur wiens bevel zij die goederen vercocht hebben.

29.

Desgelicx moeten die opschrijvers doen in allen anderen vercoopinghen, stellende altijts in 't beginsel van den vercoopboeck den naem van dengeene die de vercoopinghe doet doen, ende wie, oft hoe hij dieselve is doende, 't zij als langstlevenden, oft anders, opdat soeverre daerinne eenighe weesen berechticht waeren, sij oft hun momboirs die vercoopers moeghen aensprecken, om daarvan te verantwoorden.

30.

Als eenighe penninghen, den weesen toebehoorende, gecommen sijn in handen van de momboirs, soe moeten zij dieselve mit goetduncken van den gerichte, binnen drye maenden naer den ontfanck, aenlegghen³ in renthe op goede sekere panden, oft anderssints bekehren ende aenlegghen aen gronden van erff, ten meesten oirbaer van de vermomboirde personen, soeverre nochtans dat dieselve penninghen van soe groeten somme sijn, dat die konnen ofte behooren in aencoop van erffgronden ofte renthen bekheert ofte aengelacht te werden.

31.

Ende soe die momboirs in gebreecke waeren van 't selve alsoe te doen, solden sij daertoe bedwonghen moeghen werden, soewel bij de andere vrunden ende maeghen van de weesen ende elck van hun, als bij den gerichte, ende des niet te weyniger solden den interest van de penninghen die zij van de weesen ondergehadt hebben, moeten goetdoen, soelange zij in 't aenlegghen gebreeckelick sijn geweest, oick niettegenstaende, dat sij

1. Clochten: erratum editie 1620: clachten.

2. Valle: erratum editie 1620: vallen.

3. Aenlegghen: erratum editie 1620: dieselve aenlegghen.

consten bewijzen dat die penninghen altijt still in hunne handen hebben geleghen, sonder bij hun verhandelt te sijn.

/56/ 32.

Welverstaende, dat oft die momboirs soe haest geene bequaeme oft profijtelijcke midde-len en vonden, om die penninghen aen te legghen, zij 't selve den gerichte te kennen moeghen geven, d' welck alsdan den momboirs die penninghen sal moeghen onderlaeten op renthen, indien zij 't begeeren, oft indien niet, hun van den interest voir onschuldicht halden, naer gelegentheit van de saecke.

33.

Alle momboirs sijn oock gehalden, die huysen ende erfen van hunne weesen behoorlick t'onderhouden, ende moeghen, daeraen sonder gerichtlicken orlooff alle nootelicke ende profijtelicke reparatiën ofte onderhoud doen, als diezelve niet te groot en sijn, maer soe wanneer die seer groot oft costelick solden vallen, oft dat sij eenich nieuwe werck aen der weesen huysen oft op hunne erven solden willen doen maecken, solden daertoe orlooff moeten hebben van den gerichte.

34.

Moeghen oock de momboirs der weesen huysen ende erven in huyre uuytgeven ofte verpachten, voorbeheltlick dat 't zelve geschiede mit wille van twee van hunluyden, ende dat die verhuuringhe der huyser niet langer en sije dan van drye tot drye jaeren, ende van pachtgoederen, lande ende bempden, van sesse tot sesse jaeren, ende soe sij die voor langeren tijt solden willen verhuuren ofte verpachten, solden daertoe orlooff moeten hebben, als voor.

35.

Sonder gerichtelick orlooff en moeghen de momboirs geene sterffhuysen aennemen, oft daerop verthyen, noch eenich verdrach ofte transactie aengaen, noch eenighe zaecken stellen in compromis oft seghsluyden, noch oock ten eyde van parthiën, daarmede de weesen ofte vermomboirde personen zolden moeghen vercort werden.

36.

Moeghen oock geene erffgoederen vercoopen, belasten, oft verbrenghen, dan mit voirgaenden advis ende goetduncken van de naeste vrunden ende gerichte, ende dat de momboirs mit eyde behalden 't zelve nootelick ofte nutte ende profijtelicker gedaen dan gelaeten te wesen.

37.

/57/ Als men eenighe goederen solde willen ofte begeeren te vercoopen, sullen daerop beson-der gehoort moeten worden die naeste vrunden van de sijde daervan die gecommen sijn, ende daerop die weder solden moeghen vallen, om onderricht te werden, oft dieselve goederen vercocht worden, van nootzhalven, oft alleen om meerder profijt van de weesen.

38.

Als men bevindt, dat niet van nooden is, die goederen in 't geheel ofte ten deel te vercoopen, maer alleen dat het beter wordt bevonden gedaen, dan gelaeten, om meerder profijt ofte voordeel van de weesen, soe sal den prijs wederom aengelacht moeten worden aen andere renthen oft goederen, die staen sullen ter natuere van de vercochte, om weder te gaen ende te keeren ter zijde daervan die vercochte goederen ofte renthen gecommen sijn.

39.

Als weesen eenighe juweelen oft cleynodiën van grooten aensien ofte weerde hebben, die vercocht moeten werden, soe en moet men die oock niet vercoopen, dan mit orlooff ende consent van 't gericht, ende bij openbaeren uuytroep ter gewoonlicker plaetsen, opdat die ten hoogsten prijse moeghen commen.

40.

Ende aengaende die vercoopinghe van erffgoederen, die moet men daerenboven drye vervolgende sondaghen van tevoorens doen uuytroepen, oft daeraff den wete doen bij oppleckinghe van billetten, ter plaetse daer men sulcx ghewoonlick is te doen, aleer men die mach vercoopen.

41.

Niettemin soe die momboire orloff ofte bewilliginghe van den gerichte hebben om eenighe juweelen, als voor, oft andere gereede oft ongereede goederen oft renthen uuyt der handt ende sonder openbaere uuytroepinghe te vercoopen, uuyt redenen daertoe bewegende, alsdan solde sulcke vercoopinghe van weerden sijn.

42.

Ende opdat die weesen in 't vercoopen ende belasten van hunne goederen te beter bewaert moeghen sijn, soe en mach daertoe geen orlooff gegeven worden, dan op requeste tot dien eynde te presenteren, inhoudende claer ende bescheydelick verhael van de goederen die men vercoopen oft belasten wilt, mitsgaders oock die redenen waeromme, Ende sal van alsulcke requeste ende appostille gerichtelicke aenteeckeninghe gehalden worden.

43.

Scholtis, schepenen ende secretariën, noch eenighe gerichtsbode, moeghen niet staen over eenighe bekentenisse van

/58/ vercoopinghe oft belastinghe van der weesen goederen oft renten noch afflosinghe derzelver, tensij dan in bijwesen van alle de momboirs, immers ten minsten van twee van van hun, ende dat sij daertoe orlooff ofte decreet van 't gericht hebben, welck decreet altoes in de acte van de vercoopinghe, belastinghe ofte afflossinghe sal gestelt worden.

44.

Die momboirs en moeghen geene van hunne weesen goederen ofte renthen gelden, als meeste daervoor biedende, 't sij door hun oft eenen derden persoon, end soe sij 't selve doen zal alles van onweerden ende crachteloos wesen, ten waere dat sij die hoichste ende leste hoogers waeren gebleven, in welcken gevalle sij 't consent van den gerichte gelijkewel sullen ¹ moeten verwerven, tot bevestinghe van den coop.

45.

Ende generaelick en moeghen momboirs, wie die oock sijn, mit de weesen onder hunne momboirie ² staende, geensints handelen, van hun gelden, coopen, vercoopen oft verbuyten, noch eenighe andere contracten, accorden ofte voorwaerden maecken ofte aengaen, ende oft zij sulcx deden, sal alles van onweerden wesen: ten waere dat 't selve oock geschiede mit consent, decreet, ende bewilligungh van den gerichte, de naeste vrunden ierst ende voor al daerop gehoort.

1. Sullen: erratum editie 1620: sollen.

2. Momboirie: erratum editie 1620: momboir.

46.

De momboirs en moeghen oock niet aen sich werven oft vercrijghen, bij aengeldinghe, ghifte, wisselinghe, opdracht, oft bij andere manieren, eenighe gerechticheit, actie oft scholt tot laste van hunne weesen, oft andere vermomboirde persoonen op pene van te verliesen 't geene sij daervoor gegeven hebben, ende dat die gerechticheit ofte scholt doot ende teniet sijn sal, ende die weesen ten ewighen daeghen daarvan vrije ontlast ende ontslaghen.

47.

Insgelick en moeghen geene heuftenninghen van eenige renten die men den weesen wilt affleggen ontfangen ofte daarvan quictantie geven tot achterdeel van de weesen: tenzij dat sij die opsegginge ende afflossinghe ierst ende voor al aen den gerichte hebben aengegeven, opdat te beter sorghe mach gedraeghen worden dat die penninghen wederomme tot der weesen profijt moeghen aengelaght werden.

48.

Als de vermomboirde persoonen eenighe groote somme van penningen moeten hebben, ofte ontfanghen, 't sij van affleg-
/59/ ginge van renten, prijs van vercochte goederen, oft van coopmanschap, oft aen coopluyden op wissel ofte gewin penninghen gegeven, oft dergelijcke, wieveel dat die oock sijn, ende uuyt wat oorsaecke men die den vermomboirden persoonen schuldich is, dieselve penninghen moeghen die momboirs ontfanghen, voorbeheltlick dat 't selve geschiede mit gemeynen consente, Ende dat sij altemael die quictantie onderteekenen, oft jemandt die van hun allen daertoe volmacht heeft.

49.

Ende soe alle die momboirs niet tegenwordich en waeren, oft uuyt eenighe oorsaecken weygerden die quictantie te onderteekenen, alsdan sullen die andere momboirs 't selve aen den gerichte te kennen moeghen geven, om daertoe decreet ende consent te hebben, ende sonder 't selve consent en sullen sij die penningen niet moeghen ontfanghen ofte lichten.

§ 5. *Reeckeninghe bewijs ende reliqua van de momboirs*

1.

Alle momboirs sijn gehalden alle jaer, oft tenminsten alle twee jaeren, van hun bewindt reeckeninghe, bewijs ende reliqua te doen, ende dat voor twee van de maechschap der weesen hun des verstaende, ofte andere verstendighe persoonen daertoe belast, op pene van sees gulden te betaelen, t'elcke reyse als zij daertoe versoecht zijnde, binnen veerthien daghen daernaer, die reeckeninghe niet en comen doen, ende daervoor gepandt te worden.

2.

Ende soe sij daernaer noch in gebreecke bleven, sullen wederom daertoe bij daetelicke pandinge moeghen bedwonghen worden, ende niettemin werden verdampt in sulcke meerdere boete als 't gericht naer gelegenheit van de saecke sal goetvinden, ende dat oock al op daetelicke executie, oft pandinghe.

3.

Als die vrunden ofte andere, die over die reeckeninghe zullen staen, swaricheit vinden in eenich stuck derzelver, sullen sulcx den gerichte te kennen geven, om daerinne nae der billicheit te versien, ende sal altijt van de gedaene reeckeninghe dobbel achter den gerichte blijven.

4.

Soe wanneer twee momboirs ofte meer van eenighe weesen zijn, ende dat een alleen die regieringe ende bewindt van der

/60/ weesen goederen heeft gehadt, soe mach den anderen hem daarvan reekeninge ende bewijs eysschen, ende 't geene dat onder den bewindthebber oft pleger wordt bevonden, hem tot profijte van de weesen doen aenleggen, tot gemeine ontlastinghe, ende van gelijcken moeghen sij d'een den anderen doen als zij elck eenich bewindt gehadt hebben.

5.

Insoeverre die momboirs in gebreeke bleven d'een den anderen te bedwinghen, oft anderssints versuymden van twee tot twee jaeren reekeninghe te doen, wie vooren gesaght is: Soe moegen zij soewel bij den vrunden ende maeghen¹ van de weesen, ende elck van hun, als bij het gerichte daertoe gehalden werden.

6.

Tot welcken eynde, ende opdat het gerichte seeckerlick mach weeten wie die reekeninge als momboirs moeten doen, Sullen van nu voortaan op den prothocol der momboirs naemen ende toenaemen geteeckent worden, ende wanneer zij den inventaris overgelevert hebben, ende dem volghets hunne rekeninghe hebben te doen.

7.

Ende soe sulcx op den gestelten tijdt niet en geschiedt, soe zijn die momboirs gelijckewel gehalden, als zij reekeninghe doen sullen, deselve te stellen ende te verdeylen van twee tot twee jaeren, ende den weesen goet te doen den interest oft rente van de penninghen die sij t'elcke reyse bij sloten van reekeninghe schuldich solden zijn geweest, soeverre die reekeninghe op haeren tijt waere gedaen.

8.

D'welck plaetse heeft, 't sij dat alsulcke slot spruyt ende comt van hoofdsomme oft van interesse: voorbeheltlick nochtans dat het slot soe groet solde sijn geweest, dattet t'elcker reyse naer de gelegenheit van den staet van de momboirie, aengelacht hadde behooren te werden, ende die weesen daeraff profijt van renten hadden moeghen genieten.

9.

Welverstaende, dat soeverre 't slot van reekeninghe comt van penninghen bij de momboirs ontfangen, die sij in hunne coopmanschap hebben bekeert, oft daarmede sij anderssints hun profijt hebben gedaen, sonder oorloff van den gerichte, sij daarvan interesse sullen geven tegens den penninck twaelff.

1. Maeghen: erratum editie 1620: maechen.

10.

Die momboirs sijn gehalden reekeninghe te doen, niet alleen van 't geene sij hebben ontfangen, oft deur hun bedroch

/61/ nyet en is bewaert, oft tot profijt van de weesen gecomen, maer oick van 't geene sij groffelijck versuympt oft veronachtsaempt hebben tot oirbaer van de weesen te brenghen.

11.

Maer oft die momboirs ter oirsaecke van de partijen ofte penninghen die sij niet en hebben ontfanghen, ende hun nochtans in 't doen van hunne reeckeninge ten laste worden gelacht, als van wegghen hun versuym, mit eenighen interest, behooren belast te worden, 't zelve wordt gestelt ende verhalden tot erkentnisse des gericht.

12.

Welck gericht aenschouw sal nemen, oft die versuymenisse groff ende merckelick is, ofte niet, ende soe die soe is, en sal in alle gevallen denselven interest niet hoogher nemen dan op renthe, ende daeronder sonder interesse op interesse te reekenen: 't¹ waere bij verdeydinghe oft vervolgh van reeckeninghe oft anderssints.

13.

Die momboirs wesende personen mit eere, staende tot goeden naeme ende faeme, sullen in reeckeninghe gepasseert worden alle partijen van uuytgeven, bedragende onder die acht guldens, mits dieselve mit eyde bewerende² des versocht sijnde, sonder daeraff ander bewijs behoeven te doen.

14.

Soeverre men nochtans den momboirs anders thoende, oft dat de partie als onbetaelt aen de weesen geheyscht worde, oft dattet betaelinghe van renthe waere, soe sijn zij gehalden daervoor te verantwoorden ende de betalinghe derzelver staende te halden, sonder last oft cost van de weesen.

15.

Als bij den momboirs in den naem van de weesen eenighe processen gefuert worden, 't sij als aenleggers ofte verweerders, sonder voorweten ofte consent van den gerichte, ende dat zij in de costen verdampt worden, en sullen zij die in geene reeckeninge moeghen stellen, maer sullen die zelve draeghen, al waer 't oock dat sij in de qualiteyt van momboirs verdampt waeren.

16.

Naerdad die vermombairde personen uuyte momboirie sijn gescheyden oft mundich geworden, sijn die momboirs oick aen hun gehalden in bijwesen van twee van de naeste vrunden, wesende mannspersonen boven de vijffentwintich jaeren, over te geven die reekeningen bij hun van tevoorens gedaen om die op een nieuws t'oversien, ende daertegens te seggen dat hun goet dunckt.

17.

/62/ Welverstaende, dat die weesen alsdan niet in debat en moeghen trecken ofte strijtbair maecken, die partiën die op 't bescheidt mit deselve reeckeninghe van tevoorens overgegeven, dewelcke naermaels verlooren solde moeghen sijn,

1. 'T: erratum editie 1620: ten.

2. Bewerende: erratum editie 1620: beswerende.

ofte op de kennelickheit derselver doenmaels sijn gepasseert: ten waere dat sij 't contrarie van den inhalt derzelver partiën consten bewijsen.

18.

Maer als de momboirs van tevoorens egeene reeckeninge gedaen en hebben in der manieren hiervooren verhaelt, 't zij van den geheelen tijdt ofte deel van denzelven, dat sij momboirs zijn geweest, soe sijn sij gehalden daervan aen den weesen volcommen reeckeninghe te doen, ende wes¹ tot bewijs, oft rechtverdinghe derzelver naer landt-ende gemeyn recht van noode is, oft bij gebreecke van sulcx, moeten 't selve den weesen goetdoen.

19.

Soelang ende ter tijt toe dat de weesen de reeckeninghe van de momboirs niet en hebben gehadt, om die nae te sien ende t'ondersuecken, als voor gesaght, en moegen die momboirs wegghen derselver reeckeninghe, noch van de administratie ofte onderwindt van de momboirie mit die weesen in geen accordt ofte verdrach commen, noch van hun afscheydt oft ontlastinghe nemen, ende oft sij 't selve hadden gedaen, solde crachteloos ende van onweerden zijn.

20.

Als die weesen op de reeckeninghen van momboirs niet en vinden te segghen, soe zijn sij gehalden hun te geven volcommen bescheydt, van ontlastinghe van de momboirie ende onderwind derzelver, daerbij zij hun bedancken van hunne moyte, sorghe ende last van de momboirie, ende verclaren dat sij hun derweghen oft daeromme niet en weten, sullen noch en begeeren te heysschen, maer hun daervan t'eenemael ontslaen.

21.

Alle reeckeninghen van de momboirs, ende die quictanctiën ofte andere bescheyden daertoe dienende, wie oock de quictanctiën oft d'acquiten, van ontlastinghe van de momboirs, worden gedaen ende gegeven oft bekendt tot coste van de weesen ende andere vermomboirde persoonen ende niet van de momboir.

22.

Alle momboirs moeghen genieten van wegghen hunne sorghe, moyten ende lasten van den ontfanck ende onderwindt van hueren² renthen, ende andere jaerlicxse incommen den twintichsten penninck, ende van andere schulden die sij ingebeurt, /63/ ende ontfanghen sullen hebben, den sestigsten penninck.

23.

Maer van affgelaghte heuftenpenninghen van renthen, ofte gereede penninghen in den sterffhuyse bevonden, oft gereede penninghen in eenighe reeckeninghe gebracht, hercommende van vercochte erffgoederen, daervan en sullen die momboirs geen loon oft salaris hebben.

24.

Als die bedieninghe van de momboirie te seer swaer ende lastich valt, oft dat die momboirs daeromme ofte om andere oorsaeken, voor de weesen buyten hunne woonplaetse moeten reysen, oft ander besonder verlett³ ofte versuymenisse solden lijden, Sal in

1. Ende wes: erratum editie 1620: wes.

2. Hueren: erratum editie 1620: hunnen.

3. Verlett: erratum editie 1620: verletten.

dem val bij den gerichte daerinne naer gelegentheyt van de saecken ende gesteltenisse van de weesen versien worden.

25.

Van gelijcken als die saecken van de weesen dat verheischen, moeghen die momboirs mit beliefte van den gerichte eenen rentmeester stellen, die voor den loon soe hem bij den gerichte sal toegelacht werden, de saecken van de weesen oft andere vermombourde persoenen sal helpen besorgen ende voorderen, allet nochtans tot perickel ende last van den momboirs.

26.

Des blijven die momboirs in hun geheel om hunnen gewoonlicken loon van de momboirie te genieten, aloft er geen rentmeester¹ tot nieuwen loon en waere gestelt, Ende oft bevonden worde dat den rentmeester sich niet behoorlick, getrouwelick ende wel in sijne administratie oft bewindt en hadde gequeten, moeghen daerop nemen hun verhael.

§ 6. *Schuld ende t'achterheit van² momboirs aen de weesen, ende van³ wesen aen de momboirs ende betalinge derselver.*

1.

Als den dienst ofte bedieninghe van die⁴ momboir bij testamente oft 't gericht niet en⁵ is verdeilt, soe is elck van den momboir *in solidum* ofte een voor al gehalden tot verantwoord van de momboirie, ende alle de t'achterheit daeruuyt spruytende, ende dezelve goet te doen, doch mit dien onderscheydt ende op den voet hiernaer volgende.

2.

Als te weeten: dat soe wanneer alle de momboirs de handelinghe van der weesen zaacken ofte goederen, gelijck hebben gehadt, ofte oock eenighe van hun mit laste ende volmacht van andere, 't zij weghe hunne gemeyne, ofte huns volmechtichde handel oft onderwindt, sie all⁶ ende elck van hun gehalden sijn, ende daervoor oft t'
/64/ saemen, oft elck in 't besonder, een voor al aengesproecken ende geëxecuteert ofte gepandt moeghen worden, sonder dat de weesen tot eenige verdeylinge sijn gehalden.

3.

Maer als een oft eenige van de momboirs hun alleen den handel oft bewindt der weesen oft vermombourde persoenen goederen onderwonden hebben, sonder dat d'andere hun des hebben gemoyt oft daertoe last gegeven, laetende alleenlick de medemombour oft momboirs daermit geworden, soe sijn die andere momboirs die de handelinghe der goederen niet en hebben gehat, derwegen end van de t'achterheit daeruuyt spruytende, niet gehalden oft pandtbaer, dan *in subsidium*, oft tot onderstandt ende behulp, bij gebrecke van verhael op de andere.

1. Rentmeester: erratum 1620: rentmeestern.

2. ASO 591 heeft "van de".

3. ASO 591 heeft "van de".

4. Die: erratum editie 1620: den.

5. Niet en: erratum editie 1620: en.

6. Sie all: erratum editie 1620: al.

4.

D'welck word verstaen, niet alleen als de momboir oft momboirs, die de handelinge oft onderwindt van de momborie hebben gehadt, geen middel en hebben om die t'achterheit te betalen, maer oick als sij mit der wooninge op ander plaetsen sijn vertrocken, soedat het vervolgh tegens hun tevergeeffs ofte moyelick solde sijn, Ende daerom mogen alsdan de medemomboirs daervoor elck in 't geheel, end een voir al aengesproecken ende gepant werden, sonder dat hun¹ d'exceptie van divisie ende excussie, oft van verdeelinghe ende voerpandinge² van de andere can helpen.

5.

Ende oft de weesen hun vervolgh tegens alle de momboirs, ofte dengeenen van hun die de handelinge hebben gehadt, gedaen hadden, ende mitderdaet niet en couste voldaan werden, overmits dat men niet en bevindt, dat sij ten tijde van het vervolg oft van den vonnissen, bij de weesen vercreghen, ende drye maendt darnae de middel oft macht hebben gehadt om te betaelen: Soe moeghen die weesen oick alsdan tot behulpe oft onderstant hun verhael nemen tegens die andere momboirs, als voiren.

6.

Als d'een ende d'ander momboir handelinge van de momboirie heeft gehadt, ende den einen momboir eenige saecken in 't besunder gedaen, sonder wille ende weete van den anderen³, daervoor is hij gehalden alleen te verantwoorden, sonder dat dengeenen die 't selve niet en heeft gedaen, derweghen is gehalden, dan *in subsidium*, oft tot⁴ behulp, in der manieren hiernaer volgende.

7.

Soe wanneer de momboirs in 't gemein yet versuympt hebben, 't zij dat zij hun d'administratie ofte handelinge van de

/65/ momborie onderwonden hebben ofte niet, daervoor sijn sij t' zaemen ende elck een voor al⁵ gehalden ende pandtbaer, al oft zij gelijckelick yet gedaen ofte gehandelt hadden, sonder dat d'een hem daeraff meer can ontlasten dan d'ander, als toecomende al deur gemeyne schuldt, ende onachtsaemhey: Beheltlick hun verhael tegens hunne medemomboirs voor hun aendeel.

8.

Al is 't dat de momboirs een voor al gehalden ende pandtbaer sijn, in der manieren hiervoor verhaelt, soe wanneer nochtans blijkt ofte bewesen wordt, dat sij, ofte eenighe van hun van der weesen schade ontschuldich sijn, oft dat zij daertoe geene oirsaecke hebben gegeven, 't zij bij onderwindt, ofte versuymlichey, soe en sijn sij derweghen geenssints gehalden.

9.

De weesen om hun verhael op elck van de momboirs een voor al te hebben, 't sij bij verkiesinghe van d'een voor d'ander ofte bij maniere van behulp, oft tot onderstandt, volgende 't geene hiervooren is gesaght, sijn gehalden hun al tesaemen binnen 'ts jaers

1. Hun: erratum editie 1620: hem.

2. Voerpandinge: erratum editie 1620: verpandinghe.

3. Anderen: erratum editie 1620: alderen.

4. Tot: erratum editie 1620: in 't.

5. voor al: erratum editie 1620: voor al daervoor.

naer de eyndinghe van de momboirie te rechte te betrecken, als zij voor de handt ende onder den gerichte van de belaste momboirie geseten zijn, oftewel dengeenen van hunluyden, die d'onderwindt heeft gehad, soe die andere momboirs, dat op hun peryckel begheren.

10.

Des zijn alsdan d'andere momboirs gehalden te verclaeren, ende van hun acte ofte bescheydt te geven, dat het 't geene dat tegens alsulcke aengesproeckene momboir ofte momboirs gewesen zal zijn, gehalden sal worden, al oft mit tegens hun elck ende een voor al waere gewesen: Ende dat sij bij gebreecke van middel van voldoeninghe gevonden te worden op dengeenen die d'onderwindt gehad hebben, daervoor geëxecuteert ofte gepandt sullen moeghen werden.

11.

Ende oft de weesen alsulcken vervolgh tegens die momboirs niet en hadden gedaen, maer dat sij daerinne versuymelick waeren geweest, oft mit hun ¹ ooghluyckinge hadden gedaen, ende dat ondertusschen eenighe van hun waeren gebroecken, ofte tot armoedt gecommen, soedat sij hun t'achterheidt niet en consten voldoen, 't selve zal sijn tot peryckel ende schade van de

/66/ weesen, ende niet van de momboirs, die alsdan mit hun aendeel solden volstaen.

12.

Als een momboir aen de weesen, uuyt crachte van vonnissen, yet betaelt oft voldoet, daerinne hij tot behulp ende onderstandt is gehalden, oft daarvan bij zijne mitmomboirs het peryckel mede gedraeghen moet werden, Soe heeft hij derweghen sijn verhael ², op dengeenen die daervoor ierst was gehalden, oft op elck van de mitmomboirs voor hun aendeel bij wegghen van executie, al oft hij cessie oft overgevinghe van der weesen recht ende vonnisse hadde vercreghen.

13.

Ende oft daer eenich van onbetaelbaer, oft onmachtich om te betaelen were geworden, Soe moet het gebreeck in 't gemeyn gedraeghen werden, tusschen die momboirs die betaelbaer gebleven zijn, sonder dat d'een meer gehalden is daarvan te draeghen ofte te betaelen als d'ander: Beheltlick hun verhael op hunne medemomboirs, wiens deel sij onder hun moeten verdeylen, als hij tot beteren staet ende middel zal zijn gecommen.

14.

Den momboir die wegghen zijne handelinghe bewindt ofte bedieninge van de momboirie, bij sijne reeckeninge oft andersints aen de weesen schuldich oft ten achteren blijft, is gehalden 't selve hun aenstondt te voldoen, sonder hem daertegens bij cessie ofte overgevinghe van sijn goederen noch bij atterminatie ofte vercrijginghe van dach van betaellinge, te moeghen behelpen.

15.

Ende oft geviel dat die weesen oft vermombourde persoonen den momboir zelver schuldich bleven, moeten hem sulcx oock sonder vertreck opleggen ende betaelen, ende ofter questie oft geschil viele, wie tevooren ofte ten achteren waere, solde alsdan d'een den

1. Hun: erratum editie 1620: hem.

2. Verhael: erratum editie 1620: gehael.

anderen verzekeringhe oft handtvuldinghe moeten doen, naerdad de gelegentheyt van de zaecke voor d'een oft d'ander claerer ende waerschijnlicker zolde zijn.

16.

Niettemin al en waerd er geen sekerheyt gestelt, soe sijn evenwel die goederen van de momboirs ende weesen ten beyden zijden bij stillswijgende pandtschap generalijck verplicht, voor des eens oft des anders t'achterheyt, om daerop voor andere crediteuren hun verhael te hebben, volgende 't geene hiernaer onder de titels van pantschap, ende van preferentie oft voordeel van de crediteuren hun verhael te hebben, volgende 't geene hiernaer onder de titels van pantschap, ende van preferentie oft voordeel van de crediteuren wordt gesagt.

/67/ 17.

In 't geene daerinne de momboirs gehalden sijn, 't sij van claere penninghen, oft van 't geene sij bij bedroch ofte groeve onachtsamheyt versuympt hebben, daervoor moeghen hunne erffgenaemen oock aengesproecken worden, maer voor geringhe oft daegelicxe ende gemeyne versuymenissen oft onachtsaemheyt, en sijn d'erffgenaemen niet gehalden, ten waere dat ¹ de momboirs daeraff profijt hadden gehad, oft dat zij binnen hun leven daervoor gerichtelick waeren aengesproecken.

18.

Als jemandt is gemaect overmomboir van zijne eygene oft andere kinderen, ende datter noch eenighe andere momboiren sijn gestelt: Soe word den overmomboir alleen verstaen te wesen toesiender op de momboirs, opdat sij hunne handelinghe wel ende terechte doen, hun als goede ende getrouwe momboirs draeghen ende quyten, sonder hem anderssints de handelinghe van de goederen te derven onderwinden.

19.

Welcken volgende sijn alsulcke overmomboirs ter zaecken van de handelinghe ende bewindt van de momboirie niet gehalden te verantwoorden, ten waere dat op de momboirs geen verhael en waere, ende dat sij in gebreeck waeren geweest op den handel ende onderwindt van de momboirs goede toesicht te nemen, ende daerinne gebreeck vindende, deselve te doen affstellen, ende de weesen van eenen anderen bequaemen momboir te versien.

1. "Dat" ontbreekt in ASO 591.

Vijfften Titul

Van onghelyckde vrouwen.

1.
Onghelyckde vrouwepersoonen geen coopvrouwen zijnde, al sijn sij weduwen ofte mundich, en moegen geene schadelicke verbintenissen¹, bekentenissen, ofte andere contracten doen oft aengaen noch oock volmacht geven om die te verlijden, dan voor schepenen ofte gerichtlick, ende bij gebreecke van sulcx, moeghen die
/68/ verbintenissen, bekentenissen oft contracten wederroepen, ende daarvan scheyden.
2.
Des sijn die vrouwen in sulcken gevallen gehalden weder te geven, alle 't geene sij daerbij bekent hebben, bij hun ontfangen ende genoten te sijn: ten waere dat zij dem niettegenstaende bereydt waeren den eydt te doen, sulcx niet ontfanghen te hebben, in welcken gevalle men nochtans hun 't selve sal moeghen overtuyghen, ende alsoe sijn verhael hebben.
3.
Onghelyckde vrouwepersoonen, willende eenighe contracten oft verbintnisse gerichtlick bekennen oft verlijden moeten daertoe versien worden mit eenen momboir, diewelcke bij haer gekoesen sijnde, op haer verseuck, daertoe bij den gerichte word bestedicht: tenzij dat het gerichte oorsaeck hebbe om 't selve aff te slaen.
4.
Ende mit alsulcken momboir moeghen onghelyckde vrouwepersoonen allerhande contracten aengaen, gelijk oft mannspersoonen waeren, sonder dat die momboirs alsoe gestelt, gehalden ofte gewoon sijn eenighen eydt te doen, ofte wegghen alsulcke contracten in 't minste sijn gehalden.
5.
Soe wanneer vrouwepersoonen hun selven ofte hunne goederen, voor eens anders scholt willen verbinden, alsdan en is niet genouch, dat sij in der manieren voors. van momboir versien werde, maer is daerenboven van noode, dat zij ierst mit voorgaende onderseuck van den gerichte daertoe werde geauthoriseert ofte gemachticht.
6.
Niettemin al waer 't dat eene onghelyckde vrouwe eenich contract hadde aengegaen, d'welck voor schepenen niet en waere bekent als voor, oft daerinne sij bij gebreecke van autorisatie niet gehalden en waere, ende dat sij nochtans 't selve mitderdaet volde-
de, soe en solde zij naemals daeraff niet moeghen wijcken noch wederheyschen², 't geene sij eens goetwillich hadde betaelt tot voldoenninghe van dezelve.

1. Verbintenissen: erratum editie 1620: verbontenissen.

2. Wederheyschen: erratum editie 1620: verheysschen.

7.

Hylicxe voorwaerden ofte ¹ contracten van vrouwepersoonen, sijn van weerden, al en sijn die niet voor schepenen gepasseert oft bekendt: Beheltlick dat soe wanneer die vrouwen onder hunne jaeren sijn, dieselve hylicxvoorwaerden moeten gemaect werden mit wille ende ten overstaen van de alders, momboirs, ofte naeste verwandten oft in plaetse van hun eeni-

/69/ ge van den gerichte daertoe te stellen, soe hier bevoorens noch is gesaght.

8.

Item ongehylickde vrouwen, als zij mundich ofte weduwen sijn, moeghen haere erffgoederen verpachten ofte verhuiren, die jaerlicxe incompsten daervan, ende van haere renten ontfanghen, daervan quictantie ende handtschriften geven, ende anderssints mit dieselve incompste ende renten ende alle hunne andere gereede goederen doen, ende die laeten bringhen, ende vervrembden, daer ende soe haer dat gelieft, sonder dat van noode is daerom voor schepenen te commen.

9.

D'welck oock plaetse grijpt, al waer 't dat die vrouwepersoonen dieselve gereede goederen wolde wechgeven bij maniere van ghifte, Beheltlick dat sij 't selve doen staendts voets, ofte bij daedelicke overleveringhe van 't geene dat gegeven wordt, ende niet alleen bij geloeftte ofte verbintenisse, want in dien gevalle die solde moeten geschieden voor schepenen, in der manieren hierboven verhaelt, om die gerichtlick te moeghen heysschen.

10.

Van gelijcken moeghen ongehylicde vrouwen mundich ofte weduwen sijnde, bij coop, ingeldinghe oft anderssints handelen, 't geene dat tot haere cleedinghe, reedinghe ende huysshaldinge behoort, ende sijn gehalden ende moeghen daervan hun handtschrift geven, ende uuyt crachte derselver oft anderssints mit rechte tot betaelinghe bedwonghen werden, ofte die scholt gerichtlick bekendt were.

11.

Ongehylicde vrouwen, die daegelicx op hunnen naem ingelden ende uuytvercoopen, moeghen allerhande coopmanschappen doen, ende derweghen van hunnen handel burge blijven, handtschriften geven, ende anderssints haer verbinden, sonder momboir, ende voirts alles doen denselve hunnen handel aengaende, dat een mann doen mach.

12.

Maer ongehylickde vrouwen al doen zij coopmanschappen, en moeghen buyten hunnen handel geene burghe werden, noch oick eenighe opdrachten ofte verbintenisse van erffgoederen doen, dan gerichtlick ende mit eenen momboir, als boven, om daeruuyt oft deshalven bestendelick mit recht aengesproecken te moeghen werden.

1. Ofte: erratum editie 1620: ende.

Twede Deil

Van verscheide gedaente oft gesteltenisse van goederen, lasten ende servituten oft dienstbaerheiten daerop commende.

Iersten Titul

Van verscheidenheit van goederen

1.

Die goederen werden naer landrecht gedeilt in ruerlicke ende onruerlicke, ofte haeffelicke ende erffelicke, ende onder d'ein ende d'ander sorten van dien, werden begrepen allerhande gerechticheiden, als schulden, actiën ofte gerichtlicke clachten, renten, tinsen, erfpachten ende meer andere, volgende 't geene onder den titul van rechten van gehylickde personen, naerder is gesacht, ten waere dat claerlicke blieke oft verstaen couste werden, dat sprekende van ruerlicke oft onruerlicke goederen, die meininghe anders waer geweest.

2.

D'onroerliche oft erffelicke goederen werden voorts naer landrecht bei tweederhande maniere verdeilt. Als in den iersten in aengestorven oft patrimonial, ende in aengewonnen oft gheworvene goederen, 't sij dat dieselve gewonnen ofte geworven sijn, staende den eestandt van mann ende vrouw, ofte daerbuiten, 't waere voir oft naer dato van dien, waarvan die verscheidene gerechticheit, 't sij in 't scheiden van den bedde tusschen een lancxlevende ende d'erffgenaemen van den iersten afflijvighe, oft in versterffenisse tusschen die bloetsverwandten, onder den titul van rechte van gehylickde personen, ende den titul van wettige versterffenisse is verhaelt.

3.

Ten andern werden d'onruerlicke goederen gedeilt in vrije, eigen, schepenen oft allodial, ende in hofhoerige goederen, daarvan die vrije eigen goederen van geine grontheeren werden gehalden, end oversulcx vrijelick verhandelt, vervremt end belast mogen werden, sonder daertoe jemants als grontheeren beliefte te gesinnen, ende aengaende die hoffhoerige goederen, als sijn

/71/

leenen, lijffgewins-, kurmoedige, tins- ende erffpachtgoederen, die worden van den grondtheer ontfangen ende gehalden, ende en moeghen sonder sijn beliefte te versuecken, ende hem van sijne gerechticheit te vernuegen niet verhandtplicht, versett oft belast werden.

4.

Dat men in 't gemeyn seght, dat besit van onruerlicke goederen, sonder heer ende hoff geen besit en is, heeft dit verstandt: dat alsulck besit, geen recht van eygendom, pant-

schap, oft andere erfvelicke gerechticheit en geeft, al hadde der besitter oft sijn voorsae-
ten daertoe wettigen titul, 't sij van coop, gifte, verbintnisse oft andere dergelijcke,
bequaem sijnde om recht te geven, maer dat daerenboven daertoe van nooden is, wettig-
he opdracht, verbintnisse oft erfvestinge voir heer oft sijnen officier ende gerichtsluy-
den, 't sij leenmannen oft laeten als 't hoffhoerighe goederen sijn, oft voir scholtis,
richter oft voeght, ende schepenen als 't vrije eigene oft schepene goederen sijn.

5.

Dergestalt, dat soelang het dadelick besitt, ende gebruyck niet en is bevesticht bij wet-
tighe erffnisse oft opdracht, oft anderssints soe men dat voir heer ende hoff gewoon is
te doen, tot die besetene goederen altijt openstaet 't recht van vernaerderinghe oder
beschudt, 't sij voir den heer oft die naeste vrienden, ende dat die ierst daerin ter goeder
trouwen geërft is, 't sij bij den voirgaenden eigenaer, oft sijne erfgenaemen, oft die ierst
daervan wettelicke verbintnisse heeft, voirgaet den anderen ende het beste recht heeft.

6.

D'welck nochtans al te verstaen is, ten waere dat men in sulcken besit, soe langen tijt
geweest, dat 't selve genoich waere tot landtsrechtelicke oft gewoonlicke verwijlinge¹
ende verloop van tijt, om daarmede volcomen eygendom van het goet te vercrijgen:
Want solde alsdan alsulck besit oock sonder heer ende hoff, van gelijcke cracht ende
werckinge sijn, al oft der besitter gerichtlick voor heer ende wett waere geërft ende
geguedt, volgende 't geene onder den titul van verwijlinge breider wordt gesacht.

7.

Desniettemin, al waer 't dat jemant eenig goet, sonder heer ende hoff den tijt van ge-
woonlicke verwijlinge oft prescriptie hadde beseten, solde der heer als 't selve tot sijnder
kennisse solde sijn gecommen, sijne gerechticheyt op den besitter voir den toe-
commenden tijt moeghen vervolghen, ende hem als heer doen bekennen, ende op sijnen
boeck doen aenteickenen, ende hem voortaan tot hetgeene dat naer der goederen wesen
daertoe staet, doen betaelen oft volbrengen.

8.

Ende om daertoe te geraken, mach der heer altijt alsulck goet aenslaen, oft sijn handt
daerop leggen, 't sij voir oft naer dato van dien tijt van verwijlinge, maer als daertegens
gerichtelick stoer oft wederseggen wordt gedaen, bij den besitter, oft dat hie den heer
het recht biedt, soe moet der heer die handt wederom opheffen ende daervan doen, totdat
hie vonnis tot sijn voordeel heeft vercreghen.

9.

Ten anderen wordt het besitten² sonder hoff ende heer voir gein besitt gehalden, tot
sulcker meyninge, dat als men bij den heer oft sijn gerichtsluyden, daerin niet en is
geërft, ofte op des heeren boeck als erfvolger bekendt, der besitter hem mit alsulcken
besitt noch tegens den heere te saecke van sijn gerechticheiden, noch tegens jemandt
anders, der bei hoff ende heer op voorgaenden³ wettigen titul daerin is geërft, en⁴ can

1. Verwijlinge: erratum editie 1620: vorwijlinge.

2. ASO 591 heeft "besith".

3. Erratum editie 1620: voorgaen.

4. ASO 591 heeft "niet en".

behelpen, om in 't selve besitt mit rechte gehalden te werden, danwel om daerin te blijven totdat hie mit recht daeruuyt gestelt is.

10.

Als vele personen als naeste erffgenaemen den heer daarvan 't goet hoffhoerich is, hebben bekendt oft van hem begeert hebben bekendt ende ontfangen te werden, mits betaelende de gerechticheit daertoe staende (d'welck der heer niemandt en mach weygeren sonder achterdeil van jemandts anders gerechticheit, ende oft hie 't weygerde, sal 't zelve voor gedaen gehalden worden) soe wordt in 't natuerlick besitt ende gebruyck gehalden niet der den heer ierst gekendt oft aensoght heeft, maer der die possessie ende gebruyck van hun ierst aenveerd heeft.

11.

Ende oft het besitt ende gebruyck van einich goet bie ein persoon wettelick waere aenveerd oft versoght, dat is aen oft in bijweesen van dengeene die naer landts gebruyck gewoon sijn daerover te staen, ende bie den andere niet, maer dat hie 't selve sonder hun overstaen oft sonder hun daertoe t'aensuecken hadde aenveerd, soe wordt daerin gehalden die wettelick daerin is gecomen, ofte die daertoe wettelick aensueck heeft gedaen, al eest dat der ander hem ierst metderdaet daerin gestelt heeft,

/73/ ende en mach bei den anderen daeruuyt niet gesteldt, gestuert noch belet werden.

12.

Doch en duert het besitt ende gebruyck van dengeenen der einich goet ierst, als erffgenaem, heeft aenveerd, 't sijn gerichtelick oft sonder gericht, niet langer dan totdat bij kennisse van de zaecke bevonden is, wer daertoe, als waerschijnlicke naeste erffgenaem oft erffvolger, ten beste berechticht is. Want woird derselver daerin gehalden voir alle anderen, al hebben sie oock den heer eer bekendt, volgende 't gemein landtrecht daerbij der doode den levendige becleidt oft in sijn besitt stelt.

13.

Des moet der erffgenaem oft erffvolgher den heer daarvan oock kennen, al eer hij tot vervolgh van 't besitt ende gebruyck mit recht mach commen. Want gelijk gesaght is, besitt sonder hoff oft heer, en is gein besitt, ende overzulcx en mach men noch als heysscher, noch als verweerder, hem daarmede behelpen, voir ende aleer der heer is bekendt: ten waere om hemselfen daerinn te doen halden tegens daetelicke affneminghe, stuernisse oft beletsel, volgende 't geene onder den titul van vervolgh van sijn eygen goet is gesaght.

Tweede Titul

Van renten

§ 1. *Verscheidene manieren oft gestaltenisse van renten ende 't recht daertoe staende*

1.

Bie erffgiften mach men so veel onloosbaere renten ofte tinsen besprecken ende bekenen als den erffgifter ende erffnemer belieft, ende alsulcke renten ende tinsen en mach men niet affquyten, dan bie wille ende toelaetinghe des erffgifters, ofte recht daertoe hebbende, al waeren 't oock lijffrenten.

2.

Alle renten bie erffgiften oft oick om malckanderen tegens erffgoederen te vergelijcken, bij scheidinge ende deilinghe

/74/ bekent, werden gehalden voor onloesbaere: ten waere dat die schepenebrieven oft maechgescheiden, uuytdruckelick quytinge inhielden, oft dat dieselve die somme, daervoor die tot vergelijckinge sijn bekandt, mede brechten, oft dat die op leengoederen waeren bekandt ende gestelt.

3.

Men mach in erffghifte scheidinge ende deilinge ondersprecken, dat men die renten daerbie bekandt, in al, ofte in deile sal moeten quyten, ten daege daerbie genoempt, ende en is alsdan sulcke scholt eigentlick geine rente, maer eine schatschult, daeraff der schuldenaer die heuftenninghen mit den besproecken verloopect, t' sijnen tijde schuldich is te betalen, oft daernaer, als 't den rentheffer dat belieft.

4.

Desgelijcx mach men bie erffgevinghe, scheidinge ende deilinge besprecken, dat men die rente daerbie bekandt, mach quyten den penninck sesteen, achteen, twintich, viertwintich ofte meer, soe partijen des bie die erffgevinge oft scheidinge ende deilinge eins connen werden, maer niet min dan den penninck sesteen.

5.

Alle renten ende tinsen bie gifte, testamente, ofte anderen uuytersten willen gelaeten, ofte gegeven, tot wat einde ende uuyt wat oirsaecken dat het sij, sijn quytbaer den penninck sesteen, ende 't malder rogen naer advenant, dat 't malder drie jaer voir, ende drie jaer naer die verlijdinge van de rente, ter merckt gegolden heeft, ten huysse van den uuytreicker ende schuldenaer, oftewel tegens twintich stuyvers het vat.¹

6.

Welverstaende dat soe wanneer die testamenten, brieven, ofte bescheiden daeraff gemaect, uuytdruckelick waeren mitbrengende, dat die onloesbaer, oft tot hooger prijs te

1. Ten huysse van den uuytreicker ende schuldenaer, oftewel tegens twintich stuyvers het vat: erratum editie 1620: oftewel tegens twintich stuyvers elck vat, ten huysse van den uuytrecker ende schuldenaer.

lossen solden sijn, alsdan men daerin solde hebben te volghen den inhalt derselver brieven.

7.

Men mach geine erffelicke renthen mit gelde noch andersints van nieuws coopen ofte doen bekennen, op huys ofte andere erven, dan loesbaer tegens den penninck sesteen, ten minsten, ende lijffrente op ein lijff den penninck acht, ende op twee lijven den penninck teen, mits daervoir denselven prijs sonder bedroch ofte geveinstheit betaelende.

8.

Maer renten van tevoirens bekant, die mach men coopen, 't sij bie gerichtlicke uuytroepinghe, uuyter handt oft anderssints

/75/ voir sulcken prijs als partijen connen overcomen, al is 't onder de hoeftsomme, daervoir die verliden ende bekendt sijn geweest.

9.

Soe wanneer eenige nieuwe rente is gecocht, ende bekent, onder den geoirloeften prijs, die is voir soeveel diese clausule aengaet van onweerden, ende volstaet alsdan der uuytgelder altijts, mits gevende jaerlicx, den penninck sesteen, ende hadde hie immiddels einich verloop hoeger betaelt, solde commen in mindernisse van der heuftsomme.

10.

Insgelicx en mach gein rente bekendt werden, daarvan einige toecomende verloop in de heuftsomme begriepen is, ende oft 't selve mitderdaet geschiede, sal 't selve datter bie gesat is, mit noch soeveel van 't 't geene getelt is, verbueren, tot profijt van den heer ende der armen.

11.

Item men en mach geine renten mit gelde coopen om daervoir jaerlicx t'ontfangen korn, wijn, olie, oft andere vruchten, oft gewasch, noch oick beesten, botter, salt, holt, vlasch, oft andere waeren, van wat wesen oft gesteltenisse die solden moegen sijn, ende oft die mitderdaet worden bekendt, sal der rendgever volstaen, mits betaelende den penninck sesteen in gelde.

12.

Ende hadde der coeper der renten immiddels einige verscheenen pachten oft verlopen van alsulcke vruchten ofte waeren ontfangen, daarvan die weerde meer solde belopen, dan het geoirloeft verloop, tegens den penninck sesteen, 't selve solde commen, tot verminderinge van het capitael, ofte heuftsomme van de rente, als voir.

13.

Item men en mach geene renten coopen mit waeren ofte coopmanschappen, ende oft het geschiede, soo is de bekentenisse van de rente oick crachtlois, ende van onwerden, al waer 't dat der inhalt van den brief, anders medebrocht: Ten waere dat deselve coopmanschappen geschat¹ waeren, tot haeren oprechten prijse, daervoir die schuldeners tevrieden waeren, die terstondt te aenveerden, ende denselven prijs gereit op te leggen, ende te betaelen.

14.

Ein coeper van rente, en mach nimmermeer bedinghen, noch bie schepenebrieven bevoirwaerden, dat men hem die vercochte oft bekende rente in al, oft in deil, op sekeren tijt

1. Geschat: erratum editie 1620: geschiet.

oft tot zijn geliefte solde moeten loessen, maer is die loessinghe, niettegenstaende alsulcken bespreck, oft voirwaerde, altijts staende
/76/ ter beliefte des uuytgelders oft eigenaers van de panden, daer die rente op staende is.
15.

Ende oft jemant voir den toecomenden tijt alsulcke bespreck dede, soe solde alsulcke bekentenisse van rente, gehalten worden, voir ein woeckerlick contract, ende alletgeene, dat uuyt crachte van 't selve ontfangen is, sal ¹ gerekent ende affgecort worden op de heuftsomme, al oft hie zijn gelt op woecker oft sieker winne onder sijne bloote handschrift hadde gegeven.

16.

Wie gewoonlick is, tenminsten eilff jaeren einigen tins oft rente uuyt sijnen erve oft huys te betaelen, moet die blijven gelden, oft dieselve affloessen ende quytten, mit den verloop, al en zijn daeraff geine brieven te vinden, tensij dat hie weet ² te betoenen, dat alsulcke betaelinghe bij dwaelinghe is geschiedt, oft dat hij anderssints in de rente niet gehalten en is.

17.

Maer soe wanneer men einighen tins ofte rente ³ drie-en-dertich jaeren lanck, ende vier maenden vervolgens heeft betaelt, alsdan en word men niet ontfangen om te bewijzen, dat die betaalinghe bij dwaelinghe is gedaen, oft dat men daerinne niet gehalten en is, maer moet men die rente blijven gelden, ende betaelen, al oft die wettelick waeren bekendt.

18.

Der eine rente ofte tins, daeraff brieff ende siegel zijn, gewoon is te betaelen, ende dieselve eilff jaeren lanck betaelt heeft, als voir, die moet dieselve rente blijven betaelen, al waer 't oick dat hie die panden oft erven, daer die rente op staet ⁴, niet en hadde noch besaete.

19.

Maer can der rentgever soeveel doen op sijne costen, dat diegeene, die de verbonden panden besitten, die rente uuyt dieselve panden voirtaen tevreden zijn jaerlicx te blijven gelden, ofte aff te leggen, indien die loesbaer zijn, soe blijft d'ierste betaelder mits oplegende den achterstel daarvan voirts ontlast.

§ 2. *Betaelinghe van verloope van renten mit wat gelde, ende tot wat prijs die te doen is.*

1.

Die jaerlicxe betaelinghe van den verloope van de renten, 't sij mit prijs van gelde, oft bie erffgevinge, scheidungge ende deilinge, testamente, ghifte, hylicxvoirwaerde oft anderssints bekendt, wordt gedaen, mit ganckbaeren gelde, ten daeghe van de betaelinghe loop hebbende: ten waere datter sekere speciën ofte

1. Is, sal: erratum editie 1620: zijn solde,

2. Hie weet: erratum editie 1620: hie dat weit.

3. Erratum editie 1620: renten.

4. daer die rente op staet: erratum editie 1620: daer die renten op staen.

/77/ stukken van gelde waeren ondersproecken, gelijk hieronder naerder gesaght word, ten aensien van de loessing van deselve renten.

2.

Als einighe renten mit gelde sijn gecocht, om jaerlicx t'ontfangen, siekere wahren, graenen oft andere vruchten, soevern het blijkt van den prijs daervoor die sijn bekend, soe moeten dieselve renten gebracht werden tot gelde, ende volstaet den rentgelder, mits die betaelende in loopende gelde, tegens den penninck sesteen.

3.

Ende als niet en blijkt van den prijs die voir alsulcke renten is gegeven, soe moeten die evenwel gebracht worden tot gelde den penninck sesteen, naer advenant dat die vruchten ofte waren drie jaeren voir, ende drie jaeren naer de bekentenisse van deselve rente gemeinlick gegolden hebben, d'welck tot coste van den rentgelder ondersocht ende geslicht moet werden.

4.

Doch soe die rente is belaght voir dato van de placate van den jaere 1571. sal der rentgelder duerende d'ondersueck ende beslichtigung van dien, die betaeling van alsulcke renten vervolgens blijven doen, in vruchten oft in waren, volgende die rentbrieven, mits bij den rentheffer stellende cautie ofte versiekerheit van 't geene hie alsoe teveel sal hebben ontfangen, weder te geven ofte te laeten corten.

5.

Ende is die rente belacht naer 't jaer vijftienhonderteinentsieventich, sal der rentheffer bij eide den prijs verclaeren, ende soe hie verclaert den prijs niet te weeten, sal der rentgever geine betalinge gehalten sijn te doen, bis soelange end totdat die voirschrevene¹ ondersueckinge ende beslichtinge is gedaen end volbracht.

6.

Niettemin al waer 't dat niet en blicke, dat alsulcke cornrenten mit gelt waeren gecocht, soe wanneer nochtans bevonden word, dat die naemaels aen eenen² derden voir sekere somme van penningen ofte prijs waere vercocht ende opgedraegen, soe vermach der rentgever hem daarvan ontlasten, mits betalende ende wederkeerende denselven prijs, die den lesten coeper daervoor gegeven heeft.

7.

D'welck oick plaetse heeft, niettegenstaende einich verloop van tijde ofte prescriptie ter contrariën, blijvende anderssints alle andere voirwaerden, verbintenissen, erflickheit, ende andere versekerheit, van alsulcke veranderte renten in hunne cracht, al oft dieselve veranderinge niet en waere gedaen naer

/78/ uuytwijzen van de voirschrevene placate van den vijften meert van den jaere vijftienhonderteinentsieventich.

8.

Niemant, wie hie sijn, geistlick oft werlick, van binnen ofte van buiten diesen Overquartier, heffende einighe renten ofte lijffrenten op einige huysen, panden, oft gronden van

1. Voirschrevene: erratum editie 1620 voirschenen.

2. Eenen: erratum editie 1620: den.

erven binnen diesen quartier geleghen, en mach dieselve renten niet langer laeten ver-
loopen dan vijff jaer.

9.

Ende oft jemandt sijne renten langer liet verloopen, soe solde alle voordere verloopen
commen te smiltten, ende solde daervan op sijn onderpant niet meer moeghen heisschen,
noch verhaelen, noch van den besitter van denzelven, noch van de mede onderpanden,
noch van de renten, dan vijff jaeren, als voir.

10.

Beheltlick nochtans, dat soe wanneer der rentier als hie vijff jaeren ten achteren is,
aengevangen heeft op sijn onderpant gerichtlick vervolch te doen, ende daervan niet en
heeft opgehalden, hie alsdan op denselven pandt voirts alles mach verhaelen, dat gedue-
rende sijn vervolgh is vervallen ende verschienen.

11.

Insgelijcx wan der rentier den rentgever oft besitter van den onderpandt bie personeele
actie heeft aengesproecken, oft dat derselver oft rentgever gemaent sijnde, uuytstell heeft
versocht, ende nieuwe geloeftte van betalinghe¹ gedaen: Soe blijft alsdan der rentier op
sijn geheel tegens denselven besitter oft rentgever, maer niet op den pandt oft derde
persoon.

12.

Als ein onderpant mit renten belast sijnde, bie den eigenaer in veele deilen gespleten oft
aen verscheidene persoenen veraliëniert oft overgegeven word: Soe blijft nochtans de
rente ongesplieten ende bepant, op alle die deilen, gelijk tevoirens, end mach ein jege-
lick van de eigenaers daervoor in 't geheel aengesproecken worden, al oft van den gronde
geine splijtinge en waere gedaen.

§ 3. *Quytinge ende ontlastinghe van renten wie ende in wat gelde die gedaen mach
werden.*

1.

Alle renten die mit gelde betaelt werden, daeraff der oirspronck oft oirsaecke niet en
blijckt, sijn ende worden gehalden voir loesbaer, niettegenstaende dat die brieven van
geine loessinghe en vermaenen, end soeverre dieselve sijn bekend mit sekeren prijs van
gelde, soe sijn die tot gelijcken prijse loesbaer, ende als van den prijs niet en blijckt, sijn
die loesbaer tegens den penninck sesteen.

/79/

2.

Item, al is 't dat in einige schepenenbrieven staet bevoirwaert, dat men einige renten
binnen sekere besproeckene jaeren ofte tijde solde moegen quyten, maer daernaer niet:
dem niettegenstaende, is die rente altijt quythaer, soewel naer den besproeckenen tijt als
voir. Ende dat eins t'einigen tijde ter lossinghe gestaen heeft, is ende blijft altijt loesbaer,
sonder dat enighe prescriptie daertegens staet ende plaetse hebben can.

1. Betalinghe: erratum editie 1620: betalinghe heeft.

3.

Der rentgelder en mach geine renten affquyten tot achterdeil van dengeenen dem die rente voir d'affquytinghe verbonden, oft opgedraeghen is, soe wanneer men hem scriftelick insinuatie ofte weete heeft gedaen van de verbintenissee oft opdracht van deselve rente: Ten waere dat hie daarvan ierst denselven¹ die weete dede, om tot sijne versekerheit hem te doen versien, soe hem dat goet dunckt.

4.

Als enighe renten geloest ende gequieten worden, daeraen ein ander die tochte heeft, soe mach der eigenaer van die rente die loespenningen tot hem nemen, mits daervoor aen den tochter ein ander rente bekennde, ende die behoirlick mit genouchsame onderpanden versiekerende.

5.

Al waer 't dat jemant mit sijn eigen handschrift, 't sij op den rugge van den rentbrieff, ofte anderssints hadde bekent van de heuftsomme van einige rente betaelt te zijn, daermede en derff der loesser niet tevrieden sijn², maer moet der rentier des versocht sijnde, 't selve voir schepenen behoirlick bekenen, daertoe hie bie personeele actie oick mach bedwongen werden.

6.

Der einige renten affquyten wilt, moet boven die heuftsomme end achterstell oick betaelen die costen der siegel ende brieve van dieselve rente, maer van de opdracht oft vercoopbrieven derselver renten is hie ongehalden iet te betaelen, wie dickwijls dat die rente oick vercocht oft opgedraegen mach sijn.

7.

Die ein rente loest, soeverre dieselve rente is eine gelt oft loesbaer cornrente, volstaet mits betaelende die heuftenningen, ende daerenboven het verloop, naer rate van den tijt, dat die verloepen is: ten waere dat bij die verlijdinghe ofte bekentenissee derselver besproecken waere, dat men drie maenden voir die lossinge die solde moeten opseggen, in welcken gevalle men die verloepen van deselve drie maenden mede solde moeten betalen.

8.

Wanneer ein rentgever eine loesbaere rente loessen wilt ende der rentier weigerlick is die heuftenningen t'ontfangen: Soe moet der rentgever aen die persoon van den rentier ofte recht tot de rente hebbende, oft aen sijnen huysse gerichtlicke weete doen, dat hie die loessinge begeert te doen, ende dat der rentier die heuftsomme, volgende die verschrijvinge, comme ontfangen, die rentbrieven overleveren³ ende behoirlicke quytantie geve.

9.

Ende soevern der rentier binnen den gericht van den rentgelder niet en is woenende, moet hetselve gedaen worden bie brieven van den gerichte, daer het onderpant gelegen is, teneinde hie comme oft sende sijnen volmechtigen in 't voirs. gericht op siekeren dach, den 't gericht in die brieven sal bestimmen, mit genochsaem macht om sijne

1. Denselven: erratum editie 1620: den rentheffer.

2. Sijn: erratum editie 1620: te sijn.

3. ASO 591 heeft "overlevere".

heuftpenningen mit den achterstell van de rente te ontfangen, end die siegel ende brieff, end ander bescheit daervan over te lieveren, end behoirlicke quytantie te geven als voir.
10.

Welverstaende, dat soe wanneer die constitutie, oft verlijdinge van de rente, uuytdruckelick inhalt die plaetse daer die loessinge van die rente, die men van meininge solde sijn te doen, solde moeten geschieden, alsdan bie den rentgelder die weete gedaen solde moeten werden, aen den rentheffer, dat hie hem aldaer solde laeten vinden, om die heuftsomme mit de verschienen verlopen t'ontfangen, ende voirts te doen, als voir.

11.

Ende imfal der rentier alsoe wettigen weet gehadt hebbende, in den gerichte oft gesatte plaetse, niet en comt noch en send, om die penningen t'ontfangen, mach der rentgever alsdan, alle die penningen voir recht vertoenen ende tellen, ende 't selve doende, is ende blijft der rentgever daernae ongehalden end onbelast, van naer denselven dach einig verloop oft achterstell meer daeraf te geven.

12.

Sonder dat nochtans der rentgever gehalden is dieselve penningen onder 't gericht te moeten laeten, ende aldaer te stellen emmers niet eer, voordat men hem die rentbrieven ofte anderen bescheidt tot de gerechticheit van deselve rente dienende, heeft overgelievert.

13.

Maer als der rentier overlievert die siegel ende brieven, oft ander bescheidt daertoe dienende, mit behoirlicke schepene quytantie van de loessinge van derselver rente, soe moet den rentgever oick terstondt die heuftpenningen mit den verloop opleggen ende betaelen, ende bie gebrecke van sulcx, soe blijft die rente heuren loep halden, gelijk tevoirens¹.

/81/ 14.

Insoevern aever der rentier die bekentenisse mit het vorder bescheidt niet overgaeven², maer alleenlick stelde onder 't gericht, sonder wettige schepene quytantie, soe moet der rentgever die penningen oick stellen onder 't gericht, oft bij gebreeck van sulcx, blijft die rente loep hebben, als voir.

15.

Die penningen onder 't gericht gestelt sijnde, mach der rentgever dieselve penningen, totdat mit recht beslicht is, oft die rente loesbaer is ofte niet, ende soeverre die loesbaer wordt bevonden, totdat men hem tot sijnen coste heeft bekandt schepene quytantie, aldaer doen blijven, sonder ondertusschen in einige verlopen gehalden te sijn.

16.

Maer soe men bevondt die rente te sijn³ onloesbaer, soe sol die weete, presentatie ofte aanbiedinghe, ende die stellinghe van die penningen onder 't gericht, crachteloos ende van onwerden wesen, Ende solde der rentgever alsdan gehalden sijn die rente te blijven gelden, niet min ofte meer, dan oft daer geine weete ofte overleveringhe van de penninghen en weere gedaen.

1. Tevoirens: erratum editie 1620: is voirens.

2. Overgaeven: erratum editie 1620: overgeve.

3. Te sijn: erratum editie 1620: sijn.

17.

Soe wanneer einige rente is bekendt, om betaelt ende geloest te worden, in ponden, guldens, schillingen, stuivers end dergelijke gemeine munte, in diesen Overquartier ganckbaer: Soe mach der rentgever dieselve rente jaerlicx betaelen, ende oick loessen mit loependen gelde, gevende ponden voir ponden, guldens voir guldens, schillingen voir schillingen, stuivers voir stuivers.

18.

Van gelijcken soe wanneer in die brieven is besproecken, dat einige renten solden moeten betaelt ende geloest werden in siekere speciën ofte stucken van golde ende silvere munte, ende dat dieselve speciën aldaer sijn geweerdeert, ende gestelt op siekeren prijs van ponden, schillingen, stuivers ofte penningen, soe mach men des evenwel, oick niettegenstaende, dat die munte inmiddels is gehoecht ofte geleeht, dieselve rente jaerlicx betaelen ende oick loessen in loependen gelde, als voren.

19.

Maer als die rente is bekendt, om betaelt ende geloest te werden, in siekere speciën van golde ofte silvere penningen, sonder die weerde uuyt te drucken: Soe en mach men dieselve niet anders betaelen, oft affloessen, dan in gelijcke speciën alsser sijn besproecken, oft de weerde van deselve, nae die inwendighe duecht van deselve speciën.

20.

/82/ Wie ende welcke gestalt, die heuftsomme van renten verwijlt oft verjaert werden, word hiernaer gesaght onder den titel van prescriptie oft verloop van tijt.

§ 4. *Verlaetinghe oft vertijdinghe van 't pandt voir die rente*

1.

Der coeper ofte eigenaer van einige huysen, ofte gronden van erven, daerop einige tinsen, renten, erffpachten oft dergelijke lasten besat¹ sijn: Soe hie die rente niet geconstitueert noch behandelt en heeft, noch erffgenaem is van den verlijder, mach alsulck onderpandt verlaeten, tot behoeve van den rentier, ende andere daerop rent ofte anderen last hebbende.

2.

Welcken affstant gedaen sijnde, en is der gewesener eigenaer niet gehalden aen den rentier anders te betaelen, dan 't geene verlopen is binnen den tijdt dat hij het goet gebruyckt heeft, tot den dach van denselven affstandt, al waer 't oick datter² besproecken waere, dat der coeper, ofte eigenaer, die bekendte rente, solde betalen sonder des vercoepers last ofte schade.

3.

Als ein onderpandt verdeilt is geweest onder veele partijen, ende dat der rentier van elck ein, sijn aenpaert gewoen is geweest t'ontfangen: Soe mach altijt dergeener, der sijn aenpaert van die rente heeft betaelt gehadt, soeverre hie vanwegen die t'achterheit van

1. Besat: erratum editie 1620: besett.

2. Datter: erratum editie 1620: dat der.

die andere mede rentgevers mit recht van den rentier aengesproecken wordt, volstaen, midts verlaetende sijn aendeil van het onderpand, sonder in enige achterstedicheit gehalden te sijn.

4.

Insgelijcx wanneer bie den coop van einich goet, niet en is vermaent van die renten daer uuytgaende, ende dat der coeper oick anderssints daeraff niet en heeft geweeten: Soe mach der coeper van 't onderpant terstondt affstandt doen, sonder vanwegen die verlopen van die renten alsdan persoonlick gehalden te sijn, al waer 't oick, dat die due-rende sijn besit waeren verschienen.

5.

Dergeene der die rente selver heeft bekandt, ende sijne erfgenaemen en connen niet volstaen, mits het onderpandt verlaetende oft daarvan vertyende tot behoefte van den rentier, dan sijn schuldich ende gehalden die rente te betaelen tot die afflos toe, niette-geenstaende die vertyhinghe ende verlaetinge de sie oick gerichtlick gedaen solden moeg-hen hebben.

6.

Welverstaende dat der verlijder van de rente, ende sijne erff-
/83/ genaemen, het onderpandt van de rente wel moeghen vercoopen, ende anderen opdrae-gen, vermeldende van de rente daerop uuytgaende, ende dat soelange het onderpant bie die coopers, oft andere, op den last word beseten, sie niet gehalden sijn 't verloop van de rente jaerlicx te betaelen: Ten waere dat daarvan noch op die ¹ besitters van 't onder-pant noch op 't selve pandt gein verhael en waere.

7.

Van gelijcken in soevern der coeper oft ander besitter, van het onderpant, 't selve ver-laet, ende daerop verthydt, daermede is der verlijder derselver oft sijne erffgenaem van de rente niet ontslaegen, dan ingevalle der rentier van sijn pant sijne heuftsomme, ende 't gantse verloop niet en can become, ist end blijft die verlijder van die rente, ende sijne erffgenaemen daervoor verbonden.

8.

Des is der rentier gehalden, wanneer hij op sijn onderpant wilt procederen, oft vervolch doen, den weete daarvan te doen aen dengeenen, daer hie sijn verhael op nemen wilt, teneinde dat hie bie verhoeginge van 't selve, ofte anderssints sijnen schade mach voir-comen, ende oft hie alsulcke weete niet en hadde gedaen, solde hie sijn verhael verlie-sen.

9.

Al is dat der bekenner van de rente is gehalden (wie gesacht is) den rentier te voldoen, oft dat hie hem oick mitderdaet heeft voldaan: Soe en heeft hie nochtans daerom gein verhael tegens dengeenen den hie het onderpandt vercocht heeft, in soevern derselver coeper 't selve onderpant aen einen derden wederom heeft opgedraeghen.

10.

't Welck oick plaetse heeft, al waer 't dat in de siegel ende brieven mochte sijn gestalt, die clause *Van den last uuyten huyse oft onderpant gaende, jaerlicx te betaelen, sonder*

1. Die: erratum editie 1620: dien.

des vercoepers ende sijnen naecommelingen cost, last ofte schade, als sijnde dieselve clause alleen te verstaen, soelange der gelover ofte coeper daarvan eigenaer solde sijn, ende niet voider.

11.

Niettemin soe der bekenner van de rente, hem naerder wilt versien, soe mach hie den coeper doen beloeven, dat hie die rente, oft andere last, sonder sijnes vercoepers last oft schade, sal betalen, al waer 't saecke dat der coeper oft sijne naecommelingen het onderpandt aen andere hadden opgedraegen, oft anderssints 't selve hadden verlaeten, oft dat 't selve verargert waere worden, in welcken gevalle heeft hie sijn verhael tegens den coeper.

/84/ 12.

Niemandt en mach einich huys ofte timmeragie affbrecken, verargeren ofte laeten verval-
len, noch eenighe opgaende eicken, fruydt ofte aestboemen affhouwen, tot achterdeil van die rentheffers, rente ofte tins daerop hebbende, ende oft hie ter contrarie dede, mach mit den rechte bedwonghen werden, 't selve in staet te stellen, ofte den rentier schadeloos te halden.

13.

Van gelijcken en mach niemandt ein aldt uuytgaende teicken ofte bret van einich huys, tot achterdeel van den rentier veranderen, ende wechnemen, ende oft hie 't selve hadde gedaen, mach bedwongen werden om 't selvige wederom aldaer te stellen, oft te hanghen, opdat die renten ende tinsen daerop uuytgaende niet verdonckert en werden.

Derden titul

Van rechtlicke vervolch van betalinge van renten

[§ 1.] *Vervolch op den pandt ende vercoopinge van dien*

1.

Der renthier der vanweghen misbetalinghe uuyt crachte van siegel ende brieven, ofte ander wetlich bescheidt wilt vervolgh doen op sijn onderpand, der sal 't zelve bescheidt ofte copie autenticke daervan toenen aen scholtis ende schepenen van de plaetse daer het onderpandt geleghen is, mit sijnen wettigen titel ofte genochsaem bescheidt, dat hij is heer ende meester van de rente ende van hun versuecken ein arrest oft commer aen sijn onderpand.

2.

Welck arrest ofte commer vergundt ende gedaen sijnde, sal hie die weete wettelick daeraff laeten doen, soe aen de tochteneers (indien daer einige sijn) die hie weet, als aen die eigenaers van 't onderpand, teneinde sie het goet commen beschudden, duncket hun goet, ende sij daertoe meinden berechticht te zijn.

3.

Ende oft het onderpand niet bie den anderen waere gebleven, maer dat 't selve naermaels in twee ofte meer deilen waer gespleten geweest, soe en is niet genocht den wete te doen aen den gebruicker van 't principael onderpand, maer moet den weet oick gedaen werden aen de gebruikers ende inwoenders van alle ende ein jegelicke der gespleten huysen ofte onderpanden, oft anders en solde der commer niet voirdere strecken, dan ten aensiene van degeene aen dewelcke der weet gedaen is.

4.

Naerdan der weet van den commer gedaen is, moet het pandt in plaetse van verwekinge ofte vernieuwinge van den commer uuytgeroepen worden in de kercke, oft daer men gewoon is gelijcke uuytroeping te doen, van vierteen dagen tot vierthien dagen¹, tot drie reisen toe, opdat ein jegelick die hem recht daertoe vermett, spreke.

5.

Indien der eigenaer den uuytroep stoeren ende verhinderen wilt, soe moet hij den gedaenen commer voir twee schepenen ende gerichtsbode ontsetten, ende daervan den wete wettelick doen aen den rentier, der alsdan gehalden is sijne actie ofte gerechticheit ten naesten gerichtsdach bie heisch te werck te stellen, ende wordt daerop voirts de saeke bedingt ende beleidt, naer behoeren, tot den vonnisse toe.

6.

Ende soeverre der rentgever den commer binnen die kerckenroepen niet en ontset, sal der rentier in sijn onderpant doir den heer geïmmitteert oft gestelt worden, ende daerinne gestelt sijnde, sal sijnen eisch oft vermeth overgeven ende bewijzen, die rentgelders

1. Vierthien dagen: erratum editie 1620: vierteen.

daertoe gedacht, ende 't selve gedaen sijnde, sal hie in sijn uuytwinninge verclaert worden, volcommen te wesen.

7.

Naer d'welck sal der rentier der den commer heeft gelacht, die vruchten ende hueren van sijn onderpant genieten, soewel die alsnoch onbetaelt sijn, als die vallen ende verschijnen sullen van den tijt aff van den gelachten commer, totdat jemandt anders die alder recht van pandtschap heeft bie arrest ofte commerrecht, sijn vervolgh doet, ende al 't selve sal strecken tot affcortinge van sijne tachterheit.

8.

Ende daermede niet toecommende, sal voirts binnen vierteen dagen openbaerlick mit sonnedaechsche kerckgeboede oft affcondinge end bie pleckinge van billetten op de parochiale kerkckenduere oft andere plaetsen daer men dieselve gewonlick is te doen, verdachvarden, alle diegeene die einich recht aen

/86/ op ofte tot het besette pandt, solde meinen te hebben, 't sij van eigendomb, pandtschappe, oft alder pandtschappe van preferentie, ofte concurrentiën, oft anders, teneinde sie gehalden sullen sijn 't selve voir recht te brenghen, ende bewijzen, op pene van daeraff versteken te sijn op 't uuytgewonnen pandt.

9.

D'welck gedaen sijnde, moet den rentier ein geheel jaer verbeiden eer hie sijn onderpant mit den heere mach vercoepen, ende middeler tijt is voirts gehalden van drie maenden tot drie maenden ten iersten sondach van de maent bie kerckegebode, ende aenpleckinge van billetten doen dagen, als voir, alle diegeene die aen oft tot het goet ofte prijs van 't selve einich recht solden meinen te hebben, opdat hem ein jeder mach versien, soe hie, naer landtrecht, tot bewaernisse van sijne gerechticheit te raede sal bevinden te behoeren, volgende 't geene onder den titel van executie ofte voltreckinge van vonnissen is gesagt.

10.

Naerdath jaer ende dach alsoe is verloepen, oft voirbie gegaen, zedert d'uuytwinninge ende d'ierste uuytcondinghe ende pleckinge van billetten, is der rentier gehalden, om tot vercoepinge te commen, andere billetten door den heer te doen opslaen, op die duere van de parochiekercke, ofte raedthuis, ofte daer men anderssints gewoon is alsulcke billetten te slaen, inhoudende dat men alsulcken goet, d'welck genoempt end verclaert moet worden, sal vercoepen, op alsulcke plaetse ende dach, denwelcken moet sijn den iersten werckdach, naer verteen dagen van de ierste pleckinge van billetten, opdat alle diegeene die sulck goet begeren te coepen, op die aenbestimpte plaetse ende dach, sich laeten vinden.

11.

Van den aangestimpten dach van vercoepinge, wie oick van de naevolgende dagen, ende sonderlinge wanneer dat den lesten palmslach gegeven sal worden, sal men eins ende voir al, den eigenaer van den pandt, ofte tot wiens laste de vercoepinge geschiedt, die wete doen, 't sij aen sijne persooone oft aen sijnen huise, soeverre hie binnen 's landts is, opdat hie comme sijnen schaden verhueden, 't sij bie betalinge, besorge van verhoeginge van den pandt, ofte anderssints, soe hie te raede sal bevinden te behoeren, Ende ofte hie niet voirhanden, maer buyten's landts waere, soe sal der gerichtsbode den gebruicker van 't goet, den weet doen, mit der waerschouwinge, dat in soeverre

/87/ hie daerinne naeletig bevonden worde, dat hij dan alle costen draegen ende lijden sal, ende sal evenwel den officier toesicht nemen, dat alles richtich ende behoirlick geschiede, soe oick onder den titel van executie ende pandinge wordt gesaght.

12.

D'welck gedaen sijnde, sal op den bestimpten dach end plaetse die kertse aangesteken ende 't meist daervoir biedende den palmslach gegeven werden, ende sullen alsdan wederom nieuwe billetten opgeslaegen werden ter plaetsen als voiren, inhoudende den genoemen dach wanneer der tweede sitdach sal gehalden worden, d'welck wederom moet sijn veertien daeghen nae den iersten.

13.

Naer welcken tweeden sitdach, moet het onderpant op den derden aangestimpten dach, oick verteen daegen nae den tweeden openbaerlick vercocht worden, ten hoichsten prijs ende 't meist daervoir biedende, ende daernaer wordt den coeper daerin geërf, ende moet den prijs goetdoen ende betalen, ende voir, ende al eer hie 't selve heeft gedaen, en wordt wegen alsulcke gerichtlicke vercoepinghe ende erffnisse gein eigenaer van 't gecochte ende geërft goet.

14.

Soe wanneer der eigenaer ofte rentgever, sijn goet heeft laeten uuytwinnen, voir twee ofte drie jaeren verloeps, ende dat hie noch jaer ende dach daernaer niet en betaelt, terwijlden dat het onderpant ter kercken gebaad word, mach der rentier 't selve vercoepen, niet allein tot verhael van sijn verloop, maer oick van sijne heuftsomme ende costen, maer d'andere rentieren, geine uuytwinninge gedaen hebbende, sijn niet voirdere berechticht, dan tot voirderinghe van hun verlopen: ten waere dat den prijs van het onderpant niet bie en reickten, om hunne rente daerop goet te vinden, want alsdan solden sie oick moegen eisschen 't geene sie op 't pandt tecort solden commen, soeverre sie tot hun genuegen daarvan bie andere genoeghsame onderpandt niet en werden verzekert.

15.

In de billetten van de vercoepinghe moet der vercoeper alle die lasten die hie weit, oft geduerende den tijt van de kerckelicke affcondinge, ende plecken van de billetten, bevonden heeft voir hem op 't pant uuyt te gaen, ofte tot laste van 't selve te staen, claerlick uuytdrucken ende verclaeren, ende naementlick die hie bie sijn eigen brieven bevindt, dat daarmede 't pandt is belast op-

/88/ dat bie gebreecke van sulcx niemandt bie die vercoepinghe en werde vercort, ofte verongelijckt.

16.

Als die voirgaende lasten van renten, ofte andere, soe veel ende groet sijn, dattet pandt waarschijnlijk soeveel niet sal uuytbringen, als deselve mit de costen van executie sullen beloopen, soe en mach der uuytwinner die vercoepinghe niet laeten voortgaen, end den palmslach daarvan doen geven, tot achterdeil van de aldere rentieren, ofte bepande creditueren die hunne renten ende tachterheit ofte schult, geduerende den tijt van uuytwinninge, ende jaer ende dach daernaer van de kerckegeboden, ende pleckinge van billetten hebben aengegeven, tensie hie 't pant soe hooge heeft ingestelt, oft dat 't selve bie hem, oft andere bie verhoeginge soeverre is gebrocht, dat der alder rentier sijne rente ende 't gebruecklick verloop van deselve, hieronder vermelt, op het onderpandt mach vinden.

17.

Ende oft der jonger rentier oft uuytwinner niet geraeden en vonde, 't pant soe diere in te stellen, omdat hem 't selve soeveel niet weerdte en solde duncken te sijn, soe mach hie dien gerichtelick te coepe stellen, tot jegelicx hoegen, effen nae, ende soe niemandt op de behoorlicke coepdagen daervoor soeveel biedt dat d'alste rentieren het hun moegen hebben, mach daarvan bescheidt nemen.

18.

D'welck hebbende, mach alsdan commen op den rentbekenner ende sijne erffgenaemen, oft die anderssints wegen die rente gehalten sijn, om die betalinge van sijn verloop, ende daerbeneffens restitutie oft erlegginge van de heuftsomme derselver rente te hebben: ten waere dat der rentgelder, neffens die betalinge van 't verloop, bereit waere die rente tot sijn genuegen te bevestighen, ende besetten op andere goede panden, sterck genoegh sijnde tot betalinge van de heuftsomme, end jaerlicx verloop.

19.

Totdat het onderpant mit den palmslach vercocht is, mach alletijt der eigenaer ofte uuytreicker van de rente alnoch commen, ende den rentier sijne heuftsomme mit den achterstell ende d'onkosten van 't vervolch van de uuytwinninge, end des daeraen cleeft betalen, ende het onderpant loessen, indien 't hem belieft, maer naer den palmslach en word hie daertoe niet ontfangen.

20.

/89/ Ingevall die betaeling van de rente tot last van einen tochter staet, ende dat hie 't selve pandt niet en comt loessen oft beschudden, soe mach d'eigenaer dat doen, ende het onderpant voir sich behalden, sonder den tochter voirtaen daerane te kennen, ende daerenboven sijn verhael hebben op den tochter van sijne geliedene schade.

21.

Als noch der eigenaer, noch der tochtener het uuytgewonnen goet niet en beschudt, soe moegen 't selve doen alle andere rentiers ende crediteurs, 't sij reël oft personel, mits betalende aen den uuytwinner 't gene hie bie vercoeping op 't pandt solde moegen verhaelen, ende 't selve gedaen hebbende, moegen sie selver mit de vercoeping voirtvaren, tot verhael van 't geene daertoe sie sijn berechticht.

22.

Ende soe binnen den voirs. tijt dat uuytgewonnen pant niet beschudt en wordt, ende dat die gerichtelick bie den uuytwinner wordt vercocht, soe en sal nae den palmslach niemant daeraen recht van beschudt ofte loessing hebben, oick niet der eigenaer nae der doot des tochters, maer sal 't selve blijven aen den coeper.

23.

Den prijs ofte penningen van 't vercochte pandt moeten uuytgereickt ende verdeilt werden tusschen de rentiers soe dat behoert, stellende eerst ende voir al d'alste rentieren, soe aengaende hunne heuftsomme, als drie jaeren verloops, voir dato van hun besedt oft arrest, ende daernaevallen tot den dach toe van de vercoeping ende betaeling.

24.

Ende oft de coepenningen ofte prijs van 't vercochte onderpant niet genocht en waere, om alle die rentieren te voldoen, soe moeten die jongste, al sijn sie in 't pandt gestelt geweest, ende daerop vervolgh hebben gedaen, teruggestaen, totdat diegene die alder

verschrijvinge hebben, betaelt sijn: Voirbehalden denselven jongere rentieren hun verhael van 't geene sie tecort solden moegen commen op hunne mede oft andere onderpanden, oft elders daer sie meinen berechticht te sijn.

25.

Ende aenlangende 't verloop ende achterstedicheit van de aldere rentieren, die geine uuytwinninge gedaen hebben, volstaet der jonger rentier ende vercoeper van den pandt, mitz laetende denselven uuytreicken ofte volgen drie jaeren verloops: ten waere dat sie drie jaeren ten achteren gewest sijnde, aengefangen hadden op hunnen onderpandt te procederen, ende die-

/90/ dieselve proceduere vervolght, in welcken gevalle sij oick alles dat geduerende hun vervolgh is verschienen, solden genieten.

26.

Maer soe sie 't selve niet en hadden gedaen, soe en moegen sie in allen gevalle niet meer becommen dan die gemelde drie jaeren: ten waere dat sie hunne rechtsvoorderinge begoust hebbende, hun daerin gerichtlick indracht ofte stoernisse ende belet waere gedaen: Als wanneer sie op hun geheel blijven, om op 't pandt oick alles te verhaelen, dat naer datum van drie jaeren is verschienen.

27.

De uuytwinninge ende vercoepinge mit commerrecht, wordt in der manieren voors. niet allein gedaen voir achterstell van renten¹, ende andere jaerlicxe verloepen, maer oick van siekere somme van gereide schult, dan alsdan moeten alle die voirgaende bepande creditueren van renten, tinssen oft pensionen ten vollen betaelt werden, soewel van hun verloop, als van de heuftsomme, voirsoeveele den eigenaer selver gehalden solde sijn die te betalen, volgende 't geene onder den titel van rente is gesaght.

28.

Maer als d'uuytwinninge is geschiedt wegen verloop van renten, tinssen, oft pensionen, soe en is der uuytwinner aen die andere rente, tins oft pensionheffer², die geine vorderinge ende vervolch op hun pandt oft anderssints gerichtlick en hebben gedaen, niet gehalden meer te doen, ofte laeten betalen van den prijs van den uuytgewonnen pandt dan drie jaeren verloops, als voir, ende wordt voirts die verdeilinge van de coepenningen gedaen, naer voirgaenden dagementen van degeene die daertoe meinen berechticht te sijn, volgende 't geene onder den titel van executie wordt gesaght.

[§ 2.] *Vervolch op den eigenaer van den pandt*

1.

Der rentier oft andere gelijcke bepande creditueren, schepenenbrieven hebbende op gronden van erffen, mach voir het gebreeck van sijn verloepen den eigenaer van die panden oick aensprecken bie actie personele, voir den tijdt dat hie eigenaer gewest is, soe die rente bie sijne brieven is vermeldt, als daerop staende, oft dat hie anders siekerlick heeft gewieten, dat die daerop was uuytgaende.

1. Renten: erratum editie 1620: rechten.

2. ASO 591 heeft "pensionheffers".

2.

/91/ Waerop als hie vonnisse tot sijnen voordeel heeft vercriegen mach 't selve op alle des eigenaers gereide goederen, waer hie die vindt, te wercke stellen, ende die gerichtlick doen aenslaen ende vercoepen, maer op andere onruerlicke goederen die hem niet in 't besunder voor zijn rente zijn verbonden, en mach hie tot achterdeil van andere creditueren niet commen, voor ende aleer hie zijn eigen pandt heeft geproeft, ende dat die niet sterck genocht is bevonden voir die heuftsomme ende verloepen van sijne rente.

3.

Maer soeverre der eigenaer gein erffgenaem van den verlijder van de rente en is, ende dat hie niet en heeft gewieten van alsulcke belastinge: Soe en mach hie derwegen bie actie personele niet aengesproecken worden, maar solde 't verhael van de tachterheit gesocht moeten worden bie commer op 't pandt ende uuytwinninge van 't selve, als voir.

4.

Als der rentier oft crediteur 't sij reël oft personel het uuytgewonnen goet bij executie oft gerichtlick heeft doen vercoepen, ende daerbie tot sijne volle betaeling niet en can geraken, soe mach hij zijn recht wijders suecken, daer hie meint mit den rechten zijn gebreeck te connen becommen, 't sij op den iersten schuldenaer, ofte sijne erffgenaemen, oft op de voirgaende besitters ende gebrueckers van 't pandt, oft elders, nae verheisch ende gelegentheit van de zaecke.

3.

Ende ingeval oick van den prijs van 't pandt iet overschuet naerdad die gerichtlicke costen van 't vervolgh van uuytwinninge ende vercoepinge, ende die tachterheit van deselve den uuytwinner ende andere crediteuren is voldaan, dat is tot behoef ende profijt van den eigenaer, tot wiens laste 't pandt is vercocht.

[§ 3.] *Vervolgh op de have, sijnde op 't pandt, soewel die den pachter als den eigenaer toecommen, ende des pachters verhael.*

1.

Mach oick ein rentier om tot gereider betaeling van sijne tachterheit te geraken, soewel voir zijn buiten als binnenjaerige achterstellen, te doen panden ofte penden aen de have, beeste ende andere gereidt goet dat hie op zijn onderpandt vindt, ende daerop zijn vervolgh doen ende sijne betalinge verhaelen, soeverre het den eigenaer toecompt, doch mit onderscheidt bie den titel van *Pandinge* in den 7. ende 9. artickel verhaelt.¹

/92/

2.

Maer op des pachters have ofte beesten, en mach hie mit die pandinge niet voirtswaren, ten waere dat hie hem naer dato van de pandinge den tijdt van ses wecken hadde vrie gelaeten om mit het sijne van 't onderpandt te vertrecken, ende hem elders te versien,

1. Toecompt, doch mit onderscheidt bie den titel van *Pandinge* in den 7. ende 9. artickel verhaelt: erratum editie 1620: toecompt.

ende dat hie 't selve niet en hadde gedaen noch mit hem en waere overkommen, aengaende den pacht oft huere.

3.

Der pachter en mach tot achterdeil des bekende rentheffers geine voigestreckte betalinge doen, oft aen den eigenaer iet op de handt geven, ende oft hie 't dede ende solde daermede niet volstaen, maer solde sijnen pacht aen den rentier goet moeten doen, ende daervoor gepandt moegen werden, al oft hie alsulcke betalinge oft op de handgevinge niet en hadde gedaen.

4.

Van de betalinge die ein pachter heeft gedaen om sijne gepande goederen te beschudden, ende in 't gebruyck van sijne huer te blijven, heeft hie recht van retentie, oft van te moegen inhouden des verpachters pachtpenningen, ende soe hie daermede niet toequae-me, mach die pachtinghe blijven behalden totdat hie voldaan is, nietteenstaende dat sijnen pacht uuyt is.

5.

Mach oick der pachter tot sijn verhael van de betaelden rentier overnemen alsulcken recht ende actie als hie hadde, om hem te doen betaelen, ende daermede op den eigenaer ofte desselfs goederen commer ende vervolgh doen, gelijk der rentier selver vermocht te doen, ende 't selve recht is de rentier gehalden hem over te geven.

6.

Doch mit sulcken bescheidt, dat hetselve verstaen wordt te geschieden sonder naedeil van de versekerheit ende verpandinge des rentiers voir de heuftsomme van sijne rente, die hie niet gehalden is in 't minste te minderen ofte vercleinen, bie d'overgevinghe van de gerechticheit die hie hadde tot voldoeninghe van sijn verloopen, niet meer dan oft hie die dede aen enen borgh voir de betaelinghe van verloop van ein rente daertoe der burge was gehalden.

/93/

Vierden Titul

Van tochte ende gerichtlich vervolch derselver.

§ 1. *Waertoe ein tochtener gehalten is.*

1.

Die tochte van onruerlicke goederen, 't sij dat die sijn patrimonial oft aengestorven, oft dat die sijn gewonnen ende verworven, werden vercriegen bie hylick, hylicxvoirwaerde, ende voirt in alle gelijcke manieren als hiernaer ende voir onder den titulen van transporten, giften ende testamenten, ende op andere plaetsen van den vollen eigendom van deselve goederen is gesaght.

2.

Ein tochtener die de tochte bie testament, gifte oft anderssints is gemaect, gegundt ofte gelaeten, is gehalten die betochte goederen, mit alle die brieven ende bescheiden daertoe dienende, voir die aanveerdinge derselver te doen beschrijven, oft daervan einen inventaris ofte bewijsboek doen maecken, den proprietaris ofte eigenaer¹ daertoe geroepen, niettegenstaende dat hie daervan bie den betochter waere ontlast, opdat men siekerlick naermals weten mach, wat goederen in tochte beseten sijn geweest, die tot den² eigendommer moeten keeren.

3.

Maer tot waerschap ofte versiekerheit voir de betochte onruerlicke goederen, en is der tochtener niet gehalten: ten waere dat hie darmede uuytdruckelick bie die betochtinghe waer belast, oft dat hie daertoe oirsaecke gaeve, door het vernielen, bederven, ofte beschadigen derselver goederen, 't sij bie onachtsaemheit, onbehoirlick gebrueck, oft anderssints.

4.

Soe wanneer men aen jemandt die tochte van alle sijne goederen maeckt, oft van die helft oft vierdendeil van deselve, oft einich ander deil, ende dat des betochters sterffhuys belast is mit schulden, soe moeten tot betalinge derselver soeveel van de goederen daertoe bekeert werden, ierst van 't gereidt gelt, ende

/94/

daernaer van de andere haeffelicke end erfelicke goederen, d' ein voir ende d' ander naer, totdat die schulden voldaan sijn.

5.

Dergestalt, dat bie alsulcke voldoeninge der eigenaer van die goederen daervan compt te missen den eigendom, ende der tochtener³ die tochte, dewelcke oversulcx allein is blijvende op de restierende goederen, sonder dat die schult allein compt tot last van den einen ofte van den anderen, 't sij van den eigenaer ofte van den tochtener: ten waere

1. Eigenaer: erratum editie 1620: erven.

2. Den: erratum editie 1620: dien.

3. Der tochtener: erratum editie 1620: tochtener.

dat dien aengaende anders bie die betochtinge waere versien, d'welck gevolcht solde werden.

6.

Ein tochtener ofte sijne erffgenaem moet betaalen alle tinsen, renten, verloepene beden, ende andere lasten, die op de gronden geset werden, soelange die tochte duert, sonder cost ofte last van den proprietaris ofte eigenaer van den grondt: ten waere dat hem die tochte op anderen bescheit oft voet waer gelaeten.

7.

Ende oft ein tochtener 't selve niet en dede, maer die tinsen, renten, beden, ende andere lasten liet oploepen, sonder die te betalen, sulcx dat die goederen daervoor gerichtelick op ofte uuytgewonnen werden, alsdan mach den eigenaer die goederen beschudden, ende gelijkewel sijnen schaden op den tochtener verhaelen.

8.

Die einige huysen oft onruerende goederen in tochte besit, is schuldich dieselve te onderhouden in goede gereke, als te weten, alle huysen ende timmeragiën droech ende dichte van mueren, wanden, vensteren, dueren, ende daken, die landen ende gronden van erven, in haere gerechte voren ende paelen, tuynsel ende luyckinge, ende in ¹ alle andere poetinge ende besluyt derselver, ende die voirts van alle andere noodicheden te versien, gelijk ein goet huishalder oft mann, die sijne sake wel waernempt, gewoon is te doen, om sijn eigen huysen ende goederen t'onderhouden.

9.

Ende oft ein tochtener daerinne gebrekelick viel, soe mach hie bie den eigenaer gerichtelick daertoe gehalden werden, ende soe bie gebreke van sulcx te doen, einich verderff, schade ofte hinder in de goederen geschiede, moet der tochtener ende sijne erffgenamen denselven oprichten, ende de goederen wederomme stellen in alsulcke ² staet ende gereke oft gesteltenisse als hie die gevonden heeft.

/95/ 10.

Die gerichtlick verdampt is die betochte goederen in goeden staet ende gereke te halden, end die te gebruicken, in der manieren hiervoor verhaelt: Soeverre hie daerinne gebrekelick valt, binnen den tijdt die daertoe van noode is, vervalt van sijn tochte, tot profijt van den eigenaer, ende desniettemin, is tot beternisse ende voldoeninge van de schaden gehalden.

§ 2. *Des tochtens gebruyck ende geniet soe deur hemselves als anderen.*

1.

Ein tochter mach niet allein selver in persoon die profijten, vruchten ende baten van de betochte goederen genieten, maer mach oick die tochte belasten, overgeven, opdragen, ende in al, ofte deil verhueren, sijn leefdaghe lanck, sonder wete ofte consent van den eigenaer: Beheltlick denselven daeraen sijn recht van naederschap, soe onder den titel van beschudt oft vernaerderinge is gesaght.

1. Ende in alle: erratum editie 1620: ende alle.

2. Alsulcke: erratum editie 1620: sulcke.

2.

Desgelijcx mach der proprietaris ofte eigendommer den eigendom van sijnen huys ende erven vercoepen, verhanteren ende belasten, sonder bewillinge ofte wete van den tochter, jae oick tegens desselfz wille ende danck, maer daeraen en heeft der tochter gein recht van vernaerding¹, gelijk van den eigendommer is gesaght dat hie is hebbende.

3.

Ende al is 't dat der tochter die betochte goederen niet en mach verhueren langer dan hie leeft, nochtans indien het betocht huys oft goet ten tijde van de afflijvicheit van den tochter bie ein ander in huere wordt gebruickt, en is der huerlinck terstondt naer de afflijvicheit des tochters niet gehalden 't selve huys ofte goet te ruymen, danwel ten naesten bequaemen tijde van den jaere daernaer.

4.

Den bequaemen tijt om te ruymen, moet aldus verstaen worden, sterfft der tochtener voir Paesschen, soe wordt den bequaemen tijt gerekent van denselven Paesschen aff tot sint Remigii daernae, ende sterfft hie voor sint Remigii, tot Paesschen daernae: Ten waere dat van tevoirens den tijt van de huys uuyt waere, in welcken gevalle der huerlinck alsdan sal moeten verhuisen.

5.

Die vruchten ende profijten van de betochte ackerlanden, 't sij dat die bie den tochter selver worden gebruickt, oft dat hie

/96/ aen anderen die in pachtinge heeft gegeven comen den tochter oft sijne erffgenaemen toe, soe wanneer voor sijne afflijvicheit d'eegde die beschorren heeft, oft dat d'eegde daerover gegaen is.

6.

't Genoet oft profijt van betochte beempden ofte weiden, 't sij bie sijns selfs gebruik, oft bie verpachtinge, compt toe den tochter tot den dach toe van sijner afflijvicheit, ende heeft hie daarvan het gras van tevoorens doen meyen, 't selve moet sijnen erffgenaem, volgen, niettegenstaende, dat het alnoch op den grondt wordt bevonden.

7.

Tot verloop van betochde renten, ofte als men jemant die tochte van siekere somme jaarlicx sijn leeffdage schuldich is, 't sij als hylicxtochte van den lancxstlevenden, oft anderssints, is een tochter noch sijn erffgenaem niet langer berechticht, dan tot dat halff jaer dat vervallen is voor des tochters afflijvicheit, al waer 't dat bie die brieven ofte bescheidt van de tochte daarvan gein vermaen en wordt gedaen.

8.

Ende belangende 't geene dat verschijnt in 't halff jaer, daerin den tochter comt te sterven, en is men niet schuldich te betaelen, al waer 't dat der tochter op denselven dach quaeme te sterven, als de rente ofte lijftochte is vervallende: ten waere dan dat hie leeffde naer der sonnen onderganck van denselven dage, in welcken gevalle men den erffgenaem 't selve halff jaer oick solde moeten betaelen.

1. Vernaerding: erratum editie 1620: beschut.

9.

Betochte teenden commen tot profijt van den tochter oft van sijnen erffgenaem, voor soeveel ten tijde van de afflijvicheit van den tochter die sighte is gegaen, doir 't gewas van de landerije, daerop die worden gelicht, ende die teende van 't geene dat alsdan alnoch niet en is gemeyt, blijft tot profijt van den eigenaer.

10.

Doch soe die teenden verpacht sijn, sullen der tochter ende eigenaer genieten van de huere, naer advenant dat die sighte doir het teenbaer landt is gegaen, voir ende naer d'afflijvicheit van den tochter, ende 't selve sal oick alsoe gehalden werden, als ackerlandt verpacht is, ende des tochters erffgenaemen volgt 't geene daer die eeghde over gegaen heeft, ende den eigenaer 't geene dat alnoch onbeëght was, ten tijde van des tochters afflijvicheit,

11.

Maer die huere van betochte huiser, volgen den erffgenaem

/97/ van den tochter, voir soeveel die voir den sterffdach des tochters, 't sij mit den heelen oft halven jaere, gevallen sijn, ende oft die huere verviele op den dach als den tochter sterft, soeverre hie afflijvich is voir d'ondergaen van der sonnen, ofte die naer sijnen doot ierst verschijnen, volgen geheelick den rechten eygenaer van den huysse.

§ 3. *Tochte van ein affgebrandt oft omgevallen huys ende costen van opmackinge.*

1.

Als einich huys, schuere, stallinge ofte andere timmeragie verbrandt, om weit, in ofte omviele, ofte anderssints in sulcken staet is, dat men daertoe geheel nieuw werck ofte timmeragie behoeft, daertoe moet den eygendommer den stoffe, stein, calck, holt behouwen ende bereit sijnde, op den grondt tot sijnen coste leveren, ende der tochter moet voirts alle werckluyden ende alle andere daghhueren ¹ betalen, om het werck te volmaken, sonder last van den eygenaer.

2.

Ende oft der proprietaris ofte eigenaer, daertoe versocht sijnde, den stoffe als voren, weigerde te leveren, soe mach der tochter mit consent van den gerichte, den grondt daervoor belasten, soeveel als der stoff solde costen, mits die werckluyden ende alle andere daghhueren ² betalende, ende het werck opmakende, als boven.

3.

Maer als der tochter die daghhueren ³ ende werckluyden t' sijnen coste niet en begeert te betalen, soe mach der eigenaer dat werck selfs doen maken, ende heeft alsdan den keur, oft hie die huysinge ende erven alsoe bie hem betimmert sijnde, begeert aen te nemen, om die voirts te verhueren ofte die selver te bewoonen ende ⁴ gebruycken.

1. Daghhueren: erratum editie 1620: dachueren.

2. Idem.

3. Idem.

4. ASO 591 heeft "ende te".

4.

Des moet der eigenaer, soe wanneer hie die huysinge ende erffne voirts verhuert, ofte anderssints daarmede sijn profijt doet, den tochter geven ofte laeten volgen d'een helft van de huere ofte profijten, die alsdan voirtane jaerlicx daervan sijn commende.

5.

/98/ Als der eigenaer die betochte timmeragie bie hem opgemaect selver bewoont ende gebruikkt, soe sal hie volstaen mits den tochter jaerlicx betalende d'een helft van dat die goederen ofte erven voir den brandt, omvallinge oft affbreken ter huere gegeven hebben, ofte gelijck die wederomme opgetimmerd sijnde solden moegen gelden, daeraff hie alsdan oick den kuer¹ heeft.

6.

Mit diesen verstande nochtans, dat als der eigenaer die opgetimmerde huysinge selver bewoont alsdan altijts die lasten ende tinsen, die voir date van de tochte uuyt die goederen hebben gegaen, van d'incommen van deselve goederen moeten voir affgecort werden, al eer der tochter voir de helfte van de alde ofte nieuw huere ende profijten iet mach genieten.

7.

Als een tochter, sonder des eigendommers bewilligungh ofte bestedigungh des gericht, einige nieuwe timmeragie op den grondt ofte erve, die hie in 't geheel ofte deil in tochte is besittende, maeckt, ofte die alde huysen affworpt ende nieuwe daerop stelt, al waer 't mit weeten van den eigenaer, alle dieselve timmeragiën ende verbeteringen volgen nae sijnen doot den erffgenaem, sonder dat hie gehalden is daeraff iet te betaelen.

8.

Doch als der eygenaer in alsulcke nieuwe timmeragie uuytdruckelick hadde bewillicht, ofte dat het gerichte naer voorgaenden verhoor desselfs², oft anderssints mit kennisse van sake, den tochter hadde toegelaeten alsulcke nieuwe timmeragie te maken, soe is der erffgenaem naer doot des tochtters gehalden die materialen goet te doen.

§ 4. Tochte ende cost van batten van affdrijvende landt, mitsgaders van holtgewas ende vergenckelicke goederen tot tochte.

1.

Als einich landt van den water affgedrieven ende merckelick beschadicht wordt, soedat men nieuw batten leggen moet, dieselve sullen halff der eigendommer ende halff der tochter gehalden sijn te doen, ende indien der tochter 't selve niet doen en wolde, moet der eigendommer 't selve allein doen, ende alsdan blijft den tochter versteken van wijdere tochte aen denselven grondt.

1. Kuer: erratum editie 1620: heur.

2. Desselfs: erratum editie 1620: des erffgenaems.

2.
Ein tochter en mach gein hardt oft vruchtbaer holt affhouwen, het en waere dat hie sulcx tot nootwendige reparatie ofte hermakinge end gereke oft tot bewaringe van de betochte goe-
/99/ deren van doen hadde, in welcken gevalle hie sulcx sal moegen doen mit voirweten ende believe van den eigendommer.
3.
Ende oft der eygenaer niet voirhanden waere, ofte dat hie daertoe niet wilde verstaen, soe sal der tochter 't selve moegen doen mit kennisse ende ordonnantie van scholtis ende schepenen, naer de gelegentheit ende nootturft van de sake, ende dede hie anders, solde sijn tochte verbrueckt hebben, tot behoefte van den eigendommer.
4.
En sal oick ein tochter gein slach oft brandtholt moegen houwen, dan op sijnen gebuerlickende rechten tijt van den jaere, noch einige opgaende heysters sneuen: Ende wat ten tijde van de afflijvicheit van den tochter niet gehouwen en is, blijft op den grondt voir den eygenaer.
5.
Ende ingevalle ein tochter, oft oick jemandt anders alsulcken holt moetwillich dede affhouwen, der sal van den eygenaer daervoor mit recht aengesproecken moegen werden, om van den schade daerbie 't goet aengedaen, vergolden te worden.
6.
Ende soeveel aenlanght het weick holt, als wilgen, poppelwilgen, elssen, ende dergelijcke, 't selve sal hie tot sijner notturft moegen gebruecken, sonder nochtans 't goet daermede te verblooten.
7.
Niettemin wanneer der eygenaer hetselve in 't leven van den tochter niet en becroent als recht is, alsdan sal hie naer de doot des tochtters deshalven geine actie, beclach oft vervolgh hebben, bie aldien hie hetselve in 't leven van den tochter geweten heeft.
8.
Bederffelicke ende vergenckelicke, ofte slijdtbaere¹ goederen, tochtsgewijs gelaeten, moeten vercocht ofte gewerdiert werden, ende van den prijs derselver sal der tochter geduerende sijne tochte gebrueck halden, oft sal dieselve goederen, op de werderinge daarvan gedaen, moegen behalden: ten waere dat jemant bereit waere meer daervoor te geven, ende ten² einde van de tochte, sal hie oft sijn erffgenaem den prijs ofte werdieringhe (daervoor den tochter gehalden is burge te stellen)³ aen den eygenaer derselver verrichten⁴ ende goetdoen⁵.

1. Slijdtbaere: erratum editie 1620: strijdtbaere.

2. Ten: erratum editie 1620: te.

3. Erratum editie 1620: haakjes ontbraken.

4. Verrichten: erratum editie 1620: te verrichten.

5. Goetdoen: erratum editie 1620: goet te doen.

§ 5. *Eindinghe van de tochte ende tochts clachte*

1.
Al comt de tochte van beempde oft weide te eindigen bie die
/100/ afflijvicheit van den tochtanaer, soeverre nochtans d'erffgenaemen van den tochter, die
begeren te blijven gebrucken tot den uuytgaenden tijt van 't weiden, daerinne der tochter
getreden was, ofte die beesten gereidt hadde om daerinne te treden, 't selve vermach hie
te doen.
2.
Dies moet van alsdan den erffgenaem van den tochter den eigendommer daervoor ken-
nen ende aen hem als eigenaer den pacht gelooven te betaelen, naer advenant van den
tijt dat hie 't gebrucken sal naer die afflijvicheit van den tochter, soe sie des eins con-
nen werden, ofte naer redelicheit te verclaren van de naebueren hun des verstaende.
3.
Die totte tochte van einige goederen is berechticht, mach mit recht daervoor aanspreeken
die tot de uuytrichinge ofte wettige verlijdinge van ¹ de tochte gehalden is, teneinde dat
hie die doe, ende die betochte goederen hem inruyme, ende laet volgen, om daervan als
tochter sijn volcommen gebrueck ende geniet te moegen hebben, maer op sijn eigene
handt, oft sonder bewilligung van partie ofte van den richter en mach die niet aenverden
oft tot hem nemen, dan der lancxstlevende van mann en vrouwe, mach wel tochtsgewijs
blijven in 't besit ende gebrueck van de goederen, die zij van tevoirens als eheluyden
hebben beseten om daervan profijt te genieten.
4.
Als den tochter eins is gecommen in 't besit ende gebrueck van die betochte goederen,
't sij mit believen van partie, ofte dat hem die tochte mit vonnisse is aangewiesen, ende
hetselve behoirlick te werck gestelt, vermach tegens alle persoenen die hem daerin
stoernisse ofte belet solden willen doen, sijn beclach ende vervolch doen, teneinde dat
sie hun des verdragen ende hem die betochde goederen vrijelick laeten genieten, ende
gebrucken, sonder hem daerin einich beletsel te doen.
5.
D'welck oft sie niet en deden, ende dat sie bevonden werden daerinne t'onrecht sich
partie gemaect te hebben, solden daertoe op des tochtters clachte worden verdampt,
samt oick tot restitutie ofte erstadinge van alle vruchten, bie hun van 't goet genoeten,
die der tochter, sonder hun beletsel, solde hebben mogen genieten, mitgaders in alle
costen, schaden ende interesten, ende hun verboeden ² worden, van alle voirder belet
ofte stoersel hun te onthalden, end daervoor te stellen genochsame versekerheit.

1. Van: erratum editie 1620: voir.

2. Verboeden: erratum editie 1620: verboden.

Van erffdiensten ende naebuerlicke rechten

§ 1. *Nabuerlicke rechten, besonder in steden.*

1.

Ein jegelick mach op sijn erve maken, mueren, oft metselen ende timmeren, al dat hem belieft, oick tegens sijnes naebuurs liecht ende vensters, soe hoog als 't hem goetdunckt: Ten waere datter schepenebrieven, ofte ander wettich bescheidt wordt gethoent, van dat men sulcx niet en solde moegen doen, oft dat hetselve maer spijt ofte creidtwerck en waere, om ein ander moeylick ende quellick te vallen, sonder sijns selfs nut oft geryff.

2.

Soe wanneer jemant mueren, metselen, timmeren, sijn dake vermaken ofte decken wilt, 't sij bie ofte neffens sijns naebueren erve, die mach sijn stellinge maken op ende over sijns naebueren erve: soeverre hie 't selve niet gevuechelick van sijns selfs erve doen en can: ende dat ten meisten geryve ende minsten belette van sijne naebueren.

3.

Des moet dergenige der sijn huys heeft getimmert oft vermaeckt, wederom beteren ende in staet stellen alle 't geene hie gebroecken ofte bedorven heeft op ofte aen sijnes naebueren huys ofte erve, ende denselven halden buyten alle schade, ende daerenboven doen ruymen ende wechnemen alle die vuylicheit die daerdoir op sijns naebueren erve gecomen is.

4.

Ein jeder mach ein huys oft ander nieuw werck maken oft opvueren op sijn eigen erve, niettegenstaende dat sijn naebuer bescheidt heeft dat men hem sijn liecht niet en mach benemen, mits blijvende onder einen draet die men sal trecken van den grondt van het plaeveisel¹ in 't uuyterste van de camere, commende tegens de vensteren oft liechtscheppinge, tot op den opperkandt van den ondersten dorpel van deselve venster, ende alsoe voirts naer het nieuw werck.

/102/ 5.

Maer oft jemant bescheidt hadde dat men hem sijn gesicht niet benemen mach, soe en mach der naebuer sijn werck niet opmaken, noch daarmede opfueren, soeverre daermit 't gesicht in de hooghde, oft in de breide belet solde werden. Ende oft jemandt hiertegens, oft den inhalt des voirgaenden artickels hadde gedaen, solde mit recht bedwongen connen werden om 't selve aff te breken, ende wech te nemen.

6.

Beheltlick nochtans dat alle huysen ende wercken² gemaeckt op sijnen eigen grondt, ten aensien van dengeenigen die dieselve hadde moegen verbieden ofte stoeren, al

1. Plaeveisel: erratum editie 1620: plaeneisel.

2. Wercken: erratum editie 1620: erven.

waeren die oick onbehoerlick gemaect, moeten ende behoeren alsoe te blijven, totdat die van selfz vergaen, sonder dat men dieselve ondertusschen mach vermaken ofte verbeteren in einiger manieren.

7.

Der sijn huys hooger maeckt dan sijns naeburen huys, waeraff dattet water tevoirens boven in eine gemeine goete geloopen ende gevallen heeft, en mach sijn water niet meer laeten vallen in die gemeine goete, maer moet boven op die muer op sijne costen allein ein goede looten goete leggen ende onderhouden, ende het water leiden over sijn erve, soedat hie sijnen naebuer niet en beschadige.

8.

Ende aengaende die gemeine goete die op die gemeine muer gelegen heeft, al eer het huys gehoicht is worden, die moet dergeener der sijn huys opfuert op sijne costen verleggen, op sijnes naebueren daeck, ende 't selve daeck wederom maken, maer die goete gelaght sijnde, is der naebuer schuldich dieselve op sijne cost te onderhouden, sonder voirderen last van den anderen naebuer die sijn huys opgefuert heeft.

9.

Ende oft der naebuer daernae sijn huys oick wolde opfueren, maar niet soe hooge als sijn naebuer opgevaren is, soe moet hie die onderste goete op sijn daeck liggende, naer advenant optreken, ende blijven onderhouden op sijne costen, ende daerenboven betalen 't hoechtsel van de muere, gelijk 't selve bie sijnen naebuer is opgefuert: Beheltlick dat hie niet meer ofte voirdere en is gehalden te betalen dan ¹ hie is gebrueckende.

10.

Verner soe hie sijne huysinghe opfuerende, daermede soe hooghe vaert als sijn naebuer ierst gevaren is, soe moet hie 't geheel hoechtsel betalen voir de helft, Ende soevern die nieuwe goete, bie sijnen naebuer op die ierste opgemaecte muer gelacht

/103/ bequaem is om 't gemein water te leiden, mach dergeenigher der nae muert oft metselt, dieselve goete daertoe gebruecken, mits betalende die eine helft dat die gecost heeft.

11.

Ende oft die goete niet bequaem noch groot genocht en waere, om 't gemein water te leiden ofte dragen, soe moet der lester opfuerder die goete naer hem nemen, ende in plaetse van deselve tot sijnen cost ein andere bequaeme nieuwe goete leggen, die sie naemaels tot gemeinen costen moeten onderhouden, ende demvolgende, gaet het water wederom sijnen loep nemen, gelijk het dede, eer ende tevoirens die huysen waeren opgefuert.

12.

Als jemandt einige huysinghe opfuert, daeraff het water tevoirens in geine gemeine goete geloopen, noch gevallen en heeft, der moet oick op sijnen gehoochden muer eine nieuwe goete leggen, ende sijn water alsoe leiden ² over sijn erve ter straetenwarts uuyt, sonder achterdeel van sijnen naebuer.

1. Dan: erratum editie 1620: dat.

2. Alsoe leiden: erratum editie 1620: leiden.

13.

Ende desniettemin moet hie het dake van sijnen naebuer oick vermaken, end daerop leggen ein andere goete: Beheltlick dat der naebuer alsdan lievere loot, ende soldiersel tot deselve goete, ende die voirtaen onderhouden op sijne coste, sonder last van den anderen naebuer, als voir.

14.

In 't bouwen van huysen ofte andere bouwinghe moet ein jeder sijn schoersteinen soe hooch maken ende opfueren, dat sijn naebueren van den roeck, voncken, ofte anderssints geinen schade noch gebreeck en lijden, Ende oftschoon niemant daerbie gebreeck hadde, soe moet hie sijnen schoerstein evenwael maken tenminsten vier voeten hooch boven het dake, sonder einige roeckgaten te moegen maken ofte halden nae die sijde van sijnen naebuer.

15.

Maer den schoerstein gemaect sijnde, soevern der naebuer daerna op sijn erve boven omtrent, ofte tegens den schoerstein einige gateren ofte vinsters maeckt, daeromme en behoeft die pijs van denselven schoerstein niet opgefuerd noch gehoocht te werden, maer der naebuer, willende sijnen schaden ofte peryckel verhueden, moet ende mach 't selve doen tot sijnen cost, mits die voorschrieven pijs oft schoerstein soe verwarende, dat hie blijve staen sonder peryckel ofte sorghe.

/104/ 16.

Als einich huys in brandt is, ende dat men om den brandt te verdilgen, oft van wijderen voortganck te keeren, die negste gelegene huysen affwirpt oft breckt, alsdan wurdet der schade gedragen t'saemen bie die naebueren, welcker huysen daermit bevriedt ende bewaert sijn geweest, tot goetduncken ende uuytspraecke van 't gericht,

17.

Niemant en mach maken einige leuven voir sijn huys, noch ein banck stellen, langer dan sijn erve en streckt, oft vorder in die straeten uuytsetten dan vier voeten van den huysen, en die leuven moeten allomme oepen ende doirluchtich sijn, dat der naebueren gesicht daerdoor niet werde benommen, ofte jemandt ongerijff daerbie lijde.

18.

In enge straeten en mach men gein leuven noch bancken maken ofte stellen, dan mit voirgaenden consent ende nae goetduncken van 't gericht, opdat versien mach werden dat daerduer noch brandt noch ander ongeval tot gemeinen achterdeil en come.

19.

Item niemant en mach einige bancken, kisten, voirbrekers oft dergelicke dingen voor sijn huys stellen, maken oft setten, oft oick iet uuythangen, dienende tot sijne neringe, daerbie sijn naebuer, oft jemandt anders sol moegen werden verdruckt oft beschadicht.

§ 2. *Eigene mueren.*

1.

Soe wanneer jemandt op sijnen cost ein scheidtmuer stelt op sijn erve, die behoert denselven allein toe, maer wilt hie daerop timmeren, ende sijn water buiten sijnen muer laeten vallen, soe moet hie soeverre mit der mueren van sijnes naebeurs erve blijven, dat hie sijn drup behelt op sijn erve, laetende daertoe einen voet buiten sijn muer, is 't leyen

oft pannendake, is 't stroe oft riedtdake, anderhalven voet, des moet hie sijn water soe bedwingen, dat het niet en valle buiten sijn erve.

2.

Niemandt en mach buyten sijn muer, tot eines anders erffwarts, enighe drup, oversprunge, overstecksel, oft dergelijcke wercken maken oft stellen, noch oick iet uuythangen oft uuytsteken voordr dan sijn drup oft erve buiten de muer hem toecompt, sonder bewillinge van sijnen naebuer.

3.

Die sijn selfz muer heeft staende op einen voet ofte ander-
/105/ halven nae eins andermanns erve, en mach doir dieselve sijne muer, tot sijnes naebuieren ervewarts gein gateren ofte vensteren maken, oft staende halden, benieden reickx, maer wel boven reickx, dat is tenminsten sieven voet hooch van der aerden, tot den ondersten dorpel van deselve gaters ofte vensters.

4.

Ende al is 't dat dieselve gaten ofte vensters alsoe staen boven reickx, soe en mach men nochtans dieselve niet openhalden, om locht ende liecht te scheppen, dan mits stellende isere roeden, soe nae bie den anderen staende, dat men 't hoeft van ein volwassen persoon, waterpot, oft dergelijcke dingen, daerduer niet en can gesteken.

5.

Maer oft jemant sijn eigen muer hadde staende op die uuyterste paelen van sijn erve, sonder einen ofte anderhalven voet buyten te laeten, als voir: alsdan en solde hie in dieselve muer niet allein geine vensters mogen hebben dan boven reickx mit isere gerdn, maer solde die oick moeten sluyten ende toehalden mit staende gelaser.

6.

Die aen ende tegens sijn eigen muer ein privaet, oft privaethuys staende heeft, ende daerinne einich lochtgaet maken wilt, commende tot eins andersmanns ervewarts, moet 't selve lochtgaet, soe hooghe stellen, ende versien, dat die naebuieren daerduer geinen stanck en hebben, oft ontvriedt worden.

7.

Soe wanneer jemandts muer, staketsel, oft tinne buyten loot staet, ende hanght over eins andersmanns erve, oft dat het dake van einich huys soe lanck uuytsteckt¹, dat het water valt op eins andermanns muere ofte erve, die muer oft tinne moet terstondt gericht, ende in 't loot gestelt werden, ende het dake alsoe gekort dat het water valle op sijns selfs erve, al op coste van dengeenen den die muer, tinne ofte dake toebehoort.

8.

Als der ein naebuer den anderen vercoept sijn halve muer, alsdan heeft ende vercrijcht der coeper van der halver mueren oick het erve van die drup, ancker ofte ander gerechticheit, die den vercoeper buyten sijn muer voir den vercoep hadde, alsoe dat der coeper de muer mach gebrucken, al oft hie tebevoirens gemein waere geweest, niettegenstaende dat in den coep daarvan niet vermaent noch gesproecken en is geweest: ten waere dan, dat tusschen partijen anders waere verdragen.

1. Uuytsteckt: erratum editie 1620: uuytstreckt.

/106/ § 3. *Gemeine mueren*

1.

Naebueren hebbende hunne huysen ende erfen bie malcanderen liggen, moeten malcanderen helpen hunne erffne bevrijen halff ende halff, 't sij mit tuynen, tinnen oft mit ein steine muer, soe sie dat t'samen best bespreken¹, ende sich des vergelijcken, Ende soe wiens huys oft bouwinghe langer streckt, ende daerduer sijnen naebuer wider bevrijdt dan des anders huys oft bouwinghe, dat comt hem te bate aen sijn helft van de bevrijinge, die hie van sijnder sijden voirts te doen oft te halden heeft.

2.

Maer niemant en can mit recht gedwongen werden, ein scheidzmuer te helpen maken van steinen, noch en is daertoe gehalden: ten waere sake, dattet hem belieffde, dan volstaet mits bevrijende sijnen naebuer, voir soeveel als 't hem aengaet, mit behoirlick schutzel oft tuyne, ende 't selve mede onderhaldende, als voir.

3.

Des moeten dieselve schutzelen, bevrijdtselen, ende scheidtzmueren gestalt, gemaect ende onderhouden werden, op die rechte paelen, ende gelijcke erffne van beyde die naebueren, end moeten die scheitzelen oft mueren wesen van acht voeten hoich ende die mueren steins voets dicke ten wenichsten.

4.

Niettemin ein jeglich mach in plaetse van ein schutzsel ofte bevrijinge op sijnen cost wel ein scheidtzmuer doen maken, ende setten dieselve op gemein erve, sonder metsgateren ofte mit medtsgateren over beyde sijden, ende bie soeverre hie die muer stelt op gemeine erffe, soe blijft de muer altijt gemein, ende moet daerna op gemeine costen onderhouden werden.

5.

Maer insoeverre der ander naebuer die scheidzmuer naederhandt in einiger manieren wilt gebrucken, leuven, haecken oft iet daeraen hangen, slaen oft vastmaken, oft oick einige huisinge daerop stellen, ofte dieselve anders dan tot ein bloote bevrijinge gebrucken, alsdan moet hie die scheidtzmuer halff betalen, eer hie dieselve gebrucken mach in einiger manieren.

6.

Als ein gemein oft scheidtzmuer, daer geine behuysinghe op en staet, soe is vervallen ende uuyt den loot staet, dat dieselve niet te richten en is, soe sijn partiën gehalden dieselve op gemeine costen aff te breken, ende wederom op te maken tot gelijckde hoichde ende dicke als tevoiren, al waer oick dieselven

/107/ maer steins dicke geweest, ende dat op gemeine ende gelijcke erffne.

7.

Van gelijcken, soe wanneer alsulcke alde vervallen muer is staende tusschen twee naebuers huysen, daarvan der einer in meininge is sijn huys aff te breken ende te vernieuwen, Soe moeten in dem val beyde de partijen dieselve gemeine muer tot gelijcken costen oick affbreken ende vernieuwen, op deselve hoichde ende dicke, gelijck d'alde behuy-

1. Bespreken: erratum editie 1620: besprecken.

singe van tevoeren geweest is, Ende niet voider: Beheltlick dat dieselve muer alsdan moet wesen tenminsten voets dickte ende 't fundament naer advenant.

8.

Ende insoevern dat dergeener der ierst timmert dieselvige gemeine muer boven d'eerde dicker wilde maken dan einen voet, is gehalden 't selve verdicken op sijn erve te stellen, ende voirts wat hie hoeger ofte dieper muert, dan die huysinge van dengeenen die niet en muert, oft mit sijn huysinghe niet op en vaert, 't selve is hie gehalden te maken op sijn costen allein.

9.

Voirbehaldden, soe daernaer der ander sijne huysinge oick solde willen opfueren ofte hoeger maken, hie gehalden is den anderen der die muer hoeger opgefueert heeft, goet te doen, ende te betalen die helfte van 't geene dat hie in de hoichde ende diepte van den nieuwen muer meer gebruickende is, dan hie mit sijn huys tevoirens gebruickt heeft, ende insoeverre hie 't selve niet en dede, sol men hem het opfueren moegen verbieden.

10.

Maer ingevalle dat die gemeine muer staende tusschen beyde huysern noch redelick goet in 't loot staet, dieselve en is niemant gehalden aff te breken, al en waer die oick niet meer dan steins dickte, maer dergeener der einich nieuw werck begeert te maken, ende daeromme deselve muer wilt affbreken, mach 't selve doen, mit voirgaende weerdieringe van de stoff van der alder muere, ende dieselve wederom opmaken op sijnen cost, al soe hoege als hie sijne huysinge oft ander werck in meininge is te maken.

11.

Voirbehaldden, dat hie weder sal oprichten alle 't geene dat hie sijnen naebuer beschadicht sal hebben in 't affbreken, ende opmaken van denselven werck, ende dat der naebuer soeverre hie naemaels oick op die nieuwe muer wilt timmeren, gehalden is te betalen die helft van die nieuwen muer, naer advenant dat

/108/ hie die begeert te gebruicken mits afftreckende sijn deil van den alden stoff ofte materialen die tevoirens aen die alde muer geweest hebben, gelijk die voir het affbrecken geweerdert sijn geweest.

12.

Ein jegelick mach in ende op ein gemein muer, soewel staende tusschen gemeine hoeven, plaetsen, erven, als huysinge mueren, ankeren ende timmeren, ende die soe hooge opfueren als hem goetdunkt: Behalvens dat men in ein gemein muer gein pompe en mach ankeren noch vastmaken: ten waere dat men schijn ende bescheidt hadde dat men 't selve mochte doen.

13.

Niemandt en mach ein gemein muer onder noch boven verargeren, berooven, minderen, buysen oft privaetpijpen daerin houwen oft maken t'sijnder erffwarts, sonder will end consent van sijnen naebuer, ende oft hie sulcx dede, solde 't selve tot sijnen cost wederom moeten stellen in sijn geheel, gelijk tevoirens geweest is, ende daerenboven, als qualick gedaen hebbende, gestraeft werden nae goetdunken des gericht.

14.

Item niemandt en mach in ein gemein muer gater ofte vensters maken, noch oick licht daerdoir scheppen tot eins anders erffwarts; ten waer mit bewillinghe ende consent van sijnen naebuer, deil hebbende in dieselve muer.

15.

Maer der op gemein erff tot sijnen cost allein ein muer maeckt, oft ein gemein muer hoicht, mach in dieselve muer bie hem becosticht, gaters ofte vensters maken, ende licht scheppen, mit den voirbehalt, dat hie die stelle boven reicx mit isere roeden, ende staende gelaser, ende moegen alsulcke vensters blijven staen tot der tijt toe, dat der naebuer die helft van 't maken oft hoichsel van derselver muer betaelt heeft, ende alsdan is hie schuldich die te stoppen.

16.

Bloote scheidtmueren, staende tusschen twee naebueren erff, daer men gein huysen, ofte lofflicke timmeragiën ofte bouwingen op en maeckt, en mach men niet hoeger opfueren dan acht voeten boven d'eerde, maer dieselve mach ende behoert men te decken mit vorstpannen¹, steinen oft tiechelen, ende d'water daeraff laeten vallen ten beyden sijden.

17.

Soe wie op ein gemein muer timmeren ofte metsen wilt daer gein huysen hebben opgestaen, die moet dieselve soe versien dat die sterck genocht is, om die timmeragie ende bouwin-

/109/ ghe te dragen, ende heeft hie daerinne gebroecken, om balcken, ribben², stricklijsten, oft andere daerinne te leggen, is daernaeh gehalden die gater weder te stoppen, ende die muer te stellen in haer voirgaende staet.

18.

Item die op ein gemein muer timmeren ofte mueren wilt, als voir, en mach sijn water ofte druppe op sijns naebueren erff niet laeten vallen, maer moet boven³ op de muer ein goete leggen, ende het water leyden op sijn selffs erff, ofte ter straetenwarts uuyt, ende die onderhouden op sijnen cost allein, sonder sijnes naebueren schade oft naedeyl.

19.

Als men op gemein mueren, ofte tusschen twee naebuer huysen oft erfen einige goeten maeckt ofte leght, daer tevoirens geine gelegen hebben, van welcke goete 't water ter straetenwarts niet uuytloeyt, alsdan moeten die eigenaers ende naebueren den die muer toebehoert, d'water van die goete leiden gelijckelick over hun erfen.

20.

Niemandt en mach vast aen sijn naebuurs erff, tegens die gemein muer hebben noch leggen einige asschen ofte misthoepen, ofte dergelijcke vuylicheiden, noch oick die eerde op sijner sijden hooger halden dan die van sijnen naebuer.

21.

Veel min mach jemandt tegens eine gemein muer maken ofte stellen einige privaten, regenbacken, backovens, sterffputten, oft andere sorchlicke ofte schadelicke wercken:

1. Vorstpannen: erratum editie 1620: vorst, pannen.

2. Ribben: erratum editie 1620: rebben.

3. Boven: erratum editie 1620: binnen.

tensij hie tusschen beyden make ein muer van anderhalven stein dicke, ende dat hie sijn privaet, sterffputt, regenback oft andere werck daerenboven soe muerde ende besette mit sement, dat tot sijnes naebuers erffwarts geine naticheit ofte vochticheit daerduer oft uuyt en comme oft uuyt en traene.

22.

Ende soe doir gebreke van sulcx, ofte dat 't beletsel mit der tijt quaeme aff te vallen, sijn naebuer einigen schaden¹ te lijden quaeme, soe sal dergeene der dat privaet ofte ander werck heeft doen maken, denselven schaden moeten oprichten, ende sijn werck alsdan soe versien, dat sijn naebuer daeraff gein vorder hinder ofte gebreeck en krijghe, oft anderssints solde hie sijn privaet, sterffputt ofte ander werck moeten inslaen, ende teniet doen.

/110/ § 4. *Bewijsteickenen van gemeyne oft eygen muyren.*

1.

Mueren, schutsel oft tinnen, daermede einige huysen oft erven van den anderen gescheyden sijn, worden gehalden voir gemeyn: ten waere datter schriftlick oft ander bescheyt ofte teicken waere dat dieselve den eenen van den naebuieren waer toehoorende.

2.

Als in einer mueren staen metsgater, pijlers, oft tanderinghe die mit derselver muer eerstmael ten beyden sijden daerinne gemaect sijn, ofte dat daerinn, ofte tegens schoersteinen gemuert sijn, dieselve muer is ende blijft gemein, soe verre ende soe hooge als dieselve metsgateren, pijlers, tanderinge ende die schoersteinen sijn streckende: ten waere sake dat blieke, dat het maer ein naeckte toelatinge, ofte gedoochsaemheit waere geweest.

3.

Insgelicken als in ein muer ten beyden sijden liggen balcken, strijcklijsten, wurmen, ende dergelijcke bouwercken, ende dat die doir de muer geanckert, ofte daerin vastgemaect sijn, ende alsoe dryendertich jaeren ende vier maendt sijn gebruickt geweest, Soe is ende blijft die muer daerdoir gemein, soe lanck, breidt ende hooge als hetselve gebruick is streckende: Ten waere sake dat het blieke, dat bie bloote toelatinge oft gedoochsaemheit geschiedt waere, als boven.

4.

Item, soe wanneer van einer sijden bucckens, balcken, strijcklijsten, oft wurmen liggen, oft vast sijn gemaect in ein muer, ende datter over d'ander sijde in deselve muer staen metsgaters, pijlers, ofte dat daerinn oft aen schoerstein sijn gemaect, dieselve is ende blijft oick gemein, soeverre ende soe hooghe, als dieselve teickenen sijn uuytwijsende, ende niet voirder.

5.

Maer soe wanneer in ein muer metsgateren, bucckens, pijlers, oft dergelijcke teickenen allein gemuert sijn, aen die ein sijde, oft datter maer aen einer sijden op oft ingetimmert ende geanckert en is, dieselve muer behoert geheel den eigenaer toe, van 't erffne oft

1. Einigen schaden: erratum editie 1620: einighen schade daerduer.

huys daer die metsgateren, bucckens, pijlers etc. waerts staende zijn: Ten waere dat der naebuer wettich bescheidt hadde dat hie daerin oick berechticht waere.

/111/ 6.

Desniettemin als jemandt vast aen eins anderen muer bouwt, timmert, oft alleinlick haecken ende dergelijcke nagelen daerinne oft aenslaet, oft iet daeran hanght, en heeft daerduer gein recht in deselve muer, maer moet die haecken ende nagelen altijts aff, uuyt ende wechdoen, als 't den eigenaer van die muer belieft.

7.

Ein jegelick behoert dat erve allein toe, buyten sijne muer, soe wijt ende verre als die nooten oft steinen van alts daerinne gemuert gestaen hebbende, uuytstecken ende bewijzen: ten waere dat men mit einich wettich bescheidt couste bewijzen datter andere bescheydt ofte verdrach waere, ofte dat dieselve nooten oft steinen bie simpele toelaetinge ofte lijtsaemheit alsoe waeren gestelt.

8.

Lytteickenen van heggen, tuynen, tinnen ofte stacket, noch oick steine mueren die onder die eerde staen, en erven ofte onterven niemanden, hoelange dat die gestaen hebben, noch en benemen ofte vercorten de paelen niet, daarmede die erfen van alts gedeilt ende gescheiden sijn geweest: Ten waere dat het blieke dat die tot dien einde wettelick gemaect waeren.

§ 5. *Gemeine putten, waterloepen, heimelicke gemaken ende ganghen.*

1.

Gemeine putten moeten bie diegeene die deil ofte toeganck daertoe hebben, om d'water daeruuyt te haelen ende te putten, gelijckelick huys voir huys onderhouden, ende alle costen kettens, eimers, rollen, schoonmaken, ende dergelijcke oncosten betaelt werden, elck huys evenveel, niettegenstaende, dat het ein huys denselven meer als d'ander gebruickt: Ten waere sake dat ein brouwer gemeinlick uuyt sulcken put brouwde.

2.

Soeverre nochtans jemandt boven den gemeinen put binnen sijnen huyse einen anderen¹ put heeft, oft dat hie hadde uuyt den gemeinen ofte anderen put eine pompe, waermit hie sich doorgaens binnen den huyse waer behelpende, derselver sal volstaen mits betalende die helfte van 't geene hie sol betaelt hebben, als hie geinen eigen put ofte pompe gehadt hadde.

3.

Als twee naebueren tusschen hunner beyder huisen ein winde oft gatsken hebben, daer² het water van beyden huseren in

/112/ valt, moet dieselve winde ofte gatsken op gemeine costen gereinicht end onderhouden werden: ten waere dan sake dat anders bie denselven naebueren versproecken ende verdragen waere.

1. ASO 591 heeft "anderen eygen".

2. Daer: erratum editie 1620: daerin.

4.

Maer soe wanneer ein van hun beyden aen sijner sijden allein heeft getimmert, gedeckt, gemuert, oft einige reparatie gedaen, waeraff einige vuylicheit oft dreck in de winde ofte gatsken gevallen ofte geworpen is, alsdan moet dergeeniger duer wyen de vuylicheit daerin gecommen is, die op sijne costen allein, voir die reise, doen reinigen ende schoonmaken.

5.

Wanneer twee naebueren tesaemen ein heimelick gemaeck gemein hebben liggen, onder d'eerde, moegen 't selve gelijck gebruicken, dan als men reinigen ende veghen moet, sal 't selve geschieden op gemeine costen, ende oick bie gebuerte, die ein reise over ende door des eins, ende d'ander reise over des anderen erff ofte huysinge: ten waere dan sake dat der einige voiwaerden waeren ter contrariën.

6.

Als ein gemein heimelick gemaeck op gemein costen geveght is, soe mach der eine naebuer, want hem gelieft, die pijpe oft sitplaetse aen sijner sijden affbreken, ende toe doen maken, sonder van sijner sijden meer daerop te gaen, oft laeten gaen, ende in sulcken gevalle en behoeft hie daernae geine costen meer van vegen ende reinigen te dragen, noch 't selve gemaeck over oft doir sijn huys oft erve laeten schoonmaken: ten waere dan dat anders besproecken waere.

7.

Soe ein gemein privaet onder d'eerde geruimpt ende schoongemaect is, mach dergeener die 't belieft, 't selve privaet op sijne costen, mit einen dichte muer halff doen onder-slaen ende scheiden, opdat elck sijn privaet behalden mach op hemzelven allein, ende 't selve gedaen sijnde, moet ein jegelick van hun beyden voirtaen op sijne costen allein sijn privaet onderhouden ende reinigen over sijns selfs huys ende erve, sonder cost oft last van den anderen: ten waere dat het anders versproecken waere.

8.

Als jemant allein heeft ende gebruickt einen kelder, wulfsel, ofte privaet, hem streckende verre ende breidt onder het erff ofte oppersten grondt van d'erffne van ein ander huys, d'welck gein gebruick ofte te seggen en heeft in alsulcken kelder ofte privaet, soe wordt hie verstaen eigenaer te wesen van alsulcken kelder ofte privaet, ende van den grondt van den erve

/113/ daer der kelder alsoe gelegen is, ende der eigenaer van den huyse daeronder der kelder mede compt, heeft alleinlick den oppersten grondt, ofte *nudam superficiem*: ten waere dat mit wettich bescheidt anders blieke.

9.

Die doir einige tusschenwegen, oft gangen, heeft sijnen uuyt ende inganck, mach daer uuyt ende ingaen, oft rijden nacht ende dach, vroeck ende spaede, mit huysfrouwe boeden, huysgesin, ende peerden, ossen ende andere beesten daerdoer indrijven ende leiden, oick allerhande goederen ende waren, coepmanschappen, ende dergelijcke uuyt ende indoen, ende daerdoir oick privaet doen reinigen ende vegen: Ten waere dat der bescheidt waere van dat men 't selve niet en solde moegen doen.

10.

In gemeine gangen, oft uuytwegen daer jemandt aen berechticht is, van in ende uuyt te gaen, te drijven oft te rijden, en mach niemantt einige onreinicheit werpen ofte halden,

oft iet anders inleggen, setten ofte stellen, daerdoor der bequaem doirganck oft gebruik van denselven ganck einichsynts verhindert sol moegen werden, ende moeten dieselvige gangen tot gemeinen coste onderhouden werden.

§ 6. *Erffdiensten van huysen.*

1.

Recht van erffdienst, 't sij binnen ofte buyten die steden, en wordt niet vercriegen bie vernaerdinge van bloedt, gebruik oft besit, al waer 't van hondert jaeren ende meer, maer moeten alle servituyten ofte erffdiensten mit wettigen titel van hylicxvoorwaerde, scheydinge ofte deilinge, testaments, gifts ofte contractsgewijse, oft wel voir schepenen uuytdruckelick, ofte tenminsten stilswijgens worden verlieden, gegundt oft bekendt.

2.

Niettemin als jemandt in gebruik ofte possessie, ofte besit is van einige erffdienst, ende dat hie ende sijne voirsaelen soelange daerinn sijn geweest, dat der gein gedencken te weder en is, alsdan wordt vermoit ende gehalden, dat alsulcke erffdienst behoerlick is vercriegen: ten waere dat partie anders coste bewijzen, 't welck hun vrie staet te moegen doen.

3.

Als ein eigenaer van twee huysen oft erven, ein van deselve, oft ein deil daeraff simpellick vercoept, ofte mit alle sijne gerechticheit ende toebehoerten, oft gelijk einen sulcken dat besit oft gebruikt heeft, oft dergelijcke worden, moeten die wa-
/114/ terloopen, doirgange, lichtscheppingen ende andere servitututen oft gerieven, tot beyde die huysen dienende, blijven gelijk sie voir oft ten tijde van die splijtinge ende vercoepinge geweest hebben, end werden in sulcken vall verstaen, tacite bekent oft geconstituiert te sijn: ten waere dat daerinne anders bie partiën waere versien.

4.

Insgelijcken soe wanneer einige huyseren ofte gronden van erven, bie ofte omtrent den anderen gelegen, tusschen gemeine erffgenamen oft deilhebbers op gelijcken voet werden gescheiden ende gedeilt, oft bie andere manieren uuytgegeven oft verbracht, soe wordt oick alsdan verstaen, dat die waterloopen, ende andere gerieven ende erffdiensten sullen sijn ende blijven, gelijk die voir dato sijn geweest: ten waere dat ¹ anders waere versproecken, als voir.

5.

Ein jegelich moet alle sijn water, hoedaenich dat het sij, selver leyden op ende over sijn erff ter straetenwaerts uuyt, soedat daer niemandt letsel ofte gebreeke bie en hebbe: ten waere datter ² bescheidt waere, dat hie 't selve voir oft over eins andersmanns erve mocht doen, oft dat hie soelangh daervan in gebruik ofte possessie waere geweest, dat der gein gedenckenisse ter contrariën en waere, als voir.

6.

Soe wanneer jemandt gehalden is, eins andermanns water te leiden oft te dragen, derselver en mach den grondt van sijne huysinge ofte erffne soe niet hoegen ofte leegen, dat

1. Ten waere dat: erratum editie 1620: ten waere.

2. Datter: erratum editie 1620: dat der.

der waterloep daerduer werde benomen ofte belet, ende oft hie sulcx dede, moet 't selve terstondt beteren, ende den grondt also leegen oft gelijkstellen, dat het water wederom gevuechlick uuytloepen, ende sijnen vall mach hebben als tebevoerens.

7.

Der sijnen waterloep heeft over ofte doir eins andermanns huys oft erve, moet in 't gat van sijne muer, daer d'water doirloept, setten ende stellen eine isere trallie, op ein derdendeil van einen duym, nae bie malcanderen, opdat sijn naebuer doir den waterloep geine vuylicheit en hebbe te dragen oft te lijden.

8.

Niemandt en mach d'water van sijns peerds, koe, ofte verkenstall oft miste laeten loepen op die straeten, oft in die sijpen van der staeten: maer moet dat leiden ende bedwingen te blijven op sijns selfs erve, soedat sijn naebuer daerbie geinen schaden, stanck oft letsel en lijde.

/115/ § 7. *Naebuerlicke rechten ende erffdiensten van hoeven ende lenderijen.*

1.

Naebueren hebbende hoeven, ramen, bleickerijen, oft andere ledige erven, buyten ofte binnen die steden bie den anderen liggende, soe sie gein muer ofte schutsel en begeeren te maken, moeten malcanderen bevrijen, mit tamelicke tuynen ofte heggen, ende moeten dieselve staen ende gestelt werden op die rechte paelen, ende gelijcke erven van beyde die naebueren, gelijck hierboven van alle andere affpaelinge oft affschutselen is gesaght.

2.

Ende oft der ein naebuer buyten oft binnen die steden, op alsulcken ledigen erffne, gein hegge en begeerde te stellen, maer hem tevrieden wolde halden, mit einen tuyn ofte tinnen, soe mach der ander evenwel op sijn eigen erve tot sijne kosten, poeten ein hegge, d'welcke hem allein blijft, mits die stellende anderhalven voet van sijns naebueren erve.

3.

Maer ofte dergeener der die hegge planten wilt, die stelde op 't gemeine erff¹, soe is ende blijft die hegge gemein, ende volstaet alsdan der naebuer mits betalende naer advenant dat hie betaelt solde hebben, soe men alleinlick einen tuyn oft tinne hadde gesat.

4.

Der hemselver wilt bevrijen mit graven ofte grachte, der moet tusschen den uuytersten kant van sijnen grave oft grachte, ende sijns naebueren erve, laeten ten alderminsten vier voet erffs, tegens het inschieten, maer wanneer partijen sich gelijckelick mit alsulcken grave oft grachte bevrijen, dan woirdt der grave oft gracht gegraven ende opgesatz² op ende uuyt eines elcken erffne, halff ende halff, ende der grave oft gracht blijft gemein.

1. Op 't gemeine erff: erratum editie 1620: op die gemeine erve.

2. Gegraven ende opgesatz: erratum editie 1620: gegraven opgesatt.

5.

Als jemandt tusschen twee weyden ein hegge wil leggen, der moet van sijnes naebuurs erve blijven twee voet ende einen halven, ende der sijn weyde, liggende neffens ackerlandt, mit ein hegge wilt bevrijen, der moet van het ackerlandt blijven drye voet ende ein halff.

6.

Boemen staende in 't middel van einige grachten, paelen, tuynselen oft gemein erven, 't sij dat aeftboomen sijn ofte niet, sijn ende blijven gemein, niettegenstaende dat d' ein oft d' ander die ¹

/116/ geplandt mach hebben, ende sijn beste gedaen om die te doen groeyen ende opwassen.

7.

Der sijne aefftboomen hangende heeft mit die tacken over sijns naebuurs erve, moet die overhangende tacken affhouwen, ofte moet sijnen naebuer laeten volgen, die helft van alle die vruchten, die alsoe overhangende sijn, d'welck den naebuer van beyden 't beste belieft.

8.

Soe wanneer jemandt op sijn erve wilt doen graven einen drinckput oft vischput, oft dergelijcken, sonder denselven put te mueren uuyt der eerden, der moet denselven put vier voeten verre mit den naesten kant setten van sijns naebuurs erve.

9.

Der van landt ofte weyde wilt boemgaerdts maken, der moet rondtsomme mit die uuyterste boemen blijven ein roede van der voren oft paelen, tusschen sijns naebuurs erve liggende, om sijn naebuer noch mit die wortel noch mit die tacken geinen schade ofte letsel te doen.

10.

Wer einen vrijen grondt oft sonder einige servituyt heeft, der en is niet gehalden te dulden oft lijden jemandt over sijnen grondt te laeten gaen, rijden, varen, oft water te leyden: ten waere hie daervan goet bescheidt coste toenen, oft dat van alde tijden sulcke gewoonte geweest waere, dat daer einen open wech solde sijn, daerdoir men varen, rijden, ende gaen mochte.

11.

Als einige erfen ofte landen dergestalt van der gemeinten ende van gemeine wegen gelegen sijn, dat sonder ander luyden erve te raken, daerop niet en is te commen, soe sal men suecken dat onschadelicxste stuck, dat daeraen is reickende, als te weten, dat niet beseit en is, ende daerover sal men op ende van het landt varen.

12.

Ende als alle stucken daervoor liggende beseit sijn, soe sal men die corste ende bequaemste vore, tot op sijn landt gaende sueken, ende laeten die peerden in die vore gaen, ende op jeders stuck landts ein radt van einer karren ofte twee rader van einen wagen, Ende varen alsoe den mist, ploich oft eghde op sijn goet, ten minsten schaden ende sonder misdoen.

1. D'ander die: erratum editie 1620: d'ander.

13.

Al waer 't sake dat jemandt van alts gewoon waere geweest, over einich landt, doir siekeren wech te varen, te drijven, te hueden, oft te gaen, soeverre nochtans der eigenaer van 't selve landt hem wiste te wijsen einen anderen wech, soe nae ende
/117/ bequaem wesende, daerover hie mit mindere schade van denselven eigenaer solde moegen gaen, hueden, drijven, ende sijne vruchten haelen, als voir, denselven wech sal hie gehalden sijn te gebruicken.

14.

Der sijnen wech heeft doir oft over eins andermanns erve, ende sijne beesten daerdoir drijven wilt, die moet die beesten soe drijven ende hueden, dat sie gaen ten naesten velde, ende ten minsten schaden, ende ofte sie bie onachtsaemheit des hueders ofte drijvers, einigen merckelicken schaden deden, anders dan gelijk doirgaende beesten gewoonlick sijn te doen, dat solde der meister van de beesten moeten betalen.

15.

In 't op ende affvaren van beseide landen, is men gehalden sorge te dragen dat men den minsten schaden doe, ende oversulcx moet ein jeder sich soe halden ende richten mit sijnen mist ende saet, dat sijn naebuer doir sijne naeleticheit geinen hinder noch schade aengedaen werde; immers gein beseit landt te bevaren, soevern einichsints over ledige landen op sijn erve te comen is.

16.

Indien ein erffdienst van einen wech oft voetpaedt doir groot water ofte ander ongeluck verhindert waere, alsoe dat die persoon die alsulcken erffdienst heeft, denselven niet genieten noch gebruicken en can, soe sal der grondtheer, op wiens grondt die servituyt staet, taemelicke ende behoorlicke wegen toelaeten ende wijsen, aldaer die bequaemste plaetse ende minste schad sijn mach.

17.

Soeverre 't water einen voet ofte lijnpaedt, wech oft vehedrift affspuelt, soe is dergeener, wiens erff op het water schiet gehalden einen anderen voet, lijnpaet, wech ofte vehedrift te dragen ende te lijden, 't sij dat het is den voorgaenden grondtheer ofte sijnen naesten, naebuer die 't naeste bie het water liggende is.

18.

Ende wanneer der lijnpaedt ende die weyde daerbie liggende t'eenemael onder sijn, alsoe dat die peerden die schiepen niet hoeger trecken connen, dan doir die cornvelden, in sulcken geval sullen sich die schippers ende perstdrijvers wachten die peerden dweers doir 't gebouwt veldt te drijven, op pene dat sie mit arrest sullen moegen aengehalden werden, ter tijt dat

/118/ sie alsulcken schade als sie gedaen hebben, gebetert ende goet gedaen sullen hebben.

19.

Der ein erffdienst heeft van einen wegh ofte ganck over eins anderen grondt, tot sijn erffne ende goet te gaen, oft aldaer water te scheppen, oft sijne beesten te water te drijven, der en mach dieselve servituyt niet vercoepen, verpanden ofte versetten, ende in geinder manieren veranderen: tensij dat hie den grondt daer die servituyt toebehoert, mede vercoepe, want die servituyt hoert den grondt toe ende niet die persoon.

20.

Weghen die ten beyden sijden in der gemeinten liggen, mach jeder kerspels inwoonder mit der heydsichten gebrücken: Beheltlick dat hie niet en doe, daerdoir die weggen beschadicht ofte bedorven mochten worden.

21.

Maer als einige gemeine wegen doir eins andernmans ¹ erve geslagen sijn, op den wech en is niemant berechticht mit der heydsichten oft hacken te comen, dan dergeeniger allein der den schaden des weghs lijdt, ende dragen moet.

22.

Ende daer sulcken wegh doir twee naebueren erven gaet, mach jeder van hun die aen sijner sijden mit der heydsicht gebrücken, tot die helfte des weghs, ende gein andere, die gein erven op den wegh uuytschietende heeft.

23.

Als jemant recht heeft, dat hie op eins andermanns grondt water scheppen mach, soe wordt hie oick verstaen, dat hij tot alsulcke scheppinge einen voetpaet heeft om d'water te moegen haelen.

24.

Eine waterleydinge die eins gemaect is, en mach sonder will ende toelaeten des grondtheers, niet meer verkeert noch verandert werden, ende om einen waterloep te leggen sal men alletijt daertoe die plaetse nemen die den grondt alderminste hindert.

25.

Al is 't dat jemant ein erffdienst ofte recht heeft, over eins andermanns gront water te leyden, soe en is hem nochtans niet geoirloeft alsulcken water voir ein ander, ofte tot eins anderen behoefte, daerdoir te leyden.

26.

Ein wateringe, 't sij dat die binnen langen tijdt gebrückt is geweest oft niet, blijft evenwel wateringe ende erffdienst, ende der recht ofte gesegh daertoe heeft, mach die gebrücken als 't hem belieft.

/119/ 27.

Soe wanneer jemant erffdienst ofte servituyt heeft van water te leiden over eins andermanns grondt, soe mach der grondtheer datselve water oick tot sijn nootdurft gebrücken.

28.

Alle jaer op Sint Servaes ende op Sint Lambrechtsdach sullen alle dorperen, die herbaenen, straeten, wegen, ende stiegen maken, d'een reise tegen den oost, ende d'ander tegen den winter, ende wat men op einen dach niet gemaken en can, sal men volgens op den iersten bequaemsten dach vort verrichten: Ende niemant sal daervan uuytgenomen oft bevriedt sijn, noch peerde, noch menschen, nae nootdurft, ende verheisschen des arbeids.

29.

Die herbanen behoeren tenminsten gehalten te worden in de wijde van twee roeden, die gemeine weggen van ein roede, Einen mist oft nootwegh van ein halff roede, Ein kercke voetpaedt van vier voeten, einen gemeinen voetpaedt van twee voeten, ende wordt voir

1. Eins andernmans: erratum editie 1620: eins manns

einen voetpaedt geacht daer jemandt selver in persoon gaen mach, maer gein beesten drijven.

30.

Insgelijcken sal men op Sint Servaes ende op Sint Lambrechtsdach die sloeten, beecken, leigraven ende waterloepen uuytvegen reinigen ende uuytgraven, opdat die wateren uuyt den erven ende gemeinten affdragen, ende daarvan verloest mogen werden, tot verhue-dinge van eins jeders schade.

31.

Der uuytblijft in d'ein oft d'ander makinge, uuytgraven, oft ruymingen, sal verbuert hebben ein volle dachuere, ofte soeveel, als op einen dach, jederein in sijnen cost winnen can, van anderen, ende den gehoorsaemen naebueren, ein halff ahme biers voir het ierste uuytblijven, ende meer uuytblijvende gedobbeleert.

32.

Alle erffschap van ackerlandt dat onbeseit light, is den kerspelsluyden mit schaepen ende vercken te bedrijven gemein: tensij dat hetselve waere besloeten, want geinen scheeper oft swein geoirloeft is besloetene kemp te openen ende te bedrijven.

33.

Niemant en mach die vuelens in 't veldt brengen, als 't korn in de pijpen geschoten is, op andere dan op sijne eigene erven, ende oft die vuelens schade deden, sijnt pantbaer, ende moet der gedaene schade mit des boeden gerechticheit betaelt werden.

/120/

Sesten titul.

Van vervolgh tot onderhalt van naebuerlicke rechten ende erffdiensten.

§ 1. *Clachte over gefeerlicke ende onbehoerlicke timmeragiën.*

1.

Als einige oevens¹, schoersteins, smitzen, esden, stoeven ende andere plaetsen daer men vuer stoeckt ofte gebruyckt, sorgelick staen, oft oick onbehoirlick gestelt sijn, oft datter einige balcken oft holtwerck in oft te nae liggen, oft gemaect sijn, anders dan het behoert, moegen die naebueren dat te kennen geven aen 't gericht.

2.

D'welck gedaen sijnde, moet der scholtis terstondt, in biewesen van twee schepenen, die plaetse gaen besichtigen, ende bie soeverre alsdan einich gebreeck bevonden wordt, moet men dat terstondt doen beteren, tot versekerheit van de naebueren, al op coste van dengeenen, der dat onbehoirlick gemaect ofte doen stellen heeft.

3.

Die putmeisters sijn schuldich den scholtis ende schepenen terstondt aen te geven, als sie enig gebreeck wieten, op hunne putten, van einige schoersteins, ovens, smitsen, esden, ende dergelijcke plaetsen, daer men vuer stoeckt, oft gebruyckt, sonder te verbeiden die clachte van partijen oft naebueren.

4.

Die einen anderen wilt verbieden te mueren, timmeren oft einich begost werck op te vueren, die moet hem sulcx, bie voirgaende bewillinge des heeren, doir den gerichtsbode doen verbieden, ende anders niet, welck verbodt gelijck andere verboeden van wegen des heers gedaen, blijft totdat het mit recht oft vrundtschappen affgedaen is.

5.

Ende oft jemandt tegens alsulcke verbodt iet maeckte, voirts timmerde, muerde, oft 't selve dede doen, moet dat weder-

/121/ om affbreken, ende in sijnen iersten staet setten, eer hie aengaende die sake ten principalen gehoirt mach worden.

6.

Van gelijcken, wanneer jemandt vermeindt berechticht te sijn einen anderen sijne vensters, dueren oft waterloopen te doen stoppen, oft ander werck aff te breken, der moet sijne partie oick gerichtelick daertoe bedwingen, sonder hem 't gebruyck daervan feitelick te moegen benemen.

1. Oevens: erratum editie 1620: ervens.

7.

Ende oft hie sulcx dede, is schuldich, soe wanneer partie dat versueckt, alletgeene hie gebroecken, gestopt ofte verandert heeft, wederom te stellen in sijnen iersten staet aleer hie ten principalen sal gehoirt werden.

§ 2. *Clachte oever moetwillich stellen oft verstellen van paelen, mueren ende andere affhongselen*¹.

1.

Niemandt en mach tusschen verscheiden partijen erven einige paelen stellen ofte setten, oick geine scheidtsmueren, schutsels oft einige andere tinnen oft stacketsels maken op sijn eigen handt oft geliefte, dan der 't selve doen wilt, der moet voir al sijne partie derwegen gerichtelick doen dagen ter plaetsen daer men sulcx doen wilt.

2.

Item niemandt en mach in oft tegens einige mueren ofte schutsels, gemeine oft andere, oft oick onder einige daken, stellen oft maken einige metsgater, boegen, gewelfselen, uuytstaende oft uuytstekende steinen, daecklijsten oft tandiersels, oft andere lynteickens, gevende recht van erve, noch oick dieselve gemaect sijnde, affbreken oft doen affbreken, tensij bie voirgaende wiete ende wille van de andere partie.

3.

Ende soe partie verre uuyt der stadt waere, ofte voir bescheiden sijnde, niet en erschijndt, ofte hem anderssints niet en wilt vinden, vuegen oft staen tot het seggen van de meisters: Soe mach der eygenaer, aleer die muerers ofte timmerluyden, d'werck beginnen te maken oft te breken, 't selve gerichtelick aengeven, opdat jemandt van 't gericht gecommiteert werde, om sich mit den gerichtsschrijver op de plaetse te vinden, ende van 't geene aldaer wordt gemaect ofte gebroecken, aenteickeninge ende visie oft besichtigung² te nemen, opdat naemaels tot bewaernisse van jegelicx gerechticheit mach geordonneert werden soe het behoeren sal.

/122/ 4. Ende oft jemandt anderssints einige scheidtsmueren, schutselen oft andere lynteickenen, hierboven geruert, maeckte oft affbraecke, oft einige paelen setzte, oft gesett sijnde, verstellde, oft uuytdede, bie hemselves oft jemandts anders, heimelick oft in 't openbaer, der solde al 't geene hie gemaect, gestelt, versat, oft gebroecken heeft, al waer het oick wel ende behoirlick gedaen, wederomme moeten stellen in sijnen voerigen staet, aleer hie ten principalen solde moegen gehoirt werden.

5.

Verbueren oick die muerers, timmerluyden, oft andere werckluyden, die ter contrariën van 't verbodt des heere, ofte anders dan hiervoir gesaght is, iet gemaect ofte gebroecken hadden, wie insgelicx die hun daertoe te werck hadden gestelt, twelff gulden, oft sullen anderssints tot arbitrage van den gericht gestraeft werden, sonder dat die werckluyden derwegen einich verhael sullen hebben, al waer 't dat men hun 't selve hadde beloeft oft toegesaght.

1. Affhongselen: erratum editie 1620: affhongselen.

2. Visie oft besichtigung te nemen: erratum editie 1620: visie te nemen.

§ 3. *Maniere van de voorss. clachte ende van andere erffdiensten aen te leggen.*

1.

In alle geschillen, stoeten, end misverstanden die tusschen partijen wegen 't geene voorschreven is, oft andere erffdiensten rijsen, is der cleger schuldich sijne tegenpartie voir het gerichte te doen bescheiden, ende sijne clachte onvertochlick ende in 't corte te doen, Ende indien 't gerichte bevindt, dat die sake sulcx verheist, werden partiën op die strijbaere plaetse versonden.

2.

Aldaer commende, wordt die strijbaere plaetse, werck oft erffdienst, den gerichte bescheidelick, getoent, ende besien, ende de sake mondelinge ende in 't cort bedinght, ende im vall die sake soe bevonden wordt, sal dieselve terstondt op 't bedingh ende bescheidt van partijen terselver plaetse mit vonnisse geslicht werden.

3.

Ende indien de sake daertoe niet en waere gestelt, maer dat der naerder ondersueck ende bewijs van doen waere, sal partijen geordonniert werden, hunne stucken, daarmede sie hun willen behelpen, gerichtelick over te geven, ende d'een partije d'andere copie ofte visie verleenen, oick ten beyden sijden hun-

/123/ ne conden leiden moegen, die sake in staet van wijsen sijnde, sal het gericht sich weder op die strijdige plaetse verfueghen, soe noedich, ende dieselve gesien gehadt hebbende, terstondt recht doen.

§ 4. *Clachte oever sijns naebuurs gebreeck in 't batten, ofte besorgen van sijn landt tegens d'affdrift van den stroem.*

1.

Als twee, drie ofte meer personen hunne erven aen, ofte op eine waterstroem aenschietende liggent hebben, ende dat doir den stroem, oft bie versuymnis ofte naelatentheit van dengeenen die boeven light, d'ander onderliggende schade lijden, oft hunne erven affloepen, Soe mach dergeener der onder light, insoevern der boeven liggende, sijn erffne niet en batt, oft tegens het affloepen en bevriedt, sich des aen den gerichte beclagen, ende ein gerichtelick beleidt ofte oegenschijn versuecken.

2.

Bie welck beclagen der onder liggende eygenaer mach versuecken, dat den anderen boeven liggende operlaght werde, sijn erve bie nabuerprijs te batten, opdat hem geinen wijderen schade en geschiede, oft hem te vergunnen dat hie op ende in des onwilligen oft versuymende partije boeven liggende erffne soe hoich oft diep sijne batten mach leggen, dat hie sijn onderliggende erffne voir den schade bevrijen can.

3.

Ende insoevern dergeenige der boeven light niet batten wilt, sal het gericht den andern, im val de sake sulcx verheist, oft soe gelegen is, toelaeten te batten in des boeven liggende erffne soe hoich ende diep als gesacht is.

4.

Mit welcke battinge soe wanneer eenighe aenwassen gewonnen werden, sullen dieselve dengeenen der de batten gelacht heeft, erffelick verblijven, al waer 't oick soe, dat die

aenwassen tegens des anderen erfne, der sijn erfne niet en heeft willen bebatten, aenge-loepen weeren.

5.

Ende im val van procedure ofte rechtzvoirderngh oever den schade ende 't batten, macht 't selve mit ein cort recht gedaen werden, insoeverre meerder schade te verwachten waere, d'welck staet tot kennisse des gericht, 't welck daerin doen sal dat die redene verheist.

/124/ § 5. *Clachte ende vervolch op schade bie der naebueren ende andere beesten gedaen.*

1.

Die einighe beesten vindt op sijn landt schade doende, die mach dieselve schutten, 't sij doir hemselfen oft doir einen geswoeren schutter, sonder nochtans die doot te slaen, te quetsen, ofte te bringhen daer 't selve bie jemandt anders gedaen solde moegen werden, maer moet die doen stellen in ein openbaer schutschot, soe daer ein is, soe niet, in eine openbaere herberge tot coste van ongelijk.

2.

Als die schuttinghe gedaen is, sal men die aen den eygenaer laeten weten, indien hie bekendt is, ende desniettemin mit twee oft drie van de naeste naebueren den schade doen beleiden ende werdieren, om die bie pandinge op die geschutte beesten te verhaelen, soe men op gereide ende verwonnen panden, nae landtrecht, gewoon is te doen.

3.

Soe d'eygenaer voir dato van de werdieringhe ende bewijs van den schade, die geschutte beesten verborgen wilt, om die tot hem te nemen, sal daertoe ontfanghen worden, mits stellende goede burgen voir den schaden, ende die geschutte beesten tot daetelicke executie ofte pandinghe ende vercoepinge derselver.

4.

Waernaer der schade, wie voir, bie twee ofte drie van de naebueren gewerdiert sijnde, sal tot sijnen kuer, 't sij op den misbruycker ofte op sijnen burge bie gerichtelicke pandinghe, sijnen schaden moegen verhaelen, soeverre d'eygenaer tweemaal mit den gerichtsbode des vermaendt sijnde, den niet en voldoet.

5.

Als der eygenaer van de geschutte beesten onbekandt is, soe is men gehalden voir die vercoepinghe, die schuttinghe ende die gedaente van de geschutte beesten ter kercke van het dorp, ofte plaetse daer die schuttinghe is geschiedt, uuyt te doen roepen, end ten naesten dorpe die uuytcundinge te doen, tot waerschouw van die te loessen ende schade te verhueden.

6.

Ende soe alsdan binnen acht daegen niemandt en compt, sal men mit die vercoepinge vortfaren, ende van de coeppenningen ierst betalen den cost van de beesten ende loon van de

/125/ schuttinge ende verwaringe derselver, ende den schaden die sie hebben gedaen, ende d'overschot sal bewaert worden tot behoeff van den eygenaer.

7.

Niemandt mach die geschutte beesten tegens den danck oft wille van den schutter ont-weldighen, oft uuyt het schot ewech nemen oft drijven, oft die schuttinge verhinderen, op de bruecke van ses goltgulden, ende desniettemin aen den beschadichden betalen oft vergelden den schade bie hem geleden, denwelcken hie sal moegen doen werdieren, als voir¹.

8.

Soe wanneer die beesten op 't landt niet en werden bevonden, oft dat der schade heim-lick is geschiedt, oft dat die beesten soe wilt ende wuest sijn, dat sie sich niet en laeten schutten, soe en sal men die niet vervolgen bij schuttinge, als voir: maer gelijk men anders nae landsrecht ten spoedichsten gewoon is te doen, naerdatt der schade bie twee nabueren is gewerdiet.

9.

Als jemandt selver oirsaecke tot schade van beesten heeft gegeven, bij gebreecke van sijn landt, behoerlick bevrijdt, oft affgetuynt te hebben, en mach daervoor die beesten niet schutten, noch doen schutten, noch en heeft derweghen gein verhael, maer gebuerde der schaede daerdoir dat bie de nabueren, oft dennen² dat toestaet, gein tegenvrijdinge wordt gedaen, soe solde derselver nabuer alsulcken schaden moeten dragen, ende des niet te weniger³ die tegenbevrijdinge tot gemeine bewaringe moeten doen.

10.

Ende oft der nabuer daerinne gebreecklick waere, solde op versueck van den bescha-dichden, bie den scholtis vermaent moegen werden om 't selve te doen, oft dat bie gebreke van sulcx hie 't selve tot sijnen costen sal doen, op behoirlicke belooninge, Ende soe der nabuer 't selve alnoch binnen acht daegen niet en dede, soe sal der scholtis op versuecke van den beschadichden 't selve mogen doen, tot cost ende last van den naele-tighen, ende sal daervoor genieten in plaetse van sijnen loon, den vierden penninck van de costen van 't selve werck.

11.

Gansen, enden ende hoenderen op jemandts gras, beseit landt, oft in garden gevonden, en hebben geinen vriede, maer moegen aldaer, naerdatt der eygenaer eins is gewaer-schouwt, dootgeslagen werden, ende daernaer van het landt oft uuyt den hoff geworpen, ofte aen einen tuyn ofte boem gehangen worden tot behoefte van den eygenaer.

1. Werdieren: erratum editie 1620: verdieren.

2. Dennen: erratum editie 1620: denen.

3. Des niet te weniger: erratum editie 1620: des niet weniger.

Derde Deil

Ersten Titul

Van erffnisse, opdracht, leveringhe, cessie oft overghifte, ende verbintnisse van goederen.

§ 1. *Opdracht ende verbintnisse van onruerlicke goederen ende vermeldinghe van voorgaende laste.*

1.

Een jeder mach sijne onruerlicke, vrije ofte schepenengoederen, in desen quartier gelegen, vast ende bundich opdraeghen, ende erffnisse daervan doen, oft oick renten ende andere lasten daerop bekennen, ende de goederen daervoor verbinden, oft oick renten daerop staende, overgeven ende opdraeghen, naer sijn believen, voor den gerichte ofte scholtis ende schepenen, daeronder het goet gelegen is.

2.

Ende soe het goet dat men opdraeghen, verbinden ofte belasten wil, leen-, lijffgewins-, laedt-, oft tinsgoet is, moet hetselve geschieden voor den heere, oft sijnen stadthelder ende leenmannen, oft voor den heer oft zijnen officier ende laedten, oft schepenen van sijnen hove, daervan alsulcke goederen, elck naer sijn wesen ende eigenschap, wordt gehalden.

3.

Men mach sijn goet oick wel op andere plaetsen opdraeghen, erven ende verbinden, maer is van noode dat den heer oft officier van de plaetse, daer 't selve solde geschieden, daertoe die erde verleent, ende dat het gedaen wordt, voor den heere, sijnen stadthelder oft officier, oft den gerichtsbode bie den heer oft officier daertoe belast, ende schepenen, leenmannen ofte laedten van den gerichte oft hove, daeronder 't goet behoort, als voor, Ende in bijwesen van den gerichtsschrijver aldaer, ende dat 't selve op 't gewoonlick boeck ende register van 't selve gericht werde gestelt.

/127/ 4.

Soe haest als enighe opdracht, ende verhandelinge in der manieren voors. is gedaen ende bekendt, Soe is ende wordt den cooper oft vercrijger volcommen heer ende meister darvan: Ten waere dat anderssints besproecken ofte bevoirwaert waere, den bloetsverwandten ende den leenheer desniettemin hun recht van beschudt oft vernaerderinghe voorbehalten, volgende 't geene hiernaer wordt gesacht onder den titel van beschudt oft vernaerderschap.

5.

Ingelicx als op einige goederen in der manieren voors. renthen sijn vercocht ende bevestight, oft dat die voor andere schulden gerichtlick sijn verbonden, oft pandtschapswijse aen jemandt verschreven, soe sijn dieselve goederen tot versekerheit van alsulcke renthen, schulden ende pandtschappen, terstondt verpandt ende verplicht, sonder dat daertoe daetelicke overleveringe der goederen van nooden is.

6.

Ende oft aen jemandt einige opdrachten, verhandelingen ofte verbintenissen van huysen, ofte onruerende goederen, anders waere gedaen, dan gesacht is, die en solde daermit geen erffrecht ofte pandtschap vercrijgen, dan alleenlick personeele actie oft gerechticheit, tegens den vercooper ofte bekenner, om hem behoorlick te doen voltrecken sijne verbintenisse ofte opdracht.

7.

D'welck oick plaetse heeft, al waer 't dat alsulcke opdrachten, ofte verbintenissen in de cancelrie van het landt waere geschiedt: tensije dat die is gedaen tot versekerheit van 't gewijsde aldaer, ofte tot voldoeninge van vonnisse aldaer gewesen, van goederen bie decreete vercocht.

8.

In welcken gevalle, men desniettemin, die sal doen opteikenen op den register van 't gericht daeronder die zijn gelegen, opdat niemandt bie onwetenheit derselver bedroeghen worde, maer dat ein jegelick mach weten wien alsulcken goet toebehoert, oft aen wie 't selve verbonden is, ofte niet, op pene dat soelang sulcx niet en is geschiedt, andere die ondertusschen einige gerechticheit op 't selve goet hebben becommen, alsulcke opdracht ofte verbintenisse niet en sal letten.

9.

Al is 't dat aen jemandt einige segelen ende brieff van erffgoederen ofte renten, sonder gerichtlicke verbintenisse in handen sijn gestelt, oft einige onverschenen renten oft goede-

/128/ ren, anders tot verseeckeringe van sijn schuldt verbonden, dan gesaght is, daermit en vercrijcht hie gein recht van erfflicheit ofte pandtschap op de goederen oft renten, noch op de onverschenen verlopen derselver, maer om daarvan versekert te sijn, moet alles gerichtlick geschieden, als voir.

10.

Niettemin hylcxse voirwaerden, scheidingen ende deilingen, al en sijn die niet gemaectt ende bekent voir heer ende gericht, als voir, sijn van weerden ende geven recht van erffelicheit, al oft die aldaer waeren bekendt, als anderssints behoorlick bie schrifttelick bescheidt blijktt, dat die in der waerheit sijn gedaen, bie partijen die deselve aengaen, ende daermede van hunne gerechticheit scheiden.

11.

Des is van noeden, om daermede versekert te sijn, tegens ein derde persoene die daarvan niet en solde weten, ende naermaels die goederen van de ierste eygenaers, oft hunne erffgenaemen coepen, oft bie anderen beswaerlick handel vercrijghen, ende ter behoorlick plaetse daerin geërft ende gegoet, ofte hun verbonden sijn, dat note ofte aantekeninge op de register van der plaetse (daer de richtege ende guedinge anderssints gedaen solde hebben moeten werden) geschieden.

12.

Ende soelange 't selve niet en is geschiedt, soe gaet voir, die alsulcke goet van tevoirens wettelick is verbonden, ofte daerin geguet ende geërfft, als voir: Ten waere dat diegeene die 't selve op hyllick gegeven oft aengedeilt is, waere in geheel kennelick ende openbaer besit ende gebruyck van 't selve, oft dat den gegueden wel wetende des anders gerech-

ticheit, evenwel hem vervordert hadde 't selve tot hem te krijghen, ende hem daerin te laeten erven.

13.

In vercoepingen, opdrachten, verbintenissen, verschrijvingen ofte verpandingen, van huysen ende erffgoederen, moeten alle voirgaende renten ende lasten daerop staende, bescheidenlyck gemelt, ende in de brieven verhaelt worden, opdat niemant bij 't versch-wijch derselver, worde verongelijckt oft bedroegen.

*Na den 13. artick. sal volgen der 17. artick. van pag. 129.*¹

14.

Niettemin, om te verhueden soeveel het mogelick is, dat sulcx niet en geschiede, Soe sullen voirtaen die schepenen ende secretarissen, die over einige overdrachten ofte verbintenissen van goederen staen, den verlijders oft vercoepers ondervraegen, wat voergaende laesten oft verbintenissen op deselve goederen

/129/ staen, ende hun verclaeren wat penen gestelt sijn, tot last van degeene die iet verswijgen, ende daervan bij de seglen ende brieven, die sie daervan uuytgeven, verhael doen, op pene van drye goltgulden bie den secretaris te verbueren, die daerinne gebreeckelick gevallen sal sijn.

15.

Ende opdat bie die prothocollen ende bekentenisboecken altijt gevonden mach worden, wat gerichtelick is gedaen, bekent ofte anderssints te boecke gestelt, van 't geene dat op andere plaetsen behoerlick is gedaen, soe sal in elck gericht daer vercoepinghe ende opdrachten, verbintnisse ende versettinge van erffgoederen, ende dergelijcke saken geschieden, gemaect ende gehalden werden eine komp ofte kiste, daerinne die bewaert sullen werden, op pene van drie goltguldens tot laste van de gerichtsluyden.

16.

Van welcken komp oft kiste sal in de steden daer twee secretarissen sijn, elck van hun einen besunder sluetel, ende in steden oft andere plaetsen ten platten lande, daer maer einen secretaris is, deselver secretaris den einen sluetel, ende den altsten schepen den anderen hebben, ende sal in hunner beider tegenwoordicheit der komp ofte kiste geoepent, ende die voorschreven prothocollen ofte boecken, als men die van doen heeft, daeruuyt gehaelt, ende wederom inne gesloeten werden, op pene van drie goltguldens, tot laste van elck van hun beiden, als daer gebreeck in sal vallen.

17.

Ende oft jemandt 't selve niet en hadde gedaen, 't waere dat hie van de lasten ofte verbintenissen wetenschap hadde gehadt, ofte niet, sal gehalden sijn partie schadeloes te halden, ende het pandt daeraff daetelick te suyveren, ende soe sulcx bedriechlick is geschiedt, sal daerboven gestraefft werden arbitraelick tot erkentnisse des gericht, soe hiernaer onder den titel van *Misdaeden daer lijffstraeffe toestaet*, wijders wordt gesacht.

1. Vanaf de derde druk (Arnhem 1679) is dit artikel als artikel 14 naar p. 128 verplaatst. De volgende artikelen tot p. 128 art. 18 schuiven een nummer op.

18.

Bloote vermeldinghe van voorgaende tins ofte renten in eenighe vercoepinge ofte verbin-
tenisse, al oft die op het pandt stonden, en geeft gein recht van tins oft van rente, noch
en verandert den aert oft gesteltenisse van deselve tinssen oft renten niet, om den tins
ofte rentheffer meerder ofte minder recht te geven, dan hie in der waerheit en heeft.

/130/ 19.

Edoch, wanneer der vercoeper van einige tinssen ofte renten vermelt heeft, al oft die ¹
op 't vercocht pandt uuytgingen ², ende bie den besitter van dien betaelt moeste werden,
die men naermaels bevindt op 't vercochte pandt niet te staen, ofte gequieten te sijn, oft
daeruuyt niet betaelt en moesten werden, Soe is den gelder gehalden den vercoeper goet
te doen 't geene dat het pandt des te weerdigher is, 't sij hem bekennde gelijcke rente
op 't selve pandt, oft hem betalende de hoofdsomme derselver, ende middelertijt is ende
blijft hem dat onderpandt daervoor verbonden.

20.

Van gelijcken als den vercoeper van einige tinssen ofte renten heeft vermelt als onquyt-
baer, ofte als heerlicken tins, oft anderssints van beswaerlicker wesen, dan die in der
waerheit solde worden bevonden, soe moet den coeper hem naer advenant oick goet
doen de meerdere weerde van den pandt.

21.

Alle servituyten oft erffdiensten, tinssen, ende onquytbaere ofte andere beswaerlicke
lasten, moeten oick bescheidenlick ende in 't besunder in de coepcedule, oft bie die
opdragsbrieven ³ verclaert werden, op pene als hievoeren is gesaght, ende dat den
coeper van wegen alsulcke verswiegene erffdiensten ofte andere onquytbaere lasten, die
hem te swaerlick solden sijn, naer erkenenisse des gericht van den coep sal moegen
scheiden.

22.

Ende ter contrariën, wan einige erffdiensten oft andere lasten verclaert waeren tot laste
van einich goet te staen, ende dat bevonden wordt, dat de vercochte panden daarvan vrie
sijn, soe sal alsdan der coeper soveel meer aen den vercoeper moeten goet doen, als het
goet meer solde gegolden hebben gehad, soeverre der vercoeper niet en hadde verclaert
alsulcken last daerop te staen.

23.

Als twee huysen mit eine rente t'saemen sijn belast, ende dat naemals deselve rente, bie
maechgescheidt, ofte anderssints ein van de huysen in 't geheel te laste wordt gelacht,
oft als einige huysen ofte erven, *in subsidium* ofte tot onderstandt sijn verbonden, Inge-
valle men van den principalen pandt niet betaelt en worde, ende dat der vercoeper in de
coepcedul 't selve heeft verclaert, soe en is hie von wegen alsulcken last aen den coeper
niet gehalden, al waer 't dat naemals dat vercochte pandt, bie gebreke van betalinge van
/131/ de rente, ofte tins wordt uuytgewonnen, oft dat der coeper die moet betaelen.

1. Die: erratum editie 1620: der.

2. Uuytgingen: erratum editie 1620: uuytginge.

3. Bie die opdragsbrieven: erratum editie 1620: op de opdragsbrieven.

24.

Maer mach in sulcken gevalle der coeper daarvan sijn verhael nemen op dengeenen welckens pandt den last, rente ofte schuldt te draeghen gehalden is, ofte dengeene die 't selve ten laste gelacht is geweest, ende tot dien einde wordt hem bie alsulcken verclaeren, verstaen, overgegeven te sijn, die gerechticheit die van begin aengeboren is geweest, tegens dengeenen, die denselven op hem, oft tot laste van sijn pandt hadde aengenomen, oft besitter van denselven.

25.

Den gelder ofte coeper van einich huys oft erve moet volgen al datter erdtvast, nagelvast oft wortelvast is, oft anderssints tot geduerlick gebruick van 't huys ofte erve was geëigent, ende oft er iet waere, d'welck ein ander toebehoerde ende den vercoeper niet vermeldt hadde, daarvan sal die weerde den gelder goetgedaen werden.

§ 2. Leveringe ende cessie oft overgevinge van gereide goederen ende uuytstaende schulden.

1.

Ein jegelick mach sijn haeve oft gereide goederen, waer oft tot wat plaese die oick sijn, voor schepenen, notaris ende getuygen, onder sijn handtschrift, oft anderssints uuyt der handt, sonder geschrift aen ein ander vercoepen, overgeven ofte verbinden, ende daerbie denselven daarvan volcommen meister maken, oft pandtschappe geven, mits die daetelick overleverende, oft iet anders doende, daerdoer hie die uuyt sijne handen laet gaen ende stelt in de macht van dengeenen, aen denwelcken hie die verbringht oft verbindt.

2.

Ende oft der eygenaer de vercochte oft verbonden goederen niet en hadde overgelevert, ofte anderssints gestelt in de macht van dengeenen, daeraen hie die heeft vercocht ofte verbonden, Soe en solde den vercrijger niet anders hebben dan ein actie oft gerechticheit, om die goederen ofte panden, bie middel van arrest oft anderssints in sijne handen te doen commen, soeverre die alnoch onder den eygenaer, ofte in sijne macht sijn berustende.

/132/ 3.

Sonder dat nochtans alsulcke gerechticheit den coeper ofte crediteur (al hadde hie daerop sijn penningen getelt) einich voirdeel solde geven voor de andere schuldtheisscheren ofte coepers, indien der schuldenaer naermaels quaeme te breken: ten waere dat hie oick voor hun ierst daerop vervolch hadde gedaen, om daertoe te geraecken, ende dat daerduer alsulcke goet tot hun behoefff strijdich solde sijn geworden.

4.

Derweghen oft het gebuerde, dat der eygenaer, naer d'ierste vercoepinge ofte verbintnisse, sonder overleveringe der goederen ofte panden, die aen¹ jemandt anders hadde verbonden, vercocht, ofte anderssints uuyt lastigen titel verbracht ende geleverd, aleer den eersten coeper, verpande crediteur, oft schulthebber, daerop rechtvoorderinghe hadde

1. Die aen: erratum editie 1620: aen.

gedaen, deselve tegens den tweeden coeper oft pandhebber niet en solde moegen comen, oft tegens hem einich verhael hebben.

5.

Voirbeheltlick nochtans dat verbintnisse van schiepen, ponten oft schuyten voor schepenen gedaen, sijn van weerden, ende geven volcommen recht van pandtschap ende versekerheit, al is 't dat die schiepen, ponten, oft schuyten daetelick niet en sijn geleverd, oft anderssints gestelt in de macht van dengeenen, aen dewelcke die worden belast.

6.

Overgevinge ende verbintnisse van actiën ofte gerechticheit, personele schulden, verschenen renten, pachten oft hueren, hoe groot dat die oick sijn, al sijn die maer gedaen voor notaris ende getuygen, oft anderssints sonder bedroech van jemanden, sijn van weerden, oick niettegenstaende, dat de schuldenaers buyten geseten sijn: beheltlick dat den cessionaris ofte overnemer, die daerop voir begeert te gaen, schuldich sal sijn daeraff ierst de weete oft condinghe te doen, aen deselve schuldenaers.

7.

Ende oft den overnemer 't selve niet en hadde gedaen, ende dat tusschen beiden der schuldenaer aen den overgever de schuldt hadde betaelt, oft mit hem bie compensatie oft ophevinge van de schult tegens d'ander verdragen¹ oft anderssints waeren vergeleken, oft dat op deselve schuldt commer waere gedaen, oft dat oick der overgever daernaer die aen jemandt anders hadde overgesatt, die ierst daervan die wete aen den schuldenaer hadde gedaen, Soe solde alsulcke betalinge, ophevinge,

/133/ verdrach, tweede overgevinghe oft commer, sijn volcommen cracht ende werckinge hebben, sonder dat den iersten overnemer daertegens solde moeghen comen.

8.

Soe het avers gebuerde, dat naer dato van de overgevinge, der overgever quaeme insolvent, ofte onbetaelbaer te worden, aleer de wete aen den schuldenaer is gedaen, soe en solde hem die overgevinghe oft cessie niet helpen, maer solde daertoe berechticht sijn, die ierst daerop commer oft arrest gedaen solden hebben, 't sije der overnemer selver, oft andere crediteuren, die als selver eygenaer, oft anderssints daertoe recht van voirdeel solde hebben, volgen 't geene hiernaer wordt gesacht, onder den titel van *Preferentie* oft voirdeel van crediteuren ende commer, besitte² ofte arrestrecht.

9.

Ende om alle bedroch, soeveel als 't mogelick is, uuyt te sluyten, bie voordateringe van cessie, oft wete daervan gedaen, soe sal vortaene dergeener, die hem mit enige pandtschap, oft overgevinge van gerechticheit, ende gedaene wete derselver, sal willen behelpen, daervan moeten doen blijcken bie schepenen, notariael, oft ander wettich bescheidt, inhoudende den datum van het handschryft, oft tijdt van dat die sijn geschiedt, ofte sal daervan moeten doen blijcken, bie drie geloeffwerdighe getuygen.

10.

Soe wanneer jemandt einige goederen, coopmanschappen, handschriften, schulden, actiën ende crediten, op andere plaetsen is hebbende, die hie solde willen vercoepen, overgeven, ofte verbinden aen ein ander tot sijner versekerheit, oft om hem daeraff

1. Verdragen: erratum editie 1620: verdrach.

2. ASO 591 heeft "besette".

meister ende eygenaer te maecken, die mach 't selve voor schepenen doen, ende alsulcke overgevinge oft verbintnisse is van weerden, al oft het goet van die ure aff mitderdaet waere gelievert, ofte in handen gestelt, al waer 't oick dat der facteur, ofte die het goet in handen heeft, 't selve al noch niet en wiste.

11.

Des moet dergeene, die alsulcke overgevinge, cessie, ofte verbintnisse doet, den overnemer daerenboven geven sijne brieven aen de facteurs, oft onderhebbers van de goederen, om te volgen ¹ desselffs last ende ordre, oft die goederen te halden voir sijne rekeninghe, oft tot sijnder geliefte, ende der overnemer willende mit den iersten daarvan overal hebben

/134/ den volcommen effect, is gehalden daarvan den wete te doen aen dengeenen die alsulcke goederen onder hebben.

12.

Ende oft der overnemer 't selve niet en hadde gedaen, ende dat die facteurs ofte onderhebbers van de goederen, tevoiren die ter goeder trouwen hadden verhandelt ofte versatt, oft penningen daerop verschoeten, en solden derweghen niet behoeven te verantwoorden, dan van 't geene dat onder hem daarvan vrie ende onbelast is berustende.

13.

Van gelijcken mach men alsulcke vercoepinge, overgevinghe ende verbintnisse van goederen, ende coepmanschappen, anderswhoe sijnde, doen ende bekennen voir notaris ende getuygen, oft onder het handtteecken, ende geschrift van den eygenaer, mits daertoe nemende behoorlicke brieven aen de facteurs, ofte onderhebbers van de goederen, in der manieren hiervoiren verhaelt.

14.

Maer uuyt crachte van denselven en crijcht der overnemer tot deselve goederen gein recht van eigendom, oft pandschappe, dan van den tijt aff, dat het blijktt, dat dieselve goederen hem metderdaet ² overgeven ³ sijn, oft dat den facteurs, oft onderhebbers daarvan der weet is gedaen.

1. Om te volgen: erratum editie 1620: om derwegen te volgen.

2. Hem metderdaet: erratum editie 1620: hem.

3. ASO 591 heeft "overgegeven", overgenomen in de vierde editie (Venlo 1740).

Tweede titul

Van gerichtlicke clachte ter sake van erffelicke
ende ruerlicke goederen.

§ 1. *Clachte wegen 't besitt, gebruick ende eigendom van erffelicke goederen.*

1.

Als jemandt vreist in 't besitt ofte gebruick, 't welck hie heeft van einich goet, stoeringhe ofte hinder te lijden, mach van den officier bevel ende verbott versuecken, tegens dengeenen die hem sulcx vermet ofte beruympt te doen, opdat hie hem des wachte, ende daervan onthalde, op sekere pene bie hem te verbueren, ten profijte
/135/ van den heere, ende ingevalle van oppositie ofte wederspreken, dat hie tegens sekeren dach voor recht bescheiden worde, om sijne redenen ende die tegenredenen van partiën gehoert, recht te verwachten naer behoeren, ende dat hie middelerwijle¹ tegens den cleger noch op die strijdige goederen niet en attentere, ofte voirts keere.

2.

Die einich goet wel ende behoorlick jaer ende dach beseten heeft, die moet in sijn besitt gehalden worden, ende waer 't dat jemandt hem einighe stoeringe daerinne dede, mach denzelven binnen jaer ende dach van de stoeringhe, ende daernaer niet, voir den gerichte doen daghen, om daerinne gemanuteneert² ende gehalden te werden, ende soevern blijktt van des clegers besitt, moet derselver mit recht daerinne gehandthaeft blijven, ende der stoerder moet hem den schaden van de stoeringe ofte ongebruick betaelen.

3.

Tot welcken einde mach dergeener, den einighe nieuwichheit beletsel ofte ongebruick, in sijn besitt ende gebruick van goederen wordt aengedaen, hem des beclaeghen aen den scholtis ende schepenen oft gerichtsluyden, daeronder 't goet geleghen is, die terstondt daerop sullen verordenen den scholtis ende einighe van de gerichtsluyden, om hun te vinden ter strijdigher plaetsen, die wederpartie daertegens gedaegt, ende hun t'informieren ofte berichten, op 't geene dat aldaer versocht ende aengegeven sal worden.

4.

Die verordende scholtis ende schepenen ter plaetse gecomen sijnde, sal der cleger verhael doen van sijn vredelick³ besitt, ende gebruick van jaer ende dach voir de stoernisse, ende van de nieuwichheit ende beletsel, hem binnen 'ts jaers aengedaen, ende voirts van alles dat hem dunckt tot sijner intentie ende voernemen dienlick te sijn, Ende derwegen eisch maecken van in sijn rustelick besitt ende gebruick gehalden, ende alle dieselve nieuwichheden, beletsel ende stoernisse, costeloos ende schadeloos geweert, aff, doot, ende teniet gedaen te worden, ende dat hem bie provisie die recredientie sal worden aangewesen.

1. Middelerwijle: erratum editie 1620: middelerwijse.

2. ASO 591 heeft "gemainteneert".

3. Vredelick: erratum editie 1620: wetelick.

5.

Ende ingevalle der cleger beduchte oft vreisde dat daerinne swaericheit mochte vallen, solde daerbie moghen vuegen, dat in dem valle die strijdige goederen sullen worden gestelt in sequesters ofte gerichtelicke bewaerders handt, tot behoeve

/136/ van dengeenen, die daertoe bevonden sal worden berechticht te sijn, ter tijt ende wijlen toe, dat anders bie vonnisse verclaert sal sijn: Oftwel die heilsame gewoonlicke clausele ende besluytinghe van de eisschen, oft dat anderssints aengaende de saecke possessoire recht ende justitie gedaen sal worden, soe men naer de gelegenheit derselver saecken sal bevinden te behoiren ¹.

6.

Indien der beclachte ter strijdiger plaetsen gedaeght zijnde, aldaer niet en compt, soe sullen die schepenen mit den officier tegens den beclachten verleenen acte van desfault ofte uuytblijven, bie gebreke van aldaer niet gecommen te sijn, ende voir 't profijt van 't selve, den cleger bie provisie ofte voirraedt halden in 't besitt ende gebruick van de strijdighe goederen, ende hem ontfangen tot beleit oft productie van sijnen toen, ende van allen anderen bewijs ende bescheidt.

7.

Sullen oick den beclachten sekeren taemelicken dagh aenstellen, om voir recht te commen, ende het decreet van handthaldinghe in 't goet te sien ² bekrefftigen ende bevestighen, ende den clegeren breider sijn besitt ende gebruick aanwijzen, daerop t'antwoorden ende contrarie versueck oft eisch te doen, ende de saecke voirts bedinghen, ende daerop recht te verwachten, naer behoeren, van welcken dach der cleger aen den beclachten in tijds den weet sal laeten doen, om daertegens te commen ende hem gereit te halden.

8.

Ende oft der stoerder ofte beclachter ter strijdiger plaetse quaem, ende hem tegens die versochte handthaldinghe des clegers opponeerde, oft partie maecte, soe mag hie contrarie feyten aen ofte overgeven, ende in einen weghe versuecken, dat hie selver bie die schepenen in 't besitt ende gebruick van de strijdighe goederen gehalden sal werden, immers bie provisie, oft dat die sullen werden gestelt in des heeren handt, ende onder deselve bie einen gerichtlicken bewaerder geregiert, oft anderssints, soe hiervoor is gesacht, ende op deselve feiten oick informatie oft ondersueck te doen, ende laeten nemen, als op die van den cleger.

9.

/137/ Op alle 't welck die gecommiteerde, oick terselver plaetse sullen ordonneren: ten waere dat sie midts de contrarieteit ofte verscheidentheit van 't bewijs, ende den toen ten beiden sijden gedaen, de saeke soe swaer ende doncker vonden, dat sie raedt-saem achten, die aen 't gericht te rapporteren ofte over te bringen, ende daerop samentlick t'ordonneren, Belastende niettemin, dat ondertusschen degeene die sie bevonden hebben, dat ten tijde van 't beclach, ofte soe corts daervoor, dat hie bequaeme tijdt mocht hebben om hem te beraeden, ende beclagen, was in 't gerust besitt, ende gebruick, daerin

1. Behoiren: erratum editie 1620: hebben.

2. Te sien: erratum editie 1620: sien.

sal blijven, totdat anders sal zijn geordonneert, ende dat die wederpartie hem daerinne gein beletsel sal doen, noch hem die goederen onderwinden.

10.

Naerdatt bie die commissarissen, in der manieren voorschreven, is geordonneert¹, en mach die wederpartie niet gehoort werden: tensij dat sie haer der commissarissen ordonnantie gemessich halde, ende die overal naercommen, sonder haer daernaer het strijdich besitt ofte 't gebruyck der goederen t'onderwinden, totdat bie vonnisse van recedentie oft van betrouwen oft van volcomene aenwijssinghe van 't besitt ende gebruyck op rapport der commissarissen bij den gerichte anders sal zijn versien, ende oft hie daertegens dede, sal die recedentie zijn ende blijven bie die wederpartie.

11.

Als op 't rapport van de commissarissen oft anderssints op naerder beleyt van de saecke bie den gerichte aen ein van de partien de recedentie aangewiesen is, d'welck geschiedt sonder aen partiën oepeninghe van toen te doen, soe en sal die wederpartie tot zijn vordere oppositie ofte tegenseggen niet ontfangen werden, hie en hebbe ierst gedaen richtinghe, oft erstadinge van de nieuwichheit, ende alles gestelt in zijnen eersten staet, ende dat hie hem daernaer het strijdich besitt ende gebruyck van het goet niet en onderwinde, totdat bie² vonnisse op volcomen besitt ende gebruyck van 't selve anders sal worden gesacht.

12.

D'welck oft dergeene dem de recedentie ofte betroude besitt ende gebruyck affgewesen is, niet naer en quaeme, maer hem, desniettegenstaende, het strijdich gebruyck onderwindt, ende daerinne sijne wederpartie stoerenisse ofte beletsel dede, sal t'einmael van zijn recht possessor oft besitt vervallen zijn, ende sal die saecke wijders ten principalen bedinght moeghen werden, ende staet alsdan partie vrie, alsulcken vorder bewijs te doen, 't sij bie levendige ofte liggende konden, als sie te raede sullen vinden te behoeren.

13.

Soe wanneer der beclachter gedaecht is, om d'ordonnantie van commissarissen te sien bevestighen, ende die saecke possessor naer behoeren te bedinghen, ende dat hie niet en compt, sal der cleger zijn versueck van recedentie aangewiesen worden, van in 't besitt ende het gebruyck van het strijdige goet gehalden te worden, ende hem daerinne gein hinder oft beletsel te doen. Ende soe wanneer hie voir die tweede reise gedaeght sijnde, oick niet en compt, sal der cleger ten principalen zijn versueck van volcommelick in die possessie, besitt ende gebruyck van de goederen gehalden te worden, mit erstadinge van vruchten, profijten, schaden, coste end interesse aangewiesen worden.

14.

Maer compt der beclachter voir recht, sullen partiën op alles volcommelick worden verhoert, om daerop mitsgaders op die titulen bescheiden ende affgeleiden toen (die nochtans alsdan aen partiën niet en worden geoepent) aengaende de recedentie recht gedaen te worden, naer behoeren.

1. In der manieren voorschreven, is geordonneert: erratum editie 1620: in der manieren voorschreven is, geordonneert.

2. Bie: erratum editie 1620: hie.

15.

Die recredentie oft betrouw gebruik van de goederen sal toe erkant worden dengeenen, die ten tijde van de clachte, oft corts daervoor, in der manieren hierboven gesaght, was in 't besit ende gebruik derselver, oft soe niet wel claer en is, welcke van partie daerinne was, dengeenen, die den meisten tijt van het jaer voor de clachte daerin is geweest, oft soe hetselve oick niet claer en is, die den besten titel ende waarschijnlijkste recht tot het besitt ende gebruik heeft.

16.

Ende oft man ¹ daarvan oick niet wel d'ein noch d'ander bevinden oft weten can, oft dat groot peryckel ofte vreise waere, dat partiën mit gewaepender handt tegens malcanderen solden commen, sal 't gericht dieselve strijdige goederen stellen in bewaerder handt, tot behoeve van dengeenen die bevonden sal worden daertoe berechticht te sijn. Bevelende ende belastende vorts partie, tegens 't geene bie den gerichte in oft op die recredentie ofte sequestratie is geordonneert ² niet te doen noch vorts te keeren, op de verbuete van hondert goltgulden, ofte sulcke andere amende, nae d'erkenntnisse des gericht, ende tot dien, hun recht possessoir oft besitt te verliesen.

17.

Die saecke bie provisie gewiesen sijnde, 't sij aengaende de recredentie ofte sequestratie, staet partiën vorts ten principalen vrie, bie voordere productie ende oepeninge van toen, reproche ende salvatie, oft wederleggen ende verantwoord van
/139/ denselven toen oft bescheiden, ende anderssints behoerlick te voldinghen, ofte beleiden, ende 't selve gedaen, sal men in 't wijsen van de saecke principale, letten, wie den meisten tijt van jaer ende dach voor dato van het beclaech in 't besitt ende gebruik van die strijdige goederen gerustelick is geweest, ende oft daarvan niet genoegsaem en blecke wie daertoe den besten titel ende waarschijnlijkste gerechticheit heeft, ende tot dien einde mach men denselven overgeven, als commende tot versterckinghe van 't besitt ende gebruik, om dem volgende 't vonnisse te raemen.

18.

Ende oft ten beiden sijden even gelijk bewijs waere, sonder blijckinge van einigen titel, soe wordt in 't besitt ende gebruik gehalden der beclaechter, die mitderdaet daerinne is: ten waere dat hie bie gewalt, heimelicker oft beedgewijse ³ daerin waere gecommen, ende sijne wederpartie daeruuyt hadde gesatt, wandt alsdan solde der cleger (niettegenstaende het besitt ofte gebruik van zijn wederpartie) in zijn voorgaende besitt ende gebruik gehalden worden.

19.

Als die saecke van handthaldinge in 't besitt van 't goet mit eindtordeel gewiesen is, soe en is der winner niet gehalden ten petitoir, oft aengaende den eigendom van de goederen, te procederen, totdat het vonnisse volcommelick is volbracht, soewel belangende die costen, vruchten, profijten, ende emolumenten, als alle schaden, ende interesten, soeverre die oick sijn aangewiesen: ten waere dat aen den winner selver stonde, dat hetselve niet en worde volbracht, 't waere bie gebreke van vervolgh van liquidatie, oft anderssints,

1. Oft man: erratum editie 1620: oft.

2. Geordonneert: erratum editie 1620: geordonneert, 't selve.

3. Beedgewijse: erratum editie 1620: bedtsgewijse.

in welcken gevalle der gedampter, oft gecondemneerder sal volstaen, mit genoegsaeme versekerheit, volgende 't geene hieronder oick wordt gesaght.

20.

Die bevonden sal worden jemant t'onrecht in sijn besitt ende gebruick hinder oft stoernisse gedaen te hebben, die sal boven de costen, schaden ende interesse van partie gedampt worden tot profijte van den heere, in de boete van vijffentwintich gulden, end waer de stoeringe oft troubel gedaen mit gewaepender handt, sal strengelick, gecastijt ende gestraeft werden, nae goetduncken van den gericht, ende waer 't dat jemant hem t'onrechte beclacht hadde wegen stoeringe oft troubel, sal insgelicx vallen

/140/ in de boete van twelff gulden, ende ingevalle van geweld, mit gewaepender handt, ter somme van vijffentwintich guldens, oft andere sulcke als naer gelegenheit van de saecke ende personen sal bevonden worden te behoeren.

21.

Niemandt mach ein anderen het besitt ende gebruick van einich goet ontnemen, daeruuyt stellen oft ontveldigen, Ende oft hem jemandt vervorderde sulcx te doen, soe mach der besitter van 't selve goet, hem mitderdaet daertegens stellen, ende hem in sijn besitt halden ende verweren, Ende oft hie des niet en hadde gedaen, als hem toe schwaeck vindende, ofte meerder peryckel vreesende, mach terstondt daernae die handt wederom daerop leggen, ende in sijn voirgaende besitt ende gebruick treden, ende daerin sal hem der heer oft officier, des versocht sijnde, die handt halden, ende sal desniettemin sijne actie tot vergeldinge van alle sijnen schaden ende interesten hebben, ende te werck moegen stellen.

22.

Ende oft jemandt bie geweld uuyt sijn besitt ende gebruick gestelt waere, als voor, ende dat hie die macht oft middel niet en hadde om hemselves terstondt wederom daerin te stellen, soe mach hie daarvan aen 't Hoff oft het gericht daeronder het goet geleghen is, tot keur desselven sijn clachte doen, d'welck bevindende bie sommiere informatie oft ondersueck, sijn besitt gebruick, ende dat daarvan die geweldige affneminghe binnen 'ts jaers is geschiedt, sal hem terstondt bie provisie wederom daerin stellen, ofte doen stellen, ende voirts die saecke ten principalen, aengaende die volcommene herstellinghe in 't besitt ende gebruick, mitsgaders op de costen, schaden ende interesse, partiën verhoeren, ende recht doen, naer behoeren.

23.

Tot welcken einde sal der beclachder tot sekeren daeghe voor recht, aen zijne persoon, om hem te comen verantwoorden, bescheiden worden, ende soeverre hie alsdan daerin gebrekelick valt, sal der cleger sijnen eisch aangewesen ende 't vonnisse voltrocken worden: ten waere dat hie ten naesten gedingsdaege voir recht quaeme, ende wettighe redenen van ontschult van sijn niet comen voirbrechte, ende aen sijn persoon niet gedaeght sijnde, sal voir die tweede reise gedaeght end vorts gedaen worden, als voir.

24.

Der jemandt het besitt ende gebruick van sijn goet onder-

/141/ gaet, ende daeruuyt stelt, ende selver daerin triedt, terwijlen hie uuytlendich is, oft die oick 't selve heeft gedaen bie geweldt, oft gewaepender handt, mach derweghen aengesproecken worden niet allein binnen jaer ende dach nae die nieuwichheit, stoernisse oft beletsel daerin gedaen, maer oick binnen den tijt van dertich jaeren, end heeft hie 't

selve gedaen bie heimelicker wijze, oft sonder gewapender handt, binnen den tijt¹ van teen jaeren, maer soe 't selve geschiedt naer jaer ende dach, dat men uuyt het besitt ende gebruyck gewest is, moet daerin recht gedaen worden, mit volcommene kennisse van saecke.

25.

Bie gewalt ende fortse van waepenen wordt jemandt verstaen uuyt het besitt ende gebruyck van sijn goet gestelt te sijn, niet allein als hie mit gewaldt wordt verjaecht uuyt sijn huys ofte erve, oft als men naer hem mit wapenen commende, hie sijn huys oft erve verlaet, ende bie anderen ingenoemen wordt, maer oick als hie van sijn goet hier ofte daer gegaen is, ende meinende wederom daerop ofte in te comen, hie onder wegen bie gewalt wordt opgehalden, ende daerentusschen sijn huys ofte erve ingenoemen, oft als hie wederom commende, bevindt die hem beletten wederom op oft in 't sijn te comen.

26.

In saecke van redintegratie oft wederstellinge des besitters, in 't besitt ende gebruyck van het strijdich goet, als jemandt mit fortse ofte gewalt daeruuyt gestelt is, en helpt den beclachten niet te seggen, dat hie ierst bie fortse ende gewalt, oft heimelicker wijze van sijne wederpartie daeruuyt gestelt solde sijn, ofte dat hie 't van hem beedtsgewijse solde hebben beseten, sonder ander recht daertoe te hebben: ten waere dat als hie mit gewalt daeruuyt gestelt waere, hie terstont, dat is binnen den derden dach sijn wederpartie wederom daeruuyt hadde verdrieven, gelijk hiervoor is gesaght.

27.

/142/ Van gelijcken om te ontgaen de redintegratie, ofte wederstellinghe van jemandt in sijn goet, dat hem affhendich is gemaect, en helpt niet d'exceptie van te seggen, dat hetselve dem beclachten toebehoert, noch en mach der richter daerop einige kennisse nemen, maer moet dem niettegenstaende der voirgaender besitter dem 't selve ontvrempt oft daeruuyt gestelt is, ierst ende voiral wederom daerinne gestelt, ende hem alle costen ende schaden goet gedaen worden, voor ende aleer hie in rechte gehoirt mach werden.

28.

Welverstaende, dat als die questie van vruchten, costen, schaden ende interesse niet claer en is, ende meerder ondersueck verheist, ende dat het strijdige goet weder ingeruymt is, ende der cleger selver gein neerstich vervolch daerop en doet, als niet sueckende de saecke van de proprieteit oft eigendom in kennisse te laten comen, alsdan volstaet der beclachte om de saecke ten principalen te moghen bedingen, mits stellende genoeghsaeme versekerheit.

29.

Der einen anderen geweldelick uuyt der possessie ofte besit van ein goet heeft gestelt, en is niet alleen aen denselven gehalden, in 't geene des gesaght is, maer valt oick in de pene van hondert goltgulden aen den heer, indien hie 't mit gewapender handt heeft gedaen, ende is 't selve geschiet mit hulpe van andere gewaepende persoonen, in de pene van tweehondert goltguldens, ende nae gesteltenisse des gewalts, van tijtlicke oft ewelicke banninghe, oft oick tot lijffstraffe, tot erkentnisse des gericht.

1. Den tijt: erratum editie 1620: tijtten.

30.

Ende oft 't selve waere gedaen sonder gewaldt van waepen, terwijlden dat der besitter buyten 's landts was, soe sal der innemer van eins anders goet, staen ter bruecken ofte boeten aen den heer, ter sommen van hondert goldtgulden, Ende is derselver tegenwoordich oft binnen 's landts, als sulcx geschiet, sal verbuert hebben die somme van vijffich goltgulden, alles tot erkennisse des gericht, d'welck die voerschriven boeten sal moghen vermeerderen, verminderen oft daervan t'einemael ontledighen, naerdatt daer redelicke ende waerschijnlicke oirsaken van onschult solden moghen wesen.

31.

Al waer 't dat jemandt einich goet hadde gecocht, oft dat hem 't selve waere gegeven, oft dat hie anderssints recht om 't selve als eygenaer te moghen hebben ende besitten, hadde vercrieghen, oft dat hem¹ 't selve oick mit vonnisse waere aangewiesen, en mach daerom hemselven in 't besitt ofte gebruyck des goets niet stellen, maer moet oick bie handtleveringhe, opdracht ende erffnisse van den vercoeper ofte gever, oft bie hunnen goeden wil, end sonder hun beletsel oft tegenseggen daertoe commen, oft bie wege van rechte doer den officier daerinne gestelt werden.

/143/ 32.

Ende oft jemandt hietegens ofte anders deede, en solde alsulcken besitt ofte gebruyck niet moeghen behalden, maer solde 't selve moeten weder inruymen, mit alle die vruchten bie hem ontfangen, aen dengeenen, die 't selve van tevoirens in sijn besitt ende gebruyck heeft gehad, al couste hie bewijsen, daertoe recht van hem ofte sijnen voirsaeet te hebben, ende solde daerenboven staen ter boete des hern, naer de gelegenheit van de saecke, ten verclaeren des gericht.

33.

Uuyt crachte van brieven van 't Hoff, daerbie jemandt in de possessie oft besitt van de goederen wordt gehalden, ofte bevoelen daerinne gestelt, geredintegreert, ofte wedergeestelt te worden, en mach der beclachter uuyt sijn besitt ongehoert niet gesett worden, als hie daertegens begeert gehoert te zijn, maer wordt dem niettegenstaende tot sijn verantwoord ontfangen, ende hebben alsulcke brieven van bevelen alsdan maer cracht van blooten dagement: Ten waere dat dieselve brieven waeren inhaldende de clausule die bevelen stadthaldende niettegenstaende oppositie oft appellatie.

34.

Men mach gein brieven mit alsulcken clausule verleen: ten waere dat het Hoff van tevoereus sommierlick waere gebleken van het besitt ofte gebruyck des clegers, ende van d'ongebruick, nieuwichheit, stoernisse ofte gewaldt hem daerin aengedaen, Ende dat als die verleent ende voltrocken sijn, soe is ende blijft der beclachte in sijn geheel om sijne defensie, verantwoordinghe ende tegenbericht te doen, ende daerop recht te verwachten, 't sij aengaende de recredentie, sequestratie oft vollen besitt van de goederen.

1. Dat hem: erratum editie 1620: dat.

35.

Al is 't dat ordinairlick der strijdt op 't besitt ende gebruick van de goederen voorgaet, ende daernae van de gerechticheit des eigendoms gekandt wordt, Soe staet nochtans den cleger, die in sijn besitt gestoert ofte daeruuyt gestelt is, alhier vrie, d'een ende d'ander gelijckelick, oft elck besunder in rechte te brengen, ende te vervolgen, ende alsdan sal hetgeene daerin men bevindt dat der cleger 't beste berechticht is, hem aangewiesen worden, ende dem het volle besitt eins aangewiesen is, en sal daer niet uuyt gestelt moghen werden, totdat hie mit siegel ende brieff oft mit recht, naer die gesteltenisse ofte eigenschap des goets daeruuyt is geslieten oft gewonnen.

/144/ 36.

Der den eigendom van einige erffgoederen oft ander vervolgen oft heisschen wilt, is vooral schuldich sijne tegenpartie voor den gerichte te doen daeghen, ende bie ordinarschen wegen sijnen eisch ende clachte te doen, ende allen schijn ende bescheidt daertoe dienende over te geven, om partie gehoort, recht gedaen te worden, naer behoeren.

37.

Is oick gehalden die reigenoten van deselve goederen wel uuytdruckelick te verclaeren, ende soe des moet waere, op den grondt te commen, end den te wijsen ende betreden, opdat men sekerlick mach weten, wat hie heist, ende daerbeneffens burge stellen voir de costen, schaden ende interesse van partie: ten waere dat hie genoeghsaem in 't quartier waere geërft, om daerop sijn verhael te moghen nemen.

§ 2. *Vervolgh van ruerlicke vercochte, vertroude, uuytgeleende ende uuytgedaene¹ goederen om te wercken.*

1.

Al is 't dat men sijn eigen goet heeft vercocht, oft anderssints verhandelt ende opgedraegen, oft gelievert, soe wanneer men nochtans daarvan niet en is betaelt oft voldaan, ende dat hetselve noch onverhandtplicht oft ongelievert is in de handen van den coeper, oft tot sijn gebiede ende beveel noch staet, Soe mach men daerop sijn vervolch doen, 't sij bie arrest ofte anderssints, om daarvan betaelt te worden, ofte 't selve wederom te hebben, Ende is daertoe den vercoeper voir alle andere creditueren berechticht, om tot den sijnen te geraecken.

2.

Maer als 't selve aen einen anderen vorts is vercocht, verhandelt ofte verpandt ende gelievert oft opgedraegen, Soe en heeft, der ierste vercoeper gein vervolgh tegens den tweeden coeper oft credituer, die ter goeder trouwen, nae date van den iersten coep, den prijs betaelt ofte het geldt daerop gedaen heeft, maer blijven die dengeenen die bie wettigen titel daertoe is gecommen.

3.

Der einen coepman ofte facteur sijne goederen oft coepmanschappen heeft toegesonden, oft in handen gestelt, om bie hem vercocht oft anderssints daarmede oft mit den prijs van deselve gedaen te worden, soe ende gelijck hie hem heeft belast, al is 't dat alsulcke

1. Uuytgedaene: erratum editie 1620: uuytgaende.

- coepman ofte facteur 't selve anders doet dan sijnen last is, oft den prijs anders gebruickt ofte bekeert, heeft
- /145/ daeromme gein actie tegens die vercrijgers derselver goederen, oft wegghen den prijs van deselve.
4.
D'welck oick plaetse grijpt, al waer 't dat alsulcken coepman oft facteur daermede hemselven hadde beholpen, versettende oft verpandende 't selve goet voir sijn eighen scholt, ofte den prijs daarvan: Voirbeheltlick hem sijn verhael tegens denselvighen coepman ofte facteur, ende den heer geheel in de straeffe, die tot alsulcke ongetrouwicheit is staende, volgende 't geene hiernaer wordt gesaght onder den titel van *Bevel*.
5.
Van gelijcken als jemandt sijne obligatie, goet ofte coepmanschappe aen einen maeckelaer oft anderen heeft betrouwt, ende in handen gestelt, om alleine te vercoepen, te verbuyten, te versetten, oft als brenger 's brieffs, die scholt in te maenen, oft uuyt die obligatie die schult eisschen, al is dat alsulcke persoën, buyten sijnen last ende beveel doet, oick het goet ofte gelt anders bekeert, evenwel en mach der eygenaer alsulcken goet ende obligatie niet naer hem nemen, onder 't dessel dat sijnen gegeven last ofte bevel niet achtervolghet waere: voirbeheltlick hem sijn verhael, als voir.
6.
Desgelijcken als men aen jemandt einighen huysraedt heeft verhuert, ofte geleent om te gebruycken, ende dat derselver sulcken goet vercoept, versett oft anderssints verhandtiert, soe en heeft der eygenaer oick geine actie ofte vervolgh tot deselve goederen, maer blijven die als voir, dengeenen, die bie wettigen titel ¹ daertoe sijn gecommen.
7.
Alle d'welck nochtans is te verstaen, als der vercrijger van alsulcken goet daertoe ter goeder trouwen gecommen is, als niet anders gewieten hebbende, dan dat dem ² coepman, facteur, huerlinck, oft die alsulcken goet vertrouwt, geleent, toegesonden oft in handen is gestelt, ende vercocht, versatt, oft verhandelt heeft, 't selve was toebehoerende, oft dat sij volcommene macht hebben gehadt, om daermit te doen ende te handelen, gelijk sie gedaen hebben, Ende soe sie anders hadden gewieten, en solden tot alsulcken goederen gein recht hebben vercriegghen, maer solden dem eygenaer dat weder leveren moeten.
8.
Oick al waeren alsulcke goederen alleen versatt oft verpandt ende overgelievert aen jemandt, die ter goeder trouwen
- /146/ daertoe waeren gecommen. soe solde evenwel der eygenaer die van tevoirens deselve hebben aengegaen, end aen den verpander vertrouwt ('t sij bie vercoepinghe, toeseindinghe om te vercoepen, oft bie einighe ³ tot desselfs gebruyck) die naeste sijn om die

1. ASO 591 heeft nog "ende te goeder trouwe" eerst doorgehaald, waarna de doorhaling door onderstippeling weer ongedaan is gemaakt.

2. Dan dat dem: erratum editie 1620: dan der.

3. Einighe: in de vierde editie (Venlo 1740) veranderd in "leeninge".

te loessen, ende mit mindere ¹ weerde hunne meerdere schade te blussen ende te verhu-
eden.

9.

Als ein bereider, verwer, snijder, goltsmidt ofte dergelijke werckluyden einich goet gelievert is, om te bereiden, verwen oft anderssints daarvan iet te maecken, oft 't selve te verwercken, ende dat sie daarmede anders hebben gehandelt, dan daertoe 't selve hun is gelievert, dat en doet den liveraer gein achterdeel, maer mach dem niettegenstaende, 't selve goet vervolgen, aloft alsulcke ambachtsluyden hunnen wil daarmede niet en hadde gedaen.

§ 3. *Vervolch van verloeren ende gestoelen goederen.*

1.

Opdat ein jegelick te beter wederom mach geraecken tot sijn verloeren goet, soe is dergeener der einich verloeren goet gevonden heeft, schuldich 't selve te doen uuytroepen, oft den officier te kennen te geven binnen driemael vierentwintich uhren, naerdatt 't selve gevonden is, op die pene van drie guldens, ende soe hie oick daernae daerin gebreeckelick viel, sonder redelicke oirsaken van onschult, ende dat daeruuyt ofte anderssints tot sijnen laste quaet vermoyen solde vallen van onbehoirlicke onthaldinghe van het goet, solde boven die wedergevinghe desselffs aen den heer de weerde daarvan verbueren, oft ingevalle van niet voldoeninghe derselver, naer gelegenheit der saecken, uuytgericht ende gestraefft worden.

2.

Der heer oft officier, die het verloeren goet ter handt is gecommen, moet hetselve, bewaeren tot behoef van degeene, die dat sijn gemaecten can, ende sal tot dien einde drye naevolgende sonnendaghen, naer den dienste Godts doen kundigen, dat hie seker verloeren goet ofte gelt in handen heeft, ende soe binnen ses weken daernae niemandt en compt, ende goet ofte gelt sijn maecken can, soe verblijvet aen den heere, behalven
/147/ dat hie den vinder daeraff geven sal den twintichsten penninck.

3.

Welverstaende, dat soeverre jemandt die einich goet gevonden heeft, 't selve brought ofte doet brengen in handen van den pastoir oft andere geistelicke personen, om 't selve te brengen ter rechter handt, oft 't selve kundich oft oopenbaer te maecken, opdat het ter rechter handt mach comen, voor ende aleer dat het tot kennisse van den heer is gecommen, wie 't selve heeft gevonden, sal derselver alsdan niet verbueren, noch oick ter saecke van den vondt einich profijt hebben, maer onbeschadicht daarvan scheiden, gelijk hie daeraen is gecommen.

4.

Soe wanneer dat gevonden goet jemandt sijn can maecken, oft bewijzen dat het sijn is, alsdan heeft der heer oick voir sijne bewaernisse den twintichsten penninck, boven den twintichsten penninck van den vinder, maeckende t'saemen den teensten penninck, ende

1. Mindere: erratum editie 1620: naerdere; ASO 591 heeft "meerdere".

moet oick dergeene die dat goet sijn gemaect heeft, alle gedaene kosten van publicatie ofte vercundinghe ende andere goet doen.

5.

Als jemant einige alde schatten, silvere oft golde penningen, oft ander gelt oft goet in sijne eigene erve ende gronden vindt, ende dat men niet weeten can, wem dieselven toebehoeren, soe sullen alsulcke alde schatten, silver ofte golde penningen, oick gelt ende goet toebehoeren den eygenaer van de gronden, sonder dat der heer sulcx aensprecken mach.

6.

Ein vast ingesetener dieses quartiers oft Ruremundtschen vierdendeils, dem einich goet ofte gelt gestolen oft ontdraegen is, ofte dem sijn goet ontvallen is, oft verloeren heeft, soe hie den dieff, oft jemandt anders hem onbekent daarmede bevindt, tot wat plaetse dattet sij, mach 't selve twee naeburen te kennen geven, ende alsoe sijne handt daerop slaen.

7.

Des moet dergeenigher der sijn goet alsoe aen sich slaet, den officier terstondt, oft binnen vierentwintich uhren daernae, of eer soe hie can, den weet doen, hoe, waer, ende wanneer, ende van wat persoen hie sijn goet aenveert heeft, soe hie denselven kendt oft weet te noemen, oick wat 't selve goet is geweest, opdat der officier den dieff mach vervolgen ende straeffen, soe naer recht behoert.

8.

Ende oft der dieff achterhaelt ende vervolght sijnde, het
/148/ goet van hem wurpe, ende loepen gaet, soe mach dergener dem dat goet ontnommen is, 't selve tot hem nemen, sonder aen den heer misdaen te hebben, ende sonder den officier sulcx behoeven aen te geven, oft hem die goederen over te leveren.

9.

Maer soeverre dergeener, die men mit einich gestoelen goet bevindt, verclaerde 't selve gecocht oft anderssints behoerlick vercriegen te hebben, ende mitderdaet bereidt waere 't selve goet in handen des officiers, ofte mit goet gevallen van de vervolger, in handen van eine derde persoen te stellen, totdat sie mit recht gescheiden solden sijn, solde daarmede volstaen.

10.

Soe wie sijn gelt oft goet dat hem gestolen oft affhendich is gemaect, bevindt bie jemandt woenende onder 't gericht, daer hie selver woont, en mach daerop sijne handt niet slaen, maer willende hem versekeren, moet dat bie den officier doen arresteren, ende alsoe in bewaerder handt doen blijven, ende daerop voirts sijn vervolgh doen.

11.

Ende als hie bewijzen can, dat het goet hemselven, ende niemandt anders toebehoert, soe sal hem 't selve goet volgen los ende vrie, sonder iet daervoor te betaelen, al waer 't oick op einen vriën merckt, ofte anderssints oopenbaerlick gegolden ende vercocht: ten waere dat dem coeper 't selve naemaels naer behoerlicke affkundinge waere geblieven, gelijk hiernaer onder den titel van *Verjaeringhe* sal worden gesaght.

12.

D'welck oick plaetse heeft soe wanneer der officier van 's heeren wegen einich gestoelen goet heeft aenveert, 't sij dat der dieff daarmede gevanghen is ofte niet, want 't selve

den eygenaer, oft dengeenen die toenen can hem 't selve ontfrembt te sijn, oick alsdan moet volgen, voirbeheltlick den officier sijnen behoirlicke loon van bewaeringhe.

Van beschudtrecht ofte vernaerderinghe

§ 1. *Bie wien ende waerop beschudt gedaen magh werden, ende die naeste daertoe.*

1.

Alle vercochte huysen ende erven, soewel buyten ten plattten lande als in steden, moegen bie die magistraeten ende gerichte tot behoeve van die steden oft dorpen beschut werden, ende gaen die steden ende dorpen voir alle andere beschudders, mits dat die tot dienste van de gemeente worden bekeert, als tot treckinge van de straeten, stadswercken, oft tot einige vaert, waterloepen, heerbanen, wegen oft andere dergelijcke saken.

2.

Vermoegen oick alle vercochte gronden van erven ende huysen beschudt oft vernaerdert worden bie die bloetsverwanten: Ende dat niet allein als die bie versterff oft vernaerderinghe sijn gecommen van den bloede, maer oick als die sijn verworven ende vercriegen, volgende 't geene hieronder naerder wordt gesaght.

3.

Item, Soe wanneer ein erve uuytgegeven wordt in pandtschap voir den tijt van teen ofte meer jaeren, ofte ¹ op lijffrenten, soe moegen die naeste verwandten dieselve beschudden, mits aenstellende genoechsaeme versekerheit voir de betalinge ende voldoeninghe van deselve rente, ende die pandtgoederen terstondt te laeten volgen, ingeval van loessinge. ²

4.

Van gelijcken mogen oick alle heeren vernaerden die goederen die van hun worden gehalden, soe die naer haer wesen ende gewoenten tot vernaerderinghe hebben gestaen: 't sij dat die sijn leenen, tins, laedt oft lijffgewinsgoederen, oft andere dergelijcke, maer daerin gaen altijts die bloetsverwandten voir den heer.

5.

Als einigh huys ofte erve verscheidene persoenen toebehoerende, uuyt der handt oft mit der kertsen vercocht wordt, alsdan moegen oick die deilhebbers, die totte vercoepinge geroepen werden, 't selve huys ofte erve beschudden, maer die

/150/ goetwillige mitvercoepers, oft die einen anderen tot de vercoepinge gedronghen heeft, en mogen sulcx niet doen.

6.

Magh oick ein eygenaer oft deilhebber beschudden den coep van de tochte van sijne goederen, maer ein tochter en heeft gein recht om den eigendomb van het goet dat in tochte bie hem beseten is, vercocht sijnde, te vernaerden.

1. "in pandtschap ... ofte" ontbreekt in ASO 591.

2. "Ende die pandtgoederen ...loessinge" ontbreekt in ASO 591.

7.

Men magh oick beschudden alle vercochte huysen ende erven, wanneer des beschudders huys oft erve mit den vercochten huysen oft erve t'saemen verbonden staen voir grondtins oft renten, wie clein ofte weinich des beschudders deil oick sij.

8.

D'welck oick plaetse heeft, al waer 't dat die renten ende tins bie scheidinge ende deilinge, vercoepinge oft anderssints op ein deil van den pandt allein gelaght waeren, die gehalden waeren denselven tins oft last den beschudder oft sijnen pandt aff te dragen.

9.

Item, wanneer men einige erve oft loesrenten op sijn goet vercoept, moegen die bloetsverwandten ende maeghen binnen ses weken ende drie dagen nae den weet, oft als die niet en is gedaen, binnen jaer ende dagh naer die guedinge alsulcke rente beschudden, maer naerderhandt en worden sie daertoe niet ontfangen.

10.

Insgelijcken, wan einige steden, dorperen, oft andere gemeente einige renten vercoepen, mogen d'ingesetenen van alsulcke steden ende dorpen oft gemeente, alsulcke rente beschudden oft loessen, leggende den coeper sijne penningen, ende staende de alsoe in sijne plaetse.

11.

Item als eins schuldenaers erffelicke goederen oft renten bie executie gerichtlick vercocht werden, sonder voirgaende uuytwinninge ende kerckegeboeden, mit pleckinge van billetten jaer ende ses weken daernaevolgt, ende dat ein ander rentier oft credituer daarvan niet en heeft gewieten, noch anders gein middel van verhael van sijne schuldten en weet, dan op de vercochte goederen, soe vermogh hie dieselve goederen vernaerderen, tot verhuedinge van sijn verlies ende schade, die hie anderssints bie gebreke van betalinge solde commen te lijden, mits haldende den coeper overal buyten schade.

12.

Soe wanneer daer anders gein vernaerders commen, soe
/151/ mach oick den naebuer, hebbende huys ofte erve liggende naest hetgeene dat vercocht is, 't selve vernaerderen ofte beschudden, ende als daer meer naebueren sijn, gaet voir die het nerstichst is ende ierst vernaerdert heeft.

13.

Als einich goet vercocht is voir siekeren prijs, al is dat alsdan erve in betalinge gegeven wordt, 't sij gewerdiert ofte niet, soe sal het beschudt sonder einich onderscheidt plaetse hebben, ende sal der beschudder volstaen, mits betalende denselven prijs.

14.

Item als einige gemeine huysen ofte gronden van erven bie den einen deilhebber allein sijn verhuert, sonder wete ende bewillinge van de andere mitdeilhebbers, Soe moegen diegeene die daerinne niet bewillicht en hebben die huere beschudden, 't sij om dieselve te gebrucken, oft daarmede hun profijt te doen.

15.

Item als ein huerlinck ofte pachter ein huys oft erve vorts aen einen anderen verhuert, soe mach der eygenaer oft deilhebber die huere binnen acht dagen naer den weet beschudden, insoeverre hem van den iersten huerlinck sulcx tevoiren niet en is aengeboe-

den, ende soe hem die huere gepresenteert were, solde hie tot de vernaerderinge niet ontfangen werden.

16.

Maer als ein huerlinck ein camer, solder, oft ein deil des huys verhuert, soe en heeft der eygenaer gein beschudtrecht, maer blijft alsulcken deil van het verhuert huys aen deng-eenen die het den huerlinck vorts verhuert heeft.

17.

Der mann magh beschudt doen in den name van sijne huysvrouwe als momboir dersel-ver, sonder van haer daertoe einige bewillingh oft volmacht van doen te hebben, ende 't goet dat alsoe beschudt oft vernaerdert is, wordt gehalden voir verworven oft verspaert goet, ende oick soe gescheiden ende gedeilt, soe tusschen mann ende vrouwe als hunne erffgenaemen.

18.

Desniettemin magh dergeener van wiens sijde het recht van beschudt compt, in 't schei-den van den bedde die werde van 't selve soe die alsdan is, daervoir opleghen, ende 't selve tot hem nemen als patrimonial, maer derselver prijs wordt tusschen den lancxst-levendenden ende den erffgenaemen van den iersten afflijvighen gehalden ende gedeilt als onruerlick verworven goet, in plaetse van d'welck die werde is comende.

/152/ 19.

Van gelijcken mach men vernaerden in den name van ein kindt, al is 't noch in de macht ende gewalt van de alders, het erff d'welck sijn vader vercocht heeft, als het kindt van sich selver daertoe middelen heeft, ende dat onder eide bie het kindt ofte andere die de vernaerderinge oft beschudt tot des kindts behoefte doen, uuyt sijnen name verclaert wordt, dat die tot des kindts behoefte ende mit sijne penningen geschiede.

20.

In 't vernaerden van goederen van bloets wegen verstorven, ofte vernaerdert, gaet voir der eerster van de bloetsverwandten daarvan het goet is gecommen, Ende als die niet en vernaerdert ofte beschudt, soe sal der tweede, derde, ende soe vorts andere volgende verwandten van de sijde daer 't goet van hercompt beschudt moegen doen.

21.

Ende soe diegeenige die beschudden willen, alle in gelijcke graedt sijn, sal dergeenigher der sich eerst te beschudden aengegeven heeft, voir den anderen gaen, ende soe sie alle beide sich op einen tijdt werden aengeven, sal der mann voir de vrouwe, ende der alste op der straete voir de joncxste daertoe ontfangen werden.

22.

Maer oft er gein en waeren van de sijde daarvan het goet gecommen is, die begeerden te vernaerden, soe solde daertoe van de andere sijde die naeste sijn, die den vercoeper het naest sijn bestaende, ende solde onder hunluyden vorts dieselve ordre ende maniere gehalden werden, als in den voirgaenden artickel is gesaght.

23.

Ende belangende die gewonnen ende geworven goederen, die sullen oick beschudt moegen worden bie den naesten verwandten, soewel van d'een sijde als van d'andere sijde, te weten soe van de vaderlicke als moederlicke sijde, des sal daerin der naeste van hun voirgaen, ende als sie beiden in einen graedt staen, soe sal der d'ierst vernaerdert oft beschudt gedaen heeft, der naeste daertoe wesen.

24.

In 't vernaerden oft beschudden van gemeine huysen oft gronden van erve, 't sij dat die werden vercocht oft verhuert, gaet der meisten deilhebber voir den minder: Ten waere dat hie die vernaerdinge niet voir hemselves, maer voir andere wolde doen, in welcken gevalle sal daertoe ontfangen werden die tot sijn eigen gebruyck beschudt.

/153/ § 2. *Bie wien ende wanneer 't beschudt ofte vernaerdinghe niet en mach geschieden.*

1.

Ein bastardt en mach gein beschudt doen, al waer 't schon soe dat hie bie den prince geligitimiert, ofte wettich waer gemaect, maer die bie naervolgende hylick wettich kindt is geworden, wordt soewel tot het beschudt ontfangen als ein echte geboren wettich kindt.

2.

En vermoegen oick niet die geistlicke stifften, cloisteren noch einige andere, die gein erffgoet gelden moegen, 't selve goet beschudden, het waere uuyt den name van deng-eenen die in hun cloister ontfangen ende geprofessit sijn, oft anderssints.

3.

Die einmael het beschudt heeft affgegaen ende daarvan vertiegen, die en wordt daernaer oick niet ontfangen om te mogen beschudden, maer daarmede en sijn d'andere bloets-verwanten in hun beschudt niet vercort.

4.

Insgelick diegeenige die bie den lycoop sijn geweest ende mit van den lycoop hebben gedroncken, ende tegens den coep niet en hebben gesaegt, en werden tot de vernaerdinghe niet ontfangen: ten waere dat sie selve hun gelaech betaelt hadden, oft allein als getuygen daerbie gewesen waeren.¹

5.

Erfelicke goederen vercocht bie decreet, ofte gerichtelicke executie ende pandinge, uuyt crachte van vonnisse, oft dat cracht van vonnisse heeft, en moegen niet beschudt werden, als dieselve naer voorgaende uuytwinninghe jaer ende ses weken voir de vercoepinge haere kerckgeboden, ende aenclevinge van billetten van vercoepinge hebben gehad.

6.

Als verscheiden huysen, erven, ofte panden bie malcanderen oft apart gelegen, altemael t'saemen voir einen sekeren genoempden prijs vercocht werden, sonder einich onderscheidt gemaect te hebben hoeveel dat het ein oft d'ander vercocht is, alsdan en mach niemandt den coep in deil beschudden, maer moet hetselve doen in 't geheel: Ten waere der coeper tevrieden waere den beschudder ein deil daeraff te laeten volgen.

7.

D'welck oick gehalden sal worden, als veel personen ein goet in einen coep vercoepen, daertoe verscheidene personen van elcx maeghschap recht van beschudt solden mogen hebben, want alsdan al waer 't dat ein van hun het deil van sijnder sijde oft maeghschap gecommen, allein wilde vernaerden, en solde daertoe niet

1. Art. 4 is in ASO 591 later op een apart blaadje toegevoegd in het handschrift van Tilman van Bree.

/154/ ontfangen werden, maer willende het recht van naederschap genieten, moet die in 't geheel doen.

8.

Item wanneer jemandt enighe gifte oft oprechte verbuytinge doet, van huys om huys, landt om landt, oft enighe onruerende goederen d'een tegens d'ander, sonder einich gelt te geven, oft goederen te prijsen¹, soe en valt daer gein beschudt: Ten waere dat die buytinge geschiede van goet tegens enighe losrente.

9.

Ende in dem val mach men dat verbuyt goet beschudden, mits die heuftenningen van de rente leggende oft eine andere gelicke rente op goede genoechsame panden bewijsende, tot genuueghen des gewesenen rentheffers, ofte tot 't seggen van degelijcke² persoennen, hun des verstaende, oft die van den gerichte daertoe gecoeren werden.

10.

Insgelicx als erffne tegens erffne, wie voir gesaght is, verbuydt is, ende ein van de mangelers het verbuydt erffne binnen jaer ende dach wederom gelt, duer sich oft jemandt anders, oft bewiesen can werden dat in die buytinge onder die mangelaers sulcx affgesproecken is, sal den naesten verwandten van den vercoeper vrie staen d'een ofte d'ander te beschudden tot sijnen khuere.

11.

Item als op die mangelinghe einich gelt toegegeven wordt, ende dat het erffne hoeger bedraecht als 't gelt, soe en sal gein beschudt plaetse hebben, maer soe het gelt sich hoeger bedraeght als het erffne, soe sal 't beschudt toegelaeten werden, ende om te weten wat meer bedraecht, sal 't goet ende erffne mit den gericht ende naebueren gewerdiert ende geschat werden.

12.

Desgelicx wanneer vrunden ofte maeghen, oft andere die aen malcanderen gehylickt sijn, oft oick die duer dienst oft andere weldaeden aen malcanderen gehalden sijn, tusschen hun einigen coep van huysen ofte erven doen, soeverre der vercoeper derff mit eyde behalden, dat hie 't selve huys ofte erve voir denselven prijs aen andere niet vercocht en solde hebben, alsdan en heeft dat beschudt van einen naerderen vrundt oft maeghe gein plaetse.

13.

Van gereide goederen, personeele schulden, verschene pachten³, actiën oft credyten, die uuyt der hant, oft bie executie vercocht werden, en valt gein beschudtrecht: Ten waere dat die in rechte strijdt-

/155/ baer waeren tegens den besitter ofte schuldenaer, In welcken gevalle sie daertoe die naeste solden sijn, mits opleggende den prijs daervoor gegeven, binnen ses weken naer de wete.

1. Prijsen: erratum editie 1620: prijsenen.

2. Degelijcke: erratum editie 1620: diegelijcke.

3. Verschene pachten: erratum editie 1620: pachten.

14.

Einen schuldenaer van claer ende onwedersprekelicke schult, die daerop sonder waerschijnlicke redenen strijt maeckt, ofte gemaent sijnde niet en betaelt, en is niet toegelaeten sijne vercochte handschrift ofte schuldtbrief te loessen voir den prijs daer die voir vercocht is, maer is die aen den coeper, naer uuytwijzen van sijnder bekentenisse ende belofte daerbie gedaen, schuldich te betaelen.

15.

Als jemandt bie executie ofte anderssints iet heeft gecocht, ende selver aen den vercoeper, ofte tot wiens laste die coepinghe¹ is gedaen noch ten achteren is, oft tot den sijnen niet en can commen, die en is niet gehalden ein ander tot vernaerderinghe t'ontfanghen: tensij dat hie hem sijne volle tachterheit goet doe.

§ 3. Tijdt ende maniere van beschudt ofte vernaerderinghe.

1.

Ein beschudder mach dat beschudt doen ofte in het werck stellen, soe haest als den coep ofte huere is geschiedt, al waer die overdracht ofte transport gerichtelick niet gedaen, noch den tijdt van de huere ingegaen.

2.

Soelangh gein bescheidt ofte weet van beschudt aen den coeper en is gedaen, soe moegen coeper ende vercoeper, insoeverre noch geine overdracht en is geschiedt, oft die coepningen noch niet en sijn getelt, den coep affgaen, ende malcanderen quytshelden, ofte oick andere voerwarden maken bie verhoedinghe van den prijs, oft anderssints.

3.

Des moet dit al geschieden ter goeder trouwe, sonder dat sie van einich aenstaende beschudt gewieten hebben, d'welck sie daarmede gesocht solden hebben te beletten, daerover sie gehalden sullen sijn sich behoerlick mit eide t'expurgeren des versocht sijnde.

4.

Als der coeper ende vercoeper malcanderen t'einmael van den coep hebben verlaten, soe en valt daer voirts gein beschudt, maer is der prijs verhoecht oft d'ierste voirwarde veran-

/156/ dert, soe is dergeener die tot den beschudt wilt commen, gehalden den coep te voltrecken, als die leste voerwarden mitbringhen, sonder dat hie hem op den iersten coep mach beroepen.

5.

Ein beschudder is ordinaris gehalden 't beschudt te doen binnen jaer ende dach, naerdat het goet gerichtelick voir schepenen uuytgegaen ende overgedragen is, maer als daerover de kerckegeboeden ofte roepen gedaen sijn, soe sal het beschudt moeten geschieden binnen ses weken ende drie dagen, voir der sonnenonderganck: 't sij dat het leen ofte ander goet is.

1. ASO 591 heeft "vercoepinghe".

6.

Welcke ses weken loepen van den dach aff, dat d'ierste kerckgebodt gedaen is, ende naer 't selve ierste gebodt moeten d'andere kerckgeboeden vervolgents gedaen werden, van veerteen dagen tot veerteen dagen, sonder interruptie oft ophalden, ende mit den overganck van deselve sess weken ende drie dagen, word den coeper van sijnen coep tegens die vernaerderinge ende beschudt versiekt.

7.

Niettemin wanneer ein erffne vercocht is op voerwaerde, dat hetselve binnen siekeren tijt geloest sal mogen werden, soe can 't selve oick binnen ses weken oft jaer ende dach, naerdatsulcke tijt van loessinghe overstrieken is, beschudt werden.

8.

Ende al is 't dat jaer ende dach hierbevoers verscheidentlick verstaen is geweest, Soe sal doch nu voirtaen 't selve niet anders verstaen werden, dan te wesen ein jaer ende einen dach, aenvangent van den tijt van d'opdracht, wie boven is gesaght, ende sal 't selve jaer loepen soewel tegens uuytlantsche, als inlantsche, wietende als onwietende, mundighe als onmundighe, sonder dat jemandt daertegens mit enighe middel van restitutie ofte stellinghe in sijnen iersten staet geholpen sal moegen werden.

9.

Maer den voirschreven tijt van ses weken, ende drie dagen sullen allein plaetse hebben ten opsien van meerderjaeringen ende inlantsche, ende niet tegens onmundighen oft uuytlantschen persoenen, diewelcke sullen altijt binnen 't loepende jaer ende dach, na dato van de guedinge, tot de vernaerderinge ontfanghen werden.

10.

Alle beschudt moet geschieden tot des beschudders eigen profijt ende behoefte, d'welck der beschudder, op 't gesinnen ende versueck des coepers, mit lijfflichen eide gehalden is te verclae-

/157/ ren, Ende oft naemaels anders bevonden worde, soe en sal den overstrick van den tijt van vernaerderinge den beschudder¹ niet letten.

11.

Ende om te meer versiekt te sijn, dat het beschudt is tot profijt van den beschudder, soe is der beschudder oick gehalden jaer ende dach tsedert sijn beschudt, ofte dat hem beschudt mit recht toe erkandt is, het vernaerdert goet onvercocht ende onverloeft te halden, ende oft hie 't selve niet en dede, sal daertoe der coeper alnoch ontfanghen worden.

§ 4. *Gerichtelike clachte ende vervolgh op vernaerderinghe ofte beschudt.*

1.

Als jemandt einich goet gerichtlick beschudt heeft, moet daarvan binnen drie dagen daernaer den coeper den weet laten doen mit einen gerichtsboede, opdat der coeper geine wijdere kosten, mit maken ofte hermaken aen 't gegolden goet en doe, Ende soe der

1. Beschudder: in de vijfde editie (Venlo 1783) veranderd in "cooper".

beschudder sulcx niet en doet, sal hie gehalden sijn alle die costen te betaelen die der coeper in 't maken oft hermaken aen 't selve goet aangewandt sal hebben.

2.

Insoevern der coeper den beschudder sijn beschudt niet en wil gestaen, soe mach hie hem doen daegen voir 't gericht daeronder die vercochte goederen gelegen sijn ende tot dem einde aldaer tegens den coeper alsulcken heisch doen oft overgeven, als hem goetdunckt.

3.

Ende soeverre die vercochte goederen onder verscheidene gerichten gelegen sijn, mach hie den coeper doen daegen daer die meeste goederen gelegen sijn, oft voir den richter daeronder der coeper geseten is.

4.

Soeverre der coeper niet binnen 's landts en is, noch gein domicilie oft woenplaetse in 't Quartier heeft, sal derselver gedaeght werden gelijk men gewoonlick is affwesende personen te daegen, ende dat ter plaetsen daer die vercochte goederen gelegen sijn.

5.

Der coeper gedaeght sijnde, moet der beschudder denselven daetelick bieden oft presenteren den rechten prijs, daervoor 't goet vercocht is, soeverre hie denselven weit, ende ingevalle nein, magh ende moet hetselve doen, ende den prijs tellen binnen vierentwintich uren, naerdatt der coeper die onder eidt

/158/ sal hebben verclaert, ende sijn coepcedel ten voorschijn gebracht, d'welck hie ten versueck des beschudders gehalden is te doen.

6.

Van gelijcken moet der coeper presenteren ofte bieden den gebuerlicken lycoop, te wieten twee van 't hondert, insoeverre derselviger lycoop soe hoege verdroncken is, ende voirt armengeldt, den hondersten penninck, ende den godtsheiler.

7.

Item is der beschudder gehalden den gelder goet te doen alle noedige ende profijtelicke reparatiën, costen ende wercken ter goeder trouwen aen 't vercocht erve gelacht, naerdatt hem van den beschudde die wiete is gedaen, ende dat al volgende den bescheidt daarvan sijnde, oft bie gebreke van 't selve, tottet seggen van goede mannen hun des verstaende.

8.

Insgelicx is der beschudder gehalden aen den coeper goet te doen alle affgequietene renten ofte tinssen, ofte immers sal der coeper deselve renten oft tinssen op die panden halden in sulcken staet oft gerechticheit, van den tijdt, als sie voir dato van de affquietinge waeren.

9.

Ende oft der coeper den prijs van den coep, ende andere claere uuytlegginghe bie hem gedaen, niet en wilde ontfangen, ende de vernaerderinge bekennen, Soe moet der beschudder alle 't selve onder 't gericht leggen, tot last ende perickel van dengeenen, die bevonden sal worden ongelijck te hebben.

10.

Ende aengaende 't geene dat onclaer ofte illiquyd is moet, daervoor golt ende silver leggen, ende voir die betalinghe van 't selve, als het geclaert oft geliquideert sal sijn,

burgen stellen, Ende bie gebreke van d' ein ofte d' ander van sulcx, sal van sijn beschudtrecht vervallen sijn.

11.

Als der coep geschiedt is mit siekere stucken ofte speciën van gelde, te wieten mit coeninx oft rijcxdalers, goltguldens, oft andere munte, ende der coeper bewiesen can dieselve stucken betaelt te hebben, sal der beschudder gelijcke stucken wederom te leggen gehalden sijn.

12.

'T welck te verstaen is, als sulcx niet bie bedrogh ende ter quader trouwen is geschiedt, ende dat alsulcke stucken gevuechlick te becommen sijn, ende soe niet, sal hie moegen volstaen mits betaelende die weerde van deselve specie, gelijck die gelden ten tijde van 't beschudt, alles tot erkentnisse des gericht.

/159/ 13.

Wijders, insoevern der coep is geschiedt mit guldens ofte daelders, sal der beschudder moegen volstaen mits betalende soeveel guldens ofte daelders in andere stucken van gelde, als der coeper gelagt sal hebben, ende dat in sulcker werde, als bie den voors. coeper gedaen is geweest.

14.

Al waer 't dat der coeper 't gecocht goet ten tijde van beschudde aen einen anderen tot hooger prijs vercocht hadde, dan hie 't selve gegolden heeft, soe sal doch der beschudder moeghen volstaen, mits betalende 't geene der ierster coeper daervoir heeft gegeven.

15.

Wanneer ein goet vercocht is, om daarvan den prijs op sekeren terminen ofte dagen te betalen, Soe heeft der beschudder dieselve terminen oft dagen, mits stellende genochsame cautie ofte versekeringhe van den vercoeper ten selven dage te voldoen, ende soe hie 't selve niet en doet, sal hie tot den beschudt niet ontfangen werden.

16.

Die versiekeringe gestelt sijnde, blijft der coeper end sijne goederen van den coep ontlast, al waer 't oick soe dat der vercoeper den coeper oft sijne panden end goederen niet en wilde ontlasten, ende blijft der beschudder verbonden op gelijcke voet ende bie deselve maniere, als tevoiren den coeper verbonden is geweest.

17.

Ende alsoe nu onlanx 't gebruick is commen, dat die goederen mit der kertsen 't meist daervoir biedende, worden vercocht, waarvan alle die hoegers weeten wat sie van jeder hoechsel hebben, soe sal der beschudder schuldich sijn den coeper niet allein wederom te geven dat hie uuytgelaght heeft, maer oick dat hie van wegen sijne hoechselen die hie gedaen heeft solde hebben moegen heissen ofte profytieren.

§ 5. *Gerechticheit des beschudders wegen die beschudte goederen.*

1.

Ein beschudder heeft allet recht van den coeper, ende niet meer, ende oversulcx moet alle voirgaende huere, ter goeder trouwe ende sonder argelist gedaen, van weerden halden: al waer 't oick dat der coeper selver der huerlinck waere geweest.

2.

Als einige hueringe ofte verpachtinge voir dato van den iersten coep bie argelist ende tot achterdeil van den beschudtrecht gedaen is, die en sal den ¹ beschudder niet hinderlick sijn, dan sullen gehalden werden, al oft die niet en waeren geschiedt.

/160/ 3.

Soe wanneer ein coeper ofte gelder van huys ofte erve, 't selve nae den coep aen jemandt anders verhuert, ende dat der coep, daernaer wordt beschudt, soe gaet oick teniet die huere, ende en magh der huerlinck die niet genieten: ten waere dat dem beschudder belieffde die van werden te halden.

4.

Als der huerlinck, niettegenstaende die vercoepinghe van den huyse, sijn huere betaelt, soe heeft der coeper oft beschudder, naedem hie daerinne is geguet, ende hem 't selve verblieven is, actie ofte vorderinghe tegens denselven huerlinck, om hem van de huere, nae die guedinge geloopen, te doen betalen, oick sonder ander transport, ofte overdracht van de huere van den vercoeper te hebben.

5.

Dem ² vernaerder ofte beschudder volgen alle die vruchten, die ten tijde van den vercoep ende vernaerderinghe op het beschudt goet sijn staende, mits den coeper ³ vergeldende van die moeten ende costen daerom gedaen, ende hem wedergevende alle 't geene, daertoe der beschudder als voir is gehalden, mit den interest van dien, al rentsgewijse.

6.

Ende aengaende die vruchten ende profijten middelertijt van den vercochten pande, bie verhueringe ofte anderssints gecommen, die volgen den coeper mits daertegens betalende den last op 't goet staende: ten waere dat hie daervoor liever hadde te genieten den interest van sijne penningen rentsgewijse, ende die vruchten mit de lasten den beschudder te laten volgen d'welck tot keur van den coeper staet.

7.

Als dem coeper den weet van 't beschudt gedaen is, ende dat hie het beschudt bekendt, oft dat sulcx den beschudder bie vonnis is aangewiesen, ende dat hie den coeper heeft voldaan, moet der coeper die vertydinge van den coep ende opdracht doen, oft bie gebreke van sulcx, soe erfft ende guedt der scholtis den beschudder in 't beschudt goet.

8.

Soe wanneer die beschuddinge bie den coeper niet en wordt bekendt oft gestaet, maer dat op de maechschap oft anderssints swaericheit, geschill ofte proces valt, soe is der coeper gelijkewel gehalden het gegolden goet ofte pandt te aenverden, ende sijnen coep te voldoen: Beheltlick hem sijn verhael op den beschudder, indien hie hem naermaels dat beschudt bekendt, oft dat hem 't selve mit vonnisse wordt toegewiesen.

1. Den: erratum editie 1620: der.

2. Dem: erratum editie 1620: Ein.

3. Coeper: erratum editie 1620: vercoeper.

/161/

Vierden Titul

Van verwijlinghe ofte verloop van tijdt ende affdaginge.

§ 1. *Verloop van ein derdendeil van hondert jaeren.*

1.

Alle erffgoederen ende gerechticheiden werden vercriegen bie verloop van het derdendeil van hondert jaeren, te weeten drie-ende-dertich jaeren ende vier maenden, 't sij dat daer titel is ofte niet, als men daervan doirgaens ter goeder trouwen is geweest in vriedelick besitt oft gebruick.

2.

Naer die verjaeringe van 't derdendeil van hondert jaeren, en moegen gein goederen, gerechticheiden, ofte schulden geëischt werden, al waer 't oick ter sake van misrekeninghe, ofte van gewesene schult, oft oick van executie, oft voltreckinghe van vonnisse, bie wien oft waer die gewiesen sijn. want daarmede wordt alle 't voorgaende recht teniet gedaen.

3.

Den overloop van driëndertich jaeren ende vier maenden heeft oick sijn cracht tegens alle persoenen, 't sij dat dieselve tegenwordich oft buyten 's landts, oft dat sie meerdere ofte minderjaerich sijn.

4.

Sonder dat alsulcke persoenen einich behulp van rechten oepenstaet, om daertegens te commen, naer den overstrieck van den voors. tijdt, dan blijven in hun geheel, om op hunne momboirs oft hunne goederen hun verhael te nemen, soe naer recht behoort.

5.

Des en loept tegens die minderjaerige die prescriptie ofte verwijlinge van tijt niet, soe lange als die dochterkens onder die twelff jaeren, ende die knechtgens onder die veertien jaeren sijn geweest: Ten waere in saken van beschudt ende andere die nae rechte ende costuyme tegens minderjaerige persoenen loop ende plaetse hebben.

6.

Van alle renten wordt men oick ontlast bie verloop van

/162/

gelijcken tijdt van drie-ende-dertich jaeren ende vier maenden, als die binnen denselven tijdt niet gerichtelick en sijn gemaent, oft dat die geheistt sijnde, der rentier daerop gein voirder vervolch en hadde gedaen, maer de sake laeten overjaeren, ende 't vervolch alsoe smilten, ende dat den schuldenaer niet en hadde geweten die schuldich te sijn.

7.

D'welck oick plaetse heeft, als eine rente op verscheidene panden is besett, ende ein van de besitters van de panden gemaent sijnde, ter goeder trouwen heeft ontkendt die rente niet schuldich te sijn, oft dat hie oick ter goeder trouwen heeft ontkendt niet meer dan tot siekere somme schuldich te sijn, ende daernaer binnen den voorschrieven tijdt niet gerichtelick en is gemaent, oft niet voirder gemaent, dan hie bekandt en heeft, wandt wordt die oick alsdan in 't geheel oft deil verwijlt, naedat die ontkentnisse gedaen is.

§ 2. *Wanneer 't verloop van den voorschreven tijd gein plaetse en grijpt.*

1.

Als ein rente op verscheidene panden is besett, ende dat der besitter van ein van die panden, dieselve tot gemeine ontlastinge heeft betaelt, sonder dat hem die bie den besitter van den anderen pandt ofte panden is ontkendt, soe wordt die bie den loep van den voors. tijdt niet geprescribiert oft verwijlt, al waer 't oick dat sulcx in de quitantie niet en waere uuytgedrukt, maer dat daer alleen in stonde 't verloop van de rente ontvangen te hebben.

2.

Van gelijcken als jemandt jaerlicxe betalinghe van rente heeft ontvangen, als van ein deil van meerder rente, die van begin aen is bekend geweest op verscheidene panden gelijckelick, oft op ein pandt, die naerderhandt in verscheiden parteelen¹ is gesplieten, alsdan en wordt hie oick bie den loep van den voorgemelten tijdt niet belet dat hie die aen den betaelder van de helft voirtaen in 't geheel niet en solde moegen eisschen.

3.

Ingelicx wanneer ein uuytgelder van rente jaerlicx schuldich is sekere speciën ofte stucken van gelde, als goltguldens, Philips oft rijcxdalers, al waer 't dat hie voir deselve speciën geringere oft mindere weerde, dan die onder den gemeinen
/163/ man golden, betaelt hadde den tijdt van drie-ende-dertich jaeren ende vier maenden, in sulcken val en solde daerom verjaeringe gein plaetse hebben, om voirtaen mit gelijcke weerde te gestaen.

4.

Ten waere nochtans dat der uuytgelder hadde ontkendt, meer gehalden te sijn voir elcke specie ofte stuck te betalen, dan hie mitderdaet veel jaeren heeft betaelt, ende dat der rentier hem daermede hadde laeten geseggen, ende daarop gerust gehalden, sonder hem daertegens gerichtelick te versien, oft contrarie protestatie gedaen te hebben.

5.

Al is 't dat servituyten oft erffdiensten, bie het naeckt gebruik van tijt, hoelangh dat het oick is, niet en werden vercriegen, volgende 't geene onder den titel van *Erffdiensten ende nabuerlicke rechten* naerder is gesaght, soe wordt nochtans der vriedom oft ontlastinge daarvan vercriegen, soe wanneer men in drie-ende-dertich jaeren ende vier maenden is geweest in vrie ende gerust besitt ende gebruik van sijne panden, sonder dieselve erffdiensten gelieden te hebben, niettegenstaende datter oirsaecke waere voirgevallen om die te lijden.

6.

Die vrije macht van pandtschappen oft renten te moegen loessen, die mit gelt belaght sijn, oft van goederen op wedercoop vercocht, mit bespreeck van die altijt te moeghen loessen als 't dem vercoeper, sijne erffgenamen, ofte sijn rechthebbende, 't selve belieft, en wordt niet verwijlt ofte geprescribiert, wat overstrijck van tijdt daarop geloepen magh sijn, al waer derselver meer dan hondert jaeren, maar 't geene eins mit gelt belaght is, blijft altijts loesbaer.

1. ASO 591 heeft "parceelen".

7.

Van goederen die in 't gemein beseten, ende gehalden werden onverscheiden ende ongedeilt, daarvan en vercrijcht der ein gein recht tegens den anderen bie middel van prescriptie, 't sij ten petitoir oft possessoir, wie langen tijdt die oick beseten sijn, maer sijn ende blijven die deilbaer als vant tevoirens.

8.

Den eigendom van vrouwen erffgoederen bie haeren man buyten haer consent vercocht, en prescribiert ein derder besitter niet staender ehe, maer wel die vruchten van deselve goederen, ende oversulcx magh die vrouwe naer den doot haers mans dieselve vervolgen ende naer sich slaen.

/164/ 9.

Die tijdt van prescriptie en loept niet soe wanneer men doir oirloge, oft ander wettich beletsel sijn recht niet gerichtelick en can vervolgen, van wat goederen oft van wat art, natuere oft qualiteit die solden moegen wesen.

10.

Alle prescriptiën werden gebræken bie vernieuwinge van de obligatie ofte geloeft van schuldt, oick bie gerichtelicke voerderinge, soe men die vervolght, ende ten einde brengt, sonder d'instantie oft begonste rechtsvoerderinge te laten versterven, oft in 't wildt loepen, d'welck soe gescheide, solde sulcken eisch sijn cracht van interruptie ofte brekinge verliesen.¹

§ 3. *Wanneer 't verloep van drie-ende-dertich jaeren ende vier maenden niet van noeden is, ende merckelick van affdaginge*².

1.

Als jemandt einige ruerlicke ofte gereide goederen, op vrije merckten oft oepenbaerlick heeft gecocht, oft bie mangelinghe vercriegen, ter goeder trouwen haldende ende geleuvende, dat die den vercoeper toebehoerden, ende dat hie die vijff jaeren alsoe heeft beseten ende gebruikt, ende dat niemandt ondertusschen daerop vervolgh en heeft gedaen, soe en moegen die naemaels van hem niet geheischt werden.

2.

Alle schulden spruytende van goederen die ten sliete ofte dagelicxen gebruik werden gelievert, arbeidsloon, ende dergelijcken, daeraff gein verbindtbrieven oft handtschriften en sijn, en moegen niet geheischt worden naer den tijdt van vijff jaeren, ende als daarvan handschriften sijn naer den tijt van teen jaeren.

3.

Voir dergelijcke schulden werden gehalden, den loon van advocaten, procureurs, medecijs, chyrurgins, apothecarissen, barbiers, dienstboden, herbergiers, coepluyden ende winckelhalders, die hunne goederen, waaren ende coepmanschappen in 't cleine vercoepen ofte slijten.

1. In ASO 591 ontbreken de artt. 9 en 10 op deze plaats. Zij volgen na blz. 165 art. 9 als de artt. 1 en 2 van een nieuwe paragraaf. In de vierde druk (Venlo 1740) wordt in dit opzicht voor het eerst weer ASO 591 gevolgd.

2. "Ende ... affdaginge" ontbreekt in ASO 591.

4.

Van gelijcken wesen is der loon van ambachtsluyden, ende arbeyders, die hun hand-twerck doen oft leveren op loon oft voir gelt, als muerers, timmerluyden, ley- ende stroedeckers, smieden, ramekers, snijders, schoenmakers, schrijnwerckers, schippers, huerverders, goltsmieden ende alle andere dergelijcken.

/165/ 5.

Niettemin den tijdt tegens den verdienden loon van advocaten ende procureurs, ende andere dergelijcken, loept allein van den tijdt aff, dat sie gescheiden sijn uuyt den dien-ste van dengeenen, die hun tewerck gestelt hebben, ende niet soelanghe sie in hunnen dienst blijven ende bie hun tewerck gestelt werden.

6.

Oick als den gemaenden schuldenaer in voirgemelte saken tot deilinge van den eidt wordt gestelt, dat hie in sijne conscientie ende gemuet anders niet en weit, dan dat die geheische schult is voldaan, ende dat hie 't selve niet en wilt sweren, ende der schult-heischer ter contrariën bereit is te sweren, dat die niet en is voldaan, soe en magh al-sulcken verloop van tijdt niet helpen om ontslagen te sijn.

7.

Actiën ofte claeghten van injuriën oft smaedelickheit van woorden, geltbruecken, boe-ten¹, die binnen jaer niet tewerck gestelt en sijn, en mogen daernaer niet vervolgt werden, maer sijn ende werden gehalden voir doot ende teniet gedaen bie den ouerstrick des jaers.

8.

Van den tijdt van vercochte goederen te moegen beschudden mitsgaders van de genamp-tiseerde penningen, ofte die onder 't gericht gelaght sijn, oft daarvan die handtvuldinge aangewiesen is te mogen wederom eisschen, ende hoelanghe die maer en duert, is ge-saght onder den titel van *Beschudtrecht ende schepenebrieven*.

9.

Die prescriptie ofte verjaeringe van princelicke oft lantsheeren goederen ende gerecht-icheiden, 't sij van domeinen, die hem als sijn eigen toebehoeren, oft die hem vervallen als verbuert, ende van alle boeten ende brueken oft anderen, staen ende blijven tot alsulcken tijdt, als die bie den rechten sijn gestelt, 't sij dat die meerder ofte minder is dan die gewoonlicke ende des landts gebruekelicke verwijlinge.²

10.

Als jemandt hem wilt versiekeren van einigh aangeworven goet, 't sij huys, landt, sandt, rente, oft iet anders, dat hie bie coep, mangelinghe ofte andere beswaerlicken titel ter goeder trouwen heeft vercrieghen, tegens alle toecommende quellingen ende swaericheit,

1. ASO 591 heeft "geltbruecken ende boeten".

2. Na art. 9 volgt in ASO 591 de paragraaf *Wederhaldinge van den tijdt van prescriptie oft verjaeringe, ende het stoeren of breken derselver*. De artt. 9 en 10 van blz. 164 (editie 1620) vormden de artt. 1 en 2 van deze paragraaf. De art. 3-6 van ASO 591 werden in de editie van 1620, ten gevolge van het wegvallen van de paragraaf, doorgenummerd als de artt. 10-13. Op p. 167 keerde men in de editie van 1620 weer naar de oorspronkelijke nummering terug. Pas in de vierde druk (Venlo 1740) werden deze fouten hersteld: De weggevallen paragraaf werd ingevoegd ende artt. p. 164, 9 en 10, als artt. p. 165, 1 en 2 opgenomen. De doorgenummerde artt. p. 165-166, 10-13 kregen de nrs. 3-6.

het waere ter saken van den eigendom, tochte, erffpachte, verbintnisse van dien, oft anderssints, sonder daertoe den voirschrieven tijdt van overjaeringhe ofte
 /166/ verwijlinge te verwachten, die magh 't selve twee jaer lanck vervolgens van drie maenden tot drie maenden, ende drie maenden daernae, van maendt tot maendt, oick vervolgens t'elcke reise op den iersten sondagh van de maendt, ter parochiale ofte moederkercke, daeronder 't goet geleghen is, doen uuytroepen naer die misse, ende dieselvige uuytroepinghe op der kerckeduere doen plecken, opdat dergeenige die hem daertoe enig recht vermeth, spreke binnen den voirschrieven tijdt, ende swijghe naemaels.

11.

Welcke uuytroepinghe voir d'ierste reise geschieden sal in dieser manieren, te weten: Men doet weten van 's heeren wegghen dat N. bie coep ofte anderen titel (*die genoemt sal werden*) heeft vercrieghen van A. (*dat men hem noeme*) ein booner oft morgen landts, huys, hoff, *oft sulcx als 't is*, ende dat hie daerinne is geguet, ende geërft op sulcken dagh, volgende den erffenisbrieff alhier onder den gerichte berustende, die men einen jeglicken die des versueckt sal laeten lesen, is daer jemandt die daeraen ofte toe einigh recht vermeth, dat hie als nu, ofte binnen den tijt van twee jaeren ende drie maenden mit recht spreekte, op pene, dat hie anderssints ende bie gebreke van dien, van alle sijn gerechticheit vervallen ende versteken sal sijn.

12.

Ende voir die tweede, derde, ende naevolgende reisen sal gesaght werden, dat men voir die tweede, derde reise laet weten, dat N. (*dat men hem noeme*) alsulcken goet heeft vercrieghen, ende wetlich daerin geërfft is, ende dat daervan d'ierste kundinghe is gedaen op sulcken dagh, ende als nu wordt gedaen die tweede, *oft andere sulcke kundinghe als dat is*, ende dat soeverre binnen die twee jaeren ende drie maenden naer die ierste kundinghe, daerop niemandt gerichtelick en spreeket, hie van sijn recht vervallen ende versteken sal sijn. Ende 't selve alsoe vervolgens van drie maenden tot drie maenden gedaen sijnde, sal alsdan der vercrijger van alsulcke goet versiekert sijn, ende sal tot alsulcken einde wetlick bescheidt moegen nemen van den gerichte aldaer, dat al 't selve alsoe behoirlick is geschiedt.

13.

Des moet dergeeniger die hem bie affdaginghe oft affkundinghe van vercriegen goet wilt versiekeren, 't selve niet allein ter goeder trouwen becommen hebben, sonder voirweten, dat der-

/167/ geener der 't selve solde commen eisschen, daertoe recht oft aenspraeck solde hebben gehad, maer solde 't selve oick vercriegen moeten sijn van jemandt die dat bie wettigen titel ten tijde van sijne verhandelinge was besittende, ende jaer ende dach van tevoirens in sijn besitt ende gebruick gehad hadde, Ende en sol alsulcken goet, ende die gerechticheit die daerop oft toe wordt vermeten ofte vervolght, niet moeten toecommen kercken, cloisters oft andere godtshuysen oft godtselige stifttinge, als van almissen, onderhalinge van weisen, godtlicke diensten, noch minderjaerige persoenen, noch die teen mijlen buiten het Ruremundtsche Quartier geseten, oft uuytlendich sijn ¹ ten tijde van de affdaginge.

1. Uuytlendich sijn: erratum editie 1620: uuytlendich.

7.

Want tegens cloisters ende geistelicke plaetsen oft godtvruchtbaere stiftungen en wordt het recht van affdaginghe geinssints toegelaten, ende die minderjaerige die blijven in hun recht onvercort, totdat sij twee jaeren ende drie maenden boven de vijffentwintich jaeren sijn gecommen, ende die geduerende d'affdaginge hun teen mijlen buyten 's landts hebben gehalden, moegen hun recht alnoch vervolghen ein geheel jaer naerdatsie binnen 's landts sijn geweest oft gecommen, Ende die niet ter goeder trouwen en coept, oft van den titel oft besitt van den vercoeper niet versekert is, en mach hem tot eins anders achterdeil mit affdaginge niet behelpen.

8.

Van gelijcken en heeft affdaginge gein plaetse tegens erffelicke diensten, heerlicke gerechticheiden, die betaelt werden tot erkenenisse van de heerlicke heerschappie, als van leengoet, tijnsgoet, kuermoedich ende lijffgewinsgoet oft heerlicken erffpacht, behalven dat die oick bevriedt tegens die verloepen soe verschienen sijn, ten tijde van de affdaginghe, als die naemaels solden moeghen verschijnen tot drie jaeren voirden tijdt, dat dieselve gerechticheit wederom verweckt ende geheischt wordt, welcke drie leste jaeren¹, niettegenstaende die voors. affdaginge, geheist moegen werden mit alle 't geene dat daernaer solde moegen verschijnen.

9.

Affdaginghe ofte versteking van eins anders recht, heeft niet alleen plaetse in onruerlicke, maer oick in ruerlicke goederen, soe wanneer ein persoon staende ter goeder naem ende faem die ter goeder trouwen, van ein bekende persoon ofte
/168/ oientlich ten mercktdaeghe heeft gegolden, ende daernaer ses weken lanck, van vierteen dagen tot vierteen dagen in de kercke heeft doen uuytroepen, ende billetten doen opplecken, dat soe jemandt daertoe einich recht oft vorderinghe heeft, 't selve te kennen geve, D'welck te kennen geven soe binnen den voorschreven tijdt niet en wordt gedaen, solde der coeper daarvan versiekert sijn.

10.

Ende oft alsulcken coeper d'affdaeginge niet en dede, ofte liete doen, ende dat niemandt naer alsulcke goederen ter selver plaetse en vraechde oft vervolch dede, soe solde hie evenwel van sijnen coep versiekert sijn, bie middel van den overstrick oft verloop van drie jaeren, aloft hie die van den oprechten eygenaer derselver hadde gegolden.

11.

Als jemandt einich goet bie duechdelicken ende oprechten titel ter goeder trouwen heeft vercriegen, ende in 't besitt ende gebruick desselven is geweest, al en is den tijdt niet van volcommene verwijlinge oft verjaeringe, oft dat daerop gein affdaginghe en is gedaen, vermach 't selve evenwel mit recht vervolgen tegens alle besitters, die hem 't selve solden willen onthalden: ten waere dat sie betere gerechticheit daertoe consten bewijzen, als dat sie selver eygenaers daarvan solden sijn, oft dat hun dat goet tebevoerens vercocht ende gerichtelick opgedraegen ofte verbonden solde wesen, daer ende alsoe dat behoirt van dengeenen daarvan der vervolger oick sijn recht vercriegen solde hebben.

1. Leste jaeren: erratum editie 1620: leste.

12.

Maer als der vervolger 't selve heeft beseten den behoirlicken tijdt van verjaeringe ende verwijlinge, oft dat hie 't selve behoirlick heeft affgedaeght, vermach daervan sijn vervolgh doen tegens jegelicken, als van sijn eigen goet, al waer 't oick naederhant wederom gecommen ter handen van dengeenen die tebevoirens daertoe berechticht solde sijn geweest, ende dat hie oick naermaels quaeme te weten, dat het hun in der waerheit hadde toebehoert, oft dat sie daertoe berechticht waeren geweest, mits dat niet verboeden is sijn recht te versuymen oft verloeren te laeten gaen, ende ein ander 't selve ter goeder trouwen ende wettigen tijdt van besit te vercriegen¹.

1. Besit te vercriegen: erratum editie 1620: besitt 't selve te vercrieghen.

/169/

Vijfften Titul

Van gifften

§ 1. *In wat gestalt dat gifften gedaen moeten worden om bestendich te sijn.*

1.

Alle gifften van ruerlicke ende haeffelicke goederen, ende d'actiën ofte gerichtelicke clachten daertoe staende, wie groet oft van wat somme, prijs ofte weerden die oick moegen sijn gedaen bie ende aen geoirloefde persoenen, sijn van weerden, ende hebben haere volcomen craft, sonder dat daertoe enige insinuatie oft gerichtelick aengeven, ende daerop des gericht's bestedigung van doen is.

2.

Des is van noeden dat die gifften niet allein mit woirden oft bie geloeften, maer oick mitderdaet geschieden bie overleveringe oft overgevinge der goets, ende dat (in gevalle van ontkennen derselver giffte) daarvan onwedersprekelicken blijcken¹, 't sij bie schepenebrieven oft ander wettich oft gerichtelick bescheidt, oft bie die eigene handt des gevers, oft bie volcomene gelooffweerdige getuigen, daerop niet en valt te seggen, volgende 't geene onder den titul van *Bestendige ende onbestendige contracten* wordt gesacht.

3.

Ende oft daer geine daetelicke overleveringe der gegevene haffelicke goederen en waere gedaen, soe en solden alsulcke gifften niet bestaen, noch deshalven iet geheischt moegen worden: Ten waere dat die voir schepenen, oft anderssints gerichtelick waeren geschiedt, in welcken gevalle die doch allein cracht solden hebben, ten laste van den gever ende sijne erffgenaemen, ende niet van die crediteuren oft schultheischen, die daerop hun verhael solden moegen nemen, soelang die goederen noch onder den gever solden sijn.

4.

Insgelick sijn van weerden alle gifften van onruerende gewonnen ende geworvene goederen ende actiën, ofte gerichtelicke clachten daertoe dienende, wanneer dieselve sijn gedaen

/170/ bie manns Persoenen van twintich, ende vrouw van achthien jaeren, voir scholtis, twee schepenen ende gerichtsschrijver, oft anderssints gerichtlick, daer ende alsoe dat naer de gesteltenisse oft wesen van de goederen, volgende d'alt hercommen ende landts gebruik behoert, sonder dat daertoe enige andere gerichtelicke insinuatie oft daetelicke leveringe ende ruiming van doen is: Beheltelick den creditueren alsdan daerop oick hun verhael als voir, soelangh die daetelicke overgevinge oft ruiming niet en is geschiedt.

1. Blijcken: erratum editie 1620: blicke.

5.

Maer gifften van patrimonial ofte aengestorvene erffgoederen, oft van de tochte derselver, en sijn niet van weerden: tensije dat der gever waere van den alderdom van vijffentwintich jaeren, ende dat hie wel gesondt ende te passe sije, ende ter steegen ende straeten gaet ende staet, als hie die doet, ende dat der begifter oft sijnen volmechtigen, die giffte wettelicken ende behoirlick heeft geaccepteert oft aengenomen, ter plaetsen daer die goederen gelegen, opgedraegen ende overgeven sijn, ende dat soewel der gever als der begifter in 't bekennen derselver, verclaeren onder eidt (daervan in d'acte van transport verhael moet werden gedaen) dat die sonder enighe geveinstheit, ofte heymelick bespreeck, ofte gelofte geschiedt van den gever, het gegevene goet in einighen gevalle, naerdad die giffte haer volcommene cracht genomen sal hebben, wederom te geven.

6.

Om die giffte van patrimoniale, ofte aengestorvene goederen haer volcommen cracht te geven, ende die onwederroepelick¹ te maken, is van noeden dat der gever, naedat het transport gedaen is, dieselve goederen gebruecklickerwijse jaer ende dach ruime, ende dat dergeene die daarmede is begifficht, terstondt die goederen in sijne daetelicke possessie oft besitt ende gebrueck hebbe genomen.

7.

Ende insoevern die gegevene ende opgedragene goederen, leen, laedt oft lijffgewinsgoederen sijn, sal daerenboven oick der begiffte sich voir ein leen, laedt oft lijffgewinsmann, bie den leen, laedt oft lijffgewinsheer doen aenteickenen ende aennemen, ende den eidt² van getrouwicheit doen, ende sich aen dat laedt oft lijffgewinsgoet laten behandigen.

8.

'T geene van ruiming van jaer ende dach is gesaght, wordt

/171/ verstaen, ingevallen der gever jaer ende dach naer die giffte leeft, maer insoevern der gever, naer gedaenen transport ende ruiming, binnen jaers quaeme te sterven, soe sal gelijckewel die giffte van weerden sijn ende blijven, aloft hie jaer ende dach hadde geruimpt.

9.

Al is 't dat der gever naer d'opdracht op het goet binnen 's jaers waere gecommen, ende aldaer hadde geslapen, geëten, oft einige andere gelijcke acten gedaen, als appelen oft peeren gelesen, daerduer en wordt hie niet verstaen die ruiming oft den³ loep derselver belet oft gebroecken te hebben, noch die giffte wederroepen te sijn.

10.

Ten waere nochtans, dat men spueren ende bemercken can, dat der gever 't selve heeft gedaen, als hem alnoch draegende voir heer ende meister van 't goet, ofte om 't selve wederom t'aenveerden, oft dat hie anderssints opentlick hadde verclaert, dat hie die giffte wederriepe, d'welck hie binnen jaer ende dach magh doen.

1. Onwederroepelick: erratum editie 1620: onwederroelick.

2. Eidt: erratum editie 1620: tijdt.

3. Den: erratum editie 1620: der.

11.

Maer naer den omganck des jaers ende dach van de opdracht ende ruiminge, en heeft der gever gein recht meer, om bie veranderinge van wille, oft einige der voirschreven, ofte andere acten, hetselve goet tot hem te brengen: ten waere dat daertoe rechtelick oirsaecke waere.

12.

Als renten, tinssen, oft andere lasten ewech gegeven werden, moet daarvan niet allein gerichtlick transport ofte overdracht geschieden, maer moet oick daarvan naer het transport den wete gedaen worden aen den uuytreicker ende schuldenaer, oft bie gebreke van sulcx, solde de betalinge, quytinge, lossinge, oft affkoop van deselve gedaen, van weerden sijn, gelijk oick van andere schulden.

13.

Niemandt en mach ewech geven sijn recht, d'welck hie bie commerrecht¹ vervolgt, hie en hebbe den commer uuytgehuedt, ende dat hie bie overstaen van scholtis ende schepenen in het uuytgewonnen goet gesat sije: Ten waere dat sulcx geschiede met consent des gericht, sonder jemandts achterdeil.

14.

Men magh oick gein schult op sijn stockgoederen bekennen, om jemandt daermit te begiften, voorderen oft voordeil te doen als die nae des bekenners doot ierst betaelt sal worden,

/172/ maer op gewonnen ende geworven goederen magh 't selve wel geschieden, soe die oick bie levendige lijve gegeven moegen worden, gelijk hiervoor is gesaght.

§ 2. Aenveeringe oft aenneming van giften.

1.

Soe wanneer aen jemandt einige gifte wordt gedaen in sijn affwesen, sonder bie hem, oft jemandt van hem last hebbende aenveert oft aengenomen te sijn, Soe en is der gever derwegen noch niet vastelick gehalten, maer magh alsulcken giffte vrielick wederroepen, al oft die niet en waere gedaen, dan soelagh die niet herroepen en is, magh der begifte die altyt aenveerden, geduerende het leven van den gever.

2.

Maer oft den gever, oft oick den begiften waeren afflijvich geworden, sonder dat daer alnoch einige aenveeringe ofte aenneming van gifte waere gedaen, alsdan en solde noch der begifter, noch sijne erffgenaemen die niet moegen doen, om daermede die giften die in 't leven van den gever ofte begifter niet volcomen en is gewest, volcomen ende van weerde te maecken.

3.

Welverstaende, dat soe wanneer einige gifte aen jemandt is gedaen, mit bespreeck, dat die naer sekeren tijdt, ofte naer desselffs afflijvicheit, op jemandt anders comen sal, alsdan duer d'acceptatie oft aenneming des ierste begifte wordt oich recht vercregen aen den tweeden, oft andere naervolgende.

1. Commerrecht: erratum editie 1620: cammerrecht.

4.

D'welck desniettemin bie den gever wederroepen magh worden, tot der tijdt toe, dat die gifte bie den tweeden ofte andere naerbegifte oick is aengenoemen, Maer naer d'acceptatie, ofte niet wederroepen sijnde, blijft alsulcke gifte geheel, vast, ende bestendich, sonder dat daervan bie den gever oft sijne erffgenaemen einige wederroepinge magh geschieden.

§ 3. *Wederroepinge van giften.*

1.

Giffen die gedaen worden tot bedroch van de creditueren oft schulthebbers, en bestaen niet voorsoeveel sie daarmede in de voldoeninge van hun schult vercort solden worden, en-

/173/ de oversulcx is den schultheischers geöirlooft die gifte te doen wederroepen, ende die gegevene goederen te vervolgen, ende daerop hun verhael hebben, aloft die den gever noch toebehoirden.

2.

Van gelijcken magh men de giften wederroepen, als der gever ten tijde van de gifte gein kinderen en heeft, ende naermaels kinderen crijcht, oft als die gifte soe groet is, dat die andere kinderen hun daarmede ten tijde van de afflijvicheit van hun alders in hun wettich deil vercort solden vinden, soeverre die tot volmaeckinge derselver niet wederroepen solde worden, oft als der begifte in rechtelick verboeden ondanckbaerheit waere gevallen, ofte dat die voirwarden daerop die gifte is geschiedt, niet en worden voltoegen.

3.

Men magh niet allein geven bie levendighe lijffsgiften, maer oick bie gifte vanweghen den doot, oft bie dootsgifte ende dat niet allein bie de forme ende maniere hiervoir verhaelt, maer oick bie wegghen van testament ofte uuyterste wille, sonder dat alsdan tot die bestendicheit der dootsgifte, einige acceptatie ofte aenveedinge van doen is, maer is genouch dat den uuytersten wille behoirlick is gemaect ende bekandt, in der manieren onder den titel van testamente gesaght.

4.

Soe wanneer einige gifte wordt gedaen bie testament ofte uuyterste wille, soe wordt die altijt gehalden voir dootsgifte, al en wordt die daerbie alsoe niet genoempt: ten waere dat der gever uuytdruckelick verclaerde, dat hie die doet onwederroepelick, oft als levendichs lijffsgifte, in welcke gevalle soe die oick is becrafticht bie daetelicke overlevinge, opdracht, ruiminghe ende aenveedinge als voir, heeft die cracht van levendichs lijffsgifte.

5.

Ter contrariën, als einige gifte is gedaen bie maniere van contract, sonder te vermaenen van dootsgifte, oft vanwegen des doots, soe wordt dieselve gehalden voir levendichs lijffsgifte: tensije dat der gever daerbie uuytdruckelick heeft besproecken dieselve te moegen herroepen, 't sije altijt oft naer einigen tijt, soelangh den tijdt duert, oft dat hie die gifte hadde gedaen sieck te bedde oft in stervensnoot liggende.

/174/ 6.

Als de dootsgifte is gedaen bie opdracht oft overleveringe ende ruiming van 't gegeven goet, soe wordt verstaen dat die is geschiedt, om terstondt den begifften daervan heer ende meister te maken, tot wederroepens toe van den gever, dewelcke soe daertoe niet en quaem, blijft die gifte van weerden, ende halt haer cracht, niettegenstaende dat der begiffte voor den gever quam te sterven: ten waere dat daerinne anders waere versien.

7.

Maer als die dootsgifte bie den gever is gedaen, wesende in dootsnoot, ofte sijns lijffs perickel, 't sij bie sieckte oft anderssints, sonder overleveringe des goets, oft als die gifte bescheidenlick ende uuytdruckelick is gedaen, ingevallē hie quaeme te sterven, soe wordt die altijt verstaen wederroepen te sijn, als der gever het peryckel heeft ontgaen, ofte als hie die gifte wederroept, ofte dat der begifter voir den gever compt te sterven.

8.

D'welck oick plaetse grijpt, als die gifte vanwege des doots, oft dootsgifte is gedaen bie testament oft uuyterste wille, sonder leveringe ofte ruiming des goets: Beheltlick dat die alsdan niet en wordt verstaen wederroepen te sijn bie 't ontgaen van 't peryckel des doots van den testatuer ofte gever: Ten waere dat hie uuytdruckelick daerbie hadde verclaert, dat hie die gifte dede ingevallē hie van die sieckte quaeme te sterven, oft iet anders daeruuyt sulcke sijne meininge claerlick verstaen couste werden.

9.

Den einich goet bestendelick gegeven is, heeft niet allein recht om 't selve te blijven halden ende besitten, maer is oick berechticht, soe hem 't selve bie anderen onthalden wordt, sulcx te heisschen, ende mit recht te vervolgen, 't sij dat het hem eins geleverd ende geruimpt sije ofte niet, als anderssints die gifte levende lijffs oft stervens haer geheel volcommentheit heeft, volgende 't geene hiervoor is gesaght.

/175/

sesten titul

van testamenten ende uiterste willen.

§ 1. *Maniere van testamenten te maecken.*

1.

Die sijn testament, oft anderen uuyterste wille begeert te maecken, over ruerende ende ¹ onruerende, gewonnen ofte verworven goederen, magh dat doen voir schepenen ende gerichtsschrijver van de plaetse daer 't goet gelegen is, oft voir den heer, ende hoff ende gerichtsschrijver daer 't selve behoirt, ende anders niet: Voirbeheltlick dat in tijde van peste, oft haestige siekten genouch is, dat het testament over die voirschreven goederen wordt gemaect, voir pastoir, custer ende einen getuyge.

2.

Mit der bescheidenheit doch, dat der pastoir gehalden sal sijn terstondt daernaer, dat is binnen dan den tijdt van acht dagen, in handen van den secretaris, in biewesen van twee schepenen hetselve testament over te leveren, om 't selve te registreren, oft te boeck te stellen, tot gerustheit van ein jegelick.

3.

Ende insoeverre jemandt van gereide goederen allein wil disponeren, oft verordenen, magh 't selve oick doen voir den gerichtsschrijver ende twee getuygen, Ende cranck oft bedtlegerich sijnde, oick voir den pastoir ende twee getuygen, mits voir hun van punct tot punct sijnen wille oopenende ende verclaerende, 't sije mundelinghe oft bie geschrifte mit sijne eigene handt geschreven oft onderteickent.

4.

Des moet der gerichtsschrijver oft pastoir van alsulcken verclaeren den beworp van 't testament maecken, ende 't selve den testateur ofte testamentmaecker voirlesen, ende voir schepenen ofte getuygen doen bekennen, ende daernaer bie den testamentmaecker ende schepenen, ofte getuygen onderteickenen, oft tenminsten bie twee van hun, oft anderssints

/176/ solde bie gebreke van iet van 't selve sijn crachteloos ende van onweerden.

5.

Ende oft der testateur oft testamentmaecker, oft ein van de schepenen oft getuigen, het testament niet en hadden geteickent, soe moet der gerichtsschrijver oft pastoir daeronder mit einen verclaeren waeromme 't selve niet en is geschiedt, ende tot demselver 't bekende testament teickenen, oft anderssints solde 't selve oick sijn onbestendich ende crachteloos, als voir.

6.

Men mach oick selver sijn testament oft uuytersten wille bie geschrifte stellen, oft bie jemandt anders doen stellen bie manieren van beworp, aleer men schepenen ofte getuygen doet roepen, maer als alsulck beworp duer ein ander is gestelt, soe moet der testa-

1. Ende: erratum editie 1620: ofte.

tuer selver dat den schepenen oft getuygen voirlesen, oft hun den inhalt daarvan in 't cort mundtlick verhaelen, ende 't selve daernaer passeren ende bekennen in der manieren hiervoiren verhaelt, opdat men sekerlick magh weten, dat 't selve sijnen uuytersten wille is.

7.

Testamenten wie voorschreven is, gemaect ende bekandt, sijn van weerden, al is dat daerinne geine andere solemniteiten van beschreven rechten en sijn achtervolght: Voir-beheltlick dat die getuygen moeten sijn mannspersoenen over die seventeen jaeren alt, geine legaten oft ander profijt uuyt den testament verwachtende, ende dat sie eigentlick sijn geroepen om als getuygen over het testament te staen.

8.

Mundtlick verclaeren voir twee schepenen ende secretaris oft pastoir ende twee getuygen, daarvan men gein instrument en heeft doen maecken, en wordt voir geinen deuchdelicken uuytersten wille gehalden, ende oversulcx en wordt men daerop tot bewijs niet ontfangen, maer insoevern alsulcken verclaeren waere in bijwesen van de rechte erffgenaemen gedaen, ende dat sie 't selve onder eide niet solden derren ontkennen, soe sal alsulcken verclaeren van weerde gehalden worden, als voir ein bekende uuytersten wille.

9.

/177/ Niemandt en magh den testatuer oft testamentmaecker voirlesen ofte voirhalden einich beworp van testament ofte uuytersten wille bie ein ander gemaect, noch hem daerop vraegen, oft 't selve sijnen uuytersten wille ende begeerte is, noch daarvan wettelick bescheidt uuytgeven: Tensije op voirgaende begeerte van denselven testateur, alsdan aen hem gedaen, ende oft jemandt anders dede, 't selve solde sijn machteloos ende van onweerden, al waer 't dat der testateur daerop antwoorde jae, ende derhalven en magh der pastoir, oft secretaris daertoe geroepen, daarvan gein acte¹ oft wettich bescheidt van testament maken oft uuytgeven, op pene van gestraft te worden als stichters van valscheit.

10.

Van gelijcken en magh niemandt den testamentmaecker voirslaen oft hem aengeven, oft hie desen oft dien gein erffgenaem, oft ietwes en maeckt oft laet, noch dergelijcke vraegen doen, ende oft hie sulcx dede, ende dat der testamentmaecker daerop verclaerde jae, en magh daerop, wie boven gesaght, gein testament uuytgegeven worden.

11.

Ende oft daer einich testament op voirgaende vraege oft geschrifte, anders dan bie den testamentmaecker, oft op sijn verclaeren waere gemaect, uuytgegeven ende gepasseert, oft dat het in andere manieren waere gemaect, dan hierboven is verhaelt, solde 't selve van onweerden ende crachteloos wesen.

12.

Als jemandt sijnen uuytersten wille stelt in geschriften, oft bie geschriften gestelt sijnde, onderteickent, Ende dat hie naermaels voir schepenen ende secretaris oft gerichtsschrij-

1. Acte: erratum editie 1620: actie.

ver, ofte voir¹ pastoir ende getuygen als voir, verclaert 't selve sijnen uuytersten wille oft testament te sijn, alsulcken testament is oick van weerden.

13.

Des moet der testateur oft testamentmaecker, oftewel der secretaris oft pastoir mit hun eigen signet 't selve testament tosegelen, ende daerenboven het verclaeren van den testateur ende besegeling van den op den rugge van 't 't selve testament in geschrifte stellen, ende 't selve neffens die schepenen oft getuygen onderteickenen.

14.

Ende naer de doot van den testamentmaecker moeten die segel ende onderteickeningen worden gekendt ofte ontkendt, in biewesen van de naeste vrunden, oft dieselve daertoe geroepen, oft in hun affwesen van jemant bie het gericht daertoe verordent, ende daerna sal het testament voir schepenen ende secretaris

/178/ geoept ende van alles bescheidt oft schijn gemaect, ende op 't selve testament aenge-teickent werden.

15.

Al is 't dat mann ende vrouwe gelijckelick testament maeckende, 't selve bie ein van hunluiden allein is geschreven (doch bie hun beiden onderteickent, ende anderssints volmaect in der manieren hiervoor verhaelt) en laet daeromme niet van weerden te sijn om uuyt crachte van 't selve te moegen genieten, dat hem daerbie is gemaect, volgende 't geene dat onder den titel van *Hylicxe gerechticheit* wordt gesaght.

16.

Erffgoederen bie testamente aen jemand gemaect ofte gelaeten, en magh den erffgenaem tot naedeil van denselven aen niemandt² anders vercoepen, verhandelen, verpanden, ofte belasten, ende oft hie sulcx dede, solde deshalven straffbaer sijn, als vercoeper van goet daertoe ein ander berechticht is, ende solde desniettemin, 't selve goet moeten uuytrichten oft d'uuyterste weerde daervoor goetdoen.

17.

Maer soeveel angaet dengeenen die 't selve goet van den erffgenaemen³ heeft gegolden, oft daerop rente, pandtschap, verbintenisse oft anderen last vercregen voir schepenen, ofte heer, oft hoff, daer dat behoert te geschieden, is daarvan versekert: Ten waere dat hie van de testamentlicke maeking hadde geweten, oft dat die op 't register van den gerichte oft van heer ende hoff als voir waere overgebracht, ende te boeck gestelt, oft aengeteickent.

18.

Al is 't dat naer recht voir gein testament wordt gehalden, daer gein institutie, verkiesinge oft instelling van erffgenaemen en wordt bevonden, dan wel voir codicil oft anderen uuytersten wille, soe worden nochtans naer landts gebruick alle uuyterste willen behoerlick gemaect, voir testament gehalden, ende alsoe genoempt, ende 't geene daerbie is gemaect ofte gelaten, staet tot uuytrichtinge ende voldoeninge, aloft het bie ein richtelick testament inhoudende instelling van erffgenaem gemaect ende gelaeten waere.

1. Voir: erratum editie 1620: van.

2. Niemandt: erratum editie 1620: jemandt.

3. ASO 591 heeft "erffgenaem".

§ 2. *Wye testament maken magh ende van wat goederen.*

1.
Alle mannspersoenen boven die twintich, ende vrouwen-
/179/ persoenen boven die achthien jaeren moegen hun testament ende uuyterste wille maken: ten waere dat hun 't selve uuyt wettige redenen bie den rechten verboeden waere.
2.
D'welck niet allein en is te verstaen van hunne ruerlicke oft gereide, maer oick van hunne gewonnen oft verworven onruerlicke goederen, tinsen, erffpachten, renten, ende gerichtlicke pandtschappen, al is 't dat hierbevoirens dem aengaende anders is gebruijckt.
3.
Maer aengaende d'onruerende patrimonial erffgoederen, tinsen, erffpachten, renten ende pandtschappen, daarvan en mach niemant bestendigewijse testament oft anderen uitersten wille maken, noch dieselve daerbie aen jemandt laeten ofte geven.
D'welck oick plaetse grijpt, al waer 't dat burgers ende andere onadelicke persoenen alsulcke patrimonial goederen tusschen hun kinderen bie testament oft anderen uuytersten wille wilden verdeilen: ten waere dat die verdeilinge conform oft einmaetich waere die hylicxbeschrijvinge der alderen, oft dat 't selve bie de alders allein waere gedaen bie maniere van scheidinge ende deilinghe, die bie den erffgenaemen selver gedaen naer recht voir gelijkmatich ende bestendich gehalden solde worden, oft tot einighe maetelicke vergelijkinge tegens die leengoederen die ein ander voiruuyt solde hebben.
4.
Maer soeveel d'adelicke persoenen aenlanght, wanneer d'alderen derselver in vollen ehebedde ein erffdeilinghe tusschen hun kinderen mit goede voirbedachticheit hebben opgericht, sullen alsdan die kinderen mit alsulcke erffdeilinge tevreden moeten sijn, ende hun laeten genuegen, insoeverre die de voerige hylicxverschrijvinge niet te weder en is, volgende verscheidene verclaeringen bie de ridderschap op diversche quartiersdaghen gedaen.
5.
Welverstaende, dat bie deselve verdeilinge die kinderen niet vercort en worden in de twee deilen van hun kindtsgedeilde dat sie gehat solden hebben, soeverre daer gein verdeilinge en waere gedaen, ende dat als in sulcke erffdeilinge leen sijn begrepen, ende dieselve anders daerbie werden gestelt oft verdeilt, dan die naer het leenrecht ¹, daeronder die staen, behoeren te gaen, alsdan daertoe
/180/ van noeden sijn brieven van consent van den leenheere, om daarvan alsoe, oft naer hun geliefte, te moegen disponeren.
7.
Wandt niemant en magh bie testament ofte anderssints van leengoederen disponeren oft ordnen sonder oirloff oft believen van den hartoch van Gelre, oft andere leenheeren, daeraff het leen gehalden wordt, maer daertoe hebbende oepene brieven van believe van den hartoch oft leenheer, is ein jegelick 't selve toegelaeten, 't sij dat alsulcke goederen sijn gewonnen, verworven ende vercregen, ofte oick alde patrimonial goederen.

1. Leenrecht: erratum editie 1620: lantrecht.

8.

Beheltlick nochtans, dat soe die leenen daervan men van meininge is te testeren, maec-kinge oft verhandelinge¹ bie uuyterste wille te doen, sijn heerschappie hebbende hoege heerlickheit van over hals ende lijff te richten, te bannen, ain die caeck te stellen ende andere straffe te doen, Oft dat die sijn manns, vijff marcx, zadel ofte andere leenen, daertoe den hartoch bie gebreke van mannsgebuerte berechticht solde moegen sijn, oft dat die sijn van de principaelste diensten van het landt, als van erffmarschalck, erff-hoeffmeister, erffcamerlinck, ende dergelijcke, 't selve te kennen worde gegeven, ende in 't octroie oft acte van consent verhaelt, opdat in 't verleenen ende besegelen derselver daerop gelet magh werden, tot des landts ende landtsheeren gerustheit.

9.

Al is 't dat men van leenen, sonder beliefte van den hartoge oft leenheer, gein testament en magh maken, soe magh men nochtans daerbie tegens de leenen die einighe kinderen naer leenrecht voiruuyt solden hebben, den anderen kinderen in andere goederen wel maetelick vergelijcken, soe hierboven is gesaght, 't sije dat 't selve geschiede mit ruerlicke aengeworvene oft aengestorvene goederen, ofte allodiael aengeworvene² goederen.

10.

D'ierst affstervende van eheluyden en magh gein testament noch uuterste wille maken, daerbie die lancxstlevende vercort solde moegen worden in sijn hylicxgerechticheit, 't sij van tochte oft van gereide ruerende oft bewegelicke goederen, ofte anderssints: ten waere dan mits des lancxstlevenden wille ende consent, oft dat bie die³ hylicxe voirwaerde anders waere be-

/181/ spoken, soe hierboven onder den titel van *Recht van gehylickde persoenen* is gesaght.

11.

Van gelijcken en magh den lancxstlevenden gein testatement maken oft andere ordnung doen, tot achterdeil van sijne kinderen, van de goederen die bie het breken van den bedde doir de doot op dieselve kinderen in eigenschap sijn vervallen ofte verstorven, 't sije dat die commen van den iersten afflijvigen ofte van den lancxstlevende, ende dat die sijn verworven ende gewonnen oft aenbestorvene goederen.

12.

Mit den voirbehalt nochtans, dat soe wanneer einich van de kinderen hem tegens den lancxstlevenden in einige wege qualick droege, oft hiele, daeromme hie onterft solde moegen werden, die lancxstlevende alsdan van 't gedeilte van alsulcke misdraegende kint, dat van hem gecommen is, de vrije vermaeckinge wordt toegelaeten tot profijte van de andere kinderen van denselven bedde.

13.

Ende aengaende de ruerende mitsgaders d'onruerende gewonnen ende verworven goederen, die op de kinderen niet en sijn verstorven oft vervallen, daervan moegen die eheluiden oft gelickelick, oft oick der lancxstlevende allein, hun oft sijn testament maken, gelijk alle andere persoenen naer hun goetduncken, beheltlick dat de kinderen hebben

1. Meininge is te testeren, maeckinge oft verhandelinge: erratum editie 1620: meininghe is einige te testeren, maeckinge oft die verhandelinge

2. ASO 591 heeft "aengewonnene".

3. Oft dat bie die: erratum editie 1620: oft bie de.

oft becomen hun wettich deil in de versterffenisse van hunne alders, d'welck als voir begroet wordt op tweevierden deil¹ van hun kindtsgedeilde.

14.

Ende al is 't dat hierbevoerens op etlicke orden gebruecklick is geweest, dat niemant testamentlicke gifte mogte genieten, ende mede erffgenaem sijn, soe wordt nochtans alsulcke gebrueck van nu voirtaen opgehaeven, ende sal ein iegelick aen sijne erffgenaelen sulcke prelegaten oft voirdeil van sijn vercregen ende gereide goederen moegen maken als 't hem belieft.

15.

Beheltlick dat die alders tusschen hun kinderen van hunne aengewonnen ofte vercregen goederen, die op hun kinderen noch niet vervallen sijn, wie oick van hunne gereide, ruerende oft beweglicke goederen, niet meer bie maniere van prelegat oft voirdeil aen ein ofte meer van deselve kinderen sullen moegen maken dan ein derdendeil van deselve: Ten waere uuyt beweglicke oirsaecke van verdienste oft ondiense.

/182/ § 3. *Testamenten van de alders tusschen de kinders, ende rechtelicke oirsaecken van onterffenisse.*

1.

Soe wie tusschen sijne kinderen sijn testament ofte anderen uuytersten wille begeert te maken, magh 't selve doen, sonder andere solemniteiten daertoe te derven gebruecken, dan dat hie denselven uuytersten wille mit sijne eigene handt in geschrifte stelle, ende in teicken van volcomentheit van sulcx denselven datiert ende onderteickent.

2.

Ende oft jemandt bie andere maniere sijn testament ofte uuytersten wille tusschen sijne kinderen wilde maeken, die is gehalden daerinne te volgen die forme en de voet, hierboven verhaelt, sonder dat men bie getuygen, tot bewijs van sulcx, ontfangen solde werden, danwel solde men 't selve ten eide van de erffgenaelen moegen leggen, als voir.

3.

Als vader ende moeder den lancxstlevende van hun beiden bie testament oft anderen uuytersten wille belasten hunne kinderen einige somme van penningen oft iet anders te geven, oft uuyt te reicken, soe wanneer sie tot hylick oft anderen lofflicken staet sullen comen, ende middelretijdt dieselve t'onderhouden, is de lancxstlevende schuldich, elck van de kinderen sijn aendeil daeraff te geven als sie tot vijffentwintich jaeren gecomen sijn, ende sich tot coepmanschappe oft lofflicken staet begeeren te begeven, al waeren sie alnoch niet gehylickt.

4.

Van gelijcken als der lancxstlevender maer belast en is elck van den kinderen iet te geven, als sie vijffentwintich jaeren alt sullen wesen, ende binnen middelertijdt hun t'onderhouden, Soe is derselve lancxstlevende schuldich, bie soeverre einich van den kinderen eer geraeckte te hylicken, denselven sijn aendeel te laeten volgen, al is 't saecke dat het alnoch tot sijn vijffentwintich jaeren niet en is gecommen.

1. Tweevierden deil: erratum editie 1620: tweederden deilen.

5.

Ende oft einige van de kinderen in den einen ofte anderen vall quaemen te sterven, sonder tot lofflicken staet, ofte vijffentwintich jaeren gecommen te sijn, Soe is der lancxstlevende gehalden sulcken gestorven kindtsaendeil den anderen kinderen mit vollen rechten te laeten volgen sonder minderinge van hun onderhalt.

6.

Als die kinderen op de alderlicke goederen niet en hebben
/183/ vertegen, noch hun alders einige wettige oirsaecke van onterffinge gegeven, soe en moegen sie van de erffschap van hun alders niet onterfft noch daarvan uuytgesloten worden, maer moegen soewel d'ein als d'ander daertoe commen: Beheltlick ein jegelick sijn gebuerende voirdeil, dat hem naer landtrecht ende gebruick toecompt, oft hun bie de alders, naer vermoegen van het landtrecht, is gemaect.

7.

Wettige redenen oft oirsaecken van onterffnisse sijn in dit Quartier: In den iersten: Wanneer dat kindt sijnen vader, oft der vader sijn kindt in recht beclaeght, oft beschuldicht, vanweghen einer grover misdaet, daeraen lijff ende leven were hangende, in 't latijn genaempt, *crimen capitale*: Ten waere dat het misdaet eigentlick raeckte den prince, oft het landt.

8.

Ten tweeden: Soe ein kindt sijnen vader, oft vader sijn kindt uuyt andere oirsaecke t'onrecht aen de overicheit oft gerichte bedraegen hadde, ende dat der bedraegene daerduer groote ende swaere schade geleden hadde.

9.

Ten derden ende vierden: Als ein kindt mit verghift, tooverie, oft anderssints onderstaen heeft sijn vader ofte moeder, van leven ter doot te brengen, ofte als der vader ofte moeder sulcx tegens hun kindt hadde voorgenommen ende begoust te doen, oft dat het kindt met tooveraers ende verghifters verkeert, ende tot toverije ende vergifftinge hem mede begeeft.

10.

Ten vijffden en de sesten: Soe die kinderen mit gewaltlicker daet ende wederspannicheit hunne alders slaen, stoeten oft andere overdaet ende moetwille aendoen, oft tegens dieselve oneerbaere, swaere ende onbefuechde versmaedelickeit gebruecken, 't sij mit woirden ofte mit wercken.

11.

Ten sevensten: Soe dat kindt sich onderstaen hadde wetentlick te beslaepen sijns lijfflickens vaders ehelicke huysvrouwe, wesende sijne stieffmoeder, oft dat der vader sich wetentlick mit sijns soens ehelick wijff te doen ende sich te vermischen voergenoemen hadde.

12.

Ten achsten: Soe der soene belet oft verhindert hadde den vader, oft oick der vader den sone, sijn testament te maecken, ofte sijne saecken te verrichten, in alsulcke goederen als hie te verschaffen ende te vergeven hadt.

13.

Ten negsten: Soe die kinderen weigeren ofte versuimen

/184/ den vader oft moeder, in noet wesende, onderhalt te geven ofte noetdurftige medecinen mit te deilen, Oft soe der vader sinnloes ende onvernunftich is, hem gade te slaen, ende t'onderhouden, ende alsdan doir die vrunden oft andere vrembde persoenen dieselvige kinderen ersocht werden alsulcke noetdurftige medicinen ende onderhaldinge hunnen vader ofte moeder mit te deilen, ende sie daerover dat veracht, oft geweigert hadden te doen.

14.

Ende alsoe hunluiden alsdan, als ongetrouwe kinderen der alders, die sie niet biegestaen ende onderhouden hebben, erffschap ontnoemen wordt, al en waeren sie bie hun alders niet onterfft, Soe sal dieselvige volgen den verwandten, vrunden, ofte vrembde persoennen, die naerdan sie die kinderen daertoe schriftelick hebben doen aansuecken, ende daerin weigerich ofte versuimich gevonden, sulcke onderhaldinge hebben gedaen, Ende sal 't selve oick van gelijcken gehalden werden, daer der vader sijnen soene, der sinnloes ende onvernunftich is, mit noetwendigen onderhalt, medecinen, ende anders niet versiet noch versorgt.

15.

Ten teenden: Soe ein soen daertoe aansocht sijnde, sich niet en wilt verplichten, verbinden noch burge werden voir zijn alderen, oft oick die alderen voir hunnen soen, wanneer hie vanwege betamlicke, oft onbeschulde schult in gevencknisse gestelt oft getrocken is, ende d'alder selver gein middel hebben om hun daeruit te loesen, maer dat en raeckt die dochters niet.

16.

Ten elfften: Soe die kinderen oft andere verwandten, al waeren sie maer achteen jaeren alt, hun alders ofte verwandten uuyt vijandt ofte roevers gevancknisse niet loesen, Tot welcken einde hun oick wordt toegelaeten der alders ende verwandten goederen te vercoepen, 't sije ruerlicke oft onruerlicke, ende van gelijcken hunne eigene goederen, al sijn sie maer achteen jaeren alt, ende daarmede die loesinge te doen.

17.

Ende oft 't selve niet en waere gedaen, ende dat alsulcke gevangens in de gevancknisse quaemen te sterven, sonder hun kinderen ofte bloetsverwandten onterfft te hebben, dat sie hun oick bie voirgaende testament erffgenaem gemaect, ofte einich goet gelaeten hadden, soe en solden evenwel alsulcke kinderen oft bloetsverwanten daarvan niet mogen genieten, maer solden die goederen bekeert worden,

/185/ tot loesinge van andere gevangene oft andere godtvruchbaere wercken.

18.

Ten twelfften ende derteenden: Soe die dochter sich tot onkuysch leven begaave, niettegenstaende dat der vader bereit hadde geweest haer naer zijn vermoegen bequaemelick ende degelick te hylicken, oft dat der soen wesende van eerlicke degelicke ende staedige vrunden, hem tot oneerlick leven begaave, als van hoerenweerd, guychel oft camer-speelders, landtloepers, schermers ofte sweertdansers, ende andere dergelijcke, ende dat hie bie sijne alders vermaendt sijnde, alsulcken leven niet en wilde verlaeten.

19.

Item, als die kinders sonder consent van hun alders sich in hylick begeven, gelijk dat hierboven in 't begintsel van den titel van *Rechten van gehylickde personen* aengaende, breider ende bescheidelicker is gesaght.

§ 4. *Voltreckinge ende wederroepinge van testamenten oft uuytersten wille*

1.

Ein erffgenaem ofte ander dem die versterffenisse oft einich goet gelaeten oft gemaect is, op last van iet te doen, oft einige legaten terstondt, oft binnen sekeren tijdt uuyt te reicken, der is gehalden 't selve te doen, te verrichten, ende te volbringen binnen jaer ende dach, naerdan hem 't selve bie den richter oft gerichte op de naeckde clachde van partije is belast, ofte bie gebreke van 't selve, verliest hie 't geene hem bie den testamente oft uuytersten wille is gemaect.

2.

Van gelijcken, die jaer ende dach het testament ofte uuytersten wille van den afflijvigen ter quaeder trouwen verswege oft achterwaerts hielde, vervalt van denselven testament oft maeckinge hem daerbie gedaen, Ende commen soe in desen als in den voerigen vall, die versterffenisse ofte goederen op den gesubstitueerden, oft ander erffgenaemen, oft bie gebreke van deselve, op die wettige erffgenaemen, mit laste van den uuytersten wille te voldoen.

3.

Gein testament is soe crachtich, ofte die schuldtheisschers moeten voir alle legaten ofte maeckinge, ende oick voir de costen van die uuytvaert betaelt werden: Voirbeheltlick dat men den dooden, tot laste van de goederen des

/186/ sterffhuys, wel tot temelicke ende maetelicke maniere ter eerden magh doen bestaeden, sonder nochtans ietwes meer tot hunnen achterdeil daertoe te bekeeren.

4.

Ein jegelick magh sijn testament wederroepen, ende teniet doen, mits gebruijckende daertoe dieselve forme ende maniere, als van het maken hiervoor is verhaelt, oft hetselve mitderdaet doersnijdende oft doirscrabbende, ende mit sijne handt daeronder teickende, dat hie 't selve haldt voer wederroepen, ende doot ende teniet, Ende alsulcke wederroepingen sijn van weerden, niettegenstaende dat der testatuer van nieuws van sijne goederen niet en heeft gedisponeert oft verordent.

5.

Als mann ende vrouwe t'saemenderhandt, oft d'een van hunluiden, mit bewillinge ende consent des anderen, testament hebben gemaect tot behoff van hunner beider kinderen, Soe en magh der lancxstlevender 't selve testament niet veranderen oft wederroepen maer moet 't selve, volgende sijnen inhalt, volcomentlick volbracht worden.

6.

Welverstaende, dat soe einige van den kinderen hem tegens den lancxstlevenden soe misdroege, dat hie verdient solde hebben daerbie onterft te moegen worden, soe solde derselver lancxstlevende alsdan van het deil van het misdraegende kindt, dat van hem gecommen is, moegen disponieren in der manieren hiervoor verhaelt.

7.

Soe wanneer ein testateur verclaert alle sijne voirgaende testamenten, oft uuyterste willen te wederroepen, Soe worden die verstaen al teniet gedaen te sijn, al waer 't oick dat der dach ende datum daarvan niet en were uuytgedrukt, ende dat die bie maniere van verdeilinge, ofte bewijsinge van sijne goederen, waere gemaectt tusschen sijn kinderen.

8.

Al is 't dat dergeener den bie testament oft anderen uuytersten wille einich goet is gemaectt, gegeven, ofte gelaten uuyt crachte van denselven recht daertoe is hebbende, Soe en is hem nochtans niet geoirloeft 't selve t'aenveerden sonder bewilligung¹ van den erffgenaem, oft van 't gericht, daer het goet gelegen is, maer ingevalle van weigeringe van den erffgenaem, is gehalden 't selve voir recht te heisschen, ende daerop des gericht's erkenntnisse ende verclaeren te verwachten.

9.

Ende oft hie anders dede, ende hemselves van 't goet meister
/187/ maeckte, solde 't selve terstondt, voir ende aleer hie in recht op sijn gerechticheit tot het goet gehoord mochte worden, wederom costeloos ende schadeloes moeten stellen in handen van die wettige erffgenaemen, oft immers solde neffens die restitutie oft wederkeeringe des goets, ende betalinge van de blickende costen, schaden ende interesten, genouchsame versekerheit moeten stellen, voir 't geene dat meer geheischt wordt.

10.

Des is oick daertegens der erffgenaemen, den 't selve goet wordt erstadicht oft wedergekeert, van gelijcken gehalden genouchsame versekerheit te stellen, dat hetselve met de vruchten, baten ende profijten van 't selve goet, ende alle schaden ende interesten sal geworden, ende uuytgericht worden, aen dengeenen dem het bie den testamente, oft anderen uuytersten wille is gemaectt ende gelaeten, ingevalle mit kennisse van sake bie gerichtelick oordeil bevonden wordt, dat hem 't selve behoert te volgen, 't sije bie uuyterlicke vonnisse, ofte bie provisie, als het schijnlicxste recht daertoe hebbende.

11.

Legatarissen oft andere, die uuyt cracht van einich testament, oft anderen uuyterste willen iet willen heisschen, oft betalinge daarvan vervolgen, moeten 't selve doen voir den gerichte daer 't sterffhuys, oft die goederen gelegen sijn, ofte der erffgenaemen sijn woenplaetse heeft, al waer 't oick datter misverstant oft geschil viele, op de bestendicheit oft niet bestendicheit van denselven testamente.

1. Bewilligung: erratum editie 1621: bewillung.

Sevensten titul.

Van wettige successie ofte versterffenisse.

§ 1. *Versterffenisse in affgaende stam.*

1.

In wat maniere, als mañ ende vrouwe t'samen wettige kinderen hebben, dieselve nae des ierste afflijvicheit succederen ofte erfen, is hierboven gesaght, onder den titel van de *Rechte den gehylickde personen* aengaende, Als te weten dat den erfdom van hunner beider onruerlicke goederen, 't sije patrimoniale en-

/188/ de aenbestorven, oft gewonnen ende verworven, compt op derselver kinderen, ende dat die tochte daervan, wie insgelicx den vollen eigendom van de gereide goederen blijft den lancxstlevenden..

2.

Als der lancxstlevenden van mann ende vrouwe compt te sterven, vervallen alle desselffs goederen, 't sije ruerlicke ofte bewegelicke oft onruerlicke, ende liggende op alle hunne kinderen, naer den aert ende wesen derselver goederen, sonder dat in 't versterff van de alders, 't sije van den iersten afflijvigen, ofte lancxstlevenden onderscheidt wordt gemaect, oft sie in echte staet wettich sijn geboren, oft dat sie bie naervolgende hylick sijn gewetticht.

3.

Als daer niet allein kinderen van de affgestorvene sijn, maer oick kindtskinderen, oft hunne naecommelingen, soe erven dieselve kindtskinderen, oft hunne nacommelingen mit die kinderen van den afflijvigen in clochten ende stammen, gelijk hunne alders gedaen solden hebben, soe sie in leven waeren geweest.

4.

Van gelijcken, als allein enckelen oft kindtskinderen, oft hunne naecommelingen in gelijcke oft ongelijcke graed, voirhanden sijn, soe commen ende erven die oick clocht oft stamsgewijse in de goederen van hun groetvaders, groetmoeders ende andere van opgaende strueck.

5.

Wat, hoe ende wanneer die kinderen, commende tot die versterffenisse van hun alders oft overalders, gehalden sijn in te brengen tot gemeine scheidinge ende deilinge, wordt hieronder gesaght onder den titel van *Inbrengen*.

6.

Wanneer van twee eheluyden der lancxstlevende sich in de tweede ehe begeeft, soe hebben ende erven die kinderen van die ierste ehe ¹ allein d'onruerende goederen, renten ende gerichtlicke pandtschappen, tot derselver ehe gebracht, als doen aengestorven, ende daerin gewonnen ende geworven, soeverre daerin bie hylicx voirwaerden, oft anderssints niet behoirlick en waere versien.

1. Die ierste ehe allein: erratum editie 1620: de ierste ehe, alleen.

7.

Ende die kinderen uuyt der tweede oft andere naevolgende ehen geboren, hebben desgelijcx allein op denselven voet, oft bie gelijcke maniere, als de kinderen van d'ierste bedt, alle die goederen in sulcker tweder oft voirdere ehen aengebracht, aen-
 /189/ gestorven, gewonnen ende geworven, 't sije renten oft gerichtlicke pandtschappen, wie oick die goederen, die der lestlevenden in sijnen iersten ofte vorderen weduwenstoel¹ sijn aengestorven, ofte die hie daerin gewonnen ende geworven heeft.

8.

D'welck oick plaetse heeft ende gebruikct wordt, sije dat dieselve aengestorvene goederen van opstijgender oft sijdtlinie oft struyck hergecommen sijn: Ten waere dan saecke dat in der ierster ofte tweeder hylicxverschrijvinghe anders versien ende affgesproecken waere, wie boven gesaght is, in welcken gevalle, sal altijt 't geene, wat in de ierste hylicxverschrijvinge versproecken is, voergaen, ende achtervolght werden.

9.

Dan 't geene die alders winnen ofte werven, oft denselven aensterft, in den lesten weduwenlicken standt, mitsgaders die ruerlicke goederen, die sie achterlaeten, erven alle die ehkinderen, van hun geboren gelijckelick, ende tesaemen, naer vermoegen van den aert ende wesen, oft eigenschap der goederen, sonder dat die kinderen van den iersten ofte tweeden bedde, daerin einich voirdeel hebben.

10.

Ingevalle ein erffne staender ehe gegolden ende vergodtzhellert is, ende ein van beyden eheluyden versterft, eer die erffinge ende guedinge gerichtelick geschiedt, soe sal alsulcken erve den voirkinderen gelijckewel verblijven, niettegenstaende, dat die betalinge ten deile oft in 't geheel niet geschiedt en is.

11.

Waertegens sullen naer den doot des lancxstlevenden den kinderen van de tweede oft anderen naevolgenden bedde, daerinne de betalinge is gedaen, jaerlicxe renten beset ende belaght worden van de coeppenningen, naer advenant dat die in 't tweeden, derden, oft anderen hylickken betaelt sijn, totdat dieselve mit die verloepen² aen hun sijn betaelt ende affgelost.

12.

Des sal sich der lestlevende behoirlick expurgeren, oft onder eedt verclaeren, oft in 't scheiden van den iersten bedde daer geine gereide penningen voirhanden, ende geschickt sijn geweest tot de betaelinghe des voorschreven erffs, naer de betalinge van de andere schulden, om van 't gebreeck voldaan te worden, alle bedroch ende gefehrlicke handelinge gants ende geheel hierinne uuytgesloeten.

1. Sijnen iersten ofte vorderen weduwenstoel: erratum editie 1620: sijnen iersten weduwenstoel.

2. Mit die verloepen: erratum editie 1620: mit de voors. verloepen.

/190/ § 1.¹ *Van einkindschap van kinderen van verscheiden bedde.*

1.

Offwel nae gemeinen beschreven rechten, die verdraegen, accorden ende voirwaerden, daerdoir die rechte erfen van heure aenbestorvene, oft toecommende gebuerlicke erffschap affgekeert ende uuytgesloten worden, gemeinlick² crachteloos, ende van onweerden gehalten sijn, Soe is doch die einkindschap uuyt merckelicke oirsaecken toegelaelen.

2.

Einkindschap is, als eheluiden kinderen mit malcanderen verweckt hebben, ende ein van hun beiden daernaecompt te sterven, ende dat der lestlevende sich tot de andere ehe begeeft, ende dat alsdan bevoirwaert ende besloten wordt, dat die kinderen van den voirigen ehebedt, mit diegeene, soe in der volgender ehe verweckt sullen worden, einkinderen sullen sijn, ende aen alle hunne alderlicke goederen gelijckelick erven.

3.

Maer alsoe in den bespreecken ende oprichtinge van einkindschappe allerhande beswerlickheit ende ongerechticheit, oick ontreckinge der goederen van de rechten erven entstain kan, Soe sal voirtaen die naervolgende ordonnantie der einkindschap, tot verhue-dinge alles twists, haets ende ontreckinge der goederen gehalten, ende geinswegs overtreden worden.

4.

Te weten, dat als der lancxstlevende van twee eheluyden wederom sich verhylickt, ende die kinderen van den voerigen ehestandt, mit diegeene die in volgender ehe geboren fullen worden, einkinderen maecken wilt, Soe sal hie sulcx den heer, oft sijnen officier ende schepenen, daeronder hie geseten is, te kennen geven, diewelcke dan vorts der kinderen momboiren ende voirmunderen, oft ingevalle daer geen en sijn, drie ofte vier van den naesten bloetsverwandten van den affgestorven, tot sich beroepen, ende mit hun rijpelicke raedtslaegen oft 't selve den kinderen dienlick is ofte niet.

5.

Tot welcken einde sullen sie hun in den iersten nerstich doen berichten van der ierster kinderen naelaetenschap, die sie van hunne affgestorvene vader oft moeder beërft hebben, ende wes sie van de toecommende vader ofte moeder, soe die einkindschap gemaect werde, beërven moghten, ende 't selve alles tegens ein ander erwaegen ende overleggen, Ende soe die gelegenheit der goederen soe ongelijck bevonden worde, dat die einkindschap sonder merckelicke schade ende hinder der voe-

/191/ riger ehekinders niet geschieden moghte, sal dieselve einkindschap ongedaen ende achterwegen blijven.

6.

Daer nochtans geine merckelicke ongelijckheit in de goederen ofte anderssints nae gelegenheit bevonden sal werden, maer dat die einkindtmaeckinge den kinderen oick nutt ende profijtelicke solde moegen sijn, sal men alsdan die puncten ende articulen der einkindtmaeckinge, daerop men dieselve mit goeden advys ende raedt gestalt ende vervat

1. ASO 591 heeft § 2, overgenomen in de vierde editie (Venlo 1740).

2. Gemeinlick: erratum editie 1620: in etliche vallen.

sal hebben doir den heer, oft scholtis ende schepenen doen opteeckenen, ende bie deselve besegelen, die den partijen mitgedeilt sullen werden, daermit alle misverstandt, geschille ende onnoedige costen, soeveel mogelick, verhindert moegen werden.

7.

Des sullen der kinderen momboirs ende voormunders, ende soe daer gein en sijn, die naeste bloetsverwandten, die tot die einkindtmaeckinge gevoordert sullen werden, den heer oft scholtis ende schepenen, ter plaetsen daer sulcx sal geschieden, aen eidtstat geloven ende verspreecken, dat sie die einkindtmaeckinge, als den kinderen nutt ende profijtelick sijnde, ingewillight hebben, ende niet anders weten, geloven ofte verstaen, dan dat alles den voorschreven kinderen niet ondienlick is, d'welck oick in de voorschreven schrifture der einkindtmaeckinge aengetoegen ende verhaelt sal werden.

8.

Ende oft bie de einkindschap den voirgemelten kinderen van der ierster oft tweeder ehe, ietwes voiruuyt¹ te hebben gemaect waere, 't selve sullen sie oick alsoe sonder meerder voirdeel hebben ende genieten, ende daernae mit den gemaecten einkinderen in de resterende goederen gelickelick te deil gaen ende erven.

9.

Desgelijcx sullen die einkinderen oick besunder hebben 't geene hun van hunne naeste vrunden, oft sunst bie versterff testament, gifte oft anderen titel van andere persoenen sal toecommen, sonder dat hetselve in de einkindschap sal commen, ofte begrepen sijn.

10.

Als onder die goederen van einkindschap einige leenen, ofte andere goederen sijn, daarvan sonder octroye, oft believen van de heere men niet en magh handelen oft disponeren, ende dat hetselve daertoe niet en is verworven, soe is bie gebreke van dien dieselve einkindschap crachteloos ende van onweerden.

192 § 3. *Versterffenisse in opgaende stam.*

1.

Vader ende moeder, oft jemandt anders in opgaende struyck oft stam, en sijn gein erffgenaem van hunne kinderen, kindtskinderen, oft hunne naecommelingen in de goederen van hun niet gecommen, 't sije bie hylicx oft andere giften, soelange daer broeders end susters sijn, oft hunne kinderen oft² naecommelingen.

2.

Maer soeverre d'afflijvige broeders, susters, ofte derselver kinderen oft naecommelingen achterlaet, dieselve worden voir vader, groetvader, moeder, groetmoeder, ende anderen in opgaende struick oft stam, tot erffinge geroepen ende voirgetogen mit uuytsluytinge derselver.

3.

Ende oft noch broeder, noch suster, noch andere der voirs. persoenen waeren, om tot die versterffenisse te commen, soe sal die vervallen ierst op den vaderr ende moeder, in

1. Voiruuyt: erratum editie 1620: uuyt.

2. ASO 591 heeft "oft hunne".

leven wesende, oft bie gebreke van hun, in representatie oft tredinge in hunne plaetse, op de groetvader ende groetmoeder, ende soe vorts in opgaenden stam.

4.

Doch mit den bescheide, dat die vaderlicke goederen vervallen op den vader, oft op zijn alders, ende die moederlicke goederen, op de moeder, ofte haere alders, ende dat de gewonnen ende gereide goederen volgen den naesten uuyt den bloede op den grave.

5.

Wanneer die alders oft overalder hunne kinderen einich hylicx oft ander goet gegeven hebben, ende dieselve kinders voir de alders comen te sterven, sondet wettich kindt ofte kinderen achter te laeten, oft dat die kindtskinderen bie hun achtergelaten, oick voir den vader, groetvader ofte groetmoeder geraeckten te sterven, soe valt ende erft alsulck goet op die alders die dat gegeven hebben, ende niet op die broeders ofte susters.

6.

D'welck oick plaetse grijpt, al en waere dat in de hylicxe voirwaerden soe niet besproecken, blijvende der lancxstlevende niettemin zijn tochte voirbehalven: Ten waere dat demaengaende anders bie de hylicxvoirwaerden waere versien ende bevoirwaert.

§ 4. *Versterffnisse in sijdtvallen.*

1.

Als jemandts goet versterfft, ende geine kinderen oft kindts-
/193/ kinderen naer en laet, Soe erven voir ierst desselfs geheele broeders ende susters in die goederen bie hun¹ achtergelaeten, naer des goets art ende wesen, volgende 't geene hieronder wordt gesaght.

2.

Mit die broeders ende susters erven oick in des oemen oft muenen goederen des broeders ende susters kinderen, dan en erven niet meer, sie zijn veel oft weinich, wanneer sie mit hun oemen oft muenen te deil gaen, dat hun vader oft moeder daeraen hadden moegen erven, wanner sie in leven verbleven waeren.

3.

Maer wan broeders ende susters kinderen allein zijn, ende geine oemen oft muenen hebben, soe erven sie all hoofstgewijs, ende niet in die stammen, niettegenstaende dat sie in ongelijcken getael zijn, oft dat van den einen oem ofte muen meer kinderen zijn, als van d'andere.

1. ASO 591 heeft "hem".

4.¹

Welverstande, dat altijt die geheele broeders ende susters ende die kinderen derselver (al sijn die verner von bloede) uuytschluyten die halve broeders ende susters van die goederen die op hun allein, ende niet mede op die halve susters ende broeders sijn verstorven, mitsgaders van die goederen die sie gewonnen oft verworven moghten hebben.

5.

Ende oft die erffelicke goederen, niet op hun al gelijckelick en waeren verstorven, maer einsdeils op die van den iersten, ende anderdeils van den anderen bedde, in der manieren als boven verhaelt, ende dat daer gein geheel susters oft broeders van den afflijvigen, oft hunne kinderen en waeren, alsdan versterven die oick op die halve susters ende broeders van der sijden daarvan die gekommen sijn.

6.

Als bie exempel, man ende vrouw hebben gemein kinderen, ende elck van hun kinderen in 't besonder van voergaende ende naervolgende hylick, die gemein kinderen commen

1. ASO 591 heeft voor de rest van deze paragraaf een andere tekst. Het kleinere lettertype na p. 194 art. 7 is uit deze ingreep verklaarbaar:

4.

Als daer gein broeders ofte susters, noch kinderen oft kindtskinderen en sijn, soe vallen die vaderlicke goederen, op die vaderlicke sijde, ende die moederlicke goederen op de moederlicke sijde, waeronder oick begrepen worden, gereide penningen op hylick gegeven, ende tot erff naer stadt ende lantrechten gemaect.

5.

Ende aengaende die gewonnen oft verworven, mitsgaders die gereide goederen, die volgen tusschen den bloetsverwanten den naesten op den graeve, beheltlick dat onder denselven oick representatie plaetse heeft, in der manieren hiervoiren verhaelt ende vorders niet.

6.

Welverstaende dat alletijt geheele broeders ende susters, ende derselver kinderen, al sijn die verner van bloede, uuytsluyten die halve broeders ende susters, behalvens dat die patrimoniale aengestorven goederen op hun al verstorven, volgen den stam ende bloet, vandaer die gecomen sijn, sonder dat die naederheit van bloet wordt aengesien, noch oick oft sij van heele oft halven bedde comen.

7.

Soe wanneer jemandt allein bloetsvrunden van ein sijde achterlaet, soe versterven alle des afflijviges goederen, op de vrunden van dier sijde allein, al waer 't schoon soe, dat die van d'ander sijde waeren gecommen, Ende daer gein vrunden noch van d'een noch van d'ander sijde en sijn, commen ende blijven die op den lancxstlevenden, van man oft vrouwe in estandt vergaert geweest sijnde.

8.

Erffelicke goederen, 't sij gewonnen oft aengestorven, die bie d'afflijvicheit van den lancxstlevenden van den iersten bedde op de kinderen van d'ierste ende tweede bedt gelijckelick versterven, daerin die kinderen van twee ofte meer bedde einkinderen sijn gemaect, daerinne erffven die kinderen van d'ierste ende tweede bedde gelijckelick als jemant van hun comt te sterven.

9.

Maer dat in 't scheyden van den iersten bedde op den kinderen van denselven bedde is vervallen, komme 't van den vader oft moeder, versterfft op de broeders ende susters van denselven bedde allein, ende bie gebreke van broders ende susters van denselven bedde, ende derselver kinderen, versterft het goet van den lancxstlevenden gecomen, op die broeders ende susters van den anderen bedde.

10.

Ende aengaende 't goet op hun gecommen, van den iersten afflijvigen van 't ierste bedde, 't selve versterfft op de naeste vrunden desselfs, sonder dat die kinderen van den tweeden bedde daertoe enige gerechtigheit hebben, soelange jemant van hunluyden wordt befonden.

te sterven, laetende in leven halffbroeders ende susters van 's vaders ende moederswegen, alsdan erven in de goederen van den vader off 's vaders sijde gecommen op die halve broeders ende susters van die sijde, ende die goederen van der moeder oft moederlicke sijde gecommen, op die halve broeders ende susters van des moderswegen.

7.

Ende van gelijcken als ein man oft vrouw, van den iersten hylick kinderen hebbende, ten tweede oft derde hylick comt, ende van d'een ende d'ander kinderen achterlaet, soe verre die

/194/ kinderen van den einen hylick quamen te sterven sonder kinderen, soe solden die kinderen van den anderen hylick commen te erven in die goederen van hunnen gemeinen vader oft moder, ofte hunnen vrunden gecommen, ende alsdan commen oyck in dese ende andere gevallen die kinderen van broeders ende susters in plaetse van hunne alders als voer.

8.

Maer in die erffelicke goederen die bie de afflijvicheit van ein van die alders oft vrunden op die kinderen van den iersten ende anderen bedde gelijckelick verstorven sijn, daerinn erven oick die susters ende broeders van den iersten ende anderen bedde gelijckelick, als jemandt van hun komt te sterven.

9.

Aengaende die ruerlicke ende verworven oft verkriegen goederen van den afflijvigen, die versterven alle, als daer gein susters oft broeders van geheelen bedde en sijn, op alle die halve susters ende broeders ende hunne kinderen, maer des afflijvighe erffgoederen van die andere sijde gekomen, erven op die naeste vrunde van dieselve sijde, in den stam daervan die gekomen sijn, ende niet op die halve susters ende broeders oft hunne kinderen, al sijn sie naerder.

10.

Als daer gein susters oft broeders oft kinderen von den afflijvigen en sijn, soe vallen die vaderlicke erffelicke goederen op de vaderlicke sijde, end die moederlicke op die moederlicke sijde, in den stamm daervan die sijn gekomen, ende werden onder die erffelicke goederen begrepen die gereide penningen op hylick gegeven, ende tot erve naer stadt ende landrecht gemackt, so daer in den sterffhuyse einige penningen sijn.

11.

Ende angaende die gewonnen ende geworven, mitsgaders die gereide goederen, die volgen, bie gebrecke van susters oft broeders oft hunne kinderen, tusschen den bloetsverwanten den naesten op den graeve, sonder dat diesen angande, tusschen hun einige repraesentatie plaetse heft.

12.

Soe wanner jemant allein bloetsvrunden van einer sijde achterlaet, soe versterven alle des afflijvighe goederen op die vrunden van der sijde allein, al waer 't schon soe, dat die van d'ander sijde waeren gekomen. Ende daer gein vrunden noch van d'een noch van d'ander sijde en sijn, komen ende blijven die op den lancxstlevenden van man ende vrouwe in ehestandt vergaert geweest sijnde.

§ 5. *Versterffnisse van bastarden.*

1.

Onechte oft natuerlicke kinderen erven¹ noch deilen niet noch in vaderlicke noch in moederlicke versterffnisse, oft erffschap, dan die erffgenaemen sijn schuldich alsulcke natuerlicke kinderen redelick onderhalt te geven, naer de gelegentheit der goederen, totdat sie hunnen cost eerlick connen winnen ofte verdienen.

3.

Moegen oick die alderen hunnen natuerlickken kinderen uuyt den gereide ende biegewonnen ende geworven goederen geven bie levendige lijve ende testamentlick, oft andere uuytersten wille, dat hun goetdunckt, behalvens dat ingevallē d'alders wettige kinderen hebben, 't selve niet en magh comen boven ein derdendeil van deselve² wettige kinderen, oft van einigh van hun in alsulcke goederen.

2.

D'welck oick plaetse grijpt, al waeren die natuerlicke kinderen naemals bie princelicke brieven gelegitimeert oft wettich gemaect, behalvens dat hun alsdan, naer vermoegen van die goederen, ende staedicheit van den geslachte, ein eerlick onderhalt hun levenslanck wordt toegeschickt, ten goetduncken van den vrunden, niet mitdeilende, oft van andere degelijcke,

195/ verstandige persoenen, daertoe van beide sijden te kiezen: Ten waere dat sie bie goetduncken van de alders daarvan waeren versien.

4.

Vermoegen oick d'alders den³ gewettichde kinderen gunnen ende geven, niet allein hunne ruerlicke ende aengewonnen ende verworvene onruerlicke, maer oick hunne patrimoniale oft aengestorvene goederen: Beheltlick dat die gifte van de patrimoniale, ende aenbestorvene goederen geschieden bie ruimingē van jaer ende dagh, gelijk⁴ onder den titel van *Giffte* is gesaght, ende dat als daer wettige kinderen sijn, sie altijd ein derdendeil min hebben.

5.

Kinderen die uuyt verboden gebuerte commen en mogen noch erven, noch en magh hun niet⁵ gemaect worden bie hun alders: ten waere tot hun noedich onderhalt, welke onderhalt doch evenwel d'alders ende d'erffgenamen hun schuldich sijn, totdat sie hunnen cost connen verdienen, oft anderssints hunselves behelpen.

6.

Die goederen van de onechte kinderen, 't sije dat sie uuyt verboden ende straeffbaere, oft natuerlicke ende gedoechde gebuerte commen, soverre sie echte kinderen achterlaeten, versterven op deselve hunne kinderen, niet min oft meer, dan die goederen van persoenen van wettige gebuerten op hun wettige kinderen commen ende erven.

1. ASO 591 heeft: "en erven".

2. ASO 591 heeft: "ein derdendeel van het deil van deselve".

3. Den: erratum editie 1620: alsulcken.

4. Gelijk: erratum editie 1620 't gelijk.

5. ASO 591 heeft "yet".

7.

Ende oft ein bastart sonder kinderen ofte testamente gestorven waere, soe gaen ende versterven sijne goederen op de naeste vrunden, van wiens sijde hem die gecommen oft gegeven sijn. Ende hebben sie einige gewonnen, verworven ofte vercregen goederen, die gaen halff ende halff op de vrunden van d'een einde d'ander sijde even naer sijnde, gelijk van echte kinderen versterffenisse is gesaght: Voirbeheltlick alijt ingevalle sie gehylickt hadden geweest, den lancxstlevenden sijne hylicxe gerechticheit.

§ 6. *Gemeine regulen van versterffenisse*

1.

In versterffenisse van ruerlicke goederen, oft die daervoor gehalden worden, siet men in het recht van der plaetse, daer het erff oft sterffhuys gelegen is, als te weten daer d'afflijvighe te huys was geseten, ende sijne stedige woenplaetse hadde genomen, ofte bie gebreke van sulcx, die plaetse van sijn gebuete,

/196/ ende niet daer hie op die reise, om sijns profijts wille ofte buyten 's landts wesende, oft om sijne vrunden te besoecken, gestorven is: Maer aengaende d'onruerlicke goederen, wordt gevolcht het recht ende gebruik van de plaetse, daer die sijn gelegen, oft van 't hoff daarvan die worden gehalden naer den art, wesen, ende gesteltenisse van de goederen.

2.

Al is 't dat tot noch toe, in desen Overquartier gebruickelick is geweest, dat geine erffgoederen erven noch vervallen, dan naer affsterven van den tochter¹ oft dochtersse, waerduer veel twists, tweedrachten, ende ongemacken sijn ervolght², Soe sal van nu voirtaen, naer het scheiden³ van het ehebedde, ende naer doot ende afflijvicheit des eigendommers die erffschap vervallen, niettegenstaende die voorschreven gewoonheit.

3.

Soe haest als jemandt afflijvich geworden is, soe werden sijne wettige oft rechte erffgenaemen die bequaem sijn⁴ om te erven, bie deses Quartiers rechten, beërft in 't besit van alle des afflijvigen erffelicke ende haeffdeilige goederen, wiedaenich die sijn binnen desen Quartier gelegen, wie oick in alle gereide goederen, uuytstaende schulden ende actiën daertoe dienende, waer dat die gevonden worden, oft te vervolgen sijn.

4.

Uuyt crachte van sulcke beërffenisse treden ende blijven die erffgenaemen, soewel van sijdelicke versterffenissen, als in den rechten struyck elck voir sijn deil daertoe hie berecht is, in 't besitt oft possessie van de goederen, gelijk den afflijvigen die gehadt heeft, sonder einigen inbrueck oft interruptie, aloft sie gerichtelick daerinne waeren gestelt, ende moegen derwegen hun bie actie ofte clachte possessor daerin doen halden, sonder dat van noeden is, dat d'erffgenaemen einich ander daetelick besitt ofte possessie van tevoirens daarvan nemen.

1. Tochter: erratum editie 1620: tochten.

2. Ervolght: erratum editie 1620: vervolght.

3. ASO 591 heeft: "schueren".

4. Die bequaem sijn om: erratum editie 1620: bequaem.

5.

Soe wanneer einige versterffenisse in 't geheel oft in deil, op jemandt gevallen is, ende dat hie compt te sterven, aler die hie¹ heeft aenveerd, Soe gaet ende vervalt sijne gerechticheit tot deselve versterffenisse op sijne² erffgenamen, gelijk van sijne andere goederen, 't sije dat hie erffgenaem is van der sijden, ofte van den rechten struyck, ende oft hie geweten heeft, dat sulcke versterffenisse op hem was gecommen oft niet.

6.

Gein gronden van erve oft ander goet, erft op einige cloisters, ten aensien van de persoenen aldaer geproffessit sijnde, dan

/197/ oft jemandt beërft waere, ende professie dede in einich cloister, d'welcke goederen magh hebben, sal 't selve cloister, insoevern men sich met 't cloister niet en heeft vergeleken, alsulcke goederen sijn leefdaeg lanck, ende ein jaer daerna moegen gebruycken tochtsgewijse, ende sal der eigendomb terstondt naer de professie, daarvan vallen, op de naeste bloetsverwandten, soe ende gelijk van andere versterffenisse hiervoor is gesaght.

7.

Ende oft einige persoenen waeren gegaen ende geproffessit in cloisters die gein goederen moegen hebben, alsdan commen die goederen terstondt naer hun professie, op hunne naeste erffgenamen, die alsdan in 't leven sijn, sonder dat sie daeraen einige tochte behalden, ofte dat sie oft oick die geproffessit sijn in cloisters, die goet moegen hebben, naermaels daarvan iet moegen ewechmaeken, verhandelen ofte verordenen.

8.

Doch soe men tot verscheiden tijden (God betert) gesien heeft, dat veel cloisters vernielt, ende professide persoenen verjaeght sijn, sonder middel van onderhalt, van³ de cloisters te behalden, soe sullen dieselve geproffesside persoenen in sulcken gevalle, 't geene dat sie aen hunne vrunden hebben verlaeten duer hunne professie, oft dat hun aengestorven solde sijn, soe sie niet professiet en waeren, weder tot hun moegen nemen, om daerop te leven, tochtsgewijse hun leefdach lanck, ende anders niet.

9.

D'welck te verstaen is, soeverre alsulcke goederen alnoch sijn in handen van degeene die deselve hebben beërft, oft dat die bie hun ter quaeder trouwen sijn vercocht aen degeene, die deselve heeft geweten om den geproffessiden persoenen 't gebruyck oft geniet daarvan te beletten ende t'ontrecken, Ende oft die ter goeder trouwen worden vercocht, soe sijn evenwel alsulcke persoenen berechticht om van den prijs van deselve te genieten de rente, ofte verloep rentsgewijs, haer leven lanck geduerende.

10.

Die goederen van persoenen die allein⁴ bie gasthuysen oft proeven werden onderhouden, blijven naer hunne doot tot behoefte van dengeenen die sie onderhouden hebben, sonder dat die naeste vrunden, al waeren 't oick kinderen daertoe, einich recht hebben.

1. ASO 591 heeft "hie die", overgenomen in de vierde editie (Venlo 1740).

2. Sijne: erratum editie 1620: sijnen.

3. Van: erratum editie 1620: om.

4. Allein: erratum editie 1620: allenlick.

/198/

Achten titul

Van aenveerdinge der sterffhuysen ende betaelinghe der schulden

1.

In wat manieren naer d'afflijvicheit van mann oft vrouw, der lancxstlevende tot betaelinghe van de schulden van den sterffhuysen is gehalden, ende daervoor aengesproecken magh worden, als genietende de gereide oft ruerlicke, mitsgaders de tochte van de onruerlicke goederen, ende oft die op den lancxstlevenden niet verhaelt consten worden, hoe ende in 't¹ wat manieren aldan daerin oick sijn gehalden d'erffgenaemen van de onruerlicke goederen, is hierboven gesaght onder den titul van de *Rechte der gehylickte persoenen* aengaende.

2.

Maer oft daer gein lancxstlevende en waere, tot wiens laste die schulden solden comen, soe sijn die kinderen ende erffgenaemen, die binnen de ses weken blijven oft comen in 't sterffhuys, ende aldaer aennemen die goederen, oft hun anderssints draegen als erffgenaem van den afflijvigen, oft oick daerin blijven naer die sees weken, sonder behulp ende² beneficie van inventaris, gehalden alle die schulden ende lasten van het sterffhuys te betaelen, wan schoon die lasten ende schulden ongelijck meerder waeren dan die goederen des sterffhuys moghten bedraegen.

3.

Maer binnen de ses weken moegen die kinderen ende andere naeste vrunden van den afflijvigen in 't sterffhuys wel comen, ende ontfangen ende uuitgeven 't geene dat tot de begraeffnisse ende onderhalt van het sterffhuys noedich is, ende duerende den tijdt, en sijn sie niet gehalden in de schulden van den sterffhuysen, noch moegen daervoor in persoon, ofte goederen oick van den sterffhuysen aengesproecken noch geëxecuteert oft gepant worden, al waer 't oick saecke, dat d'executie oft pandinge voir den doot des afflijvigen waere versocht oft begoust geweest.

/199/ 4.

Des en moegen sie tot naedeil, oft bedroch van de creditueren, oft schuldthebbers, die goederen van het sterffhuys niet verbringen, noch verbergen, wie gering die³ oick wesen moghten, al en waer 't maer einen holteren lepel, Ende oft sie sulcx hadden gedaen, oft dat sie anderssints die goederen als erffgenaemen hadden aenveerdt, oft verhanplicht, in 't heimelick, oft in 't openbaer, solden gehalden sijn, alle die schulden te betaelen, als voir.

5.

Als jemandt van den kinderen, oft naeste vrunden hem voir erffgenaem heeft gedraegen, ende het sterffhuys aenveerdt, ende datter andere mit hem in gelijcken, oft naerderen

1. ASO 591 heeft: "in", overgenomen in de vierde editie (Venlo 1740).

2. ASO 591 heeft "oft".

3. ASO 591 heeft "dat".

gaedt sijn, de niet en verclaeren, oft sie erffgenaemen willen sijn, ofte niet, Soe magh dergeeniger die hem voir erffgenaem draegt, tot sijne meerdere versekerheit, d'andere doen dagen, oft requeste tegens hun overgeven, teneinde dat sie binnen sekeren redelicken tijdt, daertoe bie 't gericht te stellen, gehalten sullen sijn sich voor erffgenamen van het sterffhuys te verclaeren, oft daarvan te vertyen, oft dat sie bie gebreke van sulcx, van hunne gerechticheit sullen versteken sijn.

6.

Oftschon ein credituer, oft schulthebber, mit meer andere persoenen, erffgenaem wordt van sijnen schuldenaer, daerom en verliest hie sijne scholt niet, noch wordt dieselve tot profijt van sijne mede erfgenaemen gesmolten, maer moet die uuyt den gemeinen sterffhuys, des niettegenstaende, betaelt werden, oft bie gebreke van sulcx, moet elck van die erfgenaemen sijn deil daerinne dragen, aloft ein vrembde die waere aengaende. Behalvens dat der Schulthebber miterffgenaem sijnde, sijn deil aen hem selfs vindt.

7.

Die erfgenaemen van den afflijvigen, en moegen vanwegen der schulden bie den afflijvigen gemaectt, ein voir all niet aengesproken werden, noch en magh oick ein van hun allein, van de schuldenaers des sterffhuys, niet meer vorderen, noch eisschen dan sijn aendeil, sonder last, ofte volmacht van sijnen miterffgenamen: ten waere om de penningen daarvan commende, te bekeeren tot voldoeninge van 't geene 't sterffhuys daertegens schuldich is.

8.

Insgelijcx, offwel die erffgenamen van den afflijvigen moeten betalen de legaten bie denselven afflijvigen gemaect, ende gelaeten, Soe sijn sie doch derwegen niet aenspreckelick

/200/ ein voir all, dan volstaet jederein van hun mits betaelende sijn aendeil.

9.

Soe wanneer der afflijviger tweederhande erffgenaemen heeft, als van vaderlicke, ende moederlicke sijde, ende dat hie bie testament, ofte anderssints niet en heeft verclaert, in wat manieren, ende uuyt wat goederen men sijne schulden solde betaelen, Soe moeten die ierst betaelt worden, uuyt die gereide, ende gewonnen goederen, ende uuytstaende schulden.

10.

D'welck oick plaetse heeft, ten aensien van de kerckelicke gerechticheiden, ende alle 't geene die begraeffenisse, ende uuitfahrt oft begenckenisse, wie oick die voldoeninge van de legaten, angaet: Ten waere dat den afflijvigen uuytdruckelick eininige erffen, renten oft andere sijne goederen aen jemandt in 't besonder hadde gemaect, ende gelaeten, diewelcke alsdan soe die sijn, uuytgericht moeten werden, ten last van dengenen die deselve anderssints gehadt solde hebben.

11.

Als die gereide, gewonnen, ende verworven goederen, ende uuytstaende schulden niet genouch en sijn, om des sterffhuys schulden, kerckelicke gerechticheiden¹ te betalen, ende te voldoen, Soe moeten die voldaan ende bie den erffgenaemen gedraegen werden,

1. ASO 591 heeft "gerechticheden ende legaeten".

naer advenant van de weerde van de goederen, die elcke sijde ende deilhebbers derselve in de versterffenisse comen te erven ende genieten.¹

12.

Welverstaende, dat d'erffgenaemen desniettemin voir deselve schulden², kerckelicke gerechticheiden, etc. hoofsgewijs aengesproecken moegen werden: Beheltelick hun verhael, ende vergelijckinge onder malckanderen, naer advenant van de weerde van de andere goederen, die ein jegelick van hun als voir genoeten, ende geprofyteert sal hebben.

13.

Ein jegelick die voir einige afflijvige rouwcleederen dragen wilt, moet uuyt zijn bursse, ende tot sijns selfs cost betalen, sonder die ten laste van den sterffhuyse te moegen brengen, al waeren sie oick erfgenamen van denselven afflijvigen.

1. ASO 591 vervolgt: "ten waere dan saecke, dat bij den afflijvigen anders desen aengaende waere versien als voir."

2. ASO 591 heeft "schulden, legaeten".

/201/

Niegenden titul

Van inbrengen der erffgenaemen in 't erff oft sterffhuys

1.

Kinderen oft kindtskinderen, ofte hunne naecommelingen, die mit die andere kinderen begeeren te commen tot die versterffenisse ende mededeilinge van huns vaders ende moeders, groetvaders ofte groetmoeders goederen, sijn gehalden in te brengen, alle 't geene dat sie hun op hylick hebben gegeven, oft moeten soelang stillstaen, totdat d'andere kinders daertegens sijn vergeleken, al waer 't oick soe, dat daeraff in de hylicxvoorwaerde gein vermaen en waere gedaen.

2.

D'welck oick plaetse heeft ten opsien van 't geene dat vader ende moeder van hun alders op hylick hebben gehadt, want moeten alsdan die kindtskinderen 't selve hylicxgoet oick in 't sterffhuys van hunnen groetvader ofte groetmoeder in die gemeine deilinge¹ inbrengen, oft soelange stille staen, totdat d' andere² kinderen ofte kindtskinderen daertegens vergeleken sijn, al waer 't oick soe, dat sie het sterffhuys van hunne alders niet en hadden aenveerdt, maer vertyet.

3.

Vanwegen schulden die einighe van de kinderen den gemeinen sterffhuyse schuldigh sijn, moeten dieselve kinderen ende hunne naecommelingen soelange stillstaen, dat d'andere daertegens sijn vergeleken: Ten ware dat die kindtskinderen oft hunne naecommelingen gein erffgenaemen en waeren van hunne alders, in wiens plaetse sie commen, in welcken gevalle sie hunne scholt niet solden hebben te betalen oft in te brengen.

4.

D'oncosten van bruyloft ofte maeltijdt, oft dergelijcke bie de alders gedaen, die³ cleideren, cleinodiën mit hun besluyt ende toebehoerten, die sie voir den hylick gehadt hebben, ende vanwegen den hylick niet gemaect en sijn, die⁴ boecken die de alders hunne kinderen hebben gecocht, oft⁵ tot studeren, oft⁶ andere dergelijcke eerbaere oeffeninge gegeven⁷, en is men niet gehal-

/202/ den in te bringen: ten waere dat d'alders anders hadden gewilt ende verordent.

5.

Van gelijcke giften van huysraedt, ende silveren geschier, als kisten, kofferen, kasten, bedden ende hunne toebehoirten, silvere schaelen oft bekers, ende dergelijcken⁸ partij-

1. ASO 591 heeft "deylinghe van d' alders kinderen oft kindtskinderen".

2. In die gemeine deilinge inbrengen, oft soelange stille staen, totdat d' andere: erratum 1620: in de gemeine deilinghe inbrenghe, ofte soelange stille staen, totdat die andere.

3. ASO 591 heeft "noch oick die".

4. ASO 591 heeft "noch die".

5. ASO 591 heeft "noch dat hun tot".

6. ASO 591 heeft "oft tot".

7. ASO 591 heeft: "is gegeven".

8. Dergelijcken: erratum editie 1620: dergelijcke.

en, oft de weerde derselver, die d'alders staender ehe, oft daernaer hunne kinderen hebben gegeven¹, en worden niet ingebrocht, soeverre d'andere kinderen daerbie niet en sijn vercort, in die hellefte² van hun kindtsgedeilde: ten waere dat bie de alders anders waere gewilt ende versien, als voir.

6.

Ende oft die ghifte aen jemandt van de kinderen gedaen, meerder ongelijckheit is mitbrengende, dan van die hellefte³ van ein kindtsgedeilde, soe volstaen die begifte, mits inbringende het overschot van dieselve hellefte⁴, sonder tot inbringen van de geheele gifte gehalden te sijn.

7.

Die kinderen en sijn niet gehalden in te brengen 't geene sie op hylick oft andere gifte, ofte in andere manieren van hun alders hebben gehad, soe wanneer dieselve hunne alders hun daarvan uuytdruckelick hebben ontlast: ten waere dat 't selve oick quaeme tot naedeil⁵ van die hellefte van hun kindtsgedeilde.

8.

Ein kindt hebbende einigh voirdeil in leen oft einige andere erffgoederen naer der banck, leen oft laetrecht, en is niet gehalden sijne mede-erffgenaemen daertegens te vergelijken, oft hun iet goet te doen: ten waere dat dieselve banck, leen oft laetrechten daeronder die gelegen sijn, 't selve verheischte oft dat bie bestendelicke makinge van den afflijvigen sulcx verordent waere.

9.

Als die kinder⁶ hylicxgoet oft andere gifte van hunne alders oft overelders hebben gehad, moegen daermit uuyt den sterffhuys van hunne alders blijven, soe het hun belieft, ende dat doende en behoeven sie niet in te brengen, noch en sijn in die legaten oft schulden niet gehalden.

10.

Desniettemin oft d'alders einige van hun kinders, soe op hylick ofte anders hadden⁷ gegeven, dat sie naemaels niet oft luttel achter en lieten, om d'andere kinders dartegens te vergelijken, soe moegen d'andere kinders, hunluiden 't selve allein doen inbringen, om uuit alles t'samen die hellefte⁸ van hun kintsgedeilde te hebben, al waer 't oick dat sie mit hun hylicxgoet uuyt den sterffhuys wolden blijven.

/203/ 11.

Maer die creditueren, oft schultgeloevinge en hebben tegens die gehylickde kinderen, hunner alders sterffhuys verlaetende, gein actie oft toespraeck, noch oick tegens d'andere kinderen, die alleinlick van hylicx, oft ander gegeven goet begeeren deilachtich te sijn,

1. ASO 591 heeft "gedaen".

2. ASO 591 heeft "de tweedeilen".

3. ASO 591 heeft "sijn derdedeil".

4. ASO 591 heeft: "'t selve derdedeil".

5. ASO 591 vervolgt hier: "van de twe derdedeilen van de kindtsgedeilden van de andere kinderen".

6. Kinder: erratum editie 1620: kinders.

7. Soe op hylick ofte anders hadden: erratum 1620: soeveel op hylick ofte anders iet hadden.

8. ASO 591 heeft "tweedeilen".

sonder hunne alders sterffhuys, oft naergelaeten goederen t'ondernemen: Ten waere dat bleke, dat d'alder die gifte tot bedroch, ende achterdeil derselver gedaen hadden.

12.

Die renten die d'alder op den naem, oft op 't lijff van hunne kinderen coepen, moeten naer den doot van d'alder, commen tot gemein deilinge, gelijk andere achtergelaetene goederen, des magh dergeener, op wiens naem, oft lijst, sulcke rente staet, dieselve allein behalden, indien 't hem belieft, mits gevende sijne andere broeders ende susters daertegen alsoeveel, als hun deil van den prijs van de gecochte rente bedraecht.

13.

Ingelijcken als einige renten gecocht werden mit gemeine penningen van weiskinderen, soe moeten dieselve renten gelijckelick worden gedeilt als andere gemeine goederen, niettegenstaende dat se meer op des eins naem oft lijff gecocht staen, dan op des anders: Beheltelick dengeenen op wiens naem die staen, sijnen kuer, in der manieren als voir verhaelt.

14.

Maer oft dergeener op wiens naem oft lijff einige renten gecocht sijn, dieselve in die maniere niet en begeerde, ende dat die oversulcx tusschen den kinderen ofte erffgenamen in scheidung ende deilinge waeren gebrocht, soeverre die den anderen kinderen oft erffgenaemen te deil vallen, soe en heeft dergeeniger op wiens naem oft lijff dieselve staen daer gein recht meer aen, maer volgen ende blijven dengeenen dem die aengedeilt sijn.

15.

Wanneer oemen ende muenen, oft andere vrunden ofte maegen einige renten gelden, op den naem van hunne neven ofte nichten, oft oick einige vrembde die geine rechte erfgenamen en sijn van hunne achtergelaeten goederen, dieselve renten volgen ende behoeren naer des coepers doot allein toe dengeenen, daerop die gegolden sijn: Ten waere dat der coeper daeraff in 't gelden hadde tot hem behalden sijne vrije dispositie oft ordnung, ende hie dien volgens oick anders daeraff hadde verordent.

/204/ 16.

Maer oft der gelder, die in 't gelden van die rente, sijn ordnung, ofte maeckinge daeraff tot hem heeft behalden, gelaeten hadde¹ daarvan uuytdruckelick te ordenen, oft aen jemandt anders die te geven, te verkoepen, oft te maken, solde dieselve rente (niettegenstaende het voerschrieven bespreeck ofte voirbehalt) volgen ende blijven dengeenen, daerop die staen, sonder daeraff oick einige verdeilinge behoeven te doen, al waer hie miterffgenaem in des coepers goederen.

17.

Hylicx, oft ander goet², bie einige bloetsverwandten, oft sijdtvrunden aen jemandt van den toecomende erffgenaemen gegeven, en wordt in den sterffhuys van den gever niet

1. ASO 591 heeft "hadde gelaeten".

2. In ASO 591 luidt art. 17: Hylicxgoet oft andere giften bie einige blotzverwandten oft sijdtvrunden gegeven, en worden niet in den sterffhuys van den gever ingebracht, noch staen tot gemeyne scheydinge ende deylinge, maer volgen voiruuyt, ende blijven dengeenen die 't selve gegundt oft gegeven is, Ende veel meer dat sie bie hunne toecomende erffgenamen oft d'alder aen hun kinder bie testamenten, dootsgifte, oft anderen uuytersten wille aen hun kinderen is gemaect, gegeven oft gelaeten.

ingebracht, noch staet tot gemeine scheidinge, ende deilinge, maer volgt voiruuyt, ende blijft dengeenen, dem 't selve gegundt oft gegeven is, Wie oick dat denselven erffgenaelen, oft oick bie d'alder aen hun kinderen, als voir, bie testament, dootsgifte, oft anderen uuytersten wille, is gemaect, gegeven oft gelaeten.

Teenden titul

Scheidinge ende deylinge van versterffenisse
ende andere gemeine goederen.

1.

Niemandt en behoeft langer te blijven mit sijne miterffgenamen, ofte deilhebbbers in gemeine onverdeilde goederen, huysinge, ofte erven, dan het hem belieft, wie cleinen, ofte geringen deil, hie in deselve goederen, huysen ofte erven oick heeft, maer magh daervan altijt begeeren scheidinge, ende deilinge als 't hem goetdunckt, soe het stuck, oft dat pandt gevuechlick gedeilt can worden, sonder merckelicke schade van de deilhebbbers.

2.

Wanneer tusschen partijen, twist is op scheidinge ende deilinge, oft wegen affpaelinge van gemein landt, daerop sie in der vrundtschappen hun niet connen, oft willen verglijcken, soe magh der ein den anderen voir recht bescheiden, ende daerop /205/ wordt alsdan die wederpartije daertoe geroepen ende geordonneert, dat men die scheidinge ende deilinge sal doen, ende dat den scholtis in plaetse van de wederpartije het lot sal trecken ende ontfangen, ende tot de affpaelinge verstaen, tot coste van partijen¹, ende dat d'een ende d'ander van partije hem daarmede tevreden sal halden: ten waere die gedaechde ofte bescheidene partije einige merckelicke redenen ter contrariën voirbrochte, waerom 't selve niet en solde behoeren te geschieden.

3.

Als jemandt van de erffgenaemen oft deilhebbbers van gemeine goederen is buyten landts, oft dat men niet en weit waer hie te vinden solde wesen, alsdan moegen die anderen, die tot scheidinge ende deilinge begeren te commen, versuecken commissariën van 't gericht, die in plaetse van den affwesenden persoon mit den heer oft scholtis daerover sullen staen, Ende sulcke scheidinge ende deilinge mit hun aengegangen, is van weerden, aloft die mit den affwesenden persoon selver waere gedaen.

4.

Om tot behoorlicke ende rechtmatige scheidinge ende deilinge van versterffenisse ofte andere gemeine goederen te commen, is men gewoon die goederen te stellen op sekeren prijs, ende die te verdeilen in soeveel deilen ende loten, alss er clochten² oft erffgenaemen sijn, die mit moeten deilen, ende daerop alsdan te loeten.

5.

Ende oft die deilhebbbers, aengaende die prijseringe van de goederen, niet eins en conden werden, soe moeten die ruerende goederen ende gereide werden geschatt bie luyden ende goede manns derselver verstandt hebbende, ende die onruerende goederen bie 't gericht daeronder die gelegen sijn.

1. Partijen: erratum editie 1620: beyde partijen.

2. Clochten: erratum editie 1620: cluchten.

6.

Die loetinge, scheidinge ende deilinge gedaen sijnde, heeft ende blijft ein jegelick van de erffgenamen oft deilhebbers behalden 't geene hem daerbie is toegevallen, wie goet oft quaedt 't selve is, sonder dat men naemaels bie einich middel van rechten daertegens magh commen, oft daarvan wijcken, in wat manieren dat het sije.

7.

Ende oft die scheidinge ende deilinge bie loetinge niet gevuechlick coste geschieden, ofte dat d'erffgenaemen oft deilhebbers aengaende 't stellen van loetinge niet eins en waeren, soe

/206/ sullen hun bie 't gericht commissariën verleent werden, om hun desfals te vergelijken, oft bie gebreecke van sulcx, wordt naer voirgaenden rapport aen 't gerichte die loetinge scheidinge ende deilinge ten verclaeren van 't gericht gedaen.

8.

Soe wanneer ein miterffgenaem, oft deilhebber, die mit sijnen miterffgenaemen oft deilhebbers einige goederen onverscheiden ende onverdeilt besit, sijn deil, ofte einige goederen van deselve, aen einen anderen verbindt, oft verset, sonder dat die andere miterffgenaemen oft deilhebbers die weet daeraff hebben, insoevern naemaels daeraff die scheidinge ende deilinge mit hem wordt gemaect, alsulcke scheidinge ende deilinge is van weerden, ende moet den coeper, oft daeraen die sijn verbonden oft versat, aenveerden, halden, ende hem laeten genuegen ¹ mit 't geene dat den mitdeilhebber is toegevalen.

9.

Maer als der vercrijger van alsulcken onverscheiden ² deil, oft van de verbintnisse van 't selve ³ in 't besit waere van de goederen, oft dat d'ander deilhebbers oft erffgenaemen hadden geweten dat die hem vercocht, verset oft verbonden waeren: Soe en solden sie tot vercoepinge, scheidinge ende deilinge niet mogen commen, oft sie solden den vercrijger daertoe moeten roepen, Ende oft sie anders scheidinge ende deilinge hadden gemaect, oft die goederen vercocht, streckende tot derselver naedeil, solde wesen crachteloos ende van onweerden.

10.

Als ein van de erffgenaemen einige penningen ofte goederen van den gemeinen sterffhuys tot hem heeft genomen ende daarmede sijnen wille gedaen, die en wordt tot deilinge der overgebleiven goederen niet ontfangen noch toegelaeten, hie en hebbe dan sijnen miterffgenamen, 't geene hie voiruuyt gehadt heeft, weder goetgedaen.

11.

Oick al ⁴ waer 't dat alsulcken deilhebber geraeckte te breken, ende insolvent te werden, ende dat sijn creditueren op sijn deil van de goederen hun verhael waeren sueckende, en solden daertoe gein voirdere recht becommen dan hieselver gehadt en solde hebben, soeverre hie tot scheidinge ende deilinge waere gecommen, al waer 't oick dat sijn deil hun uuytdrucklick waere verbonden.

1. Ende hem laeten genuegen: erratum editie 1620: ende laeten genuegen.

2. Onverscheiden: erratum editie 1620: verscheiden.

3. 't selve: erratum editie 1620: deselve.

4. Oick al: erratum editie 1620: Oick.

/207/ 12.

Soe wanneer naer scheidinge ende deilinge tusschen gemeine erffgenamen oft deilhebbers van goedern, einich deil ofte parceel aen jemanden van hun wordt affgewonnen, daeromme en is die scheidinge ende deilinge niet van onweerden, maer moet dergeene den alsulcken deil ofte parceel affgewonnen is, daertegens bie d'andere erffgenamen oft deilhebbers vergeleken worden naer die oprechte weerde van dien, 't sie in greden gelde oft, bie bekentnisse van renten.

13.

Als eenich gemein huys, hoff oft erven niet gevoechlick tot profijt en can gescheiden ofte gedeilt werden, ende dat ein ofte meer van den deilhebbers hun deil willen vercoepen, ende d'ander niet, Soe mogen diegeene die begeeren te vercoepen d'ander daertoe voorderen ende bedwingen, hoe groeten deil sie oick daerinne hebben, ten waere dat sie des coeps mit malcanderen eins costen werden.

14.

Maer oft die deilhebbers, aengaende d'overlaten van de gemeine goederen, des coeps hun niet en costen vergelijcken, so mogen diegeene die niet en begeeren te vercoepen, 't geheel goet, huys ofte hoff, den anderen, die hun deil vercoepen willen, setten te geven, ofte te nemen voir eenen sekeren prijs, ende alsdan heeft d'andere die vercoepen wilt den keur, oft hie zijn deil daeraff, nae advenant van den gesetten prijs, den setters laeten, oft dat hie hun deilen daervoor aenverden ende betaelen wilt.

15.

Ende oft diegeene die niet vercoepen en willen, het gemein goet oick alsoe niet setten en willen te geven oft te nemen, alsdan moeten dieselve lijden dat men 't geheel huys, goet oft erve mit brandender kertsen, den meisten daervoor biedende vercoept, jedoch mit voirgaende uuytroepinge, aenclevinge van billetten, einen jegelijcken al even nae, ende aldaer mogen die deilhebbers soewel hoegen ende gelden als den vremder, so het hun gelieft.

16.

Soe wanneer niemant van de deilhebbers die leste hoeger en is geweest, soe magh jemandt van hun, als deilhebber, die naeste daeraff zijn om te beschudden, soe het hun goetdunckt: ten waere dat hieselver beroeper tot de vercoepinge waer geweest, oft dat hie den coep hadde bewillight, oft den lycoop daeraff

/208/ helpen drincken, sonder zijn gelaeg ofte verteerde costen betaelt te hebben.

17.

Als bie d'alderen van ridderlicke persoenen in hun leven geine erffdeilinge tusschen hunne kinderen is opgericht ende gemaect, ende dat daer maer ein adelick ofte stamhuys in de versterffenisse en is, soe sullen derselver goederen in dit Quartier dergestalt gedeilt worden, dat der altste broeder het stamhuys in sijne graven, heggen ende tuinen, ende wat daerinne gelegen ende nagelvast is, mit het geschut, kriegsrustinge ende jachte¹ voiruuyt sal hebben, sonder einige erstadung.

1. Kriegsrustinge ende jachte: erratum editie 1620: krijchrustinge.

18.

Ende soe alsulcke stamhuys, heerlickheit, einige collatie ofte gifte van pastorie oft andere beneficie heeft, die sullen oick bie 't selve stamhuis blijven, maer belangende die tinsen, kuermoeden, visscheriën¹ ende ander heerlick incommen, en sullen die den stamhuysse oft besitter van denselven allein niet volgen: tensije dat hie daervan sijn mede-erffgenaamen redelicke erstadinge doet, tot seggen van persoenen hun des verstaende.

19.

Alss er meer dan ein adelicke gesees oft huys voirhanden is, soe sal ende magh der tweede broeder, wanneer der alste eins gekoesen heeft, het ander adelicke gesees kiezen, mit den voirbehalt, dat hie van sijnen anderen mede-erffgenamen naer advenant die weerdicheit desselvigen huys, hun aenpaert sal mit gelde oft anderssints goetdoen, ende wanneer daer meer huysen sijn, magh der derde ende vierde broeder 't selve insgelick doen, op den voorschreven voet.

20.

In andere adelicke geseessen oft stamhuysen, die deur sijdtvallen aenvallen, aensterven ende vervallen, sal tusschen die broeders ende susters wanneer geine vertychnisse is geschiedt, gelijkheit van scheidungende deilinge gehalden worden, ende daerinne niemant voirdeil hebben.

21.

'T geene dat van adelicke huysen ende voirdeil hiervooren is gesaght, is te verstaen, ingevallende die als leenen, oft anderssints, naer haer wesen, gesteltenisse oft art, gein besondere maniere in die versterffenisse en hebben, wandt alsdan solde men daerin moeten volgen de leen oft andere rechten daertoe die solden staen ende gehalden werden.

/209/ 22.

In 't scheiden ende deilen van versterffenisse moegen d'erffgenaemen onder malcanderen bevoorwaerden dat niemant van hun sijn deil van der gedeelte goederen en sal moegen vercoepen, versetten, ewechmaken, ofte anderssints verhandelen, maer dat d'angedeelde goederen, oft einige partijen van deselve, van den einen op den anderen sullen versterven, ende alsulcke bespreeken sijn van weerden, ende moeten bie hunne erffgenaemen onderhouden worden: ten waere dat dieselve voerwaerde naermaels bie gemein consent, oft bie ein van hun uuyt wettige redenen waere wederroepen, ende den anderen² in tijds gecondicht om van gelicken te moegen doen.

1. Kuermoeden, visscheriën: erratum editie 1620: kuermueden, jachten, visscheriën.

2. Den andern: erratum editie 1620: denselven.

23.

Maer alsulcke bespreeck oft voirwarden en doet gein letsel ofte achterdeil aen derde personen, daeraen alsulcke goederen bie dengeenen die deselve aengedeilt sijn, naermaels vercocht ende opgedragen, oft wettelick verbonden solden moegen sijn: tensije dat sie daervan hebben geweten, oft dat alsulcke bespreeck ende voirwaerden sijn gebrocht op 't register van opdrachte, ende wettelicke verbintnisse van de plaetse daeronder die goederen gelegen sijn, opdat ein jegelick daervan wetenschap magh hebben, ende dat bie alsulcke secrete voirwaerden niemandt en worde verongelijckt oft beschadicht.

Vierde Deil

Iersten titul

Van bestendige ende onbestendige oft crachteloose contracten

1.

Alle geloefden, voirwaerden ende contracten, tusschen geoorloefde persoenen, van geoorloefde saken gesloten oft aengegaen, sijn van weerden, sonder dat ein van de partiën, doer berouw, daarvan mach wijcken, al waer 't dat naer het aengaen ende besluyt derselver, die sake ten beiden sijden alnoch op haer geheel waere.

2.

D'welck oick plaetse grijpt, al waer 't dat van deselve geloefte ende voirwaerde niet en bleke bie schriftelicken bescheide, maer allein bie gelooffwerdige getuigen, ofte bie bekentenisse van partijen, want en solde die des te weiniger niet bestaen ende volbracht moeten werden: ten waere dat die quaemen boven de driehondert gulden ende bie partie ontkent werde, in welcken gevalle daertoe schriftelick bescheidt van doen solde sijn, volgende d'ewich edict van den jaere sesteenhondert ende elff.

3.

Als bie partijen voir oft in 't contracteren is besproecken dat daarvan gemaect solde worden schriftelick bescheit, alsdan en worden die niet gehalten voer volcomenlick gesloten: tensije dat die in geschrifte sijn gestelt, ende aen partijen bescheidenlick voergelesen, ende voer schepenen oft anderssints behoirlick bekendt, oft bie hun onderteickent, ende tot daertoe sijn sie op hun geheel¹, om alnoch bie berouw daarvan te scheiden.

4.

Soe wanneer ein contract bie geschrifte is gestelt, ende behoirlick voir gericht, schepenen oft anderssints bekendt ofte bie partijen onderteickent, alsdan en wordt gein van hunluiden toegelaeten mit getuigen te bewijzen, datter min, meer oft anders solde sijn besproken oft bevoirwaert, dan het schriftelick bescheidt inhoudt, Ende oft jemandt bie onversicht tot bewijs van² deselve bie conden waer ontfangen, en solde op alsulcken toen niet gelet worden, maer can hie sijn vermeten, mit gelooffweerdige schriftelicken bescheidt anders bewijzen, dat staet hem vrij.

5.

Al is ein contract volcommentlick gesloeten, soe magh men nochtans hem daarvan gerichtelick doen ontslaen, uuyt oirsaecke van gewalt, vreese, bedroch, minderjaericheit, vercoringhe oft quetsinge over die helfte van de oprechte weerde, ende andere rechtmaetige, ende redelicke oirsaken, mits daertoe tewerckstellende, die behoirlicke remediën, ofte middelen van rechten, van hem te doen stellen in sijnen voerigen staet, tegens het

1. Ende tot daertoe sijn sie op hun geheel: erratum editie 1620: ende dat tot daertoe sie op hun geheel sijn

contract, oft hetselve te doen rescinderen, oft teniet te doen, oft oick te doen verclaeren nichtich, machteloos, ende van onweerden, aloft niet en waere aengegaen.

6.

Maer 't selve moet al geschieden binnen den tijdt van teen jaeren, naer dato van den contract, als men alsdan meerderjaerich¹ is geweest, oft soe men alsdan minderjaerich was, binnen teen jaeren naerdan men tot sijne jaeren gecommen is, sonder dat men daernaer sich daermede, oft met einich ander relievement tegen den overstrijck van de teen jaeren magh behelpen, om die contracten die volbracht, oft voldaan sijn teniet te doen, oft daarvan te scheiden.

7.

Beheltlick, dat soe einich contract in sich is nichtich, ofte van onweerden, 't sij bie gebreke van gewoonlicke solemniteiten, oft wegen onbehoirlickheit van deselve, als van woecker, verboeden weddingen, oft anderen verboeden handel, alsdan en is niet van noode einighe van de voorschreven remediën te gebruicken, noch oick sijn recht te vervolghen binnen den voorschreven tijdt, maer magh men hem daermede alletijdt, ende soelanh behelpen, als mit alle andere personele actiën ende exceptiën.

8.

Alle accorden, ofte verdragen van twistige saken, ofte rechtsvorderingen ter goeder trouwen, ende sonder bedroch, oft gewalt bie meerderjaerige persoenen aengegaen, van goederen daeraff sie machtich sijn, werden gehalden van sulcker cracht ende weerde, dat men daertegens niet en magh commen, onder 't dexsel van quetsinge over die helfte van den prijs, oft an-

/212/ dere, hoe groet die waeren, 't sij bie wegen van relievement oft anderssints.

9.

Des hebben degeene die mit malcanderen veraccordeert, oft verdraegen sijn, veerthien dagen vrie, om hun te beraeden, oft te bedencken, oft sie hun accort, oft verdragh begeeren te halden, oft niet, ende die overstreken sijnde, sonder hetselve op te seggen, en worden naermals niet meer gehoord, om daertegens te commen.

10.

Die geinen handel oft coopmanschap is doende, noch geselschap mit coepluyden op gewin ende verlies is hebbende, en magh sijn gelt op seker gewin, oft profijt niet geven, ende oft hie sulcx hadde gedaen mit bespreeck oft meininge van sijne heuftsomme wederom te moegen heisschen, dat en solde niet bestaen², maer solden die betaelde verloepen strecken in minderinge van de heuftsomme.

11.

Niettemin magh³ die geen coepman en is, aen einen coepman tot sijnen handel penningen doen, ende mit hem derhalven handelen, ofte contracteren, dat hie die voir hem sal bekeeren in geoirloffden handel, oft coepmanschappe, ende dat hie deselve somme mit die profijten van dieselve, tegens den penninck seshien hem in dieselven handel, ofte

1. ASO 591 heeft "minderjaerich", overgenomen in de vierde editie (Venlo 1740).

2. ASO 591 vervolgt: "maer solde dem nyettegenstaende, de schuldenaer alsulcke penningen op rente moghen halden, mits stellende daervoor genouchsaeme onruerlijcke versekerheyt, d'welck is een pandt die helpt meer uuytbringende, dan diezelve rente, boven andere voirgaende belastinghe".

3. ASO 591 heeft "mach oock".

coepmanschappe sal versekeren, ende goetdoen, naer advenant van den tijde dat hie die in denselven handel hebben, ende halden sal.

12.

Des sal men oick denselven coepman gelooven, ende toeseppen dat men alsulcke penningen, mit den versekerden gewin van deselve, niet anders en sal moegen eisschen, dan naerdan men hem den handel, drie maanden van tevorens sal hebben opgesaght, ende dat hie voir het drijven van denselven handel, ende de voirschreven versekeringe, sal genieten alles dat die meer solde moegen geven, ende uuytbringen, dan 't voors. versekert capitael, ende gewin.

13.

Alle contracten, ende voirwaarden gemaect bie maniere van finantie, van einige waeren, ende coepmanschappen, die der vercoeper, oft jemandt anders van sijntwegen, wederom neemt, oft gelooft te nemen, tot minderen prijs, dan hie die gegeven heeft, sijn van onweerden, ende al waer 't dat den coeper

/213/ daervoor iet meer gelooft hadde te betaalen, en solde desfals niet gehalden sijn.

14.

Item alle obligatiën ofte verbintenissen, versekeringen, weddingen, ende dergelijke voirwaarden ende affreden, gemaect op 't leven ofte sterven van personen, op einige reizen oft bevhaerten, op 't baeren van knechtken oft meghtken, oft op innemen van landen, plaatsen oft steden, sijn, volgende de placaten van den prince, verboeden.

15.

Die op geloove speelen mit dobbelsteinen, het waere bie verkeeren, tycktacken, oft anderssints, ofte oick mit caerten, rollen, bollen, oft dergelijke, en sijn niet gehalden in 't geene sie boven ses gulden verliesen, al waer 't oick sake, dat sie daervoor burgen hadden gestelt, Ende oft sie cleederen oft andere panden tot versekerheit van 't speel hadden bijgesat, oft oick op prijs gestelt, ende die alsoe verspeelt, solden dieselve bie den verlieser mit recht wederom gevoordert mogen worden.

16.

Maer 't geene men in de voorschreven maniere spelende in gereide penningen bijset ende verliest, 't selve blijft dengeenen die 't sonder bedroch gewonnen heeft: Ten waere dat der verlieser were onder momboirschap, oft anderssints minder van jaeren, volgende 't geene hierboven onder den titel van *Minderiaerige ende vermomboirde personen* is gesaght, dan oft jemandt willens ende weetens gelt tot spelen geleent hadde, ende dat hetselve verloeren worde, en sol derwegen mit recht gein vervolch hebben.

17.

Al is 't dat naer de beschreven rechten, niemandt voir ein derde persoon iet bestendelick can besprecken oft verheisschen, oft op den naem ende tot behoefte van ein derde einigen handel oft contract aengaen, daeruyt men einige actie ofte gerechticheit solde vercrijgen, uuytgenoemen in sekere gevallen bie den rechten vermelt, Soe is nochtans daervan het landts gebruyck anders.

18.

Als te weten, dat die geloofte alsoe aen jemandt gedaen, 't sij om hemselve te verbinden aen ein derde, oft om¹ denselven derden t'ontlasten ende verlossen van einige schult oft verbintenissen, is van sulcker crachte, aloft die aen den derden selver waere gedaen.

[19.]

/214/ Magh daerom alsulcke derde persoon, op wiens naem het contract is aengegaen, tot voltreckinghe van denselven gerichtelick spreken² ende voldoeninge daervon heischen: Beheltlick dat hij oock van sijnder sijde voldoet, 't geene ten beyden sijden bij 't selve contract gelooft solde mogen sijn.

20.

D'welck soelangh niet en is gedaen, soe heeft den contractant selver actie ofte recht, om sijn contract hem te doen volbringhen, ende daertegens heeft oick dengeenen daermit hij heeft gecontracteert, sijn actie, om van hem voldaan te worden, aloft des derden naem in 't contract niet en waere bekendt.

21.

Soe wanneer avers die geloofte alleen van eender sijde is, ende dat degeene op wiens naem, oft tot wiens behoefte die is gedaen, die niet en accepteert oft aenneempt, soe is dieselve nichtich ende van onweerden, tensij dat die is gedaen ten opsien van den verheyscher, om hem daermede te versien ende te gelieven, ende niet dengeenen op wiens naem die geloofte is geschiet, als wanneer hijselver die sal mogen genieten.

22.

Van gelijcken, wiewel niemandt naer de beschreven rechten en magh verbintelick aen jemandt gelooven dat een derde hem iet geven oft leveren sal, soe bestaet nochtans alsulcken geloofte naer landtrecht, ende die alsulcke geloofte doet, is gehalden die te doen volbrenghen bie dengeenen uuyt welcken naem hij die geloofte heeft gedaen, oft is die darinne gebreeckelick, moet selver die voltrecken aloft hij die geloofte uuyt sijnen eygen naem hadde gedaen.

23.

Soe wanneer men iet geeft oft vercoept op last van aen een derde iet te geven oft te betaalen, 't sij seker somme ofte renthe, oft om daervoor iet te doen, al is 't dat daeruuyt naer scherpheit van rechte, den derden tot betaelinghe ofte voldoeninghe van 't selve geen recht ofte actie en vercricht, Soe magh hij nochtans naer gemeyn gebruyck, redene ende billicheit, uuyt crachte van sulcx, sijn schult heysschen oft renthe, aloft hij daarvan cessie ofte overgevinge hadde; ten waere dat diegeene die sulcx heeft besproecken voir de acceptatie oft aenneminghe van deselve, den geloover daarvan hadde ontslaegen.

1. Oft om: erratum editie 1620: oft.

2. Spreken: erratum editie 1620: aengesproeken worden.

/215/

Tweede titul

Van schepenenbrieven hantschriften ende andere bescheyden oft schulden tot namptisatie ofte gerichtlicke legginghe ende handtvullinge staende.

§ 1. *Schepenebrieven ende haer cracht.*

1.

Alle schepenebrieven, bekentenissen, verbintenissen, geloeffden, ende opdrachten voir schepenen oft gerichtlick gedaen, bie persoenen des machtich sijnde, geven recht dengenen tot wiens behoefte die sijn geschiedt, al is 't dat sie hun aldaer niet tegenwordich vinden, om die t'acceperen oft aen te nemen, ende oversulcx moegen sie uuyt crachte derselver genieten, dat hun daerbie is beloeft oft opgedragen, aloft sij 't selve hadden ontfangen oft aengenoemen.

2.

Des moet dergeene tot wiens behoefte alsulcke ¹ bekentenisse is geschiedt, den last ende voirwaerde daerop die sijn gedaen, op hem nemen ende volbrengen, naerdad die tot sijne kennisse is gecommen, binnen den tijdt dat 't selve gevuechlick can geschieden, ende oft hie 't selve niet en dede, en solde hem daarmede niet moegen behelpen, noch uuyt crachte derselver einich recht vercrijgen.

3.

Van gelijcken, als die bekenner van de schepenebrieven, ten tijde van de verlijdinge verclaert, ende doet opteickenen dat hier niet en wil oft verstaet dat daervan aen jemandt segel ende brieff gegeven sullen werden, oft dat jemandt hem daarmede sal moegen behelpen, alsdan en geven die gein recht noch vorderinge, tensije dat naermaels van des bekenners wil ende consent blijcke ² bie scriffelicke bescheidt, oft bie daetelicke overleveringe ende volbringinge van 't geene dat daerbie is vergundt.

4.

Schepenebrieven ende gerichtlicke bekentenissen be-

/216/ kendt bie persoenen die hun moegen verbinden, sijn van sulcke cracht, dat die staen tot gerichtlicke erlegginge ende handtvullinge, onder genoichsame versekerheit, soe ende gelijck hiernaer van handschriften, wissel ende assureantiën oft versekerbrieven wordt gesaght, ende de schulden daerin begrepen gaen voor alle ongeprivilegieerde ³ schulden, die voor schepenen oft gerichtlick niet en sijn bekandt, volgende 't geene hiernaer onder den titel van *Voirdeil onder de creditueren, oft der schultheischers preferentie* wordt gesaght.

1. Alsulcke: erratum editie 1620: alsulcken.

2. Blijcke: erratum editie 1620: blicke.

3. Ongeprivilegieerde: erratum editie 1620: geprivilegieerde.

5.

Ingevalle schepenenbrieven oft gerichtlick bekentenissen daerenboven waeren inhoudende, geloefte¹ op voonisse oft gewillige condemnatie, oft op gereide ende daedelicke executie, oft op gereidt bedwanck van rechte, Soe en solden die niet allein staen tot voirdeil van andere schepenenbrieven, ofte andere creditueren personel, maer men solde oick uuyt crachte derselver terstondt moegen treden tot wettige pandinge oft executie, niet min ofte meer dan oft den schuldenaer, bie vonnis in strijdigen gerichtten, in de somme daerin begrepen, waere verdampst.

6.

'T selve solde oick moegen doen den brenger oft hebbet van alsulcke schepenenbrieven, al waer hie daerinne niet genoemt, soeverre die boven die geloefte op executie, oick waeren inhoudende de clause ofte geloefte van de betaeling te doen, 't sij aen den genoemden credituer ofte den brenger 's brieffs, als vercrijgende uuyt crachte derselver den brenger des brieffs soveel rechts als den genoemden crediteur heeft gehad, ende behalden solde hebben, insoeverre hie van den brieff niet en waere gescheiden.

§ 2. Obligatiën oft handtschrijften, ende daerinne de clause brenger 's brieffs staet, ende haer cracht.

1.

/217/ Van gelijcken staen tot gerichtelicke erlegginge ende hantvuldinge, alle obligatiën ofte handtschrijften, wisselbrieven, 't sij dat die sijn geaccepteert oft aengenoemen om te betalen, oft dat die onder protest sijn wedergekeert, bie gebreecke van acceptatie oft betaeling, assurance, oft versekeringe van onbeschaedich overcomen van goederen ende coepmanschappen, hoe groet die somme daerin begrepen oick solde moghen sijn, ende dat die bie gein getuygen en sijn onderteickent oft onderschreven, dan allein bie dengeenen die deselve heeft gegeven.

2.

D'welck oick plaetse grijpt, al waer 't dat die obligatiën niet mede en brochten die redenen oft oirsaecken waeruyt die schult is spruytende, oft dat den naem van dengeenen die als credituer oft geloeffhebber, in de obligatie is gestelt, waere versiert, ende dat die personen niet in wesen en waere, voirbealden dat als den naem is versiert, d'obligatie moet inhalden belofte van betaeling aen den brenger 's brieffs oft brenger deses.

3.

De clause ofte geloefte van betaling aen den brenger oft helder 's brieffs oft van dese, is van sulcken cracht, dat dergeene² die den brieff, obligatie ofte hantschrift in handen heeft, de betaeling ofte voldoeninge van de schult daerinne begrepen, magh vorderen³, al en is hie in deselve obligatie niet genoempt noch van einigen titel oft overleveringe derselver en doet blijcken.

1. Geloefte: erratum editie 1620: geloeffde.

2. Dergeene: erratum editie 1620: dergeenen.

3. Vorderen: erratum editie 1620: voorderen.

4.

Die uuyt crachte van obligatie inhoudende de voorschreven clausule brenger 's brieffs, ofte thoender deses, compt eisschen, wordt verstaen, 't selve in sijnen eigen naem te doen, aloft hie voonempste gelooffhebber waere, ende niet oft hie quaem als volmechtiger oft bevelhebber van den genoembden credituer oft gelooffhebber.

5.

Sonder dat men alsulcken brenger des brieffs can bedwingen tot thoenen oft verclaeren, van wien hie die obligatie oft hantschrift becommen, oft wat hie daervoor gegeven heeft, noch tot wiens behoeff hie die is vorderende: ten waere saecke dat den richter uuyt merckelicke redenen, strijdende tegens den brenger 's brieffs, bevonde 't selve alsoe te behooren.

6.

Soe wanneer der credituer oft gelooffhebber van einige obligatie, inhoudende de voorschreven clausule ofte geloeft van betaeling aen brenger 's brieffs, dieselve aen jemandt overset, soe wordt uuyt crachte derselver verstaen stilswijgens mede overgeset te wesen 't recht van pandtschap, d'welck hie tot versekerheit van derselver obligatie was hebbende, al en is daarvan uuytdruckelick niet vermaendt.

7.

Desgelijcx staet tot gerichtlicke erlegginge ende handtvuldinge de geheischte schuldt, die compt van achterstendige

/218/ renten, tinsen, huishueren ende verschenen pachten, enckelen arbeidsloon, temmelicke¹ verterde costen, beekers, brouwers, vleeschouwers, ende tepperskerven, als die maer van den tijdt van drie naeste jaeren voir den eisch gefordert worden, ende daarvan blickt, oft dat die niet ontkendt en worden², mits stellende genouchsame cautie oft versekeringe voor 't lichten van de gelaghte penningen.

§ 3. *Versueck van namptisatie ofte gerichtlicke erlegginge ende handtvuldinge.*

1.

Die gerichtlicke erlegginge ende handtvuldinge magh niet allein in 't begintsel van der saecke, maer oick naer de litiscontestatie oft rechtvestinge, geheischt ende aangewesen worden, al en waere die van begin aff niet geëischt geweest, noch in 't nemen van de conclusie einige protestatie gedaen, van die naemaels te moegen eisschen.

2.

Maer op alsulcken versuecken en wordt op den iersten gerichtsdach geine aenwijssinge gedaen, al is de schult oft bescheit sulcx, dat die tot hantvuldinge solde staen, tensije dat de wederpartie uuitdrucklick op alsulcken bescheit oft schult is gedaeght.

3.

Ende oft het dagement alsoe niet en waere gedaen, soe solde niettegenstaende die versochte handtvuldinge, den verweerder gegeven werden copie oft affschrift van den eisch, ende van d'obligatie oft bescheit daeruuyt denselven wordt gedaen, ende dagh om hem

1. Temmelicke: erratum editie 1620: teimelicke.

2. Worden: erratum editie 1620: wordt.

te beraeden, sonder achterdeel van 't selve versueck, daerop alsdan ten naeste daeghe vervolgh ende recht gedaen magh worden, ende eer niet.

4.

Soe wanneer jemandt aen sijnen persoen gedaeght is, op handtschrift, ende dat hie ten daeghe dienende als tegens hem aenspraecck wordt gedaen tot betalinge, ende bie provisie ofte voerraet tot gerichtlicke erlegginge ende handtvuldinge niet ontkennt 't selve geschreven, oft doen schrijven, geteickent oft doen teickenen te hebben, Soe wordt gehalden, aloft hie 't selve hadde bekendt, ende oversulcx wordt gewesen tot erlegginghe ende handtvuldinge.

5.

Ende oft jemant sijne handtschrift in recht niet en kende, maer loochende, ende dat men hem konde overthoenen, den rechten genouch sijnde, dat hie die hadde geschreven ofte on-

/219/ derteickent, soe solde hie die somme daerinne vermeld moeten betaelen, sonder hem mit enige exceptiën te moegen behelpen, ende daerbeneffens verbueren voir ein boete, soeveel als den thienden penninck van deselve obligatie is bedraegende.

6.

Voir genouchsaeme bethooninge van jemandts handtschrift wordt gehalden, als twee onbafaemde getuygen verclaeren tegenwoordich geweest te sijn als 't selve is geschreven oft onderteickent, ende dat ter contrariën niet en wordt bewiesen, 't selve geinsins¹ overeen te comen mit de handt oft geschrifte des gedaeghde.

7.

Van gelijcken, wordt voir genouchsaem bewijs van 't selve gehalden, als bie ge-looffweerdige getuygen wordt verclaert, dat sie 't selve geschrift wel kennen, ende sekerlick halden 't selve te wesen 't geschrift ende handt van de schuldenaeren daerin genoempt, overmits dat sie hem dickwils hebben sien schrijven oft onderteickenen, ende dat 't selve oick wordt bevonden bie gelijkheit van ander bekendt oft bewesen geschrift oft handtteicken van den gedaeghde, tot goetduncken van den richter.

§ 4. *Exceptiën tegens 't versueck van namptisatie ende handtvuldinge.*

1.

Ein verweerder ofte gedaeghde voir recht commende, magh hem tegens den eisch van handtvuldinge behelpen mit de exceptiën declinatoire, ende van strijdige ende gewiesene² saecken, beheltelick dat hie daarmede niet en can ontgaen het kennen ofte ontken-nen van de obligatie daerop hie te recht is betrocken, ende soeverre alsulcke exceptiën claer sijn, ende dat daervan blijcken can, binnen den tijt van acht daegen, oft ten lang-sten binnen den naesten gerichtsdagh, wordt daarmede de hantvuldinge beleth, ende den gedaeghden sijne exceptiën aangewesen.

1. Bewiesen, 't selve geinsins: erratum editie 1620: bewesen, 't selve einichsints.

2. Gewiesene: erratum editie 1620: gewesene.

2.

Van gelijcken magh der gedaeghde hem tegens die versochte handtvuldunge behelpen mit de exceptiën van betaelinghe, transactie ofte verdrach, ende vernieuwinge ofte veranderinge van de obligatie, mits nochtans ter ordonnantie des gerichtts daervan bewijs doende, als voir, binnen den tijt van acht dagen, oft ten lancxsten binnen den naesten gerichtsdagh, ende ondertusschen stellende genouchsaeme versekeringe, als partie die versueckt.

/220/ 3.

Ende oft der¹ verweerdere de voorschreven versekeringe niet en stelde, oft dat hie binnen den voors. tijt van acht daegen, oft ten lancxsten binnen den iersten gerichtsdach, van de voirs. sijne exceptie niet en dede blicken, soe solde hie tot de versochte gerichtliche handtvuldunge verdampt moegen worden, tot behoeve van den aenleggere, die de aangewesene penningen onder genouchsaeme versekerheit solde moegen lichten.

4.

Den tijdt van acht daegen wordt verstaen van acht daegen d' ein den anderen vervolgende, al waeren daer oick onder heilige daegen, oft andere op dewelcke men niet gewoon en is recht te plegen: ten waere dat bie den vonnisse den verweerder uuytdruckelick waeren vergunt acht gebrueckelicke gerichtsdagen die men in 't latijn noempt *dies utiles*, wandt aldan en solden die heilige ende andere dergelijcke dagen daeronder niet gerekent worden.

5.

Exceptiën van valscheit, vreese, affdrenge, nietticheit, ofte herstellinge in sijnen eersten staet, ende andere dergelijcke, die wijder ondersueck van saecken verheisschen, en worden tegens schepenenbrieven, gerichtliche bekentenissen, claer obligatiën oft hantschriften, ende andere claere schriftelicke bescheiden, in saecken van handtvuldunge niet ontfangen noch toegelaeten, maer die hem daarmede in recht wilt behelpen, magh 't selve doen ten principaelen.

6.

Van gelijcken en heeft alhier gein plaetse d'exceptie van niet getelt gelt, op den voet van de geschreven rechten, maer die hem daarmede solde willen behelpen, aloft hie sijn handschrift alleen gegeven hadde op goeden geloove, ende betrouwen van dat hem de penningen getelt solden worden, sonder die ontfangen te hebben, solde 't selve moeten bewijzen, ende desniettemin die onder 't gericht bringen, om bie provisie onder genouchsaeme versekerheit bie den schulteisscher gelicht te worden.

7.

Tot genouchsaem bewijs van niet getelt gelt wort gehalden, dat men thoont, dat ten tijde van 't geven van de handschriften geen penningen getelt en sijn: ten waere bie de obligatie blijktt, dat die compt van voorgaende schult, oft dat den crediteur ter contrariën bewese, dat hie die penningen voir oft naer dato van de handschrift heeft getelt aen den verobligeerden, ofte jemant van sijnentwegen, oft dat oick anderssints het gerichtlick vermoien tegens hem waere.

1. Der: erratum editie 1620: den.

/221/ 8.

Van gelijcken wordt voer genouchsaem bewijs van niet getelt gelt gehalden, als den genoemden crediteur daarmede commende manen, hem ten eide gestelt wordt dat hie die somme daerinne vermelt, niet en heeft getelt ofte doen tellen, maer dat die allein op goet betrouwen van t'ontfangen is gegeven, ende dat hie den eidt verweigert te doen, noch denselven den gever van de handtschrift niet toe en stelt.

9.

Ende in den gevalle en staet alsulcke¹ obligatie, hantschrift oft ander clær bescheidt niet allein tot gein handtvuldinge, maer wordt oick alsdan die hem als crediteur derselver is draegende, in sijnen heisch verclaert niet ontfanckbaer, ende verdaempt in de kosten van den processe, den gever van de obligatie, handtschrift oft ander bescheidt t'onrecht aengedaen.

10.

Al is 't dat die geheischte schult tot handtvuldinge staet, soe wanneer nochtans jemandt wordt aengesproecken vanwege schult, daerinne hie voir oft mit einen anderen gehalden is, ende daeraff hie oversulcx schadeloos begeert gehalden te worden, Soe magh hem het gerichte, niettegenstaende die versochte handtvuldinge, tijdt verleenen van acht ofte veerthien daegen, ende langer niet, om denselven daertoe gerichtelick t'aensuecken, mits stellende versekerheit, als boven.

11.

Desgelicx als d'obligatie oft schult staende tot handtvuldinge, drie, vier oft meer jaeren vervallen is, oft dat den verweerder die schult oft obligatie selver niet gemaect en heeft, maer daervoor wort aengesproecken als erffgenaem des schuldenaers, oft in ein andere qualiteit, dan in sijnen eigen naem, soe magh die gedaeghde versuecken, ende word hem voir de ierste reise vergunt dagh van beraet, sonder naedeil van de versochte handtvuldin-ge.

§ 5. *Vonnisse tot handtvuldinge ende wijder vervolch van der saecke ten principale.*

1.

Alss er heisch gedaen is tot betaelinghe ende bie provisie, oft voirraedt tot handtvuldinge, ende dat der verweerder bie gebreke van voir recht te commen, oft anderssints wordt verdampt den heisch des aenleggers te voldoen, soe en wordt hie in sulcken gevalle niet wijders verstaen verdampt te sijn, dan bie provisie die geheischte heuftsomme te moeten opleggen, mit die gerichtskosten, ende niet den interest, al waer 't dat denselven oick geheist waere geweest.

/222/ 2.

Naerdatt der anlegger vonnis van handtvuldinge vercregen heeft, en is hie niet gehalden de saecke meer in recht aen te geven, maer der verdampde, willende ten principalen gehoort worden, moet selver binnen 's jaers naer de gerichtelicke erlegginge van de schult, de saecke in recht doen dienen, ende vervolgen, sonder 't vervolgh bie overjaeringe te laeten smiltten, oft bie gebreke van sulcx, blijven die gelagte ende gelichte

1. Alsulcke: erratum editie 1620: alsulcken.

penningen in betaeling, ende is den burge van sijne burghtochte ontslagen, sonder ander vonnis daertoe te behoeven.

3.

Doch als der heisscher ten principalen tegens den verweerder vonnis begeert te hebben, sonder den overstrick van de jaeren te verwachten, soe mag hie de saecke wederome voir 't gericht bringen, ende mits de redenen ende middelen in de saecke van handtvuldinge bedinght, ende anderssints te bedingen, nemen conclusie teneinde die gelaghte ende gelichte penningen hem in betalinge sullen blijven, ende sijn burge ofte gestelde cautie ontslaegen wesen.

4.

Ende oft der heisscher daerenboven vermeinden tot einigen schaden oft interest berechticht oft bevuecht te sijn, end dat hie die oversulcx in den provisionelen proces hadde geheist, oft alnoch van sinne waere te eischen, Soe magh hie soewel voir als naer de overjaeringe van den vonnisse provisionel, oick conclusie nemen, teneinde hem denselven schade ende interest worde aangewesen.

5.

Maer ein schuldenaer die verdampt is handtvuldinghe te doen, en magh tegens den wille des crediteurs, ten principalen niet gehoord worden, sonder ierst ende voiral¹ de hoofdsomme daerinne hie verdampt is gelaght te hebben, ende soelangh hie niet verhoort magh werden, en loept hem den tijt van het jaer niet, om den aenlegger de saecke ten principalen te doen vervolgen.

6.

Voir handtvuldinge wordt gehalden om ten principalen gehoord te worden, als men in handen van den richter soeveel goederen, actiën ende crediten heeft gestelt, als tot voldoeninge ende executie van den vonnisse van noede is, oft dat men in sijne goederen oft persooone geëxecuteert is geweest, ende niet anders en heeft daerop men executie solde moegen doen.

7.

Soeverre men ten principalen bevindt ende gewesen wordt dat ein aenlegger t'onrecht de genamptiseerde oft gelaghte

/223/ penningen heeft ontfangen, soe is hie gehalden die weder te geven, mit de costen van beyde instantie, ende interest oft verloep derselver rentsgewijse, al waer 't oick soe, dat niemandt van de partije coepman en waere, noch van sijnen interest anders en bewese, dan dat hie sijn gelt t'onrecht gemist heeft, ofte oick meerderen interest, naer de gelegenheit van den persooone ende saecke, tot goetduncken van den gerichte.

8.

Insgelijcken als men ten principalen bevindt, dat der aenlegger die 't vonnis van handtvullinge vercreghen heeft, meer heeft geheist ende ontfangen, dan der verweerder hem schuldich was, Soe is hie gehalden alle 't selve weder te geven mit behoorlickien interest ende costen, bie den verweerder derhalven gedaen ende geleden, naer goetduncken ende taxatie van den gerichte, als voir.

9.

1. Voiral: erratum editie 1620: voir.

Ende ingevalle men bevindt merckelicke calumnie oft openbaer misbruick, in 't versueck van de handtvuldinge in 't geheel ofte deil voorts gekeert te sijn, soe sal der aenlegger¹ tot behoeve der armen van elck pondt groot, dat is ses gulden, dat hie alsoe onbehoirlick geheischt, ende bie lichtinge teveel ontfangen heeft, bie den gerichte verdampt werden in einen schellinck, dat is ses stuivers, oft in andere meerder oft mindere bruecke, naer gelegentheit van der saecke.

1. Der aenlegger: erratum editie 1620: hie.

Derden titul

Van coop ende coopmanschap ende wat daeraen cleeft

§ 1. *Wanneer einen coop van weerden is ende voor volcommentlick gesloten wordt gehalden, ende van wat goederen den niet en magh geschieden.*

1.

Alle coepen ende vercoepen van ruerende oft onruerende goederen, schulden, actiën, ende crediten, wat gestalt ende wie groot die moegen wesen, sijn van weerden, als die volcommentlick sijn gesloten, ende sunderlingh als daerop den godspenninck gegeven is, ende

/224/ staen oversulcx tot voelddoeninge ten beiden sijden, niettegenstaende dat daervan gein schriftelick bescheidt en is gemaect: ten waere dat der prijs quaem boven de driehondert gulden, ende dat die bie ein van de partiën ontkent worden, volgende 't geene hierboven onder den titel van *Bestendige ende onbestendige contracten* is gesaght.

2.

Noch coepen noch andere handelinge worden verstaen volcommentlick gesloeten te sijn, als partiën hebben besproecken dat daervan gemaect sal werden behoirlick schriftelick bescheidt: tensij dat die in geschrifte sijn gestelt, hun voirgelesen, ende voir schepenen oft anderssints behoirlick bekendt, oft onder hun handtteicken bevesticht, ende oversulcx blijven partiën tot alsdan op hun geheel, om bie berou daervan te scheiden.

3.

Niemant en magh einich patrimonial aengestorven erffgoet vercoepen, vervrembden oft opdraeghen tusschen sijnen vier stapelen, oft op 't bedde liggende, noch oick 't selve mit einige schulden oft lasten beswaeren: ten waere dat der coop tevoerens, als hie noch ter stegen ende straeten ginghe, geschiet waere, oft dattet gelt mitderdaet opgenoemen waer, teneinde dattet goet daermit beswaert solde werden, dan van gewonnen ende geworven goederen magh 't selve wel geschieden.

4.

Geistelicke persoenen die in cloisters gegaen ende geproffessit sijn, en moegen niet vercoepen ofte belasten hun erffgoederen, als huys, landt, oft renten, die hun aengestorven, oft aengeërft waeren voir de professie, maer moegen die allein hun leven lanck als tochtters genieten ende gebrucken.

5.

Item gein cloisterluydt, oft dergelijcke persoenen en mogen einich erffgoet aen sich werffven, oft vercrijgen: ten waere dat hun van den hartoch waere vergunt, oft dat sie voir losbaere renten die sie moegen hebben ende vercrijgen, einige andere panden hadden opgewonnen ende ingecocht.

6.

Beheltlick nochtans dat sie die uuytgewonnen goederen wederom moeten vercoepen, ende daervan affstandt doen, binnen drie jaeren naer de opwinninge; oft binnen denselven tijdt die wederom op losbaere rente uuytgeven.

7.
 /225/ Hiertegens en moegen gein geistlicke collegiën, conventen, cloisters, oft andere geistlicke stichtungen, einige hunne erffgoederen vercoepen, versetten, verpanden, belasten, oft anderssints daervan scheiden, sonder oirloiff van hunne geistelicke overicheit, ende van den prince van het landt, ofte van sijnen Raedt in Gelderlandt, onder den grooten segel, op voirgaende ondersueck ende kennisse van saecke.

8.
 Erven daer einen commer aengelaght is, oft die anderssints in rechte strijtbaer sijn, en mogen niet vercocht, noch beswaert werden tot achterdeil van den cleger, om hem daarmede te vercorten in sijn gerichtlick vervolgh, tegen sijne ierste partie, ende daernaer d'executie te moegen doen tegens alle besitters van deselve, al waer 't goet in de thiende handt daernaer gecommen.

§ 2. *Lesie oft quetsinge over die helft in coepen niet toegelaeten.*

1.
 Soe wanneer jemant in 't coepen oft vercoepen van onruerende goederen hem verongelijckt oft beschadicht vindt over die helfte, magh hem daertegens doen versien, bie wege van rescissie, gelijk onder den titel van *Geoirloeffde ende ongeoirloeffde contracten* is gesaght.

2.
 Maer 't selve en heeft gein plaetse ten aensien van verhandelinge van ruerende goederen: tensij dat die waeren van groete weerde, als tenminsten van driehondert gulden, oft dat die waeren gedaen bie minderjaerige persoenen.

3.
 Die rescissie van coep van ruerende goederen is te verstaen van goederen die in gemeine handteringe ende gebruick sijn gelegen, ende niet daerop men doir sinnelickheit, oft affectie is vallende, als juweelen, peerlen, schilderijen ende dergelicke.

4.
 Wandt aengaende alsulcke goederen en heeft rescissie in 't regard van den coeper gein plaetse, al waeren die verre boven die helft van den gemeinen prijs vercocht: ten waere men deur geweldt, bedroch oft anderssints onbehoorlick ofte minderjaericheit daertoe waere gebrocht, als voir.

5.
 Lesie ofte quetsinge over die helft van den rechten prijs, wordt verstaen, ten aensien van den vercoeper, als hie voir sijn goet niet en heeft die helft van 't geene 't selve ten tijde van den coep in der waerheit weerdich was, ende ten aensien van den coeper als hie meer dan noch eins soeveel dan die weerde voir ein goet heeft gegeven, als voir 't geene dat maer seshondert guldens weerdit is, meer dan twelffhondert guldens.

/226/ § 3. *Voltreckinge van vercoepinge.*

1.

Die einich goet vercocht, vermangelt, oft andersints verhandelt heeft, is gehalden (mits daarvan betaelt sijnde) volgende den contract, 't selve den coeper mitderdaet te leveren, te doen, ende te laeten volgen, soeverre hie die macht oft middel heeft om 't selve te doen, sonder dat hie magh volstaen mits betaelende aen den coeper sijnen interest.

2.

Soeverre aen ein vercocht goet einigen schade geschiedt, eer 't selve geërfte, opgedraegen oft geleverd is, ende dat der vercoeper *in mora* gebreeck, oft onbehoorlicke hinderinge hadde geweest van 't selve te doen, sulcken schade valt op den vercoeper, end niet op den coeper, die daerinne noch niet mit rechten is verwaert.

3.

Wanneer ein sijn goet aen twee verscheidene persoenen den einen voir, ende aen den anderen nae heeft vercocht, ende gelievert, alsdan gaet voir in 't vercriegen van den eigendom van denselven¹ die daarvan ierst gerichtelick transport heeft gehadt, ende is 't gereidt goet, die daarvan ierst d'overleveringe heeft becommen, al waer hie oick leste coeper.

4.

D'welck nochtans te verstaen is, als der tweeden coeper ter goeder trouwen heeft gecocht, niet wetende dat het goet aen jemant anders van tevoirens was verhandelt, ende niet als hie mit sijnen tweeden coep ende transport daerop gevolcht, gesocht heeft den iersten coeper die vercoepinge² van het gegolden goet t'ondergaen.

5.

Al waer 't dat der tweede coeper, oft contractant ter goeder trouwe hadde gecocht, oft gemangelt, soe heeft evenwel den iersten coeper oft handelaer sijn actie van schade, end interesse tegens sijnen vercoeper oft verhandelaer, denwelcken (soe hie sulcx bedriegelickerwijse gedaen hadde) solde oick nae gelegenheit der saken in eine gelt, oft andere boete verdampt mogen worden.

6.

Als ein facteur oft mackelaer last heeft om einich corn, saet, oft oick andere waren ende coepmanschappen, daer die waege oft maete overgaet, te vercoepen, ende dat aen denselven facteur die plaetse, daer het goet ligt, gewesen, oft der stael daeraff bie den eigenaer gegeven is, oft dat het den facteur oft mackelaer in sijne handen oft macht heeft, end dat het goet bie d' een ende anderen³ vercocht is, soe sal dergeene die 't selve van den facteur gegolden heeft, moeten voirgaen.

/227/ 7.

D'welck oick plaetse grijpt, niettegenstaende dat die vercoepinge bie den meister ierst gedaen is: ten waere dat der tweede coeper hadde geweeten dat den eigenaer ofte meister sijnen facteur daer tevoorens sijnen last opgesaght hadde, ende dat hie hem evenwel

1. Denselven: erratum editie 1620: deselve.

2. ASO 590 heeft "vercringingen".

3. D' een ende anderen: erratum editie 1620: den, oft anderen.

vervordert hadde van hem te coepen, aloft sijn eigen goet waere, oft dat hie alnoch daarvan last hadde van den eygenaer.

8.

Die einige van de voorschreven goederen heeft vercocht, om op sekeren benoemden tijdt ofte plaetse te leveren, willende van den prijs ¹ voldaan sijn, is gehalden ten lesten daeghe van den besproecken tijt te comen, gaen, oft seinden aen die ² persoon ofte huys van den coeper, ende in biewesen van twee geloeffweerdige persoenen hem aanbieden ³ die levering van 't goet, ende wijsen waer 't selve is liggende.

9.

Ende indien der coeper ten selvigen daege, ofte 's daechs daernaer, die levering van het gegolden goet niet en comt ontfangen, ende den coep van sijner sijden daetelick niet voldoet, soe magh der vercoeper daernaer hetselve goet aen andere vercoepen, ende tot dem sijnen schade van minderen prijs, ende andersints op den coeper verhaelen: tensije dat der coeper comt om het goet t'ontfangen, ende den prijs mit den geleden interest ende schade te betalen, voir end aleer 't selve aen anderen ⁴ is vercocht.

10.

Ingelijcken soe der coeper sijnen coep wilt voltoegen hebben, is hie schuldich gelicke neersticheit, als voeren te doen, namentlick ten aengestelden dage van de levering te gaen, oft seinden aen den vercoeper, oft tot sijnen huuse, hem biedende betalinge van den prijs der gecochter goederen, ende daarvan versuecken levering.

11.

Ende soeverre der vercoeper ten selven dage oft t'sanderdaechs daernaer die levering niet en doet, is der coeper daernaer niet gehalden 't goet t'ontfangen, ende den prijs te betalen, ende magh niettemin van den vercoeper sijnen hinder, schade ende interest van de niet levering heischen.

12.

Maer als noch der coeper noch vercoeper alsulcke neersticheit, als gesagt is, binnen den lesten dach niet en doen, soe sijn sie daernaer ten beiden sijden van den coep ontslaegen, ende en can noch der coeper, noch vercoeper tot des anderen last bie gebreke van voltreckinge einigen hinder oft schade voirderen, dan begeeren sie evenwel ten beiden sijden den coep te volbringen, sulcx staet hun vrije.

/228/ 13.

Soe wanneer in 't coepen ende vercoepen einiger coepmanschap geinen dach tot die levering van het goet, ofte tot voldoeninge van den prijs gestelt is: Soe magh der coeper bie protest, dengeenen daermit hie gehandelt heeft, binnen den derden dach tot voldoeninge aensuecken, mit daetelicke aanbiedinge van te voldoen van sijnder sijden.

14.

Ende soeverre alsdan diegeenige daeraen 't protest is gedaen, in de voldoeninge gebreekelick blijft, Soe is den anderen die het aensueck bie protest heeft gedaen, van het contract, indien 't hem belieft, ontslagen.

1. Prijs: erratum editie 1620: coep.

2. Die: erratum editie 1620: den.

3. Aanbieden: erratum editie 1620: aanbiedende.

4. Aen anderen: erratum editie 1620: aen den andern.

15.

Maer soe hie voldoeninge daervan begeert, soe magh hie die weerderinge van de vercochte waren doen nemen, insoeverre hie coeper is, ende soeveel als die alsdan meer bevonden wordt weerdich te sijn, dan die is vercocht, magh hie met den schade, soe hie einighe heeft geleden, van den vercoeper heischen.

16.

Ende insoeverre hie vercoeper is, magh van gelijcken, soeveel als 't selve min geweerdert wordt dan het vercocht is, mit den geledenen schade van den coeper vorderen, ende moet in den einen ende anderen val die meerder oft minder weerde goet gedaen worden.

17.

Oft d'ein oft d'ander van partijen binnen den derden dach alsulcke neersticheit niet en hadden gedaen om van den contract voldaan te sijn, soe is ende blijft oick alsdan den ¹ anderen ongehalden vanwegen denselven contract, maer willende den contract ten beyden sijden naercommen, moegen 't selve doen.

§ 4. *Betalinge van den prijs ende interest ofte profijt van de coeppenningen.*

1.

Gelijck die vercoepers gehalden sijn tot volcomene leveringhe van het vercochte goet, soe sijn oick die coepers terstondt naer die leveringhe gehalden tot betalinge van den prijs: ten waere dat sie op dach gecocht hadden, ende oft sie daerin gebrekelick vielen, des aensoecht sijnde, ende dat het vercochte goet einich jaerlicx incommen gaeve, sijn tersaecke van de niet betalinge gehalden goet te doen den interest van den prijs den /229/ penninck seshien, van den dagh aff van de maeninge, ingevalle denselven interest van hun wordt begeert.

2.

Maer als jemant einigh gereidt goet heeft vercocht om terstondt, oft oick op dagh daeraff betaelt te werden, sonder einigh interest te bespreken, bie gebreke van betaelinghe, oft dat men oick aen jemant gelt heeft geleent, oft ondergelaeten sonder bespreeck ende geloeft van interest, soeverre hie op sijnen tijdt niet en betaelt, soe en is der coeper oft schuldenaer daervan geinen interest schuldich, dan van den dach aff, dat den schuldenaer ernstlich is gemaendt, ende tegens hem schriftelick protest gedaen van alle kosten, schaden ende interesten van niet betaelinghe, oft bie gebreke van sulcx, sedert dat hie gerichtelick is gemaent, ende tot sijnen last heisch van kosten, schade ende interesten gedaen.

3.

Welverstaende, dat al is 't dat men voir den gerichtlicken eisch betaelinghe heeft versocht, ende van schaden ende interesten geprotesteert, evenwel den interest niet voirder geheischt can worden, dan voir den tijdt van ses maendt, tsedert den proteste, ende voirtaen geduerende den processe, d'welck soeverre darnaer oick jaer end dach interrupt, oft onvervolght bleve, solden den schuldenaer voir den tijdt van den stilstandt daerin niet gehalden sijn.

1. Alsdan den: erratum editie 1620: alsdan d'ein den.

4.

Maer oft jemant einige goederen, oft coepmanschap aen einen anderen hadde gesonden, om bie hem vercocht, ende den prijs van deselve tot andere goederen, oft coepmanschappen bekeert, oft anderssints aen hem overgemaect te worden, oft dat oick jemandt ten selven einde einige penningen aen sijnen facteur, oft agent, bie wissel, oft anderssints overgemaect hadde, oft hem last gegeven om einige penningen t'ontfangen, insoevern alsulcken facteur oft agent sijnen last terstondt, oft mit de ierste gelegenheit, naerdatt hie die penningen heeft ontfangen niet en volbrenght, magh vanwegen den schaden ende interesten aengesproecken worden, wiewel dat desfals niet en is geprotesteert, oft geprocedeert.

5.

Van gelijcken soe wanneer ein facteur, oft bevelhebber einige penningen voir sijnen meester oft bevelgever heeft betaelt, ofte verschoeten, het waere tot incoep van einige goederen, betaelinghe van wisselbrieven, oft tot voldoeninge van einige oncosten, van thollen, licenten, oft andere, die magh derwe-

/230/ gen tot laste van sijnen committent oft bevelgever oick interest heisschen, van den tijt aff dat hie sijne penninghen heeft verschoten, al waer 't dat hie deshalvens niet en hadde geprotesteert.

6.

Niettemin opdat noch der bevelgever, noch der factuer in gein onverwachten oft onvermeinden interesten bie langh stillswijgen, oft ooghluyccken van d'ein oft d'ander en vallen, soe is dergeene, die aen den anderen vanwegen 't geene voirs. is ¹ verstaet ten achter te sijn, gehalden tot bewaringe van sijn gerechticheit van schade ende interesten, (insoevern hie daarvan gein geloeftte en heeft) sijn t'achterheit binnen vier maenden bie brieven te voorderen, ende soe hie daarvan niet en wordt voldaan, noch geloeftte en becompt, binnen vier maenden darnae te protesteeren, ende binnen andere vier maenden sijn ² t'achterheit mit den interesten van deselve mit recht te eisschen, ende te vervolgen; 't sij voir recht ofte goede mannen ten beiden sijden te kiezen, oft wel hem onder tusschen versien van behoirlicke beloeftte.

7.

D'welck gedaen hebbende, blijft hie op sijn geheel in sijnen heisch van schaden ende interesten, van den dagh aff dat hie 't sijne verlagt ofte verschoten heeft, ende als hie binnen d'ierste vier maenden niet gemaent, maer daarnaer geprotesteert, oft gerichtlicken eisch gedaen heeft, van den tijt aff dat hie 't selve heeft gedaen, ende oft hie noch d'ein, noch d'ander gedaen en hadde, oft dat hie oick jaer ende dagh, naerdatt hie voir recht, ofte goede mannen sijn schuldt begoust heeft te heisschen, sijne saecke onvervolght liet, soe en solde hie van den tijt van stilstandt geinen interest genieten, dan wel van den tijt aff dat hie sijn proces heeft begoust, ende wederom aengenommen, oft vervolght tot den tijdt van den vonnisse ende voldoeninge van denselven.

1. Anderen vanwegen 't geene voirs. is: erratum editie 1620: andern is vanwegen 't geene voirs.

2. Sijn: erratum editie 1620: hun.

§ 5. *Weerschap ende verantwoorden voir den coeper.*

1.

Alle vercoepers sijn gehalden te verschaffen dat der coeper het vercocht goet, als sijn eigen hebbe, behalden ende gebruycken magh, in alsulcker gestalt, als hem 't selve vercocht is mit der eigenschap, nutt ende gebruyck desselven, ende soe jemandt 't selve goet gerichtelick compt heisschen, daervoor op 't gesinnen des coepers, weerschap te doen.

2.

Welverstaende dat ein coeper gein verhael van weerschap en heeft, soe wanneer hie sijnen vercoeper tot gein weerschap en heeft aengesocht, oft dat hie sich buiten des vercoepers wille oft

/231/ consent tot seghsluiden heeft begeven, ende ingelaeten, oft dat hie den cleger mit enige exceptiën hadde cunnen affweren, ende sulcx te doen hadde onderlaeten.

3.

Alle 't welck oick gedaen wordt in erffbutinge, ende erffwisselinge, scheidinge, ende deilinge, ende alle andere saecken oft handelingen daer weerschap valt, als sijnde oick alsdan d'een soewel gehalden in de weerschap, als d'ander.

4.

Doch soe der coeper, mangelaer, oft andere daeraen men tot garande gehalden is, couste bewijzen, dat der eisscher recht tot het goet hadde, ende datter geine redenen en waeren om hem sijnen eisch aff te slaen, soe sal den¹ vercooper, oft andere persoenen weerschap schuldich sijnde, niet verschoenen van het vercocht goet vrie te leveren, oft bie gebreke van sulcx, den prijs mit den schade ende interesten op te leggen, ende te betaelen, dat hie tot weerschap niet en is aengesocht.

5.

Daer en valt oick gein garandt op coep van goederen die men heeft gedaen, wel wetende dat die einen anderen toebehoirden, ofte dat die vercocht werden tot defraudatie van des schuldenaers creditueren, maer moet der coeper alsdan hemselves wijten, dat hie niet ter goeder trouwen en heeft gehandelt, maer om einen anderen te vercorten.

6.

Die ein perdt voir suyver ende rein vercoept, is gehalden te verantwoorden voir alle die gebreken die aen 't peerdt worden bevonden, binnen den tijdt van einen maendt, naer den coep, maer heeft hie sulcx niet toegesaght, en is wegen die gebreken van het vercocht peerdt niet gehalden, behalven van de gebreken dempicheit, oft aenborsticheit, ruyicheit, oft snuyvicheit², wie insgelicx van den worm die hem binnen den tijdt van ses weken openbaeren³: ten waere dat der coeper die gebreken geweten, ende verswegen hadde.

1. Den: erratum editie 1620: der.

2. Snuyvicheit: erratum editie 1620: sunfficheit.

3. ASO 591 heeft "openbaerden".

§ 6. *Vrie jaermerckten.*

1.

Alle coepluiden, ende hunne goederen op jaermerckten soe commende als keerende ende blijvende, niettegenstaende enige bevelen, ofte verboeden van hoegerhandt, genieten de vrieheit van deselve jaermerckten.

2.

Ende en is niet alleinlick den coepluiden, maer alle andere soorten van volcke toegelaelen, geduerende der mercktvrij-
/232/ heit, ter merckt te commen, aldaer te verkeerren, wesen ende blijven, ende weder te keeren, sonder in hunne persoenen, ofte goederen, gearresteert, verhindert, oft in einige andere manieren belet te worden.

3.

D'welck oick niet en magh geschieden voir einige schulden, al waer der schuldenaer mit vonnis van einige raeden, oft van den gerichten deses Quartiers, oft anderen plaetsen daertoe verdampt, ende die executie bewillight.

4.

Al waer 't oick saecke, dat jemandt hadde vertegen van alle exceptiën, gratiën, beneficiën van rechten, oick specialicken op die mercktvrieheit, Soe sal hie nochtans, den onaengesien, genieten de vrieheit, als voir.

5.

Niettemin, die binnen den jaermerckt einige schuldt gemaect heeft, die mit gereiden gelde, oft binnen denselven jaermerckt moet betaelt ende verricht werden, magh uuyt oirsaecke van deselve schult, binnen dieselve jaermerckt gearresteert ende mit recht aengesproecken werden.

6.

Maer soe wanneer einige schult in oft buyten der mercktvrieheit is gemaect, daarvan der dagh van betaelinghe in einen anderen jaermerckt, oft daer tevoiren vervallen is, daervoir en is der¹ schuldenaer binnen alsulcken ander jaermerckt niet arrestabel.

7.

Niemandt en is vrie ten aensien van jaermerckten van einich misdaet bie hem gedaen, daertoe naer recht ende landtsgebruick lijffsstraffe is staende, maer magh den niettegenstaende bie den heere aengetast, ende gevangen gestelt worden.

8.

Die van buyten op den merckt commen, om die vrieheit derselver te genieten, sijn niet vrie van accijsen, noch van andere ordinarisse rechten die op die coepmanschappe gestelt sijn, maer sijn die te betaelen schuldich, gelijk buyten dieselve merckten.

1. ASO 591 heeft "derselver"

/233/

Vierden titul

Van huere ende pachten

§ 1. *Waertoe eenen huerlinck berechticht is ofte niet*

1.

Een verhuerder is gehalden den huerlinck het verhuert huys ofte erve te leveren, doen ende laeten gebruicken, volgende sijn huere, soeverre het in sijne macht is 't selve alsoe te doen, sonder dat hie magh den huerlinck uuyt het gehuert huys halden, al wolde hie hem sijn interest betaelen.

2.

Die ein huys verhuert, is schuldich 't selve alsoe te onderhouden van muynen, wanden ende dack, tegens windt ende regen, heimelicke gemaecker doen reinigen, van vaste dueren ende vensters ende andere nootsaeklicke dingen te versien, dat 't selve gevoechlick ende sonder letzel bewoont can worden.

3.

Ein verhuerder en magh den huerlinck niet doen verhuysen, oft het¹ huys ruymen, al wolde hie oick selfs daerinne commen wonen, oft 't huys in 't geheel ofte deel affwerpen ende vermaecken, ende den huerlinck sijnen interest betaelen, als voir.

4.

Soeverre nochtans ein huerlinck het gehuert huys ofte erve misbruickte, 't sij mit oneerlicke huysshaldinge, oft 't selve bedervende, oft anderssints qualick bewoonende, alsdan magh de verhuerder de huerlinck doen verhuysen, ter erkenntnisse ende goetduncken des gericht.

5.

Ende desniettemin sal der verhuerder den huerlinck verbonden hebben tot voldoeninge van de huere, totdat 't selve huys op gelijcken prijs verhuert can werden, oft dat den uuytgesetten huerlinck tevreden is 't gebreck van de mindere huere goet te doen.

6.

Al is 't dat ein huys vercocht oft anderssints weghgegeven is, soe moet nochtans den huerlinck, desnietteenstaende, sijn huer gebruicken, soelangh die duert, al waer 't oick saecke dat het huys oft erve bie executie vercocht waere, overmits dat huere, naer deses Quartiers recht, voor coop gaet.

/234/

7.

D'welck te verstaen is, als die vercoepinge niet en geschiet bie wegen van executie, uuyt crachte van voirgaende verpandinge, alder dan de huere, 't sij van verloop van renten, tinsen, erffpachten, oft verpande schulden, want in sulcken gevalle solde den coeper voir den huerlinck gaen, als commende in de plaetse van dengeenen die alder gerechticheit

1. Het: erratum editie 1620: ein.

heeft gehad, dewelcke noch bie vercoepinge, noch bie verhueringe, noch einige andere handelinghe des schuldenaers vermindert, verargert oft gecrenckt heeft connen worden.

8.

Al comt die huere te cessen, oft uuyt te gaen, als der huerlinck het gehuert huys ofte erve coept ofte gelt, oft doet gelden tot sijnen behoeff, soe wanneer nochtans den coep hem niet en blijft, maer wordt beschudt, soe behalt hie sijne huere: ten waere dat die bie argelist waere aengegaen tot achterdeel van den beschudder ofte vernaerder, gelijk onder den titel van *Beschudt ofte vernaerderinge* is gesaght.

9.

Alle huerlingen van huysen ende erfen moegen dieselve vrielick voirts verhueren aen dengeenen die 't hun belieft, sonder consent van den eigenaer ofte verhuerder, soe wanneer anders niet en is ondersproecken, mit der bescheidenheit doch, dat 't selve geschiede aen persoenen van gelijcke staet oft handel ende wandel, die de huysen niet beswaerlicker noch argher en bewoonen, den eigenaer niettemin op sijn geheel in sijn recht van beschudde.

10.

Item ein huerlinck van ein huys, magh uuyt denselven huysen ein camer, kelder, solder, packhuys oft ander deel van 't selve aen andere verhueren, sonder consent van den verhuerder: Beheltlick dat het huys daarmede niet verargert oft beschadicht en worde, als voir, ende dat alsulcke huere niet langer en duert dan die van den huysen.

11.

Item magh ein huerlinck het huys oft erve bie hem gehuert stellen ende schicken tot gerieve van sijne nering, daertoe 't selve hem verhuert is: Beheltlick dat hie 't gehuert huys oft erve geene schade oft achterdeel aen en doe, ende dat hie in 't verhuysen 't selve wederomme stelle in alsulcken staet ende gerieve, als 't was ten tijde doen hie daerinne gecommen is.

12.

Item magh ein huerlinck in 't scheiden van de huere uuytbreken ende nae hem nemen alle 't geene hie aen 't huys oft erve

/235/ op sijn eigen costen gemuert, getimmert oft geplant heeft, mits stellende 't huys oft erve in sulcken staet, alst hie 't gevonden heeft, als voir.

13.

Soe wanneer nochtans den eigenaer tevreden waere dieselve beteringe oft bepoetinge te betaalen, ten seggen van goede mannen des verstandts hebbende, oft dat in 't maecken van de huere waere besproecken dat den huerder alles aldaer solde moeten laeten, soe en solde hie die niet ewech moeghen nemen.

14.

Huerlingen en moegen uuyt den gehuerden huysen niet scheiden, sonder wete, wille ende consent van den verhuerder, ende oft sie 't selve deden, solden mit recht bedwongen moegen worden, wederom daerin te commen, ende des evenwel den verhuerder op te richten den schaden, die hie in toecommende tijden daerdoir solde commen te lijden.

15.

Den huerlinck en heeft gein recht om nae den uuytganck sijner hueren in het gehuerde huys ofte erve te blijven, oft 't selve te behalden voir den prijs die ein ander daervoor

solde willen geven, maer magh der verhuerder daarmede believen ende gerieven, die 't hem goetdunckt, sonder tegenseggen van den iersten huerlinck.

16.

D'welck plaetse heeft, al waer 't oick sake dat den verhuerder aen den huerlinck die huere van tevoirens niet en hadde opgesaght, bie soevern die huercedele niet en vermeldt dat die opsegginge ein halff jaer, ofte drie maendt tebevoorens behoorde te geschieden.

17.

Als nae den omganck van den besproeckenen tijdt beide die partijen swijghen, ende dat der huerlinck drie weken ende drie daegen daernae het ¹ gehuert huys blijft bewoonen, soe wordt hie verstaen 't selve huys op den alden voet ende prijs wederom gehuert te hebben voor den tijdt van ein geheel jaer.

18.

Ende soe den eigenaer ofte der huerlinck alsdan mit den jaer verstaet van de huere te scheiden, soe moet diegeene die daerbie niet en begeert te blijven, den anderen drie maenden voir den uuytganc van het jaer de huere opseggen, opdat hie bequaemen tijdt magh hebben om hem van ein ander huys oft huerlinck te versien.

/236/ 19.

Maer soe wanneer alsdan d'eine oft d'andere partije binnen den tijdt van veeerthien daegen die huere heeft opgesaght, soe en wordt niet verstaen dat die huere voirder verlengt sol sijn, dan voir het loepende halff jaer, tot den naesten tijt dat men gewoon is te verhuysen, als te weten, paesschen ende Sint Remigii.

20.

'T welck al oick plaetse heeft ten aensien van de huere ofte pachte van ackerlanden oft bempten.

§ 2. *Waertoe den verhuerder berechticht is oft niet.*

1.

Der verhuerder van einich huys ofte landt, heeft sijne actie ofte clachte personeel, tot laste van den huerlinck daermit hie die huere heeft aengegaen, ende niet tegens den tweeden huerlinck, daeraen den iersten dat huys oft landt ofte deel daarvan, voirts heeft verhuert, maer wel op sijne goederen die hie op 't verhuerde pandt vindt, soe hieronder naerder wordt gesaght.

2.

Alle die goederen die op 't gehuerde pandt sijn gebracht, 't sij dat die den huerlinck sijn toebehoerende, oft dat die hem sijn verhuert oft geleent, tot huysshaldinge oft oeffeninge van sijne neringe staen, ende sijn verbonden voir die huere, wie insgelicx voor de beschadicheit ende verargeringe van den huyse ofte grondt, toegecommen doir merckelicke onachtsaemheit oft toedoen van den huerlinck.

1. Het: erratum editie 1620: in het.

3.

D'welck plaetse heeft, soelangh als dieselve goederen sijn op 't pandt oft in de macht van den huerlinck, ende oft hie die bij argelist tot achterdeil van den verhuerder van 't pandt hadde gedaen, ende die noch in sijne macht waeren, soe magh der verhuerder die tot sijne versekerheit wederomme op 't verhuerde pandt doen commen.

4.

Ende oft die waeren gedaen ende gebrocht in handen van de justicie ofte gericht, al waer 't op 't vervolch van andere creditueren, soe sol den niettegenstaende, der verhuerder in sijn geheel blijven, om op dieselvige goederen oft penningen daervan gecommen, soelangh die niet en sijn gelicht, noch verdeilt, om sijn voirdeil oft recht van preferentie te genieten.

5.

Als den ¹ iersten huerlinck het huys voorts heeft verhuert aen ein ander, soe is insgelicx die haeve ende andere gereide goederen bie den tweeden huerlinck op 't pandt gebracht, voir die

/237/ voldoeninge van de ierste huere ende schade verbonden, al en waeren die hem oick maer geleent oft verhuert.

6.

Maer goederen van andere personen die einige kelders, camers, packhuysen, solders ende dergelijcke deilen van den gehuerden huysen in huer hebben, en sijn maer verbonden voir deselvige particuliere huere, ende den schade die duer hun toedoen, oft groete onachtsaemheit, den huysen solde sijn overcommen, sonder dat die vanwege de voordere huere gepandt moeghen werden.

7.

Ein verhuerder magh die goederen op sijn pandt bevonden ende hem stillswijgens verbonden, als voir, vanwege de huyshuere ende beschadicheit van sijnen huysen doen beslaen, ende uuytwinnen, sonder den huerlinck bie actie personele behoven aen te spreken, den huerlinck geheel in sijn verantwoordten oft tegenseggen, soe hie einigh heeft.

8.

Als daer achterdencken is van misbetaelinge, bie vertreck van den huerlinck, oft versteking van de goederen op 't pandt sijnde, soe magh oick der verhuerder mit consent van den gerichte, terstondt naer d'arrest, dieselve goederen doen opschrijven bie den gerichtschrijver, in biewesen van twee schepenen, ende die laeten bewaeren, soewel voir die loepende, als verscheenen huere.

9.

Soe wanneer ein huys, camer ofte erve mit den jaere verhuert is, en magh men den huerlinck niet bedwingen mit vierdeil oft halffen jaer die huere te betaalen: ten waere dat dan anders waer besproecken, in welcken gevalle men den huerlinck t'elcken besproecken tijde magh doen betaalen.

1. Den: erratum editie 1620: der.

10.

Huyshuere is staende tot handtvuldinge, niettegenstaende einige exceptie die der huerlinck solde willen voortbringen, vanwegen reparatie oft vermaeckinge, bie hem aen het gehuert huys oft erve gedaen, Ende is den volgende der huerlinck gehalten die geheiste huere te namptiseren, oft onder 't gericht te leggen, ende den verhuerder onder genouchsaeme versekerheit te laeten volgen.

11.

Ende aengaende die costen van onderhaldinge ofte vermaeckinge bie den huerlinck aen den huysse gedaen, sullen partijen versonden worden voir goede mannen, om dieselve te vergelijken, ende te vereinigen, soe sie connen, ende ingeval van
/238/ gein accord, der partijen geschil mit hun advis oft goetduncken aen 't gericht overbrengen, om daerop recht gedaen te worden, naer behoeren.

12.

Saecken van huysshueren moeten voir scholtis ende schepenen sommierlick oft mit cort recht bedinght worden, ende soe der huerlinck ten iersten daege voor recht niet en compt, ende einige bestendige antwoordt oft verweeringe vortbrengt, oft dieselve binnen acht daegen niet en bewijst, wordt verdampt tot handtvuldinge, als voir.

§ 3. *Verpachtinge van goederen.*

1.

Alle verpachte erven moeten naer de voirwaerde van de verpachtinge, ende anders niet, gebruyckt worden, soewel van dengeenen die het goet gepacht heeft, als van den naegestelden pachter, oft die in des pachters jaeren treedt.

2.

Ein verpachter is schuldich den pachter die versproeckene jaeren te halden, sonder dat hie voir den omganck der jaeren magh den pachter doen uuytstellen, oft hem daerin einich hinder oft beletsel doen, oft laeten geschieden.

3.

Voirbeheltlick dat als de verpachtinge is gedaen op sekere ende sunderlicke voirwaerden, commende tot voirdeil van den verpachter, ende dat der pachter dieselve niet en voltreckt ofte naer en comt, oft dat bie hem daertegens gedaen ofte gehandelt wordt, Soe magh der pachter alsdan van sijne pachtinge ontsat worden, mit kennisse ende goetduncken van 't gericht.

4.

Soeverre der pachter in sijne pachtjaeren¹ sijne pachte niet en betaelde, ende dat hie sich onderstonde die vruchten anderswaer² te verbrenghen, sal in den vall, de verpachter ofte grondtheer, mit toesluitinge der schueren doer 't gericht, sijne pachte becommen moegen.

5.

Wanneer die goederen doer des pachters naelaeticheit opsetlick mit affhouwen der aefftboomen, eicken oft andere middelen, verwust ende beschadicht werden, sal der

1. In sijne pachtjaeren: erratum editie 1620: in sijnen lesten pachtjaeren.

2. Anderswaer: erratum editie 1620: anderswoe.

verpachter derwegen bie den gerichte toegelaten werden, den pachter van het verpacht goet te stellen, ende den aengedaenen schade te doen betaelen.

6.

Bie soevern doir des pachters oft sijns huysgesints versuymenisse ende naelaeticheit het huys, schuere oft stallinghe aff-

/239/ brande, sal derselver pachter gehalten sijn den geleden schade den eigendomsheer wederom op te richten.

7.

Als ein pachter het gepacht goet laet liggen ongebouwt, oft dat hie ten einde van de pachte niet en vertreckt, tot schade ofte tegen den danck ende wille van den verpachter, soe sal der pachter gehalten sijn, alsulcken schade, goet te doen, ende daerenboven ter breucke gestelt worden, tot goetduncken des gericht, naer gelegenheit der saecke, sunderlinge soe wanneer hie op sijnen tijdt des aengesocht sijnde, niet en ruimpt.

8.

Die hem vermet huere ofte pachtinge van einigh huys, goet oft landt te hebben, is gehalden ten daege van den iersten dagemente, bie oft aen hem gedaen, mit alle sijn schijn ende bescheidt voir recht te commen, ende daermede bie sittenden gerichte van sijne gerechticheit te bewijzen, oft bie gebreke van sulcx wordt verdampt terstondt te ruimen bie provisie.

9.

Ende oft ein pachter wilde seggen recht van eigendom, tochte ofte ander desgelijcx, tot het gepacht goet te hebben, en magh hem daermede tot onthaldinge van 't selve goet tegens¹ den verpachter niet behelpen, maer moet ierst ende voiral, aen hem ofte sijne erffgenaemen 't selve wederom ter handen stellen, ende alsdan mit recht spreken, ende daerop gerichtlicke uuitspraecke verwachten, op de verbuerte van vijffentwintich goltgulden ende verlies van de saecke.

10.

Van gelijcken die pachters ende huerlingen, die hun vermeten einige huere ofte pachtinge aen einige goederen te hebben, en sullen onder 't decxsel van dien in 't gebruik van de gehuerde goederen niet moegen blijven, oft hun dieselve einichsints onderwinden: tensije van deselve hunne gerechticheit bie openbaren instrument oft pachtcedel, onder die handt van den verpachter promptelick blijcke.

11.

Ende soe wanneer einen huerlinck oft pachter sijne erffgenaemen, oft die gerechticheit van hem hebben², die goederen naer omganck der hueringe ofte pachtinge in sijn gewalt blijft halden, sonder op aensueck van den eigenaer oft erffheer daeruit te verrecken, end denselven oft sijnen nieuwen huerlinck oft pachter plaetse te maecken, soe sal derselve huerlinck ofte sijne erffgenaemen daertoe verdampt werden, wie insgelicx in alle costen, schaden ende interesten, ende in ein halff jaer pachten.

1. Tegens: erratum editie 1620: aen.

2. Hebben: erratum editie 1620: hebbende.

/240/ 12.

Ende oft hie hem in de rueminghe soelanh te suecken maeckte, dat der erffheer mit hem in rechte moeste treden, soe sal hie daerenboven betalen ein heel jaer pachts, ende ingevalle hie tot den uuytersten daerbie bleeff, ende daerop vonnisse verwachtte, sal verdampt worden in dobbelen pacht, van alle den tijdt dat hie hem op 't goet sal hebben gehalden, ende dat al boven alle costen, schaden ende interesten.

13.

Als ein huerlinck ende pachter, oft jemant van sijnentwegen, naer uuytganck sijner pachtinge, den eigendomsheer oft sijnen nieuwen huerlinck oft pachter mit raedt oft daet, directelick oft indirectelick, einich hinder, letsel, stuernisse oft dreigement aendoet, in 't gebrueck ofte huere van de verpachte goederen, soe sal hie staen ter exemplaire straffe, tot goetduncken van het gericht, naer gelegenheit van de saecke.

§ 4. *Van dienstboden ende aenneminghe van wercke.*

1.

Soe wanner tusschen den meister ende dienstboden geinen sekeren tijdt is besproecken, soe wordt verstaen dat die dienstboden, hun tenminsten hebben vermiedt voir den tijdt van ein jaer, ende blijven sie naer den jaer, en moegen sie sonder danck van hunne meesters, oft sonder wettige oirsaecke niet scheiden, voer ein ander jaer, op de verbuerte van hunnen loon, den sie tebevoerens verdient hebben, tot behoefte van den armen.

2.

Ein dienstbode, die haer heeft verhuert ofte vermiedt, is gehalden in de huere te comen, op de verbuerte van ein vierdeel jaers van deselve huere, ende ofte jemandt anders die huerde, oft gehuert sijnde, aenneme, naerdan hie van de ierste huere is gewaerschouwt, die verbuert neghen gulden, te verdeilen in drie deilen, d' ierste tot behoeff van den heer, d'ander van den iersten huerder, ende 't derde van de armen.

3.

Ende desniettemin moet de dienstboede den huerder volgen: ten waere dat deselve dienstbode haer uuyt haesticheit op ein ander hadde verhuert, ende ten huyse van haeren iersten meester ofte vrouwe begeerde te blijven, want sie alsdan 't selve magh doen, mits vierthien daegen tevoirens die nieuwe huere opseggende, ende wedergevende den miet oder huerpenninck die sie daerop magh hebben ontfangen.

4.

Niemandt en magh eins anderen dienstbode, 't sije dat sie

/241/ voir sekeren tijdt aen hunne meisters sijn verbonden oft niet, uuyt denselven hunnen dienst mit goede woorden oft geloeften trecken oft verleiden, om bie hem ofte jemandt anders te comen dienen, op de verbuerte van neghen guldens, tot behoef, als vooren.

5.

Mann ende vrouwen staende tot goeden naem ende faeme, die hunne dienstboden in ongetrouwicheit oft onwaerheit vinden, ende hunne binnenshuys daarvan overgaen oft berispen, oft 't selve aen hunne alders, momboirs ofte toesinders aengeven, en moegen derwegen, aloft sie hun geïnjurieert oft gelastert hadden, niet aengesproecken worden om hun 't selve goet te doen, soe wanneer sie des versocht sijnde, bereidt sijn onder eidt te verclaeren sulcx bevonden te hebben.

6.

Muerers, timmerluyden oft andere werckluyden, ende hunne dieners die sich verhuert hebben, om einigen dienst ofte werck te doen, moeten 't selve volbringen, oft die hun aengenomen heeft, magh 't selve laeten doen bie andere tot hunnen coste, Ende daerenboven verbodt doen, dat niemantd hun ¹ werck en geve, totdat sie ierst het aengenomen werck hebben volbracht, ende oft jemandt daertegen dede, solde den schade selver moeten oprichten, ende in de boete van neghen gulden vallen, te verdeilen, als voir.

7.

Als ein muerer oft ander werckmann in einigh werck is, ende hem niet behoirlick en quyt, die magh men t'allen tijden verlaeten, ende ein ander stellen in sijne plaetse, der het werck volmaeckt, sonder dat den iersten meester oft werckmann bie verbodt van den ambachten, bie dreigement ofte anderssints, 't selve magh beletten, ende oft hie sulcx dede, solde gestraeft worden tot goetduncken van 't gerichte.

8.

Die eins anders manns goet anneempt, om anderswoe te vueren ofte leveren, 't sij dat hie loon daervan heeft oft niet, moet daervoir instaen, ende 't selve betaelen, bie soevern het verlooren oft bedorven wordt: ten waere dat het hem sonder sijn schult affhendich waere gemaeckt, bie gewaldt oft andere maniere, die niet te beletten en waeren geweest, bie gemeine neersticheit ende toesicht, oft dat die bederffnisse sonder sijn schult waere toegecommen.

1. Hun: erratum editie 1620: hem.

/242/

Vijfften titul

Van ghemeynschap van handel ende onverdeylde goederen.

§ 1. *Gemeenschap van handel.*

1.

Als einige personen handel bie maniere van geselschap oft compagnie drijven, ende dat d'een ende d'ander van hun hemselfen ende 't geselschap verbinden, soe sijn sie al ende elck besunder, vanwegen alsulcken verbintenisse gehalden, ende moegen daervoor elck een voir al aengesproecken worden, ende van gelijcken magh elck een van hun die uuytstaende schulden van hun geselschap inmaenen ende ontfangen: Beheltlick dat sie malcanderen reeckeninge doen, ende d'een den anderen vergelijcken.

2.

Maer als twee oft meer personen samenderhandt einigh goet coepen, oft einigh gelt opnemen, al waer 't om daarmede bie gemeinen coep oft vercoep, oft elck in 't besunder sijn profijt te doen, daerduer en worden sie niet verstaen 't selve bie maniere van geselschap oft compagnie gedaen te hebben, al is 't dat sie hun daervoor gelijckelick hebben verbonden, ende hunne handtschrift gegeven, noch en sijn oversulcx derweghen elck een voir al niet gehalden, dan elck allein voir sijn aendeil heuftsgewijs.

3.

Doch om alsulcke contractanten, oft t'saemenhandelers elck een voir al verplicht te hebben, 't sij als compagnons oft gesellen van ein gemein handel, oft als hun daertoe verbonden hebbende, is van noode dat sie alsulcken handel, coep oft opneming van penningen, als compagnons oft gesellen van einen handel hebben gedaen, ende hun alsoe verbonden, oft dat elck van hun een voir al hem daervoor heeft verschreven, onderteekent, oft andere woorden van gelijcken cracht van verbintenisse gebruijckt.

4.

Al is 't dat jemandt van de compagnons oft andere gesellen van den handel compt te sterven, dem niettegenstaende blijven gemein de profijten ende schaden die geleden sijn, ofte vallen

/243/ cunnen in den handel die begoust is in 't leven van alle de compagnons, maer die in 't leven sijn gebleven, en sijn niet gehalden, bie hun, tot onderwindt van den onvoltoegen handel als compagnons te laeten commen des ierst afflijvichs erffgenaemen.

5.

Soe wanneer jemant van de compagnons oft geselschap van handel iet schuldich is, dat hemselver allein aengaet, al waer 't oick geprivilegeerde schult, daervoor en sijn die goederen van de compagnie niet gehalden, noch en moegen daervoor beset, uuytgewonnen noch gepandt worden, maer de creditueren van de compagnie oft geselschap betaelt sijnde, soe alsdan daer iet overt, soe moegen diegeene die iet te eischen hebben, tot last van einen van de geselschap hun verhael hebben, op 't geene dat denselven daarvan solde goet commen.

§ 2. *Gemeenschap van goederen.*

1.

Die ein deil heeft aen einen huysse, magh 't selve wel onderhouden van noodige reparatiën, oft vermaeckinghe, als hie dat niet en verandert van den gebruyck daertoe het gedicht oft geëigent, ende tevoerens gebruyckt is geweest, ende moeten alsdan die mitgedeilinghe oft deilhebbers desselven huys, naer advenant die costen daervan helpen dragen, al waeren sie oick ten tijde van de reparatie ofte vermaeckinghe geweest buytens landts.

2.

Soe wanneer tot gemeine huysen, muelens ofte andere timmeragiën, noodighe reparatiën van doen sijn, bie gebreke van dewelck dieselve huysen, muelens oft timmeragie, naer 't seggen van de meisters des verstandt hebbende, solden commen te bederven, oft tot onderganck te geraecken, alsdan magh ein van de deilhebbers die andere mit recht aanspreken, oft duer den gerichtsbode laeten aenseggen, den cost mit hem te helpen doen, ende alsulcke timmeragiën in wesen te halden.

3.

Ende oft die mitdeilhebbers, oft jemandt van hun, twee maenden nae alsulcken aansuecken, hun deel in de costen niet op en brochten ende betaelden, soe magh diegeene ¹ die alsulcke costen in 't geheel heeft gedaen, alle die vruchten ende profijten van 't gemein huys, oft andere timmeragie genieten, sonder affslach, totdat hie anderssints van den verschoeten reparatiën is voldaan.

/244/ 4.

Maer soe wanneer alsulcke reparatiën oft vermaeckingen sijn gedaen sonder voirgaenden versueck van den anderen deilhebbers, soe en magh dergeene ² die deselve heeft gedaen, die vruchten oft incompsten van de vermaeckten pandt niet genieten: Ten waere dat die andere deilhebbers tot betalinge van hun deil in de becostinge van deselve reparatiën aensocht sijnde, jaer ende dagh in gebreke waeren geweest, dieselve mit den interest rentsgewijse te voldoen.

5.

Als men einige andere ende niet noodige reparatiën wilt doen, moet 't selve geschieden bie bewillinge van d'andere deilhebbers, oft in hun affwesen, van den gerichte, naer behoorlicke visitatiën oft besueck van de plaetse, ende oft jemandt alsulcke reparatiën hadde gedaen anders als gesaght is, en solde derwegen gein verhael hebben, dan voir soeveel d'erffne daerduer gebetert waere, ende meer solde moegen gelden.

6.

Die part ende deil is hebbende in einigh huys ofte erffne, ende einige renten lost oft quyt, daer 't gemein huys oft erve mit belast was, moet daeraff bie sijne mededeilhebbers vergenuecht werden mit gelde, oft bie 't gebreke van 't selve, blijft hie mit die geloste brieven soeveel renten heffende, als sijne mededeilhebbers daerinne plachten te gelden.

1. Diegeene: erratum editie 1620: dengeenen.

2. Dergeene: erratum editie 1620: dengeenen.

7.

Als veel personen ein saecke aengaet, 't waere als compagnons, deilhebbbers oft andere, ende dat om die te bewaren, oft te vervolgen costs gedaen moeten worden, soe magh ein ofte meer van hunluyden, die 't selve goetdunckt, (naerdem hie d'andere volcommentlick heeft geopenbaert de gelegenheit van de saecke, ende middelen van verhael) dieselve aensuecken, om mit daertoe die costs te doen, ende het profijt daeraff mede te genieten.

8.

Ende oft einige van degeene, die alsoe versocht sijn weigeringhe deden¹, oft andersints in gebreke waeren, binnen den tijt van acht dagen daervan hunne verclaeringe te doen, ende die penningen daertoe noodich voir hun deil te leggen, soe solde d'andere die op hunnen cost vervolgh hebben gedaen, van die goederen ofte penningen voir al worden betaelt, soe van hunne costs als 't geene sie ten achteren sijn.

/245/ § 3. *Gemeine mishandelinghe oft overdaet.*

1.

Wanneer jemandt in einich geselschap gequetst wordt, ende hie niet en weet wie 't selve gedaen heeft, soe magh der gequetste voir sijn beteringe, ein van de geselschap, die mit vechtendt ende twistich is geweest, uuytkiesen, ende mit recht daervoir aansprecken, denwelcken den gequetsten moet beteren, hem sijn verhael op sijn mitgesellen voirbehalden, maer is daer jemandt mit in alsulcken geselschap geweest, die niet twistich is geweest, die en is daerinne niet gehalden.

1. Dieden: eratum editie 1620: dede.

Sesten titul

Van beveilhebbbers, factuers, ende maeckelaers

§ 1. *Waertoe ein beveilhebber gehalden is.*

1.

Die einigen last oft beveil heeft aengenomen, moet denselven volcommentlick volbringen, oft bie gebreke van sulcx, is gehalden voir alle schade ende interesten, die den beveilgever daerduer solde commen te lijden: ten waere dat immiddels die gelegenheit van de saeck sunderlick verandert waere.

2.

In welcken gevalle volstaet den beveilhebber, midts doende 't geene den beveilgever selver apparentlick naer gemein verstandt solde gedaen hebben, bie soevern hie van alsulcke veranderinghe hadde geweten, ende dat hie in des beveilhebbbers plaetse hadde geweest, oft gelijcken last van hem hadde gehadt, al ten goetduncken van 't gericht.

3.

Als ein factuer sijns committens oft beveilgevers penninghen oft goederen onderhalt, sonder die over te maecken, oft seinden, volgende den last die hie daeraff heeft, oft als ein factuer oft beveilhebber penninghen voir sijnen committent verlaght, verschoeten oft betaelt heeft, ende dat die niet en wor-

/246/ den voldaan, 't sedert wat tijdt ende hoelangh d' ein ende d' ander desfals gehalden is de schade ende interest te draeghen, is hierboven gesaght onder den titel van *Coep ende coepmanschappe*.

4.

Facteurs, maeckelaers, oft andere persoenen, ander luyden goederen in handen hebbende, om die te vercoepen, verhandelen, oft anderssints ten meesten profijt te brengen, en moegen daerinne hun eigen voirdeel niet soecken, van die (voor alsulcken prijs als hun die sijn gestelt om te vercoepen) voir hun te halden, oft door ein derde handt te gelden, maer moeten daerinne het meeste profijt van hunnen meister oft beveilgever suecken, op pene van infam gehalden, ende daerenboven noch arbitraelick gestraft te worden.

5.

Ten waere nochtans dat sie hun meisters oft committenten getrouwelick hadden geschreven, doen oft laeten weten den gemeinen loependen prijs van alsulcken goet, sonder te weten van einigen toecomenden opslach ofte verdieringe, ende dat sie 't selve daervoor oft voir einigen anderen sekeren prijs solden begeeren te hebben, ende dat die meisters daerop hadden verclaert, tevreden te sijn, hun 't selve daervoor te laeten, ende dat ten tijde als sulcx tot hunner kennisse compt, het goet alnoch onvercocht waere.

6.

Wandt in sulcken gevallen solden die facteurs ofte maeckelaers ter goeder trouwen mit hunne committenten moegen handelen, als mit andere, ende solde alsulcken contract mit hun angegaen van werden sijn, sonder daerbie hunne eer, naem ofte faem tecort te doen:

Beheltlick dat niet bevonden en worde dat sie, verswijgende den aenstaenden opslach van het goet, hunselves daerinne hebben gesocht, tot achterdeil van hun committenten.

7.

Soe wanneer ein facteur ofte beveilhebber verscheidene partijen van jemandt moet hebben, 't sij in sijnen eighen naem ende van andere, oft voir andere alleen, ende dat hem bie den schuldenaer betalinge wordt gedaen, sonder te verclaeren op wat partije, Soe wordt verstaen, dat die is gedaen op alle die verscheidene partijen, soewel andere als hemselves aengaende.

8.

Moet daeromme alsulcke betaelinghe, ingeval den schuldenaer compt bancquerout te maecten, sonder ten vollen te betaelen, naer advenant over alle die verscheidene partiën verdeilt

/247/ werden, sonder dat den facteur oft beveilhebber die voir hem op sijn partije allein magh behalden, oft jemandt daermit voirdeel doen.

9.

Van gelijcken, als einen facteur verscheidene partiën ten achteren is aen jemandt, die compt te breken oft faelgeren, ende dat hie daertegens aen denselves schuldich is, Soe moet alle 't geene, d'welck hie bie compensatie can goet maecten, oft aen hemselves vinden, tusschen hem ende sijnen committenten verdeilt worden, sonder dat hie hemselves oft jemandt anders daerbie voirdeel magh doen.

10.

Als einige facteurs, maeckelaers oft dergelijcke persoenen andere luyden goeden, penningen, wisselbrieven, obligatiën, schulden, actiën ende crediten hebben vercocht, versat, oft in betaelinghe gegeven, buyten oft sonder hunnen last, die sijn schuldich ende gehalden dieselve goederen, oft die weerde daervoor, terstondt t'erstaedigen oft goet te doen aen dengeenen die hem die heeft betrouwt oft tewerckgesteld.

§ 2. Waertoe ein beveilgever gehalden is.

1.

Als ein facteur oft beveilhebber den naem van sijnen meister oft beveilgever gebruickt, ende op denselves naem contracteert, coept ofte scholt maectt, daertoe volcomen macht hebbende, en is tersaecke van sulcx niet gehalden, noch en magh daervoor aengesproecken worden, maer is ende blijft den beveilgever selver daervoor verbonden, ende moet alsulcke schulden betaelen, aloft hie die selver gemaectt hadde.

2.

Maer als den beveilhebber einigen coep oft ander contract op sijnen eigen naem oft anderen heeft aengegaen, sonder den naem oft volmacht van sijnen beveilgever te gebruicken, daerinne en is den beveilgever aen den contractant oft handelaer mit de factuer niet gehalden, hoe breed ende sterck het beveil van den factuer oick solde mogen sijn, maer is daerin alleen gehalden den beveilhebber, die voirts sijn actie tot verhael heeft op den beveilgever.

3.

Voirbeheltlick nochtans, dat soe wanneer het goet oft gelt uuyt crachte van alsulcken contract geleverd oft getelt, is gecommen tot profijt van denselven beveelgever, ende dat hie 't

/248/ alnoch aen den factuer niet en heeft betaelt oft goet gedaen, alsdan magh der contractant mit den beveelhebber niet allein sijn verhael hebben op denselven beveelhebber, maer oick op dengeenen die hem den last heeft gegeven, ende die penningen oft coepmanschappen genoeten oft geprofyteert.

4.

Als jemandt contracteert oft handelt als facteur oft beveelhebber van ein ander, ende van sijnen last oft volmacht, noch van de approbatie oft bestedigungh van sijnen handel niet en can doen blijcken, soe en heeft dengeenen, daermit hie heeft gehandelt, gein actie tegens dengeenen op wiens naem het contract is aengegaen, maer tegens dengeenen die mit hem als factuer oft beveelhebber heeft gehandelt.

5.

Ende oft alsulcken contractant wel last ende bevel hadde gehadt om te contracteeren ofte handelen, maer dat die niet genouchsam en waere geweest om alsulcken contract aen te gaen, soeverre hie voir dato van het contract den last oft volmacht niet en heeft gethoont, is derwegen insgelicx gehalden aen dengeenen daermit hie heeft gecontracteert, ende niet den beveelgever: ten waere dat hie, als voir, alsulcke contract van weerden hadde gehalden.

6.

Maer heeft de beveelhebber ofte factuer alsulcken sijnen last gethoont aen dengeenen daermee hie heeft gecontracteert, Soe en heeft hie van het contract mit hem aengegaen niet te verantwoorden, noch en valt daeruuyt tot sijnen last geine actie, om hem 't selve te doen volbrengen, noch oick ten last van den beveelgever: ten waere dat hie van gelijcken naermaels het contract mitderdaet hadde bestedicht, oft van weerden gehalden, als genoeten ende ontfangen hebbende 't geene daermit vercregen, oft uuyt cracht van sulcx is ontfangen, oft bie andere manieren.

7.

Ende oft 't geene dat bie alsulcken contract is vercreghen, onder den beveelhebber waere gebleven, sonder dat den beveelgever 't selve van weerden wilt halden ofte aenvherden, om hem van gelijcken den contract niet te onderwerpen, Soe moet den beveelhebber selver 't geene hie ontfangen oft genoeten heeft, aen den contractant weder keeren, ende wijders ofte anderssints en is hie wegen alsulcken contract niet gehalden.

/249/ 8.

Ende opdat onder 't decxsel van bevelen, last ofte volmacht niemandt en werde bedrogen, maer dat ein jegelick magh weten hoe ende in wat manieren hie daerop heeft te handelen, oft sijn goet ende gelt te betrouwen, soe sijn diegeene die hun willen draegen voir generale facteurs oft beveelhebbers, ende oversulcx den naem van jemandt anders in 't handelen gebrucken, t'elckemael gehalden hun bevel oft volmacht te thoenen aen dengeenen daer sie mit handelen willen.

9.

Als facteurs ofte maeckelaers, oft andere beveelhebbers, aen hunne beveelgevers, meesters oft committenten einighe sommen ten achteren sijn, 't sij van verborghde, verschoe-

ten ofte betaelde penningen, oft oick van hunnen dienst, ende dat sie van hunne meisters einighe goederen in handen, oft in hun macht hebben, werden verstaen die mit voirdeil oft preferentie voir alle andere schulthebbers oft creditueren tot hunne versekerheit te hebben ende niemandt en magh hun die ontrecken, sonder hun ierst te voldoen.

10.

D'welck oick plaetse heeft, al waer 't dat die schult waere gesproeten uuyt borghtochten bie den factuer ¹, mackelaer ofte beveilhebber gedaen, voir 't failleren oft breken van sijnen committent ofte meister, ende dat ten tijde van sijne breeckinge ofte faelleringe, den dagh van betaelinghe alnoch niet en waer gevallen.

11.

Alle last, beveil ende volmacht wordt verstaen geëindicht te sijn, naerdem die volmachtige ofte beveilhebber, oft dengeenen die den last, beveil ofte volmacht heeft gegeven, is afflijvich, insolvent, oft voirvluchtich worden, ende desniettemin dat den volmechtigen heeft gedaen oft gehandelt, daervan alnoch niet wetende, en compt tot sijnen last noch perickel niet.

1. Borghtochten bie den factuer: erratum editie 1620: borghtochte, die bie den facteur.

/250/

Sevenste titul

Van panden ende pandtgoederen.

§ 1. *Bewillichde panden.*

1.

Gein goederen en worden aen jemandt, als onderpandt verbonden, volgende den landtrechte alhier, bie bloote verbintenisse van den proprietaris ofte eigenaer, ende overleveringe van de brieven daarvan sijnde, Maer om onderpandt daeraen te vercrijgen, is daertoe van noode, dat die onruerende goederen gerichtlick verbonden worden voir scholtis ofte voigt ende gerichtsluyden, ende van ruerende oft gereide goederen, dat die neffens de verbintenisse daetelick worden overgelevert, ende in handen ofte macht van den credituer gestelt, volgende 't geene hierboven, onder den titel van *Opdrachten* naerder is gesaght.

2.

Verbintenisse van alle sijne goederen, ruerende ende onruerende, tegenwoordige ende toecommende, waer oft tot wat plaetsen die gelegen sijn, wie breidt ende wijt die oick solden moeghen wesen, gedaen, en geeft gein recht van pandtschap, noch verbintenisse van de goederen, al waeren die oick voir scholtis oft voght ende gerichtsluyden bekendt, daer die goederen van den schuldenaer gelegen sijn, Maer om alsulcke goeder ¹ bestendelick verbonden te hebben, is van noode, dat die elck in 't besunder worden verhaelt, ende vermeldt in de gerichtelicke verbintenisse.

3.

Niettemin die alsulcke generale oft algemeine verbintenisse voir scholtis ofte voight ende gerichtsluyden gedaen, is hebbende, die magh daarmede arrest oft commer op des schuldenaers goederen doen, om naer advenant van sijne t'achterheit ende des daeraen cleeft, daerop versekert te sijn, oft voldaan te worden, ende 't selve gedaen, magh vorts den schuldenaer doen daeghen, teneinde dat verclaert sal worden sijn arrest oft commer wel ende terecht gedaen te sijn, ende dat derhalven hetselve bie den gerichte sal worden gedecreteert oft bestedicht.

/251/

4.

Ende soeverre der schuldenaer op 't ² arrest teneinde van versekeringe gedaeght sijnde, ten dage dienende, voir recht niet en compt, oft aldaer commende, geine bestendige redenen van t'ontseggen oft verantwoorden vorts en brengt, soe wordt den arrestant sijne versochte versekeringe aangewesen, ende sijn hem alsdan de becommende goederen verplicht ende verbonden, van der uhre aff dat hie daerop den commer oft arrest heeft gedaen.

1. ASO 591 heeft "goederen".

2. Op 't: erratum editie 1620: op.

5.

Maer is den commer ende dagement daerop gevolcht, geschiet tot voldoeninge van de schult, soe wordt daerop vorts gedingt ende vervolch gedaen, 't sij dat den schuldenaer voir recht compt oft niet, als onder den titel van *Commer oft arrestrecht* is gesaght, ende als den arrestant daerop vonnis tot sijnen voirdeel vercrijcht, heeft insgelijcx sulcken recht, dat hem¹ die goederen sijn verplicht end veronderpant van den tijt aff van 't arrest.

6.

D'welck in den einen ende anderen val van sulcke cracht is, als den commer oft arrest is gedaen, voirdat jemandt is gefailleert oft gebroecken, oft voirdat hie is gestorven, achterlaetende ein becommert oft belast sterffhuys, als te weten daer meer schulds dan goets is om te betaelen, dat den arrestant oick sulcken recht van preferentie, oft voirdeel van betaelinghe heeft, voir andere geprivilegieerde crediteuren, aloft hem die gearresteerde goederen van den begin aen van d'arrest eigentlick ende naementlick verbonden waeren.

7.

Maer soe den commer oft arrest ierst is gedaen naer het breken van den schuldenaer, oft naerdar hie ein becommert sterffhuys heeft achtergelaeten, alsdan en heeft hie gein voirdere recht van voirdeel, dan voir de bloote personele creditueren, ende niet voir den geprivilegieerden, gelijk onder den titel van *Commerrecht ende preferentie* naerder is gesaght.

8.

Als veel persoenen om einige schult ofte rente hunne onderpanden verbinden, soe wordt dieselve verbintnisse verstaen, bie ein jeder gedaen te sijn van sijn aendeil, ende daeromme volstaet ein jeder die sijn onderpandt wilt bevrijen, mits betaelende oft lossende naer advenant, sonder dat hie vanwegen die voirdere schult, ofte rente gehalten is.

9.

Soe wanneer jenant tot versekeringe van sijne t'achterheit onderpandt van gereide goederen, ofte van actiën ende crediten

/252/ heeft, ende naermaels die schult daervoor die verbintnisse is gedaen, verandert in eine ander schult, 't waere van leeninge in ein ander leeninge, van wissel in anderen wissel, ofte van leeninge op wissel, oft van wissel op leninge, die wordt verstaen die nieuwe schult betrouwt te hebben, op sijne voirgaende versekerheit ende pandtschap.

10.

D'welck oick plaetse grijpt, al waer 't dat die voirgaende somme worden vermeerderd oft vermindert, ende dat daervan eine nieuwe obligatie oft handtschrift waere gegeven, niettegenstaende, dat in 't veranderen van de schult, ofte in 't geven van de nieuwe obligatie, handtschrift oft ander bescheidt, 't selve uuytdruckelick niet en is besproecken.

1. Hem: erratum editie 1620: hun.

11.

Maer als 't pandt is van erfgoederen, oft renten, loosbaere oft andere, ende dat die schuldt naermaels wordt verandert in ein ander schult, als voir, alsdan en solde der credituer dat pandt niet hebben verbonden, dan ter sommen van de ierste schult ende daeronder: Ten waere dat die ierste verbintnisse oick waere gedaen voer alle 't geene dat den schuldenaer vorts daerop gedaen oft verborgh solde hebben.

12.

Beheltlick nochtans, dat alsdan alsulcke verbintnisse haer niet en is streckende tot achterdeel van andere creditueren, dan tot der somme, die der credituer heeft verschoeten, oft gehalden was, noch meer te verstrecken ende te verschieten, aleer sie onder verbintnisse van deselve panden oick gelt hebben gedaen, ende niet tot de penningen die hie naermaels goetwillich solde hebben gedaen, om oick dem aengaende voir hun, weghen deselve verbintnisse recht van preferentie oft voirdeel te genieten.

13.

De verbintnisse van einige goederen en belet den eigenaer derselver niet de vruchten ende profijten daarvan commende te genieten: ten waere dat die oick uuytdruckelick mede waeren verbonden, oft dat den credituer neffens die¹ verbintnisse, 't pandt in handen waere gestelt, oft dat hie bie gebreke van betaelinghe, daerop bie arrest oft commerrecht begoust hadde sijn vervolgh te doen.

§ 2. *Stilswijgende panden*

1.

Leveraers die den² stoff tot einigen timmer oft bouwe hebben
/253/ gedaen, 't sij dat daer arbeit onder begrepen is, oft niet, wie insgelicx de werckluyden, als muerers, timmerluyden, leydeckers ende dergelijcke, worden verstaen pandtschappe te hebben aen 't geene daeraen sie den³ stoffe, werck, ofte arbeit hebben gedaen oft geleverd, ende moegen daeromme oick bie beset oft commerrecht daerop hun verhael nemen, als andere verpande creditueren.

2.

Is oick alsulcke pandtschappe van sulcke cracht, dat die leveraers ende werckluyden, oft hun recht ende actie hebbende, vanweghen den prijs van hunne geleverde stoffe ende arbeidsloon, voir alle andere creditueren, oick alder pandtschap hebbende, worden gestelt, soe wanneer die leveringe, werck ende arbeit is aengelaght tot noodich onderhalt ende vermaeckinghe van 't pandt.

3.

Maer oft dieselve stoffe, werck ende arbeit, alleene waere gedaen tot profijtelicke ende vermaeckelicke wercken van 't pandt, soe en solden die leveraers ende werckluyden daerop gein voirder pandtschap ende voirdeel van betalinghe hebben, dan voir soeveel 't selve duer alsulcke leveringhe ende werck weerdiger is geworden, ende bie vercoepinghe meer solde moegen gelden dan tevoirens.

1. Die: erratum editie 1620: te.

2. Den: erratum editie 1620: de.

3. Den: erratum editie 1620: die.

4.

Des moeten de leveraers ende werckcluyden om die voerschreven gerechticheit van pandtschap te genieten, tegens den eigenaer op 't pandt hun vervolch doen binnen de drie jaeren, naerdad die stoffe is geleverd, ende 't werck gedaen, ende terwijllen 't pandt noch in handen van den eigenaer is, Ende oft sie langer beiden, en solden daerop tot achterdeil van den coeper ende vercrijger van die, oft van de bepande credituers oft renthieren op 't pandt gein verhael hebben.

5.

Desgelicx hebben recht van pantschap die momboirs ofte besorgers van minderjaerige personen, ende andere bewindthebbers, die bie den gerichte sijn gestelt op de panden van hun onderwint, daeraen sie tot onderhalt, bewaeringe ende beternisse derselver einige penningen hebben betaelt oft verschoten.

6.

Item die tot het maecken van einige cleederen, juweelen, oft andere gereide goederen, einige stoffe hebben geleverd, oft tot het vueren ende ¹ 't bewaeren derselver, oft om die ten meisten oirbaer te brenghen, einigen arbeit oft cost gedaen, vercrijgen
/254/ daerduer oick recht van pandtschap op ende aen deselve goederen, ende werden daeromme daeraen oick voirgesteld, tot verhael van hunne t'achterheit, voir andere creditueren, soelange sie dieselve goederen noch onder hebben, oft tot hun bevel staen.

7.

Van gelijcken die einigh huys oft ander erffne verhuert, die becompt pantschappe op alle die goederen die bie den huerlinck in oft op 't voors. verhuerde huys oft erve gebrocht werden, soelangh als die op 't pandt oft in de macht van den huerlinck sijn, volgende 't geene dat hier van naerder is gesaght onder den titel van *Huere ende pacht*.

8.

Item facteurs ende alle andere beveilhebbbers, die einighe goederen in hunne handen oft macht hebben, toebehoerende hunne meisters, hebben aen deselve goederen recht van pandtschappe, voir 't geene sie aen hun ten achteren sijn, ende mogen daeromme oick voir alle andere creditueren daerop hun verhael hebben, al waer 't dat hunne meisters den prijs van deselve goederen noch schuldich waeren, gelijck onder den titel van *Beveel ende factuers* naerder is gesaght.

9.

'T recht van generale stilswijgende pandtschap, 't sije van de weesen oft momboirsgoederen, oft van de kinderen op de goederen van d'alder, die hun goederen in hun bewint hebben gehadt, oft van einige andere geprivilegeerde creditueren, en geeft gein recht van vervolgh tegens derde personen, die naemaels bie beswaerlicken titel tot de goederen gecommen sijn, oft dieselve gerichtlick aen hun verplicht hebben, uuytgesundert den prince op de onruerlicke goeden van sijn rentmeisters, volgende d' Euwich edict van den jaere seshienhondertelff.

10.

Oick en sijn alhier gein andere stilswijgende generale pantschappen gebruickelick oft bekendt, dan die bie dese lantrechten sijn vermeldt, Ende die bekendt sijn, en hebben

1. Het vueren ende: erratum editie 1620: 't maecken vuer.

anders gein cracht dan om op des schuldenaers goederen bie arreste ofte commerrecht te moegen vervolgh doen, ende daeraen te genieten recht van preferentie, voir andere creditueren, voir soeveel die alnoch onbelast ende onverhantplicht sijn in de macht van den schuldenaer, volgende 't geene onder den titel van *Preferentie* is gesaght.

11.

/255/ Die aen jemandt anders ten achteren is, ende van hem einige gereide goederen, schulden, actiën ende crediten in handen heeft, wordt geacht dieselve te hebben als pandt mit vruntschap gegeven, Ende magh daeromme voir alle andere creditueren daerop sijn verhael nemen tot betalinge van sijne t'achterheit.

12.

Des moet hie soe wanneer den schuldenaer onmachtich is geworden om sijne schulden te betaelen, ende dat d'andere creditueren oick hun verhael daerop solde willen nemen, mit geloeffwerdigen getuygen, oft anderssints doen blijcken van den tijdt van der overleveringe aen hem geschiedt, ende 't selve oick bie eide behalden, als sulcx versocht wordt.

§ 3. *Voirdeel onder die pandthebbers ende wie men die panden magh vercoepen.*

1.

In 't verschrijven, belasten oft verbinden van erff ofte gereide goederen, hebben die altste segel ende brieven oft bescheidt altijts voirdeel oft preferentie voir die jongeren, al waer 't oick dat d'ein van den anderen niet en vermaenden: voirbehalven nochtans, dat het verschrijven, belasten oft verbinden, behoerlickerwijse is gedaen, gelijk hiervoor onder den titel van *Opdrachten* is gesaght.

2.

Als jemandt einige onderpanden gerichtlick belast, mit verscheiden brieven, 't sij van renten oft schulden, ende dat die bekentenisse op einen tijt ende reyse, oft in einen aedem gedaen, ende bie den secretaris gelesen worden, soe sijn dieselve van einen alderdom, ende heeft in sulcken val der ein voir den anderen gein voirdeel.

3.

Maer als die bekentenissen¹ op einen dagh, oick voir dieselve oft andere schepenen, niet gelijkelick op ein reyse, ende in einen aedem geschiedt sijn, dan op verscheiden uhren oft tijdt, soe wordt die ierste bekentenisse gehalden voir die altste, ende oversulcx geniet het recht van preferentie.

4.

Als einen credituer einige panden mit vrundtschap in handen sijn gestelt, soe hie gein vonnisse oft volontaire condemnatie tot laste van sijnen schuldenaer, oft consent om die te vercoepen van denselven en heeft, en magh die panden uuyt sijne eigene autoriteit niet vercoepen, maer moet sijnen schuldenaer gerichtlick aensprecken ende vonnisse op hem erhalten, oft die panden arresteeren ende opwinnen, ende volgens gerichtlick op einen mercktdagh vercoepen.

1. Bekentenissen: erratum editie 1620: bekentenisse.

/256/ 5.

Maer soe wanneer der credituer bescheidt heeft oft consent van sijnen schuldenaer, 't sij gerichtlick oft onder sijn handt, om die panden sonder vonnisse, opwinnige, oft rechtsvoorderinge te moegen vercoepen, soe magh der credituer 't selve doen op einen mercktdagh, mit einen geswoeren uuytroeper oft gerichtsbode, ten hoichsten prijse ende 't meest daervoor biedende.

6.

Des moet der credituer, willende die panden alsoe vercoepen, sijnen schuldenaer die de panden toebehoiren, behoorlicke wete doen van de plaetse, dagh ende uure van alsulcke vercoepinge acht daegh tevoirens, soe hie tegenwordich in de stadt oft gerichtsbancke is woonende, oft soe niet, aen den scholtis ter plaetse daer hie woont.

7.

Ende oft der credituer van den schuldenaer bescheit hadde om die panden te moegen vercoepen uuyt der handt oft anderssints, naer sijn goetduncken ende beliefte, soe magh hie die vercoepinge doen in der bester manieren ende plaetse, ende duer diegeene die hie meindt den meesten penninck daervan te cunnen maecken, welcken meisten penninck daervan gecommen, hie des versocht sijnde, gehalden is onder eidt te verclaren.

8.

Niettemin als ein credituer ten tijde als sijnen schuldenaer is gebroecken, die panden noch onder heeft, alsdan is hie gehalden, niettegenstaende dat der schuldenaer hem voir dato van sijn brekinge alsulcken consent van vercoepinge hadde gegeven, als boven, dieselve panden te arresteren ende uuyt te winnen, soeverre hie gein vonnisse oft gewillige condemnatie tot laste des schuldenaers en heeft, ende die voirts bie openbaere uuytroepinghe gerichtlick doen vercoepen, ende heeft hie vonnisse van tevoorens gehadt, magh 't selve oick tewerckstellen.

9.

Ein jeder is gehalden sijne principale panden ierst te vervolgen ende te veruuyteren aleer hie op de bie- oft behulppanden ofte borge magh commen, Ende in welcker maeten, ende in wat manieren men sijn vervolch op sijn pandt magh ende behoort te doen, wordt gesaght onder de titelen van *Renten ende van arrest der goederen ende vervolgh derselver*.

10.

Dem¹ tot versekeringhe van einige schult oft t'achterheit ruerlicke goederen oft panden sijn verbonden, ende te handen gestelt, ende naermaels aen den schuldenaer andere partijen

/257/ borcht oft betrouwt, die heeft niet alleen recht van pandtschap vanwegen d'ierste scholt, maer heeft oick recht van retentie ende preferentie aen dieselve panden, voir de naer geborghde schulden, sonder dat hie gehalden is daervan te scheiden: tensije dat hie soewel van d'ain als d'ander is voldaan, al en sijn hem die voir de naegevolghde schult niet uuytdruckelick verbonden.

1. Dem: erratum editie 1620: die.

11.

D'welck plaetse grijpt, niet alleen ten opsien van den schuldenaer selff, maer oick van sijne creditueren, die daerop solden meinen hun verhael te nemen, 't sij dat die alleen hebben verbintenisse aen die persoon¹ des schuldenaers, oft dat hie hun oick verbonden heeft die goederen die den iersten credituer in handen heeft: tensije dat dergeene die alsulcke tweede verbintenisse heeft, daarvan aen den iersten credituer die wete doet, voir ende aleer hie aen den schuldenaer voirden verstreck van credit ofte penningen doet oft iet betrouwt.

12.

Maer sijn de panden die den iersten credituer verbonden sijn, erffelicke goederen ofte renten, soe solde den tweeden credituer die gerichtelicke verbintenisse van 't pandt heeft, daerop sijn verhael moegen nemen, voir den iersten, ten respecte van de partijen die hie verschoeten, verstreckt ofte geborght solde mogen hebben, sonder dat deshalven d'ierste credituer tegens den tweden enig recht van retentie oft preferentie solde hebben, al en waere hem van sijn gerichtlicke verbintenisse gein weete gedaen.

§ 4. *Pandtgoeden.*

1.

Die gelt opnemt, magh daervoor sijn erffschap in rechtelicke pandtschap geven, met bewillinge² dat der uitreicker des gelts 't pandt onberekent gebruicken sal, in plaetse van rente, totdat hie 't gelt wedergeven sal, ende bestaet alsulcke contract, soe nae rechte, als lantsgebruick, aloff 't pandt in handen gestelt waere, om bie den verstrecker des gelts, op sijn gevaer d'onsekere vruchten te genieten, in plaetse van rente.

2.

D'welck oick plaetse grijpt, niettegenstaende dat die vruchten der goederen sich hoeger solden moegen bedraegen, als die gebuerlicke rente van de pandtpenningen³: Beheltelick dat het meerder incommen dan van rente, bie voirgaende verpachtinge, oft anderssints, niet seker en sije, oft dat 't selve duergaens niet en comme boven acht ten honderde.

3.

Ende oft d'een oft d'ander daarvan gebuerde oft gebuert

/258/ waere, soe solde der pandthebber voirtaen gehalden sijn hem te laeten genuegen met profijt van 't pandt rentsgewijse, oftewel die pandtschap, ten versuecke des eygenaers, te laeten bekeeren in een loesbaer rente tegens den penninck seshien.

4.

Welcke rente oft niet behoirlick t'sijnder tijdt betaelt en worde, soe magh der rentier 't pandt daervoor uuytwinnen, ende bie executie doen vercoepen, oft oick anderssints rechtelick sijne schuldenaer vervolgen, om van sijnen⁴ hoofdsomme ende verloepen

1. Die persoon: erratum editie 1620: den personen.

2. Bewillinge: erratum editie 1620: bewillongh.

3. Pandtpenningen: erratum editie 1620: penningen.

4. Sijnen: erratum editie 1620: sijne.

betaelt te worden, ende niet langer met einen ongelooftbaeren schuldenaer te doen te hebben.

5.

Der eigenaer van ein verpandt goet, is altijt geoorloeft zijn pandt te loessen, ende tot dien einde ofte anderssints 't selve te vercoepen, oft van anderen daerop penningen te nemen: Beheltlick dat 't selve sie sonder naedeil van de betaeling van de voirgaende verpande penningen, sonder dat hem bie einigh bespreeck oft voirwaerden daerin beletsel gedaen oft maete gestelt can worden.

6.

Die einigh goet in pantschap nempt, en magh niet bespreken dat der verpander binnen sekeren tijdt zijn pandt sal moeten loessen, ende vele min dat hie bie gebreke van dien, voir die pantpenningen het verpant goet sal moegen blijven behalden, ende oft d' ein oft d' ander metderdaet waere besproecken, alsulcke bespreeck is crachteloos ende van onweerden.

7.

Dan als men jemandt naectelick einigh gelt leent, op versekeringe van einige goederen, soe magh men wel bespreken dat 't selve op sekeren tijde wederom gegeven sal worden, oft dat men bie gebreke van dien, het verbonden goet sal moegen tot sulcken prijs halden, bie maniere van coep, als sie dat eens sullen connen worden, oft soe niet, als persoonen hun des verstaende 't selve sullen priseren oft werdieren¹.

8.

Als aen jemandt ten opsien van zijn gedaene oft verschoten penningen einige erffschap ingegeven wordt tot zijn gebruick, maer sonder bespreeck van onberekent gebruick, alsdan wordt verstaen 't selve geschiedt te zijn op den last, dat der pandthebber schuldich sal zijn, van alle vruchten, opcompsten ende profijten van 't pandt, rekeninge, bewijs ende reliqua te doen, ende dat 't geene dat die meer als de gebuerlicke rente bedraeghen sal, op de hoofdsomme van jaer tot jaer gecort worden.

1. Werdieren: erratum editie 1620: weerden.

/259/

Achtsten titul

Van borghtochten

§ 1. *Bewillighde borghtochte*

1.

Ein jeder magh hem voir ein ander verbinden ende borgh worden, die 't selve niet en is verboeden, al waer 't oick dat diegeene daervoir hie borge blijft, onbequaem waere om scholt te maken, ende hem daervoor vastelick te verbinden, als sijn, gehylickde vrouwen, mindere van jaeren, duerslegers, ende dergelijcke.

2.

Maer diegeene die voir gehylickde vrouwen, minderjaerige, ende dergelijcke onbequame personen borghe blijven, en hebben derwegens tegens hun gein verhael: ten waere dat bleke, dat die scholt daervoir die borghtochte is gedaen, waer bekeert tot hunnen profijte.

3.

Als jemandt borge is gebleven voir eines anders schult, die magh daervoir met recht aengesproecken worden: beheltelick dat den verborghden schuldenaer ende sijne goederen t' sijnen versuecke ierst worden gepandt, ende geuuytert: ten waere dat daerop gein verhael en waere, oft dat den schuldenaer op andere plaetse woonde, ende alhier ter plaetse gein goederen en hadde, daerop men sijn verhael solde moegen nemen.

4.

Als ein borge hem behelpen wilt mit die exceptie van ierst te moeten aensprecken ende panden den principaelen schuldenaer oft sijne goederen, moet hetselve doen voir die *litis contestatie* oft rechtvestinge, ende oft hij 't selve niet en dede, sal hem naermaels daermede niet moegen behelpen, maer voir de schult blijven verantwoord, ende instaan, aloft hieselver principael schuldenaer waer.

5.

Die borge gebleven is voor einige schuldt als principael, oft als voir sijn eigen schult, die magh oick daervoir aengesproecken, verdampt ende gepandt worden, soe in sijne persoene als goederen, sonder dat hie hem can ontschuldigen onder 't dexsel,

/260/

dat den verborghden schuldenaer daervoir niet ierst aengesproecken ofte gepandt en solde sijn geweest.

6.

D'welck oick plaetse grijpt, al waer 't soe, dat die borghtochte luyde, oft belofte inhiele, van te blijven borge als principael, bie gebreke van betaelinghe: voirbeheltlick, dat men alsdan moet doen blijcken, dat die verborghde schuldenaer tot betaelinghe aengesocht is geweest.

7.

Item soe wanneer die schult is gemaect op dagh, ende dat jemandt anders heeft beloofd dieselve te betaelen, soeverre den iersten schuldenaer sijnen dagh van betaelinghe niet en hiele, soe magh alsulcken beloever, naer den verloop van den daege daervoir oick aenge-

sproecken werden: voirbeheltlick dattet bleecke, dat den schuldenaer ierst tot betaelinghe aengesocht is geweest, als voir.

8.

Als meer personen geloeven sekere somme te betalen, elck ein voir al, oft als principael, oft samptlick, ende elck in 't besonder, oft oick in sulcker manieren borge blijven, soe moegen sie dem volgende aengesproecken worden, elck ein voir al, sonder verdeilinghe, oick niettegenstaende, dat sie anderssints van 't beneficie oft behulp van divisie oft verdeilinghe niet en hebben vertegen.

9.

Niettemin alss er dagh van betaelinghe wordt gegeven, oft dat den dagh die ierst gestelt is naermaels wordt verlenght, den dagh ende verlenginge magh de borge oick genieten, al waer 't dat hie als principael, oft anderssints in 't besonder oft als ein voir al, hem voir de schult hadde verbonden.

10.

Ende als ein borge die als principael oft anders is verbonden, deshalven wordt aengesproecken, soe magh hie dengeenen daervoir hie borge is geworden, gerichtlick aansuecken, om hem 't selve aff te draegen, d'welck den principael schuldenaer alsdan oick gehalden te doen is.

11.

Ende soe den schuldenaer sulcx niet en doet, ende den borge bie mangel dessen¹ in de scholt wordt verdampt, soe magh den borge uuyt crachte van den vonnisse tegens hem gegaen, sijn verhael nemen ende hebben op den schuldenaer², soewel voir het principael, als costen, schaeden ende interesten, sonder andere rechtspleginge³ daerom behooren te doen.

[12.]

Als twee ofte drie personen, t'samptelick borge sijn bleven

/261/ voir einige schuldt als principael, oft ein voir al, oft elck in 't besunder ende t'saemenderhandt, ende dat ein van hun heeft moeten betaelen, die heeft sijn verhael op sijne mitborghen voir hun gedeelte, sonder dat van noode is te hebben einige opdracht ofte cessie van den credituer.

13.

Ende soe einige van den borgen niet machtich en waeren om te betalen, solde het gebreck bie hun semptelick ende gelijcklick gedraegen moeten werden, aloft daer niet meer borgen en waeren, die machtich genouch sijn om te betalen: beheltelick hun verhael tegens den onmachtigen, als hie wederom einich middel becommen heeft.

14.

Die borghe die aengesproecken wordt om te lichtelicker sijn verhael te hebben, magh die andere mitborgen gerichtlick doen aansuecken, om die saecke te helpen verantwoord, oft hun deel te betalen, ende soe sie 't selve niet en doen, heeft tegens hun sijn verhael uuyt crachte van den vonnisse tegens hem gegeven, aloft sie selver mede waeren verdampt.

1. Dessen: erratum editie 1620: deses.

2. Hebben op den schuldenaer: erratum editie 1620: hebben

3. Rechtspleginge: erratum editie 1620: rechtspleginghe.

§ 2. *Gerichtelicke ende nootelicke borghtochten.*

1.

Als jemandt in einige saecke voir einen¹ gedaeghden ofte verweerder wilt interveni-
eren, oft die saecke aennemen om deselve uuyt den proces te halden, die moet als partije
dat versueckt, oft daerop staet, voir al borge stellen van ten rechte te staen, ende 't
gewijsde te voldoen, ende anderssints en magh hie tot de interventie niet ontfangen
worden.

2.

Die bie ein rouwe actie aengesproecken wordt, en is niet gehalden cautie ofte sekerheit
te stellen van ten rechte te staen, ende 't gewijsde te voldoen: tensij dat sijne antwoordt
gehoort ofte gesien, uuyt die gelegentheit van de saecke bevonden worde sulcx te be-
hooren.

3.

Soe wanneer jemant verdampt is tot handtvuldinge, ende gein middel en heeft om mit
gereit gelt te voldoen, oft anderssints den eisscher tevreden te stellen, ende daeromme
lijden moet dat sijne goederen bie executie vercocht worden, die magh van den eisscher
sekerheit oft borge versuecken van 't geëxecuteerde wederom in staet te stellen, oft hem
derwegen in alles schadeloes te halden, insoeverre bie decisie ofte oordeel van de sake
ten principael bevonden worde sulcx te behooren.

/262/ 4.

Des moet den verdampde, die de cautie oft sekerheit begeert, onder eydt, des versocht
sijnde, verclaren, van meininge te sijn de sake ten principalen te hernemen ende te
vervolghen, ende 't selve gedaen sijnde, ende niet anders, is den eisscher gehalden
alsulcke versekerheit te stellen.

5.

Die hem, volgende den vonnisse van handtvuldinghe, als borge gestelt heeft, en is uuyt
crachte sijner borghtochte niet voirder gehalden, dan voor de genamptiseerde penningen,
ende niet voor de costen schaden ende interesten: ten waere die borgtochte 't selve oick
uuytdruckelick medebrochte.

6.

Als die borghtochte oft versekeringe voir de hantvuldinge gestelt is, d'welck geschieden
moet aleer d'executie wordt vergunt, moet den verdampden die penningen tellen in
handen van partije, sonder dat hie volstaet mits die leggende onder 't gericht.

7.

Gerichtelicke borghtochte, 't sij voor 't gewijsde, handtvuldinghe, oft andere dergelijcke
saken hiervoor vermeldt, en moegen niet bekendt werden voir den gerichtsschrijver allein,
maer mit voir schepenen, die de borghtochten² oick niet en moegen aennemen: tensij
dat partije tegenwordich ofte immers daertoe gedaeght is.

1. Einen: erratum editie 1620: ein.

2. Borghtochten: erratum editie 1620: borgh.

8.

Alle personen die gehalden sijn borghe te stellen, volstaen mits verbindende hunne erffgoederen genouchsaem sijnde boven alle lasten voir die sake ofte schult, ende gerichtskosten, daervoir men borge moet stellen, des moeten sie sulcx gerichtlick doen, ende dat doende verclaeren onder eidt de lasten, (des versoght sijnde) die op alsulcken erven staen, ende die segel ende brieff oft bescheidt van deselve goederen te verthoenen.

9.

Van gelijcke volstaen diegeene die gehalden sijn borghe te stellen, 't sij van ten rechte te staen, ende 't gewijsde te voldoen, oft wegen einige schulden, mits gerichtlick stellende tot borge einen genouchsaemen persoon tot de borghtochte.

10.

Einen borge wordt gehalden voir genouchsaem, soe wanneer hie onder 't gericht daer 't proces is, sijne vaste wooninge end huis halt, end aldaer¹ coepmanschap oft ander gereide goederen oft actiën heeft, ende anderssints tot goeden geloeve, name ende fame staet, end bie geloeffweerdige personen, sijner kennisse hebbende, onder eidt wort verclaert, dat sie hem machtich genouch halden, ende gelooff solden geven tot alsulcken borghtochte.

/263/ 11.

D'welck oick plaetse heeft, al is 't dat alsulcke personen die men voir borge wilt stellen, onder het gerichte (wie voirs.) geine renten oft erffgoederen en besitten: ten ware dat die saecke streckten tot onsterffelicke versekerheit, oft dat het gericht naer gelegentheit van de saecke bevindt anders te behoeren.

12.

Ingevalle die persoon die borge stellen moet van ten rechte te staen ende 't gewijsde te voldoen, verclaerde onder eidt, sijne uuyterste neersticheit gedaen te hebben om einen borge te vinden, ende niemandt gevonden te hebben, den hie daertoe hadde cunnen bewilligen, noch erffgoederen te hebben, die hie daervoir solde cunnen verbinden, soe volstaet hie mit juratoire cautie, naer gelegentheit der saecken, ende ten goetduncken des gericht.

13.

Al is 't dat ein verweerder, 't sij gevanghen, gearresteerde oft andere, voir ofte naer de aanspraecke geloeft doet, oft borghe stelt van ten rechte te staen, ende 't gewijsde te voldoen, blijft desniettemin onvermindert in alle sijne exceptiën, soewel tegens het dagement, arrest oft aantastinge, als tegens d'incompetentie van den richter.

14.

Ein borghe van te rechte te staen, ende 't gewijsde te voldoen, magh sonder voirgaende pandinge van den verborghden schuldenaer, uuyt crachte van vonnisse tegens denselven schuldenaer gewesen, vervolgt ende gepandt werden, al waer 't oick soe, dat alsulcken borge den credituer gereide ende ongereide goederen bewese oft thoonde, den verdampden schuldenaer toebehoerende, onder 't bedwanck van den gerichte daer 't vonnis gewesen is.

1. Aldaer: erratum editie 1620: aldar.

§ 3. *Ontlastinge van borghtochten.*

1.

Die hem heeft gestelt borge van ten rechte te staen ende 't gewijsde te voldoen, en wordt niet verstaen van sijne borghtochte ontslagen te sijn, al is 't dat die bie die wederpartie wordt bekroent¹, als niet machtich genouch om te voldoen, oft dat oick bie vonnis gewesen werdt, dat den verweerder mit sulcke borghe niet en solde volstaen, oft dat partie om die questie op de vermoegentheit oft onvermoegentheit van sijne borghe te schouwen, einen anderen borghe gestelt hadde: tensij dat die ierste borghe bie partie oft² den gerichte claerlick wordt ontslagen.

/264/ 2.

Maer als diegeene die hem tot borghe heeft gestelt, sijne borghtochte wederroept, aleer die is aengenomen, oft dat hie in 't stellen van de borghtochte oepentlick verclaert, dat hie niet en verstaet borghe te blijven: tensij dat sijne borghtocht voir volcommen versekerheit wordt aenveerd, alsdan is die borghe bie gebreke van aenneminghe van sijne borghtochte aenstondt ontslaeghen.

3.

Item die hem aen ein ander borge heeft gestelt, van jemanden ten rechte te brengen, soe dickwils als 't versocht wordt, ofte gelijck men seght, *toties quoties*, die is ontslaegen naedat hie die persoene eins in tegenwoordicheit van partije oft sijnen procuruer voir recht heeft gebracht, ende aldaer geprotesteert van sijne neersticheit.

4.

Item als jemandt borge is gebleven van te rechte te staen, ende 't gewijsde te voldoen, oft oick alleinlick van jemanden ten rechte te stellen, oft voir recht te brengen, oft voir het lichten van einige penningen, die jemant bie provisie sijn aangewesen, dieselve wordt van sijne borghtochte ontslaghen, soe wanneer datter binnen 's jaers geinen rechtsdagh in der sake en is gehalden, ende dat die alsoe is overjaert.

5.

Die hem borghe heeft gestelt van 't gewijsde te voldoen, en wordt van sijne borghtochte niet ontslagen, al is 't dat van den vonnisse van den gerichte wordt beroep gedaen, oft revisie versocht, maer blijft in den naervolgenden gerichte van beroep ofte revisie oick verbonden, voir soeveel 't vonnis van de ierste instantie oft gericht naermaels wordt bestedicht.

6.

Maer soe wanneer bie den vonnisse van den naervolgenden gerichte, anders oft wijders wordt gewesen dan bie den iersten vonnisse is gedaen, daerinne en is die borge van den iersten gerichte niet gehalden: ten waere dat hie hem uuytdruckelick hadde verbonden voir 't geene soe in den iersten als andere naervolgende gerichten solde worden gewesen.

7.

Alle borge wordt toegelaeten wanneer der schuldenaer langen tijt aen de betalinge der scholt suymich is, oft dat het gedingh, daervoir hie borge is gebleven, wan 't gewijsde

1. Bekroent: erratum editie 1620: wederlaght.

2. Oft: erratum editie 1620: op.

langen tijt blijft dueren, ofte dat hie sijne goederen onnuttelicken verbruickt, den schuldenaer oft verweerder van de sake mit recht te bedwingen, dat hie hem van sijne borgschap ontlaste, ofte

/265/ hem voir de beschaedicheit, die hie solde moegen lijden, genouchsaeme versekerheit stellen.

8.

Soe wanneer den credituer einigh contract mit den verborghden schuldenaer aengaet, die ierste schuldt veranderende, vermeerderende ofte verminderende, oft dat hie van hem eine nieuwe obligatie oft handschrift neemt, sonder den borge daertoe te roepen, ende sijn consent daertoe te hebben, alsdan is de borghe aen denselven credituer niet meer gehalden, noch en magh vanwegen sijne borghtochte meer aengesproecken werden.

9.

Maer oft den credituer den schuldenaer alleenlick den tijdt van betalinge hadde verlengt, sonder vernieuwinghe oft veranderinghe van de ierste obligatie oft schult, daermit en solde den borghe niet ontslaghen wesen van de borghtochte: Ten waere den schuldenaer, duerende den verlenghden tijdt, quaem te breken, oft anderssints onmachtich woirde om ¹ te betaelen.

10.

Item als ein borghe naer het vervallen van de schuldt, den credituer mit twee naebueren, oft oick gerichtelick doet aenseggen, dat hie sijne betalinge op sijnen schuldenaer wilt vervolgen, ende dat hie drie maenden daerinne gebreckelick is gevallen, soe en heeft hie gein verhael op sijnen borghe, al is 't dat daernaer den schuldenaer compt te breken, ofte onmachtich wordt om te betaelen.

1. Woirde om: erratum editie 1620: worde.

Negensten titul

Van betaelinghe, bewijesinghe ende compensatie ofte vergeldinghe

1.
Alle obligatiën, wisselbrieven, ende andere schulden, 't sij van coepmanschap oft anderssints, staende te betaelen in ponden, guldens, dalers, schillingen, stuyvers ende dergelijke gemeine munten, moegen soe, aengaende die heuftsomme, als verloepen betaelt, ende voldaan werden mit ganckbaren gelde.
- /266/ 2.
D'welck is het pondt voir pondt, gulden voir gulden, dalers voir dalers, het pondt tot ses gulden, den daler tot dertich stuivers, den gulden tot twintich stuivers, ende andere munte naer advenant loopents gelts, ter plaetse daer gehandelt, ofte die betaelinghe te doen besproecken is, oick niettegenstaende dat die munte ondertusschen is verhoicht ofte verleght.
3.
Magh oick 't selve geschieden, al waer 't dat ¹ sekere sorten van gelt, oft silvere munten waeren vermeldt, Soeverre der prijs van alsuleke munte is begroot ofte geweerdeert op schillingen, stuivers ende dergelijke cleine munte.
4.
Maer alss er besproecken, ende beloeft is einige scholt te betaelen mit sekere speciën van gelde, sonder die weerde oft prijs daarvan uuyt te drucken, alsdan en magh men die niet betaelen, dan mit dieselve speciën, oft d'oprechte weerde daervoor van den tijt van de betaelinghe in anderen gelde.
5.
Al is 't dat ein obligatie medebrenghet sekeren dagh op denwelcken die betalinghe moet gedaen worden, Soe en magh doch daerom der credituer geine jaerlicxe rente, oft interesse voirderen, uuyt oirsaecke, dat die betalinghe op den aenbestimpten dagh niet en is geschiedt.
6.
Dan magh allein behoirlick interest eisschen ende voirderen van den dagh aff, dat hie sijnen schuldenaer heeft doen dagen, oft dat hie ² behoirlick daarvan heeft geprotesteert, volgende 't gene hiervoor is gesaght onder den titel van *Coep ende coepmanschap*.
7.
Als jemant last ³ ofte volmacht heeft eins anders schulden oft renten t'ontfangen, ende dat hie bie sijne quictantie bekent voldaan te sijn, oft einige somme ontfangen ⁴ te hebben, alsulcke bekentenisse is van sulcker weerden, tot ontlastinge des schuldenaers,

1. ASO 591 heeft "datter".

2. Hie: erratum editie 1620: die.

3. last: erratum editie 1620: laste.

4. Ontfangen: eerratum editie 1620: t'ontfangen

aloft der credituer selver¹ die gedaen hadde sonder dat den schuldenaer² van noode is die betaelinghe anders te bewijsen.

8.

Quictantiën van ontfanck van wie groote sommen die oick moghten wesen, sijn van weerden, ende maken volcommene geloeve, als die sijn geschreven ende geteickent bie den credituer, oft sijnen volmachtigen tot den ontfanck, al en sijn die bie gein ander getuigen mede onderteickent, soe oick hierbevoiren van obligatiën, oft hantschriften inhaldende bekentnisse van einigen handel oft schult is gesaght onder den titel van *Schepenbrieven*.

/267/ 9.

Niemandt en is gehalden van sijnen schuldenaer in betaelinghe te nemen einige gereide oft ongereide goederen, al waer 't oick dat die bie luyden, hun des verstaende, gewerdeert waeren. Maer wil der³ schuldenaer sich daarmede ontlasten, moet daerover mit den credituer des eins werden, oftewel sijne goederen vercoepen, oft toelaeten dat die bie den heere vercocht, ende mit den prijs sijne schuldt betaelt werde.

10.

Van gelijcken en is niemant gehalden in betaelinghe te nemen einige schuldt oft obligatie bie assignatie oft bewijsinge op ein ander, ende oft jemandt die hadde aengenoemen, soe blijft nochtans der schuldenaer verbonden, totdat der credituer mitderdaet is betaelt, oft anderssints van sijne schuldt tevreden gestelt, mits dat assignatie oft bewijsinge op ein ander geine betaelinghe en is, maer allein dient tot versekeringe van den credituer.

11.

Niettemin soe der credituer den geassigneerden, ofte bewesenen schuldenaer dagh van betaelinghe hadde gegeven, oft dat hie merckelicken tijdt hadde gelaten ofte versuimpt 't gebreck van betalinghe den schuldenaer aen te geven, ende dat daertusschen der bewesenen schuldenaer onvermoegen waere geworden om te betaelen, alsdan solde die overwiesinge voir betalinghe strecken.

12.

Merckelicken tijdt wordt verstaen, als der overwesenen credituer drie maenden naer den verschienen dagh⁴, oft assignatie, om sijne betalinghe heeft naegeaen, ende teneinde van denselven tijdt den schuldenaer niet en heeft gewaerschouwt van de niet betalinghe: Ten waere dan dat opentlick waere besproecken, dat hie derhalven niet en solde gehalden sijn.

13.

Als jemandt bie sijnen schuldenaer op einen anderen wordt bewesen, om bie hem betaelt te werden, ende alsoe van handt tot handen, voirts tot vier ofte vijff personen, ende meer, die de overwiesinge al aennemen, insoeverre hie bie den lesten niet en wordt betaelt, heeft tot sijne voldoeninge verbonden alle diegeene daerop hie bewesen is.

1. Selver: erratum editie 1620: derselver.

2. Schuldenaer: erratum editie 1620: schuldenaer die.

3. Wil der erratum editie 1620: willen den; ASO 591 heeft "willende".

4. ASO 591 heeft "verschijndach".

[1]4.

Als jemandt sijnen credituer wijst ein ander¹ persoon, die hem belooft te betaelen, 't sij hie schuldigh is, ofte niet, ende dat der credituer verclaert mit denselven persoon in sijne plaetse tevreden te sijn, alsdan wordt den iersten schuldenaer van de schuld ont-slaeghen, ende heeft, ende behalt voirtaen den cre-

/268/ dituer sijne actie allein tegens dengeenen die de scholt op hem heeft genoemen.

15.

Soe wanneer jemandt bie sijnen credituer bewesen is aen einen anderen betaeling te doen, ende dat hie denselven sijn woordt heeft gegeven, oft hem belooft te betaelen, Soe en is hie niet gehalden noch en magh einigh ander bewijs ofte oick arrest aennemen, aloft die schult den iersten credituer alnoch toebehoorde: ten waere mit wille, ende consent van dengeenen die ierst op hem bewesen is.

16.

Men magh schult mit schult bie compensatie, ofte stellinge, opheffinge, ende vergelijkinge van schult tegens schult voldoen, maer 't selve en wordt niet verstaen van selffs te geschieden, maer daertoe is van noode, dat die de compensatie oft opheffinge van schuld tegens schuld wilt genieten, die mitderdaet tewerckstelle, verclaerende schuld tegens schuld te stellen, oft te compenseren d'een tegens d'andere, 't sij in recht oft daerbuyten.

17.

Soe wanneer nochtans jemant credituer waere van einen persoon die naermaels onvermoegen waere geworden, ende dat hie aen denselven persoon oick schuldich waere, alsulcke schult wordt doir d'onvermoegentheit verstaen *ipso jure*, ofte mitderdaet gecompenseert ende voldaan te sijn, sonder dat daertoe einige voirgaende verclaeringe van compensatie van doen is, ofte dat hie gehalden is mit die andere creditueren in concurrentie ofte verdeilinge te treden.

18.

Ende al waer 't saecke dat noch die schult, noch die wederschult, oft ein van deselve ten daege van de onvermoegentheit vervallen en waere, soe heeft nochtans die compensatie alsdan plaetse niet min ofte meer, dan oft die waeren vervallen.

19.

Doch soe wanneer jemandt naer dato van het breken van dengeenen die hie schuldich is, ierst sijn credituer is geworden, als ingecocht, oft aen sich gewonnen hebbende desselffs obligatie, oft anderssints, dieselve en magh alsulcke schuld niet compenseren, oft vergelijcken, maer moet betaelen, ende mit die andere creditueren tot gemeine verdeilinge comen.

20.

Als ein schuld wordt vermeerderd, vermindert, ofte verandert, ende dat daeraeff wordt gemaect nieuwe obligatie, soe wordt verstaen, dat d'ierste obligatie ende schult is doot, ende te-

1. Ein ander: erratum editie 1620: einen anderen.

/269/ nieten gedaen, ende dat oversulcx noch tegens de bekenners, noch hunnen borge derwegen gein actie meer in wesen is, gelijk hierboven is gesaght onder den titel van *Borgh-tochte*.

21.

Maer dem niettegenstaende, soe den credituer einige panden in handen heeft, die hem tot versekeringhe van sijne ierste schult verbonden waeren, die sijn ende blijven hem verbonden voir alsulcke nieuwe obligatie, oft verlijdinge van schult, bie *tacite* oft stilswijgende wil ende meininghe van d'ein ende d'ander, volgende 't geene hierboven is gesaght onder den titel van *Panden*.

22.

D'exceptiën die den genoemden credituer solden moegen tegengaen, als van betalinge, compensatie, transactie, ofte andere, en hebben gein plaetse tegens einen derden, die als bringer 's brieffs, den schuldenaer ofte sijne erffgenaemen aenspreekt: ten waere dat der schuldenaer hem daarmede tegens den credituer voir de overgevinge van de obligatie in rechte hadde beholpen.

23.

Oick al en hadde der schuldenaer 't selve in rechte niet gedaen, soe solde hie nochtans hem daarmede tegens den bringer des brieffs moegen behelpen, als hie konde doen blijcken dat hie voir dato van de wete aen hem gedaen, van 't overnemen van de obligatie die scholt aen den voirgaenden credituer hadde betaelt, oft dat hie hemselves bie compensatie oft anderssints daeraff hadde ontlast.

24.

Insgelijcken soe wanneer jemandt als transport hebbende van eine actie, ofte obligatie, inhoudende de clause, bringer 's brieffs, daeruuyt in sijnen eigen naem, ende tot sijn eigen behoefte compt eischen, die en is niet gehalden toe te laeten einige exceptie van betaelinghe, compensatie ofte andere dergelijcke: ten waere dat die gedaen oft tewerckgestelt waeren voir dato van de wete van den transport, als voir.

25.

Veel min magh alsulcker overnemer van de obligatie, 't sij bie transport oft overleveringe derselver bie reconventie aengesproecken werden voir 't geene den originelen credituer den bekenner van de obligatie schuldich solde moegen sijn: ten waere dat alsulcke overneminghe ter quaeder trouwen waere gedaen, om daarmede den bekenner van de obligatie sijn tegenverhael t'ondergaen ende te benemen.

/270/

Teenste titul

Van brieven van respijt oft uuytstel van betalinge

1.

In desen Quartier en magh niemant genieten einigen merckelicken tijt van respijt, oft uuytstel van betalinge: tensij dat hie dartoec vercregen heeft behoorlicke brieven, oft acte¹ van den prince van den lande, onder den segel van Gelderland, ende dat het meeste deel van den creditueren 't selve redelick vinden, ende daerinne bewilligen, ende dat oversulcx 't selve bie vonnisse wordt bestedicht.

2.

Tot welcken einde worden den schuldenaer voir het verleenen van de brieven van respijt, ofte uuytstel van betaelinghe, vergunt brieven van inductie ofte verwillinge, aen die van den gerichte, daeronder hie geseten is, teneinde dat sie voir hun ontbieden alle desselfs creditueren, om te aenhoeren die redenen van sijn versueck, ende hun daertoe bringen ende verwilligen, is 't doenlick, ende soe niet, hun advis oft goetduncken daerop overschrijven², om vorts daerop gedaen te worden des men sal bevinden te behoeren.

3.

Op welcke brieven alsdan voir den gerichte gedaeght worden alle die creditueren des schuldenaers, dewelcker aldaer gehalden is, als hie daertoe wordt versocht, sijn middelen ende handel te veroepenbaeren, ende te kennen te geven, ende die registers ende pampieren daarvan ten voorschijn te brengen, mit verclaeringe onder eidt, dat hie anders gein middelen noch rekenboecken, registers, oft pampieren en heeft, noch en weit, noch ter quaeder trouwen van hem heeft gedaen, dan hie heeft verclaert.

4.

Ende opdat men magh weeten wie op deselve brieven sijn gedaeght ende gehoord oft niet, ende tegens wien oversulcx der schuldenaer 't voirgaende behulp van rechte solde moegen ge-

/271/ nieten oft niet, soe is het gericht schuldich daarvan aenteeckeninge te halden, tot eins jegelicx bericht ende behulp.

5.

Op de brieven van inductie oft van verwillinge van de creditueren en magh gein schriftelick gedingh ofte proces gemaect worden, maer moet het gericht partiën mundelingh verhoeren, ende op 't geene sij ten beyden sijden verstaen, hun advis oft goetduncken overschrijven, oft die brieven van respijt oft uuytstel behooren verleent te worden oft niet.

6.

Die brieven van respijt wilt vercrijgen, moet doen blijcken, bie genouchsaeme attestatie oft kondtschap, van schaden ende verlies bie hem geleden, ende dat die is toegecommen

1. Acte: erratum editie 1620: actie.

2. Overschrijven: erratum editie 1620: verschrijven.

sonder sijn schuldt, oft oirsaecke daertoe gegeven te hebben: tensij dat partije sulcx bekendt.

7.

Als die brieven van respijt oft uuytstel sijn verleent, moet der vercrijger derselver binnen ein maendt daernaer doen daeghen alle sijne creditueren voir recht, ende aldaer sijne brieven thoonen, borgh stellen oft andere versekeringhe geven, dat sijn creditueren naer den vergunden tijt sullen voldaan werden, oft anderssints ende bie gebreke van sulcx, sijn deselve brieven machteloes ende van onweerden.

8.

Als die bescheiden van borghtocht ofte versekeringe voir recht sijn gestelt ofte gebracht, soe moegen die creditueren die wederleggen, ende insoeverre swaericheit valt op die vermoegentheit ende onvermoegentheit van de borgen, oft versekeringe, wordt der vercrijger van de brieven gegeven uuytstel van ein maendt oft min, om die macht ende vermoegentheit derselver te bewijsen, oft anderssints daarvan versteken te sijn.

9.

Ende insoeverre die creditueren ter contrariën wilden doen blijcken van de onvermoegentheit van de borgen oft versekeringe, Soe wordt hun tot sulcken einde oick gegeven uuytstel van einen maendt oft minder, om daarvan te doen blijcken, oft dat anderssints die borghen gehalden sullen werden voir machtich genouch, ende 't selve bewijs gedaen sijnde, wordt daerop soe corten recht gedaen als 't einichsints moegelijk is.

10.

Niemandt en can bedwongen worden te bewilligen in einigh accort bie den gebraecken schuldenaer mit einige van de creditueren gemaect, soeverre daerbie einige quytshel-
/272/ dinge van de schult gedaen solde worden, oft dat men dagh van betaelinge solde geven: ten waere dat het meeste deil van die creditueren daerinne eens waeren, ende dat dien volgende, 't selve alsoe werde gewesen, gelijk tevoiren is gesaght.

11.

Al is 't dat einige brieven om die creditueren tot uuytstel van betalinge te induceren, oft te bereden, oft oick brieven van respijt oft uuytstel van betalinge sijn verleent, desnittenstaende, magh bie de creditueren vorts gefaeren werden, om te hebben claeringe ende aenwijsinge van hunne schulden, sonder naedeil van deselve brieven.

12.

Brieven van respijt, oft uuytstel van betaelinghe, en hebben gein plaetse tegens geprivilegieerde schulden, als die van den prince, van die weesen, momboirs¹ ende andere bewinthebbers van der weesen goederen, van stadtsschulden, van costen van begraeffnisse, van vermaeckinge van bruggen ende wegen, ende dergelijcke.

13.

Van gelijcken en hebben alsulcke brieven gein plaetse tegens onderhalt van personen, ende 't geene dat tot onderhalt is gegeven oft geleverd, noch tegens cost oft leeringe van kinderen, ergens bestaet, noch oick tegens den loon van dienstboden, oft einigen anderen arbeidtsloon, noch tegens einige miserable oft jammerlicke personen, die anders gein middel en hebben om eerlick te leven.

1. Van die weesen, momboirs: erratum editie 1620: van de momboirs.

14.

Item en hebben gein plaetse tegens bepande credituers, noch tegens 't geene in bewaernisse is betrouwt, noch wegen t'achterheit van administratie, oft onderwint van eins anders goet, noch tegens den vercoeper heisschende den prijs van zijn vercocht goet, d'welck noch onder den coep¹ is berustende, noch tegens den eigenaer heisschende betalinge van zijnen verhuerden huyse oft lande.

15.

Desgelicx en hebben gein plaetse tegens schulden commende uuyt einigh misbruick oft misdaet, oft die gemaect zijn naer dato van 't ongeluck ofte verlies, tersaecke van dewelcke men alsulcken behulp solde willen genieten, noch die commen uuyt des schuldenaers bedrieghlicken handel, noch oick tegens schulden die men niet en heeft willen bekennen, ende nochtans worden overtoent, ende oversulcx bie vonnisse gegaen in crachte van gewijsde zijn aangewesen, noch oick tersaecke van gerichtscosten daerinne men verdampt is.

1. Coep: in de vierde editie (Venlo 1740) veranderd in "cooper".

/273/

Eilffsten titul

Van brieven van cessie, oft overgevinghe van sijn goet op betaelinghe.

1.

Niemant en magh einigh behulp van cessie genieten: tensij dat hie ten versuecke van sijne creditueren, in gevancknisse is gestelt, ofte daermede is gedreicht, ende dat hie op sijne requeste, inhoudende die redenen van de toecompste van sijne armoede, heeft vercregen behoirlicke brieven van den hove, onder 't segel van Gelderlandt.

2.

Alle vercrijgers van brieven van cessie, sijn gehalden die te verthoenen in rechte, binnen den tijdt van einen maendt, naer 't verwerven derselver, mit den staet van hunne goederen, schulden ende wederschulden, ende dieselve hunne goederen aff te gaen ende te verlaeten, tot behoeve van hunne creditueren, sonder daeraff de handlinghe te behalden, ende voirts te versuecken interinement, oft aenwijsinge van deselve brieven, ongegort ende bloetsheufte, in persooene ende niet bie procuruer.

3.

Ende om al 't selve wel ende¹ behoirlick te doen, ende daertoe te geraken, ende den effect van deselve te genieten, moeten die schuldenaers alle hunne creditueren, die tegenwoordich sijn, aen hunne persoon, ende die anderswaer² sijn, bie edict ofte uuytroepinghe daertoe doen daegen, ende voirts d'inhalt van deselve brieven bewijzen, ende daerop voirts behoirlick vervolch doen.

4.

Soeverre niemandt hem daertegens partje en maeckt, Soe moet den vercrijger van de brieven, ierst ende voir al bie eidt verclaeren, dat hie gein andere goederen en heeft, noch en weit, hem toebehoorende, dan diegeene die hie in sijne oepene brieven, ofte voir recht heeft verclaert, ende dat hie geine van sijne goederen en heeft versteken, tot achterdeel ofte bedrogh van sijne creditueren.

5.

Welcken eidt gedaen sijnde, soe wordt verclaert, dat d'impetrant den effect van sijne brieven sal genieten, ende daermede

/274/

wordt hie van sijn gevancknisse ontslagen, onder geloeft, dat soe wanneer hem bie testament, versterffenisse, geluck, neersticheit oft anderssints einige goederen toequaemen, hie dieselve aen den gerichte sal aenbrengen, end die laeten tot behoeve van sijne creditueren, oft dat hie anderssints 't behulp van cessie sal verbueren.

6.

Ende soe het gebuerde, dat jemant van de creditueren hem tegens alsulcke brieven van cessie partje wilde maecken, daerop moet men cort ende onvertogen recht doen, ten lancxsten binnen vier maenden, oft anderssints solde den schuldenaer (soe men bevindt

1. Wel ende: erratum editie 1620: wel.

2. Anderswaer: erratum editie 1620: anderswoe.

dat het gebreck compt van de creditueren) van die ¹ gevanckenisse ontslagen worden, onder geloeft van weder daerin te commen, ten bevel van 't gericht, op pene van te verliesen den effect oft genoet van deselve brieven.

7.

D'impetranten van brieven van cessie, en moegen niet hebben noch behalden dan ein oft twee noodige bedden, mit hunnen toebehoeren, voir hun ende hunne kinderen, bie hun inwoonende, ende van elck stuck van den huysraedt ein voir ein, jeder van hunlieden: voirbeheltlick dat sie niet en moegen behalden, noch tinnewerck, noch silverewerck, noch tabbaert, noch andere haeve oft huysraet van sunderlinge weerde, ende 't geene dat sie meer hebben oft naermaels vercriegen, moeten sie t'elcke reise, des versocht sijnde, aen den gerichte aenbringen, tot profijt van hunne creditueren, op pene van te verliesen den effect van hunne brieven van cessie, wie voorschreven.

8.

Diegeenen ² die bedrieglick bie verswijgen van de waerheit oft onwarachtich te kennen geven brieven van cessie hebben vercregen, en moegen 't behulp derselver niet genieten, maer wordt hun den effect oft 't genoet derselver op aenhalden van den creditueren, bie vonnisse affgewesen, end den volgende, moeten in vaste gevencknisse blijven, tot der creditueren ³ costen, tegens drie stuivers daeghs: ten waere dat dieselve creditueren tevreden waeren hun genedilicker ⁴ te doen ⁵ tracteren, oft de costen niet en wilden dragen.

9.

Het beneficie oft behulp van cessie en wordt oick niet gegunt tegens princepenningen, noch tegen schult van de momboirs oft toesienders aen hun weesen, oft dat jemandt bie den gerichte ofte anderen is betrouwt, tot bewaeringe, oft tegens schuldt, spruytende van misbruick oft misdaet, bedriegerie, ende uuytstrijckerie, ende andere dergelijcke saecken.

/275/ 10.

Ende die cessie heeft gedaen, oft die is gebroecken sonder sijne creditueren voldaan te hebben, en magh noch staet, noch officie van 's heeren oft gerichtswegen bedienen, noch in einige ampten oft gulden sijn, maer is hie in einighe van de steden borger, oft doet hie einige neeringe ofte ambacht, magh het recht daervan blijven genieten, om hem daermit t' sijnder noot te behelpen, ende sijn broot te winnen, sonder nochtans einigen dienst in denselven ampte te moegen hebben.

1. Die: erratum editie 1620: den.

2. Diegeenen: erratum editie 1620: dengeenen.

3. Der creditueren: erratum editie 1620: des credituers.

4. Genedilicker: erratum editie 1620: genedelick.

5. "Doen" ontbreekt in ASO 591.

Twelffsten titul

Van preferentie oft voirdeel onder de creditueren in de betaelinghe

§ 1. *Van degeene die hun eigen goet vervolgen.*

1.

Als jemandt is gefailliert oft gebroecken, voirfluchtich oft anderssints onvermoegent geworden, om sijne schulden te betaelen, Soe moeten ierst ende voir al voldaan worden diegeene, die hun eigen goederen, oft die daervoir gehalden worden, onder den gebroeckenen oft voirfluchtigen schuldenaer, oft in zijn becomeerde sterffhuys alnoch in wesen vinden.

2.

Voir eigene werden alhier niet allein gehalden, die den vervolger derselver toebehooren, ende alnoch onverandert onder den gebroeckenen schuldenaer worden bevonden, 't sij dat hem die in bewaernisse zijn gegeven, oft als factuer ofte maeckelaer betrouwt oft anderssints in sijne handen gecommen, maer oick d'uytstaende schulden ende crediten, oft andere goederen, die bie verhandelinge derselver, oft mit den prijs van deselven zijn vercregen.

3.

Van gelijcken halt men alhier voir eigene goederen die jemandt heeft vercocht, ende gelievert, 't sij op dagh ofte sonder dagh, soelanghe den coeper die noch onder hem ofte tot zijn beveel heeft, al waer 't dat die vercocht ofte verpandt, maer niet gelievert en waeren, oft al hadde hie die

/276/ geleverd, dat 't selve waere gedaen aen jemant van zijn voorgaende creditueren, soe hie stondt om te breken, ende terstont daernaer is gebroecken sonder die betaelt te hebben.

4.

Desgelijcx worden daervoir gehalden, die bie de momboirs oft ander bewindthebbers van weesengoederen, vercreghen zijn¹ mit de penningen van deselve weesen, niettegenstaende dat die momboiren hun daerinne hadden doen erven ende gueden, oft opdracht ende erffnisse van deselve goederen op hunnen naem doen stellen, oft hun die doen leveren.

5.

Mit weesenpenningen wordt verstaen vercregen te zijn, 't geene die momboirs ofte andere bewindthebbers van de weesengoederen hebben gegolden oft vercregen, terwijl sie onder hun hebben gehadt der weesenpenningen, die aengelaght hadden behoeren te werden, soe wanneer sij anderssints op deselve hunne momboirs hun verhael niet en solden kunnen hebben.

1. Sijn: erratum editie 1620: sijnde.

6.

Niettemin soeverre die creditueren tevreden waeren, te voldoen den prijs van de vercochte goederen, die men (als voorschreven is) als sijn eigen goet solde willen vervolgen, oft oick die weesen hunne t'achterheit leggen, die sie aen hun momboirs, oft andere hunne bewindthebbers tecort commen, solden daermit volstaen, ende 't vervolch van deselve goederen beletten.

§ 2. *Van die stilswijgende oft besproeckene verpandingh op de goeden hebben.*

1.

Op ende aen alle 't geene dat gecommen is van goederen die bie executie sijn vercocht, 't sij dat daerover baete is oft niet, hebben voirdeel ofte preferentie van betalinghe voir alle schulden ende lasten, wat bepandinge, gerechticheit oft privilegie die oick moegen hebben, d'oncosten van de executie ende verdeilinge van de penninghen, die den coeper van deselve goederen volgende die coepcedelen schuldich is.

2.

D'welcke oick plaetse heeft, ten aensien van allen anderen loon, den richter ofte gerichtspersoenen toecommende, wegen beschrijvinge, bewaernisse, oft anderen onderwindt van einige goederen oft penningen, onder den gerichte oft gerichtspersoenen gerichtlick gebracht ofte gecommen, op ende aen deselve goederen ofte penningen.

/277/ 3.

Daernaer hebben voir alle voirdeel van betalinge alle penningen ende lasten, verwillight ende uuytgesteld bie die staeten van den lande, gemeinten, steden ende dorpen, tot laste van huysen ende gronden van erven, ende dat op den prijs die bie executie daarvan gemaect solden mogen werden.

4.

Naer dewelcke commen alle degeene, die einige goederen als particulier, oft besonder pandt verbonden, ofte op schippen beytelbrieven ofte waterbrieven hebben, ende daerinne gaen voir die d'ierste ende altste van tijdt sijn, behalvens dat diegeene die beytelbrieven hebben, ende die tot het bewaeringe, maken, vermaken, oft beteren van 't pandt, arbeit, stoffe oft cost hebben gedaen, 't sij als werckluyden, leveraers van stoffe, momboirs, curateurs oft gerichtlicke toesienders, daerop voir al hun verhael hebben, volgende 't geene onder den titel van *Panden* is gesaght.

5.

Item, die einige ruerende goederen, schulden, actiën oft crediten als pandt mit der vrundschap, oft oick als stilswijgende pant in handen hebben, 't sij als facteurs, maeckelaers, bewaerders, ambachtsluyden, oft anderssints die hebben insgelicx daerop recht van voirige betalinge, volgende 't geene hierboven, onder denselven titel van *Panden* ende elders is gesaght.

6.

Van gelijcken heeft ein verhuerder oft verpachter voirdeel voir alle andere creditueren, wegen der¹ huere ofte pacht van sijn huys ofte landt, wie insgelicx van verargeringe

1. Wegen der: erratum editie 1620: wegen.

van de verhuerde erven oft huysen, op ende aen 't gewas van deselve, Ende op alles dat op 't gepachte oft gehuerde pandt bevonden wordt, volgende 't geene dat onder den titel van *Huere ende pacht* is gesaght.

7.

Naer de huere ende pacht heeft voirdeel oft gerichtlicke pandtschap, op de goederen van den sterffhuysen van den schuldenaer, de loon van medicijnen, chirurgijnen, apotecarissen, ende andere oncosten van de sieckte, daervan den schuldenaer gestorven is, wie insgelicx den dienstloon van de booden, die alsdoen in dienste van den afflijvigen waeren, ende die taemelicke ende nootwendige oncosten van de begraeffenisse ende kerckelicke rechten.

8.

Ende soe daer anders geene genouchsame onverpande goederen en waeren, om de costen van de uuytfahrt ende kerckeli-

/278/ cke rechten te doen, ende die ¹ voirmgelte dienstboden te betalen, dan die op 't pandt worden bevonden, soe solde die ² becostinge ende voldoeninge derselver oick voir die huere gaen ende gestelt worden.

9.

Voirts hebben voirdeel van betalinge ende recht van stilswijgende pandtschap, den prince weghen die t'achterheit van sijne rechten ende schulden, maer niet van de penen ofte bruecken, ende die weesen ende andere vermomboirde persoenen, voir die t'achterheit van hunne momboirs, ende de kinders aen hunne alders, wegen de handlinge oft onderwindt van hunne goederen, sonder dat tusschen den prince, weesen ende kinderen, als sie t'saemen aen eine persoon ten achteren sijn, ander oirdre wordt gehalden, dan dat voirgaet ende ierst betaelt wordt, die d'altste gerechticheit heeft.

10.

Die preferentie ende voirdeel van de weesen ende andere vermomboirde persoenen, streckt haer ³ niet allein op der momboirs goederen, maer oick op die goederen van alle andere, die als toesienders, vrunden, oft anderssints einigh bewindt over hun ende hunne goederen hebben gehad.

11.

Naer den prince, weesen ende kinderen, hebben t'saemen ende gelijckelick voirdeel ende recht, die steden, die kercken ende andere geistelicke plaetsen, godtshuysen ende gasthuysen, op de goederen van hunne rentmeesters ende regeerders, wie oick die steden ende gemeinten voir haer accijsen ende andere schulden.

12.

Die voirmgelte momboirs, curatuers ende andere gerichtelicke administratuers, hebben dieselve versekerheit, ende voirdeel van betalinge wegen 't geene sie ten achteren comen van hun onderwindt ende dienste, voir alle andere creditueren, die naermaels gecontracteert oft gehandelt hebben.

1. Die: erratum editie 1620: der.

2. Die: erratum editie 1620: bie.

3. Haer: erratum editie 1620: hier.

§ 3. *Van die privilegie personel hebben.*

1.

Daernaer commen gelijckelick die dienstboden, die uuyt den dienst van den schuldenaer waeren gescheiden, ten tijde van de afflijvicheit, oft breken van den schuldenaer, wie insgelicx de medicijnen, chyrurgins, ende apotecarissen, voir 't geene dat hun comt, weghen andere voirgaende sieckten oft quetsuren, dan daervan den afflijvigen is gestorven.

/279/ 2.

Wijders genieten gelijckelick recht van voirdeel, ofte ierste betaelinghe, die ten achteren sijn wegen onderhalt van kinderen, mondtcosten van bier, broot, spijsse ende dranck, taemelickerwijse tot nootturft end niet overdaedich gedaen, ende geleverd, wie van gelijcken den loen van advocaten ende procureurs.

3.

Welverstaende, dat soe wanneer die processen, daerinne d'advocaten ende procureurs hebben gediend, sijn gewonnen, sie alsdan op hetgeene dat daervan compt, voir alle andere recht van pandtschap ende voirdeel hebben, ende ierst betaelt worden, als sijnde bie hun besuert, bearbeidt, ende tot profijt gebracht.

4.

Van gelijcken hebben recht van voirdeel die creditueren ende legatarissen van einen afflijvigen, op de goederen bie hem achtergelaeten, voir de creditueren van sijne¹ erfgenaemen, ende tot sulcken einde, mogen sie oick des eins goederen van d'ander doen scheiden, binnen den tijdt bie den rechten daertoe gestelt, doch gaen altijts die creditueren van den afflijvigen voir de legatarissen in de betaelinghe.

5.

Voirts hebben voirdeel van² ierste betaelinghe diegeene die vonnisse hebben tot last van den schuldenaer, oft wiens schult voir recht ofte schepenen is bekandt ende verleden, ende bie panginge oft executie sijn gerechticheit tewerckstelt³, Ende onder hunluyden gaet voir, die ierst die panginge oft executie begoust hebben.

6.

Naer desen al commen, die ierst arrest ofte commer gedaen hebben, ende soe die oick geprivilegiert sijn, ende in gelijcken graedt van privilegie staen, gaet onder hun voir diegeene, die van hun ierst sijn arrest heeft gedaen ende behoirlick vervolgt⁴.

7.

Welverstaende nochtans dat onder die bloote personeele creditueren voir sullen gaen, al en hadden sie oick geen arrest gedaen, die hun gelt uuyt vrundtschap geleent, oft verschoeten hebben, sonder einigen interest, gewin ofte profijt daervan te wachten, oft genoeten te hebben.

1. Sijne: erratum editie 1620: sijnen.

2. Van: erratum editie 1620: van de.

3. Tewerckstelt: erratum editie 1620: tewerckgesteld.

4. Vervolgt: erratum editie 1620: gevolgt.

8.

Dat oick ierst ende voir all betaelt sullen worden, de heuftsommen van de creditueren, 't sij dat sij sijn geprivilegiert ofte niet, eer men tot betaeling van einigen gewinnigen interest sal commen: ten waere dat soewel daervoor als voir de heuftsomme
/280/ einige besondere goederen verbonden, ofte verplicht waeren, daerop men de betaeling solde mogen verhaelen.

§ 4. *Gemeine regels van de preferentie oft voirdeel van die creditueren.*

1.

Die jemant gelt leent om einigen geprivilegierten credituer te betaelen, d'welck daertoe mitderdaet oick wordt bekeert, die compt in desselfs plaetse, ende geniet hetselve voirdeel, dat den credituer gehadt solde hebben, insoevern hie niet betaelt en waere geweest, al waer 't oick dat 't selve recht niet en waere opgedragen oft overgegeven.

2.

Als daer veel geprivilegeerde creditueren sijn, die in einen graedt staen, ende hunne schult vervolgen, als veel medicijnen, dienstboden, godtshuysen, ende andere hiervoor verhaelt, soe commen sij t'samen, ende worden gelijckelick betaelt, pondt ende schellingsgewijse, soeverre daer tecort comt: ten waere dat d'een oft d'ander van hun, voirgaende arrest hadde gedaen, ende dat behoorlick vervolght, soe hiervoor is gesagt.

3.

Die geprivilegieerde creditueren, hoe stercke privilegie sie naer recht mogen hebben, 't sij personele, oft van stilswijgende pandtschap, en genieten geene preferentie oft voirdeel, dan op 't geene dat ten tijde van de insolventie, in de macht van den schuldenaer, onverpandt ende onvercocht wordt bevonden, ende niet op 't geene dat jemandt anders ter goeder trouwen van den schuldenaer tevoeren heeft becommen ofte vercregen, 't sij bie pandtschappe, coep ende opdracht, betaeling oft anderssints.

4.

Als men op einigh goet arrest heeft gedaen, oft uuyt cracht van einigh vonnis in executie is, tegens dengeene¹ die middels genouch heeft om sijne schulden te betaelen, alsdan en hebben die personele privilegiën hiervoor vermeldt, geene plaetse, maer die ierst arrest oft pandinge heeft gedaen, die gaet voir, ende oft op des schuldenaers solventie oft insolventie strijdt vele, solde d'ierste arrestant oft executant die penningen mogen lichten, onder cautie oft verzekering.

1. Dengeene: erratum editie 1620: diegeene.

Het Vijfde Deil

Eerste titul

Van verscheiden manieren van burgelicke procedueren

Nadem veelderley manieren van rechtsvoorderinge in desen Ruremundtschen Quartier des forstendombs Gelre sijn geweest, ende dat mitderdaet bevonden is, dat verscheiden misbruycken, ongerechticheiden ende ongelijkheiden daerinne sijn voigeloepen ende ontstanden, Soe sal men deshalven van nu voortaan alleen bie vijffderley manieren sijn recht mogen vervolgen.

Als te weeten bie wegen:

1. *Van ordentlicke ende gemeine rechtsvorderinge*
2. *Bie maniere van onvertoghen recht.*
3. *Bie commerrecht oft arrest*
4. *Bie pendinghe ende*
5. *Voightsgedinghe.*

Sonder dat men voirtaen einich jaergedingh, oft andere dergelijcke sal gebruycken, gelijk men tot noch toe op veel plaetsen heeft gedaen.

D'welck (d'weil geschiede) tot affwinninge, ende behaldinge van eins anders landt, oft goet, bie besatt¹ ende vervolch van jaer ende dach, oft vorderen tijt, sonder anderssints van sijn gerechticheit, 't waere van eigendom, schuldt, oft schaede te doen blijcken, wordt bie desen opgenomen, ende teniete gedaen.

Welverstaende, dat als men misbetaelinge heeft van renthen, tinsen, erffpachten, oft oick van schulden, ende dat men daervan sijn verhael wilt nemen op erffgoederen, men daerin sal volgen den voet ende maniere van vervolch, van deselve die elck op 't sijn is gestelt, ende verhaelt, die men daerin niet te buyten sal gaen.

1. Besatt: erratum editie 1620: besitt.

/282/

Tweede titul.

Van ordinarisse rechtsvorderinghe.

1.

Ordinarisse rechtsvorderinghe is, als men sijn vervolgh begundt ¹ bie wege van dagementen, ende dat men die op gewoenlicke gerichtsdagen vervolght, d'welck geschiedt in den steden van acht dagen tot acht dagen, uuytgenomen dat tot Straelen, Wachtendonck ende Echt, alwaer des landts ende der stadt ein gerichtsbanc is, die gerichtsdagen van veerthien dagen tot veerthien dagen gehalten sullen worden, gelijk ten platten lande, naer het alde gebruik.

2.

Bie ordinarisse rechtsvorderinghe wordt gedinght tegens alle ingesetenen deses Ruremundtschen Quartier, niemant uuytgescheiden, ende geschiedt hetselve in de ierste instantie in personele actiën, ofte vanwege schult ende schaede voir de schepenen ende gerichte ter plaetsen daer der beclaegder is wonende, Ende in reële actiën, ter plaetsen dae die ² twistige goederen gelegen sijn, ende sie oversulcx te rechte staen.

3.

Niet allein d'ingesetene, maer oick alle vremdbelingen, sijn gehalten den ingesetenen mit ordinarisse rechtsvorderinghe voir hunnen ordinarissen richter aen te spreken, ende te vervolgen, sonder daertoe den wegh van onvertogen rechte te mogen gebruikken: Ten waere dat der vremdbelinge, oft uuiheimische woenachtig waere ter plaetsen, daer den ingesetenen van desen Quartier oick onvertogen recht vergundt wordt, als wanneer hem 't selve oick alhier vergundt sal worden.

4.

Niemant en is gehalten voir ordinarisse, oft andere richters sijn recht te vervolgen oft verantwoord, ende daerop vonnisse te verwachten, 't sij als cleger oft verweerder, als hie die uuyt wettige redenen voir suspect, oft in naerdencken solde halden, maer sullen in sulcken gevalle, in hun plaetse andere on-

/283/ partijdige schepenen uuyt die naeste banc, oft stadt genomen worden, om recht te doen.

5.

Als veel persoenen onder verscheiden gerichten sijn geseten, die om ein sake aengesproecken werden mogen, Soe magh der heischer die al voir ein overbanc, oft behoirlick overgericht in recht betrecken, om menighte van processen, groete costen, ende contrarieteit van vonnissen ³ te schouwen,

6.

Mit den bescheide nochtans, dat insoevern veel personen vanwege eins goets onder einich gerichte gelegen aengesproecken werden, 't selvige sal geschieden voir 't gerichte

1. ASO 591 heeft "begindt".

2. Dae die: erratum editie 1620: daer.

3. Vonnissen: erratum editie 1620: vonnisse.

daeronder 't goet gelegen is, niettegenstaende, dat die personen onder verscheiden gerichtten geseten sijn.

7.

Soe wanneer jemandt als momboir, oft anderssints d'onderwindt van einige wees oft pleeghskinders goeden¹ heeft gehad, magh oick aengesproecken werden vanwege derselver momboirie, ende het onderwindt van derselver weesen goederen, oft om rekeninge, bewijs, ende reliqua van derselver ter plaetsen daer hie die momboirie oft onderwindt heeft aengenomen.

8.

Van gelijcken magh ein erffgenaem vanwege schulden, legaten ende fideicommissen van de afflijvigen aengesproecken werden, ter plaetse daer het sterffhuys gelegen is, soeverre hie aldaer wordt bevonden, oft dat aldaer goederen sijn om te besetten, oft becommern: Beheltlick dat die legaten, ende fideicommissen uitgericht moeten werden ter plaetsen daer die sijn, oftwel daer d'afflijvige bevolen heeft, dat die voldaan solden werden.

9.

De saken die den Raedt des landts van Gelre bie de alde ende nieuwe instructie in de ierste instantie toegestelt sijn, mogen aldaer betrocken werden, ende sullen derselver cancelrije verblijven, om aldaer bedinght ende gewesen te werden.

1. ASO 591 heeft "goederen".

Derden titul

Van onvertogen rechtsgedingh oft rechtsvorderinghe.

1.

Bie onvertogen recht word gedinght van dage tot dage: ten waere dat het gericht uuyt einige beweeglicke oirsake bevonde, dat d' ein oft d' ander partie, sekeren tijt, om haer nootwehr, oft bewijs te doen, behoirde vergundt te werden.

2.

D'welck als geschiedt, sal denselven tijdt overstrecken sijnde, sonder einigen wijderen uuytstel van dage tot dage geprocedeert, oft gedinght worden, ende sal die sake des daechs (naerdatt die voldinght, ende voir recht gebracht is) voirgenomen ende terstondt, is 't doenlick, gewesen worden.

3.

Men dinght bie onvertogen recht, als twee vrembde d' ein d' ander alhier bie wege van arrest in recht betrecken (gelijck sij vermogen te doen) uuytgenomen ten tijde van jaer, ende wekemerccktdagen, ende dat 't selve onvertogen recht bie d' eine oft d' ander partie versocht word.

4.

Item wanneer einich ingeseten einen vrembden aen sijne persoene oft goederen arresteert ofte becommert, ende wordt alsdan den gearresteerden op sijn gesinnen dat onvertogen recht vergundt.

5.

Insgelijcx vanwege huyshuire, verdienden loen, pachten, renten ofte thijs binnen 's jaers verschienen, wie insgelicx van eedt ende drinckware, binnen jaer ende dach gehaelde, ende niet overjaert sijnde.

6.

Ende oft men alsulcke schulden ierst naer jaer ende dagh wilde eischen, sal men 't selve moeten doen, soe ende gelijck 't selve elck op sijne plaetse gesaght sal worden, sonder dat alsdan onvertogen recht plaetse grijpt.

/285/

Vierde titul

Van commer, besett, oft arrestrecht

§ 1. *Wanneer, ende tegens wat personen men arrest, oft commerrcht magh gebruikken.*

1.

Bie commerrecht wordt gedinght, als men einige persoon, oft goederen in commer, oft arrest heeft gelaght, om te geraecken tot betalinge van sijne schult, ofte schade, oft tot sijn eigen, oft gecocht goet, ende daarvan leveringe te hebben.

2.

Ende al is 't, dat hierbevoiren op einige plaetsen onderscheidt gemaect wordt, oft aen die goederen commer waere gedaen, oft dat die in arrest waeren gelaght, soe en sal nochtans voirtaen 't selve verblijven, ende niet meer gemaect worden, Dan sal d'ein, ende d'ander gelijcke cracht hebben, ende mit gelijcke maniere vervolght worden.

3.

Beheltlick, dat men alnoch sal gebruycken d'onderscheidt van vervolgh op commer, arrest, ofte besett van ruerlicke ende onruerlicke, ofte erffelicke goederen, om te commen tot vonnisse, ende tot executie, ofte voltreckinge van deselve, volgent 't geene hierbene-
den, ende onder den titel van *Vervolg van renthen* wordt gesaght.

4.

Commer, arrest, oft besettrecht, wordt in 't gemein allein gebruyckt, ende heeft plaetse tegens vrembde, die onder 't selve gericht niet en sijn geseten, ende moegen hun daermede behelpen, soewel vrembde als ingesetene des landts: Ten waere dat den gearresteerden hem daertegens mit einigh privilegie, tractaet, onverdencklick aldt gebruyck, ende hercommen conste bevrijen.

5.

D'ondersaeten deses Overquartiers, oft Overdeels¹ en moegen buyten het Quartier tegens malcandern, noch bie wege van arreste, oft commer, noch anderssints in rechte treden, oft vorderinge doen, 't sij door hunselven, oft jemandt anders, maer heb-
ben sie iet tegens malcanderen uuytstaende, sijn gehalden 't selve te vorderen binnnen
's landts, mit sulcken leen, landrecht oft stadrecht als daertoe staet.

/286/

6.

Ende oft jemandt hiertegens ietwes dede, sal 't selve sijn crachteloos, ende van onweerden, ende die hem onderstaen sal hebben sulcx te doen, sal gehalden sijn 't selve costeloos, ende schadeloos aff, ende teniet te doen, ende tot dien betalen ein boete van vijftich goltguldens, bie soevern, hie daerin acht dagen gebreckelick waer, naedem hem 't selve op de voorschreven boete gerichtelick is belast: Ten waere dat hie hadde einige erheffelicke redenen van weigeringe, oft ontschuldinge.

1. ASO 591 vervolgt: ", noch oick d'ingesetenen onder ein gericht, oft banck, en moghen buyten het Quartier oft banck daeronder sijn geseten sijn tegens malcanderen ..."

7.

Van gelijcken, en mogen vaste ingesetene onder ein gericht, oft dinghbanck naer gemein landtrecht, d' ein den anderen binnen, noch buyten der plaetsen van 't selve gericht mit commerrecht, oft arrest niet voornemen, dan moeten bie wege van dagement, hunne rechtsvordering tegens malcanderen aenvangen, voir 't gerichte van hunne woenstede, op pene als voir¹.

8.

Niettemin soeverre jemandt vluchtig waere, hem verborgen hiele, oft sijne haeve, ende goederen hadde doen dragen, op vrije plaetsen, oft anderssints mit goede redenen suspect, oft bedacht waere van bancqueroet te maecken, alsdan magh tegens hem, ende sijne goederen, bie commer, arrest, oft verbott, soe binnen, als buyten 's landts naer gelegentheit van de sake, vervolgh gedaen worden.

9.

Desgelijcx, magh 't selve gedaen worden, soe wanneer jenant sijn eigen goet vervolgh, oft als hie begeert geleverd te sijn van 't goet dat hie heeft gecocht, ende tot sulcken einde 't selve heeft doen arresteeren, oft in commer leggen, oft dat hie op ein pandt soe hem verbonden is, vervolgh dede, om die in sijne macht te hebben, oft daerin gestelt te worden, ende sijn schuldt, verloep van pachten, pensionen, renthen, oft tinsen daeraen te mogen verhalen.

§ 2. Tot wat plaetse men d'arresten magh doen, als te weeten soewel te water, als te landt, ende duer wat personen.

1.

Men magh niet allein arresteren in steden, ende ten platten

/287/ lande maer oick op alle revieren, soe schippen 't sij groet oft klein, ende oft die vast aen den lande liggen, oft midtsen op den stroom, als de goederen ende coepmanschappen daerin geladen: voirbehalven dat daerbie niemandt belett oft vercort en worde, die 't selve arrest niet en raeckt noch aen en gaet.

2.

Ende oft gevele dat 't schip waere liggende midden in ein rivier, dat tweeheerich is, soe sal d'arrest gedaen worden van der sijden daer 't selve naeste aen light, ende soe men niet weten en can aen wiens sijde 't selve naeste ligge, soe sal alsdan alsulck schip aen de sijde daer der lijnpaedt is, gearresteert worden.

3.

Die maniere van schippen t'arresteeren, is dese, dat der gerichtsbode, oft in affwesen desselven, dergeene der daeromm² versocht wordt, diegeene die in 't schip sijn, aenroept, dat hie alsulcken schip vanwegen N.N. arresteert, ende dieselve voirts bevelen, dat sie 't selve schip aen landt brengen, 'T welck soe niet aenstondt gedaen wordt, sal 't selve schip mit genouchsaeme personen aen landt gehaelt worden.

1. "Op pene als voir" ontbreekt in ASO 591.

2. Der daeromm: erratum editie 1620: daerom.

4.

D'arresten mogen gedaen worden doir¹ drossarden, scholtis oft andere officieren oft gerichtsboden, als des macht hebbende, ende daertoe aensocht sijnde. Ende oft sie 't selve niet en wilden doen, oft d'arrest gedaen hebbende, die gearresteerde persoenen, oft goet lieten gaen, oft² versteken, sonder dat den arrestant bie behoirlicke burgerschap, ofte pandtschap versekert waere, sijn sie selver gehalden te verantwoirden, ende in te staen voir de schuldt oft gerechticheit, daervoir d'arrest is gedaen.

5.

Als der drossardt, scholtis, gerichtsbode, ofte andere officiers macht hebbende om t'arresteerden, niet voirhanden sijn, soe magh partie d'arrest doir ein ofte twee naebueren doen doen, midts dat hun die behoirlicke gerechticheit gepresenteert wordt, die daertoe versocht sijnde, hun daerin niet weygeren en mogen, op gelijcke pene als voir, maer dieselve en sijn niet gehalden voir de bewaeringe van den gearresteerden persoon, oft die goederen te verantwoorden.

/288/ § 3. *In welcker gestalt oft manier d'arresten gedaen worden, ende de breuck van 't breken derselver.*

1.

D'arrestant is gehalden ten tijde van sijn arrest te verclaren uuyt wat oirsake, oft voir wat somme hie sijn arrest is doende, ende sal 't selve terstondt daernaer, oft ten selven dage op 't protocol van den gerichtsschrijver doen aenteickenen, ende daervan, dunckt het hem goet, tot sijn versekeringe attestatie nemen.

2.

Als commer ofte arrest op einige goederen is gedaen, sal in einen wege verbott gedaen werden, aen dengeenen daeronder, ofte bie denwelcken die gearresteerde goederen sijn, dat hie dieselve uuyt sijnen huysse, oft bewaer niet en laet gaen, voir ende aleer der arrestant is vernueght, oft dat hie daerinne bewillight, oft dat die mit vonnisse van den arreste sijn ontslagen, 't sij onder genouchsame versekerheit, oft t'einemael.

3.

Ende oft hie, des niettegenstaende, die becommerde goederen liet volgen, aen dengeenen die dieselve hem in bewaeringe heeft gegeven, oft dien hie die gearresteerde penningen schuldigh is, Soe sal hie derwegen niet allein moeten verantwoorden aen den arrestant, aloft hie dieselve noch onder hadde: Beheltlick hem sijn verhael op den schuldenaer, maer sal oick betaelen des heren breucken, te weten vijff marck groot, makende einen goltgulden.

4.

Soe wanneer der gearresteerde selver doirgaet, 't sij allein oft mit sijn goederen, die onder hem, oft andere gearresteert sijn, sonder 't recht te verwachten, oft burge te stellen, soe sal hie aen den heere verbrueckt hebben voir ein clachte van 't hondert, tien

1. Doir: erratum editie 1620: voir.

2. Oft: erratum editie 1620: oft hem.

gulden, ende ist die daerover, oft onder, naer advenant, ende geschiedt sulcx bie bloote moetwill, ende wedersprekinge, mundtlicke ende daetlicke verachtinge des gericht, sal neffens die voirschreven boete staen tot erkenntnisse des gericht.

5.

Al is der gearresteerde selver oft mit sijn becommerte goederen duergegaen: Soe sal evenwel doir den arrestant tot sijnen laste op d'arrest gerichtelick vervolgh gedaen mogen worden, aloft hie, oft sijne goederen noch tegenwordich waeren, ende 't vonnisse dat tot sijnen last sal gaen, sal tot behoirlicke executie, oft volstreckinge gestelt worden op sijne persoon ende goe-

/289/ deren daer die vindtbaer sijn, aloft hie sijne volcomene verantwoordinge gedaen hadde.

§ 4. *Vervolgh op arresten, ende in wat maniere 't selve gedaen magh worden.*

1.

Die ein persoon heeft doen arresteren, moet hem vanwege sijn arrest binnen drye dagen, insoevern die gearresteerde het arrest niet en heeft ontsatt, in recht aenspreken, ende soe hie denselven heeft ontsatt, binnen vierentwintich uren nae gedaenen ontsatt: ten waere datter ein vyerdagh oft ander dergelijck beletsel voirviel, oft anderssints, ende bie gebreke van sulcx, wordt den gearresteerden, op sijn versueck, costeloos ende schadeloos van den arreste ontslaegen, ende daernaer heeft hie vierentwintich uren vrie, om hem te vertrecken, ende te gaen ende staen daer 't hem gelieft.

2.

Naerdad den arrest ofte commer op einige gereide goederen is gedaen, ende dat der eigenaer derselver, oft die hem die aendraeght, ter plaetse van den arreste wordt bevonden, sal d'arrestant hem daarvan den wete doen, ende tegens den iersten gerichtsdagh voir recht bescheiden, om t'aenhoeren alsulcken eisch, oft aenspraeke, als der arrestant alsdan gehalden sal sijn te doen, oft over te geven, op pene dat d'arreste gehalden sal worden voir niet gedaen, ende van onweerden.

3.

Ende oft der eigenaer, oft die hem die goederen aendraeght, ten aengestelden dage voir recht niet en quaeme, ende hemselves, oft het goet tegen den eisch des arrestants niet en verantworde, soe sal bie den arrestant op het becommert goet vervolgh gedaen worden, aloft hie ter plaetsen van den arreste niet en waere geweest, noch geseten, maer tot verdedinge bie den gerichte waere beschreven, oft hem einen weet-brieff toegesandt.

4.

Soe wanneer dergeener welcx goederen gearresteert sijn, tot den iersten gerichtsdagh toe, niet en begeerde te wachten, soe magh hie terstondt den arrest ontsetten, ende den arrestant voir 't gericht doen dagen, om te verclaren die redenen van sijn arrest, ende sijnen eisch te doen.

5.

Ende soe der arrestant daertoe niet gereit en is, oft voir 't gericht niet en compt, soe sullen die gearresteerde goederen

/290/ terstondt van het arrest ontslagen worden, ende heeft der opponent, oft geaerresterde vierentwintich uren vrie, om mit sijn becommert goet te doen, dat hem belieft, sonder ondertusschen van nieuws gearresteert te mogen worden.

6.

Maer d'arrestant gereit sijnde mit sijnen eisch, ende redenen van arrest, sal den heisch mundtlick doen, ende op 't protocol laten aenteickenen, ende daernaer sal den verweerder, ofte gearresteerde oick alsoe antwoirden, ende die sake vorts mundeling uuitgedinght worden, is 't doenlick, ende soe niet, sal vorts gedient worden van replycque ende duplicke, ende die sake tot den einde beleidt worden bie bewijs, wederlegginge, ende verantwoirdinge, naer behoiren.

7.

Het vervolgh dat d'arrestant op het gearresteerde goet, naer landt ende stadtrecht heeft te doen, is dat hie doir sich, ofte sijnen volmechtigen van vierthien dagen, tot vierthien dagen, tot drie reisen achtervolgents, het arrest voir schepenen moet comen verwecken, ofte vernieuwen, om daerin ein volcommen gewin te hebben, ende alsdan 't bewijs van sijne gerechticheit, oft vermeten te mogen doen.

8.

Der weetbrieff van den arrest oft commer moet aen den eigenaer tot welcx last d'arrest is gedaen, toegesonden worden, terstondt naer den gedaenen arrest, ten lancxsten binnen drie dagen naerdatt d'arrest gedaen is, ende daarmede moet gaen d'acte¹ van den arrest, ende moet dieselve wete oick gedaen werden naer elcke verweckinge, soe der eigenaer des gearresteerde goets binnen 's landts is.

9.

Der weetbrieff moet inhalden, dat insoevern hem goetdunckt, hie d'arrest come ontsetten, oft den arrestant voldoene, oft dat anderssints naer den overstrijck van ses weecken ende drie dagen, oft soeveel langer tijt, als hie daertoe, naer de vernte van sijne woenplaetse, tot erkenntnisse des gerichtts van doen solde mogen hebben, daerop vorts geprocedeert sal worden naer landt ende stadtrecht.

10.

Van gedaene wete, ende besonder dat die is geschiedt bie overleveringe van den weetbrieff aen de persoen wiens goederen becommert sijn, oft aen jemant van sijnen huysse, bequaem sijnde om den weetbrieff t'ontfangen, als hie niet voirhanden en is, sal den gerichttsbode, oft die anderssints van den gerichte daer-

/291/ van last heeft gehad, pertinent verhael doen bie geschrifte, ende 't selve den arrestant geven, om hem daarmede in recht te behelpen.

11.

Ende oft men die woenplaetse van dengeenen welcx goet becommert is niet en wiste, soe sal men 't becommert goet doen opropen, ende d'arrest kondigen bie drie kerckgeboden, van veerthien dagen tot veerthien dagen, ende bie pleckinge van billetten op de principaele kerckenduere van de plaetse, oft daer men² 't selvige van alts gebruecklich is te doen, teneinde, dat soe jemandt d'arrest solde willen ontsetten, hie 't selve solde comen doen binnen den voirschreven tijdt.

1. Acte: erratum editie 1620: actie.

2. Daer men: erratum editie 1620: daerinnen.

12.

D'welck insoevern terstondt, oft tusschen d'ierste ende tweede gebodt, oft veerthien dagen naer de overleveringe des weetbrieffs niemant en dede, ende dat het gearresteerde goet verderffelick, oft terende pandt waere, dat hemselven solde opeeten oft verderven, soe sal men 't selve bie behoirlicker manieren gerichtelick doen vercoepen ten hoichsten prijse, ende minste schade, tot peryckel, last, schaden ende interesten van dengeenen, die in ongelijck bevonden wordt.

13.

Ende oft der arrestant bevonden worde wel ende terecht sijn arrest gedaen te hebben, ende dat hem sijnen eisch aangewesen word, soe sullen hem die penningen van het gearresteert goet gemaect, volgen, op oft tot voldoeninge van sijnen eisch, ende terwijl dat kennisse genomen word op de duechdelickheit van d'arrest, ende rechtveerdicheit van de schult, sullen die in arrest, ende in handen des gerichts blijven, tot behoefte van dengeenen die daertoe berechticht is: ten waere dat die bie den eigenaer onder genouchsame burgschaft ofte sekerheit waere gelicht, oft dat beide partijen des anders eens weren omme meerder schade voir te comen.

14.

Als der commer binnen den voirschreven tijdt van sees weken ende drie dagen niet ontsatt en word, sal der arrestant ofte cleger mit die leste verweckinge van denselve¹, ende die relatie oft gerichtelicke, oder schriftelicke verhael des boden van de weete, bie hem gedaen, oft wel mit die attestatie van de kerckgeboden², ende pleckinge van billetten sijne clachte doen bie opentlick verhael van sijner gerechticheit, ofte schult, mit den bescheide daertoe dienende, ende wie hie van meininge

/292/ is die te bewiesen, ende al 't selve dergestalt vortsbringen dat men dieselve claghte daeruut volcomentlick can verstaen.

15.

Welck bewijs als bevonden word genouchsam te sijn, soe word dem³ arrestant daerop sonder voirdere dingen, oft procedure, sijnen eisch aangewesen, mit toelatinge dat hie denselven sal mogen verhaelen op de gearresteerde goederen, soeverre die onder behoirlicke cautie, oft versekerheit niet en sijn gelicht, blijvende vorts in sijn geheel van sijn voirdere verhael op andere des gecondemneerde goederen, bie executie van denselven vonnisse.

16.

Maer⁴ ingevalle die becommerde goederen oft penningen daervan gecommen onder burghschap waeren gelicht, gelijck geschieden magh, soe hieronder wordt gesaght, soe sal der burge daervoor gepandt oft geëxecuteert worden, naer inhalt ende vermogen sijnder burghschap: Beheltlick den winner sijn vorder verhael als voir, soe hie op den burge niet alles en couste ofte vermoghte becommen.

1. Denselve: erratum editie 1620: deselve.

2. Die attestatie van de kerckgeboden: erratum editie 1620: der attestatiën van de kerckgeboden.

3. Dem: erratum editie 1620: der.

4. Maer: erratum editie 1620: Naer.

17.

Ende oft des arrestants bescheidt niet geheel volcommen, oft overal¹ claer en waere, maer allein waerschijnlick, als hem behelpende mit ein instrument voir notaris² ofte schepenen verwillekeurt, oft mit ein handtschrift, oft ander waerschijnlick bescheidt, ofte bewijs oft oirconde den gerichte niet bekendt, soe solde hem op sijnen eidt van dat sijn bescheidt ofte kondtschap, ende sijnen eisch oprecht ende³ waerachtich is, die handtvuldingh⁴ onder genouchsaeme versekerheit aangewesen mogen worden.

18.

Wie oick van gelijcken gedaen sal mogen werden, als de⁵ gearresteerder oft eigenaer van de gearresteerde oft becommerde goederen bie den weetbrieff van⁶ arrest oft commer wordt belast, dat hie op de redenen van den arrest oft heisch sal antwoorden bie kennen oft ontkennen, onder eidt der *calumnia*, oft dat anderssints dieselve voir bekendt ende voir waerchtig aengenommen sullen worden op den eidt van⁷ partie, om denselven⁸ bie provisie sijnen eisch aen te wijsen, ende dat hem daervan van⁹ die ierste reise der weet is gedaen, mit waerschouwinge dat alsdan men daerop, volgent het landt ende stadtrecht, vort sal vaeren.

19.

Soe aevers¹⁰ der arrestant sijnen eisch niet en bewijst noch
/293/ bethoent, oft in der manieren vors., niet voir bewesen gehalden wordt, oft dat die sake soe gelegen is, dat dieselve hem ten eide niet¹¹ behoirt, ofte can gestelt werden: 't waere ten principalen, oft tot handtvuldinge, als voir, sal d'arrest van onweerden erkant, ende der arrestant in de costen, schaden, ende interesten verdampt worden, sonder dat van nu voirtaen in aenschow genoemen sal worden, oft het einen gewonnen commer sije ofte niet.

§ 5. *Ontset van arresten ende lichtinge derselver onder cautie ofte versekerheit.*

1.

Welches persoene oft goet is gearresteert, oft becommert, magh d'arrest ontsetten, ende versuecken dat hetselve sal gelicht oft opgeheven worden, mits stellende genouchsame burgen ofte panden, van ter plaetse van den arrest terecht te staen, ende 't gewijsde te voldoen, ende 't selve geschiedt sijnde, sal der becommerde, ofte sijne goederen des arrests vrij ende ledich gelaten werden, als sijnde alle arresten ontsetbar onder genouchsame versekerheit, als voir.

1. Overal: erratum editie 1620: over.

2. Notaris: erratum editie 1620: vonnis.

3. Ende: erratum editie 1620: en.

4. Die handtvuldingh: erratum editie 1620: denselven de handtvuldinge.

5. De: erratum editie 1620: der.

6. ASO 591 heeft: "van de".

7. ASO 591 heeft "van de".

8. Denselven: erratum editie 1620: denselver.

9. ASO 591 heeft "voir".

10. Aevers: erratum editie 1620: anders.

11. Niet: erratum editie 1620: nies.

2.

Soe wanneer der gearresteerde voir sijne persoën oft goederen gein versekerheit van goederen oft burge can vinden, sal hie bie den bode, oft in versekerde plaetse bewaert worden, oft sal het becommert goet in arrest blijven, des sal oick der arrestant, soe hie onder den gerichte des arrests niet vast geseten, oft geguet ende geërf is, burge stellen voir de costen, schaden ende interesten van des gearresteerde persoon ofte goederen, tot erkentnisse des gericht's.

3.

Als diegeene, welches guederen gearresteert sijn, binnen de ses weken ende drie dagen d'arrest ontset, (d'welck hem vrij sal staen te doen) Soe sal de arrestant, op pene van versteeck, sijne aensprake den naesten gerichtsdagh gehalden sijn te doen, ende sal alsdan op 't gesinnen van d'ein oft d'ander partijen, mit onvertogen recht de sake bedinght ende vervolght werden, wie boven gesaght is.

§ 6. *Vonnissen op arresten ende den effect van dien, 't sij dat die behoirlick ende¹ onbehoirlick sijn gedaen en vervolcht ofte niet*

1.

Soe wanneer d'arresten mit alle die voirs. sollenniteiten sijn
/294/ gedaen, ende vervolght, ende daerop vonnis verworven, 't sij in strijdige gericht'en, oft allein op des arrestants² schijn, ende bescheidt in der manieren hiervoor verhaelt, soe magh men uuyt crachte van dien³ gerichtelicke vercoepinge doen van de gearresteerde, ofte becommerde goederen, gelijk onder den titel van *Vervolgh van betaelinghe van renten, ende van executiën van vonnissen* is gesaght.

2.

D'arresten, al en sijn die alnoch niet bevonnist, werden van sulcker cracht ende werckinge gehalden, dat der ierste arrestant, doende daerop sijn behoirlick vervolgh, volgende 't geene hiervooren is gesaght, gaet voir alle andere creditueren die van tevoirens geine bestendige pandtschap oft verschrijvinge op 't goet en hebben gehad, oft die anderssints niet geprivilegeert en sijn, om van hun schult ende t'achterheit voir anderen voldaeen te werden, volgende 't geene onder den titel van *Preferentie oft voirdeel van de creditueren* is gesaght.

3.

D'welck oick plaetse heeft, 't sij dat der schuldenaer sijne scholt betalen can ofte niet, al waer 't oick soe, dat ein ander naer den iersten arrestant, arrest hadde gedaen, ende mit die ierste verweckinge sijne claghte⁴ ingestelt, sonder dat die voirgaende arrestanten hun recht van preferentie ofte voidel van ierst betaelt te werden, daerduer verliesen: Beheltlick altijt den voirgaenden verpanden, ende geprivilegeerden hunne preferentie ende voidel, als voir.

1. ASO 591 heeft "oft", overgenomen in de vierde editie (Venlo 1740).

2. Des arrestants: erratum editie 1620: sijn.

3. Dien: erratum editie 1620: de.

4. Claghte: erratum editie 1620: claghde.

4.

Maer als die voirgesaghte forme ende maniere van vervolgh van den arreste bie den arrestant in alle sijne puncten niet gehalden en is, sal den aengelaghten commer ofte arrest van onweerden sijn, niettegenstaende, dat der arrestant einige puncten daervan onderhouden ende achtervolght hadde, ende sal alsdan der arrestant gehalden sijn, alle lasten, schaden ende interesten daerduer geleden, te betalen aen den gearresteerden, oft eigenaer van de gearresteerde goederen.

5.

Ende opdat die voors. forme al richtich magh onderhouden werden, sullen die landtschrijvers in elcke gerichtsplaatse gehalden sijn te hebben einen bewaerder van hun plaatse, die als bie hun, ende van 't gerichte daertoe gemechticht, sal gehalden sijn in hun affwesen van alles aenteickeninge te doen, ende register te halden.

6.

/295/ Sonder dat voirtaen einige heimlicke commeren ofte arresten toegelaten sijn, maer worden die al bie desen opgenomen ende verboden, ende soe einige hinvorts geschieden, die niet wie vors., duer den gerichtsschrijver oft bewaerder van sijne plaatse op 't protocol aengeteickent sijn, soe sullen die in sich nichtich ende van onweerden sijn.

7.

Als jemandt rechtsvorderinghe wilt doen vanwege verloepen pachten, tinssen, renten, pensionen, oft oick voir sekere heuftsomme op onruerende goederen, 't sij dat die daer-voor verbonden sijn, ofte niet, magh oick dieselve goederen in commer leggen, ende daerop gerichtlick vervolgh doen, soe ende gelijk hiervooren onder den titel van *Vervolgh van renten* naerder is gesaght.

8.

Ende soeverre niemandt van tevoirens op alsulcke goederen commer oft arrest heeft gedaen, noch dieselve goederen voir dato van den arreste sijn verplicht, ofte verbonden, soe heeft den arrestant oick recht van preferentie, oft voirdel voir alle andere creditueren oft schulthebberen¹, die naemaels daerop commer solde mogen hebben gedaen, oft einich recht daerop aen, oft toe solde hebben vercregen, wie van *Arresten oft commer op ruerende goederen* hiervooren is gesaght.

1. Schulthebberen: erratum editie 1620: schuldthebbern.

Vijffden titul

Van pandunge ofte peyndunge

1.

Men magh panden oft bie pandungh vervolgh doen vanwegen schattingen, uuytgeset tot behoeve des landtsheeren, steden, gemeinten, ende andere heerlicheiden, bie dengeenen die daertoe sijn berechticht, ende alsulcke uuytsettinge mogen doen.

2.

Item voor heerepenningen, tinsen, renten, ende andere geprivilegeerde penningen, die men den heere schuldich is, als vanwegen ontfanck van sijne tollē, ende andere bekende gerechticheiden van sijn princelick incommen.

/296/

3.

Van gelijcken vanwegen makinge ende onderhaldinge van gemeine straeten, oft wegen, bruggen, ruimingē van grachten waterloepen, ende beeken, oft becostinge derselver, ende van den dobbelen penninck voir den officier daer hem die toestaet, vanwegen sijn verschiet, in saken voors.

4.

Ende oft tegens die pandinge pandtkeeringe geschiede, soe sal den pandtkeerder bie sittenden gerichte betalinge moeten bewijsen, oft betalinge doen, sonder tot enige wederspraeck oft onschult ontfangen te worden, om de betalinge op te halden.

5.

Des blijft den pandtkeerder in sijn geheel naer de gedaene betalinge van hem te verdedigen, ende sijne wederspraecke volcomentlick te doen, ende soeverre die rechmetich word bevonden, sullen hem die betaelde penningen wederom aangewesen werden, mit den interest ofte verloop van deselve, rentsgewijse ende den schade daerom geleden.

6.

Men magh oick panden vanwegen huysuer, verdiende loon, pachten, renten, ende tinssen binnen 's jaers verschenen, wie insgelijcx van ¹ eetwaer, ende drinckwaer binnen 's jaers gehaelt, ofte vertheert, voir schulden, bie hylicx onderschrevene ofte besegelde voirwaerden, bie maechgescheiden, moetsoeningen ², schepenebrieven ofte op de gerichtsboecken beleden oft bekendt, die binnen 's jaers verschenen sijn.

7.

Soe tegens sulcke pandunge oick pandtkeeringe gebuerde: sal den verweerder insgelicx sittens gerichts betalinge moeten bewijsen, oft terstondt daervan betalinge doen, sonder anderssints tot onschuldte ofte verantwoordē ontfangen te worden, oft wederspraeck te mogen doen, dan op den voet hiervoor gesaght.

8.

Ende dese proceduere van pandunge heeft plaetse vanwegen huysuere, verdiende loon, pachten, renten ende tinssen, eet ende drinckbaere wahre, ende andere partiën hiervoor

1. Insgelijcx van: erratum editie 1620: insgelicx.

2. Moetsoeningen: erratum editie 1620: moetsoeniche.

verhaelt, binnen 's jaers verschenen, niettegenstaende dat derwegen oick magh worden gedinght bie onvertogen recht, gelijk hiervoor is gesaght.

9.

Maer wordt jemandt gepandt vor overjaerden¹ verloop van renten, pachten, gerichtelicke bekende schulden, verteerde costen, end dat naer het jaer van den verschijndagh, gelijk oick magh geschieden, ende dat daerop pandkeeringe wordt gedaen,

/297/ Soe sal der pandtkeerder oft pandtweerder tot sijn verantwoordten ontfangen worden, mits doende den eidt daerinne niet gehalden te sijn.

10.

Doch en sal hem denselven eidt niet helpen om sijne verantwoordinge ende wederspraecke te mogen doen vanweghen den achterstel binnen jaers verschienen, noch van de schulden binnen jaers vervallen, dan naer voldoeninge als voir, ende alsdan sal op sijn antwoorde oft wederspraecke de sake vorts bedinght worden naer behoiren.

11.

Item men magh panden tot voldoeninge van gewesene vonnissen van schulden ende schaden, wie oick van bruecken die gerichtelick sijn bekend, oft mit den rechte gesleten ende bie vonnisse aangewesen, naerdatseselve vonnissen sijn gegaen in cracht van gewijsde.

12.

Des moet den verdampden bie den gerichtsboden aengesocht sijn tot voldoeninge, ende daernaer hebben den ordinarissen tijt staende tot voldoeninge van den vonnisse, volgende 't gene dat onder den titel van *Executie* oft uuytrichinge van vonnissen naerder wordt gesaght.

13.

Welverstaende, dat in onvertoegen rechtssaken men magh het gegeven oirdeil oft vonnisse nae den omganck van drie dagen van d'aensueck des bode, tot voldoeninge, tewerckstellen, ende mit die pandung vortvaeren.

14.

Soe wanneer pandtkeringe geschiedt, moet den opponent oft pandtkeerder den iersten naevolgenden gerichtsdagh sijne redenen van pantkeeringe voirbrengen, op pene van versteeck, ende dat den pander mit sijn pandinghe sal mogen voirtvaeren, ende tot dem in² eenen gulden tot profijt van den heere werden verdampt, doch sonder naedeil ende onvercort in sijn verantwoordinge naer de voldoeninge.

15.

Insgelicx wanneer die redenen van pandtkeeringhe niet bestendich bevonden werden, soe sal den schuldenaer tot betalinge der gevorderter somme, ende in allen costen, boven vijff marck groot tot een bruecke verdampt, ende tot pandtkeeringe niet meer ontfangen worden.

16.

Ende ter contrariën als der pander ten naesten gerichtsdagh naer de pandtkeeringe aldaer niet gereet en is, om sijne pandinge te verdedigen, soe vervalt hie van deselve pandinge

1. Overjaerden: erratum editie 1620: overjaeren.

2. In: erratum editie 1620: van.

/298/ ende wordt brueckachtich aen den heer, gelijk den pandkeerder geweest solde sijn, soeverre hie in onrechte gevonden waere geweest.

17.

Van gelijcken als den pander wordt bevonden onbefueght te sijn in sijne pandungh, soe sal hie in deselve bruecke ende alle costen verdampt werden, uuytgenomen dat soe wanneer pandtkeeringe gedaen wordt tegens vonnisse oft oirdeel, 't selve alsdan sal staen tot discretie ende goetduncken van den gerichte.

Seeßden titul

Van voeghtgedinge

1.

Alsoe de voeghtgedingen niet overal, noch op einen tijt, noch op eine maniere, noch van einerhande sake gehalden worden, soe sal elcke gerichtsbancke, soe in steden als dorpen, ter plaetsen daer die gebruyckelick sijn, daerinne plegen, ende onderhouden¹ d'alt hercommen, ende maniere van doen, om te geraken tot kennisse van 't geene, dat der gemeente voirdelick ende schadelick solde mogen sijn, ende daerop te versien naer behoiren.

2.

D'welck gemeinlick geschiedt bie daghvaerdinge, ende vergaderinge van der gemeente ten platten lande uuyt elcken huys ein, die alsdan elck naer sijn beste weete aenbringen, dat hun dienlick dunckt te wesen, naementlick aengaende die waterleyen, wegen, straelen, stegen, limiten ofte paelen, maete, ende gewichte, ende dat daerin is misdaen, versuimpt, ofte mishandelt, ende dat daertegens dient gedaen, mitsgaders om t'ontdecken, ende vernemen naer alle misdaden, als dyverie, hoerie, quaede ophalt, ende alle saken die der gemeente schadelick solden mogen sijn, om die te straffen naer behoiren.

3.

Sonder dat in deselve voeghtgedingen sullen gedaen ende gehandelt werden einige saken, raeckende den eigendom oft

/299/ besitt van goet, schult, schaden, lasteringe, oft andere dergelijcke, maer sullen die alle commen ende vervolght werden voir den ordinarij gerichte, d'welcke duer het voightgedinge niet belet, noch opgehalden mogen werden.

1. Onderhouden: erratum editie 1620: onderhouden worden.

Sievende Titul

Van gerichtelicke dagementen, ende uuytblijven van partijen.

§ 1. *Gerichtelicke dagementen.*

1.

Niemandt en magh bie ordinariſſe rechtsvorderinge in rechte aengeclaeght, ofte betroc- ken worden, hie ſij tebevorens bie den gerichtsbode, oft ſoe hie ſchepen is, bie twee ſchepenen gedaeght, niettegenſtaende dat hie in persoene voir den gerichte bevonden ſolde mogen werden, ende moet die daeginge gedaen worden aen den gedaeghden in persoene, ofte immers aen jemandt van ſijnen huſe, die des verſtaet, ende 't ſelve ſolde mogen aenſeggen.

2.

Ende alsoe van aldts gebrueckelick is geweest, dat die gerichtsboden ſonder bevel, ofte laſt van den ſholtis alle dagingen ende arreſten hebben mogen doen ende verrichten, ſoe ſal 't ſelve alnoch¹ alsoe gehalden worden: Beheltlick dat ſie geine arreſten ſullen doen, tensij dat ſie ierſt blinckent gelt geſien ende becommen hebben.

3.

Ingevalle den gerichtsbode niet voirhanden noch te vinden is, ſal jemandt anders d'arrest mogen doen, alwaer hie oick gein officier, des ſal hie gehalden ſijn 't ſelve terſtondt, oft immers binnen twelff uren aen den ſholtis, ſijnen ſtadtholder, oft gerichtsbode te kennen geven.

4.

Alle ierſte dagingen ſullen tenminſten drie dagen voir den gerichtsdagh geſchieden, ende die doende, moeten die gerichtsboden aen den gedaeghden² verclaren, d'oirſaecke waeromme

/300/ ſie gedaeght worden, om ſich daerop te beraden eer ſie voir rechte commen.

5.

Die gerichtsboden moeten van alle hunne arreſten ende dagingen, ende aen wien ſie die hebben gedaen, 't ſij aen de persoene des gedaeghde, oft aen jemandt van ſijnen huſe, ſchriftelick aenteickeninge doen, ende bewaren, oft aen den gerichtſſchrijver die aen- bringen, om bie hem opgeteickent te worden (gelijck hie ſchuldig is te doen) opdat partije altijt daervan 't beſcheidt magh vinden, om haer daermede te behelpen.

6.

Ein jeder die ein ander heeft doen dagen, oft ſelver is gedaegt, is ſchuldich op alſulcken tijdt ende plaetſe, als den dagh aengeltelt is, voir recht te eſchijnen, om aldaer te doen, oft ſien, ende hoiren doen, 't geene daertoe den dagh aengeltelt is, ende 't ſij dat hie compt oft niet, ſal die ſake bedinght worden, ſoe hiernaer wordt geſaght.

1. ASO 591 heeft "oick alnoch".

2. Den gedaeghden: erratum editie 1620: bedaeghden.

§ 2. *Uuitblijven van partijen, 't sij versuymlick oft versmadelick.*

1.

Als der cleger ten aengestelden dinghdagh versuimpt voir recht te commen, ende sijne aensprake niet en doet, 't sij in persoene, doir sijnen volmechtigen, procureur ofte voirspreker, soe sal der gedaeghde op sijn versueck ende begeren van der instantie, oft aengestelde gerichtsvoirderinge ontslagen, ende der cleger in alle kosten verdampt werden, welcke kosten hie betalen sal, aleer hie op deselve sake van nieuws in rechte sal mogen commen, ofte handelen.

2.

Welverstaende, dat soeverre der gedaeghde selver gerichtelick begeerde, dat den cleger einen sekeren tijdt gestelt solde worden om sijne claghte in te bringen, oft sijnen eisch te doen, op pene van ein eeuwich swijgen, 't gericht alsdan op sijn begeeren gehalden sal sijn 't selve alsoe t'ordonneren, ende den aenlegger te belasten.

3.

D'welck geschiedt sijnde, insoevern der cleger alsdan (naerdat hem de wete daarvan sal sijn gedaen) alnoch mit die overgevinge van sijne claghte in gebreke blijft, sal hem op sijne ongehoirsamheit ein eeuwich stilswijgen mit oirdel ende recht opgelaght worden, ende daerbeneffens sal hie schuldich sijn den heere sijne bruecke, ende den gedaeghden alle kosten te betalen.

/301/ 4.

Maer of 't gebuerde, dat jemandt buyten 's recht hem van einige actie ofte claghde vermaet, ende dat sulcx bewesen conde worden, soe magh der befaemde, oft den sulcx aentreft, bie den richter om daginge aenhalden, opdat hie sijne voirderinge instelle, op pene van ein euwich swijgen, ende sal den gedaeghden in den val, drie dagingen moeten hebben, eer ende bevoerens den clegern ein euwich stilswijgen operlaght sal connen worden.

5.

Als der cleger ten gesetten gerichtsdagh voir recht compt, sal hie sijn aenclaght, oft eisch op 't register doen aenteickenen, oft bie geschrifte mit alle sijne schijn ende bescheidt aldaer overgeven, ende soe der gedaeghde niet en verschijnt, ende over sijne ongehoirsamheit, oft uuitblijven, bie den cleger beclaeght ende beschuldight, wordt, sal sich dat gericht erkundigen, uuyter des boden, oft gerichtsschrijvers opteickeninge, van de gedaene daginge, oft der beclaeghde ter rechter tijdt gedaeght is, oft niet.

6.

Ende soevern der tijdt tecort is, als min dan van drie dagen tebevoirens, sal der cleger den beclaeghden andermael doen dagen, sonder dat dieselve alsdan in einige kosten ofte bruecken verdampt sal werden vanwege sijn uuytblijven, aloft hie in einige ongehoirsamheit waere gevallen.

7.

Maer soe jemandt ter rechter tijdt gedaeght is, ende blijkt dat hie bie openbaere moetwillicheit oft ongehoirsamheit niet en waere te recht gecommen ¹, als verclaert heb-

1. Gecommen: erratum editie 1620: te commen.

bende, dat hie niet en begeerde, oft van meininge was te commen, soe sal hie voir 't profijt van sulcx, op ¹ aenhalden des clegers, versteken werden van alle exceptiën *declinatoire* ende *dilatoire*, ende gewesen ter bruecke van vijff marck groot: Voirbeheltlick hem sijn bewijs van noot, ofte wettige oirsake van onschuldt ten naesten gerichte.

8.

Tot welcken einde sal men den beclaegden anderwerff doen dagen mit intimatie, ofte wete, dat soe hie niet en compt, hie versteken sal worden van alle exceptiën *peremptoire*, oft van alle middelen die hem solden mogen dienen om des clegers eisch t'ontgaen ², ende aff te weren, ende den cleger toegelaten sijnen eisch te bewijzen, d'welck oick alsdan, soe hie voir recht niet en compt, sal geschieden.

/302/ 9.

Maer quaem ³ alsdan den beclaegden voir recht, sonder dat hie einige erheffelicke redenen ofte oirsacken couste voirbringen, om sijne ongehoirsamheit te ontschuldigen, en sal niet anders tot verantwoord van de sake ontfangen worden, dan mits betalende die voirgaende kosten ende boeten, ende soeverre hie 't selve niet en solde willen doen, sal oick ⁴ alsdan versteken worden van sijne exceptie *peremptoire*.

10.

Ende oft niet en bleke van moetwillich uuytblijven, oft dat hetselve gebuert solde sijn bie openbaere ongehoirsamheit, oft versmaedtheit des gerichts, soe sal tegens hem verleent worden acte van deffault, oft van gebreke van voir recht niet gecomen te sijn, ende voir 't profijt van 't selve sal versteken worden van sijne exceptiën *declinatoire*, dat is van aldaer niet te recht te staen, noch gehalden te sijn, aldaer te dingen, mit aenwijsinge van kosten, ende des heeren boete van einen gulden, ende nieuw dagement, hem voirbehalden sijn onschuldt van noot, ofte wettich beletsel ten naesten gerichtsdage.

11.

Ten welcken dage, soe der verweerder behoirlick gedaeght sijnde, niet en compt, sal tegens hem andere acte van gebreke gegeven worden, ende sal voir 't profijt van 't selve versteken worden van sijne exceptiën *dilatoire*, ende vorts gedaen als voir, gelijk op 't ierste gebreeck is gesaght. Ende oft hie voir die derde reise gedaeght sijnde alnoch niet en quaeme, sal 't derde acte van deffault, oft gebreeck verleent worden, ende voir 't profijt van 't selve, versteken worden van alle defensiën ende exceptiën *peremptoire*, ende ⁵ verdampt worden in de kosten ende boeten als voir, ende den aenlegger toegelaten sijn vermet, oft aenspraeck te bewijzen.

12.

Ende opdat, als den uuytgebleven gedaeghde voir recht compt ⁶, om sijn onschuldt te doen, d'een rechtsvoordering uuyt d'andere niet en comme t'onstaen, ende die principale sake opgehalden werde, sal der gedaeghde gehalden sijn op den bestimpten dagh alsulcken wettelick beletsel te bewijzen, 't sij mit getuigen, wettich schriftelick bescheidt,

1. Op: erratum editie 1620: bie.

2. Ontgaen: erratum editie 1620: ontkennen.

3. Quaem: erratum editie 1620: quaem nochtans.

4. Sal oick: erratum editie 1620: sal.

5. Ende: erratum editie 1620: ierste.

6. Voir recht compt: erratum editie 1620: daernaer voir recht comt.

ofte mit sijnen eidt, ingevalle 't selve beletsel mit levendige tuygen ofte schriftelicken schijn niet bewesen can worden.

13.

D'welck soevern den gedaeghden solde willen seggen, sal der richter insien, niet allein die gelegenheit, ende qualiteit der

/303/ personen, ende gewichticheit van der saken, maer oick des gedaeghdes qualiteit, ende gelegenheit ende van het beletsel, ende de gemeine faeme oft gerucht, ende andere circumstantiën.

14.

Ende oftwel hierbevorens allein vier saken voir wettige beletselen gehalden sijn gewest, te weten, gevancknisse, cranckheit tusschen sijn vier stijlen, bedevaert (soeverre dieselvige bedriechelickerwijse niet en geschiedt,) ende affwesen¹ in saken van de gemeente, soe sullen doch mede daeronder begrepen sijn, ende voir wettige beletselen gehalden worden dese naervolgende, ende andere dergelijke.

15.

Ten iersten onweer, waetersnoot, oirlooge, vreesse van de vijanden, doodelicke siecten van sijn eigen persoon, huysfrouwe, vader, moeder, kinderen, ende andere naeste vrunden ende bloetsverwandten, peste, in openbaere ofte heimlicke vijandts handt, ofte macht sijn, bruyloft, ofte hylicxdagh², begencknisse daer der gedaeghder erffgenaemen is, Item gedaeght te sijn voir einen hoeger richter.

16.

Alle welcke beletselen magh der gedaeghde, oick ten dage dienende, mit einen bode daarvan sonderlinge last hebbende, den gerichte te kennen geven, om daarmede sijn onschult te doen, dat hie voir recht niet en can comen, ende te beletten dat tot sijnen last gein profijt van deffault, oft van gebreke van voir recht niet erschienen te sijn, en worde gegeven.

17.

Als den gedaeghden op 't tweede, oft derde dagement ierst voir recht comt, ende geine³ gewichtige redenen van sijn voirgaende uuytblijven bie en bringht, soe en sal hie naermaels tot sijn verantwoordinge tegens des aenleggers heisch niet ontfangen worden: tensij dat hie ierst oplegge, ende erstadige de costen bie den eisscher gedaen.

18.

Ende soe de gedaeghde dat niet en doet, soe sal men hem alsdan van alle exceptiën, ende defensiën versteken, ende sal der cleger tot bewijs van sijnen eisch ontfangen worden, ende denselven bewijssende den rechten genouch sijnde, sal hem oick bie den richter toegewesen worden mit de costen.

19.

Maer bewijst hie sijnen eisch niet, soe sal 't gericht letten ende achte nemen, oft de sake op sijnen eydt tot volcominge van sijn bewijs gestelt magh worden, ende bevindende de sake

1. Ende affwesen: erratum editie 1620: affwesen.

2. sijn, bruyloft, ofte hylicxdagh: erratum editie 1620: te sijn, bruyloft, hylicxdagh.

3. Ende geine: erratum editie 1620: geine.

/304/ daertoe gestelt te sijn, sal den cleger ierst den eydt affnemen, ende alsdan den gedaeghden verdammen, als voir.

20.

Soe der cleger sijnen eisch niet en bewijst, noch oick die sake alsoe gelegen is, dat dieselve ten eide behoert gestelt te worden, sal 't gericht den gedaeghden van den eisch ontslaen, ende hem desniettemin in de costen verdammen, soe oick hierboven onder den titel van *Commerrecht* is gesaght.

21.

Als jemandt op 't ierste, tweede, oft derde daegement dagh heeft genomen, om de sake te comen verantwoirden, ende dat hie daerinne alsdan gebrekelick valt, sonder einige wettige redenen van ontschult, soe wordt hie versteken van alle exceptiën declinatoire, dilatoire, peremptoire, ende wordt voirts¹ gedinght, als hiervoor is gesaght.

22.

Ende wiewel men gemeinlick om jemandt van sijne defensie, oft verantwoorden te versteken, drie dagementen van doen heeft, gelijk gesagt is, soe sijn nochtans menigerley saken daertoe, om 't versteeck van alle exceptiën, oft het profijt van uuitblijven te hebben, ein oft twee dagementen genoucht zijn²: beheltlick dat die geschieden met intimatie ofte weten, dat al³ comt die gedaeghde niet, vorts gevaeren sal worden, gelijk nae stijl ende rechtspleginge behoirt.

23.

Als onder anderen in sake van maintainue, oft handthaldinge in 't besit ende gebruick van einich goet, in dewelcke soeverre der gedaeghde op d'ierste dagement niet en comt, word versteken van alle sijne exceptiën, ende defensiën als voir, ende der⁴ cleger ontfangen tot bewijs van sijn vermeten oft te kennen geven, ende op sijn bewijs wordt hem die recredientie, te weten, 't gebruick van 't goet daer questie om is soelangh 't proces geduert, aangewesen, ende partie vorts daertoe oick gedaeght, ende die saken⁵ in staet gestelt naer behoiren.

24.

Van gelijcken in saken van nieuwichheit, ofte feytelicke turbatie, oft inbreuck op jemandts⁶ besit, is genouch ein dagement om partiën van alle haere exceptiën, ende defensiën te versteken, ende op 't bewijs des clegers daertoe hie voir 't profijt van het deffault wordt ontfangen, bie provisie mit vonnisse dese nieuwichheit gewehrt, ende in sijn besit ende gebruick gestelt te worden.

25.

Is oick genouch ein deffault in sake van guarandt, oft waer-

/305/ schap om⁷ te krijgen acte van protestatie van neersticheit, ende daervan hem te dienen daer ende alsoe het behoeren sal, Item in sake van resumptie, oft herneminghe van pro-

1. Voirts: erratum editie 1620: voir.

2. Genoucht zijn: erratum editie 1620: enough.

3. Al: erratum editie 1620: als.

4. Der cleger: erratum editie 1620: cleger.

5. Ende die saken: erratum editie 1620: de sake.

6. Jemandts: erratum editie 1620: jemandt.

7. Om: erratum editie 1620: op.

cessen naer d'affsterven van ein van de partiën, oft dat die bie niet vervolginge derselver van ein jaer interrupt sijn gevallen, oft inbrueck hebben geleden.

26.

Desgelijcx is ein dagement ende deffault genouch, in saken van getuigen te sien sweren, ende bescheiden over te geven, ende tegens d'originalen sien collationieren, in saken van kennen oft ontkennen einigh handtteicken, oft handtschrift, oft segel ende brief, ende daerop handtvuldinge te hebben.

27.

Item in saken van cassatie van einige procedure, oft van attentat, om daervan revocatie oft herroepinge te hebben, ende alles in sijnen iersten staet te stellen, van taxatie van costen, ende om van diminutie, ofte verminderinge derselver versteken te sijn, ende die naer ein deffault te mogen doen taxeren.

28.

Item, om ein vonnis¹ dat verjaert is te doen verclaren executabel tegens den verdampden, is genouch ein dagement, ende tegens sijnen erffgenaem twee, ende dat sie daerop niet en sijn gecommen, om 't selve te wederseggen ende beletten.

1. Ein vonnis: erratum editie 1620: bie ein vonnisse.

Achde titul

Van procureurs ofte voirspreckers, volmechtige ende voirmunders.

1.

Alsoe partiën voir het meestendeil niet bequaem noch gestelt en sijn, oft hunne gelegentheit niet toe en laet, hunne saken selver voir recht te kennen te geven ende te bedingen, wordt hun toegelaten ten beyden sijden 't selve te mogen doen doir procureurs, voirspreckers, ofte volmechtighe.

2.

Welcke procureurs ofte voirspreckers sullen voir elcke

/306/ partie, die dat begeert, hun wordt, ende des rechten nootturft doen, nae gebruick des gericht, wie sich gebuert, voidragende erbarlich, zuchtich ende verstandelich, dat tot oepeninge ende bewijs van partiën goet recht dienende is.

3.

Sullen oick die procureurs oft voirspreckers hun zuchtich halden, niet allein in 't mundingh bedingen van partiën saken, sonder malcanderen, ofte partiën te lasteren, maer oick in alle schrifturen, ende oft sie daertegens deden, sullen t'elcke reise vallen ende verdampt worden, boven die beteringe van d'eere van partiën, in de boete van drie guldens, halff den heer, halff den gerichte.

4.

Item, sullen d'ei den anderen hunne saken gerustelick doen bedingen, sonder d'ei in d'anders woorden te vallen, haestige, onbeleeffde, smadelicke, oft scheldtwoorden te gebrucken, noch op einige ordelen bie den gerichte gegeven, verachtelick te spreken oft schrijven, op alsulcken boete, als 't gericht naer de gelegentheit van de overtredinge t'elcker reise sal bevinden te behoeren.

5.

Die procureurs oft voirspreckers en mogen gein part oft deil hebben in de saken daerin sie in dienen, noch derwegen mit die partijen einige voirwaerden maken, oft hunne actiën oft gerechticheiden gelden, dan sullen hun laten genuegen, ende tevreden halden mit hunnen behoirlicken loon, op de bruecke van teen guldens, ende van onweerden van alsulcke contracten oft voirwarden, ende daerenboven gestraeft te worden ten goetduncen van den gerichte.

6.

Sullen oick partiën niet raeden die waerheit te swijgen, noch einige onrichtige saken aennemen, ende oft sie naermaels bevonden, dat haere partie saken niet oprichtig en sijn, sullen sich derselver ontslaen oft affmaken, sonder nochtans die wederpartie in deselve sake te dienen, op pene van gestraeft te worden, tot erkennisse des gericht.

7.

Vorts sullen die procureurs oft voirspreckers hun dragen ende halden, volgende den inhalt van hunnen eidt, den sie gehalden sijn te doen ten platten lande, voir drost, schol-

tis, ende landtschrijver, ende in steden ende onderheerlickheit, voir scholtis ende schepenen.

/307/ *Procureurs ofte voirspreckers eidt*

8.

Ick N. geloeve ende sweere, scholtis, burgemeistere ende schepenen deser stede, ampts, heerlicheits, ofte gericht, alle eere ende ontsicht te dragen, ende mij eerlick te laeten gebrucken, ende allerhande lasteren mij onthalden, den partiën derwelcker saken ick aengenoemen hebbe oft aennemen werde, trouwelick ende oprechtig dienen, hunne saken nae mijnen besten verstandt tot hunnen voirdeel ende te goede voirbringen, daerinne mit weten geine valscheit oft calumnie gebrucken, noch gefehrlicke dilayen oft uuytstellen, tot verlengeringe ende omdrijvinge der saken suecken, noch den partijen sulcx te doen, raeden oft onderwijzen, de documenten ofte bescheiden, secreten ende behulp, die ick van de partiën ontfangen hebbe, denselven tot naedeil ende schade niemanden veropenbaeren, die partiën boven die gerichtsordnunge niet beswaeren, de saken soe ick aengenomen heb, ende noch voirtaen aennemen werde, sonder redelicke oirsaecke mij niet ontslaen, dan daerinne getrouwlich, ende wie sich gebuert tot den einde des rechtens dienen, ende eindtlich mij der christlicher catholischer roomsche religion gemees halden, soe helpe mij Godt ende alle sijne lieve heiligen.

9.

Partiën die in persoon niet voir recht en commen oft begeeren te commen, sullen ire volmacht mogen geven voir 't gericht, 't sij alhier oft op andere plaetsen, maer niet voir notaris ende getuigen, ende sullen daervan schijn ende bescheidt bringen onder des gericht, ofte twee schepenen siegel, daer sulcx bruickelick is.

10.

Tot welcken einde sal elck gericht, daer tot noch toe geinen schependomsiegel is geweest, sich mit einen eigen siegel versien, om onder denselven siegel alle gerichtliche volmachten, wie insgelijcx opdrachten, erffnisse end onterffnisse, vonnissen ende andere gerichtelicke acten uuyt te geven, ten versueck van partie.

11.

Edoch sal prelaten, geistelicke ende riddermaetige personen onder hun handt ende siegel, ende den steden ende gemeinten onder hunnen siegel alleen, geloeff gegeven werden van hunne volmacht, ende sal dieselve van soe volco-

/308/ mene cracht ende weerde gehalden werden, aloft die gerichtlick ende onder gerichtssiegel waere gegeven.

12.

Wanneer jemant als volmechtiger in recht comt, is derselver gehalden sijn volmacht, ten versuecke van partije, te toonen, ende die in handen des landts oft gerichtsschrijver te laeten, om daervan de principaelste ende noodichste punten op 't register aen te teickenen, teneinde, dat bie gebreke derselver, op des constituens naem niet tevergeeffz en worde geprocedeert oft de sake bedinght.

13.

Alle die volmechtige procureurs oft voirspreckers die 't recht van partijen sullen hebben versuimpt, sijn gehalden voir den schaden ende interesten, die sie daerduer commen te

lijden, te verandtworden, als daervan oirsaecke sijnde, ende oversulcx sullen ten versu-
ecke, oft op aenhalden van de beschadigde partie daerin verdampt werden.

14.

Soe wanneer procureurs, voirspreckers, oft volmechtige hun einige saken ondernemen,
ende daerin uuytstel genoemen hebben, sonder van partie last ofte volmacht te hebben,
ende dat sie naermaels onder 't dexsel van gebreke derselver, hun der sake willen aff-
doen, soe sullen sie verdampt werden in alle costen, schaden ende interesten die de
wederpartie daerduer sal commen te lijden.

15.

Ende oft sie tot den einde toe in het beleit van der sake bleven, ende die hun ondernae-
men, sullen alsdan gehalden sijn te voorschijn te bringen hun schriftelick bescheidt,
daerbie magh blicken dat hetselve bie hun is gedaen uuit laste van partie daervoir sie
gedinght hebben, daermit op de sake recht gedaen magh werden.

16.

D'welck oft sie niet en deden, ende dat die wederpartie op 't bedinghde van de sake
recht versochte, sal 't selve geschieden tot laste ende perickel van den procureur oft
voirsprecker, die hem alsulcke sake heeft ondernemen, sonder daertoe last oft volmacht
te hebben: Beheltlick hem sijn verhael, daer ende soe hie sal meinen berechticht te sijn.

17.

Wanneer minderjaerige persoenen die gein voirmunders en hebben, in recht betrocken
worden, oft andere in recht trecken, sullen hun van tevoiren, eer men hun in rechte
hoeren sal, voirmunders gegeven worden, die hunne saken in rechte sullen vertreden, wie
sich gebuert, diewelcke eerst ende voir al

/309/ tot bewaringe van de minderjaerige gerechticheit den naervolgenden eidt gehalden sijn ¹
te doen.

18.

Ick gelove ende sweere dat ick alle gerechticheyt van ² N.N. (dien ick tot einen voor-
munder ende voirstender sijner saken verordent ben) naer mijnen besten verstande
getrouwelick ende mit alle neersticheit voirbrengen ende aendien sal, oick die waerheit
sonder einigh argelist gebrucken, wat hem onprofijtelick is vermijden, ende vorts alles
doen ende laten dat einen getrouwen voirmunder oplicht ende gebuert, soe help mij Godt
ende alle sijne heiligen.

1. ASO 591 heeft "sullen sijn".

2. Alle gerechticheyt van: erratum editie 1620: alles.

Niegende titul

Van 't comen van partiën voir recht, ende des aenleggers aenspraecke ende versuecken.

§ 1. *Aenspraeck mit die bescheyden daertoe dienende.*

1.

Als partijen voir recht comen, soe sal der cleger tegens den gedaeghden sijnen eisch pertinentelick, mundeling oft bie geschrifte doen, naer gelegentheit van de sake, sonder dat hem daertoe einigen uuytstel vergunt sal werden: ten waere bie wil ende believe van partiën, oft dat het gerichte om merckelicke oirsaken bevonde 't selve alsoe te behoeren.

2.

In 't doen ofte dienen van den eisch oft aenspraecke, antworde, ende alle voordere bedinge der sake, sullen partiën oft hunne voirspreckers claere duytsche ende beduydelicke worden gebrucken, daeruuyt hunne meininge ende vordering lichelicken verstaen can werden.

3.

Item alle saken, is 't mogelick, sal men niet dan mundeling bedingen, ofte ¹ de conclusie ende eisch ten beiden sijden in 't register bie den gerichtsschrijver doen stellen, ende sunderling in saken

/310/ van schuldt ende schade oft bruecken niet beloepende over de vijftich guldens, die men in 't recht clein saken magh noemen, ende oversulcx sonder vertreck behoiren uuytgedinght ende affgedaen te werden.

4.

Tot welcken einde is der verweerder gehalden, als hie op alsulcke cleine sake is gedaeght, ten iersten dage voir 't gericht te comen, ende hem te verantwoorden, bie kennen oft ontkennen, oft anderssints, soe hie geraeden vindt, ende doet hie 't selve niet, wurd bie provisie, ende onder genouchsaeme versekerheit, verdampt te moeten namptiseren oft handtvuldinge doen.

5.

Ende soeverre der verweerder voir recht compt, ende de schuldt bekendt, maer daertegen einige defensie oft verantwoordinge doet, oft dat die sake in feyte niet en is gelegen, maer in rechte oft costuime, sal het gericht partijen vereinigen, is 't doenlick, ende soe niet, staendtsvoets recht doen, oft wurd daerinne einige sunderlinge swaericheit bevonden, sal die allein in bedencken worden gehalden, tot den naesten gerichtsdagh.

6.

Maer als de schuldt niet en wordt bekendt, oft dat einige redenen van verantwoorden vorts gebracht worden, die bewesen moeten werden, soe wordt partiën belast, dat sie ten

1. Ofte: erratum editie 1620: ende.

naesten gedinghsdagh, wederom sullen commen, ende alsdan mit hun bringen alle hun schijn ende bescheidt, ende hunne konden oft tuygen, om alles gesien ende gehoord te worden.

7.

D'welck gedaen sijnde, sullen partijen aenstondt dieselve mondtling wederleggen, salveren ende verantwoorden, ende daerop sal men oick alsdan recht doen, sonder partie te laeten commen tot schrijven, is 't einichsints doenlick

8.

Ende oft 't selve alsoe niet doenlick en waere, d'welck staet tot discretie ende goetduncen van 't gericht, soe sal bie den gerichte geordonneert mogen werden, dat partijen alle hun bedingh, bie ein schrifture van verhael¹ oft mondelingh bedinghde, ten beyden sijden binnen den derden dage sullen mogen overgeven, mit alle hun schijn ende bescheidt daertoe dienende, om al 't selve bie den gerichte gesien, in de sake eindtlick gewesen, oft anderssints daerinne geordonneert te worden, als men bevinden sal te behoeren.

/311/ 9.

In saken beloevende niet over de ses guldens brabant, sal men terstondt, op mondeling bedingh van partiën, recht doen, op 't behalt ofte eidt van den eisscher, sonder anderen toon behoeven te doen: Ten waere dat den verweerdere ter contrariën bereit waere te sweeren, niet schuldich te sijn, in welcken gevalle men de sake bedingen ende daerop wijsen sal, als voir.

10.

Als de gelegenheit van de sake verheist, dat partiën hun proces schriftelick doen, soe sijn sie gehalden, bie hunne aenspraecke, antworde, ende naervolgende schrifturen, alle die middelen ende feyten, daarmede sie hun willen behelpen, opentlick ende bescheidenlick te stellen, artickelsgewijse, sonder in einen artickel meer als ein² feyt te begripen.

11.

Ende oft alsdan, oft oick in saken van mondelingh bedingh, den heisch ende middelen daertoe dienende, te groot solde vallen, om bie den richtschrijver in 't register gestelt te werden, soe sal d'aenleggere, oft sijn voirspraecke ende volmechtige schuldich wesen, denselven op den staenden voet, bie hem onderteickent, den richtschrijver in geschrifte over te leveren, sonder daerin einigen uuytstel te mogen genieten, gelijk voor is gesaght.

12.

Al is den eisch gedaen ofte overgegeven, ende daerbie conclusie genoemen, soe magh evenwel d'aenlegger denselven voir *litiscontestatie* oft rechtsvestunge veranderen, mits betalende die gerichtscosten, bie den gedaegden gedaen ende geleden, maer naer gedaene rechtsvestinge, en is sulcx niet toegelaten: ten waere dan sake dat men bie dwalinge ende onwetent, sich in 't stellen van de conclusie misgrepen hadde.

13.

Ende in dem vall sal die veranderinge van den eisch ofte conclusie, oick tot den vonnisse, toegelaten werden, soe wanneer 't selve mit requeste wordt versocht, mits draegende

1. ASO 591 heeft "verbael".

2. Ein: erratum editie 1620: die.

bie den aenlegger, die 't selve versueckt, de costen bie den verweerdere tot daertoe gedaen ende geleden.

14.

Oft jemandt einen anderen, om schuldt, achterstedigen pacht oft renten, mit recht voorgenomen hadde, voir ende aleer der beclaeghde hem gehalden was die te betalen, ende daerbie blijft, soe sal der cleger niet allein in de costen van den processe vallen, maer sal oick soeveel tijts meer, den beclaeghden laeten genieten, als hie te vruench op geweest is.

/312/ 15.

Ende als jemandt ter quaeder trouwen meerdere somme van den beclaeghden voordert, dan hie hem schuldigh is, soe sal der cleger boven alle die gerichtskosten, ende alle schaden, die der beclaeghder doir alsulcke claghte¹ geleden heeft, oick in eine bruecke van drie goltgulden, oft meerdere, naer gelegentheit van de sake, verdampt worden.

16.

Soe d'aenlegger ofte verweerdere einigh schijn oft bescheidt hebben, d'welck sie achten tot bewijs van hunne aenspraecke oft antwoorde dienlick te sijn, moeten 't selve daermee overgeven, sonder dat sie sulcx naermaels sullen mogen doen, mit hunne replicke oft duplicke.

17.

Danwel sullen d'aenlegger ende verweerder, noch daernaer mogen overgeven mit hunne replicke ende duplicke, alle 't geene dat hun solde mogen dienen, om den inhaldt van des verweorders antwoorde, oft des aenleggers replycke, te strafen ende wederleggen, maer voirder niet.

18.

D'welck nochtans al te verstaen is, soeverre d'aenleggers oft verweorders niet geweten en hebben alsulcken bescheidt, als sie naermaels solden willen overgeven, onder gehadt te hebben, ende dat hun 't selve tot bewijs van hunne intentie dienlick solde sijn, ende niet als sie 't selve niet en hebben ondergehadt oft geweten, welcken aengaende sie geloofd sullen worden, onder hunnen eidt: Ten waere dat haer partie bereidt waere contrarie te bewijsen.

§ 2. *Versueck van cautie oft versekeringe voir 't gewijsde, verkiesinge van woonplaetse, ende stellinge van volmacht oft voirspraeck.*

1.

Der aenlegger, naerdatt hie sijnen eisch heeft gedaen, magh van den verweerder, onder den gericht niet genouchsaem geërft oft geseten, burgen oft genouchsaeme versekerheit voir 't gewijsde versuecken, dewelck oick bie den verweerder gestelt sal moeten worden: ten waere dat hie sijn uuyterste neersticheit gedaen hebbende, geine burge oft andere versekerheit en conde becommen oft vinden.

1. Claghte: erratum editie 1620: claghde.

2.

Ende in dem val, sal der verweerder mogen bestaen, mit eidtlicke verclaeringe, dat hie sijn uuyterste beste heeft gedaen, ende gein burge connen becomen, ende belofde van het gewijsde te

/313/ voldoen, d'welck staet tot erkennisse van 't gerichte naer den staet van de persoën, ende gelegenheit der saken, 't welck dem aengaende¹, sal ordonneren, soe 't selve sal bevinden te behoiren.

3.

Van gelijcken magh oick der verweerder alsulcke cautie eisschen, ende is d'aenlegger gehalden hem die te stellen, ende dat niet allein ten aensien van de rechtsvorderinge die op den eisch des aenleggers tegens hem wordt gedaen, maer oick van den wedereisch oft reconventie des aenleggers, naerdad die gedaen sal sijn.

4.

Welverstaende, dat altijd d'aenlegger ende verweerder ten beyden sijden mit gelijcke burgerschap volstaen, 't sij van burgen, verbintenisse van einigh goet, ofte geloeft onder eidt van 't gewijsde te voldoen, sonder dat d'eiñ vorder gehalden is dan d'ander, al conde hie voirdere versekerheit geven oft stellen.

5.

Als d'aenlegger oft verweerder onder 't gericht, daer sie dinghplichtich sijn, niet en is geseten, soe magh dergeene die aldaer woenachtich is versuecken dat d'ander aldaer sal kiesē domicilie oft woenplaetse, om aldaer alle daevinge ende weten te mogen doen, aloft sie aldaer woenachtich ende tegenwordich waeren, ende dat die deselve crachte sullen hebben oft die aen hunne persoën waeren gedaen.

6.

Soe wanneer d'eiñ oft d'ander van partiën geinen procureur oft volmacht en heeft gestelt, om die sake te bewaeren, bedingen, ende uuyt te vueren, soe vermagh d'andere versuecken dat hie schuldich sal sijn 't selve te doen, oft dat bie gebreke van dien, tegens dengeenen die in gebreke is, sal worden vorts gedinght, als tegen uuytblijvende oft niet verschijnende partie.

§ 3. *Versueck van eidt de calumnie oft geferd, ende van antwoorden bie kennen oft ont-kennen, onder denselven eidt, merckelick op schriftelick bescheidt staende tot handt-vuldinge.*

1.

Vermogen oick in alle rechtsvorderinge der aenlegger ende verweerder terstondt versuecken den eidt die men noempt van calumnie oft geferdt, denwelcken oick alsdan, soe sie tegenwordich sijn, bie hun gedaen sal worden, sonder daertoe einigh uuytstel te mogen begeeren, op pene, dat soe der cleger die

/314/ niet en solde willen doen, hie sijne claghte verlooren sal hebben, ende oft der gedaeghde dat weigerde, oft daerinne gebrekelick viel, dat hie sal gehalden werden, alsoft hie die claghte gestendigh were.

1. 'T welck dem aangaende: erratum editie 1620: dem aangaende.

2.

Bie den eidt van calumnie wordt aldus gesworen: Ick N. sweere tot Godt, dat ick geloeve ende meine eine goede ende oprechte claghte te doen (*is 't der aenlegger*) oft eine goede sake te hebben, om mij tegens den aenlegger te weren ofte verdedigen, ende hem sijnen eisch te leugnen, (*is 't den verweerder*) oick tot onbehoirlicke verlengeringe der sake geenerley uuitstel oft vertreck sal begeeren, de waerheit gebrucken, ende soe menighmael ick in rechten gevraeght werde, deselve seggen ende niet verswijgen, ende mij willens ende weetens niet en sal behelpen mit einige valsche weeringe, hetsije van getuigen, schriftelick bewijs, oft andere, oick niemandt iet geschoncken oft geloeft hebbe, noch schencken oft geloven will, noch bie mijselven, noch jemandt anders, daarmede ick dat oirdeil in deser sake voir mij vercrijgen moghte, anders als 't recht toelaet, alles trouwelick ende sonder bedroch.

3.

Soe wanneer partijen selver niet tegenwordigh en sijn, om den voorschreven eidt te doen, sullen hunne procureurs ofte volmechtige, denselven in heurer ende heurer principael siele sweeren, ende daertoe sal elck van hun, van sijnen meister ofte principael moeten hebben besundere volmacht.

4.

Waer 't sake dat jemant bevonden worde mit openbare calumnie oft moetwillicheit, ende ongerechticheit einen anderen in recht getrocken te hebben, om hem quellinge aen te doen, die sal mit ein boete gestraeft werden, nae den eisch van der calumnie, ten goetduncken van het gericht.

5.

Waer 't sake dat jemant terstont naer d'overgeven van sijn aenspraecke, den eidt van calumnie gedaen hadde, ende daernaer sijnen eisch oft conclusie veranderde, soe sal hie wederomme (soe partije sulcx begert) gehalden sijn den eid te doen, als wesende ein nieuwe actie, daerop der voorgaenden niet gedaen en is.

6.

Oick naerdan in de sake is geantwoordt, oft die sake tot den toon gebracht, ende ¹ den voirschreven eidt van calumnie gedaen, vermogen partijen soewel der cleger als der gedaeghte tot bewijsinge van hun bedingde, bie bekentenisse van partije hun wederpartie te doen antwoorden puerlick ende simpellick, sonder einigh omhanckxsel oft toevueginge, bie kennen oft ontkennen onder eide, op hunne gearticuleerde feiten, oft hie die gelooft waer sijn ofte niet.

7.

D'welck partije daervan sulcx versocht wordt, gehalden is te doen, op pene dat dieselve feiten oft articulen voir bekandt gehalden sullen worden: ten waere dat die geheele gelegenheit van der sake daerbie niet volcomentlick waere verhaelt, in welcken gevalle de partije ² die volcomentlick sal mogen verhaelen, ende haer daerop presenteren, t'expurgeren, ende sal daarmede volstaen, d'ander op ³ haer geheel, in 't bewijs van heure intentie, oft contrarie bewijs van der wederpartije defensie.

1. Ende: erratum editie 1620: End.

2. Partije: erratum editie 1620: wederpartie.

3. D'ander op: erratum editie 1620: op.

8.

Als jemandt eine claere ende liquide obligatie oft handschrift heeft, oft oick schepenen ende notariael bescheidt, magh sijne partie doen dagen, om 't selve te kennen oft ont-kennen, ende daarvan voldoeninge te hebben, ende 't selve bekendt hebbende, oft voir recht niet comende, om te bekennen, magh ten versuecke van partie terstondt verdampt werden tot namptisatie oft handtvuldinge.

9.

D'welck niettemin te verstaen is, ten waere dat der beclaegden vorts brochte einige peremptoire exceptie oft verantwoordinge, daarvan hie bereidt waere voir den naesten gerichtsdage te doen blijcken, in welcken gevalle hie des te weiniger niet tot derselver handtvuldinge ten voorschreven iersten gerichtsdage verdampt sal worden: ten waere dat hie binnen den voorschreven tijdt daarvan hadde doen blijcken.

10.

Der cleger en magh de handtvuldinge mitderdaet niet genieten: ten waere dat hie genouchsame ende machtige burge hadde gestelt, om die somme bie provisie aangewesen, mit den interest derselver rentsgewijse wederom te geven, indien ten principaele bevonden wordt 't selve alsoe te behoeren.

11.

Die tot handtvuldinge verdampt is, moet den cleger ten principaelen binnen jaer ende dagh doen vorts procederen, oft doet hij 't niet, soe gaet het vonnisse provisionel in crachte van gewijsde ten principael, sonder einigh toedoen van den cleger, ende is daarmede der burge van sijn burgerschap ontslaegen, volgende 't geene onder den titel van *Namptisatie oft handtvuldinge* is gesaght.

/316/ § 4. *Versueck op attentatet.*

In hangende recht, sal noch doir den richter, noch bie partiën iet geattenteert ofte nieuws voorgenomen worden, tot achterdeil van hunne rechtsvorderinge, maer sal dergeene die dat strijdige goet besit, darinne blijven, tot uuitdracht der sake, sonder 't selve middeler-tijt te verderven, vervrembden, belasten ofte verminderen, oft in vrembde handen te stellen¹, ende insoevern iet ter contrariën gedaen oft vorts gekeert waere, sal 't selve op aenhalden der wederpartie in sijnen voirgaenden staet gestelt worden, bie alle midde-len van bedwanck, naer recht daertoe staende.

1. Te stellen: erratum editie 1620: stellen.

Teenden titul

Van des verwerders exceptiën oft inreden, ende verandtworden, versuecken ende wederheysch.

Exceptiën oft inreden ende verantwoordten.

1.

Die gedaeghde magh hem tot affweringe des aenleggers behelpen mit driërley manieren van exceptiën ende defensiën, als te weeten, *declinatoire*, *dilatoire* ende *peremptoire*, die hie al gehalden is t'eenemael, ende niet d'een naer d'ander te bedingen, Doch bie ordre ende onvermindert sijn gerechticheit derselver, ende onder protest van dat bie ordre daerop recht gedaen sal worden.

2.

Uuytgesondert, dat bie den verweerdere d'exceptie *declinatoire litis pendente*, oft van strijdtbaere¹ sake van compromis ende inlaetinge tot het seggen van goede mannen, oft van gewesen vonnisse, oft van accordt ende verdragh, alleen voiregewend moge worden, voir de *litis contestation*, om die te beletten, soe wanneer bie gerichtlicke acte openbaer instrument oft eigen handt van partie daarvan binnen acht dagen blijcken can.

/317/ 3.

Al is 't dat tot noch toe, op einige plaetse gebruycklich is geweest, dat der gedaeghde op den iersten dach van rechten bie sittende gerichte heeft moeten antwoorden, Soe sal doch van nu voirtaen den gedaeghden, insoevern hie 't selve versueckt, dach van beraedt gegeven werden, uuytgenomen in kleine saken, daerinne over vijftich guldens niet geheist en wordt.

4.

In welcke sake de gedaeghde aenstondt munttdelingh sal moeten antwoorden, soeverre ten tijde van de daginge hem bie den gerichtsbode is verclaert, waerom, oft voir wat somme hie is gedaeght, ende en sullen voirts aen partiën haer inbedinghde bie geschrifte niet mogen overleveren: ten waere hun 't selve bie den gerichte uuyt mercklicke redenen toegelaeten werde.

5.

Ende oft der gedaeghde in 't gericht tegenwoirdich sijnde, sonder einige erheffelicke oirsake weigerden t'antwoorden, niettegenstaende dat hem bie den richter oft gerichte bevolen waere 't selve te doen, op pene dat men die claghte voir bekandt sal halden, soe sal alsdan de beclaeghde in den eisch des aenleggers verdampt werden.

1. Van strijdtbaere: erratum editie 1620: strijtbaere.

§ 2. *Versueck van besichtinge van het strijdigh goet, ende van warhandt oft warschap.*

1.

In saken daer einigh goet wordt geëischt, d'welck der verweerder niet sekerlick en weet oft hie het besit, magh hie voir sijne verantwordinge te doen, oft in des aenleggers eisch te bewilligen, versuecken, dat men hem toene 't goet dat men heischt, opdat hie niet tevergeeffs genootdringht sij ¹ in proces te treden, op 't geene dat hem moegelick niet aen en gaet.

2.

Als der gedaeghde sekerlick weet dat hie het geëischt goet besit, ende dat hie 't selve bie aanwijssinge oft besichtinge in strijtbare plaetse alsoe bevindt, soe magh hie voir 't gericht dagh versuecken, om sijne warhandt tot ² warschap op te roepen, opdat hie naemaels op hun sijn verhael magh hebben.

3.

Van gelijcken als ein gedaeghde bie ein ander costeloos ende schadeloos gehalden moet worden, van de schult die hem geëischt wordt, 't sij als burge, ofte als t'samen verbonden, oft als van ein geselschap van handel sijnde, oft anderssints, soe wordt oick die gedaeghde bequaemen tijdt vergunt tot versueck van war-

/318/ schap, ende die saken ³ te commen verantwoorden, oft hem costeloos ende schadeloos te halden.

4.

Als der gedaeghde oft bescrevene om warschap t'aenveerden, oft die sake te verantwoorden, oft den verweerdere costeloos ende schadeloos te halden, voir recht niet en compt, oft dat hie compt ende verclaert die niet ⁴ te willen aenveerden oft verantwoorden, magh de verweerder tegens hem protesteren van alle schaden ende interesten, ende dat hie op desselfs gevaer ende perickel de sake sal laeten gaen tot kennisse des gericht, ende daarvan vonnisse verwachten, daermit hie alsdan volstaet om sijn verhael te hebben.

5.

Waernaer en magh den verweerdere gein voirder uuytstel genieten om t'antwoorden, ende in de sake vorts te varen, maer is daertoe terstondt gehalden, hoewel ingevalle d'opgeroepen ⁵ tot guarandt waer gecommen, ende voirder waerschap versocht hadde, de sake stil solde staen tegens den verweerdere, totdat alle degeene die tot waerschap gehalden sijn, opgeroepen solden wesen.

6.

Als bie den opgeroepen oft beschrevenen tot guarant de waerschap word aengenomen, soe wort der verweerder, als hie des versueckt, verlaten van den proces: ten waere d'aenleggere hadde einige redenen ter contrariën, maer blijft desniettemin onderworpen 't geene dat tegens den aenveerder van de waerschap sal worden geweesen, aengaende de restitutie oft affstandt van het goet mit de vruchten, dan als die verantwordinge van

1. Sij: erratum editie 1620: sie.

2. Tot: erratum editie 1620: oft tot.

3. Die saken: erratum editie 1620: ende sake.

4. Die niet: erratum editie 1620: niet.

5. Opgeroepen: erratum editie 1620: oproepen.

enige personele schuld wordt aengenoemen, soe moet den gedaeghden, dien niettegenstaende, blijven in 't proces, ende wordt tot sijnen laste vonnisse gegeven, beheltlick hem sijn verhael.

7.

Soe wanneer jemant niet allein en is gedaeght, oft beschreven tot guarandt, oft om voir ein ander de sake aen te nemen tot sijner onbeschadicheit, maer mede om bie gebreke van 't guarandt oft verantwoordinge van de sake t'aenveerden, t'antwoorden ende conteren op alsulcken eisch als hie tot sijnen last van meininge is te doen, teneinde dat bie gebreke van aenveerdighe van guarandt oft verantwoord van den eisch des aenleggers, hem van alles costeloos ende schadeloos te halden, (gelijck nae stijl ende practijcke magh geschieden) soe en volstaet

/319/ derselver gedaeghde niet mit sijn verclaeren van 't guarant niet te willen aenveerden, oft de sake verantwoorden, soeverre hie te recht gehoirt voir denselven richter.

8.

Maer is alsdan gehalden op alsulcken eisch t'antwoorden ende te contesteren, ende de sake voirts te bedingen tot den einde toe, oft bie gebreke van sulcx, wordt tegens hem voirt gefaren tot vonnisse condemnatoir, als tegens allen anderen achterblijvende partijen, soe hiervoor is gesaght, Ende desniettemin is den verweerder gehalden tegens den aenleggere voirts de sake te bedingen, sonder voirderen uuytsel, oft en heeft oft weet hie geine redene van verantwoordinge, magh ter goeder trouwen hem gedragen tot verclaeren des gerichtts.

§ 3. *Wedereisch oft reconventie.*

1.

Der¹ beclaeghder in recht aengesproecken sijnde, magh niet allein besichtinge van de plaetse ende grondt versuecken, maer staet hem oick vrie ende magh voir denselven gericht den cleger bi reconventie ofte wedereisch aenspreken, ende dat niet allein voir litiscontestatie, maer oick daerna.

2.

Doch mit den bescheide oft onderscheidt, dat als den wedereisch voir de litiscontestatie, ofte terstondt daernaer worde gedaen, sonder einige andere gerichtlicke acten ondertuschen te doen, dieselve gelijckelick bedinght sal worden mit de sake van den eisch ofte conventie, ende insoevern die daernaer gedaen wordt, dat dieselve de sake van den eisch niet en magh verhinderen, ophalden, oft haeren loop beletten.

3.

In sake van conventie ende reconventie sullen partiën van besondere schriftueren dienen, ende op elck in 't besunder de saken beleiden, opdatter geine confusie ofte mengeling van rechtsvorderingende schriftueren en valle van beide processen, ende daerdeur de sake niet verdonckert en worde.

1. Der: erratum editie 1620: den.

/320/

Eilfde titul

Van 't voirdere beleyt oft bedinginge van der saken ende d'intitulatie, opschrift oft naem van de schriftueren.

1.

Om vortaan alle processen te becorten, ende desniettemin pertinentelick, ende bescheidenlic alle saken te bedingen, sullen partiën in d'ierste instantie niet vorder mogen schrijven, noch hunne schrifturen anders intituleren, dan van aensprake ofte heisch, antworde, replycke, duplycke, ende daermede sal die sake sijn gesloten: tensij dat partiën bie den gerichte mit kennisse van sake werde toegelaten vorder te mogen schrijven bie triplicke, op de nieuwicheden in de duplycke bevonden, ende bie quadruplycke, oft dat sie tot toon bie gemein consent, oft bie ordonnantie van 't gericht worden ontfangen.

2.

D'welck als geschiedt, sullen partiën naer affleidinge van hunnen toon, oft overgeven van hun bescheit, daertegens dienen van reprochen, ofte wederlegginge van dien¹, ende voirts daerop van salvatie, ofte verantwoordinge van hun bewijs, ende sal daermede wederom die sake gestelt sijn in staet van wijsen, sonder dat sie in hunne reprochen, ofte salvatiën sullen mogen stellen einige nieuwe feiten de sake principael aengaende, ofte einich nieuw bewijs, oft bescheidt overgeven, ende oft sie sulcx deden, en sal daerop in 't wijsen van de sake niet gelet worden.

3.

Maer oft partijen iet vergeten hadden, tot hun voirdeil dienende, oft dat sie van meininge waeren noch andere getuigen te doen verhoeren, op 't geene daerop sie van tevoirens niemant en hadden doen tuigen, noch haer partie op 't contrarie van 't geene daerop sie van meininge solden sijn van nieuws toon te leiden, sullen tot dem einde requeste presenteren, om daertoe, niettegenstaende den staet van de sake, ontfangen te werden, d'welck hun alsdan d'antworde, oft rescriptie van partie gesien, sal toe-

/321/ gelaten worden, indien bie den gerichte bevonden wordt dat sulcx behoort te geschieden, mits betalende de costen van retardatie ofte verlet.

4.

Als d'een partie tot inbringen van nieuwe feiten, oft schijn ende bescheidt ontfangen wordt, Soe magh d'ander partie van gelijcken doen, duncket haer goet, sonder nochtans vorder te schrijven, dan dat men op de nieuwe kondtschap, schijn ende bescheidt magh dienen van reproche, ende salvatie, ende daermede die sake wederom in staet stellen, ende dat tot dem elck van partijen altijt geoorloft is te dienen van informatiën van rechte, soeverre als 't hun belieft, dewelck secret blijven, ende gein nieuwe feiten en mogen inhalden.

1. Dien: erratum editie 1620: die.

5.

Die voirschreven maniere van beleidinge van processen, ende intitultatie, oft opschrift van de schriftueren sal oick gehalden worden, als men dinghplichtich is op dagementen van arreste, oft commer, pandinge, eisch van reeckeninge, bewijs ende reliqua, ende sal alsdan voir opschrift van de schrifture gestelt worden, aenspraeck op arrest, commer, pandinge, oft van reeckeninge ende antworde, replicke, duplicke, ende anderssints als voir.

6.

Ende oft die reekeninge in behoirlicke forme waere overgegeven, ende dat daerop viel te seggen, 't sij om te becomen vermeerderinge van den ontfanck, oft roieringe¹ oft minderinge van 't uuytgeven, soe sal der eisscher daertegens dienen van contradictie oft wedersegginge van reekeninge, ende daerbie sulcke conclusie nemen, oft eisch doen op de partijen derselver als hie geraden vindt, daertegens der verweerder sal dienen van salvatie, oft verantwoordinge van reekeninge, end daerbie contrarie conclusie nemen, ende sal vorts de sake bie replicke, ende duplicke, ende anderssints bedinght worden, als voir

7.

D'welck nochtans niet anders verstaen en wordt, dan ten aensien van de partiën, die duyster sijn, ende vorder ondersueck van doen hebben, sonder dat die op mondeling verhoir van partiën affgedaen solden connen worden, want daer sulcx can geschieden, is men gehalden 't selve alsoe terstondt te doen, sonder partiën tot schrijven te laten commen, om deselve ahm spoedichste van malcanderen te helpen, ende daarmede van moyten ende costen van processen t'ontlasten.

/322/ 8.

Als partie in plaetse van ten principaelen t'antwoorden, replicieren oft duplicieren, voirts-brenght einige exceptie, inrede oft versueck, soe sal 't selve mondelingh geschieden, stellende allein haer conclusie, oft versueck in 't gerichtregister, ende daerop sal bie mondelinge antwort, ende bedingh van partiën recht gedaen worden, ende oft 't selve niet en couste geschieden, sal partiën ten beiden sijden, oft hun voirsprekers geordonneert worden, hun mondelingh bedingh mit den bescheiden bie hun bedinght, binnen vierentwintich uren bie geschrifte over te geven, om daerop terstondt recht gedaen te worden, sonder vorder schrijven, naer behoiren.

9.

Al d'welck oick gevolght sal worden in de procedueren, oft gedingen van de tweede, oft derde instantie: Beheltlick, dat aldaer den appellant oft revident sijn schrifturen (indien hie van meininge is einige te dienen) sal intituleren, beswaernissen van² N. appellant oft revident, ende den geappelleerden oft gedaeghde sijne schriftueren, antworde op beswaernisse voir N. gedaeghde in saken van appellatie oft revisie, ende soe daer voordr solde vallen te schrijven, replicke, duplicke, ende daarmede sal die sake wederom gesloten sijn, ende daerop recht gedaen worden: tensij dat die als voir in d'ierste instantie is gesaght, wederom wordt geopent bie requeste civil.

1. Oft roieringe: erratum editie 1620: oft tot roëiringe.

2. ASO 591 heeft "voir".

10.

Soe wanneer d'advocaten oft procureurs anders hunne schrifturen intituleeren, oft noemen, dan hiervoor is gesaght, d'welck men mitderdaet tot verscheiden reisen heft bevonden, dat niet en dient dan tot verdonckeringe van de sake, ende om onder 't dexsel van nieuwe namen menighe van onnutte ende nergens toe dienende schriftueren over te geven, ende partiën op groote onnutte kosten te brengen, soe sullen sie t'elcker reise als sie dat doen mitderdaet vervallen in de boete van drie guldens, daervoor sie oick terstondt gepandt sullen mogen werden, ende daertoe aen partie teruggegeven, dat sie voir sulcke schrifturen hebben ontfangen.

11.

Niemandt en magh sijn begouste rechtsvorderinge laten rijsen ofte vallen, ende daernaer van nieuws beginnen, maer die sake die voir ein gericht begoust is, moet aldaer voleindt werden, opdat partie van d'ein gericht ende swaericheit niet in 't ander en valle, ende eins gerust magh sijn.

/323/ 12.

Niettemin, oft partie die goet recht solde hebben, haere saken quaelick aengelaght¹ hadde, ende daerduer in gevaer oft perickel solde sijn van die te verliesen, ende in² voirder vergeeffsche kosten te vallen, soe en solde die niet gehalden sijn tot den einde toe in sulcken gedinge te blijven, maer solde daarvan mogen scheiden, ende van nieuw sijne sake te recht beginnen.

13.

Maer 't gerichte en solde alsdan 't selve niet anders toelaten, dan doende aldaer van nieuws d'aensprake ende vervolgh, (soe de kennisse ende 't wijsen van de sake aldaer genoemen, ende gedaen magh werden,) betalende ende voldoende aen partije alle de kosten, schaden ende interesten, bie haer gedaen ende geleden, oft immers daervoor versekerheit stellende, tot erkentnisse des gericht.

14.

Niemandt en magh oick einige rechtsvorderinge bie hem begoust jaer end dagh laten stilstaen, ofte verjaeren, sonder daerinne einige gerichtlicke acten te halden: ten waere dat die sake soeverre waere bedinght, ofte gebrocht ten principaelen, oft op einigh incident, dat die den gerichte waere voirgebracht, ende dat daerinne recht stonde te doen, ende oft daerin jemandt gebrekelick waere, solde vervallen van de instantie oft begouste rechtsvorderinge, ende gehalden sijn te betalen die kosten, schaden end interesten, bie de wederpartije³ gedaen ende geleden.

15.

Doch solde den verweerder om daertoe te geraecken den aenlegger oick moeten doen dagen, ende tot sulcken einde tegens hem conclusie nemen, ende vonnisse vercriegen, d'welck op ein dagement geschiedt, soeverre hie niet en compt, ende soe hie compt wordt gehoord in sijne redene van verantwoord, ende daerop recht gedaen naer behoiren.

1. ASO 591 heeft "aengeclacht".

2. In: erratum editie 1620: in 't.

3. Wederpartije: erratum editie 1620: meerdere partije.

16.

Welverstaende, dat soe d'aenlegger die sake drie jaeren liet berusten, der verweerdere alsdan gein dagement van doen solde hebben, maer solde den blooten overstrick van den tijdt die rechtsvorderinge doen smilten: Ten waere dat d'aenleggere selver ter contrariën bestendelicke redenen biebrochte, waerom die hem niet en behoorde te letten, ende daerop vonnis vercreegh tot sijnen voirdel.

17.

Als ein rechtsvorderinge is verjaert¹, ofte wordt gehalden voir verclaert ofte verstorven, soe compt mit einen te smilten, ende verdwinen, alle 't profijt ende voirdel, dat deselve den

/324/ aenlegger was gevende, 't sij van interruptie, oft inbrueck ende belet van prescriptie, oft verwijlinge van tijdt, oft van te genieten die vruchten, oft interest ende profijt van die² schuldtpenningen, van den tijdt aff van litiscontestatie, oft des gerichtsvestinge, oft van burge ende versekerheit voir 't gewijsde: Beheltlick dat allein in wesen ende van weerden blijven die bekentenisse van partie, schriftelicke ende mondelicke kondtschap ende thoen³ bie partiën ten beiden sijden geleit, ingevalle men nieuwe rechtsvorderinge wilde instellen.

18.

Maer tot nieuwe rechtsvorderinge en wordt men alsdan niet ontfangen, voir ende aleer dat men alle de kosten van 't voirgaende proces, oft rechtsvorderinge aen sijne wederpartie heeft betaelt, ende goet gedaen, Ende soe die gerechticheit die men van tevoirens heeft vervolght maer en waere van sekeren tijdt, als van ein, ofte twee jaeren, oft mindere, als van vernaerdinge, handthaldinge in 't besit, ende dergelijcke, sijnde maer van sekeren tijdt, soe en solde die niet van nieuws begoust mogen worden, al wolde men die kosten betalen, maer solde den aenlegger bie den verloop van gelijcken tijdt, sonder vervolgh van de sake t'einemael gesmolten, doot ende teniet sijn.

1. Verjaert: erratum editie 1620: verclaert.

2. Van die: erratum editie 1620: van.

3. Kondtschap ende thoen: erratum editie 1620: kondtschap.

Twelfden titul

Van konden ende verhoir derselver

1.

Als partiën niet en hebben bekent, daermede die wederpartie haer solde connen behelpen, tot bewijs van haere gerechticheit, ende dat de sake in contrarie feiten ofte op bewijs gelegen is, soe worden sie ontfangen oft gewiesen ten toon om dieselve te bewijzen, 't waere bie getuygen, schijn ende bescheidt, eydt ofte anderssints, nae de gelegenheit van de sake.

2.

Waernaer is der cleger gehalden sijn bewijs te doen binnen ses weken, aenvangende van den dagh dat partiën tot bewijs gewiesen oft ontfangen sijn waervan die ierste veerteen da-

/325/ gen, voir d'ierste, die andere veerthien dagen voir de tweede, ende die derde veerteen dagen, voir 't derde dilai oft uuytstel van bewijs sullen dienen.

3.

Welcke ses weken overstreeken sijnde, sal den aenlegger gein voirder uuytstandt gegeven werden, dan uuyt erheffelicke oirsaken, ende mit kennisse van de sake, opdat partije bie langer uuytstandt niet vercort, ofte in langhduerige oncosten van proces worde gehalden.

4.

Geduerende den tijt dat den cleger sijn bewijs moet doen, en is der gedaghde daertoe niet gehalden, dan allein ierst naerdad des clegers tijt overstreeken is, naer denwelcken der gedaeghde¹ ofte verweerder alsdan gelijcke ses weken op denselven voet sal hebben, als hiervooren van den cleger gesaght is geweest.

5.

Die sijn getuygen wilt doen verhoeren, sal gehalden wesen niet allein sijn getuygen tijdelick te doen dagen om kantschap te geven, maer oick sijn tegenpartije, om hun den eidt te sien affnemen, diewelcke, al en compt hie dan niet, sullen evenwel die getuygen beleidt ende verhoirt werden, sonder naerdeil van de wedersegginge oft straff van hunne persoenen ende kondtschap.

6.

Eer men die getuygen den eydt affnempt ende verhoirt, sal men hun wel scherpelick ende rijpelick voirhalden 't recht gebruyck van den eidt, ende de straffe des meinydts, soe op der eerde als in der eewicheet, ende daernaer hun den eydt affnemen, naer het volgende formulier, ende² vervolgens hun bescheidenlick ondervraegen op 't stuck daerover sie beleidt werden, ende allen omstandt mit de redenen van hunne wetenschap, opdat de volcomene waerheit sonder einigh argelist verdonckeringhe oft omwinpelinghe in den dagh magh comen.

1. Der gedaeghde: erratum editie 1620: gedaghde.

2. Ende: erratum editie 1620: end.

7.

'T geene dat men den getuygen voirhalden sal is, dat diegeene die meynedigh sweert, Godt almachtig lastert ende hemselven daerduer berooft van alle genaede Godts, dat hie die straeffe ende vloeck Godts op hem treckt, ende hemselven buyten alle Godts hulpe stelt, ende mit seele ende lychaem vervloect ende gein deil in dat rijck Godts en can hebben, dat hie daerom hemselven wel wil bedencken, ende d'oprechte waerheit seggen tot Godts eere ende voordering van de rechtveerdicheet, sonder hem bie vrundtschap oft vijantschap, maeghschap, giften oft gaven, oft iet anders daerin te vergeten, ende hemselven in staet van verduymenisse te stellen.

/326/ 8.

Den eidt den de getuygen hebben te sweeren, is. Ick geloove ende sweere dat ick die waerheit, die ick weet ende mij bedencken can sal seggen op 't geene mij gevraeght sal worden, ende bewust is voir beyde partijen, geiner te lieff off te leet, ende dat ick dat niet sal laeten om gaven, geschenck, mit¹ gunst, ongunst, haet, frundtschap, viantschap, oft om einige andere dinghen, daerduer de waerheit verhindert ofte verdonckert moghte worden, wie dat eines menschen hert erdencken can, alles trouwelick ongeverlick ende sonder argelist, So helpe mij Godt ende alle sijne lieve heiligen.

9.

Eer ende bevoir² einige van de partijen de getuygen doet ondervraeghen, sullen sie voir ierst gehalden sijn den gerichte over te geven hunne billeten, van aenwysinge van den articulen daerop sie die getuigen willen doen verhoiren, opdat sie daerop volcomentlick ondervraeght, ende hun getuychenisse bie geschrift gestelt magh werden.

10.

Die tegenpartije magh tegens dieselve aenwysinge contrarie vraeghstucken ofte *interrogatoria* overgeven, soe het haer goetdunckt, daerop bie die van den gerichte oft commissariën tot verhoeringe van de getuygen, alsulcken aenschouw genomen sal worden, als sie tot ondersueck van de oprechte waerheit ende gelegenheit van der saken bevin-den sullen te behoeren.

11.

Den getuygen sullen die articulen end vraeghstucken, daerop sie hun kondtschap hebben te doen, claerlick ende bescheidenlick voirgelesen, ende daerop vlijtigh ondervraght ende hunne kondtschap uuyt hunne mondt getrouwelick opgeschreven werden, ende sal hun die oirsake hunnes wetens, wie, waervan, ende in wat gestalt hun sulcx bewust is, ende andere omstanden volcomentlick affgevraeght werden.

12.

Die getuygen moeten elck in 't besunder gehoirt, ende hunne getuychnisse in 't langh ende volcomentlick bie geschrift gestelt werden, sonder voirtaen alleen te stellen: Heeft verclaert naer inhalt des artickels, oft als in den artickle, oft gelijck de voirgaende getuygen, oft bie andere dergelijke manieren.

1. ASO 591 heeft "nut", in de vierde editie (Venlo 1740) weggelaten.

2. Bevoir: erratum editie 1620: bevoeran.

13.

D'welck al gedaen sal worden bie twee schepenen end den gerichtsschrijver secretelick, end in affwesen van partije, sonder dat van nu voirtaen, die getuygen samentlick oft in 't openbaer in

/327/ biewesen derselver partije verhoirt sullen moegen werden, niettegenstaende 't gebruyck dat tot noch toe in etlicke plaetsen oft steden ter contrariën is geweest.

14.

Naerdatt de getuygen haer kondtschap hebben gedaen, sal hun die voirgelesen, ende daernaer gevragt werden, oft sie daerbie blijven, oft dat sie daeraff oft toe willen doen, ende daarvan sullen die schepenen ende gerichtsschrijver nota halden, ende aenteickeninge doen bie der getuygen verclaeren, belastende hun wel scherpelick hunne kontschap secret te halden ter tijdt toe dat die gerichtelick geoepent sal sijn.

15.

Van nu voirtaen en sal noch den cleger noch gedaeghde den einen den andern als getuyge niet mogen doen verhoeren, wie aen etlicke plaetsen gebruycklick is geweest, aengesien dat beyde partijen gehalden sijn op des wederpartijen articklen te antwoorden, bie kennen oft ontkennen onder eidt de *calumnia*, soe hierboven is gesaght.

16.

Soe jemandt van de partijen getuygen leiden wilt, die buiten de jurisdictie ofte gebiedt van 't gericht, daervoor sie dinghplichtigh sijn, woonen, die sal sulcx den gerichte te kennen geven, d'welck hem daerop requisitoriael oft versueckbrieven aen den gerichte van der plaetse daer sie woonen mitdeilen sal, om bie 't selve gericht ondervraegt ende hunne kondtschap gesloeten overgesant te woirden¹, die wederpartije hunne contrarie vraeghstucken in dem val mit² in deselve brieven over te seinden onbenomen.

17.

Van nu voirtaen en sal gein recht gedaen worden op certificatiën ofte attestatiën van getuygen: tensij dat dieselve ten versuecke van den gerichte, daervoor partijen dinghplichtich sijn, oft³ bie denselven gericht verhoirt oft gehoirt sijn.

18.

Welverstaende dat soeverre die getuygen waeren overzee, oft overleden, oft anderssints niet te becommen, in sulcken val sal 't gericht alsulcken aenschouw ende insien daerop nemen, als 't selve naer recht ende gelegenheit van de sake bevinden sal te behoiren.

19.

Als is 't dat ordinarlick naer den gemeinen regel van rechte gein getuigen voir de litis-contestatie ofte rechtsvestinge niet beleidt noch gehoirt en mogen werden, soe en heeft doch sulcx dickwijls gein plaetse.

/328/ 20.

Als ierstlick, wanneer jemant gedreicht wordt oft besorght is, dat hem enighe aenclaeghte ofte voorderinghe moghte aengedaen werden, in welcken gevalle magh de getuigen ter eewiger gedechtenisse, voir aenvanck des proces, als hem sulcx het beste te passe compt, doen verhoeren.

1. Overgesant te woirden: erratum editie 1620: overgesandt.

2. ASO 591 heeft "mit ende".

3. Oft: erratum editie 1620: verhoirt, oft.

21.

Desgelicx, als den cleger, oft die van meininge is einighe claghte oft eisch te doen, in sorge ende peryckel is, dat die personen die hie van meininge is tot getuygen te doen verhooren, reisveerdigh sijn, oft anderssints haest hebben, oft geern verre uuyt den lande solden willen trecken, oft ten tijde van haestige sieckten, oft oirlooge, oft dat sie soe cranck, oft alt waeren, dat dieselve voir den ordinarissen tijdt van verhoir der getuygen moghten affsterven.

22.

Sullen desniettemin alsdan dieselve getuygen (is 't doenlick) voor des beclaghte ordinarissen richter, ofte voir andere bie compas oft requisitoriaelbrieven (daertoe versocht) verhoort moeten werden, de tegenpartije daertoe gedaeght, oft daervan de weet gedaen sijnde, die alsdan sulcke protestatie oft contrarie bewijs sal mogen doen, als haer goetduncken sal.

23.

Als die konden wegen 't geene voirschreven, oft andere dergelijcke voir den ordinarissen tijt van veuren, van getuygen gehoirt sullen sijn, sal men hunne kondtschap bie¹ den richter, die deselve heeft verhoort, oft daervoor men die solde willen gebruycken, besloeten laeten verblijven, oft overbringen ter tijt toe, men dieselve in rechte sal willen tewerckstellen.

24.

Tot welcken einde de cleger gehalden is binnen 's jaers naer 't veuren van sijn getuygen voir den gebuerlicken richter sijn aenspraeck te doen, oft anderssints wordt alsulcke getuychnisse voir nichtich ende van onweerden gehalden, maer de verweerder ofte beclaeghter magh hem altijt mit alsulcke kondtschap in rechte behelpen ende die gebruycken.

1. Bie: erratum editie 1620: besloeten bie.

/329/

Derteende titul

Van briefflicke schijn ende bescheydt, ende liggende konden

1.

Der gedaeghde en is niet schuldigh noch gehalden tot bewijs van des clegers voorderinghe sijn eigene brieff oft segel over te geven: ten waere dat bie den gerichte uuyt rechtmaetige oirsaecken bevonden werde 't selve alsoe te behooren, maer dem niettegenstaende, magh den gedaegden wel versuecken, ende is den cleger gehalden hem sijn eigen brieff ende segel oft rekenboeck ende anderen bescheidt tot bewijsinge van sijnder verweringe ende verantwoordinge te toenen ende over te brengen.

2.

Ende soeveel belanght brieven ende bescheiden die beyde partiën gemein sijn, als sijn hun openbaere geplegen gerichtzhandelungh, contracten, opdrachten, maechscheidingen, testamenten, ende dergelijcke, dieselve moeten op 't begeeren der partijen, die sulcx van doen sal hebben, tot erkennisse des gerichts, tevoorschijn gebracht ende aen partie daarvan copie oft afschrift gegeven worden.

3.

Die sijne intentie ofte vermeten mit einighe brieven oft schriftelicke bescheiden, die men noempt liggende konden wilt bewijzen, sal 't selve gehalden sijn te doen binnen die voorschreven ses weken hiervoor onder den titel van de konden vermelt.

4.

Waerop die wederpartije daertegens alsulcke schriftelicke bescheiden, brieff, segel, ende instrumenten overgegeven¹ werden, gehalden is deselve ter goeder trouwen te kennen ofte ontkennen, doch haer verantwoordinge ende wedersegginge daertegens in aller wegen voorbehaldden.

5.

Wanneer einige originel brieff ende segel oft andere schriftelicke bescheiden overgegeven sijn, daeraen² den partijen veel gelegen is, oft dat sie die in andere landen, steden, oft plaetsen

/330/ solden willen gebrucken, sal dieselve wederom tot haer mogen nemen: Ten waere dat mit kennisse van sake uuyt merckelicke redenen anders bie 't gericht werde geordonneert.

6.

Des moet daarvan copie oft afschrift bie den gerichtsschrijver in biewesen van partie, ofte haeren volmechtigen gecollationeert onder 't gericht blijven, ende magh dieselve partie alsulcke schriftelicke bescheiden oversien, om versekert te wesen, off die in behorlicke maniere gemaect ende geloeffweerdich sijn ofte niet.

1. Overgegeven: erratum editie 1620: soe overgegeven.

2. Daeraen: erratum editie 1620: daarvan.

7.

Ende insoeverre hie einigh tegenseggen als van mangel aen den segel, teeckeninge ofte schrifture derselver documenten vermeint te hebben, sal staensvoets, oft op denselven gerichtsdagh gehalden sijn 't selve voirts te bringen: ten waere dat hem 't gericht, uuyt bewegende oirsaecke, langer tijt daertoe gaeve.

8.

D'welck alst al ist geschiedt, sal die partije oft haeren volmachtigen haere schriftelicke bescheyden wedergegeven ofte restitueert werden, mits laetende daervan copie autentycque bie den gerichtsschrijver gecollationeert ende onderteekent in 't gerichte, als voir.

9.

Voirtaen en sal gein recht gedaen werden op copiën, tensij dat dieselve bie den secretaris van den gerichte tegens den principaelen brieff gecollationeert ende geautentiseert sijn, die wederpartije oft haeren volmechtigen daertoe geroepen, oft dat 't gericht uuyt bewegende oirsake bevonde dat niet noodigh waere die principaele oft originele bescheiden over te leggen.

10.

Oick en sal voirtaen den schepenen gein geloove gegeven worden van de passeringe die sie aen den secretaris van den gerichte verclaeren solden, in sijn affwesen voir hun gedaen te sijn, noch en sal den secretaris daerop gein segel ende brieff maken oft aen partijen geven.

11.

Maer om iet bestendelick gepasseert te worden, ende daervan brieven uuytgegeven te mogen werden, sal men 't selve voirtaen ierst bie geschrifte doen stellen, ende daernaer bie den gerichtsschrifer aen partije ten overstaen van den schepenen voirlesen, ende bie deselve schepenen doen affvraegen oft haer alsoe beliefft ende sie tevrieden sijn 't selve alsoe te passeeren, ende daerop haer jaewoordt hebben.

/331/

Vierdeende titul

Van den eydt

1.

Als partijen noch levende noch liggende konden, oft schriftelick bescheidt en hebben, om hunne claghte ofte verantwoordinge te bewijzen, soe mogen sie, als de sake op hunne eigen feyt oft weten berust, d'een den anderen die op hunnen eydt geven, ende is alsdan dergeene soe dieselve ten eide is gestelt, gehalden den eidt te doen, oft die aen sijne wederpartije weder te stellen.

2.

Ende oft der ¹, tot welckes eydt die sake is gestelt, die niet en wilde doen, noch denselven sijne wederpartije toestellen, oft dat dergeene die den eydt wedergestelt is, denselven niet en wolde doen, ende dat de sake van hun eigen feyt waere, soe sal dergeene die in den eidt te doen weigerich valt, is hie verweerdere, in den heisch des clegers verdampt worden, oft is hie aenlegger, den beclaechden daarvan onslaegen werden.

3.

D'welck desniettemin te verstaen is, ingevalle dergeene, die de sake ten eide is gestelt oft wedergestelt, geene wettige redenen en hadde, om denselven te weigeren, ende niet als het gericht, om de voorgemelde oft andere merckelicke redenen, dengeenen die de sake ten eyde is gestelt, oft wordt gestelt, daarvan ontlasten.

4.

Soe wanneer bie ein van de partijen de sake ten eydt is gestelt, ende bie de wederpartije aenveerd, soe sal de partije die de saecke ten eyde gestelt heeft, daernaer niet mogen veranderen, noch tot haer bewijs ontfanghen worden, maer sal hem tevreden moeten halden mit den eydt die sijn wederpartije aengenoemen heeft te doen: Ten waere dat naermaels onversiens einich bewijs ofte bescheidt tot kennisse waer gecommen, daarvan men ten tijde van het geven ten eyde niet en hadde geweten.

5.

Die de sake ten eyde gestelt is, sal denselven eydt gehalden sijn

/332/ te doen, ten naesten ordinarijs gerichtsdagh, op pene, dat soe hie denselven alsdan niet en dede, daarvan versteken sal sijn, ende die sake daervoor gehalden worden, aloft hie denselven eyd geweigert hadde te doen, oft sijn wederpartie weder te geven: ten waere dat hie merckelicke redenen ter contrariën hadde.

6.

Magh oick der richter ofte gerichte somwijlen aen d'een oft d'ander van partijen den eidt toestellen, tot volmaeckinge van haer bewijs, niet geheel volcomen sijnde, als te weten, als 't bewijs ende die 't selve heeft gedaen, ein mann mit eeren ende buiten alle wederseggen is, ende dat de gelegenheit van de sake dat toelaet, d'welck al light in de wijsheit ende discretie van den gerichte oft richter.

1. ASO 591 heeft "dergeene".

Vijffteende titul

Van oepenninge van konden, straeff ofte wedersegginge,
ende verantwordinge ¹ derselver ende sluytinge
in der saecke

1. Wanneer die getuygen verhoirt sijn, ende beyde partiën van wijderen toon vertegen hebben, soe mogen partijen samptlich, oft elck besunder begeeren eroepeninge van den toon ende bewijs, daarvan denselven partijen copie oft afschrift mitgedeilt sal worden.

2. Nae gedaene oepenninge van toon, en wordt partijen niet toegelaeten, op deselve oft contrarie feyten van dengeenen daerop toon geleidt is, wijder toon bie getuigen te doen: ten waere uuyt merckelicke redenen in rechte bevesticht.

3. Den toon sullen beyde partijen gehalden sijn, binnen drie weken te reprocheren oft wederseggen, ende drie weken daernaer te salveren, ofte denselven te verantwoorden, ende in de sake te sluyten, op pene van versteke, ende dat die sake sal worden gehalden voir gesloeten: ten waere dat het gericht, uuyt merkelicke redenen, bevonde anders te behoeren.

/333/ 4. De saecke wordt gehalden voir gesloeten, om daerin recht te doen, als partijen dienende van duplicque, ofte salvatie verthyen van alle wijdere allegatiën, ende versuecken ² recht, soe sie gehalden sijn te doen, oft als ein van de partijen daerin gebrekelick sijnde, bie 't gericht wordt verklaert, dat men de sake haldt voir gesloeten, ende dat recht gedaen sal worden, op de stucken die onder 't gericht bevonden sullen worden.

5. Beyde partijen moghen voir d'overleveringe van de stucken in handen des gericht, deselve oversien, om te weten, oft daer min, meer, toe, oft in gedaen is, als gerichtelick is bedinght, ende 't selve wederom daertoe ofte aff te laeten doen.

1. Verantwordinge: erratum editie 1620: aentwordinge.

2. Versuecken: erratum editie 1620: versuecke.

Sesteende titul

Van vonnissen

§ 1. *'T wijsen van eindelinghe vonnissen oft voerordelen bie tusschenspraken.*

1.

Die sake bedinght ende gesloeten sijnde, sal 't gericht den partijen voir d'oversien der acten bieëin mogen wijsen, om sich te vergelijcken binnen sekeren tijt bie het gerichte daertoe te stellen, soe doenlick is, ende hun daertoe ernstelick vermaenen, besonder als die sake doncker ofte twijfelachtich is.

2.

Edoch sullen die richters ende schepenen¹, soe binnen als buyten recht, hun overal onpartijdigh halden, noch hun irgens einsijdigh² laeten vinden, om partijen van hun gein achterdencken te geven, van meer den einen als den anderen toegedaen te sijn.

3.

Insoevern partijen sich niet en connen, noch en begeren te vergelijcken, sullen die gerichtsschrijvers, die gerichtsacten bie extract aen partijen, oft hunne volmechtige voir hunne gebuerlicke gerechticheit laeten volgen, om in biewesen, van deselve gerichtsschrijvers, oft hunne stadthalders, die al mit de ingedinghde stucken, ende schrifturen in goede ordre bei ein te

/334/ vuegen ende mit einen inventaris te beyden sijden onderteckent den gerichte voer te bringen.

4.

Als die overgegevene stucken bie den gerichte oversien ende gelesen sijn, sal der altste van den schepenen jedenen sijne meininge ofte beduncken mit de redenen hun daertoe bewegende affvragen, ende moeten alsdan die gerichtsschrijvers stilswijgen, ende scherpelick toehoiren, nae die stemme van ein jegelick, end dieselve opteicknen, teneinde dat daernae die stemmen getalt, ende 't vonnisse beraempt³ magh werden.

5.

Indien in 't beraemen van den vonnisse, einge sunderlinge swaericheiden vielen, sal hetselve, ende die uuitsprake van 't selve uuytgesteld worden, totdat men geproeft sal hebben, oft men partijen bie accort can vergelijcken, oft dat alle die schepenen in de banck sijn, oft tot einen anderen dagh, om rijpelick daerop te dencken, ende sekerlick te mogen wijsen.

6.

D'welck die schepenen oick voir de tweede reise sullen mogen doen, insoeverre die sake nae hun beduncken soe swaer solde wesen ,dat het noodigh solde sijn, noch einmael die

1. Richters ende schepenen: erratum editie 1620: richters.

2. Irgens einsijdigh: erratum editie 1620: ergens woe einsijdich.

3. Beraempt: erratum editie 1620: geraempt.

sake in bedencken te stellen, maer naer die tweede reise sal het gericht dieselve sake niet wijders mogen uuytstellen, dan daervan het oordeel uuytspreken.

7.

Als 't getal van de stemmen te beyden sijden even groet is, sal 't vonnisse gesloeten worden, tot voordel van den beclaghden: ten waere in geprivilegieerde sake, daerin bie den rechte anders waere versien, oft in sake van revisie ende appellatie, daer alsdan d'ierste vonnisse bestedicht sal worden.

8.

In 't wijzen van saken, die in feiten sijn gelegen, sal niet allein aenschouw genomen worden op den toon, ende schriftelick bewijs van partije, maer oick op de gelegenheit ende waarschijnlijkheit van de sake, ende voir welcke die presumptie, ende 't vermoyen van recht is.

9.

Ende al waer 't, dat die sake ter einre oft andere sijde niet volcomelick en waere bewezen, soe solde nochtans 't bewijs oft vermoyen soe sterck mogen sijn, dat om 't selve volcommen te maken, d'ein van de partijen tot den eidt ontfangen solde worden, naer 't voirsienich goetduncken van de richters, gelijk hierboven gesaght is.

10.

Over het raemen¹ van vonnisse en mogen niet sijn, noch hun-
/335/ ne stemmen geven, die in der sake getuygen sijn geweest, oft raet oft daet gegeven hebben, ende oft anders gebuerde, sal alsulcke vonnisse nichtich, ende van onweerden sijn, noch en sal daertoe einige executie ofte volbrengung staen, totdat bie den overgericht van nieuws van de sake kennisse genomen, ende dieselve gewesen sal sijn.

11.

Alle diffinitive oft eindticke vonnissen moeten inhalden verdamminge, oft ontlastinge van den verweerder, van 't geene hem was geheist, 't sij in 't geheel, oft ten deil, naer de gelegenheit van de sake, maer 't selve en is niet van noede in voir oft bie-oirdel dan is genouch, dat daerbie recht wordt gedaen, ofte verordent op 't voirgevallen versueck.

§ 2. *Van costen, schaden, interesten ende vruchten.*

1.

Die 't proces verliest, wordt verdampt in de costen, sonder dat men dieselve magh compenseren, oft tegens den anderen stellen, om elck de sijne te dragen: ten waere dat 't gericht uuyt sunderlinge redenen anders bevonde te behoiren, 't welck einen jeden op sijn gewissen ende gemoet gestelt wordt.

2.

Ende oft bie den vonnisse van de costen niet en waere vermaent, soe wordt evenwel verstaen, dat partije die de nederlage heeft gehad, daerin is verdampt: tensij dat uuyt-druckelick bie den vonnisse is gesaght, dat die worden gecompenseert, oft dat elck die sijne sal dragen.

1. Raemen: erratum editie 1620: ramen.

3.

Maer aengaende de schaden ende interesten, als die sijn geheischt, ende dat bie den vonnisse daervan niet en is vermaendt, wordt verstaen dat partije daervan is ontslagen ende vrie gewiesen¹, ende oversulcx en valt derwegen gein vorder vervolgh noch executie.

4.

Van gelijcken, als einigh goet mit de vruchten is geheischt, oft als dat goet² allein is geheischt sonder de vruchten, ende dat die duerende rechtsvorderinghe sijn genoeten, insoeverre der richter bie den vonnisse van de vruchten niet en vermaent, wordt verstaen den verweerder daervan ontslagen ofte vrij erkant te hebben.

§ 3. *Beleeringe ende uuytsprake van vonnissen ende revisie derselver.*

1.

/336/ Soe wanneer die lege bancken der sake niet wijs en sijn, sullen sie dieselve aen hun wettich overheuft, oft ander heuftfahrt, die sie van alts gehadt hebben, mit die acten (ter presentien van beide partijen, oft hunne volmechtige, behoirlick gecollationneert, ende toegesegelt sijnde)³, overbringen, ende 't vonnis aldaer doen beramen naer het aldt⁴ gebruick, sonder dat sie sich sullen mogen beraden mit einige rechtsgeleerde ofte bie deselve 't vonnis doen stellen.

2.

Ende alsoe die van 't landt van Crieckenbeeck hierbevoirens sich beroepen hebben op den Geer, sal 't selve gebruick alnoch gevolgt werden, ende sullen dem volgende hunne vonnissen beraempt, ende gewiesen⁵ worden, gelijk men van alts gewoon is te doen.

3.

Al is 't dat naer die gemeine rechten, partijen moeten gedaeght werden, om die vonnissen te hoiren uuytspreken, soe wordt doch 't selve in desen Ruremundtschen Quartier niet gehalden, dan is genouch, dat partije in aenvanck des proces, haere wederpartije heeft doen dagen, d'welck verstaen wordt te wesen tot alle gerichtssacten, ende 't vonnisse te hoiren uuytspreken.

4.

Behalvens, dat soe wanneer die sake ein jaer onvervolght is gebleven, oft dat einige van de partijen afflijvigh waere geworden, alsdan die wederpartije, oft die erffgenaemen gedaeght moeten werden, om het proces weder aen te nemen, ende in de sake vorts te vahren, op die voirgaende stucken, oft om dieselve te doen verclaeren desert, oft voir ein verlaten ende verstorven proces, ende dat daerop oversulcx gein vervolgh meer en valt.

1. Vrie gewiesen: erratum editie 1620: vrij gewesen.

2. Dat goet: erratum editie 1620: dat het goet.

3. Sijnde): erratum editie 1620: sijnde.

4. Naer het aldt: erratum editie 1620: naer aldt.

5. Gewiesen: erratum editie 1620: gewesen.

5.

Daer en magh gein oirdel boven oirdel gaen, noch 't voirgaende vonnisse verandert, vermeerdt oft vermindert worden, bie den gerichte¹ daerbie 't selve is gewesen, maer insoeverre einige partije haer daerbie beswaert vindt, sal daervan mogen revideren naer inhalt van het provisioneel plaacet, nu onlanx op 't stuck van revisie bie heure durchluchtige hoicheiden gegeven.

6.

/337/ Welverstaende, dat van vonnissen gewiesen² in saken criminel ende van iniurie, daerin criminelick ticht oft heisch gedaen is tot straeff aen den lijve, geine revisie bie 't Hoff genomen sal worden, wie van alts gebruyckelick is, maer dat die haer volcomene cracht sullen hebben: ten waere dat daerbie alsulcke straff niet en waer aangeweesen, maer andere boeten ofte bruecken.

§ 4. *Cautie ofte versekerheit voir de kosten van de revisie ende voir 't volbringen van 't gewijsde.*

1.

Die revideren wilt van einigh vonnis bie gerichtsluyden gewiesen³, sal burgh, oft genouchsame versekerheit stellen voir de kosten, ende boeten, ende bie⁴ gebreke van sulcx, en sal tot vervolgh van de revisie niet ontfangen worden: ten waere uuyt merckelicke redenen 't Hoff daertoe bewegende.

2.

Soe wanneer men einigh vonnis geern ter executiën solde willen stellen, ende dat daervan revisie aen 't Hoff is versocht, oft den tijdt alnoch loept, om die te moegen versuecken, soe is men gehalden ierst, ende voir al genouchsame versekerheit te stellen van 't geene men solde willen executeren, ingevalle bie 't vonnisse van den Hove bevonden wordt dat daarvan erstadinge solde behoiren te geschieden.

3.

Ende oft der winner alsulcke versekerheit niet en couste doen, soe sal 't gewijsde blijven bie den verlieser, mits stellende bie hem voir de voldoeninge van dien burgen, ofte sekerheit totdat der winner die solde konnen stellen.

4.

Ende off noch d'ein, noch d'ander burge, ofte versekerheit couste vinden, soe sal het goet gestelt worden in eine derde handt, oft gerichtlicken bewaerder, tot behoeve van dengeenen, die in 't einde winnen sal.

1. Bie den gerichte: erratum editie 1620: bie den richters oft gerichte.

2. Gewiesen: erratum editie 1620: gewesen.

3. Gewiesen: erratum editie 1620: gewesen.

4. Bie: erratum editie 1620: dat bie.

§ 5. *Uuytspraecke van arbiters, oft seghsluyden, ende cracht derselver.*

1.

Als einige sake in handen van arbiters ofte seghsluyden is gestelt, die de sake aengenomen hebben, ende dat sie naermaels hun weigerich maken, daarvan uuytspraeck te doen, soe sullen sie daertoe ten versuecke, van ein van den partijen mit breucken ende boeten bedwonghen moegen worden, sonder dat sie hun daarvan connen ofte moegen ontlasten: ten waere uuyt sunderlinge ende redelicke oirsaken.

2.

Die seghsluyden om hun uuytspraeck te doen, moegen partijen belasten binnen sekeren tijt hun vermeten, bewijs, ende bescheidt over te bringen, ende soe jemandt derselver onwillich oft versuymlick were dat te doen, soe moegen sie hunne uuytspraeck oft verclaeren doen, partijen daertoe beschreven oft geroepen, op 't geene hun ter handt is gecommen.

3.

Niemandt en magh hem tegens uuytspraecke van vrundtlicke scheidts¹ ofte seghsluyden beroepen, ofte beclaegen, dan in saken daertoe revisie staet, ende 't selve doende, moet sulcx in 't werck stellen, ende vervolgen binnen den verordenten tijt tot die revisie gestelt, ende ofte hie 't selve niet en hadde gedaen, en wordt daernaer daertoe niet ontfangen.

4.

Partije die haer weigerlick maeckt d'uuytspraecke naer te commen, magh tot volbrengeinghe derselver bedwongen worden bie pandinge, soe wegghen het principael, als van de costen, ende besproeckene pene, ingevalle hie hem mit d'uuytspraecke niet tevreden en hiele.

5.

Ende voir ende aleer, soewel d'ein als d'ander t'eenemael is voldaan, onder genouchsame versekerheit van 't geene dat wedergegeven solde moeten worden, en magh die clagende partije tegens d'uuytspraecke bie 't Hoff niet gehoirt, noch tot vervolgh van haer claghte ontfangen werden.

6.

Welverstaende, dat als tot voldoeninge van der uuytspraeck, soeverne executie is gedaen, dat men niet meer en vind, noch en weet om t'executeren, dan dat vercocht, oft in des heere, ofte panders handt is, om vercocht te worden, ende dat der geëxecuteerde onder eydt verclaert anders niet te hebben, hie alsdan in sijn redene van beclaegh, ende de wederpartije in haere antwoorde gehoirt magh worden, om daerop recht gedaen te worden, naer behoiren.

7.

Al waer 't dat den cleger tegens d'uuytspraecke van de vrundtlicke seghsluyden bevonden worde, hem terecht in 't geheel, oft deil beclaeght te hebben, moet evenwel die geloefde pene gelden ende betalen, indien die niet en bedraeght over de helft van hetgeene dat strijdtbaer was, ende soe die meer bedraeght, allein tot deselve helft.

1. Scheidts: erratum editie 1620: bescheidt.

8.

Ende oft die clagende partije in haer beclagh bevonden worde niet befueght te sijn, solde niet allein d'uytspraecke van de seghslyden haer cracht hebben, ende die besproeckene pene verbuert sijn, hoe groet die oick waere, maer solde oick verdammt worden in de costen van den processe, voir 't Hoff geresen, wie oick in gelijcke pene van onwijzen beclagh, als tot onwijser revisie is staende.

/339/ 9.

D'welck oick plaetse sal hebben, al waer 't dat der cleger van der uuytspraecke hem van sijn begouste claghte wilde verdragen, uuyt vreesse dat sijn ongelijck bevonden, ende hie in alles verdampt solde worden: ten waere dat hie voirdat de sake in rechte is gesloeten, ende behoirlick overgegeven, van het Hoff daertoe oirloff vercrege, in welcken gevalle hie sal moegen volstaen, mits betalende die helft van de ein ende andere peen, ende de costen, schaden ende interesten wegen 't bedinghde gevallen.

Seventeende titul

Van executiën oft uuytrichtinge van vonnissen.

§ 1. *Tijdt tot voldoeninge ende uuytrichtinge van vonnissen naer de gesteltenisse van de aengeweesen claghte.*

1.

Alle vonnissen, soe haest die gegaen sijn in cracht van gewijsde, sullen ter behoorlicker voldoeninghe oft executie gestelt worden doir den officier oft scholtis des gericht, des versocht sijnde, naer forme ende inhoudt van deselve.

2.

D'welck in vonnissen, streckende tot leveringhe ende restitutie, ofte wedergevinge van einigh goet, terstondt sal geschieden: ten waere dat den verdampden tot sijnen versuecke, om redenen tijt vergunt waere om 't vonnisse te voldoen.

3.

Maer in vonnissen tot betaelinghe van schulden gegeven, wordt den tijt van executie opgehalden tot vierthien dagen, te rekenen van den dagh aff, dat aen den verdampden bie den gerichtsbode den weet is gedaen van 't vonnisse, om 't selve te voldoen.

4.

Alle vonnissen moeten binnen jaer ende dagh tewerckgesteld werden, ende soe 't selve niet en is geschiet, soe moet der winner nae omloop des jaers, voir ierst den verdampden wederom doen dagen, om 't vonnisse te sien ende hoeren verclaeren executabel, ende 't selve gedaen sijnde, mag uuit cracht van denselven, dat als-

/340/ dan wederom binnen den tijt van ein jaer tewerckgesteld worden, als voir.

5.

Vonnissen daerbie den cleger einigh goet ofte gerechticheit aengeweesen is, moeten mitderdaet voltoegen, ofte volbracht werden, stellende den cleger in 't geene hem aengewesen is, ende den besitter daeruuyt stellende.

6.

Desgelicx in saken, daer den ¹ cleger die possessie ofte besit van de goederen aengewesen is, moet der verweerder uuyt, ende der ² cleger daerinn, vermoegh den vonnisse gestelt ende gehalden worden.

7.

Als der verweerder selver contrarie conclusie genoemen heeft, om in 't besit van het strijdigh goet gehalden te worden, ende dat hem die aengeweesen wordt, soe sal hie daerin bie den officier gehalden werden, ende sal alle belet ter contrariën voortsgekeert, geweert ende affgedaen werden.

1. Den: erratum editie 1620: der.

2. Der: erratum editie 1620: den.

8.

Windt der verweerder in 't petitoir, soe en valt daer geine executie, dan allein van costen, wie insgelicx van schaden ende interesten, insoeverre daer enige sijn, ende dat der cleger daerinne is verdampt, ende dat die bie den gerichte sijn getaxeert, ende geliquideert ofte begroot.

§ 2. *Maniere van executie oft uuytrichtinge van vonnissen van schuldt op ruerlicke goederen.*

1.

Als jemandt einige somme van penningen aangewezen is, sal der bode naer den overstrijk van vierthien daghen, als voir, sich ¹ verfuegen tot den verdampden, ende denselven wederom vermaenen tot betaeling van die somme daerinne hie verdammt is, binnen den tijdt van vierentwintich uren te doen, ende hem aenseggen, dat bie gebreke van sulcx, men vort sal gaen mit d'executie.

2.

Welcke vierentwintich uren overstrecken sijnde, insoeverre daer gein betaeling gedaen en is, sal hie soe veel gereide goederen panden, dat hie genouch hebbe om d'executie daeraen te volbrengen, ende sal daarvan doen maken ein behoorlick inventaris bie den gerichtsschrijver.

3.

Waernaer sal hie dieselve goederen halden tot den achsten dagh, binnen welcken tijt, ende tot die vercoepinge toe, der verdampde sal moegen betalen die aangewezen somme, ende die co-

/341/ sten van d'executie, ende sijne goederen daarmede weder naer sich nemen.

4.

Maer als der verdampde niet en betaelt, soe sal men die gepande goederen openbaerlick op einen mercktdage te coepe stellen, ende dieselve leveren dengeenen die lest hoocht, ende 't meest daervoor is biedende ende betaelende.

5.

Edoch soeverre d'executie moet geschieden ten platten lande, oft daer gein mercktdagen en sijn, sal der gerichtsbode van de plaets van d'executie, op einen heiligendagh, voir ofte naer de predigh tevoiren uuytroepen ende verkundighen den dagh ende plaetse van de vercoepinge van alsulcke manns goederen, teneinde², oft jemant daarvan iet wilde gelden, dat hie daer comme.

6.

Van den dagh ende plaetse van de vercoepinge, sal oick de³ weete gedaen werden aen den schuldenaer daarvan de goederen gepandt sijn, soe hie voirhanden is, opdat hie, soevern hem belieft, sijnen schade voircomme, 't sij bie betaling end voldoeninge, oft present te sijn ende Sorge te dragen dat sijne gepande goederen ten hoichsten vercocht werden.

1. Sich: erratum editie 1620: sick.

2. Teneinde: erratum editie 1620: tereinde.

3. De: erratum editie 1620: ein.

7.

Den dagh gecomen sijnde, sal der officier oft gerichtsbode op denselven dagh die vercoepinge doen, als boven, ende dieselve gedaen sijnde, sullen die vercochte goederen den coeper blijven ¹ ende geleverd worden, mits daervan den prijs betalende, ende voldoende als voir.

8.

Maer oft die goederen aldaer tot redelicken prijs ² niet vercocht en conden werden, sal der scholtis oft den gerichtsbode, alsdan deselve brengen in de naeste stadt, ende aldaer op einen mercktdagh die vercoepinge, ende den weet daervan oick aen den verdampden doen, als boven.

9.

Van vercoepinge van de gepande goederen, sal ³ scholtis oft gerichtsbode goede register halden, ende maken oft doen maken, bescheidenlick inhoudende hoeveel, oft tot wat prijs, ende waeraen dat elcke ⁴ partije vercocht is.

10.

Ende hiermede sullen alle andere manieren ende gebruycken van executie van gereide goederen opgenomen, doot ende tenietgedaen sijn, ende sal alleen gebruyckt worden de maniere hiervoor verhaelt.

/342/ § 3. *Maniere van panginge ende executie van vonnissen van schult op onruerlicke ofte erffelicke goederen, ende van stueringe derselver.*

1.

Als daer geine gereide goederen en sijn die solden reicken tot voldoeninge van den vonnisse, ende des daertoe behoirt, sal der boede einige onbeweglicke goederen mogen aanslaen, die hie vermeinen sal bie te reicken, ten minsten schade van den schuldenaer ofte verdampde, denwelcken hie daervan den weet sal doen, teneinde hie bie betaelinghe ofte anderssints sijne vordere schade verhuede, dunckt het hem goet.

2.

D'welck oft den verdampden niet en dede, soe sal der boede d'aengeslaegene goederen bie drie sonnedaghsche kerckgeboden, van vierthien dagen tot vierthien dagen, ende pleckinge van billetten op de kerckedueren, ofte andere gemeine plaetsen, daer men die gewoonlick is te doen, te coep stellen, den tijdt van ses weken lanck, ende sal daervan, wie insgelijcx van de naervolgende coepdagen, den gepande schuldenaer gerichtelicke weete doen, soe ende gelijk hierboven onder den titel *Van vervolgh tot betalinge van de renten* is gesaght.

3.

Die vruchten ofte profijten die van de gepande goederen commen, sijn ende blijven tot behoefte van den pander oft executant, tot voldoeninge van 't geene dat hem bie vonnisse is aangewesen, oft van de schult daervoor hie panginge heeft gedaen, tot der tijt toe, dat

1. Blijven: erratum editie 1620: blieven.

2. Tot redelicken prijs: erratum editie 1620: ter redelicker prijse.

3. ASO 591 heeft: sal der".

4. Elcke: erratum editie 1620: elcker.

ein ander in oppositie comt, die alder oft beter recht heeft van voir te gaen, ende ierst voldaan te werden.

4.

Soeverre jemandt sich beclagen wilt, dat hie boven recht oft vonnisse wordt geëxecuteert oft gepandt, oft dat hie 't vonnisse heeft voldaan, oft dat 't selve tot geine voldoeninge en staet, magh daertegens pandkeeringe doen, tot den naesten gerichtsdagh, ende alsdan die redenen van sijn pandtkeeringe mit de bescheiden daertoe dienende, voibringen, om daerop sijn tegenpartije, daertoe gedaeght ende gehoirt, cort ende onvertogen recht gedaen te worden, naer behoiren.

5.

Dan niettegenstaende alsulcke¹ pandtkeeringhe, sal die pandinge haeren voortganck hebben tot versekeringe van des heere handt, tot behoefte van den executant, bie aenslaen ende bewaeringe van de panden des verdampde, daer der heer oft
/343/ sijnen officier, dat geraedtsaem vindt, maer mit die vercoepinge derselver sal opgehalden worden, totdat op de pandtkeeringe, oft beroepinge tegens de pandinge recht gedaen sal sijn.

6.

Ende oft die gepande in gebreeck blieve, ten iersten gerichtsdaghe naer de pandtkeeringe, oft beroepinge tegens die pandinge, hem te verweren, oft dat hie bevonden worde hem t'onrechte tegens de pandinge beroepen, oft daertegens pandtkeeringe gedaen hebben, sal t'elcker reise, ten profijte van den heere, verbueren die boete van drie goltgulden.

7.

In saken van beroepinge tegens executiën ofte pandinge, en sal men gein tegenspraeck ontfangen, die strecken solde tegens den vonnisse, om die geweesene saecke wederom in nieuwe kennisse te brengen, ende anders te doen wijsen dan die geweesen is: ten waere dat clærlick bleke van de nichticheit van denselven vonnisse.

8.

In 't aenslaen van de goederen tot voldoeninghe van den vonnisse, sal der boede wel toesien, dat hie niet en neemt oft aenslaet, dan 't geene daarvan der verdampden schuldenaer in 't besit ende gebruyck is, ende daarvan hie in 't gemein bie de naebueren oft naeste geërffde ende d'ingesetene van de plaetse, daer die gelegen sijn, wordt gehalden voir eigenaer ende meester derselver.

9.

Ende oft der executant, bie gebreke van andere goederen begeerden, dat men de hand solde leggen op einige goederen die ein ander in sijn besit oft gebruyck heeft, als haldende dat die den verdampden toecommen oft toebehoeren, soe sal der bode den besitter van sijnen aenslaegh de weete doen, ende ingevalle van oppositie, becroeeninge oft stueringe, hem tegens sekeren dagh voir 't gericht bescheiden, om sijn verantwoordinge te doen.

1. Alsulcke: erratum editie 1620: alsulcken.

10.

Op welcken dagh, comende der opponēt voir recht, magh versuecken dat den executant sal verclaeren sijn redene van executie, ende pertinentē eisch doen, gemerckt dat hie in 't kennelick besit ende gebruyck van het aengeslaegen goet is, ende dat hie niemandt daertoe einigh recht kendt, ende dat der verdampder selver, om daerop sijne handt te leggen, van sijn recht solde moeten doen blijcken, ende 't selve hem aangeweesen sijn.

11.

Maer is der verdampder ¹ in 't kennelick besit ende gebruik

/344/ van het aengeslaegen goet, als van sijn eygen, soe is der opponēt, die de pandinge oft executie als van sijn eygen goet wilt beletten, selver gehalden sijne gerechticheit te bewijsen, ende conclusie te nemen, teneinde, dat den aenslaegh oft pandinghe verclaert sal worden qualijck ende onbehoirlick gedaen te sijn, ende dat der executant verdampt sal worden in alle costen, schaden ende interesten.

12.

Ein besitter van 't ² gepandt goet, die hem voir eigenaer draeght ende d'executie van het vonnisse niet aen en gaet, ende wordt van sijn recht niet versteken, oft en vervalt daervan niet bie ein gerichtelicke daginge, maer moet die tot drye reisen geschieden, de derde op versteken van sijn recht, ende voir 't profijt van deselve, soe hie niet en compt, wordt den executant toegelaten, mit sijne begouste executie te moegen voortvaren.

§ 4. *Pleckinge van billetten teneinde van vercoepinge sitdagen, coep, erffinge ende guedinge daerop gevolght, ende voldoeninge van den prijs.*

1.

Die billetten, die men om te comen tot voltreckinge van de executie moet plecken, sullen inhalden de partijen die men te coepe stelt, tot welckens versueck, uuyt wat cracht, tot welckes laste de vercoepinge wordt gedaen, ende op wat plaetse, die sal geschieden, ende daerenboven die daginge van alle degeene die op oft tot het gepandt goet einigh recht, 't sije van eygendom, last van rente, verbintnisse, einige andere gerechticheit, oft huere sijn vermetende, ende sal daervan weete gedaen worden aen dengeenen, tot welckes laste d'executie geschiedt.

2.

Sullen oick deselve billetten inhalden, dat diegeene die voir dato van de vercoepinge hunne schult oft t' achterheit niet aen en geven, ende die aen den gerichte kennelick maken, daervan bie den lesten toeslagh van 't gebot ende keertsbrandinge daerop gevolght, aengaende 't selve goet, ende den prijs van 't selve, versteken oft vervallen sullen sijn, ende sal men die ³ t'elcker reyse (opdat ein jeglick van de vercoepinge de weete magh hebben) van vierthien dagen tot vierthien dagen, als voir, ten uuytganck van de misse opentlick lesen, ende aen de kerckduere, of andere gewoonlicke plaetse plecken.

1. Verdampder: erratum editie 1620: verdampden.

2. Van 't: erratum editie 1620: van.

3. Men die: erratum editie 1620: men.

3.

/345/ Naerdatt die voerschreven billeten tot driemaal, als voir, sullen sijn gepleckt ende opgelesen, sal ten aangestimpten daghe van de vercoepinge die keertse aangesteken, ende 't meeste voer het goet biedende, den palmschap gegeven worden, ende sullen daernaer noch twee sitdagen tot verhooginge ende vermeerderinge van den prijs van het goet, op voirgaende aenpleckinge van billetten gehalden, ende ten lesten daghe van deselve, sal den eindtlicken palmschlagh gegeven worden.

4.

Doch opdat daerbie niemandt en worde verrast oft verongelijckt, soe sal men in de leste billetten, daerop den lesten sitdag sal worden gehalden, claerlick stellen ende uuytdrukken, dat men op sulcker plaetse, ende tot sulcker tijt voir die leste reise, op de vercoepinge van alsulcken goet sal sitten, ende daarvan nae brandender keertsen, den lesten toeslagh geven aen den hoichsten, meesten, ende lesten daervoor biedende.

5.

Welcken hoichsten verduerder sal daernaer bie den officier in plaetse van den eygenaer, uuyt den naem van den heere, daerin geguet ende geërft werden, mits voldoende den prijs van de vercoepinge, sonder welcke voldoeninge, al waer hie daerin geguet ende geërft, ende sal daerduer tot oft aen 't selve goet gein recht vercrijgen: ten waere dat hij 't mitderdaet betaelde ende voldede.

6.

Ende oft der coeper in gebreke waere den prijs van het goet te voldoen, binnen den tijdt van vierthien daghen, soe sal 't selve goet op den iersten mercktdagh comende, vierthien dagen naer het aenpleckinge van ein billet ende oplesinge desselffs, in 't uitgaen van de misse, van nieuws ter selver plaetse vercocht worden mit der brandender keertsen, tot last ende peryckel van den gelder.

7.

D'welck dermaeten wordt verstaen, dat oft 't selve alsdan min vercocht worde, dan bie de voirgaende vercoepinge, mit den costen daernaer gedaen, hij 't selve sal moeten opleggen, ende daervoor geëxecuteert worden, ende dat nochtans, oft meer quaeme te gelden, 't selve tot sijnen profijte ofte baete niet en solde sijn, maer sal comen tot profijt ofte ontlastinge van den voirgaenden eygenaer, tot welckens laste d'ierste vercoepinge was gedaen.

/346/ § 5. *Verdeilinge van den prijs tusschen den creditueren ofte schuldthebbers, ende wie daerin voergaet.*

1.

Naerdatt de coopenningen van vercochte goederen ontfangen sijn, soe sal men behoorlick doen dagen alle diegeene, die einige schuld oft t'achterheit, tot laste van deselve goederen, oft van den eygenaer derselver, geduerende den tijt van de uuitwinninge ende kerckgeboden ende pleckinge van billetten hebben aengegeven, om daerop hun verhael te hebben, teneinde van ordre te sien stellen op de betaelinghe, 't sij bie concurrentie ende preferentie, ofte bie mededeilinge, oft voirdeel voir anderen, ende dat sie tot sulcken einde daarvan hun bewijs ende bescheidt sullen overgeven.

2.

D'welck gedaen, ende partije van alder sijden gehoort, sal daerop ten selven dage, is 't doenlick, ofte ten naesten daghe gerichtlicke uuytspraecke gedaen werden hoe men die penningen sal verdeilen, haldende daervan den voet, onder den titel van *Preferentie van de creditueeren*, ende op andere plaetsen verordent, ende sullen vorts dien volgende de coopenningen uuytgereickt ende verdeilt worden, sonder dat daertoe einigh ander dagement van noode is, ende die alsdan niet en compt, ende sijn recht waarnempt, en sal naermaels tot die verdeilde penningen gein recht meer hebben, als gerichtelick ontfangen bie dengeenen die men in der waerheit die schuldigh was.

3.

Beheltelick, allein dat weesen ende andere vermomboirde persoenen, kercken ende cluysen, cloisteren, godthuysen, ende alle andere goddelicke oft godtvruchtbaere stif-fingen, als van weesen, ofte schamele alde persoenen huysen, oft van uuytreickingen van almissen, noch sullen moegen spreken, ende hun verhael nemen binnen jaer ende dagh, ende langer niet, op diegeene die niet en sijn geprivilegeert, ende dat tot sulcken einde van die niet geprivilegeerde, die hun schuldt ontfangen, versekerheit genomen sal worden, voir den tijt van ein jaer, naer den ontfanck van de penningen.

4.

D'welck nochtans gein plaetse en sal hebben tot achterdeil van dengeenen die d'executie heeft begoust ende vervolght, ende daervan de moyten, kosten, ongerust ende verdriet gehadt, sonder dat d'andere creditueren daertoe iet hebben gedaen,

/347/ oft hun schult geduerende alle den tijt van de uuytwinninge ende executie kundich gemaectt, want die sal voir alle diegeene, die geswegen hebben, betaelt worden, ende blijven, 't sij dat sie geprivilegeert sijn oft ongeprivilegeert, opdat niemandt hem verlate, dat hie van eins anders moyte verdriet ende cost het profijt sal genieten.

5.

Ende al waer 't dat jemandt van de creditueren, geduerende den voerschreven tijdt van uuytwinninge, ende oproepinge ter kercke, aenpleckinge van biletten hadde gesproken, soe geeft doch de pandinghe, uuyt crachte van vonnissen oft anderssints bie jemanden gedaen, ¹ recht van preferentie, oft voirdeel op de gepande goederen, voir alle andere creditueren, gein voirgaende pandtschappe verschrijvinge oft voirdeel daerop hebbende, 't sij bie behoorlicke ende gebruyckelicke verbintenisse van partije, oft anderssints, volgende 't geene dat onder den titel van *Preferentie oft voirdeel van creditueren* wordt gesaght.

§ 6. *Wanneer der coeper bie executie gein recht tot de gecochte goederen vercrijcht, oft daeraen niet vastelick bewaert wordt.*

1.

Als der gelder oft coeper van einigh goet weet ², dat het goet, dat bie executie vercocht wordt, niet toe en behoirt dengeenen tot welckes laste d'executie wordt gedaen, ofte dat hetselve aen jemandt voir den executant verbonden is, alsdan en vercrijcht hie bie den

1. Gedaen,: erratum editie 1620: gedaen aen de panden.

2. Weet: erratum editie 1620: weit.

coop gein recht, tot achterdeel van den eygenaer oft voirgaende creditueren, maer sie blijven op hun geheel in hunne gerechticheit, niettegenstaende d'inhalt van de billetten van vercoepinge hierboven verhaelt.

2.

Als einige goederen bie executie ofte decreet ¹ sijn vercocht, al is 't dat der oprechten eygenaer, die de goederen toebehooren, ende d'executie niet en raectt, ofte oick de veronderpande credituers ofte rentiers hun daertegens gein partije en hebben gemaectt, om van hunne gerechticheit, tot laste van de goederen niet versteken te worden, soe en verliesen sie nochtans daerduer in dit Quartier hunne gerechticheit niet.

3.

D'welck desniettemin is te verstaen, als sie van alsulcke executie ende vercoepinge niet en hebben geweten, oft als die

/348/ niet en wordt gedaen, uuyt crachte van gerichtelicke uuytwinninge, ende dat die jaer ende ses weken daernaer haere kerckgeboden ende pleckinge van billetten hebben gehad, als onder den titel van Gerichtlicke aenclaechte ende vervolgh tot betaeling van renten is gesaght.

4.

Maer oft d'oprechte eygenaer van 't goet, dat bie executie wordt vercocht, ende d'executie niet en raectt, oft oick die voirgaende creditueren van deselve executie hadden geweten, oft dat sie binnen jaer ende dagh, oick naerdad die tot haere kennisse gecomen waere, mit recht niet en hadde gesproecken, en sullen daernaer niet meer gehoord werden.

5.

Van gelijcken en sullen niet gehoord worden, als die goederen ter goeder trouwen gerichtlick sijn uutgewonnen, ende daernaer voir de vercoepinge jaer ende ses weken, haer kerckgeboden ende aenpleckinge van billetten, in der manieren voirschreven, hebben gehad, noch oick, al waer d'executie allein uuyt crachte van den bloeten vonnisse gedaen, sonder voirgaende uuytwinninge, als die vercochte goederen jaer ende ses weken daernaer, tot behoorlicke kerckgeboden ende pleckinge van billetten hebben gestaen.

6.

D'welck al te verstaen is, op den voet ende onder exceptiën ende restricten, bie den titel van verwijlinge ² oft verloop van tijt verhaelt: Beheltelick dat die bie executie coept, 't sij uuyt crachte van voirgaende uuytwinninge ende vonnisse, oft vonnisse allein, niet en heeft t'ondersuecken, ofte dengeenen, tot welckens last d'executie geschiedt, wettigen titel tot het gepandt goet hadde oft niet, noch oick oft hie die jaer ende dagh voir den aenslag gerustelick ende vredelick hadde beseten, maer is genouch, dat hie die ter goeder trouwen gerichtelick heeft vercocht. ³

7.

Van gelijcken, als einige goederen van weesen oft andere vermomboirde persoenen, oft den anderssints 't recht, uuyt bewegelicke oirsaecke het beneficie van restitutie is vergunt, bie executie voir hun eigen schuldt sijn vercocht, ende dat daerin merckelicke oft

1. Decreet: erratum editie 1620: decret.

2. Verwijlinge: erratum editie 1620: verwielinghe.

3. Vercocht: in de vierde editie (Venlo 1740) veranderd in "gekocht".

sunderlinge quetsinge ende achterdeel van alsulcke personen is geleghen, soe moegen hun momboirs , ofte oick dieselve personen, ein jaer naerdatsie die weete daarvan hebben gehadt, ende meerderjaerighsijn geworden, daerop bie
/349/ weghe van restitutie, hun vervolgh doen, mits wedergevende den prijs daervoor betaelt mit den cost ende verbeteringe daeraen gedaen.

8.

Maer oft einige executie crachteloos ende van onweerden bevonden worde, als sonder vonnisse, oft executable schult, oft anderssints onbehoirlick, ende sonder onderhaldinge van de gewoonlicke solemniteyten geschiedt, Soe sal der eigenaer, oft die anderssints daerbie achterdeel compt te lijden, sijn actie openstaen, den tijt van thien jaeren, naerdats' t selve tot sijner kennisse gecomen is, ende oft sie ondertusschen wetens ende stilswijgens bie den cooper einige costen lieten doen, daarvan sullen sie den iersten penninck mit den lesten moeten goetdoen, oft die op de vruchten die tot restitutie staen, laeten corten.

§ 7. Verhael des coopers van den betaelde prijs, ende costen van verbeteringe aen de vercochte panden, gedaen op de creditueren ende anderssints.

1.

Ende opdat der gelder die sijn penningen getelt, end den prijs van den gerichtlicken coop betaelt heeft, niet tecort gedaen en worde, soe sal hie, ingevalle uuyt einige van de voorschreven redenen den coop hem niet en blijft, sijn verhael van den prijs hebben tot laste van de credituers, die de penningen daarvan hebben genoeten, alsoe sij die tot naedeil van de gelders, die het goet niet en solden behalden, niet en behooren te genie-

2.

En heeft daerom alhier in desen gevalle ten aensien van de wedergevinge van den prijs, gein plaetse, dat men in 't gemein seght, dat ein credituer vanwegen der evictie oft opwinninge van de vercochte panden, in gein waerschap is gehalden, danwel ten aensien van de schaden ende interesten die der gelder tersake van evictie compt te lijden, daerin die credituers niet en sijn gehalden.

3.

Des sijn ende blijven die credituers, die de penningen hebben genoeten, ende tot welcken versueck d'executie is gedaen, op hun geheel, om hun verhael te hebben, op hunnen schuldenaer, gelijk sie waeren voir dato van de executie, daarvan sie die penningen tot betalinge van hunne t'achterheit niet en hebben moegen behalden.

/350/ 4.

Soe oick die gelders in hun geheel blijven, wegen de costen ende beteringhe, bie hun aen den vercochten pandt gedaen, 't sij tot laste van dengeenen, die d'executie doet tenietten doen, om daarvan bie hem betaelt te werden, oft immers om die op den vercochten pandt te verhaelen, bie preferentie ofte voirdeel van alle andere, personeele, oft naervolgende veronderpande creditueren, oft van anderen die daertoe gehalden solden moegen sijn.

§ 8. *Executie op vonnissen elders gegeven, mitsgaders op boecken van oproepers, bie gesworen clerq oft notaris onderteickent.*

1.

Vonnissen elders geweest en sullen alhier tot geine executie oft voldoeninghe staen, als die solden sijn tegens d'openbaere landtrechten van desen lande, van goederen alhier gelegen, oft als alsulcke vonnissen solden sijn gegeven sonder kennisse van sake te nemen, op 't bloot uuytblijven van partije, oft als men claerlick siet, dat die nul oft nichtich, ende van onweerden solde sijn, oft dat daerin openbaere onrechtverdicheit is gelegen.

2.

Als alhier executie van einighen vonnisse elders geweest wordt versocht, ende dat daertegens oppositie oft wederseggen wordt gedaen, soe compt daarvan de kennisse alhier den richter die tot de executie is aengesocht, ende niet den richter die het vonnisse heeft geweest, oft solde hie die willen nemen, soe en sal d'executie alhier geinen vortganck gewinnen.

3.

Schulden van coop bie oproep van gesworen oproeper gemaect, ende bie gesworen clerq of notaris, daertoe verordent, te boecke gestelt, worden op den inhalt van denselven boeck bie den clerq onderteickent, binnen 's jaers van de vercoepinge, bie executie oft pandinge ingevordert, tot behoeve van dengeenen die deselve aengaen, gelijk geweesene vonnisse, maer naer het jaer moeten die gerichtelick geëischt worden.

't Sesde Deil

Eersten titul

Van misbruycken staende tot kueren, ende bruecken, ende van vervolgh derselver.

Alsoe tot noch toe doir die cleinicheit der boeten ende bruecken veel ongevallen, ende misbruycken sijn entstanden, soe sullen hiermit alle voirige manieren van bruecken opgenomen, ende teniet gedaen sijn, ende sullen die misbruyckers van nu voirtaen gebrueckt worden, op de maniere als volgt.

§ 1. *Misbruicken tegen Godts eere ende diensten.*

1.

Soe wie Godt almachtich, sijne gebenedijde moder, oft jemandt van de heiligen schandelick lastert, oft blasphemeert, sal voir d'ierste reise verbrueckt hebben twintich goltgulden, ende naer die gelegenheit van de sake te water ende broet gestelt worden, ten goetduncken des gericht.

2.

Item, die bie den heilige sacramenten, oft dergelijcke heilige dinghen mit fellen moet sweert oft vloectt, verbuert voir d'ierste reise twee goltgulden, doch soe hie die niet betaelen en can, sal hie acht dagen te water ende broet gesat worden.

3.

Ende oft jemant voir die tweede reise d' ein oft d' ander dede, sal dobbel verbueren, ende boete moeten doen, ende doet hie 't voir de derde reise, soe sal der lasterer, oft blasphemiespreker op Godt ende sijne heiligen, aen sijn lijff gestrafft worden, ten goetduncken van den gerichte, ende den sweerder oft vloecker sal ten ewigen dagen gebannen worden.

4.

Soeverre jemandt op sonnedaegen, oft andere geboden feest- ofte heilige dagen, hem tot einigh uuytwendigh werck begeeft, als van bouwen, graven, tuynen, dersschen, wannen en-

/352/ de dergelijcke, die uuytstel van tijdt lijden cunnen, verbuert aen den heer einen goltgulden, dan het mayen, gemayt goet op 't velt te keeren, wenden ende in te vueren, en staet tot gein boete, als die noot oft gelegenheit des tijdts dat verheischt, d'welck staet tot kennisse des gericht.

5.

Niemandt en magh ten tijde van der misse, oft predicke, in herbergen sitten drincken, ende oft jemandt daertegens dede, die verbuert aen den heere einen goltgulden, ende der weerd, oft werdinne oick soeveel: tensije dat het reisende ende weghverdige luyden waeren.

6.

Die op sonnedaegen, oft andere geboeden heilige dagen op kerckhoven, oft gemein wegen, ende straeten gerucht ende oproer maken, die verbueren derwegen aen den heere drie goltgulden, ende sullen daerbeneffens ten goetduncken van den gerichte gestrafft mogen werden, naer die gelegenheit der sake.

§ 2. *Ontneming van eins anders goet, soe bie behendicheit als geweldt.*

1.

Soe wanneer jemandt eins anders honder, ganssen, eindten, schrouten, duyven ende dergelijke gevogelte affhendigh maeckt, verbuert allein voir elcker reise twee goltgulden, ende moet aen de partije betalen het dobbelt van de schade.

2.

Item die jemants tuynen, tinnen, oft affschutsels brake, holt ofte vruchten name, sal t'elcker reise verbuert hebben ses guldens, boven het dobbelt aen de partije te betalen, als voirs.¹

3.

Item die jemandts weickholt, boemen, poten, oft andere dergelijke affhouwt, ofte affhouwen dede, sal voir 't stuck twee goltgulden verbuert hebben, ende moet partijen haer schaede ende interest dobbel voldoen, ende betalen.

4.

Maer die eins anders eicken, heisters, oft opgaende boemen van harden holte affhieff, ofte dede affhouwen, verbuert vierdobbelt brueck, ende moet des evenwel partije sijnen schade oick vierdobbelt oprichten, naer gelegenheit ende verageringe van het goet, ende niet alleine van de weerde van de affgehouden boemen.

5.

Ende oft jemandt alsulcke boemen moetwillichlick hadde affgehouden, om ein ander leidt ende spijt te doen, solde naer gelegenheit der sake, ende van de personen oick moegen wer-

/353/ den gebannen, oft anderssints aen 't lijff gestraft, naer goetducken van het gericht.

6.

Die ein ander einigh goet, 't sij ruerende ofte onruerende, ontnempt, ofte ontweldicht, oft bie vreise² affdringht, oft hem uuyt het besit ende gebruick van denselven stelt, oft iet doet betaelen, als meinende dat hie daertoe berechticht solde sijn, als tot sijn eygen goet, oft schult, is gehalden, dem niettegenstaende, terstondt hetselve goet weder van sich te³ keeren, oft erstadinghe te doen: Ten waere dat bie den oprechten eygenaer, ofte credituer sulcx waere gedaen aen dengeenen die mit sijn goet oft schult op sijn verloop was, oft daarmede meinde duer te gaen.

7.

Maer derwegen is der ontnemer oft ontweldiger, naer landtsgebruyck, niet gehalden in de pene van twee oft vierdobbelt, oft van 't verlies van 't goet, ofte weerde van dien, oft

1. ASO 591 heeft "voir".

2. Vreise: erratum editie 1620: vrieze.

3. Sich te: erratum editie 1620: sich.

andere dergelijke bie den rechten¹ daertoe gestelt, dan staet tot straffe oft bruecken tot erkennisse des gericht's, naer gelegentheit der sake, ende derwegen naerdan hie restitutie ofte erstadinghe aen partije heeft gedaen, magh sijn recht ofte schult mit recht eisschen end vervolgen, gelijk hie van tevoirens moghte doen.

8.

Van de straffe van andere dyverie oft geweldige berovinge van eins anders goets oft gelts, 't sij bie maniere van steelinge, roverie, straetschenderie, oft anderssints schelms-gewijs, wordt hiernaer gesagt onder den titel van *Misdaden daer lijffstraff toe staet*

§ 3. *Beschadicheit van eins anders goet.*

1.

Als jemant eine geladene oft ongeladene karre liggende mit die² boemen op eine tonne oft scrage, ofte op ein ander dinck, dat vaststaet, oft ein karre die mit den boemen voir, ofte achter op die aerde rust, hadde omgevahren oft omgereden, ende die boemen gebroecken, oft andere schade daeraen, oft aen het goet, oft coopmanschap daerop wesende³ gedaen, solde alsulcken schade ofte boemen goet moeten doen.

2.

Wan avers die karre op ein houwel oft ander dinck gestanden hadde, dat lichtelick omvallen can, ende dan einige schade bie ongeval, ende niet moetwilliger wijze aen de karre oft goet gebuerde, sal men alsdan in den schaden niet gehalden sijn, dan solde 't selve oversulcx geacht werden voir ein bloot ongeval oft ongeluck.

/354/ 4.

Van gelijcken sal alle andere beschadicheit, die jemanden doir versuymlicke onvorsichtigeit, ofte quade toesicht aengedaen is, bie den dader, ofte beschadiger vergolden moeten werden, sonder dat hie nochtans daerenboven, tersake van dien, in einige pene van de geschreven rechten is gehalden.

5.

Ende oft jemandt den schade waere aengedaen bie bloeten moetwille ende leckerie, tot jemandts spijt, solde daervan die bruecke staen tot erkennisse des gericht's, naer gelegentheit van de sake ende die personen die den schade aengedaen ende geleden solden hebben.

§ 4. *Mondelinge oft daetelick lasteringe, versmadelickheit, oft overlast aen de officieren, gerichtsluyden, oft dienaren aengedaen.*

1.

Soe wie versmadelick spreekt op oft tegens der heeren ordenantiën oft vonnissen, oft einigh van denselven, ende daeraff wordt achterhaelt, verbuert tegens elcken schepen einen halven goltgulden, ende tegens den heer, soeveel als tegens alle die schepenen.

1. Rechten: erratum editie 1620: rechte.

2. Die: erratum editie 1620: die vorste.

3. Wesende: erratum editie 1620: wesende hadde.

2.

Die den scholtis, burgemeester, oft jemanden van den gericht ¹, raedtsluyden, gesworen, secretarissen, kuermeesters, stadt ende gerichtsboden versmadelick aenspreekt, oft mit woirden oploep doet ende lastert, ten aensien van hunne officie, staet tot arbitrale correctie, ter erkenntnisse des gericht.

3.

Ende oft jemandt einige van de officieren voirschreven gerichtdieners ² etc. hiervoor verhaelt, dreighde te slaen, oft te crencken, solde boven die pene oft geltbruecken bie den gerichte verdampt ³ worden, sulcke bedevaert te doen, als 't gericht solde goetduncen.

4.

Maer waer 't dat hie geweer trock, oft mit andere wapenen dreighde, sonder nochtans te slaen, solde tot meerder boete oft geltbrueck bie den gerichte verdampt, ende daerenboven uuit den lande gebannen mogen werden voir den tijdt van ein oft meer jaeren, naer die gelegentheit van de daet.

5.

Ende oft hem jemant soeverre vergaet, dat hie oick den voirschreven officier mitderdaet oploep dede, hem stiete, oft sloege, dat waer op verlies van de rechte handt, ofte om anderssints aen het lijff gestraft te worden, naer de gelegentheit van de sake.

6.

/355/ D'welck al niet allein plaetse heeft als den officier sulcx gebuert, als hie in des heeren dienst uuyt is, ende sijne officie doet, maer oick daernaer, insoeverre blijkt, dat hem sulcx is gedaen oft wedervaren ter ⁴ oirsake van sijn officie, sonder dat hie daertoe oirsake heeft gegeven.

7.

Ende oft der officier oirsake hadde gegeven tot die scheltwoirden, oft daetelicken overlaster die hie geleden heeft ofte niet, sulcx staet tot erkenntnisse des gericht, daer 't selve is geschiet, oft van den Hove, oft bancke die alsulcken officier tewerck heeft gestelt.

8.

Als jemandt den scholtis oft schepenen, ende hunne dienaren comende om te panden, op te teickenen, oft t'executeren, pantweigeringe doet, mit hun uuyt den huysse te sluyten, ofte daeruuyt te keeren, oft die panden mit der handt te nemen ende vast te halden, sonder die te laten volgen, verbuert vijffentwintich guldens.

9.

Maer oft jemandt einige van de voirschreven officiers, oft hunne dienaren uuyt den huysse stiet, oft dreighde te slaen, solde verbueren dubbel. ⁵

1. Gericht: erratum editie 1620: gericht.

2. Gerichtdieners: erratum editie 1620: gericht dienaers.

3. Verdampt: erratum editie 1620: verdampt, ofte gebannen.

4. Ter: erratum editie 1620: ten.

5. Dubbel: erratum editie 1620: dubbel breucke.

10.

Ende oft hie mit steinen, stocken oft wapenen sloege, solde verliesen sijne handt, oft anderssints bie den heere worden gestraft, naer gelegentheit van der sake, geliijck hiervoir is gesaght.

11.

Soe wie gerichtelick gearresteert sijnde, 't sij aen sijn persoen ofte goederen, daerenboven vertreckt, oft 't goet verfuerte, in versmadenisse van den arrest, verbuert die boete hiervoir onder den titel van *Verscheiden gerichtelicke procedueren*, § *commer, arrest oft besetrecht* vermeldt.

12.

Die bleken oft brieven van 's heeren oft gerichtswegen opgeslagen, inhaldende einigh gebot oft verbot, oft de segels van coffers, kisten oft dergelijcke, bie den scholtis oft schepenen toegesegelt, aff, oft openbreeckt, oft den segel affbreeckt, verbuert aen den heere vijffentwintich gulden.

§ 5. *Mondelinge ende daetelicke lasteringe, ende versmadelickheit anderen persoenen aengedaen.*

1.

/356/ Die ein particulier persoen vervloecht, luegenstreupt¹, oft anderssints schelt, lastert, injurieert, ofte hem versmadelickheit andoet, 't sij mundelingh oft bie geschrifte, indien partije daerover claeght, verbuert ses gulden.

2.

Ende is die lasteringe ofte versmadelickheit groet ende seer groff, wordt daerenboven arbitralick gestraft, naer gelegentheit van der sake, ten goetduncken van den gerichte.

3.

Indien alsulcke lasteringe oft smadelickheit gebuerde tegens ein persoen, die in aensienlicke dienste² waere van ein prince, onderheer, ofte van de stadt, oft anderssints van goeden geslachte, eer, ende ansien, solde der lasterer vallen in dobbel bruecke, ende bovendem gestelt worden te water ende broet, oft anderssints naer goetduncken van 't gericht.

4.

Al waer 't dat ein lasterer tot sijner verschooninge, oft ontlastinge saghte bereidt te sijn te bewijsen, ende waer te maken 't geene hie bie quaden ende fellen moede, tot versmadelickheit van ein anderen³ hadde gesaght, 't selve en solde hem van de bruecke, ende voordere straffe niet ontschuldigen, ende oversulcx en solde hie tot bewijs van 't selvige niet ontfangen worden.

5.

Niettemin oft jemandt ein persoen die openbaerlick bekendt is voir sulcx, als hie wordt genoempt, den naem daertoe staende hadde gegeven, als heitende ein vrouwepersoen,

1. Luegenstreupt: erratum editie 1620: lügenstreupt.

2. In aensienlicke dienste: erratum editie 1620: in dienste.

3. Ein anderen: erratum editie 1620: den andern.

hore, die in openbaere¹ oncuysheit leeft, ende daervoor bekendt is, die en solde daeraen niet hebben misdaen, noch derwegen in enige beternisse gehalden sijn.

6.

Als jemandt aen den officier einigh misdaet heeft aengegeven, 't welck mit kennisse van saken, oft andersints bevonden wordt waerachtigh te sijn, oft immers niet ter quader trouwen aengegeven te wesen, alsdan wordt der aengever niet verstaen den misdoender gelastert te hebben, ende daeromme en is wegen 't selve oick in gein bruecke oft beternisse gehalden.

7.

Maer als men solde toenen dat sulcx mit quaden moet tegens die waerheit waere aengegeven, solde der aengever daeromme als ein valsch lasteraer, gehalden sijn in allen schaden ende interesse van de partije, ende daerenboven arbitralick gestraft worden, naer gelegentheit van der sake.

8.

Soe wanneer einige gemeine versmadelicke woirden oft verwijtingen sijn geresen uuit hitsigen hoofde, oft haesticheit, oft tusschen naer magen end vrunden, ende dat diegeene, daarvan die comen

/357/ verclaert, 't selve mit haeste, ende heffticheit geschiet te sijn, ende hem leit te wesen sulcx gesaght te hebben, ende dat soeverre hie 't niet en hadde gedaen, 't selve niet en solde geschieden, solde daermede moegen volstaen.

9.

Beheltelick: dat hie daerenboven schuldig ende gehalden is, dieselve verclaeringe te doen in biewesen van die personen, in welker tegenwoordicheit hie alsulcke schelt, ende versmadelicke woirden gesproecken heeft, oft immers den geinjuriëerden van sijn verclaren, wettich bescheidt te leveren, tot sijnen coste, Ende daermede mits betalende de kosten, bie den geinjurieerden gedaen, sal der injuriant volstaen, soewel ten aensien van den heere, als van partije om alle vordere misverstant te schouwen.

10.

Ende, oft der injuriant 't selve niet en wilde doen, maer op sijne smadelicke, oft scheltwoorden in proces treden, soe sal hie sulcke beteringe van eer, ende boete aen de partije, oft ten versuecke van dieselve partije, tot godtvruchtige sake doen, als 't gericht sal bevinden te behoiren: ten waere dat sie mit malcanderen consten accorderen, daerbie nochtans der heer alsdan in sijne bruecke niet vercort sal worden.

11.

Maer soe die lasterlicke, oft versmadelicke woorden geine gemeine injurie, oft versmadelickheit mede en brochten, maer groetelick die eere, goeden naem, ende faem des gelasterden raeckten, als daerduer hie in groet bedencken, in last, ofte lijden moghte comen: Soe en solde der lasterer, mit alsulcke verclaeringe niet volstaen, maer tot sulcke beteringe, ende bruecken staen, als 't gericht solde vinden te behoiren.

1. Openbaere: erratum editie 1620: openbaer.

12.

Van gelijcken, en sal gein vervolgh van lasteringe, oft smadelicke woirden vallen, soe wanneer jemant bie des anders voirgaende lasteringe, daertoe waere beroepen, maer sal alsdan d'eine lasteringe, mit de andere verstaen werden vergolden te sijn.

13.

Desgelijcx als het jaer overstreken is, naerdad die lasterlicke ofte smadelicke woirden, ende proposten gevallen sijn, en heeft derwegen gein vervolgh plaetse, noch oick als men die proposten van begin aff bie dissimulatie, oft duer de vingeren te sien, (wie men gemeinlick seght) voirbie heeft laeten gaen, sonder die op te nemen, ofte daervan te protesteren.

14.

Item, soe wanneer jemant in rechte iet schandlick heeft gesagt, ofte geschreven tot der saken dienende, oft desgelijcx gesaght oft
/358/ geschreven, tot wederlegginge van de getuigen tegens hem verhoirt, ende hie bereit is 't selve te bethoenen, en valt tersake van dien, tegens hem geine actie van injuriën.

15.

Maer solde hie sulcx niet connen bewiesen, oft die persoon wijsen, daervan hie sulcx heeft verstaen, oft dat het anderssints niet waerschijnlick en waere, en solde hem d'oirsacke van de rechtsvorderinghe niet ontlasten van alsulcken schandelick seggen, ofte schrijven.

§ 6. *Gevecht van twistige personen.*

1.

Soe wanner einige personen kijffvelick sijn geworden, ende widens niet dan tot vuistslegen sijn gecomen, die slagers bruecken einen halven goltgulden, tot behoeve van den heere, desgelijcx sovoel tot behove van den geslagenen: ten waere dat hie daertoe oirsake hadde gegeven.

2.

Die in gramschap, oft ernstigen moet, ein mets op ein ander treckt, ende steeckt, oft mit einigh handtgeweer, wapenen, stocken, oft andere dingen naer ein ander sloegh oft wurp, het waere mit luchters, potten, ofte anderssints, die verbuert aen den heere einen halven goltgulden, al en hadde hie hem niet getreft.

3.

Als twistige, ofte vergrambde personen malcanderen hebben geslagen, oft geworpen, ende geraeckt mit einigh gewehr, kannen, stocken ofte dergelijcke saken, sonder bloet te laeten, soe sal der misdoender verbueren einen goltgulden.

4.

Ende ingevallē d'ein den anderen einige quetsure toegevueght heeft, daerduer hie bloet gelaten heeft, soe 't selve is aen ein handt, arm, voet, bein, oege, oire, mondt, nase ende dergelijcke litmaten, ende dat die gequetste, soe verwondt oft gesweeckt is, hetsij doir slaen, houwen, steken, stoeten, worpen, oft anders, dat derselviger alsulcken gelit tot sijner natuerlicker gewoeneheit niet gebruecken en can, Soe wordt alsulcke wonde daerduer voir eine lembde erkant, ende sal dergeenige die sulcx gedaen heeft, derhalven verbueren ses goltgulden.

5.

Maer wanneer die wonden sijn in 't heuft, dat die herpanne, oft schenckel, kennebacken, oft tonghe gequetst is, oft ein van beide oegen daerdoir verloeren gaet, oft aen d'oiren ofte in 't aensicht, dat 't gesicht, oft gehoir daerduer gescheindt is, ende dat het haer 't selve niet bedecken can, oft dat die tanden mit de wortel uuyt sijn, oft dat dieselve sijn in 't manns gemecht, ofte

/359/ anderssints, de wonden in sulcke plaetse, ende einde des lieffs sijn gegeven, dat alle gefehrlickheit des doots daerdoir can entstaen, soe sal der dader voir elcke wonde tien guldulden verbrueckt hebben.

6.

Andere wonden sullen nae gestalt der sake onderscheidtlick gestrafft worden, als ierstlick vleischwonden, die gehouwen, gesteken, geslagen, ofte geworpen sijn, in plaetsen daer sie gein dootsgevaer hebben, oft gein lembdte mit en brengen, end die wijde ende diepte van eines middelsvingersnaegel, ende die breide van ein gelidt desselven vingers niet hebben, daervoir sal der dader verbueren van elcke wonde twee guldulden.

7.

Dan alle die vleischwonden die de voirschreve breide ende diepte sullen hebben, ten tijde als die noch versch ende ongeswollen sijn, mitsgaders, die oick aen orden ende plaetsen toegevuecht sijn, aen den hals, armen ende beinen, oft andere plaetsen daer deselve wonden die lenghde ofte diepte vanwege der schenckelen, ofte leden niet hebben connen, daervoir sal der dader verbueren vier guldulden van elcke wonde.

8.

Soe wanneer die voirschreven daeden bie jemandt opsetlick oft verradelick, oft oick mit ein broetmes sullen geschiedt sijn, sullen die voirschreven bruecken in allen puncten verdobbelt worden, al waer 't soe, dat die wonden die mit ein broetmes sijn geschiedt die voirschreven breide niet en waeren hebbende.

9.

Die ein ander heeft gewondt, oft gequest, is niet allein aen¹ den heer brueckachtich gevallen, soe hiervoiren, ende onder den titel van *Misdaden daer lijffstraff toe staet*, is gesaght, maer is oick gehalden aen partije ierst ende voir al² te vernueghen van haere smerte, schade ende interesten, ende terwijlen partije van de wonde, ofte quetsure sieck te bedde light, oft binnenshuys moet blijven, op haer versueck, bie provisie versien van 't geene dat tot haer onderhalt ende genesinge van doen is.

10.

Als jemandt is gewondt oft gequetst in ein geselschap, ende dat men niet en weet bie wat persoenen 't selve is gedaen, tegens wien hie alsdan sijn vervolgh magh doen, ende sijn verhael hebben, is hierboven gesaght onder den titel van *Gemeenschap van handel ende anderssints*, d'welck oick plaetse heeft ten aensien

/360/ van de huysvrouwe ende kinderen, ende andere naeste vrunden, soe den gequetsten afflijvich is geworden.

1. Aen: erratum editie 1620: an.

2. Al: erratum editie 1620: als.

11.

Die ein gevecht begoust heeft, soeverre hie bevonden wordt 't selve t'onrecht, oft sonder redelicke oirsake gedaen te hebben, sal gehalden sijn oick te betalen die bruecke van dengeenen die hem tot verwehr gestelt heeft.

§ 7. *Andere brueckachtige saken ende vervolgh van bruecken.*

1.

Niemandt en magh bie dagh ofte nacht op ein ander dragen iseren cloeten, bijlen, steinen, ofte andere onbehoirlicke wapenen, ende oft jemandt sulcx dede, die verbuert vijff goltgulden: ten waere dat hie wiste te bewijzen, dat hie 't selve dede tot sijn nootwehr, tegens sijne wederpartije van gelijcken doende, in welcken gevalle, d'een ende d'ander dat verboden sal worden, op de hoichste bruecke, ten wille van den heere.

2.

Wat straffen ende bruecken daer staen tot oncuysbare daden, als van vrouwenvercrachtingen, oft verleidinge, overspeel, concubinat, oft biesitterschap, ofte ander oncuysheit, wordt hiernaer gesaght onder den titel van *Misdaden daer lijffstraffe toe staet*.

3.

Item die ontrouwelick ende bedrieghlick handelt, om ein ander uuyt te strijcken, ende mit sijnen schade hemselven, oft ein ander te berijcken, is sijn leeftdagh lang infaem, oft eerloes, ende is het bedroh groff, wordt daerenboven geboet, oft gestraft tot goetduncken van den gerichte.

4.

Vanwegen alle andere misbruycken, die tegen die eerbaerheit, gemeine ruste, ende welstandt sijn strijdende, sal men moegen vorderen alsulcke bruecken, als 't gerichte naer die gelegenheit van de sake ende persoenen sal bevinden te behoiren.

5.

In swaere brueckachtige saken, al is 't dat der cleger is gestilt, oft dat der verongelijkter swijght, ende niet en claeght, magh der heere spreken, ende sijn vervolgh doen, 't sij tot gelt oft lijffstraffe, oft ruiminge uuyt den lande, naer verheisch ende gelegenheit der sake.

6.

Maer die eins mit sijn partije tersake van overdaet, oft overlast verdragen is, en magh sijne claghte niet wederom hernemen ofte verwecken: ten waere dat hie daarvan niet en worde vol-

/361/ daen, naerdien hie 't selve ernstlich bie protest heeft versocht, mit waerschouwinge, dat hie sijne voirgaende gerechticheit sal vervolgen, insoevern partije binnen den derden dagh hem van den accordt niet en wilt voldoen.

7.

Des heere bruecken sullen alletijdt ierst ende voir alle andere saken bedinght, ende mit recht gesloten worden, sonder andere saken voir te laten gaen, oft daerin einige uuytvluchten, ofte verlengeringe te gedoegen.

8.

Dan sal der beschuldigder allein die gewoonlicke dagen van uuytstel genieten, om hem te verantwoorden, ende hemselfen van de bruecken vrije te dingen ofte ontledigen, soe hie can, ende vorder oft meer niet.

9.

Die voir heeren bruecken aen sijnen persoën gedaeght wordt, moet ten iersten dagement voir recht erschienen, om hemselfen t'ontschuldigen, compt hie niet, wordt terstondt in de bruecke verdampt, ende magh daervoir gepandt worden: ten waere dat hie einige wettige redene van onschuld hadde, waerom hie voir recht niet en is gecomen.

10.

Maer sonder voirgaenden vonnisse en magh der drossart, amptman, scholtis oft andere officier niemant brueck affnemen, oft daervoir panden: ten waere dat der brueckachtiger liever hadde gewillighlick die bruecke te betalen, dan daerop recht te verwachten, ende in de costen te vallen.

11.

Die voir bruecke aengesproecken wordt, ende niet genouch en is geërft, die is gehalden die bruecke te verburgen, oft den heere sal hem burgen, dat is, de gevanckenisse verleenen: ten waere dat die bruecke waerschijnlick soe clein solde vallen, dat het gereit der brueckachtige persoën dat hie onder 't gericht heeft, daertoe ende voir de gerichtscosten genouch waeren.

12.

Soe wanneer daer gein claer bewijs, ofte bekentenisse van de brueckachtige daet en is, sal den beclaghden van de geeischte bruecke vrije ende loos erkandt worden: Ten waere dat tegen hem groet ende sterck vermoyen viel, in welcken gevalle hie tot erkenntnisse des gerichtshalden is, hem daarvan bie sijnen eydt te purgeren ofte t'ontlasten.

13.

Als ein brueckachtige persoën, oft misdaediger compt te sterven, eer hie mit recht aengesproken is, compt die claghte

/362/ mit hem te sterven, die tot sijnen laste viel. Maer sterft hie nae gerichtlicke aenspraeck, ende antworde, soe sijn d'erffgenaemen schuldigh het recht op de geltbruecke, ofte verbuete van het goet te verwachten.

14.

Van alle die voerschreven bruecken, ende anderen, daarvan onder den titel van *Misdaden daer lijffstraff toe staet*, sal worden gesaght, sal der scholtis ten platten lande, ende in de steden die onder einige ampten gehoiren, hebben ende genieten sijnen goltgulden, ofte hetgeene hie van alts in gelijcke bruecken gehadt heeft, ende die meerreste den hoegen officier toecommen laeten, om daarvan te verantwoorden ende genieten naer behoiren, maer in die onderheerlicheiden, ende andere steden sullen die voerschreven bruecken ontfangen werden wie van alts gebruycklick.

Tweede titul

Van misdaeden daer lijffstraff toe staet.

Men magh niemandt om einigh misdaet aen het lijff straffen: tensij dat naer stadrecht, landrecht, ofte placaten bie de landtschap aengenomen, oft gemeine beschrevene rechten tot dieselve misdaet lijffstraffe staet, ende in saken daer geine straffe en wordt uuytgedrukt, staet die straffe tot goetduncken van 't gericht, die deselve magh verstrengen oft versoeten, naer die gelegenheit van de sake, ende menightheit van de misdoenders.

§ 1. *Wederstandt tegens den heere ende sijne officiers in 't bedienen van hun officie.*

1.

Soe wie tegens sijnen heere ende prince opstaet, oft die de justitie, ofte officier wederstaet, als hie is om jemant te vangen vanwege dootlicke misdaden, daervan hie schuldigh is, oft denselven mit invall oft gewalt daerinne stuert oft belet, oft den misdadigen gevangen sijnde, ontweldigt, verbuert sijn lijff ende goet.

2.

Ende oft bevonden werde, dat diegeene die ontloepen, oft
/363/ ontweldigt is, onschuldigh waere van alsulcken misdaet, oft dat hie mit minder misdaet werde belast, solde den stoerder oft ontweldiger, nae gelegenheit van de sake, anders worden gestraft, tot goetduncken van 't gericht.

3.

Tot gelijcke straffe staen tot goetduncken van den gerichte, die den officier hadden gestoirt, oft belet in 't vangen, oft einigen gevangen sijnde, hadden ontweldigt, al werden die allein vervolgt oft gevangen om schulden, kuere, bruecken, oft andere burgerlicke saken, ende solde gelijckewel der steurder, oft ontweldiger alsulcke schulden selver moeten betalen.

§ 2. *Opbreckinge ende ontlooppinge uuyt des heeren gevanckenisse ende verbodt van particuliere gevanckenisse.*

1.

Die de gevanckenissen mit cracht ende gewalt opbreken, oft helpen opbreken, om einige gevangens daeruuyt te helpen, die verbueren 't lijff, soeverre die gevangens aldaer waeren om bekentelicke dootlicke misdaden.

2.

Ende waeren die aldaer om misdaet van mindere straffe, oft oick om schulden ofte bruecken, solden staen tot arbitrale straffe, oft correctie naer gelegentheit van de sake, ende des evenwel die schulden oick moeten goet doen, als voirs.¹

3.

Ende oft die gevangens aldaer waeren om schulden, ofte misdaden daertoe alleinlick civile bruecken, ofte arbitrale correctie solde staen, ende dat jemandts die mit loese vonden, sonder gewalt uuyt der gevanckenisse hulpe, alsulcke hulpers solden oick arbitraelick worden gestraft, ende die schulden evenwel moeten betalen, als voirs.²

4.

Der gevangen die mit gewalt ontcompt, ende uuyt den gevanckenisse breckt, soeverre hie 't misdaet³, daercomme hie gevangen is, bekendt heeft, oft bie getuygen verwonnen is, wordt gestraft aen den lijve, oft anderssints tot goetduncken van 't gericht, al waer 't oick dat anderssints tot het misdaet gein lijffstraff en stonde.

5.

Maer waer die gevangen onnosel, oft dat hie uuyt die gevanckenisse geraeckte sonder cracht, ofte geweldt, solde die straf-

/364/ fe, alsdan soeter vallen, ende oversulcx solde die gevangen worden ingeroepen.

6.

Quaeme hie alsdan niet voir rechte, solde tegens hem geprocedeert worden, soe ende gelijcke men tegens affwesende misdoenders gewoen is te doen, volgende 't geene onder den titel van *D'ondersueck ende vervolgh van gevluchte misdaedigen* naerder wordt gesaght.

7.

Niemandt en magh kerckers oft gevanckenissen opstellen, noch jemandt in 't heimelick oft in 't openbaer in gevanckenisse halden, oft in 't banden van iser leggen, om einighe oirsake, dan op des heeren gevanckenisse: tensij bie oirloff van den heere, oft scholtis ende schepenen, op verbuete van sijn lijff, oft van anderssints, naer gelegentheit van den misbruycke gestraft te worden.

8.

Behalven, dat die alders hunne kinderen, oft kindtskinderen wel moegen tot castiement, oft straffe ende bewaernisse in hunne huysen besloeten halden, voir sekeren tijdt, maer soe sie dieselve willen stellen in einige openbaere bekende plaetse, binnen, ofte buyten de steden, en mogen 't selve niet doen, dan bie consent oft bewillinge van den heer, oft scholtis ende gerichte, ende anderssints niet.

1. ASO 591 heeft "voir".

2. ASO 591 heeft "voir".

3. 'T misdaet: erratum editie 1620: misdaet.

§ 3. *Vrouwen, ende maeghdenvercrachters, ende andere oneerlicke, ende verboden handel mit vrouwen.*

1.

Alle vrouwenrachters, oft ontschaeckers die vrouwen, jonge dochters¹, oft andere tegens hunnen danck ontleiden, oft vervueren, verbueren aen den heer 't lijff ende goet, ende worden mit den sweerde gericht, sonder einige kercken, oft cloisters vrijheit te mogen genieten.

2.

Ende oft jemandt jonge megtkens, ofte dochters heimelick ontleide, tegens hunner alders² danck, in welcker sorge dat die staen, solde vallen in de pene naer recht daertoe staende, oft anderssints worden gestraft naer de gelegenheit van de sake, ende goetduncken van 't gericht.

3.

Die einen anderen sijn wijff ontleidt mit haeren wille, verbuert hondert guldens, ende wordt des evenwel gebannen, ende soe des manns wijff mit den ontleider haeren mann einigh

/365/ goet ontdroege, ende dat beweesen wordt, solde der ontleider daeraff worden gestraft, als ein dieff, ofte anderssints naer gelegenheit van der sake.

4.

Wie willens ende weetens toelaet dat sijn wijff mit ein ander doirgaet, oft sijn wijff mit einen anderen oneerlick³ leeft, wordt ten ewigen dagen gebannen, ende soeverre hie sulcx om profijts wille heeft gedaen, wordt vorder gestraft, mit aen die⁴ caecke te stellen, geisselinghe, oft anderssints, ten goetduncken van den gerichte.

5.

Alle persoenen die bevonden worden overspeel gedaen te hebben mit ein vrouwe die sie weeten gehylickt te sijn, die verliesen, als eerloose ende trouwloese, hunne officie, ofte staet, indien sie einige hebben, ende worden onbequaem om in toecomende tijden oick einigen staet oft officie te mogen bedienen.

6.

Ende soe diegeene die mit eine gehylickde vrouwe in overspeel wordt bevonden oick gehylickt is, soe verbuert hie daerenboven tweehondert gulden, ende is hie onghylickt, hondert guldens, ende valt hie daerinne voir de tweede reise, verbuert hie gelijcke pene, ende daerenboven eine wereltlicke straffe, ofte te water ende broet te setten, tot goetduncken des gericht, ende die vrouwe staet tot gelijcke pene.

7.

Welverstaende, dat der mann van alsulcker vrouwen, die deselve solde begeeren te stellen in ein cloister, oft andere beslotene plaetse, om aldaer tot penitentie oft boete te wesen, magh 't selve doen, oick dieselvige tot sijnen gevallen wederom bie hem nemen, als 't hem gelieft.

1. Die vrouwen, jonge dochters: erratum editie 1620: der vrouwen, 't sij jonge dochters.

2. Alders: erratum editie 1620: aldes.

3. Oneerlick: erratum editie 1620: oneerlicken.

4. Mit aen die: erratum editie 1620: aen de.

8.

Als ein gehylickt mann hem verget mit eine ongehylickde dochter, die verbuert voir d'ierste reise sijn officie, ende hondert guldens, als voir, ende doet hij 't voir de tweede reise, verbuert hie tweehondert guldens, ende daerbie ein wereltlicke straffe, oft ein tijdt te water ende te broet tot erkentnisse des gericht.

9.

Ende soeverre die vrouwe geweeten heeft dat alsulcken mann was gehylickt, soe is sie oick onderworpen dieselve pene, ende heeft sie die macht niet om die te betalen, wordt anders gestraeft nae gelegentheit van der sake, tot erkentnisse des gericht.

10.

Soe wanneer ein ongehylickden mann, ende ein vrije ongehylickde vrouwepersoen oneerlick leven, ende t'samen huys sijn haldende, die verbueren vijffich guldens, Ende soe sie niet en scheiden, ende hun oneerlick leven niet en laten, des bie den heere vermaent wesende, staen tot vordere straffe, ofte bruecke, tot goetduncken des gericht.

11.

Ende soe ein ongehylickt mann ein ongehylickde vrouwepersoen, niet bie den anderen woenende, beswengerde, sal t'elcke reise, tot profijt van den heere, ses guldens verbuert hebben: ten waere dat alsulcke persoen gemein waere, daer oick andere toeganck hadden.

§ 4. *Gewaltdoenders in eins anders huys.*

1.

Soe wanneer jemandt ein ingesetenen deses Quartiers binnen sijn woonhuys, oft begryp van denselven, bie dage oft bie nachte gewalt oft overlast dede, oft in huys quaeme, oft liepe tegens den ingesetenen, sijner huysvrouwen, boden, oft familie danck, ende aldaer jemanden quetsten, verbuert sijn lijff, ende wordt hie aldaer bie jemanden gewondt, oft doot geslagen, derselve en solde niet verbueren aen den heere oft partije, maer word 't selve alsdan gehalden voir nootweer.

2.

Ende ofte jemandt tegens einen deses Quartiers, sijnder huysvrouwen, boden, ende familie danck, in sijn huys quaem oft liepe, om aldaer jemandt te slaen, al waer 't dat hie mitderdaet niet en sloege, oft en quetste, die word gebannen, ende wordt hie bie jemanden in huys wesende gequetst, ofte doot geslagen, en solde men daermit niet verbueren aen den heere oft partije, als voir.

3.

Soe wie in oft op eines ingesetenen deses Quartiers huysduere, oft venster liepe, sloege, ofte stake, om daerinne te commen, tegen den ingesetenen, huysvrouwe, boden oft familie danck, ende wille, als voir, al waer 't oick dat hie in 't huys niet en quaeme, noch die venster oft duere en brake, ofte open stiete, die verbuert hondert guldens, oft wordt anderssints gestraft nae gelegentheit van de sake.

§ 5. *Dootslagers, moordenaers, verdoenders van hunselven, ofte doot gevonden.*

1.
Die einen anderen ombringt oft dootslaet, is des doots plicht-
/367/ tich, ende verbuert sijn goet aen den heere: beheltelick dat van ongevallen, ende doot-
slagen in onnoselheiden, oft uuit nootweringe geschiedt, ein jegelick is vrije van den
heere, ende partije, wie oick van de dootslaeghen geschiedt aen moortbranders, brant-
schatters, oft affsetters, wederspannich sijnde in 't vangen.
2.
Als jemant bie nachte einen dieff, vrouwe ofte mannsperoen bevindt in sijn huys, oft
palen sijner woeninge, ende dat hie om sijn lijff ofte goet te bewaeren ende beschermen,
den dieff, oft dieffinne binnen sijnen huys, oft begryp sijner woeninge dootsloege, oft
soe quetste oft sloege, dat hie oft sie daarvan storven, die peroen is daarvan vrije aen
den heere ende partije.
3.
Maer soe wanneer jemandt tijts ende moyte genouch hadde, ende sterck genouch waere
hemselven ende sijn huysgesin, als insgelicx sijn gelt, ende goet te bewaren ende be-
schermen, ende den dieff, ofte dieffin te halden, ende dem niettegenstaende, denselven
dieff oft dieffin uuyt wermen ende haestigen hoofde dootsloege, 't selve solde hie civi-
lick moten verbeteren, tot goetduncken van 't gericht, maer van de partije sal hie vrije
worden erkandt.
4.
Moordenaers, die jemant om gelt ofte goet hebben omgebracht, oft daertoe behulpelick
geweest, worden sonder genade op ein ratt geset, om aldaer te sterven bie rabraeckinge,
't sij terstont, oft daernaer, ten goetduncken van den gericht, naer die gelegenheit end
menichfuldicheit van de moorden, bie hun ¹ gedaen.
5.
Die mit opsetten wille, oft luipende, oft laeghliggende jemant dootsteeckt oft ombringt,
't sij van voiren, ofte van achteren, wordt sonder einige genade als ein mordenaer, oft
mit anderen alsulcken doot gestraft, als 't gericht naer gelegenheit van de sake sal
bevinden te behoiren, ende ontcommt oft ontloept hie van de plaetse daer hie die daet
heeft gedaen, sal naegeschreven worden, om hem te doen straffen naer behoiren, als
einen moordenaer, sonder dat hie ten ewigen dagen het lant sal mogen gewinnen.
6.
Ende oft jemant alsulcke moordenaer, wetende den moort oft nederslagh bie hem
gedaen te sijn, hielp versteken, oft om uuyt den lande te commen behulpich waere, oft
raedt ende daet daertoe gave, die sal verbueren aen den heere einendertich goltgulden,
oft andere vordere bruecke ofte straiff ², naer de gelegenheit van de sake, tot erkente-
nisse des gericht.

1. Hun: erratum editie 1620: hem.

2. Bruecke ofte straiff: erratum editie 1620: bruecke.

/368/ 7.

Als jemandt van veel personen is verwondt, 't sij mit ein, oft meer wonden, ende daervan gestorven, ende dat men niet weeten oft bewijzen¹ can, wie 't feit gedaen heeft, ende dat 't selve geschiedt is bie kijvagie, daer veel personen twistich ende strijtbare waeren, soe sullen alsdan alle die twistige personen arbitralick ende niet aen den hals gestraft worden.

8.

Doch mit den bescheide, dat diegeenige die des twists ein oirsake sijn, harder gestraft sullen worden, naer die gelegentheit ende omstant van de sake, ende verheisch van de oirsake van de misdaet, oft dootslagh, d'welck gestelt ende gelaten wordt tot goetduncken des gericht.

9.

Ende insoeverre 't selve niet en is geschiedt in kijvagie, maer mit voirbedachten raede van einige van hun, ende dat men weet wie de wonden den overledenen gegeven heeft, soe en sullen diegeene die den overledenen niet verwondt hebben, noch die raeders van 't feit en sijn geweest, noch van hun voornemen geweten hebben, niet aen den hals, maer omdat sie mede strijtbare sijn geweest, bie extraordinarisse pene, nae gelegentheit der sake gestraft worden.

10.

Maer 't sij dat men weit ofte niet² wie den overledenen die wonden daarvan hie gestorven is, gegeven heeft, ende dat 't selve geschiedt is mit voirgaenden raet, ende opset van den afflijvigen t'overvallen, te quetsen, oft om den hals te bringen, soe sijn alle diegeene, soe den raedt gegeven, oft³ handtdadich sijn geweest, straffbare aloft sie den dootslagh gedaen hadden.

11.

Als der verwondter niet doot en is gebleven, ende 't feit geschiedt is in kijvagie ende twist, sullen alle die daders die voirschreven bruecken, naer gelegentheit van der saken gelijk betalen, oft einen mann uuyt hun allen maken, maer is 't feit geschiet bie voornemen ende opsat, sal ein jederein alle die bruecken te betalen gehalden sijn.

12.

Soe wanneer jemant moordaedigh, oft mit opgesetten moet doodelick gewondt is, daerduer hie in perickel oft gevaer van sijn leven waere, soe sal men den daeder, soe hie te becommen is, mit den hals nemen, ende gevenckelick stellen, ten tijde ende wijlen toe, dat men sien magh wie het mit den gequetsten gaen sal, ende soeverre hie naermaels quaem te sterven, sonder sich selver versuympt te hebben, sal hie als ein dootslager gestraft

/369/ worden, ende quaeme den gequetsten op, sal der dader staen ter straffe, tot goetduncken des gericht.

13.

Die ein ander mit heftige moet, oft oploepende sinnen, sonder voirgaende opsat, soe verwondt, dat hie daervan sterfft, soeverre hie ontcompt, en magh binnen 's jaers niet

1. Bewijzen: erratum editie 1620: bewiesen.

2. 'T sij dat men weit ofte niet: erratum editie 1620: als men niet en weet.

3. Oft: erratum editie 1620: als.

wederom commen in dit Ruremundtsche vierendeil, noch binnen deselven tijt einige remissie oft genade versuecken, ende soe hie daernaer 't selve versochte, ende vercrege, sal evenwel binnen andere drie jaeren binnen 's landts niet moegen commen.

14.

Al waer 't dat jemandt duer schijnbaerlick ongeluck, oft tot nootwendigh nootweer van sijn lijff, ein ander omgebracht hadde, die sal evenwel het landt jaer ende dagh ruimen moeten, off sal hemselven moeten stellen in handen van den heer, oft officier, om hem te verdedigen, ende t'ontlasten, naer behoiren, oft anderssints sal van de justitie wegen moegen aengetast, ende in gevencknisse gestelt worden, totdat hie 't selve heeft gedaen.

15.

Die ein nederlagh heeft gedaen, en sal van den heere gein genade genieten, totdat hie mit den erffgenamen, ende weduwe van den afflijvigen is gesoent, naer verheisch van de sake, ende sijne middelen ofte macht: Ten waere dat sie tot geine redelickheit en wilden verstaen, niettegenstaende, dat der daeder daertoe bereit waere, ende in sulcken gevalle, sal de heer die versochte genade, oft vergiffenisse moegen gunnen.

16.

Des staen alsdan die vrunden in hun geheel, om redelickerwijse hunne vergeldinge te mogen heischen, ende ondertusschen sal der daeder vrijegeley hebben tegen die vrunden, ende oft daerenboven jemandt tegens hem einigh ongemack dede, sal 't selve gehalden worden voir gewalt, ende bie den heere, naer gelegentheit der daet, gestraft worden, tot exempel van andere.

17.

Als jemant bie dage ofte nachte, naer jemandt mit cort oft lanck roer schiet, al en raecht hie hem niet, sal gestraft worden mit der doot, als ein dootslager: ten waere dat hie 't selve hadde gedaen tot nootweer van sijn persoen oft goederen, die men hem bie nacht oft dage geweltlick, oft diefflick solde willen nemen.

18.

Als bevonden wordt, dat jemandt hemselven wetens ende willens, uuyt vreise van straff van einich misdaet, verdroncken, verhangen, oft ter doot gebrocht heeft, alsdan sijn die guederen van denselven verbuert, tot profijte des heeren, ende moet der /370/ officier het doode lychaem aen die gerichtsplaetse in ein vorck, oft dergelijck holt doen hangen, ten exempel van einen jegelicken.

19.

Als ein verdroncken oft ander doode persoon word gevonden, soe en magh hem niemant dat doode lichaem ende dat daerbie wort bevonden, aendragen, oft daervan meester maken, maer moet die persoen blijven liggen totdat het gerichtlick bie den officier is besichticht, ende eer en sal het lychaem niet begraven mogen worden, opdat die gelegentheit van de toecompste van het ongeluck te beter bekendt magh worden.

20.

Soe wanneer alsulcke doode persoeneen word gevonden, magh der officier van de plaetse, 't geene dat hie bie oft over hem vindt, wie oick alle ander verdroncken goet, in bewaer, ende tot hem nemen, maer en magh noch hemselven, noch den heer daermit berijcken, maer moet hetselve volghen den oprechten erffgenaemen van den dooden, oft den eigenaer van het verdroncken goet, beheltlick den officier sijnen loon van den twintichsten penninck.

§ 6. *Falsarissen oft vervalschers.*

1.

Die einen anderen, als partije sijn gelt oft goet willens ende wetens bie valschen eidt heeft affgesworen, soeverre bie claeren schriftelicken bescheidt daarvan blijktt, wordt ten vervolge van den officier gestraft als meineydiger, mit ein iser doir die tonge, ofte verlies van de twee erste vingern, oft anderssints tot goetduncken van den gerichte, naer gelegentheit der sake, end moet tot dem aen partije goetdoen, dat hie derselver affgesworen heeft, mit alle costen, schaden, end interesten bie deselve partije geleden.

2.

Van gelijcken, als ein getuyge einen valschen eidt heeft gedaen, als voirs.¹ tot beschadicheit van eins anders tijdelick goet, wordt gestraft, ende is gehalden tot beteringhe van de schade, als voirs.² Ende als der eydt is gedaen, in sake daer hals end lijffstraff toe staet, soe is alsulcke getuyge onderworpen deselve straffe, als geleden heeft, ofte geleden solde hebben dergeener, die bie den eidt beschadicht is geweest, wie oick die beteringe van alle costen, schaden ende interesten bie hem geleden.

3.

Die valsche brieven, segels, thinsboecken, ofte rollen maeckt, oft willens ende wetens hem mit valsche ellen, maete, ofte gewichte behelpt, oft quaede ende gevalschte coepman-

/371/ schappen voir goet ende oprecht vercoept, ende ein ander daarmede bedriegt end schade doet, den schade moet hie oprichten, ende wort des evenwel gestraft aen den hals, lijff oft anderssints, naer de gelegentheit van de misdaet tot goetduncken des gericht.

4.

Item, die goet einen anderen toebehoirende aen jemant ter quader trouwen vercoept, verbindt, vermangelt, oft in betalinge geeft als sijn eigen goet, oft einige renten, verbin-tenissen, oft ander lasten, willens ende wetens, tot eins anders schade in 't verhandelen verswijght, wordt gestraft aen den lijve, oft anderssints tot goetduncken van 't gericht naer de gelegentheit der sake.

5.

Item, die einige steinen, boemen, hagen, graven, loep van einige wateren ende beecken, oft andere sake voir regenoten oft palen dienende, ter quader trouwen uuyt doet, verset, oft verandert, om die te verdonckeren, ofte anderssints daarmede sijn profijt te doen, die wordt gestraft mit geisselinge, oft anderssints nae gelegentheit van de schade ende misdaet, als voirs.

6.

Item einen bottere, oft die mit valsche dobbelsteinen, ofte caerten speelt, staet tot bannisement, ende³ verbuert sijnen einen duym, ende oft einigh officier daarmede duer die vingeren sege, oft hem liet volstaen mit ein brueck, ende solde der misdoender daarmede niet bevrijet sijn, maer solde der officier selfs verbueren vijftich guldens.

1. ASO 591 heeft "voir".

2. ASO 591 heeft "vor".

3. Ende: erratum editie 1620: end.

§ 7. *Dieven, roovers, brandstichters, corenbieters oft verdierders.*

1.

Ein dieff verbuert naer landts gebruyck sijn lijff, ende verdient die galge, sonder dat hie volstaet mit pene van rechte van twee ofte vierdobbel: Ten waere dat het gericht mits de cleinicheit van de dieverije, oft andere oirsake, bevonde, dat hie mit mindere straiffe¹ behoorde te volstaen.

2.

D'welck oick plaetse grijpt, ten aensien van knechten ende dienstmaeghden, die in 't huys daer sie woenen, stelen, ende hunne meester, vrouwe, ofte huysgesin, iet ontdragen, wie oick in gasten, die hunnen weerdt oft weerdinne bestelen, oft iet uuyt den huysse ontdragen, daer sie geherberghet sijn geweest.

3.

Alle kerckeroevers ende straetscheinders, die jemandt bie dreigement, cracht ende gewalt sijn gelt, goet, oft cleideren affnemen, wel wetende hun 't selve niet toe te behoiren, verbueren aen den heere lijff ende goet, ende staen naer gelegentheit van
/372/ de sake tot sulcke doot, als 't gericht dat goetvindt, ende en mogen hun mit gein kercken, oft andere vrijheit behelpen.

4.

Ein brandstichter, die den brandt in jemandts huys ofte hoff steeckt, brandtpoppen² legt oft worpt, sal mit den vuyre gestraft werden, ende sijn goet verbueren, tot affschouwen ende exempel van alle andere dergelicke misdaeders, al waer 't schoon soe, dat het vuyr niet aen en gienge, ende en magh hem oick mit gein vrijheit behelpen, als voirs.³

5.

Item, die jemandt brandtbrieff schreeff, sal sijn lijff ende goet verbueren, maer die allein mit woirden dreight jemandts huys ofte hoff in brandt te steken, sal arbitralick nae erkentnisse des gerichtts gestraft werden.

6.

Die rogge, weidt oft ander corn opcoept, 't sij allein, ofte mit anderen, oft dieselvege onder hebbende, tot redelicken prijs niet en wilde geven, om daerinne dierte te maken, oft in andere manieren 't selvige opjaeght, die sal bie geisselinghe gestraft ende gebannen worden aen sijn lijff, ofte anderssints, nae gelegentheit van de sake.

7.

Dat gesaght wordt dat die sijn lijff verbuert, oick sijn goet verbuert, is te verstaen, als daer gein privilegiën oft vrijheiden ter contrarie en sijn, ende als andere van tevoirens daertoe niet en sijn berechticht, 't sij als langstlevende van mann ofte vrouw, oft anderssints in wat maniere 't selve moghte wesen.

8.

Ende soe wanneer der misdaediger onbejaerde kinderen heeft, daertoe gein middel van onderhaldt is, soe is der heer gewoon, naer de voldoeninge van de schulden, mitsgaders

1. Straiffe: erratum editie 1620: lijffstraffe.

2. Brandtpoppen: erratum editie 1620: brandt, poppen.

3. ASO 591 heeft "voir".

van kosten van de justitie, hun van de overentsige goederen genade te doen ende bewijzen tot¹ hun onderhoudt, tot hun achthien jaeren toe, opdat sie niet verloeren solden gaen.

9.

Tot welcken einde vergundt hun den printz oft die restierende goederen, oft leght hun daervan soeveel toe, als hie redelick vindt tot goetduncken van die van sijnen rade, daerop gehoort den momboir mit interventie van die van sijne rekencamer.

10.

All² en verbuert mann oft vrouwe niet duer sijn misdaet de gerechticheit van sijn geselschap tot sijnen goederen, als gesaght is, soe en magh nochtans d'onschuldige die niet genieten voir ende aleer die schulden sijn betaelt, ende die kosten van de justitie voldae.

1. Te doen ende bewijzen tot: erratum editie 1620: te doen, tot.

2. All: erratum editie 1620: Van gelijcken al.

/373/

Derde titul.

Van d' aentasten, vangen, ende ondervraegen van de misdadigers.

1.

Als einigh misdaet tot kennisse is gecommen, ende ein vrembder, gein ingeseten sijnde, van alsulcke misdaet beruchtight, ende befaempt is, sal der heer denselven mogen aentasten, ende in haftinge stellen, niettegenstaende, dat einige ingesetene oft burger denselven willen verburgen.

2.

Van gelijcken, al waere der misdaediger burger oft ingesetene, soe wanneer hie nochtans op de versche daet, oft terstont daernaer gevangen is genomen, ofte dat ¹ anderssints die daet openbaer is, soe magh der officier sonder decreet ofte ordonnantie van 't gericht hem vangen, ende en magh alsulcke gevangen niet verburght worden, al waer 't dat hie hem op landt- oft stadrecht beriepe.

3.

Maer soe der gevangene niet op der versscher daet is aengetast, ende dat ongewiss is, oft hie der misdaet schuldigh, ende plichtigh sije, ende alsdan hem op stadt- oft landrecht beroept, soe sal derselver misdader in 't hoichste van den dagh in de steden op de vier hoecken van de merckt, ende ten platten lande op de plaetse aldaer 't selve van alts gebrueckelick is geweest, gevuert, ende opentlick uuytgeroepen werden, oft jemant voir des gevangene persoene burge werden wil.

4.

Ende soe daer einige persoene sich daertoe erbieden, die machtich genouch weren die burghschap te doen, soe sullen alsulcke burge op ende aengenomen werden, mits verbindende sich soe hoich, ende der gestalt, als der heer van hun sal vorderen, jedoch alles tot erkentnisse des gericht.

5.

Maer ingevalle niemandt sich tot burge wert erbieden, oft die burghschap soe hoich ende der gestalt niet en solde begeeren te doen, als der heer die begert, ende bie recht hem toeërkandt solde worden, soe sal der heer den gevangen burge

/374/ verleen, ende hem in gevanckenisse stellen, totdat hie genouchsame burge vindt.

6.

Als ein vremdelinck oft oick ein burger oft ingesetener op der verscher daet, oft corts daernaer als voirs. ² aengetast, ende in gevanckenisse gestelt is, soe en sal der officier hem niet mogen ontslaen oft loslaten sonder erkentnisse van 't gericht.

7.

Soe wanneer jemandt in desen Quartier om einigh misdaet oft misbruick aengetast oft gevangen is, soe sal men denselvigen in tegenwoordicheit van den heere, ofte officier,

1. Dat: erratum editie 1620: dae.

2. ASO 591 heeft "voir".

twee schepens ende gerichtsschrijver daerop ondervraegen, sonder nochtans dat men den gevangen alsdan magh bedwingen te doen einigh verclaeren onder eidt.

8.

D' ondervraginge moet geschieden corts naerdatt die persoene gevangen is, ende ondertusschen en magh niemant van de vrunden oft mager, oft jemant anders bie den gevangen comen¹ oft denselven spreken, dan in biewesen van den heer ende schepenen, ofte die van hunnentwegen daertoe last hebben.

9.

Totdat die ondervraginge is geschiedt, en magh der gevangen onder burghschap niet ontslagen worden, al is 't dat andersints naer landtrecht den gevangen onder burghschap van den gevanckenisse ontslagen mogen werden, soe hierboven onder den voirgaenden titul is gesaght.

10.

Om d' ondervraginge well te doen, is der heer schuldigh den schepenen over te leveren behoirlick schriftelick vermeet van belastinge, inhoudende cort verhael van de feyten ende misdaden, daermit hie den gevangen wilt belasten, mits² circumstantiën oft omstandenen ende aencleven daervan, d'welck bie den schepenen oversien wesende, sal men denselven gevangen op elck punct ondervragen.

11.

In 't ondervragen sal men well gaedeslaen, op 't geene der gevangen verclaert oft antwoirdt, oft hie iet seght tot sijner belastinge, oft hie twijfelachtigh spreeckt, sijn propoest verandert, oft uuyt einige andere oirsake hem suspect maeckt, als dat hie niet en wilt antwoorden op 't geene hem gevraeght is, dat hie stamelt, bleick ofte bange wordt, verandert van gedaente, dat hie uuyt sijner nasen wordt bloyende, oft sijne oegen ter aerden slaet, oft dergelijcke.

12.

Soe wanneer den gevangen die misdaet, oft misdaden be-

/375/ kendt, Soe behoirt, ende is men gehalden van officie wegghen, t'ondersuecken ter plaetsen daer die geschiedt solden sijn, oft die gelegentheit derselver soe is, als die sijn bekandt, ende vindt men dat die anders sijn, soe moet men den gevangen scherpelick overgaen, waeromme hie anders als die waerheit gesaght heeft, ende soeverre die gelegentheit van der sake dat verheischt, hem oick ter bancke bringen, in der manieren hiernaer verhaelt.

13.

Als der gevangen 't misdaet, d'welck hem opgelaght wordt ontkendt ende loechent, soe is men gewoin, ende behoirt men hem te vragen, oft hie can bewijsen³ daarvan ontschuldigh te sijn, ende besonder, oft hie can betoonen dat hie ten tijde als het misdaet is gedaen, op eine andere plaetse is geweest, opdat soewel bekendt magh worden sijn onnoeselheit ende onschuld als belastinge.

1. Bie den gevangen comen: erratum editie 1620: bie gevangene comen.

2. ASO 591 heeft "mitte".

3. Bewijzen: erratum editie 1620: bewiesen.

14.

Ende alle 't geene der scholtis ende schepenen verstaen ofte gewaer worden, wie oick die bekentenisse van den gevangen ofte ontkenenisse desselven, ende alle 't geene dat tot sijne ontlastinge oft belastinge dient, sijn sie gehalden terstondt te doen opschrijven.

Vierden titul.

Van ondersueck op swaere misdaeden ende vervolgh
tegens de verloepene misdaedighe.

1.

Die drossarten, amptluyden, scholtissen ende alle andere gerichtsluyden, sullen allen vlijt ende neersticheit doen ende voirwenden, dat alle quaetdoenders, besonder van groeve ende swaer misdaden ontdeckt, gestraft moegen worden, sonder einighsints doir de vingeren te sien, ende soe sie dat niet en doen, sullen daervoir verantwoirden, ende selver naer behoiren gestraeft werden.

/376/ 2.

Ende opdat 't selve te beter magh geschieden, sullen alle officieren, drossarten, amptluyden, richters, scholtissen mit hulp end biestandt van de burgers, ende huysluyden ten platten lande, de quaetdoenders in hun gebieden gevonden mit den hals nemen, op verlies van hun officie, ende van de burgers end huysluyden die weigerich solden sijn hun biestandt te doen, op de straffe van vijffentwintich gulden oft meerder, naerdathet gericht sal bevinden te behoiren.

3.

Doch sullen die officiers hun wachten jemandt lichtelick te beschuldigen, sonder erheffelicke indiciën oft sterck oft wetlich vermoyen van der misdaet, oft sonder daerop goet voirgaende ondersueck gedaen te hebben, ende oft sie anders deden, sullen partijen hun daerover aen 't Hoff mogen beclagen.

4.

Die gesworen gerichtsboden sijn oick schuldigh op hunnen eidt, den drossaert, amptman, scholtis oft sijnen stadtholder te kundigen ende aen te bringen alle misdaeden, die onder 't gericht daer sie boden sijn, gebueren, alsoe haest als die tot hunne kennisse gecommen sijn, al is 't dat sie die misdoenders niet en kennen, oft en weten te noemen, opdat sie op staende voet daarvan moegen nemen wettich ondersueck oft informatie, ende daerinne versien naer gelegentheit van der saken.

5.

Soe wanneer einigh groff ofte swaer misdaet is gebuert, ende dat men niet en weet duer wien, alsdan roept men voirt alle degeene die 't selve hebben gedaen, doen doen, helpen doen, raedt daertoe gegeven, opdat sie hun daeraff kommen te verantwoorden voir scholtis ende schepenen, daertoe dat men hun geleide geven magh.

6.

Ingevalle daer niemandt mit der derder uuytroepinge ofte daginge op aengestelten dage ende tijde te voerschijn en compt in persoone, om hem te verantwoorden, alsdan worden die misdaediger allegader mit hunne mithulpers ten eeuwigen daghen gebannen, op hun lijff oft anderssints, naer gelegentheit van der misdaet.

7.

Ende om beter te comen tot kennisse van degeene die sulcke misdaet mogen gedaen hebben, magh men gebieden dat ingeval jemandt van de misdadige, oft van de geselschap wesende, ende hem des gemoit hebbende, 't selve compt te kennen geven, ende die ander medemisdadige aenbringhen, dat hie van der daet ende misdaet ten eeuwigen dagen vrije ende onbelast sal wesen.

/377/

8.

Ten selvigen ende magh men oick gebieden dat ein jegelick wetende van sulcke misdaet te spreken, oft die jemandt van de misdaedigers kendt, schuldigh sal wesen 't selve te commen aenseggen, ende kundighen aen den heer oft 't gericht, op pene, dat soeverre daraff jemandt wetende, oft oick die quaetdoenders geherbergh, oft bie hun ingenoomen hebbende, 't selve terstont niet en dede, dat men dieselvige sal halden voir hulpers van sulcken misdaet, ende daervoor straffen.

9.

Men magh tegen niemandt procederen bie inquisitie ofte ondersueck, dan ingevalle van swaere misdaden, die men sekerlick weet dat geschiet sijn, ende dat diegeene daerop men ondersueck wilt doen, daarvan befaemt, berucht oft uuit waerschijnlicke redenen suspect oft bedacht sijn, sonder dat alsulcken ondersueck wordt toegelaten tegens personen van goeden naem ende faeme, ende daertegens gein bestendigh voirgaende gerucht oft diffamatie, waerschijnlicke suspicie ofte achterdencken ende vermoyen en is geweest.

10.

Soe wanneer der heer oft officier niet anders en heeft om tot ondersueck te comen, dan den gemeinen roep, gerucht ende fame, is hie gehalden, om te weten oft die bestendigh is, ierst ende voir al te vernemen, waarvan alsulcken roep compt: Ende soeverre hie bevint, dat die compt van lichte personen, dronckart, vrouwen, oft van dengeenen die einighen quaeden wille hebben tegens den beruchten, alsdan en mag hie tegens ein persoon van eeren gein voirder ondersueck oft vervolgh doen, om niemandt sonder groote oirsake in beschaemtheit te brengen.

11.

Maer oft van de fame ende gerucht bleecke bie wettige ende tuychbaere personen, alsdan solde men daerop voirder ondersueck mogen doen, Ende indien den beruchten persoon vorts werde beswaert bie 't verclaeren van getuygen, al waer 't oick van ein allein, niet suspect ofte van quaeden vermoede sijnde, oft dat der andere wettige lijcke tekenen oft redenen van vermoyen oft achterdencken toeielen, solde men daerop mogen comen tot aantastinge ende gevanckenisse van denselven persoon, gelijk hieronder naerder gesaght wordt.

/378/ 12.

Om informatie oft ondersueck op jemandt te doen, en is niet van noode t'achtervolgen d'oirdere van de gerichtelicke proceduere in 't verhoiren van de getuigen, maer men sal die verhoiren sonder partije te doen dagen, om die getuygen te sien sweeren, oft haer den naem ende toenaem van de getuygen te oopenen, om deselve te wederleggen.

13.

Dan oft men naemaels hem mit alsulcke getuygen tot betichtinge van den gevangen wilde behelpen, ende tot hunnen laste einigh vonnisse vercrieghen¹, soe solde van noode sijn, als de sake ten gewoonlicken oft ordinarissen toen gecommen solde sijn, dieselve getuygen van nieuws te doen verhoiren, ende partije alsdan daerop tot reproche ofte wederlegginghe derselver ontfangen, oft anderssints en solden alsulcke getuygen gein geloeve maken, om daerop vonnisse condemnatoir te slaen.

14.

Als einigh misdaet tot kennisse is gecommen, ende die misdoenders bie decreet van 't gerichte gesocht sijnde, niet en werden gevonden, soe magh men 't goet van den misdadighen doir² den scholtis in biewesen van twee schepenen ende bie einen³ secretaris doen aenteickenen, ende in bewaernisse halden: ten waere dat jemandt machtigh genouch sijnde, burge wolde blijven van 't gewijsde te voldoen, aengaende die verbuerte van de goederen oft geldboete, immers tot de weerde toe van de aengeteickende gereide ende bewegelicke goederen.

15.

D'welck geschiedt sijnde, wordt der misdadiger bie oepenbaere uuytroepinghe ende pleckinge van billetten ter gewoonlicker plaetsen gedaeght, om hem in persoene te comen verdedigen op 't geene der heer oft officier hem wilt opleggen, ende dat binnen alsulcken tijdt, als daertoe wordt geordonneert, ende soe hie alsdan compt, wordt ierst bie 't gericht veraffscheidt oft der heer hem van sijnen persoene sal mogen versiekeren ofte niet, ende voirts wordt darnaer in der saken geprocedeert van gerichtsdaghe tot gerichtsdaghe tot den einde toe, gelijk hieronder sal worden gesaght.

16.

Maer indien der misdadiger alsoe ingeroepen wesende niet en compt, noch hem en vertoent, soe wordt hie noch tot twee reisen van voertien dagen tot veertien dagen, wie voirs.⁴ gedaeght, ende compt hie alsdan noch niet, wordt den heere toegelaeten, die feiten van belastinge bie geschrifte over te leggen mit den

/379/ bescheidt, ende bewijs daertoe dienende, ende wordt daerop der misdadiger voir die vierde reise geroepen, om 't selve te sien doen, ende sijn vonnis te hoiren wijsen.

17.

Ende oft hie daerentusschen quaem tot sijn verantwoordinge, solde 't selve mogen doen, mits betalende die costen, die tot sulcken tijt in 't vervolg van de sake tegens hem sijn gedaen, ende quaeme hie niet, solde op de feiten, ende stucken bie den heere overgegeven, recht gedaen worden,⁵ hem verwijssende in de straffe, tot alsulcken misdaet staen-

1. Vercrieghen: erratum editie 1620: vercriegen.

2. Doir: erratum editie 1620: voir.

3. Bie einen: erratum editie 1620: einen.

4. ASO 591 heeft "voir".

5. ASO 591 vervolgt: "naer gelegentheyt van der sake, 't sij tot sijner ontlastinge van de clachte, ende hem desniettemin verdammende in de costen, mits sijn uuytbleiven, oft wel hem verwijssende in de straffe tot alsulcken misdaet staende, beheltlick dat deselve straffe aengaende de persoon niet swaerder noch meerder mach sijn dan van bannissement."

de: beheltlick, dat deselve straffe, aengaende de persoon, niet swaerder, noch meerder magh sijn, dan van bannissement.

18.

Naer welcken vonnisse, soe der misdadiger, ofte betichter alnoch binnen drie jaeren quaeme in persoen, om hem te verantwoorden, solde daertoe worden ontfangen, maer alsdan solde hie niet geraken tot sijnen goederen, die als voir bie den heeren aengeslagen solden sijn: Ten waere dat hie daernaer bie vonnis diffinityff, van de misdaet werde ontslagen, oft dat bevonden worde, dat die sake soe were gelegen, dat daertoe gein bannissement mit verbuete van goet en solde staen.

19.

Maer oft den betichden de drie jaeren liet overstrijcken, solde daernae in recht niet gehoirt worden, om hemselven te mogen verantwoirden, ende daerduer wederom tot sijne goederen te geraken: Ten waere, dat hie daertoe hadde vercrieghen behoirlicke brieven van relevement, in welcken gevalle, hie alletijds solde mogen comen tot sijn verantwoirdinge, voir 't selvige gericht, daer die sake tevoirens gehangen heeft, om daarmede ontslagen te wesen van den bannissement, ende alsoe oick wederomme sijne goederen te becomen.

/380/

Vijffde titul.

Van pijnigen, ende scherper examinatie, oft
ondervraeginghe der gevangenen.

1.

Soe wanneer der drossart, amptman, scholtis, voight, oft ander officier begert te commen tot naerder bericht van die waerheit, ende gelegenheit van het misdaet, daermede hij den gevangen wilt betichten, ende belasten, oft oick weten sijne mitgesellen, ende andere die van het misdaet, (daervan hie den gevangen aengesproecken heeft,) ruchtbaer sijn, soe neemt hie conclusie preparatoire, teneinde dat der behafter sal gewiesen worden ter bancken, oft tot scherpe examinatie.

2.

Der heer oft scholtis magh niemant ter bancken bringen, noch doen pijnighen, tensije mit voirgaende toewijsinge, ende oirdeel des gericht, waertoe 't gericht niet en sal commen: tensij dat die schepenen wel bericht sijn van die geschiedenisse van het misdaet, ende dat der gevangen 't selve oick waerschijnlick solde mogen gedaen hebben.

3.

Als die stucken, oft misdaeden (die den gevangenen opgelagt worden) niet geheel groff, ende leelick sijn, oft dat uuyt voirgaende ondersueck, ende antwoordt tegens hem klein vermoyen valt, oft dat hie anderssints tot goeden naem, ende faem staet, alsdan magh alsulcke gevangen ter bancke niet gebracht worden.

4.

Soe wanneer daer gevangenen sijn, die malcanderen belasten, ende hun verclaeren niet overeencomen, soe moet men elck van hun, besonder ondervraegen op de verscheidenheit van 't selve verclaeren, ende omstandt daarvan, ende daernae d'ein in de tegenwoordicheit van d'andere, ende soe die alsdan blijven bie hunne verscheidenheit, ende dat men anderssints die waerheit niet en can weten, soe werden sie beide ter bancken gebracht.

5.

Al is 't soe, datter vonnis oft consent gegeven is om jemant te mogen pijnigen, dem niettegenstaende, en magh der heer, oft scholtis die personen geensints ter bancken bringen, dan in bie-

/381/

wesen van 't gericht, oft ten minsten van twee schepenen daertoe bie 't gericht aengeordent, noch oick denselven anders oft oick langer pijnigen dan die schepenen aldaer tegenwordigh sijnde, goetdunckt.

6.

In 't pijnigen van de gevanghen en magh men hem in 't besunder niet vraegen op einige misdaden, daarvan tegens hem gein vermoyen, indiciën noch lijckteecken en sijn, als te weten oft hie sulcke oft sulcke dieverie, dootslagh, moort, brandt oft andere alsulcke misdaet niet en heeft gedaen, maer men mag hem in 't general wel vragen, oft hie gein andere dieverie, dootslagen, oft dergelijcke misdaden gedaen en heeft.

7.

Generale woirden, om tot kennisse van einigh misdaet te comen, sijn, dat men anschouw nemende op den tijt dat 't selve is geschiedt, 't sij 's morgens, 'ts avondts, voir ofte nae noen, den gevangenen vraeght, waer hie doenttertijt was, wat hie terselver plaetsen dede, waeromme hie aldaer was gecommen, ende dergelijcke, opdat men bie sijne bekentenisse oft ander circumstantiën tot de waerheit magh geraken.

8.

Als der gevangen het misdaet bekendt, soe moet men tot naerder onderricht van de waerheit neerstelick ondervraegen op alle die circumstantiën, sonder dat men nochtans dieselve hem alsdan oick magh aen oft ingeven, te weten, oft hij 't soe oft soe gedaen heeft, oft hie jemandt op sulcke plaetse op sulcken dagh oft tijt heeft gequetst, aen sulcken oft sulcken lidt¹, mit ein roer, oft dergelijcken, maer moet men den gevangenen sulcx selve doen ende laeten seggen.

9.

Ende om desniettemin d'oprechte waerheit te weten, moet ende magh men den gevangenen die circumstantiën wel affvraeghen, in 't generael, als, indien het einen moort is, wat hem daertoe heeft beweght, in wat manieren die is toe gegaen, op wat plaetse, op wat tijt ende uhre, wie hem daertoe heeft geholpen, mit wat wapenen oft gewehr, waer dieselve geblieven sijn, hoeveel wonden het doode lychaem heeft, ende waer het lychaem is, wat gelt ofte dingen der afflijviger over hem hadde, waer hie daarmede geblieven is, wat hie daeraff ontfangen heeft, ende duer wem.

10.

Item oft der gevangene einige dieverie bekende, soe magh men hem oick vragen, wat ende hoeveel hie gestoelen heeft, op

/382/ wat plaetse, oft hie geine medehulpers en heeft gehadt, ende wie, ende waer die sijn, waer hie was woenende oft herberghde ten tijde van de dieffstal, waer hie mit het goet geblieven is, wie 't selvige gecocht heeft, tot wat prijs, ende wien hie tot die vercoepinge tewercke heeft gestelt, ende wat hie ende elck van hun daeraff genoeten heeft.

11.

Gelijcken voet wordt gehalden soe wanneer der gevangener einigh ander misdaet bekendt, als van verraderie, vragende hem alsdan, wie hem daertoe tewercke heeft gestelt, wat hie daervoor ontfangen heeft, oft uuyt wat andere oirsake hie daertoe is gecomen, waer², tot wat uhre, ende hoe 't selve toegegaen solde hebben, ende oft daer anders gein personen en sijn die daervan weetenschap hebben³, oft daertoe behulpelick solden sijn geweest, ende wie, ende andere dergelijcke circumstantiën, die de gelegenheit ende gesteltenisse van 't misdaet sijn medebrengende.

12.

Soe wanneer die circumstantiën oft ombstanden van einigh misdaet geheel claer ende openbaer sijn, oft dat men daeraff genochsame indiciën, bewijs, oft lijckteickenen heeft, alsdan magh men, om tot de waerheit te geraken, den gevangen dieselve circumstantiën

1. Lidt: erratum editie 1620: lydt.

2. Waer: erratum editie 1620: wae.

3. Hebben: erratum editie 1620: en hebben.

oft ommstanden van de daet oick in 't besonder voirhalden, ende hem daerop ondervragen, maer voordr oft andersints niet.

13.

De scholtis ende schepenen sijn gehalden alle 't geene dat der gevangen in de scherpe examinatie oft ondervraeginghe verclaert, bekent oft niet en bekent, met 't geene daeraff ende aen is clevende, soewel tot ontlastinge als belastinge, in geschrifte te doen stellen bie den secretaris hem aldaer tegenwordigh vindende, gelijk hiervoor van het ondervraegen terstont naer het vangen is gesaght.

14.

Item moeten die schepenen goede toesicht nemen, dat die pijnige van de gevangene mit sulcker maeten geschiedt, dat het lychaem van denselven gevangen niet verlamt oft te seer gequetst en worde, ende dat die swaer, middelbaer ofte minder sij, naer de gesteltenisse van die ¹persoon, ende misdaet, ende naer de vermoyinghe, bewijs ende lijckeickenen die men daarvan is hebbende, ten laste des beschuldighden.

15.

Ende oft daer veel persoenen om einigh misdaet ter banck gebracht ende gepijnicht moesten werden, soe moet men altydt beginnen van degeene die 't meeste vreesen, ende die cleinmoe-

/383/ digste of swackste sijn, als die jongste van jaeren, oft vrouwen, oft darduer d'andere meer verveert oft beweegt solden worden, om eer die waerheit te bekennen, als de vader doir het pijnigen van sijn kint, oft daertegens de meeste vermoyeinge ende lijckeickenen vallen.

16.

Die bekentenisse die ein misdadiger gedaen heeft, in 't pijnigen oft daerbuyten in de gevanckenisse, soeverre hie die doet in vaster hachten oft gevanckenisse, al is 't oick in de tegenwordigheit van de schepenen, die en mogen ofte konnen hem allein niet achterdeiligh sijn, om hem te verwijzen ter doot, uuytgenomen in verraderie, oproerichheit, ende onnatuerlicke misdaden, daer andere waarschijnlijkheiden toevallen.

17.

Maer soe wanneer der misdadiger buyten het gevanckenisse dieselve bekentnisse vernieuwt voir schepenen onder den blauwen hemel, ende buiten alle hachten ende banden van iseren, alsdan wort die geacht end gehalden voir wettige bekentnisse, ende daerop doet men recht end justitie naer gelegentheit van de sake.

18.

Des moeten die bekentenissen daerop men einigen gevangen solde willen verwijzen, gedaen ende vernieuwt sijn, ten alderminsten vierentwintich uhren naedat hie van der bancke is geweest, ende den gerichte moet gebleken ende kennelick sijn dat die misdaet bie hem bekendt, oick in der waerheit is geschiedt.

19.

Ein gevangen naerdatt hie eins gepijnicht is geweest, en magh voir die tweede oft derde reise niet gepijnicht werden, sonder nieuwe indicatiën oft lijckeickenen: Ten waere dat hie

1. Die: erratum editie 1620: dien.

die bekentenisse bie hem in 't pijnighen eins gedaen herriepe, oft dat die voirgaende¹ indicatiën ende bewijsingen soe sterck waeren, dat sie doir² d'ierste pijnigen niet gesuyvert oft gepurgeert en waeren, oft dat der gevangen het misdaet bekendt hebbende, anderwerff behoirde gepijnicht te werden om sijne medeplichters, oft beveelgevers, ende die hem in 't werck gestelt hebben te melden.

20.

Welverstaende, dat men in 't pijnigen van den gevangen, denselven alsdan in 't besonder oick niet en magh vragen, oft die, oft desen hem daertoe beveil heeft gegeven, oft dat hie sijnen mithulper oft medeplichter is geweest, maer magh alleinlick mit generale woorden gevraght worden, wie bie hem was ten tijde van 't misdaet, hoeveel sie waeren, wie den iersten slagh oft stieck gaff, wie hem daertoe last gegeven heeft, ende dergelijcke.

21.

Niettemin soe wanneer daer einige besondere indicatiën oft lijck-

/384/ teickenen sijn tegens jemanden in 't particulier, oft dat het misdaet seer swaer ende groff is, als van einigh voirnemen oft daet tegens de mayesteit ofte persoon, ende hoicheit van den prince van den lande, moort, valsche munte, tooverije ende dergelijcken, alsdan solde men in 't pijnigen den gevangen oick in 't particulier end besunder mogen vraegen op diegeene daarvan men groot vermoyen ende achterdencken solde hebben, dat sie mitdaedich solden hebben geweest, oft daertoe raedt ende last gegeven hebben.

22.

Soe der gevangene op die banck liggende altijts loochent, ende niet bekennen en wilt, sal hie wederom in gevanckenis gestelt, end aldaer noch einigen tijt gehalden werden tot goetduncken van het gericht, ende soe daerentusschen tegens hem gein nieuwe vermoyenge oft lijckteicknen sich en openbarden, wort van de hachte oft gevancknisse ontslagen, mits doende gebuerlicke orphede ende geloifte van weder te keeren, des gemaendt wesende.

23.

Die orphede is dat der gevangener geloeft ende einen eidt doet, dat hie niet en sal vreten, ofte niemanden en sal misdoen, duer hemselven oft jemant anders, 't waere officiers, schepenen, noch jemandt particuliers, wegen 't geene tegens hem is gedaen, 't sij bie de gevanckenisse, scherpe examinatie, ofte anderssints, ende dat oft bevonden worde, dat hie anders hadde gedaen, hie gestraeft sal worden, aloft hie van de misdaet daarvan hie beclaeght is geweest, overwonnen ende verwesen waere.

1. Voirgaende: erratum editie 1620: doirgaende.

2. Doir: erratum editie 1620: voir.

Sessde titul.

Van betichtinge ende gerichtlick vervolgh der gevange- nen ende vonnissen daerop gegeven.

1.
Niemandt particuliers en magh tot openbaer straffinge van enig misdaet, ticht oft claghte doen, noch oick einige gemeine oft popularie actiën, tot vervolgh van einighe bruecken oft boeten, den heer aengaende, instellen, maer
/385/ moet den heer oft scholtis die sulcx toestaet, 't selvige van sijnes officie wegen doen, ende sulcx doende, en can noch magh van den misdadigen niet gedrongen worden einen anderen cleger ofte burge te stellen.
2.
Niettemin soe jemant hem vindt beschadicht oft vercort bie den misdadiger, het were van bloets oft goetswegen, die mag 't selve den officier aengeven, ende tot sijn verhael hem vuegen in 't vervolgh bie den officier, daerop te doen, om die sake des te beter ende neerstiger te beleiden ende gade te slaen.
3.
In saken van versmadelicke lasteringen oft injuriën, oft als jemandt niet vorder en begeert te commen dan tot verhael van sijne schade ende beteringe van sijne eere ende goet, magh ein jegelick sijn recht in sijnen eigen naem vervolgen, daer ende soe dat behoort, sonder dat van nooden is 't selve den scholtissen aen te geven, ofte den officier daerin te verwachten.
4.
Der heer oft scholtis, oft andere des heeren officiers sijn gehalden partije sijne claghte ende aenspraecke te doen binnen den derden dagh, goets tijts voir de noen, naer haer gevanckenisse, oft anderssints moet den gevangenen costeloos ende schadeloos van der hachte ontslagen ende gewesen worden, van wat misdaet hie oick is beticht, sonder dat der heer oft scholtis daarvan uuytstandt oft verlengeringe magh nemen: ten waere mit decreet ende consent van 't gerichte oft van den gevangen, ende dat daarvan blijcke.
5.
Soe wanneer tegens den misdadigen aenspraeck oft claghte wordt gedaen in saken lijffstraffe oft wereltlicke schande verheisschende, soe sal daerinne onvertoglich vortgefare worden, sonder nochtans den beclagden genoichsamen tijt tot sijn volcomen noithwehr ende ontschuldige te weigeren oft t'ontseggen.
6.
Maer wanneer die sake niet hals noch lijffstraffe oft wereltlicke schande verheischt, sal nae gedaene claghte van acht dagen tot acht dagen, soe ten platten lande als in de steden de sake bedinght worden, ende voirts alles gehalden werden, (soe hierinne bie dese niet en is verandert) wie van alts gebruecklick is geweest, soewel in oepeninge van toen als anderssints.

7.

Als der heer ofte scholtis genocht bericht ende geïnformeert is van het misdaet, ende dat hie stoffs genoeg heeft om tot lijffstraffe sijn claghte te doen, soe neemt hie tegens den be-

/386/ haften conclusie uuyt die feiten bie hem oft sijnen voirspreker mondelingh verhaelt, teneinde dat der behafter gestraft sal worden nae recht ende justitie, gelijk dergelijke misdadigen gestraft behoeren te werden, anderen tot ein exempel, oft mit andere alsulcken pene, als 't gericht in redenen ende billicheit sal bevinden te behoeren.

8.

Men en magh niemant ter doot verwijzen, tensij dat het misdaet bie den misdadiger is bekend, oft dat van 't selve mit soe geheel claeren ende openbaeren toen oft bewijs blijktt, dat daertegens niet en valt te seggen, ende dat der misdaediger daarvan soe openbaerlick overwonnen is, als het licht.

9.

Soe wanneer einigh vonnis in alsulcken saken, oft op straffbaere misdaden gewiesen is, dat moet mitderdaet volbracht werden, Ende oft der heer oft scholtis weigerde 't selve ter executiën te stellen, oft te volbringen, alsdan en derven die schepenen gein recht meer besitten, noch tot sijner manisse recht oft vonnis meer wijsen¹, totdat hie alsulcken vonnis, daertoe versocht sijnde, sal volbracht hebben.

10.

Als ein gevangen aen lijff oft anderssints, t'onrecht bie den scholtis oft andere officiers beclagt wort, ende dat hie mit vonnis van den gerichte van des scholtissen claght oft aenspraecke wordt ontslagen ende ontlast, ende der scholtis nae verheisch van der saken, in de costen, schaden ende interesten verwiesen, soe moet hie den gevangen dieselve betalen ende goetdoen, behetlick hem sijn verhael daer hie meindt berechticht te sijn.

11.

Soe wanneer nochtans der scholtis d'aentastinge ende betichtinge van de persoene gedaen hadde bie voirgaende kennisse ende decreet van het gericht, oft doir aenbringen van einige persoene oft persoene daarvan hie die namen hadde ontfangen bie geschrifte, ende hem die aengebrochte feiten heeft doen oft laeten teickenen, oft hun merck daeronder doen stellen, en solde hie alsdan noch in de costen noch in schaden ende interesten moegen verdampt werden.

12.

Ten waere nochtans dat men uuyt den proces bevont, dat der scholtis uuyt den voortganck van der sake claerlick hadde kunnen verstaen, in sijn voirnemen gein recht te hebben, ende dat hie, dem niettegenstaende, bie 't vervolg van der sake were verblieven, want solde oick alsdan verdammt mogen werden in de co-

/387/ sten, schaden end interesten: behetlick hem sijn verhael, als voirs.²

13.

Als bie den voortganck van der sake bevonden wort, dat het aenbringen aen den scholtis doir quaet voirnemen oft merckelicke lichtverdicheit is geschiet, ende dat der scholtis in de costen, schaden ende interesten niet en is verdammt, Soe is men gehalden den

1. Wijsen: erratum editie 1620: wiesen.

2. ASO 591 heeft "voir".

gevangen oft betichte daervan bie den vonnisse sijn verhael te behalden tegens den aenbringer, denselven geheel in sijne defensie ende verantwoordinge ter contrariën.

14.

Om waertoe te comen, is der scholtis schuldigh den betichden over te leveren het geschrifte bie den aenbringer onderschrieven oft geteickent, oft denselven hem anderssints kondig te maken, ende d'aenbringen staende te halden, opdat hie tegens hem sijne actie oft vervolgh tewerck magh stellen.

15.

Als jemant wegen einigh misdaet eins beclaeght ende gestraft is geweest, oft oick mit vonnis daervan volcomentlick is ontslagen, en magh daernae om 't selve misdaet niet wederom gevangen noch aengesproecken werden.

Sievende titul

Van maniere van hem te suyveren oft ontschuldigen van befaemde ofte beruchte misdaeden.

1.

Soe wanneer jemandt hem bevindt befaemt, oft beticht te sijn van einighe misdaden ofte misbruycken, ende hem daarvan ontschuldigen wilt, mag comen voir scholtis ende schepenen, sittende in 't gericht ende gespannen bancke, ende vertoenen hem aldaer in sijn eigen persoen ten rechte, tegens den heere, tegens partije, ende tegens alle diegeene, die hem derweghen einighsints solden willen betyden oft aensprecken.

2.

Ende ten selvigen dage seght dergeener die hem suyveren wilt doir sijnen voirspreker, dat gemerckt de bancke gespannen is om ein jeglicken recht ende justitie te doen, soe vertoent hem N. alhier uuyt oirsake, dat hie t'onrecht befaemt oft beticht wort

/388/ wegen sulcke misdaet, *als men alsdan verhaelt*, tegens den heer ende einen jegelicken, om hem daarvan te verantwoorden, versueckende dat hem geoirloeft sal wesen einen jeglicken, die hem daeromme solde willen belasten oft betichten, op te roepen.

3.

Waertoe consent van den scholtis hebbende, wordt op versueck van sijnen voirsprecker alsdan uitgeroepen aldus: Alle diegeene 't sij heer oft partije die N. tersaken van sulcken feit ofte daet (als hie verclaert heft) solde willen belasten oft betyden, dat hie 't selve doe, come ende stae voir recht terwijlen die heeren, aldaer te recht sitten, einwerff, anderwerff, derdewerff ende vierdewerff over recht, ende ingevalle daer niemant voir recht en compt, soe eischt N. voir 't profijt van sijnen iersten dagh van rechte acte van d'ierste deffault oft gebreeck van betichter.

4.

Welcke acte van ierste deffault, ingevalle datter niemandt aldaer en compt die hem tegens de suyveringe partije maeckt, dengeenen die hem tot suyveringe heeft gestelt, oick aangewiesen wordt, des moet hie in den gerichte blijven totdat die schepenen sijn opgestaen ende wechgegaan.

5.

Waernaer moet ten iersten daerna volgende gerichtsdag dergeenige die hem gestelt heeft om hemselven te suyveren oft t'onschuldigen, anderwerff aldaer comen, ende wordt gedaen gelijk ten iersten gerichtsdagh, uitgenomen, dat alsdan wordt versocht het tweede deffault, ende ingevalle niemant en compt om hem te belasten, sal hem oick alsdan aangewiesen¹ werden het tweede deffault.

6.

Ende ten derden naesten gerichtsdagh als het gericht vergadert, ende die bancke gespannen is, wordt voir die derde reise gedaen, als voirs. behalvens dat dergeenige die hem

1. Sal hem oick alsdan aangewiesen: erratum editie 1620: hem oick alsdan aangewesen te.

gestelt heeft tot suyveren oft purgeren, alsdan versueckt doir sijnen procureur, dat aengemerckt niemant aldaer en compt, die hem einige tichte ofte claghte doet, oft van de misdaet belast, dat hem aangewiesen sal werden 't derde deffault, ende voir de profijten van alle die deffaulten, dat hie ¹ daeraff sal wesen ende blijven ontlast, ontslagen ende gesuyvert van den dage ten eeuwigen dagen.

7.

Ende soeverre datter alsdan oick niemant en commt, die hem einige tichte doet, oft van die misdaet belast, soe wort hie van deselve misdaet gehalden onschuldig, ende wort daeraff gewesen vrije ende onbelast, ende den heeren ende allen anderen bevolen ein /389/ eeuwigh geswijgh, ende daernae en magh niemant den gesuyverden tersake van de misdade meer aenspreken oft beschuldigen.

8.

Maer soeverre als 't den heere oft partije belieft, mogen dengeenen die hem tot suyveringe heeft gestelt binnen de voorschreven drie genachten oft dagen van suyveringhe, in den gerichte oft daerbuyten doen aentasten, ende vangen, ende hem alsulcken ticht ende aenspraecke doen, als hun ² belieft, daerop hie alsdan gehoirt wordt, ende laet men voirts partijen *in contradictorio iudicio* de sake bedingen, naer die gelegenheit derselver, om dieselve voldinght sijnde, recht gedaen te worden naer behoiren.

1. Dat hie: erratum editie 1620: hie.

2. Hun: erratum editie 1620: hem.

Achste titul

Van vredelegginghe tusschen twistige personen

1.

Soe wie twist oft geschil heeft tegens einen anderen, ende hem vreist oft besorcht van denselven gequetst, geslagen ofte overlast te werden, ende 't selve onder sijnen eidt derff halden, magh den heer aenroepen end denselven versuecken dat hie hem van alle gewaltdaeden van alsulcken N. wil bevrijen, in vrede stellen ende sekerheit daervoor doen geven, daermit hie onbeschadicht van hem, oft jemant anders van sijnentwegen moght blijven.

2.

Waerover der heer gehalden is sulcx dengeenen daerover geclaeght wordt, aen te seggen, oft door sijnen boden doen aenseggen, ende vrede tusschen hun beiden kundigen, mit bevelen op lijffstraeffe niet te letten noch misdoen, noch in einigerley manieren te beschadigen dengeenen, die den vrede versueckt, ende daervoor genouchsame versekerheit, ofte tenminsten juratoire cautie te stellen, soe hie anders gein criegien en can.

3.

Soe wie vrede wederseidt oft weigerde, als der scholtis ofte gerichtsbode sulcx hem aenkundight, verbuert soe dickwils als hij 't verweigert achtien guldens, ende magh van hem 't selve ver-

/390/ socht werden van acht dagen tot acht dagen, oft oick eer, indien die gelegenheit van de sake dat verheist.

4.

Die ein ander boven vrede oft aenkundinge van vrede qualick toespreekt, injurieert ofte lastert mit woorden, verbuert tsestich guldens, ende tot dien ein pilgrinagie ofte bevaert tot Ons Lieve Vrouwe tot Milaenen, ofte noch andere dertich guldens daervoor, ende moet die terstondt betalen, oft binnen vierentwintich uhren daernaer.

5.

In desen Quartier magh niet allein scholtis ende gerichtsbode, maer oick burgemeistre, schepenen ende raedt, gesworen, vrede gebieden, soe wanneer twee ofte meer personen kijvende, oft twistende oft vechtende sijn ende in affwesen derselver magh jederein, soewel in de steden als ten platten lande in tegenwordicheit van getuygen vrede heischen.

6.

De vrede alsoe bie jemandts oick in 't particulier in biewesen van getuygen bevolen, is ende blijft van weerden, ende heeft dieselve cracht aloff die bie den heer selffs bevolen waere, ende oversulcx moet oick onderhouden ende naergecommen werden.

7.

Ende ingeval diegeenigen den der vrede in voiriger gestalt is bevolen ende aengekondight, denselven niet nae en quaemen, dan bleven vechtende, solden hun lijff verbuert hebben, oft anderssints aen den lijve gestraft mogen werden: beheltlick de genaede des heer.

8.

Item partijen staende tegens malcanderen in proces, insgelicx hunne advocaten ende procureurs, worden nae der litiscontestatie in de sake gehalden aloft sie in vrede gelaght weren, ende dat soelangh het proces niet en is geslicht mit recht, ofte die instantie tenieten gedaen.

9.

Die boven vrede jemandt dreight te slaen, oft te steken, bie hemselffs oft andere, verbuert hondert guldens ende einen weg tot Roomen, oft andere vijfflich guldens, daervoor, ende moeten betalen oft ruymen, als voirs.¹ Ende oft jemandt niet allein en dreighde, maer oick mitderdaet den anderen sloegh oft quetste, verbuert sijn lijff.

1. ASO 591 heeft "voir".

/391/

Niegende titul

Van soenen van dootslagen

1.

Soe wanneer jemandt einen doot- oft nederslagh heeft gedaen, die moet hem met die naeste vrunden van den afflijvigen, die 't selve nae deses Quartiers rechten toe staet, vereenigen, ende den moetsoen doen in der manieren hiernaer verclaert, aleer hie deshalven mit den officier sich magh verdragen, oft daervan vergiffenisse vercriegen, 't sije van 't Hoff, oft van den heer ter plaetsen die deselve vermagh te geven.

2.

De maniere van moetsoen te doen sal sijn, dat diegeene die den nederslagh gedaen heeft, naerdem hie mit die weduwe ende kinderen oft vrunden, van de soenpennigen ende vergeldinge van hun verlies ende schade is overcommen, opentlich mit den blooten hoeffde in de kercke moet commen, hebbende ein stroohalm in de handt, ende aldaer aen de kinder van den afflijvigen, oft andere moetsoeners, einen voetval doen, ende Godt ende die kinderen ofte vrunden bidden om vergiffenisse, ter lieffden van het bitter¹ lijden ons Heern Jesu Christi, ende dat sie hem willen doen ein teicken van bermherticheit, dewelcke sie alsdaen doen, hem gevende die handt, ende hem opheffende oft heetende opstaen.

3.

Soe wanneer der afflijvige ein vrouwe mit kinderen naelaet, comt der vrouwen ende kinderen die moetsoen toe, ende die pennigen die daervan commen, sullen tot behoef der kinderen aengelaght worden, beheltlick die moeder daeraen haer leven lanck die tochte.

4.

Welverstaende dat soeverre der afflijvige kennelicke schult naergelaeten hadde, ende dat gein ander pennigen voirhanden sijn daermit die schult betaelt solde mogen werden, men in sulcken gevalle die soenpennigen daertoe sal bekeeren.

5.

Ende als alleen kinderen naegelaten sijn, sullen die soenpennigen gelijckelick onder hun gedeilt werden, sonder onder-

/392/ scheit te maken oft daer dochters onder sijn oft gein, noch oick wie van hunluyden d'altste oft jongste is.

6.

Soe gein kinderen voirhanden sijn, sullen alletijt die moetsoeners sijn die naeste bloetsverwandten van den afflijvigen, die vorts aen ende in de soenpenningen sullen succederen ende erven, gelijck in andere goederen, soe onder den titel van *Successie* gesaght is.

7.

Die vrunden ende maegen, ende oick momboiren van einen moetsoener, die onder sijn jaeren is, moegen die soene maken, Maer den soen magh der moetsoener als hie meerder

1. Bitter: erratum editie 1620: bidder.

van jaeren is, van werden halden, believet hem, oft magh denselven weigeren oft breken, duncket hem goet, d'welck in 't soenstuck alsoe sal worden uuytgedruckt.

8.

Des moet alsulcken moetsoener, soe wanneer hie den soen wilt breken, partije wederkeeren die betaelde penninghen, mit den verloop van dien, ende dat doende staet hie op sijn geheel alsoft die soen niet gemaect en waere geweest.

9.

Maer als die momboiren van einen onmundigen ende onbejaerden moetsoener peys ende soen maken, bie decreet van 't gericht, den soen en magh der moetsoener, meerder van jaeren geworden sijnde, niet wederroepen noch breken.

10.

Die soenpenningen moeten recht op hunnen dagh, dat die geloift sijn, sonder uuytstel betaelt werden, oft anderssints ende bie gebreke van dien, is der soener gehalden het dobbel te betalen, oft daervoir sich in 't iseren bie den bode te stellen, ende heeft hie burgen gestelt, dieselve sijn schuldigh dit ¹ te voldoen binnen den derden dagh nae den valdagh, op gelijcke pene.

11.

Alss er veel persoenen strijdtbaer geweest hebben daer einen dotslag oft ander misdaet is gebuert, end d'ein van hun maeckt peys ende soen mit den gequetsten ofte moetsoener, in denselven soen ofte peys werden begrepen alle diegeene die mede strijtbaer hebben geweest, want soen ende peys van den einen is alhier peys ende soen voir alle die andere: ten waere dat het anders waere besproecken.

ENDE

1. ASO 591 heeft "die".

/393/ Volgende twee titulen moeten gestelt worden als hierbie aangewezen is.

WEDERCOEP

deeser titul behoort te staen nae den titul van coep ende coepmanschap.

1.

Soe wanneer enighe goederen vercocht ende gegoet oft geërft sijn, mit voerwaarden ende bespreeck, dat der vercoeper binnen sekeren tijt, die wederomme aen hem sal moegen nemmen, soe magh hie 't selve doen als 't hem gelieft, mits wederomb gevende binnen den besproeken tijt, den prijs daervoer ontfangen, niettegenstaende dat die goederen in ein derde handt waeren gecommen.

2.

Maer als den besproecken tijt verloopen is, soe en is der coeper geenssints gehalden die besproecken lossinge te gestaen, noch en can daertoe mit rechte bedwongen werden: ten waere dat uuyt die kleinheit van den prijs oft anderssints bevonden worde, dat hetselve waere geschiet, om onder 't decxsel van coep ende toelaetinge van lossinge binnen sekeren tijdt, 't goet tot geringen prijs sijn te maken, oft groote profijten van d'incomen van dien, in plaetse van redelick interest ten laste van den benauden schuldenaer te genieten ¹.

3.

Als ein erve vercocht ende opgedragen is, op voorwaerde ende bespreeck, dat insoeverre den prijs daarvan op sekeren dagh niet en wordt betaelt, den coep van onweerden sal sijn, oft dat der coeper het goet sal wederkeeren, oft den vercoeper laeten volgen, oft mit gelijcke worden, soe moet den prijs daarvan sonder einige maeninge oft aensueckinge op den bestimpten tijt betaelt werden, oft bie gebreke van dien, is der coep doot ende teniet, ende der coeper oft die in sijn plaetse is gecommen, is gehalden den vercoeper tot sijnen versuecke, sijn goet wederomme te laeten volgen oft wederkeeren.

4.

Maer als op alsulcke voorwaerde ofte bespreeck der coeper daerinne niet en is gegoet, hoewel oick alsdan der coeper

/394/ gehalden es hem darnaer te richten, soe en is nochtans ein derde persoon, die van den kooper 't selve goet gekocht heeft, sonder van ansulck bespreeck geweeten te hebben, niet gehalden 't selve naer te kommen, noch die goederen bie hem van den ersten kooper vercriegen, weder te keeren, dan sal der verkooper tersake van dien, sijn verhael van schaden ende interesten hebben tegens den kooper die mit hem heeft gehandelt.

1. "te genieten" ontbreekt in ASO 591.

VAN ERFFPACHTGOEDEREN

Deeser titul behoort te staen nae den titul van huere ende pacht.

1.

Voor erffpachtsgoederen die men in 't latijn noemt *bona emphyteutica* worden naer landtrecht gehalden, die op jaerlix erffpacht sijn uuytgegeven, 't sij van gelde, rogge, weidt, garste, haver oft andere vruchten oft diensten om die te betalen oft doen van jaer tot jaeren op besproecken tijt ende dagh tersake van den prouffijtelicken eigendomb die der erfpachter van den erffheer heeft vercrieghen.

2.

Erfflicke oft onruerlicke goederen, vermoeghen tot erffpacht uuitgegeven worden, niet allein bie die heeren die heerlick hof, laeten ende jurisdictie oft rechtsdwanck hebben, maer oock bie andere gemeine personen, die volcommen eygenaers van hun goet sijn, al is 't dat sij geen rechtsdwanck, banck oft laeten en hebben.

3.

Erffpachtsheeren die gericht, banck ende laeten hebben ter plaetse daer het goet gelegen is, moegen hun erfpachtsgerechticheit aldaer vervolgen ende tewerckstellen, ende die sie niet en hebben, moegen daertoe gebruycken d'ordinarisse gerichten van scholtis ende schepenen, oft andere gerichtsluyden daeronder 't goet behoort.

4.

Tusschen erfpachten ende erfrenten oft grontrenten is groot onderscheit, want erfpacht beteeckent dat ein ander van d'erff gerechte eygenaer oft erfman is, end der erfpachter allein prouffijtelick, oft nutbaer eigenaer op den erfpacht daertoe staende, Maer erf- oft grontrente beteeckent, dat der erfnemer ofte rentgelder daarvan selver volcommen eygenaer.

/395/ is, ende dat hie oversulcx daermit sijnen vrijen will magh doen als mit sijn eygen goet, sonder rentheffer aen te sien: ten waere dat hie anders hadde besproecken.

5.

Als over d'erffpachte brieven ende siegel opgericht sijn, soe wordt alles naer inhalt derselver tusschen den erffpachter, ende erffheere ende hunne naecomelingen, oft hun rechthebbende, gehalden, naer inhalt ende vermoegen derselver, ende dienvolgende moet tusschen hun recht gedaen worden, sonder daertegens te comen.

6.

Dergestalt dat als bie erffpachtssiegel ende brieven besproecken is, dat der erffpachter d'erffpachtgoet, sonder consent oft bewilligung des effpachtsheer, aen niemandt en magh vervremden, verhandelen oft aen ander handen brenghen, ende oft hie sulcx dede, dat hetselve goet vervallen sal sijn aen den erffheer, d'erffpachter hem daernaer overal moet richten ende halden.

7.

Ende oft d'erffpachters 't selve niet en deden, maer daertegens iet voort keerden, sonder bewilligong des erffheers, soe vervalt hie niet allein van 't goet, maer oock van alle die beteringe die daerop bie hem oft sijn voorsaeten sijn gedaen, ende compt al 't selve wederomb tot den erffheer, sonder in eenighe vergeldinge tersake van de verbeteringe gehalden te sijn.

8.

Doch en magh der erffheer selfs oft bie sijn eygen goetduncken, 't vervallen erffpachts-goet niet aenveerden noch hemself in 't besit ende gebruyck van dien stellen, maer moet naer rechteliche toeslagh oft commer daerop gedaen, daertoe gebruycken den wegh van rechte, daerop vonnisse verwachten, ende 't selve tot behoirlicke executie ofte vultreckinge doen stellen.

9.

Soe wanneer bie de erfpachtsbrieven alleen besproecken is, dat men dat erfpachtgoet niet en magh verhandelen, vervremden oft in ander handen stellen, sonder van eenighen brueck te vermanen, ende dat dien niettegenstaende sulcx mitterdaet geschiedt, soe is 't selve crachteloos ende van onweerden, ende verbeurt nochtans der verhandeler oft vervremder tot profijt van den erffheers, die gerechticheit die tot behoirlicke ende bestendige verhandelinge solde staen.

10.

Doch alsulcke gerechticheit en is overal niet einformich

/396/ oft even gelijk, noch even groot, Want op einige plaetse staet tot vervremdinge oft overgevinge in andere handen, den tienden oft twelfften penninck, oft een jaer erffpachts, ende tot versterff, einen halven pacht, oft iet anders, oft min oft meer, daerin men volgt dat bie die erffpachtsbrieven is besproecken oft van alds gebruyckelick is geweest.

11.

Als bie die erffpachtsbrieven niet en is besproecken, dat men 't goet niet en solde moegen vercoepen oft verhandelen, alsdan en is den erffpachter die vercoopinghe oft verhandelinghe niet verboeden, behoudelijck dat voor end alleer hij die doet, ende dat erffpachtgoet uuyt sijn handen stelt, hie gehalden is den erffheer 't selve aen te geven, ende hem te vraegen, oft hie 't goet begeert voor den prijs die hem daervoor wordt geboeden, ende soe derselven alsdan verclaert neen, staet den erffpachter terstondt vrij, die vercoopinghe te doen: Dan oft hie saghte dat hij hem daerop solde bedencken oft beraeden, soe moet der erffpachter noch veertien daegen wachten, eer hie die verhandelinghe ende daetelicke overleveringe magh doen, end die verhandelinghe ende overleveringe in den eenen oft anderen val gedaen hebbende, sal der erffheer daervan sulcke gerechtigheyt genieten als daertoe is staende, volgende 't geene hiervoor is gesaght.

12.

Ende oft der erffpachter oft sijn naecommelinghe, die vercoopinghe ofte verhandelinghe ende overstellinge in eens anders handt anderssints oft eer dede, dan gesagt is, soe solde die van gelijcke wesen nichtich, machteloos ende van onweerden, ende desniettemin staen tot verbeurte van ein jaer erffpacht, ten prouffijt van den erfheer.

13.

Alles dat gesaght is van verhandelinge ende vervremdinge van erfpachtsgoederen in derde handen, ende hoe ende in wat maniere die magh geschieden ofte niet, wordt niet allein verstaen als die uuyt beswaerlicke oorsaeke geschiedt, als bij coop, mangelinghe, ende andere dergelijcke, maer oock als die gebuert bie gifte, maeckinge van uiterste wil oft andere gewinnige maniere, behoudelick dat in gifte oft andere gewinnigen titul, den pachter niet gehalden is, den erfheer 't goet aen te bieden, om daertoe den naeste te wesen.

14.

/397/ Soe wanner bie siegel ende brieven besproecken is, dat der erfpachter van jaere tot jaere op sekeren dagh sijnen pacht sal betalen, oft 't geene daertoe hie gehalden is te voldoen, op verlies van sijn goet, ende dat hie daerinne drie jaeren vervolgens gebreekelick blijft, soe vermagh der erfgever oft erfheer d'erffgoet wederom tot hem nemen, sonder den erffpachter tot claeringe oft bevrijinge van sijn gebreeck bie betaelinghe t'ontfangen, noch hem de beteringe daerop oft aen gedaen, te derven goetdoen, mits nochtans daertoe gebruickende den wegh van rechte, als voir.

15.

Ende oft den erftheer redelicker oft geraedtsaemelicker dochte, sijnen erffpachter te behalden, dan denselven aff te stellen oft verjaegen, soe magh hie op de gereide goederen die op den pandt bevonden worden, ende oversulcx verstaen worden, voir den bedingden erffpacht den erftheere verbonden te sijn, de betalinge van sijn verloopen suecken, sonder dat den erffpachter geoirlooft is, deselve van den pandt te vervueren, voor ende aleer de verloopene pachte mit de costen daerom gedaen, oft te doen, in 't geheel uuytgericht ende betaelt sijn.

16.

Als daer geen bespreeck van verbuete, oft verlies van des erffpachtsgoederen en is gedaen, ingevalle van misbetalinghe, hoewel oick alsdan naer d'eigenticke natuere ofte wesen van erffpachtshere recht, 't selve goet bie gebreeke van betalinghe solde wederkeeren tot den erftheer, soe wordt nochtans der erfpachter bie goederthiere ende mildt recht ontfangen tot betalinge, beschudt ende behoudinge, ende bewaringe des goets, mits die doende terstondt, naerdat hie 't bewijs van den erfheer tot ein erfpacht heeft gesien, ende hem daerop beraeden, sonder daerop oft tegens te dingen.

17.

Der erfpachter is gehalden tot betalinge van den erfpacht, al is 't dat ein deil daarvan doir 't water bie erdtbevinge, oft erdtsinckinge, oft afneminge van landts vianden, oft anderssints is vergaen, hem afgenoemen, oft teniet gegaen, oft dat van 't 't gewas niet mit allen en is gecommen: tensij dat der erfpacht soe groot is, dat einighsints compt tot vergeldinge van de jaerlicxe vruchten, oft dat alsulcke ongeval geheel langen tijdt hadde geduert, want solde alsdan der erfpacht, naer advenant van 't verlies, gemindert worden.

/398/ [18.]

Als ein erffpachtsgoet, t'eenemael in der maniere voorschrieven is vergaen, ontnoemen oft teniet gegaen, oft dat oick die tot het goet berechticht is, niet en is in 't besit oft gebruick van des erffpachtsgoet, maer dat hem 't selve mitderdaet bie ein ander wordt onthalden, soe en magh hie tot de betalinge van den erffpacht niet bedwongen worden, maer staet den erftheer vrij, sijn verhael met recht op den erffgrondt oft gebrucker van dien te verhaelen.

19.

Der erftheer om van sijnen erffpacht betaelt te worden, vermagh niet alleen op 't goet ende incommen van dien te procederen, bie uuyt oft affwinninge, maer oick op de gereide goederen die op den pandt sijn bie peindonge oft pandinghe, soewal voor sijnen buyten- als binnenjaerighe pacht, doch mit onderscheidt bie den titul van *Pandinge* in den 7. ende 9. articul verhaelt.

20.

Soe wanneer d'erffpachtsgoet aen verscheidene personen is gecommen, soe vermogh der erffheer op elck deil van dien, oft op elck van de besitters, sijn verloopen volcommelick suecken, behoudelick denselven hun verhael, daer ende alsoe sie berechticht solde moegen sijn: ten waere nochtans dat sie van den last van den erffpacht niet en hadden geweten, ende dat die aengesproeken wordt, liever hadde sijn deil te verlaeten, dan die verloopen pachten te betalen, want solde alsdan daermee gestaen.

21.

Ein erffpachter die 't goet misbruickt, bie vernielinge oft bederffnisse van dien, 't sijn bie affhouwinge van 't fruit oft opgaende eycken, verargering ende onderganck van huysen, schueren oft anderssints, vervalt van sijnen erffpacht, ende 't goet keert tot den erffheer, al en is daervan bie de erffpachtsbrieven niet gesaght, behoudelick dat de bederffnisse soe merckelick ende schaedelick is, dat die tenminsten solde comen tot ein vierdendeil van de weerde van het geheel goet.

22.

Ende al waere der schade soe groot niet, solde evenwel der erffpachter gehalden sijn, ende mit recht gedwongen moghen werden, 't goet wederom in staet te stellen, 't selve soeveele verbeterende, als hie 't mit misbruick verargert solde hebben, oft solde tersake van dien in redelicker wijze moeten gewinnen 't gemoet off den goeden wil van den erffheer.

23.

Als der besitter van ein goet niet en weet dat sijn goet erff-
/399/ pachtgoet is, gelijk gebueren can, uuyt dien dat hie bie versterff daeraen compt, oft dat hem der aert oft wesen van 't goet in 't vercrijgen is verswegen, alsdan al heeft hie 't selve goet vercocht, oft den erfpacht niet betaelt, oft 't selve gebloot oft anderssints tot sijn behoef gebruickt, als sijn eigen goet, en vervalt daerom van het goet niet.

24.

Maer solde hie sulcx doen, oft in de betalinge van den erfpacht gebreekelick blijven, naerdad de gesteltenisse oft wesen des goets sekerlick tot sijnder kennisse gecommen is, so solde hie terselver bruecke staen, aloft hie 't goet van begin aen selver in erfpacht hadde genoemen.

25.

Al is 't dat ein erffpachtsgoet staet tot vervallen ende wederkeeren aen den erffheer, uuyt redene hiervoor verhaelt, als te weeten, van verhandelinge ende vercoepinge sonder sijn gelieve, van niet betalinge van den erffpacht, ende van verargeringe des goets, soe wanneer nochtans de verloopen van den erffpacht bie hem rechtelick worden geheischt ofte ontfangen, soe wordt hetselve daermee bedeckt, ende der erffpachter van de vervalinge des goets ontslagen.

26.

Soe wanneer der erffpachter oft des erffpachtsgoets besitter, sijn verloopen pachten heeft voldaan, is hem geoorloeft de goederen te verlaeten, tot behoeve van den erffheere ende hem daermee voor den toecommenden tijt van den erffpacht t'ontlasten: ten waere dat bie den erffpachtsbrieff anders waere besproken.

27.

Van gelijcken wordt ein erffpachter van den erffpacht ontslagen, soe wanneer hie d'erfpachtsgoet aen ein ander naer behoiren heeft vercocht, oft anderssints verhandtplicht, in der maniere hiervoor verhaelt, ende dat 't selve is gedaen op den last van den erfpacht, ende daervan des erfpachtsheffer de weete gedaen.

Index

De nummers van de index verwijzen naar de pagina-nummers onderaan de bladzijden. Varianten in de spellingswijze zijn herleid tot de meest voorkomende woordvorm. (Bijvoorbeeld: *beclachder*, *beclachter*, *beclaechter* en *beclaegder* zijn samengevoegd onder *beclaegde*; *cloister*, *cloisteren*, *clooster* en *closters* onder *cloister*). Van modernisering van woordvormen is afgezien.

- acceptatie 159, 160, 197, 199
- accijsen 213, 254
- accordt 62, 66, 174, 195, 218, 248, 289, 304, 328
- achterstedeicheit 84, 90, 285
- ackerlandt 95, 96, 112, 115, 216
- acquitte 66
- acte 5, 15, 20, 21, 30, 62, 69, 129, 158, 159, 163, 166, 247, 265, 276, 278, 281, 289, 291, 294, 304, 306, 354
- actie 28, 30, 36, 38, 39, 45, 63, 73, 80, 81, 86, 91, 92, 98, 122, 125, 126, 132, 136, 144, 149, 153, 157, 163, 180, 186, 195-197, 204, 206, 208, 216, 217, 226, 227, 230, 231, 233, 239, 240, 245-247, 253, 258, 265, 275, 287, 318, 326, 351, 353
- adelick 191, 165, 192
- administrateurs 254
- advies 3, 59, 61, 174, 218, 247
- advocaten 152, 153, 255, 294, 357
- aefftboemen 37, 85, 112, 218
- aenborsticheit 212
- aenbringen 250, 251, 273, 274, 344, 352, 353
- aenclaght 275, 317
- aencoop 26, 60
- aendeel 25, 68, 69, 84, 167, 168, 183, 222, 230
- aengeërft 36, 206
- aengestorven 6, 7, 28, 29, 32, 35, 36, 44, 47, 73, 93, 158, 166, 172, 173, 177, 179, 181, 206
- aengewonnen 47, 73, 166, 167, 179
- aengeworven 29, 39, 153, 166
- aenlegger 12, 30, 64, 65, 202, 204, 205, 275-277, 283-291, 294-296, 302
- aennemen 7, 9, 10, 53, 54, 61, 158, 159, 182, 197, 220, 239, 240, 241, 244, 245, 280, 281
- aenpaert 83, 192
- aenpleckinge 87, 315-317
- aenseggen 223, 242, 274, 311, 344, 356
- aensetten 15, 19
- aenslaegh 313, 314, 317
- aenslaen 74, 91, 108, 312, 313

- aenspraecke 12, 154, 201, 240, 264, 268, 275, 276, 283-285, 287, 292-294, 299, 329, 351, 352, 355
- aenspreeckelick 27, 183
- aenspreecken 39, 60, 99, 138, 223, 237, 246, 264, 291, 323, 355
- aentasten 14, 340, 355
- aentastinge 240, 344, 352
- aenteickenen 74, 158, 263, 265, 275, 345
- aenteickeninge 20, 21, 59, 117, 247, 269, 274, 298
- aenveerden 17, 18, 31, 51, 52, 54-56, 75, 77, 99, 138, 149, 158, 159, 171, 181, 182, 185, 190, 227, 241, 290, 291, 303, 362
- aenveerdinge 9, 38, 54, 55, 93, 159, 160, 182, 291
- aenwassen 118, 119
- aenwijsinge 130, 200, 248, 250, 276, 290, 297
- aerde 103, 322, 341
- affcondinge 87, 88
- affdaginge 9, 150, 152, 154, 155
- affdrenginge 202, 321
- affdrift 8, 97, 118
- afflijvich 51, 96, 159, 180, 228, 327
- afflijvicheit 29, 31-34, 37-39, 46, 95, 96, 98, 99, 159, 160, 172, 177, 178, 180, 182, 255
- afflijvige 31, 38-40, 57, 58, 73, 142, 166, 170, 172, 175, 177, 178, 180, 182-184, 186, 254, 255, 259, 306, 335, 336, 348, 358
- affloessen 78, 83, 84
- afflosser 49
- afflossinghe 62, 63
- affpaelinge 111, 189
- affquittinghe 47, 76, 81
- alders 6, 7, 9, 22-26, 40-47, 49, 56, 57, 72, 142, 160, 165, 167-170, 172, 173, 176, 178, 179, 185-188, 220, 232, 254, 331, 332
- alimentatie 16
- allegatiën 303
- allodiael 34, 73, 166
- ambacht 42, 43, 56, 57, 221, 251
- ambachtsluyden 137, 153, 253
- amende 4, 131
- ampt 6, 15-21, 251, 329
- amptman 3, 6, 15, 18, 19, 15, 329, 343, 347
- amptmanschap 18
- apotecarissen 152, 254, 255
- appellant 293
- appellatie 134, 293, 305
- appostille 62
- approbatie 227
- arbeit 114, 231, 232, 253
- arbeitsloon 152, 200, 231, 249
- arbeyders 153
- arbiters 13, 308
- arbitraelick 123, 225, 324, 325, 331, 335, 338
- arbitrage 117
- argelist 28, 148, 149, 215, 217, 282, 296, 297
- armengeldt 147
- armoede 54, 250
- arrest 11, 12, 16, 86, 87, 90, 113, 125, 126, 135, 217, 229-231, 233, 234, 240, 245, 255-257, 260, 261, 262-269, 274, 293, 324
- arrestant 229, 230, 256, 263-269
- arresteren 138, 234, 262, 264
- arrestrecht 11, 126, 230, 261
- assche 106
- asseurantie 199
- assignatie 244
- attentaet 12, 279, 288
- attentere 128
- atterminatie 69
- attestatie 247, 263, 266
- auctoriteit 2, 22, 233
- authorisatie 71
- backovens 106
- badstoven 50
- balcken 106, 107, 116
- balslaen 50

- bancke 15, 16, 41, 102, 186, 258, 261,
 304, 306, 323, 341, 347, 349,
 350, 354, 361
 bancqueroet 226, 262
 bannen 166
 banninghe 57, 134
 bannissement 22, 43, 338, 345, 346
 barbiers 152
 bastarden 9, 143, 179, 180
 batten 8, 97, 118, 119
 beckers 200
 beclach 98, 99, 129, 131, 308, 309
 beclaegen 118, 128, 129, 133, 168,
 275, 305, 308, 313, 329, 343,
 350-353
 beclaeghde 129, 130-132, 134, 258,
 275, 276, 285, 288-289, 291, 299,
 302
 becommeren 16, 229, 230, 252, 259,
 260, 263, 264, 266-268
 bedevaert 277, 323, 356
 bedriechlick 59, 123, 249, 251, 277,
 328
 bedroch 28, 59, 65, 70, 77, 126, 148,
 160, 173, 182, 187, 194-196, 207,
 250, 287
 beempden 35, 61, 95, 99, 216
 beesten 8, 77, 91, 92, 99, 109, 113,
 115, 119, 120
 befaemde 14, 275, 340, 344, 354
 begraeffenisse 51, 182, 183, 248, 254,
 336
 behulppanden 234
 behuysinge 104, 105
 bekentenisboecken 123
 bekentnisse 30, 31, 48, 62, 71, 77-79,
 81, 82, 145, 191, 194, 198, 199,
 202, 233, 243, 244, 287, 295,
 329, 342, 348-350
 beleeringe 13, 306
 beleiden 119, 131, 291, 351
 beleidt 86, 118, 129, 130, 265, 282,
 293, 296, 298
 belofte 117, 145, 198, 199, 211, 237,
 243, 245, 286
 belooninge 21, 120
 beneficie 182, 192, 238, 251, 317
 bepandinge 253
 bermherticheit 358
 beroepen 145, 174, 191, 241, 306, 308,
 313, 326, 340
 berooven 105, 297, 322
 beschadicheit 13, 216, 217, 242, 322,
 337
 beschadigen 29, 47, 93, 97, 101, 102,
 105, 114, 120, 193, 207, 215,
 218, 282, 322, 337, 351, 356
 beschudden 19, 86, 89, 92, 94,
 140-144, 147, 148, 153, 191, 215
 beschudder 9, 140, 141, 143, 145-149,
 215
 beschudt 9, 74, 89, 94, 121, 140-150,
 215, 363
 beschudtrecht 9, 140, 142, 144, 148,
 149, 153
 beschuldigen 168, 275, 329, 343, 349,
 355
 besetrecht 261, 324
 besit 9, 39, 49, 73-75, 84, 94, 99, 110,
 122, 126, 128-135, 150, 151, 154-
 156, 158, 180, 190, 257, 273,
 278, 288, 290, 295, 310, 313,
 314, 321, 362, 363
 besitten 15, 19, 20, 33, 74, 78, 97, 134,
 154, 161, 240, 352
 besitter 52, 58, 59, 74, 80, 84, 91, 124,
 125, 132-134, 144, 150-152, 192,
 207, 310, 313, 314, 364
 betaelen 13, 18, 27, 30, 33, 36-38, 45,
 48-50, 63, 68-70, 71, 74-85, 88-
 90, 92, 94-97, 99, 101, 104-106,
 108, 111, 113, 115, 119, 120,
 124, 126, 128, 135, 138, 141,
 143, 145, 147-149, 151, 155, 159,
 170, 173, 182-185, 191, 195-197,
 199, 201, 208-215, 217-228, 230,
 232, 233, 235-238, 242-246, 252,
 254-256, 261, 263, 268-270, 275,
 276, 284, 285, 292, 294, 295,
 308, 309, 311, 312, 315, 316,

- 318, 320, 321, 325, 328, 329-331, 333, 335, 339, 345, 352, 356-361, 363, 364
- betaelinge 6, 7, 9-11, 18, 27, 32, 36-38, 40, 45, 65, 67, 69, 72, 78-80, 86, 87, 89-93, 124, 126, 140, 141, 147, 151, 159, 171, 173, 182, 197, 199, 200-204, 209-211, 213, 223, 226, 228, 230, 231, 233, 236, 237, 238, 242-250, 252-256, 268, 270, 271, 310-312, 315, 317, 318, 337, 363, 364
- beteren 69, 100, 111, 116, 155, 224, 253
- beteringe 3, 46, 48, 49, 94, 215, 224, 232, 280, 318, 325, 337, 351, 361, 363
- betichten 346, 347, 351, 353, 354
- betichtinge 14, 345, 351, 352
- beveelgever 11, 211, 225-227, 350
- beveelhebber 11, 200, 211, 225-228, 232
- bevel 43, 60, 128, 134-136, 225-228, 232, 251, 252, 274, 350, 356
- bevelen 3, 4, 131, 134, 213, 227, 262
- bewaerder 129, 131, 138, 253, 269, 307
- bewaeren 13, 18-20, 50, 59, 62, 65, 102, 119, 123, 137, 217, 224, 232, 263, 268, 274, 286, 316, 334, 336
- bewaeringe 1, 52, 98, 120, 139, 211, 232, 251, 253, 263, 282, 313, 363
- bewaernisse 51, 87, 117, 137, 249, 252, 253, 331, 345
- bewijs 2, 3, 7, 32, 44, 46, 55, 58, 63-66, 118, 119, 129-131, 163, 167, 194, 201-203, 236, 245, 248, 259, 260, 265-267, 276-278, 280, 285, 287, 292, 293, 296, 299, 300, 302, 303, 305, 308, 315, 324, 329, 345, 348, 349, 352, 363
- bewijsboeck 59, 93
- bewijzen 26, 28, 41-43, 49, 55, 61, 66, 78, 86, 87, 108, 110, 134, 137, 138, 144, 155, 194, 202, 212, 218, 219, 244, 248, 250, 267, 270, 276-278, 285, 296, 300, 302, 314, 324, 328, 335, 339, 341
- bewijsinge 11, 171, 243, 244, 287, 300, 350
- bewijsteickenen 8, 107
- bewilligen 3, 11, 30, 97, 141, 191, 213, 229, 237, 240, 247, 248, 263, 290
- bewillinge 2, 3, 23, 49, 57, 58, 62, 63, 95, 97, 99, 103, 106, 116, 141, 142, 170, 171, 223, 235, 331, 361
- bewindt 7, 55, 56, 63, 64, 67, 69, 70, 232, 254
- bewindthebber 64, 232, 248, 252, 253
- beytelbrieven 253
- biesitterschap 328
- billetten 13, 62, 87, 88, 141, 143, 155, 191, 265, 266, 297, 312, 314-317, 345
- billicheit 2, 23, 64, 197, 352
- blasphemie 320
- bleickerijen 111
- bloetsverwandten 38, 57, 73, 121, 140-143, 169, 174, 175, 177, 178, 181, 187, 277, 358
- bode 266, 268, 271, 275, 277, 311, 313, 333, 343, 356, 359
- boete 22, 31, 46, 57, 63, 132, 134, 153, 201, 208, 221, 261, 264, 276, 280, 287, 294, 313, 320, 307, 308, 323-325, 332, 351
- bordeelen 50
- borg 34, 72, 92, 234, 237-242, 246, 248, 307
- borghtocht, 11, 29, 204, 228, 237, 239-242, 246, 248, 263, 266, 286, 288, 340, 341
- brandtbrieff 338
- brandtholt 98
- brandtpoppen 338
- brandtstichter 14, 338
- bret 85
- brueckachtige 14, 272, 327-329
- bruecke 12-14, 18, 19, 31, 50, 55, 120, 134, 153, 205, 219, 254, 263,

- 271, 272, 275, 276, 280, 283,
285, 307, 308, 320-322, 324-331,
333-335, 338, 351, 362, 364
- bruyloft 185, 277
- burger 19, 20, 21, 165, 340, 343
- burgerliche 31, 50, 330
- caeck 166, 332
- caerten 50, 196, 338
- caetsen 50
- calumnïe 12, 205, 267, 281, 286, 287,
298
- cancelier 2, 3, 4
- cancelrie 122, 259
- cassatie 279
- casteelen 35
- castijen 43
- cautie 12, 13, 56, 79, 148, 200, 204,
239, 240, 256, 266, 267, 285,
286, 307, 356
- cessie 8, 11, 49, 69, 121, 125-127, 197,
238, 250, 251
- cessionaris 126
- chirurgijnen 152, 254, 255
- clachte 8, 9, 13, 56, 60, 73, 99,
116-119, 128, 131, 132, 135, 146,
153, 157, 170, 180, 216, 263,
266, 268, 275, 285-287, 289, 299,
302, 308-310, 324, 328, 329, 345,
351, 352, 355
- cleger 118, 128-135, 207, 212, 258,
266, 275-278, 283, 285-288, 291,
296, 298-300, 302, 308-311, 328,
351
- cleinodiën 45, 62, 185
- clercq 13, 319
- cleynicheyt 22
- cloister 32, 57, 143, 154, 155, 181,
206, 207, 316, 332
- codicil 164
- commer 11, 86, 87, 91, 92, 126, 159,
207, 229, 230, 255, 261-267, 269,
293, 324, 362
- commerrecht 11, 87, 90, 159, 230, 231,
233, 257, 261, 262, 278
- commissarissen 50, 130
- commissie 18
- compagnie 222
- compagnons 222, 224
- compensatie 11, 126, 226, 243, 245,
246
- compenseren 245, 305
- compromis 61, 289
- concubinat 328
- condemnatie 199, 233, 234
- condemnatoir 291, 345
- confiscatie 4
- conscientie 53, 153
- consent 4, 5, 15, 20, 28, 38, 43, 47, 49,
55, 62, 63, 65, 94, 96, 102, 105,
106, 152, 159, 165, 166, 170,
192, 198, 212, 215, 217, 233,
234, 242, 245, 292, 331, 347,
351, 354, 361
- contract 6, 7, 10, 29-31, 37, 42, 45-47,
62, 71, 72, 78, 110, 157, 160,
194-197, 206-210, 225-227, 235,
242, 280, 300
- contractant 197, 208, 222, 226, 227
- contracteren 29, 194, 195, 226, 227
- coop 10, 13, 26, 45, 49, 62, 72, 74, 84,
89, 103, 124, 135, 140, 143-149,
153-155, 191, 206-209, 212, 214,
215, 222, 225, 226, 236, 243,
249, 256, 311, 312, 314, 317-319,
360, 362
- coopcedul 124, 147, 253
- coopdagen 89, 312
- coopen 4, 10, 45, 62, 77, 87, 122, 187,
206, 207, 209, 222
- cooper 10, 13, 48, 49, 77, 79, 83-85,
88, 89, 103, 121, 124-126, 135,
138, 141, 143, 145-149, 155, 187,
190, 196, 207-210, 212, 214, 232,
252, 253, 312, 315, 316, 318, 360
- coopluyden 152, 195, 213
- coopman 135, 136, 195, 196, 204, 337
- coopmanschap 10, 42, 46, 47, 57, 63,
64, 72, 77, 109, 126, 127, 135,
136, 152, 167, 195, 199, 206,

- 208, 209, 211, 213, 225, 227,
240, 243, 262, 322, 360
- cooppenningen 10, 90, 119, 145, 173,
210, 315, 316
- coopvrouwen 71
- corenbieters 14, 338
- corn 77, 115, 208, 338
- cornrente 79, 81
- cornvelden 113
- costen 8, 13, 19, 42, 43, 65, 78, 81, 88,
91, 96, 99, 101, 104, 105, 108,
109, 111, 120, 131, 132, 133,
135, 138, 146, 147, 149, 170,
171, 175, 191, 200, 203, 204,
210, 215, 218, 219, 220, 223,
224, 238, 239, 248, 251, 254,
258, 267, 268, 271, 272, 275-279,
282, 285, 292-295, 305, 307-309,
311, 314-316, 318, 325, 329, 337,
339, 345, 352, 353, 363
- cranckheit 162, 277, 299
- crediten 28, 30, 38, 39, 126, 144, 204,
206, 226, 230, 233, 235, 252, 253
- crediteur 11, 13, 27, 70, 88-91, 125,
126, 135, 141, 157, 160, 182,
183, 186, 190, 198-200, 202-204,
212, 217, 222, 228-235, 238, 240,
242-256, 268, 269, 315-318, 321
- creidtwerck 100
- crimen 168
- criminelick 307
- curateurs 253, 254
- custer 162
- dader 322, 327, 335
- daecklijsten 117
- daegen 16, 54, 88, 119, 120, 128, 129,
130, 132, 147, 200-203, 216, 218,
220, 229, 240, 247, 250, 274-278,
283, 289, 291, 299, 306, 313,
345, 362
- dagement 12, 90, 134, 200, 219, 230,
240, 258, 262, 273, 274, 276-279,
286, 293-295, 316, 329
- daghhueren 96
- declinatoire 201, 276, 278, 289
- decreet 30, 47, 48, 62, 63, 122, 129,
143, 317, 340, 345, 351, 352, 359
- defensiën 276-278, 289
- deffault 129, 276-279, 354, 355
- defraudatie 212
- deilhebbers 110, 140, 141, 143, 184,
189-191, 223, 224
- deilinge 10, 25, 33, 45, 49, 50, 58-60,
76, 78, 110, 122, 141, 153, 165,
172, 185, 187-192, 212
- dempicheit 212
- dief 14, 138, 332, 334, 336, 338
- diefstal 338, 347, 348
- dienaren 13, 322, 323
- dienstboden 10, 152, 220, 248, 254-256
- dienstloon 254
- dienstmaeghden 338
- dies utiles 202
- diffamatie 344
- dilai 281, 296
- dilatoire 276, 278, 289
- diminutie 279
- dinghbanck 15, 262
- dinghdagh 275
- dinghen 16, 45, 230, 258, 260, 261,
271, 278, 282, 286, 297, 320
- dinghplichtich 286, 293, 298
- dissimulatie 326
- dobbelsteinen 196, 338
- dochter 25, 26, 41, 42, 150, 169, 332,
333, 358
- documenten 281, 301
- doirganghe 110
- domeinen 18, 153
- domicilie 147, 286
- doorslegers 29, 237
- doot 6, 14, 31-33, 36, 39, 41, 58, 63,
89, 96-98, 119, 120, 128, 152,
153, 159, 160, 161, 164, 166,
168, 170, 173, 180-182, 187, 245,
295, 330, 312, 327, 333-336, 338,
349, 352, 358, 360
- dootsgevaer 327
- dootsgifte 35, 160, 161, 187, 188
- dootslag 14, 334-336, 347, 358, 359

- dootsnoot 161
douffhuysen 35
dreck 109
dreigement 220, 221, 338
drinckput 112
drinckwaer 260, 270
dronckart 344
drossaerd 3, 6, 15, 18, 19, 263, 280, 329, 343, 347
drup 102, 103, 106
duplicieren 293
duplicke 265, 285, 292, 293, 303
duyven 321
dwalinge 78, 284
eegde 95, 96
eerbaerheit 328
eerloose 328, 332
eest 75
eetwaer 270
ehebedde 25, 27, 33, 165, 174, 180
ehenoet 37
ehekinderen 173, 174
ehelick 34, 41, 168
eheluyden 23, 25-28, 32-37, 51, 99, 166, 172-174
ehestandt 23, 27, 34, 174, 177, 178
eicken 85, 218, 321
eidt 6, 12, 13, 18, 19, 25, 34, 36, 51-55, 58, 61, 65, 71, 79, 142, 145-147, 153, 158, 163, 167, 173, 203, 220, 233, 234, 239, 240, 247, 250, 260, 267, 271, 277, 278, 280, 281, 282, 284-287, 296-298, 302, 305, 308, 329, 337, 341, 343, 350, 356
eigenaer 7, 74, 78, 80, 81, 83, 85-94, 96-99, 106, 108-110, 113, 117-120, 122, 125-127, 134, 136, 138-142, 155, 208, 209, 215, 216, 219, 229, 231, 232, 235, 236, 249, 264-267, 269, 313, 314, 315, 317, 318, 321, 337, 361
eigendom 6, 8, 9, 24, 33, 34, 36, 38, 39, 44, 73, 74, 87, 93, 95-99, 127, 128, 131, 133, 135, 140, 152, 154, 172, 181, 208, 219, 257, 273, 314, 361
eigendomsheer 219, 220
eindtordeel 131
einkindschap 9, 174, 175, 177
eisch 22, 86, 128, 129, 132, 135, 147, 152, 200, 201, 203, 210-212, 264-267, 275-278, 283-287, 289-293, 299, 302, 307, 314
eisschen 64, 66, 72, 80, 88, 129, 135, 136, 148, 151, 153, 154, 161, 171, 183, 195-197, 200, 204, 209-212, 222, 243, 246, 249, 260, 286, 322, 336, 354, 356
eisscher 75, 204, 212, 239, 258, 277, 284, 293
emanciperen 41
emolumenten 131
emphyteutica 361
erdtbevinge 363
erdtinckinge 363
erdtvast 125
erff 10, 36, 37, 60, 84, 106, 109-111, 113, 142, 176, 180, 185, 233, 361, 364
erffbutinge 144, 212
erffcamerlinck 166
erffdeilinge 165, 191
erffdiensten 8, 35, 100, 110, 111, 113, 114, 116, 118, 124, 151
erffenisbrief 154
erffennisse 8, 26, 74, 88, 121, 134, 252, 281
erffgenaem 10, 23, 24, 26, 31, 34-39, 42, 45, 52, 58, 70, 73-75, 83, 84, 89, 91, 94-96, 99, 110, 122, 142, 151, 157, 159, 160, 163-165, 167, 169-171, 175, 179-192, 203, 219, 222, 246, 255, 259, 277, 279, 306, 329, 336
erffgever 363
erffgevinge 76, 78
erffghifte 76
erffgoederen 24, 28, 33-36, 38, 58, 61, 62, 66, 72, 76, 122, 123, 135,

- 143, 150, 152, 158, 164, 165,
178, 180, 186, 206, 207, 231,
240, 257, 363
erffgronden 60, 363
erffheer 219, 220, 361-364
erffinge 13, 173, 175, 314
erfflicheit 79, 122
erffmarschalck 166
erffpacht 10, 35, 73, 83, 154, 155, 165,
214, 257, 361-365
erffpachter 361-365
erffpachtsbrieven 362, 364
erffpachtsgerechtigheit 361
erffpachtsgoederen 73, 361-364
erffpachtsheeren 361
erffpachtsheersrecht 363
erffpachtsheffer 365
erffpachtssiegel 361
erffrecht 122
erffrenten 35, 45, 361
erffschap 115, 168, 169, 174, 179, 180,
235, 236
erfftael 26
erffthijns 35
erfftochte 33
erffvestinge 74
erffvolger 74, 75
erffwisseling 212
erstadinge 59, 99, 130, 171, 191, 192,
226, 277, 307, 321, 322
esden 116
evictie 318
exceptiën 12, 68, 133, 195, 201, 202,
212, 213, 218, 237, 240, 246,
276-278, 288, 289, 293, 317
Excusatie 7, 54
executabel 279, 310, 318
executant 256, 312-314, 316
executerer 19, 307, 308, 323
executie 13, 55, 63, 69, 87, 88, 90, 91,
119, 141, 143-145, 150, 182, 199,
204, 207, 213, 214, 235, 239,
253, 255, 256, 261, 264, 266,
268, 271, 305-308, 310-314, 316,
317, 318, 319, 352, 362
expurgeren 145, 173, 287
facteur 11, 127, 135, 136, 208, 211,
225-228, 232, 252, 253
faem 65, 155, 220, 225, 240, 277, 325,
344, 347
failleren 228
falsarissen 14, 337
familie 333
fideicommissen 259
fijerdagen 16
galge 338
galleye 43
ganck 110, 113
gansen 120
gasten 338
gasthuysen 181, 254
gedaeghde 189, 201-203, 239, 274,
274-278, 283, 284, 286, 287, 289-
291, 293, 296, 298, 300
geding 242, 247, 293, 294
gedoochsaemheit 107
geesseling 22
geheymenisse 20, 21
geisseling 332, 337, 338
geleide 295, 303, 343
geloeft 47, 72, 80, 152, 157, 158, 194,
197, 199, 200, 210, 211, 220,
240, 250, 251, 286, 350
geltbruecken 153, 323, 329
gemachtichde 52, 71
gemeenschap 10, 27, 29, 31, 33, 53, 54,
222, 223, 327
gemeinte 4, 112, 114, 115, 140, 141,
253, 254, 270, 273, 277, 281
genachten 355
genade 297, 334, 336, 339, 356
gerechticheit 3, 6, 7, 9, 15, 19, 22, 29,
31, 32, 34, 41, 44, 46, 63, 73-75,
82, 86, 87, 92, 103, 110, 115,
117, 122, 123, 125, 126, 131,
135, 147, 148, 150, 153-155, 164,
171, 177, 180, 181, 183, 184,
196, 211, 214, 219, 232, 253,
254, 255, 257, 263, 265, 266,

- 270, 280, 282, 289, 295, 296,
304, 310, 314, 317, 328, 339, 362
- gereetschap 35
- gereide 26-39, 42, 47, 48, 58, 59, 62,
66, 72, 77, 90, 91, 93, 99, 119,
125, 129, 144, 152, 162, 165-167,
172, 173, 176, 177, 176-180, 182,
183, 189, 196, 199, 208, 210,
213, 217, 229, 230, 232, 233,
239, 240, 244, 264, 265, 271,
311, 312, 329, 345, 363
- gericht 3, 15-17, 19-23, 32, 33, 38, 41,
43, 44, 47, 49-65, 67, 69, 71, 72,
75, 81, 82, 96, 97, 102, 103,
116-118, 121-123, 128, 129, 131,
132, 135, 138, 140, 144, 147,
153, 154, 164, 168, 170, 171,
183, 189, 190, 194, 199, 202-205,
213, 217-221, 223, 225, 229, 232,
239-242, 247, 250, 251, 253,
258-262, 264, 265, 267-270, 272-
278, 280, 281, 283-287, 289-292,
294, 297, 298, 300-305, 307, 311,
313, 314, 320, 321, 323-325,
328-332, 334, 337, 338, 340,
343-347, 349, 350-352, 354, 355,
359, 361
- gerichtdieners 323
- gerichtsacten 304, 306
- gerichtsbancke 234, 258, 273
- gerichtsbode 16, 21, 38, 55, 62, 86, 87,
116, 119, 121, 146, 223, 234,
262, 263, 265, 271, 274, 289,
310-312, 321, 343, 356
- gerichtsbodenedydt 21
- gerichtsboecken 270
- gerichtskosten 203, 240, 249, 284, 285,
329
- gerichtsdagh 16, 19, 86, 200-202, 258,
264, 268, 271, 274-276, 283, 288,
301, 302, 313, 345, 354
- gerichtsluyden 13, 17, 18, 74, 123, 128,
229, 307, 322, 343, 361
- gerichtsordnunge 281
- gerichtspersoenen 253
- gerichtsplaetse 269, 336
- gerichtsregister 293
- gerichtsschrijver 6, 20, 21, 38, 59, 117,
121, 157, 162, 163, 239, 263,
269, 274, 275, 281, 283, 284,
298, 300, 301, 304, 311, 341
- gerichtsschrijverseydt 20
- gerichtstijt 17
- gerichtsvestinge 295
- gerichtsvoirderinge 275
- gerichtzhandelungh 300
- geschenck 19, 20, 297
- geschil 53, 54, 70, 118, 149, 171, 175,
218, 356
- geschrift 2, 18, 59, 125, 127, 162-164,
167, 194, 201, 206, 265, 275,
283, 284, 289, 293, 297, 301,
324, 345, 349, 352, 353
- gesees 192
- geselschap 195, 222, 224, 290, 327,
339, 344
- getrouwelick 18-20, 67, 225, 281, 282,
297
- getrouwicheit 56, 158
- getuygen 38, 125-127, 143, 157,
162-164, 167, 194, 199, 201, 233,
244, 276, 279, 281, 287, 292,
296-299, 303, 305, 326, 331, 336,
337, 344, 345, 356
- gevanckenisse 14, 43, 169, 250, 251,
277, 329-331, 340, 341, 344,
349-351
- gevangene 14, 43, 138, 169, 213, 240,
330, 331, 335, 340-342, 345,
347-353
- gevecht 14, 109, 326, 328
- geveinstheit 77, 158
- gevogelte 321
- gewaltdaeden 356
- gewalt 13, 18, 131-134, 142, 168, 194,
195, 207, 219, 221, 321, 330,
331, 333, 336, 338
- gewaltdoenders 14, 333
- gewas 77, 96, 254, 363
- gewehr 323, 326, 348

- gewijsde 12, 13, 122, 239-242, 249, 267, 271, 285, 286, 288, 295, 307, 310, 345
- gewoonte 15, 18, 20, 112, 140, 180,
- geworven 31-37, 73, 142, 157, 159, 172, 173, 178, 179, 206
- gift 6, 9, 19-25, 28, 29, 31, 42, 45, 46, 53, 63, 72, 74, 76, 78, 93, 110, 144, 157-161, 167, 175, 179, 185-187, 192, 297, 362
- godtsdienst 35
- godtsshellier 147
- godtshuysen 154, 254, 256, 316
- godtspenninck 206
- goederen 6-10, 13, 22-40, 42, 43, 45-49, 51, 53-64, 67, 69-74, 91-95, 97-99, 109, 121-123, 125-131, 134-138, 140-144, 147, 148, 150-153, 155, 157-160, 162, 165-177, 176-187, 189-192, 195, 199, 204, 206, 207, 209, 211-213, 216-220, 222-226, 228-237, 239, 240, 242, 244, 248, 250, 252-256, 258-269, 310-313, 315-317, 319, 324, 336, 339, 345, 346, 358, 360, 361, 363, 364
- goete 101, 102, 106
- goltsmidt 137, 153
- grachten 111, 112, 270
- graenen 79
- gratiën 213
- groetmoeder 172, 175, 176, 185
- groetvader 172, 175, 176, 185
- grondtheer 73, 113, 114, 218
- grontrente 361
- guarandt 212, 278, 290, 291
- guedinge 13, 45, 122, 141, 146, 149, 173, 314
- haeffdeilige 180
- haeffelicke 6, 30, 35, 73, 93, 157
- haften 352
- haftinge 340
- hagen 337
- halfbroeders 177
- handelaer 208, 226
- handgevinge 92
- handt 26, 31, 44, 62, 69, 74, 77, 92, 99, 117, 125, 129, 131-133, 137, 138, 140, 157, 162, 167, 170, 201, 207, 219, 225, 234, 244, 277, 281, 289, 307, 308, 313, 314, 323, 324, 326, 358, 360, 362
- handtdadich 335
- handteringe 207
- handtgeweer 326
- handthaldinge 129, 131, 278, 295
- handtleveringhe 134
- handtschrift 10, 48, 72, 78, 81, 125, 126, 145, 152, 198-203, 222, 230, 242, 244, 267, 279, 288
- handtteicken 127, 201, 206, 279
- handtvuldinge 10, 12, 48, 70, 153, 198-205, 218, 239, 267, 279, 283, 286, 288
- hantwerck 44
- heerbanen 114, 140
- heerepenningen 270
- heerlicheyt 18-21, 166, 192, 270
- heerlick 124, 155, 192, 361
- heggen 108, 111, 112, 191
- heiligendagh 311
- heimelick 108, 109, 117, 131, 133, 182, 214, 269, 277, 331, 332
- heimelickheiden 8
- heisters 98, 321
- herberg, 119, 320, 348
- herbergiers 152
- hercommen 1-3, 15, 20, 157, 261, 273
- herroepinge 279
- herstellen 8, 132, 202
- heuft 327
- heuftfahrt 306
- heuftpenninghen 63, 66, 76, 81, 82, 144
- heuftsgewijs 222
- heufsomme 64, 77, 78, 81-84, 88-92, 124, 195, 203, 204, 235, 236, 243, 256, 269
- heydtsicht 114
- hoechsel 101, 106, 148

- hoenderen 120
 hoerenweerd 169
 hoererie 273
 hoffhoerich 73-75
 hoffrechten 34
 holtgewas 8, 97
 holtwerck 116
 hoygewas 37
 huercedele 216
 huerder 215, 220
 huere 10, 61, 92, 95-97, 141, 142, 145, 148, 149, 214-220, 232, 253, 254, 314, 361
 hueren 66, 87, 97, 126, 215, 220
 huerlinck 10, 95, 136, 141, 142, 148, 149, 214-220, 232
 huerpenninck 220
 huerverders 153
 huys 8, 14, 30, 35, 43, 44, 50, 55, 61, 76-79, 83-87, 94-97, 100-111, 122-125, 133, 140-144, 149, 153, 154, 180, 189, 191, 192, 206, 209, 214-220, 223, 232, 240, 249, 253, 254, 263, 265, 273, 274, 316, 323, 331, 333, 334, 338, 364
 huysarmen 54
 huysduere 333
 huysgesin 109, 219, 334, 338
 huyshaldinge 27, 39, 72, 94, 214, 216
 huyshuere 200, 217, 218, 260, 270
 huysluyden 343
 huysraedt 30, 36, 136, 185, 251
 huysvrouwe 33, 109, 142, 168, 277, 327, 333
 hylick 22-30, 33, 35, 36, 39-41, 53, 93, 122, 143, 167, 170, 172, 176-178, 185, 186
 hylicken 22, 25, 57, 168, 169, 173, 333
 hylickstaet 22, 30
 hylicxbeschrijvinge 165
 hylicxdagh 277
 hylicxgemeynschap 22, 30
 hylicxgerechtigheit 28, 35, 166
 hylicxghifften 23
 hylicxgoet 22, 23, 24, 26, 34, 185-187
 hylicxpenninghen 58
 hylicxtochte 95
 hylicxverschrijvinge 165, 173
 hylicxvoordeel 33
 hylicxvoorwaerde 7, 22, 24, 26-28, 32, 33, 36, 45, 72, 78, 93, 110, 176, 185
 impetrant 250, 251
 inbrengen 10, 172, 185, 186, 292
 inbrueck 180, 278, 279, 295
 incident 294
 incoep 211
 incompetentie 240
 indicatiën 343, 347-350
 induceren 247, 248
 infaem 225, 328
 informatie 129, 132, 343, 344
 ingesetenen 18, 19, 138, 141, 258, 260-262, 313, 333, 340
 inheymisch 19
 iniurie 50, 153, 307, 324-326, 351, 356
 inquisitie 344
 insinuatie 81, 157
 insolventie 126, 190, 228, 256
 instantie 152, 204, 241, 258, 259, 275, 292-294, 357
 instructie 18, 259
 instrument 163, 219, 267, 289, 300
 intentie 128, 285, 287, 300
 interest 10, 13, 38, 48, 55, 60, 61, 64, 65, 99, 131, 132, 149, 171, 203, 204, 208-212, 214, 219, 220, 223, 225, 238, 239, 243, 255, 256, 266-270, 281, 282, 288, 290, 294, 295, 305, 306, 309, 311, 314, 318, 321, 327, 337, 352, 353, 360
 interinement 250
 interruptie 146, 152, 180, 211, 279, 295
 interventie 239, 339
 intimatie 276, 278
 inventaris 34, 55, 57-60, 64, 93, 182, 304, 311
 jachte 191
 jaergedingh 257
 jaermerckt 10, 16, 213

- jurisdictie 298, 361
- justitie 1, 2, 18, 19, 41, 129, 217, 330, 336, 339, 349, 352, 354
- juweelen 62, 207, 232
- karren 112, 322
- keertsbrandinge 314
- keertsen 315
- kegelspeelen 50
- kelder 109, 215, 217
- kerckduere 87, 154, 265, 312, 314
- kercke 16, 18, 86, 88, 114, 119, 154, 155, 254, 316, 332, 338, 358
- kerckegeboden 87, 88, 141, 143, 145, 146, 265, 266, 312, 315, 317
- kerckelicke 88, 183, 184, 254
- kerckenroepen 86
- kerckeroevers 338
- kerckhoven 321
- kerspels 114
- kerspelsluyden 115
- keur 13, 18, 19, 33, 50, 96, 97, 119, 132, 144, 149, 187, 191, 320, 330
- keurmeester 323
- keurmoede 35, 73, 155, 192
- kijffvelick 326, 335, 356
- kinderen 6, 7, 9, 23-26, 31-35, 38-46, 51-58, 70, 142, 143, 160, 165-182, 185-188, 191, 232, 248, 251, 254, 255, 277, 327, 331, 339, 358
- kindtsgedeelte 25, 58, 165, 167, 168, 186
- kindtskinderen 172, 175, 176, 185, 331
- kisten 102, 123, 185, 324
- knechten 150, 196, 338
- koe 111
- komp 123
- kondtschap 247, 267, 292, 295-299
- kriegsrustinge 191
- laetrecht 186
- lancxstlevende 22, 28, 29, 31, 33-42, 51, 52, 58, 60, 73, 95, 99, 142, 166-168, 170-174, 176-178, 180, 182, 339
- landerijen 8, 96, 111
- landt 1-4, 6, 8, 12, 15-17, 23, 28, 29, 30, 34, 35, 43, 45, 53, 66, 75, 87, 96, 97, 112, 113, 118-120, 122, 134, 144, 147, 150, 153-155, 157, 164, 166, 168, 180, 189, 196, 206, 207, 216, 219, 223, 253, 257, 257-259, 261, 262, 265, 267, 281, 306, 334, 336, 338, 340, 363
- landtcharteren 2, 3
- landtfursten 20
- landtloepers 169
- landtrecht 2-4, 15, 16, 22-25, 37, 39, 40, 46, 73-75, 87, 119, 120, 165, 168, 176, 178, 197, 229, 232, 261, 262, 319, 330, 340, 341, 361
- landtschap 330
- landtschrijver 281
- landtsgebruick 213, 235, 321
- landtsheer 18, 19, 153, 166, 270
- lasteren 280, 281, 325, 326
- lasterer 320, 324, 325
- lasteringe 13, 14, 50, 273, 322, 324, 326, 351
- leengoederen 28, 35, 76, 155, 165
- leenheer 121, 165, 166
- leeninge 46, 136, 230
- leenmannen 74, 121
- leenrecht 165, 166
- legatarissen 171, 255
- legaten 31, 42, 53, 163, 170, 183, 186, 259
- legitime 25
- leigraven 115
- leuven 102, 104
- leveraers 137, 231, 232, 253
- leveren 34, 136, 138, 162, 197, 208, 209, 212, 214, 221, 252, 284, 311, 325, 341, 353
- leveringe 8, 121, 125, 157, 161, 209, 210, 231, 261, 310
- leydeckers 231
- licenten 211
- lichtscheppingen 110
- lichtverdicheit 352
- lijckteeckenene 347

- lijckteickenen 344, 347-350
 lijff 16, 25, 48, 77, 161, 166, 168, 187,
 320, 321, 323, 330-334, 336-339,
 343, 352, 356, 357
 lijffgewinsgerechtigheyt 35
 lijffgewinsgoederen 73, 121, 140, 155,
 158
 lijffgewinsheer 158
 lijffrenten 76, 77, 79, 140
 lijffsghifte 35, 160
 lijffstraff 14, 22, 123, 134, 213, 322,
 327-331, 337, 338, 351, 352, 356
 lijfftochte 45, 95
 lijnpaedt 113, 262
 limiten 273
 liquidatie 132
 litiscontestatie 200, 237, 284, 289, 291,
 295, 298, 357
 loen 255, 260
 loespenningen 81
 loetinghe 59, 190
 loon 44, 66, 67, 119, 120, 139, 152,
 153, 220, 221, 248, 253-255, 260,
 270, 280, 337
 losrente 35, 141, 144
 lot 189
 lycoop 143, 147, 191
 lynteickens 117
 lytteickenen 108
 maechgescheidt 76, 124, 270, 300
 maeckelaers 11, 136, 208, 225-227,
 252, 253
 maeckinge 24, 29, 37, 115, 164, 166,
 170, 186, 187, 270, 362
 maeghdenvercrachters 14, 332
 maeghen 22, 50, 53, 60, 64, 141, 144,
 187, 359
 maeghschap 17, 19, 53, 63, 143, 144,
 149, 297
 maeltijdt 185
 maenen 17, 136, 203
 maeninge 210, 360
 magistraet 52, 53, 140
 maintenue 278
 mangelaer 144, 212
 mangelinghe 144, 152, 153, 238, 301,
 362
 mann 22, 28, 30-33, 39-41, 114, 147,
 152, 166, 189, 211, 215, 218,
 221, 289, 311, 327, 332
 mannsgebuerte 166
 mannspersoenen 29, 47, 52, 65, 71,
 157, 163, 165, 334
 marck 263, 271, 276
 mededeilinge 185, 315
 medemisdadige 344
 medemomboirs 53, 67-69
 medeplichter 350
 medicijnen 254-256
 medicinen 169
 meerderjaerige 22, 23, 49, 146, 195,
 318
 meghtkens 196, 332
 meineydiger 337
 meineydt 296
 meister 28, 86, 113, 117, 121, 125,
 127, 158, 161, 171, 208, 211,
 220, 221, 223, 225-228, 232, 287,
 313, 336, 338
 mengelinghe 291
 mercktdagh 115, 155, 233, 234, 311,
 312, 315
 merckten 152, 213
 mercktvrieheit 213
 mets 326
 metselen 100, 101
 metsen 106
 metsgateren 104, 107, 108, 117
 meynedygh 59, 297
 middelsvingersnaegel 327
 minderjaericheit 7, 47, 194, 207
 minderjaerige 7, 22, 29, 34, 47-51, 53,
 54, 57, 150, 154, 155, 195, 196,
 207, 232, 237, 282
 misbetaelinghe 86, 217, 257, 363
 misbruick 205, 249, 251, 331340, 364
 misbruycken 6, 13, 23, 45, 46, 214,
 257, 320, 328, 354, 364
 misbruycker 119,320

- misdaad 6, 13, 14, 31, 46, 50, 123,
 168, 213, 249, 251, 273, 322,
 325, 327-331, 335, 337, 339-341,
 343-335, 359
 misdadiger 14, 329-331, 338-340, 343-
 346, 349, 351, 352
 misdoen 27, 56, 112, 138, 273, 325,
 350, 356
 misdoender 325, 326, 330, 331, 338,
 343, 345
 misdraegen 32, 166, 170
 mishandeling 10, 224
 mishandelen 273
 mithoepen 106
 misverstandt 17, 53, 54, 118, 171, 175,
 325
 mitborghen 238
 mitdaedich 350
 mitdeilen 20, 179, 298
 mitdeilhebbbers 141, 190, 223
 miterffgenamen 183, 187, 189, 190
 mitgedeilninghe 223
 mitgesellen 224, 347
 mithulper 343, 350
 mitvercoepers 140
 moeder 22, 42, 44, 46, 51, 52, 167-169,
 174-178, 185, 277, 320, 358
 moederlicke 39, 142, 176-179, 183
 moetsoen 270, 358
 moetsoeners 358, 359
 moetwille 168, 264, 322
 moetwillich 7, 8, 98, 43, 117, 276, 321,
 322
 moetwillicheit 275, 287
 momboir 7, 22, 28, 34, 38, 47-72, 142,
 150, 174, 175, 220, 232, 248,
 251-254, 259, 318, 339, 359
 momboiresse 53
 momboirie 7, 28, 29, 51-56, 59, 62,
 64-70, 259
 momboirschap 28, 47, 196
 mondtcosten 255
 moordaedigh 335
 moordenaer 14, 334
 moort 334, 347, 348, 350
 moortbranders 334
 morgengaff 33
 muelens 35, 223
 mueren 8, 94, 100, 101-109, 111, 112,
 116, 117, 214
 muerer 117, 153, 221, 231
 mundich 47, 65, 71, 72, 146
 munte 18, 83, 148, 243, 350
 nabuerprijs 118
 naebueren 2, 8, 51, 99-109, 111-116,
 118-120, 138, 141, 144, 242, 263,
 313
 naebuerlicke 8, 100, 111, 116, 151
 naecommelingen 3, 85, 172, 175, 185,
 361, 362
 naedeil 2, 92, 106, 164, 182, 186, 190,
 203, 236, 248, 271, 281, 296, 318
 naederschap 94, 144
 naelaetenschap 174
 naelaeticeit 88, 113, 118, 120, 218,
 219
 naelatentheit 118
 nagelvast 36, 125, 191
 namptisatie 10, 198, 200, 201, 288
 namptiseren 218, 283
 nederlaege 50, 305, 336
 nering 42-44, 102, 215, 216, 251
 neven 187
 nichten 187
 nichtich 195, 197, 269, 299, 305, 319,
 362
 nichticheit 47, 202, 313
 nijdt 19
 noot 19, 20, 46, 135, 169, 251, 276,
 320
 nootdurfftige 48
 nootdurft 20, 48, 98, 114, 169, 255,
 280
 nootelijck 11, 27
 nootweer 333, 336, 351
 nootwegh 114
 nootwehr 260, 328, 334
 notariael 126, 288
 notariatschap 21
 notaris 13, 125-127, 267, 281, 319

- nulliteyt 47
 obligatie 10, 136, 152, 196, 199-203,
 226, 230, 242-246, 288
 octroye 4, 5, 166, 175
 oepeninge 13, 130, 131, 280, 303, 351
 officie 6, 14, 15, 17, 18, 251, 323, 330,
 332, 333, 341, 343, 351
 officier 3, 4, 6, 13-16, 18, 74, 88, 121,
 128, 129, 132, 134, 137-139, 174,
 263, 270, 274, 310, 312, 313,
 315, 322, 323, 325, 329, 330,
 336-338, 340, 343-345, 347, 350-
 352, 358
 oirconde 20, 267
 oirdeel 17, 18, 20, 171, 239, 271, 272,
 275, 280, 287, 305, 307, 347
 oirloff 30, 38, 43, 48, 57, 61, 62, 64,
 165, 207, 309, 331
 oirloge 1, 152, 277, 299
 olie 77
 onachtsaemheit 68, 70, 93, 113, 216,
 217
 onbejaerde 339, 359
 onbequaem 30, 53, 237, 332
 onbestendige 10, 157, 162, 194, 206
 oncosten 48, 89, 108, 185, 211, 253,
 254, 296
 ondanckbaerheit 43, 160
 onderdaenich 43, 56
 onderhaldinge 17, 25, 43, 46, 48, 58,
 154, 169, 218, 270, 318
 onderhoud 7, 8, 16, 29, 32, 35, 39, 41,
 42, 56, 61, 116, 168, 169, 179,
 181, 182, 225, 231, 232, 248,
 255, 327, 339
 onderhebbers 127
 onderheer 15, 324
 onderheerlickheit 281, 329
 onderpand 42, 80, 81, 83-92, 124, 229,
 230, 233
 ondersaeten 1, 3, 261
 oneerlick 14, 23, 53, 169, 214, 332,
 333
 ongehoirsaemheit 275, 276
 ongehylickde 7, 71, 72, 332, 333
 ongelijckheit 174, 186
 ongereede 26, 28, 31, 42, 62, 240, 244
 ongetrouwicheit 136, 220
 ongeval 102, 320, 322, 334, 363
 ongunst 297
 onkuyschheit 169, 325, 328
 onloesbaer 76, 82
 onmachtich 69, 233, 238, 242
 onmundighe 146, 359
 onnatuerlicke 43, 349
 onnoeselheit 33, 331, 334, 341
 onrechtverdicheit 319
 onreinicheit 109
 onruerende 24, 34, 39, 40, 48, 55, 94,
 122, 144, 157, 162, 165, 166,
 172, 189, 206, 207, 229, 269, 321
 onruerlicke 6, 8, 9, 13, 29, 30, 35, 37,
 38, 40, 73, 91, 93, 121, 142, 155,
 165, 169, 172, 179, 180, 182,
 195, 232, 261, 312, 361
 onschuld 54, 134, 137, 270, 276, 277,
 329, 341
 onterffnisse 9, 23, 167, 168, 281
 onterven 22, 23, 43, 108, 166, 168-170
 ontkentnisse 150, 342
 ontlasten 29, 36, 38, 63, 68, 78, 79, 93,
 148, 150, 186, 197, 242, 244,
 246, 293, 302, 308, 326, 329,
 336, 352, 355, 364
 ontlastinge 7, 11, 38, 64, 66, 80, 151,
 241, 243, 305, 315, 324, 342,
 345, 349
 ontleider 332
 ontloepinge 14, 330
 ontneming 13, 321
 ontreckinge 174
 ontschaeckers 332
 ontschuldiginghe 54
 ontschult 54, 132, 276, 278
 ontseggen 229, 351
 ontsetten 12, 86, 218, 264-268
 ontweldiger 321, 330
 onvermoegentheit 45, 241, 245, 248,
 252

- onvertogen 11, 250, 257, 258, 260, 268, 271, 313, 351
onwaerheit 220
onwarachtich 251
onwetenheit 122, 146, 284
onwillich 118, 308
oogenluyckinge 43, 69, 211
oorbaer 46
oorsaek 15-17, 22, 27, 33, 34, 42, 49, 55, 63, 66, 71, 362
opbreckinge 14, 330
opdracht 8, 24, 30, 63, 72, 74, 81, 121-123, 134, 146, 149, 158-161, 192, 198, 229, 233, 238, 252, 256, 281, 300
opdrachtsbrieven 124
opponent 265, 271, 314
oppositie 128, 130, 134, 313, 319
oproep 13, 316, 319
oproer 321
opset 334, 335
opsetlick 218, 327
ordinaris 11, 41, 145, 213, 258, 271, 273, 274, 299, 302, 345, 361
ordonnantie 22, 33, 46, 98, 130, 174, 202, 292, 340
orphede 350
ossen 109
ovens 116
overdaet 10, 43, 168, 224, 328
overdracht 123, 145, 149, 159
overgevinge 8, 11, 24, 69, 92, 121, 125-127, 157, 197, 246, 250, 275, 362
overheuft 306
overjaeren 150, 241, 260, 271
overjaeringe 154, 203, 204
overlast 13, 43, 322, 323, 328, 333, 356
overledenen 51, 298, 335
overleveringe 72, 82, 121, 125, 157, 160, 161, 198, 199, 208, 229, 233, 246, 265, 266, 303, 362
overmomboir 70
overspeel 32, 33, 328, 332
pacht 10, 92, 95, 99, 216, 218-220, 232, 253, 254, 285, 361-363
pachtcedel 219
pachten 36, 37, 77, 126, 144, 200, 214, 219, 260, 262, 269-271, 364
pachter 7, 91, 92, 141, 218-220, 362
pachtgoederen 61, 364
pachtjaeren 218
pachtpenningen 92
packhuys 215, 217
paelen 8, 94, 103, 104, 108, 111, 112, 117, 273, 334, 337
paessen 16, 95, 216
palmslach 87-89, 315
pampieren 21, 34, 247
panden 11, 13, 49, 60, 78, 79, 89, 91, 119, 124, 125, 143, 144, 147, 148-150, 151, 196, 206, 229, 231-235, 237, 246, 253, 267, 270, 271, 311, 313, 316, 318, 323, 329
pander 271, 272, 308, 312
pandinge 12, 13, 18, 29, 55, 63, 88, 91, 92, 119, 143, 182, 199, 240, 255, 256, 257, 270, 271, 293, 308, 312-314, 316, 319, 363
pandt 7, 39, 80, 83, 84, 86-91, 123-125, 141, 149, 151, 189, 195, 216, 217, 223, 231, 232, 233-236, 253, 254, 262, 266, 318, 363
pandtbaer 27, 68, 115
pandtgoederen 11, 140, 229, 235
pandthebbers 11, 126, 233, 235, 236
pandtkeerder 270, 271
pandtkeeringe 270-272, 313
pandtpenningen 235, 236
pandtschap 26, 35, 70, 74, 87, 121, 122, 125-127, 140, 151, 164, 165, 172, 173, 200, 229-232, 234-236, 254-256, 263, 268, 316
pandtweerder 271
pandtweigeringe 323
pannendake 103
parceel 191
parochiale 87, 154
parochiekercke 87

- parthijicheit 17
 pastoir 137, 162-164
 pastorie 192
 patrimonial 6, 29, 33, 35, 37, 38, 47,
 73, 93, 142, 158, 165, 172, 177,
 179, 206
 peerden 109, 112-114, 212
 peerddrijvers 113
 peeren 158
 peerlen 207
 pene 5, 31, 57, 63, 87, 113, 122-124,
 128, 133, 134, 137, 154, 163,
 225, 251, 254 262-264, 268, 271,
 275, 280, 286, 287, 289, 302,
 303, 308, 309, 321-323, 332, 333,
 335, 338, 344, 352, 359
 penitentie 332
 penningen 18, 25, 26, 33, 35, 36, 38,
 48-50, 60, 61, 63-66, 70, 76, 77,
 79, 80, 82, 83, 89, 120, 125, 127,
 137, 138, 141, 142, 147, 149,
 153, 167, 173, 176, 178, 183,
 187, 190, 195, 196, 200-202, 204,
 210, 211, 217, 222, 224-228, 231,
 232, 234-236, 239, 241, 252, 253,
 256, 263, 266, 270, 311, 316,
 318, 337, 358, 359, 362
 pensioenen 36, 39, 40, 90, 262, 269
 pensionheffer 90
 peremptoir 276, 278, 288, 289
 perickel 67, 69, 102, 131, 132, 147,
 161, 228, 266, 282, 290, 294,
 299, 315, 335
 permissie 4
 peste 162, 277
 petitoir 131, 152, 311
 peys 359
 pijlers 107, 108
 pijnigen 14, 347, 349, 350
 pilgrinagie 356
 pinxten 16
 placaten 3, 18, 79, 196, 307, 330
 pleckinge 13, 62, 87, 88, 141, 154,
 265, 266, 312, 314, 315, 317, 345
 pleeghskinders 259
 poetinge 94, 111
 pompe 105, 108
 poppelwilgen 98
 possessie 75, 110, 130, 133, 134, 158,
 180, 310
 possessor 129-131, 152, 180
 predigh 311, 320
 preferentie 11, 70, 87, 126, 198, 217,
 228, 230, 231, 233-235, 252-254,
 256, 268, 269, 315, 316, 318
 prelaten 281
 prelegaten 167
 prescriptie 74, 79, 80, 83, 150, 152,
 153, 295
 presumptie 305
 prijs 7, 10, 13, 36, 48, 58, 59, 61-63,
 76-80, 83, 87-91, 98, 135, 136,
 141-145, 147, 148, 157, 181, 187,
 189, 191, 195, 196, 206, 207,
 209-212, 214-216, 225, 231, 232,
 234, 236, 243, 244, 249, 252,
 253, 266, 312, 314, 315, 318,
 338, 348, 360, 362
 prijseringe 144, 189, 236
 princepenningen 251
 privaet 103, 106, 107, 109
 privaethuys 103
 privaetpijpen 105
 privilegie 4, 5, 11, 253, 255, 256, 261
 procedure 11, 90, 119, 257, 266, 270,
 279, 293, 324, 344
 proces 19, 54, 65, 149, 203, 204, 210,
 211, 239, 240, 247, 255, 258,
 278, 279, 284, 285, 290, 291-293,
 295, 296, 298, 305, 306, 309,
 325, 352, 357
 procuratie 30
 procureur 12, 152, 153, 241, 250, 255,
 275, 280-282, 286, 287, 294, 355,
 357
 profijt 4, 10, 18-20, 22, 24, 27, 28, 30-
 32, 35, 36, 42-45, 48, 49, 54, 55,
 61, 63-65, 70, 77, 91, 94-97, 99,
 128-132, 137, 141, 146, 148, 149,
 163, 166, 171, 180, 183, 191,

- 195, 210, 222-225, 227, 231, 235-237, 251, 255, 271, 276, 277, 278, 295, 312, 314-316, 332, 333, 336, 337, 354, 355, 360, 362
- profijtelicke 48, 61, 147, 174, 175, 231, 361
- proposten 326, 341
- proprietary 93-96, 229
- proprietieit 133
- protest 199, 209, 210, 289, 328
- protestatie 151, 200, 278, 299
- protesteren 211, 290, 326
- protocol 64, 123, 263, 265, 269
- provisie 128, 129, 131, 132, 171, 201-203, 219, 241, 267, 278, 283, 288, 327
- provisionel 204, 288
- publicatie 138
- purgeren 329, 355
- put 8, 108, 112, 116
- putmeisters 116
- quadruplycke 292
- quaetdoenders 343, 344
- quetsinge 10, 194, 195, 207, 318
- quetsure 255, 326, 327
- quictantie 63, 72, 81, 82, 151, 243
- quytinge 7, 49, 76, 80, 159
- rabraeckinge 334
- radt 112
- raedtsluyden 323
- rechtsdag 241
- rechtsdwanck 361
- rechtsgedinge 11, 260
- rechtsgeleerde 306
- rechtspleginge 238, 278
- rechtssaken 271
- rechtsvestinge 200, 237, 284, 298
- rechtsvordering 6, 7, 11, 45, 90, 119, 125, 152, 195, 234, 257, 258, 260, 262, 269, 274, 276, 286, 288, 291, 294, 295, 306, 326
- rechtverdicheit 1-3, 297
- rechtverdinghe 66
- reconventie 12, 246, 286, 291
- recredentie 128, 130, 131, 134, 278
- redelicheit 99, 336
- redelick 2, 3, 15, 22, 44, 105, 134, 137, 179, 183, 192, 194, 247, 281, 308, 312, 328, 336, 338, 339, 360, 363, 364
- redintegratie 133
- regenback 106, 107
- register 2, 3, 51, 52, 58, 121, 122, 164, 192, 247, 269, 275, 281, 283, 284, 312
- registreren 52, 162
- reigenoten 135, 337
- rekenboeck 247, 300
- rekencamer 339
- rekenen 42
- rekeninghe 7, 18, 44, 55, 58, 63-66, 69, 127, 222, 236, 259, 293
- relatie 266
- relievement 195, 346
- remissie 336
- rentbekenner 89
- rentbrieven 79, 81, 82
- rente 6, 7, 24, 26, 28, 35-37, 39, 40, 45, 47-49, 55, 58, 60-66, 72, 73, 76-86, 88-92, 94, 95, 121-126, 141, 144, 147, 150, 151, 153, 159, 164, 165, 172, 173, 181, 183, 187, 191, 195, 197, 200, 206, 214, 223, 230, 231, 233-236, 240, 243, 257, 260, 261, 262, 268-271, 285, 312, 314, 317, 337
- rentgelder 79, 81, 82, 86, 89, 361
- rentgever 78-84, 86, 88
- rentheffer 76, 79, 81, 82, 85, 92, 124, 144, 361
- rentier 80-92, 141, 150, 151, 232, 235, 317
- rentmeester 18, 54, 67, 232, 254
- reparatie 61, 98, 109, 147, 218, 223
- replicieren 293
- replicke 265, 285, 292, 293
- representatie 176-178
- reproche 131, 292, 303, 345
- requeste 30, 62, 183, 250, 284, 292, 293

- requisitoriaelbrieven 298, 299
 rescinderen 195
 rescissie 207
 rescriptie 292
 respijt 11, 247, 248
 restitutie 29, 47, 89, 99, 146, 171, 290,
 310, 317, 318, 322
 resumptie 278
 retardatie 292
 retentie 92, 234, 235
 revident 293
 revideren 307
 revisie 13, 241, 293, 305-309
 revocatie 279
 richter 3, 4, 6, 15, 17, 19, 33, 74, 99,
 133, 147, 170, 200, 201, 204,
 240, 253, 258, 275, 277, 288,
 289, 291, 299, 302, 304-307, 319,
 343
 ridderlicke 191
 riddermaetige 281
 ridderschap 1-5, 165
 riedtdake 103
 roeckgaten 102
 roer 336, 348
 rogge 76, 338, 361
 roieringe 293
 roovers 14, 169, 338
 rouwcleederen 184
 rouwe 239
 roverie 322
 ruchtbaer 347
 ruerlicke 6, 8, 9, 13, 29, 35, 37, 73,
 128, 135, 152, 155, 157, 165,
 166, 169, 172, 173, 178, 179,
 180, 182, 234, 261, 311
 ruiming 157-161, 179, 270, 328
 sacramenten 320
 saemenderhandt 31, 170, 222, 238
 saemenhandelers 222
 salaris 66
 salicheit 56
 salvatiën 131, 292, 293, 303
 salveren 284, 303
 schade 8, 13, 16, 38, 48, 54, 55, 68,
 69, 83-85, 89, 94, 98, 100, 102,
 106, 107, 112, 113, 115, 118,
 119, 120, 137, 141, 168, 174,
 189, 204, 208-212, 215, 217, 219,
 221, 225, 257, 258, 261, 266,
 270, 281, 283, 311, 312, 321,
 322, 327, 328, 337, 351, 358, 364
 schaedelick 50, 364
 schaepen 115
 schande 23, 351
 schatschult 76
 schatten 18, 138
 schattingen 270
 scheidinge 10, 25, 39, 45, 49, 50, 58-
 60, 76, 78, 110, 122, 141, 165,
 172, 187-192, 212
 scheidtzmuer 102, 104, 106, 117
 scheldtwoorden 280, 323
 schepenbrieven 10, 76, 77, 80, 91, 100,
 153, 157, 198, 199, 202, 244, 270
 schependomsiegel 281
 schepenen 3, 6, 15-17, 20, 21, 24-26,
 30, 31, 34, 38, 41, 48, 51, 57, 62,
 71-74, 81, 82, 86, 98, 110, 116,
 121, 123, 125-129, 145, 157, 159,
 162-164, 174, 175, 194, 198, 199,
 206, 217, 218, 233, 240, 244,
 255, 258, 265, 267, 274, 281,
 288, 298, 301, 304, 322-324, 331,
 341, 342, 343, 345, 347, 349,
 350, 352, 354, 356, 361
 schepeneneydt 20
 schepenengoederen 121
 schepenenstoelen 15
 schepenoordeel 19
 schepenvonnisse 41
 schijn 12, 20, 105, 135, 164, 219, 268,
 275, 277, 281, 284, 285, 292,
 296, 300
 schillingen 83, 243
 schip 113, 126, 253, 262
 schoenmakers 153
 schoerstein 102, 107, 116
 scholen 56

- scholtis 3, 6, 15-17, 19-21, 30, 41, 48,
51, 62, 74, 86, 98, 116, 120, 121,
128, 149, 157, 159, 175, 189,
218, 229, 234, 263, 274, 281,
310, 312, 323, 324, 329, 331,
342, 343, 345, 347, 349, 351-354,
356, 361
- schriftelick 12, 38, 107, 122, 169, 194,
202, 206, 210, 247, 266, 274,
276, 277, 282, 284, 286, 287,
295, 300-302, 305, 337, 341
- schrifturen 12, 175, 280, 284, 291-294,
301, 304
- schrijnwerckers 153
- schulden 6, 8-10, 26-30, 32, 33, 36-40,
46, 47, 57, 63, 66, 67, 71-73, 76,
93, 121, 125, 126, 136, 144, 150,
152, 159, 173, 180, 182-186, 198,
206, 213, 214, 222, 226, 230,
233, 234, 237, 238, 240, 242,
243, 245, 246, 248, 249, 250,
252-254, 256, 257, 259, 260, 268,
270, 271, 310, 319, 330, 331, 339
- schuldenaer 27, 76, 91, 125, 126, 141,
144, 145, 150, 153, 159, 183,
195, 199, 201, 203, 204, 210-213,
215, 226, 229-231, 233-238,
240-250, 252, 254-256, 263, 268,
271, 311-313, 318, 360
- schuldtribieff 145
- schuldtheisschers 170
- schuldpenningen 295
- schulteisscher 27, 157, 160, 170, 198,
202
- schultgeloevinge 186
- schulthebber 13, 27, 125, 160, 182,
183, 228, 269, 315
- schutsel 104, 107, 111
- schutsels 117
- schutten 119, 120
- schuttinge 119, 120
- secretaris 20, 38, 58, 59, 123, 162-164,
233, 301, 323, 345, 349
- segel 2-5, 24, 34, 78, 81, 82, 84, 86,
122, 135, 164, 198, 207, 233,
240, 247, 250, 279, 281, 300,
301, 324, 337, 361, 363
- seghsluyden 13, 61, 212, 308, 309
- sequesters 129
- sequestratie 131, 134
- servituyten 6, 7, 73, 110, 112-114, 124,
151
- sieckte 54, 161, 162, 254, 255, 277,
299
- sijdtlinie 173
- sijdsvrunden 187
- sijdtvallen 9, 176, 192
- silver 4, 36, 83, 138, 147, 185, 243
- sinnelickheit 207
- sinnen 19-21, 335
- sinnloes 169
- sitdagen 13, 88, 314, 315
- sitplaetse 109
- sloeten 115
- smadelickheit 153, 324
- soen 14, 23, 25, 26, 41, 42, 168, 169,
358, 359
- soenpenningen 358, 359
- solemniteiten 163, 167, 195, 268, 318
- solventie 256
- sommarie 19
- sommierlick 132, 134, 218
- sondach 16, 62, 87, 137, 154, 312, 320,
321
- sonnenonderganck 145
- spelen 50, 196
- stacketsels 103, 108, 117
- stadtholder 3, 4, 16, 121, 134, 274,
304, 343
- stadtrecht 1-3, 6, 28, 29, 45, 261, 265,
267, 330, 340
- stadtschrijver 17
- stadtsschulden 248
- stam 9, 172, 175-178
- stamhuys 191, 192
- stanck 103, 111
- statuten 18
- stegen 31, 158, 206, 273
- sterffdach 25, 96

- sterffhuys 6, 10, 36-40, 52, 57-61, 66,
 93, 170, 171, 178, 180, 182-187,
 190, 230, 252, 254, 259
 sterffputten 106, 107
 stervensnoot 160
 stichters 163
 stichtungen 207
 stieffmoeder 168
 stiffting 143, 154, 155, 316
 stilswijgen 11, 44, 70, 110, 200, 217,
 231, 232, 246, 253, 254, 256,
 275, 304, 318
 stockgoederen 159
 stoeren 86, 100, 153
 stoernisse 13, 22, 90, 99, 128, 130,
 132-134
 straeten 31, 102, 111, 114, 140, 142,
 158, 206, 270, 273, 321
 straetschenderie 338, 322
 straffbaer 50, 164, 179, 335, 352
 straffe 7, 13, 43, 46, 136, 166, 220,
 296, 297, 303, 307, 322, 324,
 330-335, 337, 343, 345, 346, 351
 straffen 43, 138, 273, 285, 328, 330,
 334, 344
 stricklijsten 106, 107
 stroedeckers 153
 stroohalm 358
 substitutie 24
 succederen 172, 358
 successie 23, 172, 358
 superficiem 109
 supplianten 4, 5
 suspect 17, 258, 262, 341, 344
 suspectatie 15
 suspicie 344
 susters 25, 26, 57, 175-177, 176-178,
 187, 192
 suyveren 14, 123, 350, 354, 355
 suyveringe 354, 355
 swaegerschap 17
 sweeren 18-21, 55, 153, 279, 281, 282,
 284, 287, 297, 344
 sweert 297, 320
 sweertdancers 169
 swein 115
 tanderinge 107
 tandiersels 117
 taxatie 204, 279
 taxeren 279
 testament 6, 7, 9, 24, 28, 31, 32, 35,
 37, 42-45, 51-54, 56, 67, 76, 78,
 93, 110, 160-171, 175, 180, 183,
 187, 188, 250, 300
 testamentlicke 47, 51, 52, 56, 58, 164,
 167, 179
 testamentmaecker 162-164
 testateur 35, 161-164, 170, 171
 testeren 166
 ticht 307, 351, 355
 tienden 362
 timmeragie 85, 96, 97, 106, 223
 timmerluyden 117, 153, 221, 231
 tinnen 104, 107, 108, 111, 117, 321
 tinnewerck 251
 tins 39, 73, 76, 78, 83, 85, 90, 94, 97,
 124, 140, 141, 147, 159, 165,
 192, 200, 214, 257, 260, 262,
 269, 270
 tinsboecken 337
 tinsgoet 121, 155
 tochte 8, 22, 33-35, 38-40, 44, 81,
 93-99, 140, 154, 158, 166, 172,
 176, 180-182, 219, 358
 tochtenaer 8, 42, 81, 86, 89, 93-99,
 140, 180, 206
 toesiender 7, 47, 56, 59, 60, 70, 220,
 251, 253, 254
 tollen 270
 tollenaer 54
 toon 284, 287, 292, 296, 303, 305
 tooverije 168, 350
 trallie 111
 transactie 61, 202, 246
 transport 93, 145, 149, 158, 159, 208,
 246
 turbatie 278
 tuygen 277, 284, 292
 tuynen 104, 108, 111, 120, 191, 320,
 321

- tuynsel 94, 112
 twist 189, 335, 356
 twistige 14, 195, 224, 258, 326, 335, 356
 tyckracken 196
 uuytblijven 12, 115, 129, 274-277, 286, 319
 uuytbreken 215
 uuytbringen 42, 43, 88, 196
 uuytcondinghe 87, 119
 uuytfahrt 170, 254
 uuytganck 16, 215, 216, 220, 314
 uuythangen 102, 103
 uuytlantsche 132, 146, 154
 uuytroepinge 38, 62, 77, 86, 154, 191, 234, 250, 343, 345
 uuytsetten 102
 uuytsettinge 39, 270
 uuytsinnich 29
 uuytspraecke 13, 102, 219, 304, 306, 308, 309, 316
 uuytstel 287
 uuytwinnen 88-91, 217, 235
 uuytwinninge 87-91, 141, 315-317, 143
 vacantiën 16
 vader 1, 22, 28, 39, 41, 42, 44, 46, 48-52, 142, 167-169, 174-178, 185, 277, 349
 vaderlicke 142, 176, 178, 179, 183
 valsch 287, 325, 337, 338, 350
 valscheit 163, 202, 281
 vehedrift 113
 venster 94, 100, 102, 103, 106, 116, 214, 333
 verachte 264
 verantwoord 10, 12, 30, 42, 56, 58, 60, 65, 67, 68, 70, 127, 131, 132, 134, 212, 217, 227, 229, 237, 238, 258, 263, 264, 270, 271, 276, 278, 282-284, 289-291, 294, 303, 329, 343, 346, 354
 verantwoordinge 13, 134, 264, 265, 271, 277, 283, 288, 290-293, 300, 302, 303, 313, 345, 346, 353
 verargeren 85, 105, 215, 364
 verargeringe 216, 253, 321, 364
 verbeiden 87, 116
 verbergen 182
 verbeteren 101, 334, 364
 verbeteringe 3, 13, 35, 36, 97, 318, 361
 verbeuren 32, 33, 57, 59, 362
 verbeurte 31, 55, 131, 219, 220, 329, 331, 345, 346, 362, 363
 verbindtbrieven 152
 verbintnisse 6, 8, 10, 30, 47, 48, 71, 72, 74, 79, 81, 121-127, 154, 164, 190, 192, 196-198, 222, 229-231, 235, 286, 314, 316, 337
 verbodt 14, 116, 117, 128, 221, 262, 263, 324, 330
 verborghen 119, 227, 231, 237, 240, 242, 262, 329, 340
 verbuyten 36, 62, 136, 144
 vercken 115
 verclaeringe 8, 59, 165, 224, 245, 247, 286, 325
 vercoep 49, 60, 103, 113, 149, 222
 vercoepen 4, 11, 34, 35, 43, 45, 55, 58-62, 84, 87, 88, 91, 95, 113, 125, 126, 136, 141, 143, 152, 164, 169, 191, 192, 206, 207-209, 225, 233-236, 244, 266, 362
 vercoeper 60, 83, 85, 88, 90, 103, 122-125, 134, 135, 142, 144, 145, 148, 149, 151, 152, 155, 164, 196, 207-210, 212, 249, 360
 vercoepinge 7, 10, 13, 18, 29, 38, 45, 47, 48, 59, 60, 62, 86-91, 110, 119, 123-125, 127, 136, 140, 141, 143, 145, 149, 190, 191, 208, 214, 231, 234, 268, 311-315, 317, 319, 348, 362, 364
 vercoopboeck 58, 60
 vercoopbrieven 81
 vercrijgen 6-8, 13, 22, 24, 27, 28, 35-37, 42, 44, 46, 48, 63, 68, 69, 74, 93, 103, 110, 122, 134, 136, 138, 140, 150-156, 159, 164, 165, 167, 180, 196, 198, 199, 203, 204, 206, 208, 227, 229, 230, 232,

- 247, 250-252, 256, 269, 287, 294,
 309, 315, 316, 336, 345, 346,
 358, 360, 361, 364
 vercrijger 121, 125, 136, 154, 190, 232,
 248, 250
 verdelinge 6, 13, 65, 67, 68, 90, 165,
 171, 187, 238, 245, 253, 315
 verdierders 14, 338
 verdieringe 225, 315
 verdoenders 14, 29, 334
 verdoen 33
 verdonckeren 39, 85, 291, 294, 296,
 297, 337
 verdrach 61, 66, 108, 126, 195, 202,
 289
 verdragen 21, 99, 103, 108, 126, 174,
 195, 309, 328, 358
 verdroncken 147, 336, 337
 verduymenisse 297
 vergeldinge 11, 132, 243, 336, 358,
 361, 363
 vergelijcken 4, 76, 104, 165, 166, 184,
 186, 190, 191, 218, 222, 245, 304
 vergiffenisse 336, 358
 vergifftinge 168
 verhuerder 10, 214-218, 253
 verhueren 61, 72, 94-96, 215
 verhueringe 61, 149, 214
 verjaeren 83, 279, 294, 295
 verjaeringe 138, 150, 151, 153, 155,
 156
 verkensstall 111
 vernaerder 141, 149, 215
 vernaederen 140-144, 146
 vernaerderinge 9, 74, 94, 95, 110, 121,
 140, 142, 143, 145-147, 149, 215,
 295
 vernaerderschap 121
 vernielinge 364
 veroveringhe 44
 veroveren 29, 31-33, 35, 39
 verpachten 61, 72
 verpachter 92, 218, 219, 253
 verpachtinge 10, 95, 149, 218, 235
 verpanden 113, 164, 207, 268
 verpander 136, 236
 verpandinge 11, 47, 92, 123, 214, 253
 verscheidenheit 7, 73, 129, 347
 verschijndagh 271
 verschooninge 324
 verschrijvingen 90, 123
 versekerbrieven 198
 versekeringe 12, 52, 56, 70, 79, 81, 93,
 122, 148, 153, 154, 196, 199,
 200, 202, 229, 230, 234, 236,
 239, 244, 246, 248, 256, 263,
 285, 313, 345
 versetten 35, 113, 136, 192, 207
 versettinge 47, 123
 versmadelick 12, 275, 322, 323, 325,
 351
 versmadelickheit 13, 14, 168, 322, 324,
 325
 versmadenisse 324
 versmaedtheit 276
 versterff 9, 10, 23-26, 29, 34, 35, 37,
 42, 44-46, 59, 73, 140, 167, 170,
 172, 175, 176, 179-181, 184, 185,
 189, 191, 192, 250, 362, 364
 verstrecken 231
 verstrecker 235
 versueckbrieven 298
 versuymenisse 50, 65, 67, 68, 70, 118,
 219
 verswijgen 20, 21, 27, 31, 123, 226,
 251, 287
 verswijghers 59
 verthydenisse 7, 25, 26, 83, 149, 192
 verthyen 27, 30, 39, 61, 84, 143, 183,
 185, 303
 vervalschers 14, 337
 vervolgen 6, 11, 13, 30, 74, 120, 135,
 137, 138, 152, 155, 160, 161,
 171, 180, 195, 203, 204, 211,
 224, 234, 235, 239, 242, 252,
 253, 256-258, 268, 308, 322, 328,
 337, 351, 361
 vervolger 138, 155, 156, 252
 vervolgh 7-10, 12-14, 39, 45, 65, 68,
 69, 75, 80, 84, 86, 87, 89-93, 98,

- 99, 116, 119, 125, 132, 133, 135-138, 146, 150, 152, 155, 156, 196, 201, 203, 207, 217, 224, 230-234, 250, 253, 257, 258, 261, 262, 264, 265, 268-270, 279, 294, 295, 306-308, 312, 317, 318, 320, 326-328, 331, 343-345, 351-353
- vervrembdinge 45, 47, 362
- vervremmder 362
- verwandten 17, 34, 72, 140, 142, 144, 169
- verwecken 265, 328
- verweckinge 86, 265, 266, 268
- verweerder 12, 30, 50, 65, 75, 200-204, 218, 239-242, 258, 265, 270, 276, 283-287, 289-291, 293, 294-296, 299, 302, 305, 306, 310, 311
- verwijlinge 9, 74, 150, 151, 153-156, 295, 317
- verwonnen 119, 331
- verworven 6, 27, 31, 35, 37-39, 93, 140, 142, 162, 165, 166, 172, 175, 177-180, 183, 268
- vijandt 169, 277, 297, 363
- vijantschap 297
- vingeren 326, 327, 337, 338, 343
- vischkasten 37
- vischput 112
- visitatiën 223
- visschen 37
- vlasch 77
- vleeschouwers 200
- vleischwonden 327
- vloeck 297
- vloecker 320
- voeght 6, 74
- voet 1, 2, 39, 67, 94, 102-106, 110-113, 115, 148, 167, 173, 192, 202, 216, 257, 270, 284, 296, 316, 317, 326, 343, 348
- voetpaedt 113-115
- voetval 358
- voight 3, 6, 19, 74, 229, 347
- voightampt 19
- voightsgedinghe 12, 273, 257
- voirbedachticheit 165
- voirbehalt 106, 166, 187, 192
- voirdateringe 126
- voirdeel 11, 25, 27, 31, 61, 70, 74, 91, 125, 126, 159, 167, 168, 173, 175, 186, 192, 198, 199, 217, 218, 225, 226, 228, 230, 231, 233, 252-256, 268, 269, 281, 292, 295, 305, 315, 316, 318
- voirfluchtich 252
- voirkinderen 173
- voirmunders 12, 59, 174, 175, 280, 282
- voirspraeck 12, 284, 285
- voirspreckers 12, 16, 17, 41, 275, 280-283, 293, 352, 354
- voirstender 282
- voirstenders 59
- voirwaerden 6, 29, 40, 78, 79, 122, 145, 146, 160, 166, 172, 174, 176, 192-194, 196, 198, 218, 236, 270, 280, 360
- volmacht 12, 30, 63, 67, 71, 142, 183, 226-228, 243, 281, 282, 285-287
- volmechtige 12, 41, 81, 158, 200, 228, 244, 265, 275, 280-282, 284, 287, 300, 301, 304, 306
- vonnisse 2, 10, 12-15, 17, 18, 29, 41, 43, 68, 69, 74, 86, 87, 91, 99, 118, 122, 129-132, 134, 143, 149, 150, 171, 199, 202-204, 211, 213, 220, 230, 233, 234, 238-241, 247, 249, 251, 255, 256, 258, 261, 263, 264, 266-268, 271, 272, 278, 279, 281, 284, 288-291, 294, 295, 304-307, 310-314, 316-319, 322, 329, 345-347, 351-353, 362
- vrede 356, 357
- vredelegging 14, 356
- vreese 194, 202, 277, 309
- vrembdelinge 16, 18, 19, 191, 258, 260, 340
- vrijegeley 336
- vrijheiden 2, 3, 19, 20, 213, 332, 338, 339

- vrouw 1, 4, 7, 14, 22, 24, 27-33, 36,
 37, 39, 40, 41, 47, 53, 58, 71-73,
 99, 142, 152, 157, 164, 165, 170,
 172, 177, 178, 182, 220, 237,
 324, 332-334, 338, 339, 344, 349,
 356, 358
 vrouwencracters 332
 vruchten 13, 27, 37, 48, 49, 77, 79, 87,
 94, 95, 99, 112, 113, 130, 131,
 133, 134, 149, 152, 171, 218,
 223, 231, 235, 236, 290, 295,
 305, 306, 312, 318, 321, 361, 363
 vrundtschap 19, 116, 189, 233, 253,
 255, 297
 vuylicheit 100, 106, 109, 111
 vuyr 338
 waepen 133, 134
 waerschap 10, 93, 212, 290, 318
 waerschijnlickheit 305
 waetersnoot 277
 warhandt 12, 290
 water 12, 43, 97, 101-103, 106, 108,
 110-114, 262, 320, 324, 332, 333,
 363
 waterbrieven 253
 watering 114
 waterleydinge 114
 waterleyen 273
 waterloepen 8, 108, 110, 111, 114-116,
 140, 270
 waternoot 16
 waterpot 103
 waterstroem 118
 wedden 19
 weddingen 195, 196
 wedercoop 10, 151, 360
 wedereysch 12, 286, 289, 291
 wedereyschen 50, 71
 wedergevinge 137, 310, 318
 wederpartie 128, 130, 131, 133, 189,
 200, 241, 280, 282, 287, 288,
 294-296, 298, 300-302, 306, 308,
 328
 wederroepen 23-25, 31, 71, 158-161,
 170, 171, 192, 241, 359
 wederroepinge 9, 23, 31, 160, 170
 wederseggen 74, 279, 302, 303, 319,
 356
 wedersegginge 13, 293, 296, 300, 303
 wederspannich 334
 wederspannicheit 168
 wederspraecke 264, 270, 271
 wederspreken 128
 wederstandt 14, 330
 wederstellinge 29, 47, 133
 weduwe 18, 27, 38, 42, 71, 72, 173,
 336, 358
 weduwenstoel 173
 weerdinne 320, 338
 weerd 44, 89, 207, 241, 320, 338
 weesengoederen 252
 weesenpenningen 252
 weeskinderen 51, 54-57, 187
 weetbrieff 265-267
 weickholt 321
 weigeringe 171, 224, 261
 wekemercktdagen 260
 werckdach 87
 werckluyden 96, 117, 137, 221, 231,
 232, 253
 werckmann 221
 werdieren 119, 120, 236
 werdieringhe 98, 119
 wijff 24, 51, 168, 332
 winckelhalders 152
 winde 108, 109
 wissel 63, 198, 211, 230
 wisselbrieven 199, 211, 226, 243
 woecker 78, 195
 wonden 326, 327, 335, 348
 woonhuys 333
 wooninge 68, 240, 334
 woonplaetse 12, 66, 147, 171, 180,
 265, 285, 286
 woonstede 262
 wortel 112, 327
 wortelvast 125
 wulfspel 109
 wurmen 107
 zadel 166